4830

CARPICA

XI

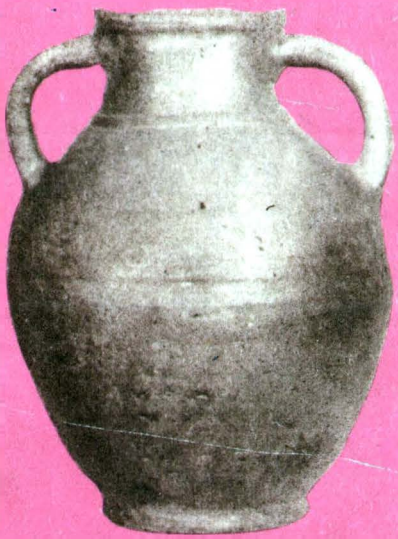

1979

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4830

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ
BACĂU
BIBLIOTECA
29 1990

444P
1958

CARPICA

XI

1979

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Colegiul de redacţie :

IOAN MITREA — responsabil,
ALEXANDRU ARTIMON, VIOREL CĂPITANU,
VASILE FLOREA, MIRCEA FILIP,
DORINEL ICHIM, DAN MONAH.

Pe copertă : Vas autohton din sec. al IV-lea, descoperit la Dămienceşti-Bacău.

CARPICA

Publicaţia muzeului de istorie şi artă Bacău

Orice corespondenţă va fi trimisă pe adresa : Muzeul de istorie şi artă Bacău, str. Karl Marx, 23, (Tel. 1 24 44).

Cod. 5 500 Bacău
R. S. România

CARPICA

Revue du Musée d'histoire et d'art de Bacău

Tout correspondence sera envoyée á l'adresse : Muzeul de istorie şi artă Bacău, str. Karl Marx, 23, (Tel. 1 24 44).

Cod. 5 500 Bacău
Roumanie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA XI

SUMAR

60 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

DUMITRU VITCU, Repere în diplomația Unirii (1848—1859) . . . 7
MIRCEA MUȘAT, Socialiștii români în fruntea luptei pentru înfăptuirea statului național unitar 17
VASILE FLOREA, Contribuția societății culturale Astra la dezvoltarea conștiinței unității naționale 23
ION ARDELEANU, Înfăptuirile maselor populare din 1918 și recunoașterea lor internațională 29
DUMITRU ZAHARIA, Simeon Mîndrescu și Italia 41
GHEORGHE I. FLORESCU, Desăvîrșirea unității naționale — expresie a voinței întregului popor român 49

ARHEOLOGIE ȘI ISTORIE

MARILENA FLORESCU, Contribuții la cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a comunităților tribale monteorene . . 57
VIOREL CĂPITANU și VASILE URSACHI, Descoperiri arheologice aparținînd epocii bronzului din județul Bacău . . . 135
ION T. DRAGOMIR, Mărturii arheologice privind epoca bronzului în regiunea de sud a Moldovei 149
DAN MONAH și EUGEN ZAHARIA, Topor de tip Monteoru descoperit la Mileștii de Sus, jud. Bacău 159
ALEXANDRU ANDRONIC, În legătură cu datarea descoperirilor sarmatice de la Vaslui 165
IOAN MITREA, Descoperiri arheologice din secolul al IV-lea, în comuna Dămienești, jud. Bacău 171
GHENUȚĂ COMAN, Contribuții la cunoașterea fondului etnic al civilizației secolelor V—XIII în jumătatea sudică a Moldovei. 181
VASILE VARLAM, Complexele funerare tumulare de pe cursul mijlociu al rîului Bîrlad 217
ALEXANDRU ARTIMON și IOAN MITREA, Un tezaur monetar din secolele XV—XVI, descoperit la Budești — Plopana, jud. Bacău 231

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MURARIU, Economia ținutului Bacău în prima jumătate a sec. al XIX-lea 247
VIRGIL CATARGIU, Problematica filosofiei istoriei la Vasile Pârvan și principiile abordării ei 253
MIRCEA STROIA, Considerații asupra toponimului „prisaca" . . . 265

ETNOGRAFIE ȘI ISTORIE LITERARĂ

DORINEL ICHIM, Despre rolul unor unelte și munci agricole din Moldova centrală 275
FEODOSIA ROTARU, Centrul de ceramică din comuna Oituz, jud. Bacău 281
MIRCEA FILIP, „Floarea darurilor" — un manuscris inedit . . . 307
MIRCEA DINUTZ, *G. Bălăiță*. Semnificația unei opere 311

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

ARNOLD TOYNBEE, *Orașele în mișcare*, Editura politică, București, 1979 (Liviu Ștefănescu) 321
DAN GH. TEODOR, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Editura Junimea, Iași, 1978 (Ioan Mitrea). 327
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA, Scurtă istorie a Daciei preromane. Ed. Junimea, Iași, 1978, (Dan Monah) 331
FLORIAN DUDAȘ, Cartea veche românească în Bihor (sec. XVI—XVII), Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1977, (Mircea Filip) . . 335
SUCEAVA. Anuarul muzeului județean, V, 1978, 606 p. și 128 fig. (Dan Monah) 337
MIOARA TURCU, Geto-dacii din Cîmpia Munteniei Ed. științifică și enciclopedică, București, 1979 (Ioan Mitrea) 341
BANATICA, IV, Reșița, 1977 (Dan Monah) 345

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

SILVIA ANTONESCU, Cronica săpăturilor arheologice efectuate în județul Bacău în perioada 1968—1978 349
ELENA ARTIMON, Cronica activității secției de istorie, pe anii 1977—1978 357

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CARPICA XI

SOMMAIRE — CONTENTS — INHALT

60 ANNÉE DEPUIS LA FORMATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE ROUMAINE

DUMITRU VITCU, Répèrs dans la diplomatie de l'Union des Principautés Roumaines 7

MIRCEA MUŞAT, Les socialistes roumains en avangarde de la lutte pour la réalisation de l'état national unitaire 17

VASILE FLOREA, La contribution de la société culturelle Astra au développement de la concience de l'unité nationale . . 23

ION ARDELEANU, Les réalisations des masses populaires du 1918 et leur réconnaissance internationale 29

DUMITRU ZAHARIA, Simeon Mîndrescu et l'Italie 41

GHEORGHE I. FLORESCU, L'achêvement de l'unité nationale — comme expresion de la volonté du peuple roumain . . . 49

ARCHÉOLOGIE — HISTOIRE

MARILENA FLORESCU, Contributions à la connaissance des concéptions sur la vie et de l'univers des communautés de Monteoru. 57

VIOREL CĂPITANU et VASILE URSACHI, Découverts archéologiques appartenant à l'époque du bronze dans le dép. Bacău . . 135

ION T. DRAGOMIR, Témoignages archéologiques concernant l'âge du bronze dans la région du sud de la Moldavie 149

DAN MONAH et EUGEN ZAHARIA, L'hache de type Monteoru découvert à Mileştii de Sus, dép. Bacău 159

ALEXANDRU ANDRONIC, À propos de la datation des découvertes sarmates de Vaslui 165

IOAN MITREA, Découvertes archéologiques du IV-e siècle n.è. à Dămieneşti (Dép. Bacău) 171

GHENUŢA COMAN, Contributions à la connaissance du fonde éthnique du civilisation aux V-e — XIII-e siècles de la partie sudique de la Moldavie 181

VASILE VARLAM, Les complexes tumulaires trouvés sur le cours moyen de la rivière de Bîrlad 217

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ALEXANDRU ARTIMON et IOAN MITREA, Un trésor monétaire du XV-e — XVI-e siècles découvert à Budeşti-Plopana (Dép. Bacău) 231
IOAN MURARIU, L'économie de la région de Bacău dans la première moitié du XIX-e siècle 247
VIRGIL CATARGIU, La problématique de la philosophie de l'histoire chez Vasile Pârvan et les principes de son approche . . 253
MIRCEA STROIA, Considérations sur le toponyme „prisaca" . . . 265

ETNOGRAPHIE ET HISTOIRE LITTÉRAIRE

DORINEL ICHIM, Sur le rôle de quelques outils et travaux agricoles de la Moldavie céntrale 275
FEODOSIA ROTARU, Le centre de la céramique du commune Oituz, dép. Bacău 281
MIRCEA FILIP, „Floarea darurilor" — un manuscrit inédit . . . 307
MIRCEA DINUTZ, G. Bălăiță. La signification d'un oeuvre . . . 311

COMPTES RENDUS

ARNOLD TOYNBEE, *Oraşele în mişcare*, Editura politică, Bucureşti, 1979 (Liviu Ştefănescu) 321
DAN GH. TEODOR, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n. Contribuţii arheologice şi istorice la problema formării poporului român*, Editura Junimea, Iaşi, 1978 (Ioan Mitrea) . . 327
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Ed. Junimea, Iaşi, 1978 (Dan Monah) 331
FLORIAN DUDAS, *Cartea veche românească în Bihor (sec. XVI—XVII)*. Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 1977 (Mircea Filip) . . 335
SUCEAVA, *Anuarul muzeului judeţean*, V, 1978 (Dan Monah) . . . 337
MIOARA TURCU, *Geto-dacii din Cîmpia Munteniei*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti 1979 (Ioan Mitrea) 341
BANATICA, IV, Reşiţa, 1977 (Dan Monah) 345

LA VIE SCIENTIFIQUE

SILVIA ANTONESCU, La chronique des fouilles archéologiques efectuées au dép. de Bacău (1968-1978) 349
ELENA ARTIMON, La chronique de l'activité de la séction d'histoire pendant 1977-1978 357

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

REPERE ÎN DIPLOMAŢIA UNIRII (1848—1859)

de DUMITRU VITCU

Admirabil sugerate în cuprinsul unei pagini de antologică confesiune patriotică aparţinînd „bardului" de la Mircești [1], eforturile generaţiei patruzecioptistă, în primul deceniu postrevoluţionar, s-au circumscris *prioritar* obiectivului naţional fundamental al revoluţiei, constînd în materializarea îndrăznețului vis, devenit imperativ istoric la mijlocul veacului, Unirea.

Raţiuni de oportunitate politică impuseră românilor — în vremea revoluţiei — o anume reticenţă vădită în deliberata formulare voalată a acestui obiectiv în ansamblul programului oficial, după cum, aceleaşi raţiuni, izvorînd din profunda cunoaştere şi corelare a condiţiilor istorice obiective şi subiective au determinat etapizarea eforturilor în cadrul procesului de formare a statului naţional român. Transformările de structură în societatea românească iniţiate, dirijate ori numai proiectate, de revoluţie implicau uriaşe forţe externe, încît N. Golescu, Cr. Tell şi I. H. Rădulescu nu greşeau afirmînd că „soluţia chestiunii române depinde de împrejurările Europei" [2]; pentru că, într-adevăr statutul juridic internaţional al Principatelor se oferea ca pretext ingerinţelor externe. Astfel motivată şi în viziunea lui H. Desprez, „intenţia valahilor [...] era de a lua chestiunea sub aspectul ei diplomatic" [3], raţionament şi procedeu corecte în condiţiile în care o eventuală confruntare de forţă cu imperiile autocratice din preajmă ar fi avut consecinţe catastrofale pentru români. De aici şi prodigioasa activitate a românilor pe plan extern, care a avut drept rezultat că numai în doi ani, 1848 şi 1849, Europa a vorbit şi a scris despre Principate mai mult decît o făcuse decenii în şir [4].

---

1 Vezi Aug. R. Clavel, *Vasile Alecsandri. Mircești. Schiţe şi impresiuni*, 1890, p. 12—13.
2 Ion Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, vol. III, Craiova, s. a., p. 169.
3 Hippolyte Desprez, *La revolution dans l'Europe Orientale*, Paris, 1848, p. 13.
4 Leonid Boicu, *Geneza „chestiunii române" ca problemă internaţională*, Iaşi, Ed. Junimea, 1975, p. 104.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Revoluția, în cursul căreia „românii — potrivit expresiei lui J. Michelet — au pus națiunea lor în calendarul lumii“ [5], a inaugurat astfel o etapă nouă, distinctă, în istoria diplomației românești, punînd bazele unei neîntrerupte și unitare activități diplomatice în sens modern [6], ale cărei țeluri majore și principii generale aveau să călăuzească ampla desfășurare de forțe pe tărîm național, în a doua jumătate a secolului trecut, încununată succesiv prin înfăptuirea Unirii Principatelor, prin dobîndirea independenței de stat și prin desăvîrșirea unificării statului național român.

Este cunoscut faptul că organul politic executiv al revoluției muntene trimise agenți oficioși în diferite capitale europene (Ion Ghica la Istanbul, Al. G. Golescu la Viena și Paris, Ion Maiorescu la Frankfurt), aceștia reprezentînd și apărînd interesele întregului popor român ; memorii și proteste în apărarea revoluției și a dreptului de emancipare social-națională au fost adresate „Europei întregi“, ca și puterilor în parte, cerîndu-se, printre altele, trecerea românilor sub protecția marilor puteri, soluție menită să ferească țara de o decizie violentă, unilaterală, în măsură să pună Europa în fața faptului împlinit.

Evident, revendicarea și lupta deschisă pentru unire și independență ar fi avut puțini sorți de izbîndă în împrejurările în care nu se ajunsese în fapt la o alianță a tuturor forțelor revoluționare europene, cînd disensiunile naționale se adînceau, iar forțele reacțiunii se regrupau sub privirile neputincioase, în unele cazuri condescendente, ale democrațiilor burgheze apusene guvernante. Ocupația armată turco-țaristă a Principatelor n-a făcut decît să întărească îndemnul spre căutarea unor căi indirecte de atingere a obiectivelor supreme naționale, căi care conduceau nemijlocit și la internaționalizarea „chestiunii române“, mai întîi prin recunoașterea formală a existenței ei.

Înfrîngerea revoluției române n-a avut consecințele pronosticate de unii dintre publiciștii francezi ai epocii, după cum n-a fost urmată de o diminuare a acțiunilor externe vizînd constituirea statului național român, ci dimpotrivă. Călăuzită de acel spirit rector numit N. Bălcescu, care a elaborat cu rigurozitate științifică programul împlinirii unității naționale, fixînd punctele și argumentele viitoarelor negocieri după un temeinic studiu politic și istoric, emigrația revoluționară română a devenit purtătoare legitimă a aspirațiilor noastre naționale, desfășurînd o neobosită activitate de natură diplomatică [8] în sensul imperativ al apelului lansat de marele revoluționar-democrat, în martie 1849 : „Unirea națională este singurul principiu de viață, singurul principiu de mulțumire

5 C. A. Rosetti, *Note intime. 1848—1859*, vol. II, București, 1903, p. 23.
6 Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București,, Ed. politică, 1965, p. 75.
7 L. Boicu, *op. cit.*, p. 104—105.
8 Pentru amănunte, vezi îndeosebi N. Corivan, *Din activitatea emigranților români în Apus (1853—1857)*. București. 1931, *passim* ; Cornelia Bodea, *Lupta pentru unire a revoluționarilor exilați de la 1848*, în vol. *Studii privind Unirea Principatelor*, București, Ed. Academiei, 1960, p. 125—166 ; Dan Berindei, *op. cit.*, p. 76 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru noi [...]. Astăzi dar e vremea ca moldovenii și muntenii să ne aducem aminte că sîntem români, să ne strîngem împreună inimă lîngă inimă, să ne organizăm, să ne concentrăm toate puterile, toate voințele într-o singură putere, într-o singură voință [...]. Să ne unim fraților, să ne unim ca să mîntuim patria comună..." [9]. Fii ai revoluției patruzecioptiste, în care își formaseră virtuți de propagandiști, oratori și agitatori ai maselor, răspîndiți din pricina epilogului nedorit al acesteia în toată Europa, pribegii români au contactat pretutindeni legături profitabile cauzei românești, pe care au racordat-o cu oportunitate și lucid mișcărilor de regenerare națională ale altor popoare. Preocupați deopotrivă de asigurarea unei fluente și exacte informări, pe de o parte, a opiniei publice internaționale asupra specificității problemelor românești în context universal și, pe de alta, a compatrioților din țară, despre evoluția evenimentelor politice pe plan european, ei au activat fără răgaz pe tărîmul politicii externe ca autentici reprezentanți ai aspirațiilor naționale.

Deși lipsiți de statutul diplomaților oficiali și de girul plenipotenței, reprezentînd interesele unui stat despărțit încă prin hotare nefirești, nedispunînd nici de mijloacele materiale și de comunicare necesare, nici de aparatul de reprezentare corespunzător, fruntașii generației pașoptiste au acționat cu deosebită vigoare, în consens și metodic, anticipînd toate formele unei diplomații organizate cu toate metodele unei politici externe constituite și cu acțiunile unor instituții structurate [10], preparînd astfel pe plan internațional, ceea ce pe plan intern devenise un imperativ · Unirea.

Prin scrisori și memorii destinate, fie unor personalități sau cercuri politice, fie unor cotidiene de mare tiraj, prin broșuri tipărite, prin audiențe, întrevederi și demersuri stăruitoare în marile capitale europene, solii oficioși ai poporului român au izbutit să neutralizeze adversitățile întîlnite la tot pasul și să acrediteze în conștiința factorilor politici de decizie și a opiniei publice internaționale „chestiunea română" și stringența rezolvării ei. Practic n-a existat cabinet politic, n-a existat personalitate de vază a diplomației europene în deceniul VI al secolului trecut, care să nu fi fost abordate, direct sau indirect, cu speranțe mai mult sau mai puțin îndreptățite, de către ambasadorii cauzei românești. Credința nestrămutată în izbîndă și tăria deciziei de a lupta; exprimată lapidar de unul dintre combatanți cînd greul abia începea — „noi întoarcem cerul și pămîntul pentru a ajunge la țelul nostru" [11] — au întărit necontenit frontul de acțiune românească desfășurată vreme de aproape un deceniu' cu toiagul sărăciei în mînă și cu graiul adevărului pe buze".

„Sentinele ale poporului", cum îi numea Bălcescu pe emigranții-diplomați, ei au căutat să pătrundă dintr-un început în strategia țărilor influente, să înțeleagă manevrele și intențiile politico-diplomatice, să

9 N. Bălcescu, *Opere*, IV, *Corespondență*, București, Ed. Academiei, 1962, p. 135—136.

10 Mircea Maliță, *Diplomații Unirii și opera lor*, în „Lumea" nr. 5, 1967, p. 16.

11 George Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, II, București, 1939, p. 221.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sesize şi să exploateze oportunităţile ivite pe eşchierul european, izbutind să se strecoare abil printre marile primejdii şi momente de încercare, adaptîndu-şi tactica şi mijloacele de acţiune în funcţie de pulsul cabinetelor în momentele de tensionare a vieţii politice internaţionale. [12] Firește, nu au lipsit momentele de confuzie sau dezacord survenite în alegerea mijloacelor diplomatice corespunzătoare împrejurărilor politice mereu schimbătoare, momente generate de prudenţa exagerată a unora, sau de entuziasmul nejustificat al altora, de încrederea nemărginită a „tinerilor", ori de defetismul „bătrînilor". Nimic neobişnuit în toate acestea, de vreme ce combatanţii erau diferiţi ca formaţie, însuşiri şi temperamente : Bălcescu, hotărît şi clarvăzător, se dovedise radical în convingeri şi energic în acţiuni ; Ion Ghica afişa moderaţia şi înclinarea spre negocierea răbdătoare şi tenace, partizan al tehnicii diplomatice, deseori al iniţiativelor personale ; Goleştii, ca şi Tell şi Heliade Rădulescu, erau entuziaşti promotori ai unor procedee noi în care stăruinţa diplomatică trebuia preluată de luptătorii politici ; Brătenii, raţionalişti şi subtili, întrezăreau izbînda prin îmbinarea căilor revoluţionară şi diplomatică cu accente pe cointeresarea politică şi economică a cabinetelor europene în jurul cauzei române ; şi exemplele pot continua. Dar, elementul liant al atîtor însuşiri particulare pe cîte identităţi am invocat sau le-am invocat l-a constituit, neîndoielnic, dragostea fierbinte pentru ţară şi neam. Idealul comun al Unirii, a anulat deosebirile personale, chiar atunci cînd acestea se arătau pronunţate, însufleţind efortul continuu desfăşurat în direcţia naţională, unanim acceptată de purtătorii şi apărătorii aceleiaşi cauze. „Să ne pregătim din vreme — glăsuia un sugestiv îndemn lansat la începutul anului 1853, preconizînd revizuirea tacticii de luptă — şi să căutăm puterea în noi înşine, să o concentrăm în noi [...] lucrînd pentru o unitate posibilă şi sacră pentru noi, căci sîntem unul sau zece milioane de români a căror cugetare trebuie să fie una şi aceeaşi, şi cînd va suna ora independenţei noastre, atunci, aşa pregătiţi, putem fi siguri că vom fi ascultaţi şi respectaţi" [13]. Acea „oră a independenţei", a descătuşării Principatelor de sub suzeranitatea Porţii şi protectoratului ţarist, deopotrivă de apăsătoare, părea să fi sunat pentru cei mai mulţi dintre militanţii politici români odată cu declanşarea ostilităţilor armate în Orient, în vara anului 1853.

Izbucnirea războiului Crimeii, ocupaţia armată străină a Principatelor, eşuarea tentativei de repatriere a emigranţilor politici şi de insurecţionare a românilor, încheierea convenţiei turco-austriece de la Boyadjy—Keuy, toate laolaltă şi fiecare în parte au impus intensificarea cu precădere a activităţii de propagandă pe lîngă cabinetele politice europene [14]

12 Vezi D. Vitcu, *Diplomaţii Unirii*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1979, p. 11 şi urm.

13 C. D. Aricescu, *Corespondenţa secretă şi alte acte inedite ale capilor revoluţiei române de la 1848*, III, Bucureşti, 1875, p. 46.

14 Vezi Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, I, Bucureşti, 1933, p. 336—337 ; G. Fotino, *op. cit.*, IV, p. 41—44 ; N. Corivan, *op. cit.*, p. 30 şi urm. ; L. Boicu, *op. cit.*, p. 127—129.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și coordonarea acesteia cu acțiunile patrioților aflați în țară. Acțiunile de protest ori de informare a cercurilor politice și a opiniei publice vor precumpăni, din toamna anului 1854, celor subsumate intereselor revoluției europene (revoluție pe care mulți o văzură ca iminentă cu un an mai înainte), diplomația revoluționară menținîndu-se doar ca soluție subsidiară de acțiune.

Firescul revenirii în zona negocierilor răbdătoare și a diplomației oficiale decurgea, pentru exilați, din poziția tot mai avansată rezervată problemelor românești în cadrul relațiilor politice internaționale, îndeosebi în sud-estul Europei, unde ipotezele diplomatice grupate în jurul reechilibrării raportului de forțe înscriau constant și soarta Principatelor. Situația acestora, care, potrivit notațiilor lui L. Thouvenel, „era cît pe ce să reaprindă războiul a doua zi după expediția din Crimeea, dar între beligeranți" [15], interesa acum în cel mai înalt grad și diplomația engleză [16], ca și pe cea austriacă [17], ca să nu mai vorbim de puterile încă suzerane și protectoare, conferind invariabil primului punct din programul de pace formulat încă din iunie 1854 (constînd în înlocuirea protectoratului țarist asupra Principatelor cu o garanție a marilor puteri europene) o valoare continentală. Noua optică a diplomației europene în privința viitorului statut internațional al Principatelor, chiar dacă nu atingea esența lucrurilor — constituirea unui stat național independent — marca, concomitent, revirimentul unei activități naționale românești desfășurată, în manieră și prin procedee diplomatice, de fruntașii emigrației revoluționare.

Bilanțul sintetic comunicat de exilați celor din țară, la sfîrșitul anului 1855, consemna, între altele : „Ne silirăm a arăta importanța Principatelor, demonstrînd că ele reprezentează în realitate o nație de căpetenie care interesează Europa întreagă. Îndată ce s-a ivit chestiunea Orientului [...], unul din noi fu însărcinat ca să se puie în relații cu ministerul trebilor din afară al Franței și să-l asigure de dispozițiile românilor. Știți, asemenea, că s-au dat memoruri și necontenit aici, la Londra și la Constantinopol, trimețînd în fiecare din aceste din urmă și cîte unul și doi dintre noi. Dar, deși furăm siliți a ne pune pe tărîmul guvernelor actuale [...], le-am dovedit că constituarea unui stat român între Marea Neagră, Nistru, Carpați și Dunăre, stat care prin poziția topografică și prin omogenitatea populațiilor ce ne împrejură devine mai tare decît ar ierta întinderea lui, este singura întocmire a Orientului care poate deschide Occidentului Marea Neagră și-i da o preponderență sigură pentru totdeauna" [18]. Constatările și observațiile prilejuite de acest remarcabil bilanț al activității exilaților evidențiază cu pregnanță justețea tacticii

15 L. Thouvenel, *Pages de l'histoire du second empire d'après les papiers de m. Thouvenel, ancien ministre des affaires étrangères (1854—1866)*, Paris, 1903, p. 23.
16 August Craven, *Lord Palmerston. Sa correspondance intime pour servir a l'histoire diplomatique de l'Europe de 1830 à 1865*, II, Paris, 1878, p. 478.
17 L. Boicu, *op. cit.*, p. 130—131 ; idem, *Austria și Principatele române în vremea războiului Crimeii (1853—1856)*, București, Ed. Academiei, 1971, *passim*.
18 G. Fotino, *op. cit.*, IV, p. 124—133.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

adoptate şi realismul demersurilor lor, după cum relevă obiectivele urmărite şi poziţiile avansate pe care se situau în acest neîntrerupt travaliu.

Important este faptul că din conjugarea diversităţii de interese politice europene cu acţiunile energice ale patrioţilor români, atît în ţară, cît şi în străinătate, a rezultat o decizie de circumstanţă, nefinită, a forumului diplomatic european întrunit la Paris, după pertractările vieneze [19], decizie care asigura doar premisele unor viitoare dezbateri consacrate problemelor prioritare româneşti, consfinţite astfel la nivel continental. Cele două protocoale diplomatice [20] încheiate succesiv la Viena şi, respectiv, Constantinopol, la începutul anului 1856 şi, apoi, actele Congresului de la Paris au avut „meritul" revitalizării spiritelor în interior şi în afară, demonstrînd, pînă şi la nivelul administraţiilor în fiinţă, că tutela puterilor nu mai era acceptată cu supuşenia de odinioară.

Neîndoielnic, hotărîrea privitoare la consultarea dorinţelor Principatelor — caz mai rar, dacă nu chiar premieră în practica diplomatică [21] — justifică aserţiunea potrivit căreia tratatul de la Paris a facilitat lupta românilor pentru Unire ; dar, judecate în ansamblu, hotărîrile forumului diplomatic european nu pot fi apreciate ca dătătoare de viaţă unei naţiuni autonome, „practic independentă", ce s-ar fi „născut" din congresul de la Paris. [22] Pentru că, a susţine aşa ceva înseamnă a da uitării că chestiunea română, unul din factorii care au despărţit congresul în tabere şi au grăbit ruperea alianţelor din vremea războiului, nu a fost soluţionată la Paris, ci în Principate şi în urma unei lupte dîrze purtată de români cu hotărîre, abilitate şi curaj.

Ţintuiţi în afara fruntariilor patriei mai bine de un an după semnarea tratatului de pace, membrii emigraţiei revoluţionare române în apus n-au încetat o clipă demersurile de natură diplomatică pe lîngă cabinetele şi personalităţile politice europene, asociind cererii de repatriere ideea, atît de des vehiculată şi pînă atunci, a Unirii sub un prinţ aparţinînd uneia dintre familiile suveranilor din Occident. Separat de efortul propagandistic pilduitor efectuat prin intermediul broşurilor ori al ediţiei franceze a „Stelei Dunării", numeroase corespondenţe provenite din Principate, dar şi din Constantinopol, Viena, Berlin, Londra sau Paris şi inserate în ziarele occidentale, au întreţinut şi sporit interesul pentru problemele româneşti, abordîndu-le, apreciindu-le, schiţînd judecăţi de valoare şi oferind soluţii în raport cu interesele generale sau cele particulare ale diverselor puteri [23]. Situaţia disperată la un moment dat a exilaţilor, cărora uneltirile austriace cu largul concurs al caimacamilor

19 N. Corivan, *Renseignements sur la Conférence de Vienne (1855)*, în „Revue historique du sud-est européene", nr. 1—3, 1931, p.

20 *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, II, p. 917—921 ; L. Thouvenel, *op. cit.*, p. 219.

21 L. Boicu, *Diplomaţia europeană şi triumful cauzei române*, Ed. Junimea, Iaşi, 1978, p. 117.

22 J. B. Duroselle, *L'Europe de 1815 à nos jours. Vie politique et relations internationales*, Paris, 1964, p. 114.

23 Gh. Platon, *Lupta românilor pentru unitate naţională. Ecouri în presa europeană (1855—1859)*, Ed. Junimea, Iaşi, 1974, p. 34, 158.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

antiunioniști părea să le fi compromis șansa repatrieri, în timp util spre a participa efectiv la înfăptuirea marelui deziderat național [24], își afla unica mîngîiere în amploarea fără precedent pe care o căpătase mișcarea pentru unire în țară, unde fusese transferat centrul de greutate al tuturor acțiunilor patriotice. Dirijate cu tactul și autoritatea unui Kogălniceanu, Alecsandri, Negri, Rallet ori Mălinescu în Moldova, a unui Grigore Ioranu, I. I. Filipescu, Al. G. Golescu-Negru ori Grigore Serrurie (repatriați în cursul anului 1856) în Țara Românească, eforturile metodice și tenace ale unioniștilor români, inspirînd — prin comparație — consulului Gödel Lannoy imaginea unei „anumite situații italiene" [25], au preparat terenul împlinirii țelului comun prin realizări preliminare.

Depășind divergențele firești dintre grupările ce o compuneau și pe care acestea le reprezentau, mișcarea unionistă s-a impus printr-o unitate aproape perfectă în privința țelurilor fundamentale. Adunările ad-hoc — după ce, în prealabil, aceeași unitate de convingere fundamentală a reprezentat factorul hotărîtor în determinarea anulării alegerilor falsificate în Moldova — au constituit cea mai convingătoare demonstrație a acestui adevăr. [26] Unanimitatea voturilor exprimate în favoarea Unirii, atît în Țara Românească (unde revenirea exilaților pașoptiști în vara lui 1857 asigurase radicalizarea conducerii mișcării unioniste), cît și în Moldova, a demonstrat cu prisosință în fața Europei că națiunea română, în ansamblul ei, prin purtătorii ei de cuvînt, vedea în Unire calea sigură a unei temeinice și profunde reorganizări a Principatelor. Adoptarea moțiunilor unioniste a constituit, așadar, primul fapt împlinit de care Europa a trebuit să ia cunoștință [27].

Raportul comisarilor europeni trimiși la București [28], încheiat în martie 1858 și prezentat Conferinței ce urma să se întrunească la Paris în conformitate cu hotărîrea Congresului din 1856, semnifica dovada materială — rezultată din contactul direct al oficialilor cu realitățile românești — a faptului că Principatele încetaseră de a mai fi un simplu cîmp de experiență, unde puterile își puteau aplica „soluțiile", că reprezentau un organism viu, decis nu numai să-și exprime ci să-și și susțină propriile revendicări. Totuși, noua Conferință diplomatică, ignorînd năzuințele majore ale celor prealabil consultați, a elaborat, după îndelungi pertractări, un statut voit fundamental privind organizarea „definitivă" a Principatelor, în conformitate cu interesele politice ale statelor reprezentate. Convenția din 7/19 august, act diplomatic heteroclit, întărea sau dezvolta articolele din tratatul din 1856 referitoare la Moldova și Țara Românească, adoptînd și unele stipulații noi [29], însă fără a da cuvenita și

24 Vezi M. Regleanu, *O scrisoare necunoscută de la Gh. Magheru*, în „Revista arhivelor", an. VII (1964), nr. 2, p. 258.
25 *Documente privind Unirea Principatelor*, vol. II, București, Ed. Academiei, 1959, p. 17.
26 Vezi Dan Berindei, *Locul istoric al Adunărilor ad-hoc*, în „Studii", XIX (1966), nr. 1, p. 23—32.
27 Idem, *Constituirea statului național român în contextul european*, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, Iași, 1973, p. 119.
28 *Acte și documente...*, VI, p. 541 și urm.
29 *Ibidem*, VII, p. 306—314.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aşteptata dezlegare. Speranţele întemeiate pe logica şi justeţea cererilor formulate anterior de Adunări, au fost dacă nu înşelate, cel puţin încă odată amînate. „Noi am cerut Unirea — nota atunci unul dintre patrioţii moldavi în coloanele ziarului „L'Independance Belge" — pentru a răspunde apelului Europei [...], am cerut un principe străin pentru a avea în fruntea noului stat un om care să se situeze deasupra intrigilor interne, independent de influenţele din ţară şi de exigenţele uneia sau alteia dintre puteri [...]. Dacă putem înţelege eventualitatea unor dificultăţi în privinţa alegerii domnitorului, în privinţa Unirii nu vedem nici una, deoarece toate puterile s-au angajat la aceasta prin protocoalele tratatului din 30 martie, în faţa lumii şi a dreptăţii eterne" [30]. Şi totuşi ceea ce semnatarului acelor rînduri i se părea, atunci, a fi un sacrilegiu, pentru diplomaţia europeană a însemnat formula convenabilă de exprimare a acelei diversităţi de interese, în faţa aceleiaşi lumi şi a aceleiaşi eterne justiţii.

Lunile care au urmat după încheierea Convenţiei de la Paris au demonstrat plenar capacităţile politice şi tactul diplomatic al românilor, cu atît mai strălucite cu cît prevederile electorale „fabricate" de diplomaţia europeană erau departe de a constitui un cadru propice. Preluînd şi dezvoltînd în direcţia propriilor aspiraţii stipulaţiile favorizante din Convenţie — acea jumătate de Unire, cum o numea Xenopol [31] — patrioţii moldo-valahi au perseverat în limitele posibilităţilor şi mijloacelor ce li s-au oferit, fără a brusca lucrurile, fără a provoca ingerinţe externe, mai ales că problema Principatelor continua să rămînă o chestiune europeană, deci nu în afara controlului puterilor. Conduşi cu vigoare şi înţelepciune de cei ce reprezentaseră şi la 1848 avangarda mişcării de regenerare naţională şi progres social, ei au aplicat litera Convenţiei pentru triumful sipritului naţional. Rezultatul concret al acestei situaţii, în fapt rodul unor îndelungate şi eroice eforturi ale întregului popor, a fost dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza ca domn al Principatelor Unite, în urma voturilor exprimate de cele două Adunări elective, la 5 şi, respectiv, 24 ianuarie 1859.

Realizarea prin forţe proprii a acestei năzuinţe seculare procura nu numai satisfacţia izbînzii, încă minate de serioase adversităţi, ci şi credinţa în temeinicia şi durabilitatea ei. Atitudinea rezervată sau ostilă a unora dintre puteri, explicabilă şi explicată de altfel, n-a putut împiedica evoluţia firească, logică şi legică, a unui proces ce depăşise stadiul acumulărilor cantitative, numim astfel procesul constituirii statului naţional român modern. Neputîndu-i abate direcţia, nici contesta obiectivul final al acestui proces, inamicii ca şi amicii nesinceri ai poporului român s-au străduit din răsputeri să amîne la nesfîrşit legalizarea actului istoric făptuit la Iaşi şi Bucureşti, să întîrzie prin aceasta ocuparea locului pe care naţiunea română îl binemerita în rîndul celorlalte naţiuni. Astfel, deşi chestiunea Principatelor îşi aflase în interior adevărata soluţionare, ea n-a părăsit nici după 24 ianuarie 1859 sfera de preocupări a diplomaţiei

30 Gh. Platon, *op. cit.*, p. 321.
31 A. D. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iaşi, 1903, p. 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și cabinetelor politice europene, în pofida numeroaselor și complexelor probleme cu care acestea erau confruntate în diverse zone ale lumii.

Caracteristic pentru noua etapă este faptul că, de astă dată, apărarea intereselor românești a revenit statului român însuși, exponentul politicii sale externe fiind, în primul rînd, domnitorul, care simboliza însăși ideea unității. Faza manifestărilor publice, spontane, a acțiunilor de propagandă externă inițiate de patrioții români aflați în exil, a memoriilor neoficiale și a intervențiilor de aceeași natură pe lîngă cabinetele politice, diplomatice, ori cercuri influente din jurul lor, era de acum depășită, o etapă nouă, superioară, luîndu-i locul. Este etapa diplomației românești unitare, oficiale și neîntrerupte, reprezentată de misiunile speciale și de agenții acreditați în străinătate (Constantinopol, Paris, Belgrad), sub egida principalului diriguitor al politicii externe a Principatelor Unite, domnitorul, ajutat de cancelaria sa diplomatică și de sfetnicii apropiați.

Deși aflate încă sub suzeranitatea Porții și sub regimul garanției colective a celor șapte puteri, Principatele Unite au cutezat și izbutit să-și afirme pe cale diplomatică și în relațiile lor cu statele deplin suverane o politică externă de sine stătătoare, activă, plină de curaj, dar și de măsură [32]. Practicată de acei oameni „noi" ceruți de Kogălniceanu în memorabilul său discurs rostit cu prilejul înscăunării lui Cuza la Iași, politica externă a Principatelor Unite a purtat mereu pecetea demnității naționale, servind exemplar obiectivelor impuse de însăși sensul firesc al evoluției societății românești pe făgaș modern : desăvîrșirea Unirii prin „legalizarea", în prima fază, a dublei alegeri și apoi prin înfăptuirea Unirii administrative, apărarea fermă a autonomiei Principatelor și, în perspectivă, asigurarea premiselor pentru dobîndirea independenței naționale și pentru realizarea unității întregului popor român.

Prezență vie în contextul politicii europene în perioada impunerii și desăvîrșirii faptului înmplinit din Principate, tînăra diplomație românească, călită în școala aspră a exilului postpașoptist, a susținut admirabil interesele legitime ale noului organism național, căutînd să-l desprindă de vechile tipare ale poziției internaționale a Moldovei și Țării Românești și să-l impună ca o realitate de sine stătătoare. Sprijintă constant prin lupta întregului popor, dornic de a vedea desăvîrșită pe toate planurile unitatea celor două țări, și dominată de spiritului de echipă indispensabil înfăptuirii generosului program de emancipare națională afișat de primul domnitor al Principatelor Unite, acțiunea diplomației românești din perioada formării și organizării statului național a fost încununată de succes. Izbînda n-a fost însă deloc facilă și imediată, ci a presupus din partea celor desemnați să reprezinte interesele Unirii în fața versatei diplomații europene, un patriotism fierbinte, dublat de inteligență sclipitoare și judecată lucidă, demnitate și curaj, spirit de iniția-

32 Vezi G. G. Florescu, *Unele aspecte ale poziției internaționale a Țărilor Române în perioada Unirii*, în „Studii și cercetări juridice", IV, 1959, nr. 1, p 155—178.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tivă şi stăpînire de sine, adică tocmai însuşirile indispensabile bunului diplomat. [33]

Confirmînd speranţele şi încrederea cu care au fost investiţi, nu de domn ci de ţară, în condiţiile cu totul particulare ale debutului organizării aparatului de stat pe temeiuri moderne, cei dintîi misionari (V. Alecsandri, L. Steege, D. Brătianu, I. Bălăceanu, St. Golescu) ori agenţi diplomatici (C. Negri, I. Alecsandri, Th. Callimachi) ai Principatelor Unite în capitalele europene şi-au asociat perfect stăruitoarele lor eforturi celor consumate cu acelaşi zel de forţele progresului în interior, fundamentînd astfel adevărul axiomatic exprimat de unul dintre „arhitecţii" României moderne : „Unirea este actul energic al întregii naţiuni române".

REPÈRS DANS LA DIPLOMATIE DE L'UNION DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES

Résumé

L'Union des Principautés Roumaines la Moldavie et la Valachie, réalisée le 24 janvier 1859, a été le résultat de longues efforts du peuple roumain tout entier, constitué en nation dans la deuxième moitié du siècle passé. Ces efforts ont augmenté en intensité et ampleur durant les dix années antérieures, á la réalisation de l'Union. La révolution de 1848 a inauguré une nouvelle étape, particulière, dans l'histoire de la diplomatie roumaine en mettant les fondements d'une activité diplomatique unitaire ininterrompue, dans le sens moderne, dont ses objectives majeures et ses principes générales devront conduire l'entier développement des forces nationales dans la deuxième moitié du siècle passé. Les chefs de la révolution roumaine, obligés de quitter le pays après la répression de la révolte, sont devenus les porteurs légitimes des aspirations nationales roumaines.

Bien que dépourvus du statut des diplomats officièls et de la garantie des plenipotentiaires en representant les intérêts d'un état divisé encore, par les frontiers artificielles, ne possedant même, des môyens matérielles nécessaires, ni même l'appareil de représentation correspondantes, les messagers officiaux du peuple roumain ont actionné avec vigueure, en consensus et méthodiquement en anticipa•t tout les formes d'une diplomatie organisée, avec toute les méthodes d'une politique externe constituée, en préparant ainsi, sur le plan international, l'Union. Par des lettres et des mémoires, par des brochures imprimées, par des audiences. éntrevues et des demarches pertinants dans les grandes capitales de l'Europe ils ont reussi d'attirer l'attention de l'opinion publique internationale sur la „question roumaine" et la nécessité impérieuse de sa résolution. L'action des messagers roumains, raccrochée aux mouvements de la libération nationale des autres peuples (italien, polonais, hongrois), s'est développée dans une ininterrompu et étroit liaison avec les dirigents de la lutte pour le progrès dans notre pays. Le présent article essaie de ressoudre les principales actions et mouvements de la lutte politico-diplomatique soutenu par les anciens révolutionaires de 1848 en vue de la constitution de l'État national roumain moderne.

33 Harold Nicolson. *Arta diplomatică*, Bucureşti, Ed. politică, 1966, p. 54.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SOCIALIȘTII ROMÂNI ÎN FRUNTEA LUPTEI PENTRU ÎNFĂPTUIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR

de MIRCEA MUȘAT

Pentru proletariatul român, ca și pentru partidul său revoluționar creat cu peste 85 ani în urmă, idealul unității și independenței naționale s-a constituit într-o adevărată permanență, inspirînd toate acțiunile pe care mișcarea muncitorească și socialistă le-a întreprins pe multiple planuri.

Încă de la întîiele lor manifestări publice, socialiștii români s-au dovedit a fi forța politică cea mai înaintată a societății românești angajîndu-se cu fermitate în lupta pentru unitate națională și statală. Asemenea revoluționarilor pașoptiști ei cereau „Dacia așa cum ea fu — fiindcă istoria și dreptul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest pămînt udat cu sîngele și sudoarea strămoșilor noștri, înmulțit cu țărîna lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru".

De-a lungul zbuciumatei sale istorii, poporul român suferise din plin consecințele dureroase ale politicii externe imperialiste promovată de marile puteri, politică bazată pe forță, pe expansiune economică și cuceriri teritoriale, făcute cel mai adesea pe seama statelor mici. Cu convingerea nezdruncinată în triumful cauzei popoarelor oprimate, publicația socialistă „Contemporanul", la 16 februarie 1891, afirma că în soluționarea unității naționale „avem fericitul prilej de a fi cu toții de aceleași vederi, ca toate clasele societății să propună aceeași dezlegare : dezrobirea românilor de sub jugul străin". După cum preciza aceeași publicație „întregirea țării e dorința comună a tuturor cetățenilor".

Crearea, în 1893, a partidului politic al proletariatului din România a impulsionat lupta clasei muncitoare pentru unificarea statală. Angajîndu-se programatic să acționeze împotriva subjugării naționale, partidul clasei muncitoare a condamnat menținerea în stare de dependență a unor popoare, dezvăluind însemnătatea luptelor naționale și rolul lor în accelerarea procesului de emancipare socială. Afirmînd „dreptul fiecărui popor la o existență proprie", socialiștii români au vădit capacitatea de discernare judicioasă a trăsăturilor unui proces semnificativ care cuprinsese multe țări și popoare. „Nimeni mai mult decît socialiștii — scria Cristian Racovski — nu se ridică împotriva asupririi, sub orice formă, deci și sub forma de jug străin. Tot așa recunoaștem că unirea tuturor oamenilor, care grăiesc aceeași limbă, este un drept și o necesitate istorică"

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Reflectînd aceeași concepție, Teodor Iordăchescu, afirma, la 11 septembrie 1911, în „România Muncitoare" : „Cît despre înmănuncherea cu ceilalți frați, noi socialiștii nu numai că o dorim dar sîntem singurii cari în mod pozitiv și sincer luptăm spre a o înfăptui. Și calea noastră de înfăptuire e mult mai demnă și mai frumoasă căci, în loc ca prin foc și sînge să aducem burgheziei din patrie alți robi, de la sine ne vom înmănunchia adevărați cetățeni liberi într-o Românie liberă..."

După cum este cunoscut, rivalitățile dintre marile puteri imperialiste au împins omenirea în anul 1914 într-un cumplit război. Conflagrația mondială a ridicat un șir de mari și grele probleme și pentru poporul român.

Un mare număr de români trăiau încă în afara granițelor statului, iar teritorii românești se aflau încă sub stăpînire străină. Mișcarea muncitorească și socialistă din România, care se situa în avangarda forțelor progresiste, a condamnat războiul imperialist declanșat de marile puteri, aducător de distrugeri materiale, pierderi și suferințe umane, militînd pentru o politică de neutralitate hotărîtă.

În acest sens, C. Dobrogeanu Gherea scria : „Ca o țară mică între țări mari și rapace, politica externă ce trebuie să urmeze țara se impune a fi o politică de defensivă, de pace, de neutralitate. Prin pace și absolută neutralitate, cată o țară mică să se strecoare printre cei mari, puternici și hrăpăreți, pînă la vremuri mai bune, care vor veni cu siguranță și vor permite dezvoltarea pașnică și neîmpiedicată a fiecărei națiuni în marginile sale etnice".

Pronunțîndu-se împotriva războiului, socialiștii români au militat activ pentru făurirea statului național unitar, a cărui realizare ei nu o legau de jocul politic, diplomatic și militar al marilor puteri, ci o considerau ca o necesitate legică, impusă de întregul curs al istoriei poporului român, de năzuințele lui de progres. Astfel, într-un articol apărut în „Calendarul muncei" pe anul 1916, Mihail Gh. Bujor arăta că „patriile sînt necesare, căci în regimul actual, numai înăuntrul acestor cadre, popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor".

După doi ani de neutralitate, în august 1916, guvernul român s-a alăturat Antantei, care promitea ca, după victorie, să satisfacă în mare parte deziderатul desăvîrșirii unității statului național român. Participarea țării noastre în acest război alături de coaliția Antantei a dat impuls luptei maselor largi populare pentru realizarea statului român unitar. Partidul socialist, clasa muncitoare din România nu au identificat caracterul imperialist al războiului dus de marile puteri cu dreptul istoric al poporului român de a-și îndeplini idealul național. Atunci cînd Armata română a trecut Carpații în vederea eliberării Transilvaniei, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat din România, exprimînd poziția clasei muncitoare, a maselor largi populare, a sprijinit acțiunea de eliberare a provinciilor românești aflate sub dominație străină.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aceasta a constituit suportul moral pentru jertfele grele, umane și materiale, date de poporul român în timpul războiului, căci poporul român nu a intrat în război cu intenții de cotropire și anexiuni, ci din dorința realizării aspirațiilor sale profunde spre unire.

În condițiile ocupării unei mari părți a teritoriului României de către trupele inamice, ale înăspririi și mai mult a contradicțiilor economice și social-politice existente s-a intensificat lupta revoluționară de eliberare socială și națională. Mișcarea pentru unitate s-a desfășurat în ritm crescînd, pe măsura prelungirii războiului, atît în provinciile subjugate, cît și în Oltenia, Muntenia și Dobrogea — aflate sub ocupația armatelor Puterilor Centrale. În fruntea mișcării de rezistență împotriva cotropitorilor, care a cuprins cele mai largi clase și pături sociale, s-a aflat muncitorimea. Un mare număr de socialiști s-au înrolat în lupta, ce a atins momentele de culme ale eroismului popular la Mărăști, Mărășești și Oituz, pentru salvarea ființei naționale și statale, mulți dintre ei jertfindu-și viața în bătăliile glorioase pentru apărarea pămîntului străbun.

Prăbușirea țarismului, în februarie 1917, intensificarea luptelor revoluționare și de eliberare națională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic de accelerare a destrămării Imperiului austro-ungar. Pe ruinele acestui imperiu au apărut statele naționale suverane și independente ale popoarelor din Centrul și Sud-Estul Europei : Republica Cehoslovacă, Statul iugoslav, Republica Austria, Republica Ungară ș.a.

În această uriașă mișcare a popoarelor pentru autodeterminare națională și înlăturare a dominației străine s-a încadrat și lupta poporului român. Ea a avut un caracter burghezo-democratic, larg reprezentativ, antrenînd clasa muncitoare — forța cea mai înaintată și mai activă a epocii — țărănimea, intelectualitatea și toate celelalte forțe sociale și politice interesate deopotrivă în realizarea unității statale și naționale.

Ca urmare a mișcării pentru unitate națională, a luptei și voinței maselor largi populare, la 27 martie 1918 Sfatul Țării a votat unirea Basarabiei cu România. În manifestul Partidului Socialist și al Uniunii Sindicale din România, intitulat „Către muncitorimea de la orașe și sate", publicat în ziarul „Trăiască socialismul", din 14 noiembrie 1918, se arăta : „Datorită revoluției ruse, care a dat tuturor popoarelor din imensul imperiu libertatea de a hotărî de soarta lor, Basarabia a putut să se declare Republică independentă și să se unească cu țara".

Actul unirii Basarabiei cu România a fost salutat de muncitori, țărani, intelectuali de pe întreg cuprinsul țării. Pe adresa Sfatului Țării au fost trimise numeroase scrisori și telegrame de adeziune. Militantul revoluționar Petre Constantinescu-Iași, a adresat următoarea telegramă vicepreședintelui Sfatului Țării : „Cele mai calde felicitări din partea fostului tău camarad de universitate de la Iași și tovarăș de idei pentru împlinirea idealului căruia ți-ai închinat viața : Basarabia democratică lipită de țara mumă". Deputatul Gheorghe Cristescu, membru al Comitetului Executiv al Partidului socialist, în ședința parlamentului din sesiunea din 1919, referindu-se la acest eveniment, arăta : „Atunci cînd

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rusia ţaristă sărbătorea „liberarea Basarabiei", atunci singur Partidul socialist a fost acela care a convocat o întrunire la Dacia şi a înfierat această impertinenţă a ţarismului. Mai mult încă, Partidul socialist este singurul care, întrucît priveşte constituţia sa internă, nu s-a mărginit la simple declaraţii platonice în favoarea Unirii. Chiar din primul moment, cînd, mulţumită şi revoluţiilor politice, democratice din jurul ţării, Unirea devenise fapt îndeplinit, partidul nostru s-a pus realmente pe baza acestei stări de fapt, intrînd în strînse legături cu organizaţiile socialiste din provinciile alipite şi înjghebînd împreună un singur partid unitar, al întregii clase muncitoare".

Consecinţele prăbuşirii marilor imperii vecine s-au repercutat şi asupra Bucovinei. La 15/28 noiembrie 1918, Congresul reprezentanţilor populaţiei din Bucovina a hotărît unirea cu România a acestei vechi provincii istorice româneşti, răpită de Habsburgi în 1775. Exprimîndu-şi adeziunea faţă de actul unirii, delegatul socialiştilor români, George Grigorovici, arăta : „Dacă-mi strînge cineva mîna că am vorbit în sens naţional, trebuie să o spun că aceasta nu o fac numai ca român, ci tocmai ca socialist, căci doresc libertatea oricărui popor".

În toamna anului 1918, evenimentele revoluţionare au cuprins întreaga Transilvanie şi Banatul. Apropierea deznodămîntului victorios al luptei pentru unitate deplină răscolea profund toate păturile sociale. În septembrie 1918, socialiştii români din Transilvania au iniţiat constituirea Consiliului Naţional Român — organism alcătuit pe baze paritare din reprezentanţii Partidului Naţional Român şi cei ai mişcării socialiste — care să conducă mişcarea pentru unitate naţională.

Consiliul Naţional Român Central, constituit la 18/31 octombrie 1918, „ca unicul for care reprezintă voinţa poporului român", era format din şase social-democraţi (Tiron Albani, Ion Flueraş, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu) şi şase reprezentanţi ai P.N.R. (Vasile Goldiş, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ştefan Cicio-Pop, Al. Vaida-Voievod şi Aurel Vlad). Crearea acestuia, imediat după dezlănţuirea revoluţiei burghezo-democrate, cu larg caracter popular, a dat un nou impuls luptei pentru eliberarea Transilvaniei şi unirea ei cu ţara.

Exprimînd voinţa maselor de muncitori din Transilvania, ziarul socialist „Adevărul" din 11/24 noiembrie 1918 în articolul „Cum vrem să ne unim cu România" sublinia : „Partidul social-democrat român din Ungaria şi Transilvania stă pe baza dreptului de liberă dispoziţie al popoarelor şi este întru toate de acord cu Comitetul naţional român, cînd cere independenţa desăvîrşită a românilor din fosta Ungarie. Am suferit destul, am suportat veacuri de-a rîndul ruşinosul jug al robiei naţionale, am fost destul slugii altora, am trăit în mizerie şi neştiinţă şi întuneric, am adunat destule comori altora — deci vrem să fim liberi o dată, vrem să fim singuri stăpîni pe destinele noastre.

Dar mai mult. Unul dintre visele noastre cele mai frumoase e şi unirea tuturor românilor. Vrem ca toată suflarea românească să viţuiască într-un stat, vrem ca prin unirea tuturor ţărilor româneşti să devenim un popor mare, înaintea căruia să fie deschise toate căile ce duc spre progres şi fericire".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Făcîndu-se ecoul participării active a socialiștilor transilvăneni la lupta pentru unitate națională, apropiată de faza de încheiere, socialiștii din România veche anticipau creșterea forței partidului clasei muncitoare prin realizarea statului național-unitar român. „Tînărul partid socialist român va fi întărit în urma alipirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Muncitorii cu știință de carte îi vor îngroșa rîndurile ; intelectualii... vor împrăștia cu folos cunoștințele lor ; într-un cuvînt populațiuni noi, oțelite în lupte seculare pentru cîștigarea libertăților și bunului trai, vor contribui la regenerarea poporului din România mumă".

Aceeași publicație relua ideea peste puțină vreme : „Sînt români cu milioanele în Basarabia, în Bucovina, în Transilvania, în Banat și în teritoriile ungurești. Da. Ce forță n-ar fi acei muncitori, căci muncitorii sînt în marea lor majoritate pentru partidul nostru și deci pentru îndreptarea acestei țări și pentru înfăptuirea socialismului și aci cu un moment mai degrabă".

Ca rezultat al unui întreg proces de evoluție social-politică la 18 noiembrie/1 decembrie 1918 a avut loc Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, moment istoric în care poporul nostru a văzut modul de exprimare a năzuinței și conștiinței sale de unitate, de alcătuire a unui singur stat, care să cuprindă în granițele sale pe toți românii. Consultarea poporului reprezenta calea cea mai democratică de rezolvare a problemei majore ce frămînta în această etapă conștiința întregii națiuni. Ea urma spiritul hotărîrilor democratice de unire adoptate în martie și noiembrie 1918.

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe Cîmpul lui Horea, peste 100.000 oameni — muncitori, țărani, meseriași, intelectuali — veniți de pe întreg cuprinsul țării să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român. „N-avem nevoie să ne-o spunem unul altuia — scria în acele zile socialistul Ilie Cristea, în ziarul «Glasul Ardealului» — e destul să ne privim în ochi pentru ca să ne convingem că a sosit ceasul. Cuvîntul păstrat pînă acum în cutele cele mai adînci ale sufletului se va rosti unanim măreț și nestrămutat. Unirea noastră va fi indiscutabilă". La adunare au fost prezenți și 150 delegați ai social-democrației române — partea cea mai activă în lupta pentru realizarea unirii — reprezentînd aproape 70.000 muncitori organizați, atît români cît și maghiari, germani și de alte naționalități.

Ideile fundamentale ale Declarației Marii Adunări Naționale au fost pe larg susținute de fruntașii mișcării socialiste : Aurel Lazăr, Iosif Jumanca, Enea Grapini, Emil Isac, Ion Suciu, Alexandru Lapedatu, Aurel Cosma și alți delegați. Luînd cuvîntul în numele social-democrației române, Iosif Jumanca a evidențiat de pe poziții de clasă importanța actului Unirii : „Astăzi venim și noi aici, adevărații reprezentanți ai muncitorimii române din Transilvania și Banat, venim să declarăm în fața dv., în fața Internaționalei Socialiste și în fața întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor".

Prin participarea largă a maselor populare la adunarea de la Alba Iulia, care a hotărît Unirea Transilvaniei și a Banatului cu România,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

s-a afirmat încă o dată şi definitiv că poporul român este adevăratul făuritor al unirii, că împlinirea acestui ideal a fost rezultatul luptei sale de veacuri pentru libertate, unitate şi independenţă naţională.

În declaraţia Partidului Social-Democrat asupra actului unirii, publicată la 2/15 decembrie 1918, în ziarul „Adevărul", se arăta: „Proclamarea unirii tuturor românilor e astăzi fapt împlinit /.../ La aducerea hotărîrii acesteia am luat şi noi parte, socialiştii români".

Socialiştii bucovineni şi-au exprimat la rîndul lor adeziunea deplină la actul unirii. „Vorwärtz" („Înainte"), organ central al Partidului social-democrat din Bucovina, în editorialul din 11 ianuarie 1919, aprecia că „această unire (a Bucovinei cu România — *n.n.*) e necesară şi firească, statele naţionale fiind condiţia prealabilă a oricărei dezvoltări ulterioare".

La 13 februarie 1919, referindu-se la actul just al făuririi unităţii depline a statului naţional, Declaraţia Comitetului executiv provizoriu al Partidului Socialist şi a Comisiei generale provizorii a sindicatelor, exprimînd poziţia clasei muncitoare, a mişcării socialiste din întreaga ţară releva: „Prin dreptul de autodeterminare a naţiunilor, principiu recunoscut de întregul socialism internaţional, românii din teritoriile subjugate şi-au manifestat, prin hotărîrile adunărilor lor naţionale, voinţa de a se uni cu România, pe baza rezoluţiunilor votate.

Ca socialişti români internaţionalişti, salutăm cu bucurie dezrobirea naţională a poporului român din provinciile subjugate pînă acum şi respectăm legămintele de unire hotărîte /.../

România nouă de astăzi trebuie să devină România socialistă de mîine".

Înfăptuirea unităţii statului român — eveniment epocal în afirmarea şi dezvoltarea istorică a poporului român — a realizat cadrul naţional şi social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluţii economice, politice şi sociale a ţării. În acest context, Partidul Socialist s-a unificat la scară naţională şi s-a desăvîrşit procesul de transformare a sa într-un puternic partid comunist al clasei muncitoare din întreaga ţară. Partidul comunist, continuatorul direct al mişcării revoluţionare, socialiste, al partidului clasei muncitoare creat în 1893, a dus mai departe şi a ridicat pe un plan superior, în noul cadru de dezvoltare istorică a ţării, lupta pentru apărarea şi consolidarea statului naţional, pentru apărarea unităţii şi suveranităţii patriei.

LES SOCIALISTES ROUMAINS EN AVANGARDE DE LA LUTTE POUR LA RÉALISATION DE L'ÉTAT NATIONAL UNITAIRE

Résumé

L'auteur rélève les aspects de la lutte des socialistes roumains pour la réalisation de l'état national unitaire, on met en discution de nombreuse dates et événiments, dont on résulte que les socialistes roumains, du commencement de leur activité et jusqu' à la réalisation du grand acte du I-er décembre 1918, sont mets en avangarde de la lutte pour la réalisation de l'état nationale unitaire.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚIA SOCIETĂȚII CULTURALE ASTRA LA DEZVOLTAREA CONȘTIINȚEI UNITĂȚII NAȚIONALE

de VASILE FLOREA

După înfrîngerea Revoluției de la 1848, lupta pentru înfăptuirea unității naționale devine ideea — forță care animă toate străduințile generației pașoptiste din țările române.

În Transilvania, unde stăpînirea habsburgică constituie un obstacol major în înfăptuirea acestei năzuințe seculare, militanții români căutau să folosească mijloacele cele mai adecvate situației lor specifice. În acest sens, societățile culturale reprezentau, în concepția luptătorilor români pentru unitate națională, centre de convergență a spiritului revoluționar al maselor orientate în direcția realizării idealului național. Așa se explică de ce, începînd încă din 1852, ideea societăților literare va fi susținută propagandistic și financiar de Simion Balint, Axente Sever, Avram Iancu [1], Simion Bărnuțiu, Ion Pușcariu, G. Beriliu, Timotei Cipariu, Paul Versici, Andrei Șaguna și alții.

În articolul său publicat în „Telegraful român" din mai 1860, intitulat „Din Țara Oltului", Ion Pușcariu demonstra că românii se aflau, conform pct. a, art. 5 al Patentei imperiale din noiembrie 1852 [2], în depline drepturi legale de a-și constitui societăți culturale. În ciuda acestor prevederi, autoritățile imperiale creau totuși numeroase dificultăți de ordin administrativ fruntașilor români în calea realizării unor asemenea asociații. Cînd Ion Rațiu prezintă lui Lichtenstein cererea prin care solicita aprobarea ținerii unei „adunări consultatoare" pentru înființarea „Asociației transilvane pentru literatură română și cultura poporului român", guvernul austriac al Transilvaniei va refuza să-și dea consimțămîntul. Numai la intervenția plină de tact a lui Andrei Șaguna pe lîngă reprezentanții influenți ai cercurilor conducătoare vieneze s-a obținut, la 31 ianuarie 1861, aprobarea ținerii adunării consultative. Sibiul va avea abia cu data de 23 oct. 1861, pe lîngă cea mai modernă (foaie) de peste Carpați cum era caracterizat „Telegraful român" de

1 Din Istoria Transilvaniei, vol. II, Edit. Acad. R.P.R., 1961.

2 V. Curticăpeanu, Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918, Ed. științifică, Buc. 1968.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

către Eminescu, în Convorbiri literare, şi cea mai importantă societate culturală din Transilvania.

Avînd în frunte trei personalităţi proeminente ale vieţii politice şi culturale româneşti, Andrei Şaguna (preşedinte), Timotei Cipariu (vicepreşedinte) şi G. Bariţiu (secretar), Asociaţia transilvană pentru literatură română şi cultura poporului român, numită prescurtat „Astra" îşi definea, prin aceasta, şi principalele sale direcţii de activitate.

Faptul însuşi că „Astra" era reprezentată heraldic de către zeiţa Minerva, cu mîna ridicată însoţită de scut şi suliţă demonstra caracterul său militant, originea latină şi aspiraţiile spre libertate ale românilor [3].

Asociaţia culturală sibiană reprezenta în concepţia lui Bariţiu „...cîmpul ce dealtmintrelea foarte larg, totodată frumos şi dătător de viaţă al literaturii şi ştiinţelor..." cu scopul bine definit „spre a lumina, cultiva şi ferici pe popor" [4], iar pentru Andrei Şaguna, preşedintele Asociaţiei Astra, avea menirea fundamentală de a dezvolta limba şi cultura naţională — căci fără ele „nu se pot ţine paşi cu alte popoare civilizate" [5].

Ideea popularizării ştiinţelor, a ridicării nivelului de cultură al tuturor românilor ca o condiţie a libertăţilor naţionale, era o altă sarcină pe care Astra trebuia să o îndeplinească în cel mai clar spirit al ideologiei paşoptiste. În acest sens, arată Şaguna că Asociaţia transilvană pentru literatură română şi cultura poporului român „...trage prin sfera activităţii sale dezvoltarea şi răspîndirea între români a tot felul de cunoştinţe... în cercul lucrărilor ei intră cultura tuturor românilor" [6].

Continuînd năzuinţele formulate de reprezentanţii şcolii ardelene şi punînd la bază principiul fundamental al ideologiei paşoptiste după care libertatea unui popor nu poate fi înţeleasă fără libertatea naţională, iar fără aceasta nu e cu putinţă cultura naţională, promotorii Astrei au dezvoltat un program de luptă cu largi perspective în viaţa naţional-culturală a românilor de sub stăpînirea monarhiei austro-ungare. Activitatea militantă a Astrei se mai întemeia şi pe concepţia dreptului natural şi imprescutibil al fiecărui popor de a se cultiva în limba sa, deoarece, cum arată Bărnuţiu „mintea cea mai sănătoasă şi istoria arată că dacă şi-au croit limba, oricare popor trebuie lăsat să păşească în cultură pe calea pe care şi-a făcut-o" [7].

Bărnuţiu relevă faptul, de mare importanţă pentru Astra, că „şcolile şi institutele naţionale pentru ştiinţe şi arte" sînt mijloacele cele mai eficiente în lupta românilor pentru cucerirea drepturilor naţionale, afirmînd ferm că „libertatea cea adevărată a oricărei naţiuni nu poate fi decît naţională" [8].

---

3 Maria Drăgan, Însemne ale societăţilor naţional-culturale româneşti, reflectînd lupta pentru desăvîrşirea unităţii de stat, în Rev. de istorie, Acad. R.S.R., tom 31, an 1978, p. 681.
4 Cf. Transilvania, 1911, nr. 34, p. 311.
5 Ibidem,
6 Ibidem, p. 312.
7 Foaie pentru minte, inimă şi literatură, an XVI, nr. 39/1853, p. 295.
8 Paul Cornea, Mihai Zamfir, Gîndirea românească în epoca paşoptistă, Ed. pentru literatură, 1969, p. 366.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Întemeiată pe concepția „dreptului natural" la libertate a popoarelor, ideologia pașoptistă va impulsiona și grăbi concentrarea forțelor spirituale ale tuturor românilor într-un singur șuvoi, în scopul dezvoltării unei „culturi naționale" ca premiză esențială a dobîndirii libertăților politice.

În acest cadru adunarea și publicarea documentelor istorice în original și în traducere, dezvoltarea preocupărilor pentru etnografie, unificarea ortografiei limbii române, încurajarea creației literare, cercetarea filozofiei, cultivarea științelor și artelor, accesul publicului la valorile civilizației spirituale, formează conținutul principal al activității societății Astra.

În scopul studierii temeinice a istoriei românilor, Barițiu preconiza că „Astra" să achiziționeze cărți de la bibliotecile din țară și străinătate, să organizeze colaborări cu scop științific[9], să se studieze hrisoavele din mînăstiri, manuscriptele și inscripțiile în scopul realizării unor colecții care să cuprindă și comentariile autorilor. Aceste îndemnuri ale lui Barițiu vor fi fructificate la un înalt nivel științific de către generația mai tînără de istorici ca Vasile Goldiș, Augustin Bunea, Ion Lupeș și Silviu Dragomir, care prin activitatea lor istoriografică se înscriu energic pe traiectoria luptei politice pentru făurirea unității naționale.

Activitatea de cercetare științifică desfășurată în cadrul secției de istorie a societății Astra, a cunoscut o deosebită amploare. George Barițiu va publica o lucrare „Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani în urmă" vol. I—III, apărută în 1891, Ion Cavaler de Oușcariu, „Date istorice privitoare la familiile române", „Dicționarul numirilor de localități" de Silvestru Moldovan, „Românii din Transilvania la 1773" de Nicolae Togan și „Cronica notarului anonim al regelui Bella" traducere de M. Beșan.

Reprezentanții „Astrei" vedeau în Academia română, instituția principală chemată să unifice limba literară română și să pună fundamentul unei adevărate literaturi naționale pentru toate provinciile locuite de români. Spre acest ideal înalt își îndreaptă străduințele toți învățații transilvăneni grupați în secțiile celor două focare de cultură: „Astra" și „Societatea Academică Română". În acest context, Timotei Cipariu, filolog de prestigiu în epocă, elaborează primul proiect de ortografie, tipărește gramatica limbii române (1869), publică Sintactica (1877), iar „Dicționarul limbii române", operă a lui August Treboniu Laurian și Massim, reprezintă un eveniment științific de mare însemnătate pentru cultura românească. De asemenea, la întocmirea Dicționarului limbii române de către Academia Română lucrează, începînd din 1900 sub direcția lui L. Pușcariu, membru al secției literare a Astrei și Nicolae Drăgan, Gh. Giuglea și C. Lacea.

G. Barițiu a susținut aproape o jumătate de secol toate acțiunile pe plan cultural și științific în cadrul Astrei și al Academiei Române al

9 V. Curticăpeanu, Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918, Ed. științifică, 1968, p. 70.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cărui membru şi preşedinte a fost (1893). Ziarist talentat şi polemist neîntrecut, Bariţiu editează revistele „Transilvania" (1869) şi „Observatorul" (1878), care cuprinde materialele istorico-documentare şi, în paginile lor, critică sever „legile asupritoare ale dualismului", demască în permanenţă politica abuzivă a guvernelor maghiare, asuprirea naţională a popoarelor şi politica de deznaţionalizare" [10].

Bariţiu mai critică şi pesimismul unora care cred că după 1848, naţiunea română a regresat. „Pesimismul este periculos, arată Bariţiu, pentru că el desconsiderînd logica faptelor, nu îşi ia timp şi îi lipseşte sîngele rece, pentru ca să calculeze cu factorii reali, ci predominat de o imaginaţiune aprinsă, pentru ca să nu zicem bolnavă, este foarte aplecat, de a pune totul pe o singură carte şi a juca Va langue. A recomanda naţiunii române un astfel de joc desperat, n-ar fi numai o nebunie, dar o crimă de lesnaţiune" [11]. De aceea, în concepţia istoricilor de la Astra, istoria rămîne fundamentul pe care se clădeşte „dreptul nostru istoric" şi o sursă permanentă de învăţăminte : „Este una din dorinţele cele mai sacre şi cele mai sublime ale ziaristicii oricărui popor de a reîmprospăta neîncetat suvenirile preţioase ale trecutului şi de a redeştepta cunoştinţa naţională somnolentă şi închistată, pentru că viitorul va fi al acelor popoare, care cunoscîndu-şi trecutul, vor şti să se ferească de a cădea în recidivă greşelilor comise" [12].

Referindu-se la dualismul austro-ungar, Bariţiu sublinia cu dreptate că „una din consecinţele dualismului a fost şi este că naţiunea română a fost redusă iarăşi în starea în care s-au aflat înainte de aceasta cu 31 de ani. Lupta ei (a naţiunii române n. n.) este legitimă pentru că i-au pus în chestiune limba, biserica şi naţionalitatea sa care sînt garanţiile şi condiţiunile exigenţei sale" [13].

Revista „Transilvania", un adevărat magazin istoric de izvoare şi articole de istorie, va oglindi nu numai evenimentele culturale şi politice din Transilvania, ci are în vedere producţiile ştiinţifice, literare şi culturale care apar şi la sud şi est de Carpaţi [14].

În general, revista reflectă preocupările asociaţiei de a ridica mereu nivelul cultural şi de a face educaţia politică a maselor, în cea mai mare parte din cultivarea istoriei.

Bariţiu, în paginile revistei Transilvania, susţine ideea lui Kogălniceanu, după care românii, fără cronica lui Şincai, nu ar avea istorie ; însă pentru istoricul transilvănean, cronica lui Şincai este doar substratul pentru a scrie o nouă istorie pe baza unei concepţii generale mai înalte şi mai cuprinzătoare. Este ceea ce avea să facă el însuşi în principala sa lucrare de istorie şi mai ales istoricii din generaţia mai tînără ca Ion Lupaş, Silviu Dragomir şi Vasile Goldiş.

---

10 Din Istoria Transilvaniei, Ed. Acad. R.P.R., 1961, p. 452.
11 Viaţa şi ideile lui G. Bariţiu, Studii şi antologie, Ed. ştiinţifică, Buc., 1964, p. 54.
12 Viaţa şi ideile lui G. Bariţiu, Studii şi Antologie, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1964, p. 63. Vezi şi Observatorul, II, nr. 35 din 2/4 mai 1879.
13 Ibidem, p. 265.
14 V. Curticăpeanu, op. cit., p. 35, vezi Transilvania, nr. 1—2, 1881, p. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Există în paginile revistei Transilvania documente referitoare la existența românilor în vechime, excerpte din Historia rerum Transilvanicarum a lui Ion Bethleb, fragmente din Cronica lui Anonimus sau articole în care sînt combătute teoriile lui Sulzer, Watterbach sau Rössler [15].

Semnificativ pentru istoricii contemporani este articolul „Istoria noastră modernă" publicat în nr. 10 al revistei Transilvania (1873), în care se afirmă deschis concepția obiectivității științifice a istoriei, indiferent dacă faptele convin sau nu.

Deoarece istoria științifică se construiește numai pe bază de fapte — interpretate și spiritul obiectivității științifice, revista îndeamnă la cercetarea asiduă a arhivelor și a oricăror urme care poartă pecetea vremurilor trecute. În acest orizont de preocupări, judecata conform căreia istoricii transilvăneni din jurul Astrei ar fi fost stăpîniți de o concepție pozitivă, strict factologică, este infirmată de activitatea lor pe tărîmul istoriografiei. Fără contribuția acestora ca etapă inițială, nu poate fi explicată apariția marilor sinteze de mai tîrziu. Aceasta și este contribuția de substanță a Astrei la dezvoltarea conștiinței unității naționale.

LA CONTRIBUTION DE LA SOCIÉTÉ CULTURELLE ASTRA AU DEVELOPPEMENT DE LA CONCIENCE DE L'UNITÉ NATIONALE

Résumé

Fondée en 1861, a Sibiu, l'Association culturelle Astra a milité energiquement, en suivant l'ideologie des génerations de 1848, pour le développement de la culture nationale comme un condition sine qua non pour realiser l'unité nationale.

En dépit de tout les entraves mis par la domination de lá Empire Austro-Hongrois, pour empêcher le développement de la culture nationale, les militants revolutionaires roumains ont reussi à l'aide de l'Association Astra de mettre en mouvement les ressorts profonds de la concience nationale au service du grand ideal nationale.

G. Barițiu, Andrei Șaguna, Timotei Cipariu, les fondateurs et le dirigeants de l'Association Astra, ont donné à cette association non seulement une orientation culturelle mais surtout l'une politique. Le fait même qu 'Astra était représenté heralldique par la déesse Minerva, la maine élevée, ayant un bouchier et un lance prouve son caractere militant, l'origine latine des roumains et leur assipirations pour la liberté.

De point de vue culturel, Astra a milité pour l'unification des régles ortographiques, ses historiens ont approfondi l'étude de l'histoire nationale et les ecnixoins ont suivi la formation d'une langue littéraire unitaire.

Ainsi l'Association culturelle Astra a contribuée, dans sa longue existence, au dévéloppement de la concience nationale qui a conduit inexorablement à la realisation de l'unité politique du peuple roumain.

15 V. Curticăpeanu, op. cit. p. 89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ÎNFĂPTUIRILE MASELOR POPULARE DIN 1918 ȘI RECUNOAȘTEREA LOR INTERNAȚIONALĂ

de ION ARDELEANU

Marea unire din 1918 a reprezentat încununarea năzuințelor seculare de unitate a poporului român, visul pentru care au luptat și s-au jertfit nenumărate generații de înaintași, o expresie a legităților obiective ale progresului social și național, care a asigurat unitatea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre, deschizînd calea afirmării ei tot mai puternice în rîndul statelor și națiunilor lumii.

În perspectiva istoriei, marile înfăptuiri ale poporului român realizate în 1918 și confirmarea lor prin hotărîrile Conferinței de Pace pun și mai mult în evidență faptul că România nu a făcut parte din rîndul profitorilor unei păci realizate prin bunăvoința învingătorilor sau a cîștigătorilor, aduse de hazardul biruinței într-un război, ci a fost expresia vie, dinamică a națiunii române, a aspirațiilor de veacuri ale unui popor hotărît să trăiască unit, liber și independent în vatra sa strămoșească.

„Desfășurarea evenimentelor istorice — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea de la 1 decembrie 1978 — demonstrează în modul cel mai categoric faptul că unirea nu a fost efectul unei întîmplări, rodul unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerii intervenite la masa tratativelor, ci rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități. Tratatul de pace încheiat ulterior n-a făcut decît să consfințească starea de fapt existentă, situația creată ca urmare a luptei maselor populare din România și din Transilvania, a întregului nostru popor“ [1].

---

1 Nicolae Ceaușescu, Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale, consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român, 1 decembrie 1978, Editura politică. București, 1978, p. 12.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Înfăptuirea unirii din 1918 nu a aparţinut unei singure clase sociale sau unui singur partid politic, ci ea a constituit scopul şi acţiunea întregii naţiuni române, pentru acest ideal au militat toate forţele societăţii româneşti.

La începutul secolului al XX-lea dezvoltarea social-economică şi politică a ridicat în faţa naţiunii române necesitatea inexorabilă a desăvîrşirii unităţii statale, a eliberării teritoriilor româneşti aflate sub stăpînire străină şi unirea lor cu ţara.

Intrînd în primul război mondial în luptă alături de Antantă, pentru eliberarea teritoriilor româneşti anexate de Austro-Ungaria, României i s-au creat împrejurări favorabile pentru realizarea integrală a aspiraţiilor de unitate ale poporului român, ca rezultat al puternicelor zguduiri sociale ce s-au produs în ambele tabere beligerante.

Intrarea României în război a fost salutată de masele populare ca un eveniment care exprima sentimentele cele mai adînci ale opiniei publice din toate teritoriile locuite de români. Aşa cum subliniază tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „poporul român nu a participat la acest război călăuzit de intenţii de cotropire şi anexiune teritorială ; cedînd presiunilor puterilor Antantei, cercurile conducătoare ale ţării au hotărît intrarea în război alături de Anglia, Franţa şi Rusia, care promiteau satisfacerea dezideratului unităţii noastre naţionale“ [2].

Ilustrativ pentru adeziunea poporului român în întregimea lui la lupta împotriva invadatorului este rezistenţa opusă de populaţia din teritoriul ocupat. Rezistenţa dîrză, animată de patriotismul fierbinte al maselor populare, a confirmat prin însăşi faptul existenţei ei, prin intensificarea pe care a cunoscut-o că războiul pe care-l ducea poporul român împotriva invadatorilor era propria lui luptă călăuzită de un ideal măreţ : desăvîrşirea unităţii naţional-statale şi dezvoltarea liberă, independentă a ţării. În acest cadru se înscriu eroicele bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, care au dovedit că peste voinţa de fier a poporului ce-şi apără dreptul la viaţă şi libertate „nu se trece“.

Legităţile dezvoltării istorice impuneau cu stringenţă încheierea procesului de formare a statului naţional român unitar. Mişcarea muncitorească din ţara noastră era vital interesată în formarea statului unitar, pentru cucerirea unor revendicări largi, democratice şi transformarea revoluţionară a societăţii.

Prăbuşirea ţarismului, victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie a răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspiraţiilor de libertate şi autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii. Intensificarea luptelor de eliberare naţională, înfrîngerile militare suferite de Puterile Centrale au reprezentat un factor puternic în accelerarea destrămării Imperiului austro-ungar. Se adevereau astfel cuvintele pe care F. Engels le scria socialistului român Ioan Nădejde încă în ianuarie 1888 : „Dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar

2 Nicolae Ceauşescu, O jumătate de secol de la marea epopee naţională a Mărăşeştilor, în volumul : „România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste“, vol. II, Editura politică, Bucureşti, 1968, p. 467.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie" [3]. De altfel, în 1916 V. I. Lenin califica monarhia austro-ungară drept „o uniune şubredă a cîtorva clici de paraziţi sociali", subliniind că „lichidarea Austro-Ungariei nu reprezintă istoriceşte decît o continuare a destrămării Turciei, fiind ca şi aceasta, o necesitate a procesului istoric de dezvoltare" [4]. Această previziune s-a adeverit şi, în cursul anului 1918, pe ruinele acestui imperiu de tristă amintire, au apărut statele naţionale suverane şi independente ale popoarelor din centrul şi sud-estul Europei.

În mişcarea popoarelor pentru autodeterminare naţională şi înlăturarea dominaţiei străine se încadrează şi lupta poporului român. Acţiunile românilor aflaţi sub dominaţie străină au avut caracterul unei mişcări largi, burghezo-democrate, antrenînd clasa muncitoare, ţărănimea, intelectualitatea, celelalte forţe sociale şi politice.

Marile manifestaţii şi demonstraţii organizate în tot cursul anului 1918, participarea întregului popor la cauza unirii acţiunile iniţiate de asociaţiile şi societăţile culturale, în primele rînduri aflîndu-se intelectuali şi oameni politici ca Nicolae Iorga, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, M. Sadoveanu, dr. I. Cantacuzino ca şi membri ai Consiliului naţional român de la Paris, în frunte cu Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Traian Vuia, Octavian Goga, Vasile Lucaciu, ş. a., exprimau actul de voinţă al întregii naţiuni române [5].

Evenimentele, acţiunile maselor pentru realizarea idealurilor unităţii naţionale s-au derulat cu repeziciune. La 27 martie 1918 adunarea reprezentanţilor populaţiei din teritoriul dintre Prut şi Nistru a hotărît unirea cu România [6].

Consecinţele prăbuşirii marilor imperii vecine s-au repercutat şi asupra Bucovinei. Aici, atît mişcarea revoluţionară cît şi mişcarea pentru unitate naţională au căpătat către sfîrşitul anului 1918 forme decisive. În octombrie 1918, Clubul parlamentar român din Viena s-a transformat în Consiliul Naţional Român.

Cîteva zile mai tîrziu, la 14/27 octombrie 1918 a fost convocată la Palatul Naţional din Cernăuţi o adunare la care au participat deputaţii români din parlamentul de la Viena, foştii deputaţi din dieta Bucovinei şi primarii români din întreaga provincie.

Proclamîndu-se Adunarea Constituantă, adunarea a votat o moţiune prin care a hotărît unirea Bucovinei cu celelalte provincii româneşti „într-un stat naţional independent". La 15/28 noiembrie 1918, Congresul reprezentanţilor din Bucovina a hotărît unirea acestei vechi provincii româneşti cu România [7].

---

3 Presa muncitorească şi socialistă din România, vol. I (1865—1899) partea I (1865—1889), Editura politică, Bucureşti, 1964, p. 188-190.
4 V. I. Lenin, Opere complete, vol. 30, Bucureşti, Editura politică, 1964, p. 8.
5 Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, Marea Unire din 1918 şi confirmarea ei pe plan internaţional, în Independenţa României, sub redacţia acad. Ştefan Pascu, Editura Academiei R. S. România, 1977, p. 390.
6 Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, Viaţa politică în România 1918—1921, editia a II-a completată, Bucureşti, 1976, p. 10-11.
7 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pe teritoriile românești din Austro-Ungaria vestea victoriei Revoluției din Rusia a trezit noi speranțe de eliberare națională, și către sfîrșitul anului 1918, lupta pentru formarea statului național român unitar intră într-o nouă etapă de dezvoltare. La 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, ca unicul for care reprezenta voința poporului român.

Pe întregul teritoriu al Transilvaniei s-au format consilii naționale regionale, locale și gărzi naționale, ca organe ale mișcării burghezo-democratice, care activau sub conducerea Consiliului Național Român. În manifestul lansat la 7/20 noiembrie 1918 se arăta : „Mersul irezistibil al civilizațiunii omenești a scos și neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conștiinței de sine... Vrem să trăim alături de celelalte națiuni ale lumii, liberi și independenți“ [8].

Cele zece zile în care s-au făcut pregătirile pentru Adunarea de la Alba Iulia au fost cele mai entuziaste, mai înfrigurate, mai emoționante din istoria românilor din Transilvania, a întregului popor român, care aștepta ultimul act al desăvîrșirii unității sale statal-naționale.

La 1 decembrie 1918 s-au strîns la Alba Iulia, pe cîmpul lui Horea, peste 100.000 de oameni, muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, veniți să consfințească actul legic obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român.

În cadrul adunării de la 1 decembrie 1918 s-a adoptat istorica Declarație de la Alba Iulia, document memorabil al unirii, la care și-au adus contribuția toate forțele politice și sociale române din Transilvania. Marea Adunare Națională de la Alba Iulia a proclamat solemn prin declarația adoptată, unirea Transilvaniei și Banatului cu România pentru toate veacurile [9].

Caracterul cvasiconcomitent al hotărîrilor de unire cu România, conținutul identic al programelor mișcărilor revoluționare burghezo-democratice de eliberare națională a românilor, caracterul și componența forțelor sociale participante la această luptă au ilustrat și au dovedit unitatea de aspirații, comunitatea idealului național : desăvîrșirea statului român unitar.

Înfăptuirea marii uniri din 1918 nu a aparținut unei singure clase sociale, unei pături sociale sau unui partid politic, ci ea a constituit scopul și acțiunea întregii națiuni române ; pentru acest ideal au acționat toate forțele societății românești. De aceea coordonata fundamentală a politicii externe românești, promovată după 1918 de toate guvernele și partidele politice, nu putea să fie alta decît aceea de a impune spre confirmare și recunoaștere pe plan internațional energicele hotărîri pe care masele populare le înfăptuiseră prin lupta lor necurmată.

România a participat la Conferința de pace de la Paris, din 1919, ca țară care făcuse în primul război mondial supreme sacrificii umane și materiale, își respectase obligațiile asumate, fapt recunoscut și de personalități politice ale vieții internaționale.

8 „Adevărul“, anul XIV, nr. 46, 17/30 noiembrie 1918.
9 Vezi pe larg : M. Mușat, Ion Ardeleanu, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Eroismul românilor în lupta pentru desăvîrşirea unităţii naţionale şi statale fusese apreciat şi elogiat de conducători şi oameni politici din ţările aliate. Astfel, la 6 noiembrie 1918, secretarul Departamentului de Stat al Statelor Unite, Robert Lansing, scria lui Take Ionescu la Paris că „guvernul Statelor Unite simpatizează profund cu voi şi nu va neglija — îndată ce va veni momentul — să se folosească de influenţa sa, ca justele drepturi politice şi teritoriale ale poporului român să fie obţinute şi asigurate împotriva oricărei agresiuni străine“ [10]. Cîteva zile mai tîrziu, S. Pichon, în numele guvernului francez, dădea asigurări lui Take Ionescu că „în momentul cînd victoriile armatelor aliate anunţă triumful apropiat al principiilor de justiţie care vor asigura eliberarea şi recunoaşterea României, aceia care ca dvs. n-au disperat niciodată şi aceia care vin mereu în număr tot mai mare să se înroleze pentru a lupta alături de noi, făcînd să fluture din nou pe cîmpurile de luptă culorile naţionale ale ţărilor române, vor prepara împreună cu noi, într-o colaborare credincioasă, un viitor din care cele două ţări ale noastre vor ieşi mai strîns unite şi prin încercările comune“ [11]. La rîndul său, ministrul de externe al Marii Britanii, Arthur Balfour, apreciind eforturile şi sacrificiile României, asigura că la Conferinţa de pace se va bucura de întreaga simpatie şi sprijin din partea guvernului privind cauza comună [12].

Conferinţa de pace nu urma să ofere României un dar, ci ea trebuia să consacre o cerinţă de bază a dreptului istoric care s-a dezvăluit cu atîta putere în faţa întregii lumi încît şi cei mai neîmpăcaţi adversari ai poporului român au trebuit să înţeleagă această cerinţă fundamentală a istoriei. Pentru realizarea acestei cerinţe România intrase în primul război mondial, transformînd participarea sa într-un război al întregului popor. Tocmai de aceea marile puteri nu puteau ignora situaţia de fapt din această parte a Europei, unde pe ruinele fostelor imperii se realizaseră statele naţionale unitare. Istoricul francez Pierre Renouvin, în lucrarea sa „Histoire des Relations Internationales“, ajunge şi el la concluzia că „distrugerea dublei monarhii era un fapt împlinit înainte chiar ca guvernul imperial să fi semnat, la 3 noiembrie, armistiţiul de la Villa-Giusti. Această distrugere a fost realizată prin voinţa popoarelor... Conferinţa de pace nu face altceva decît să înregistreze rezultatele obţinute“ [13]. Asupra conţinutului tratatelor de pace îşi vor pune amprenta aceste realităţi, expresie a voinţei şi luptei revoluţionare a popoarelor de realizare a statelor naţionale unitare.

Programul Conferinţei de pace, convocată pentru începutul anului 1919 la Paris, întrecea ca importanţă pentru popoare toate congresele şi conferinţele din trecut. Pacea urma, în interesul tuturor, să împiedice orice posibilitate la o hegemonie politică, economică sau militară, să pună

10 Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul, 1918-1928, vol. III, Bucureşti, 1929, p. 1461.
11 Ibidem, p. 1462-1463.
12 M.A.E., fond Conferinţa de pace de la Paris.
13 P. Renouvin, Histoire des relations internationales, vol. 7, Paris, 1958, p. 114

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în aplicare principiile de autodeterminare națională, să recunoască statele nou constituite. În același timp, conferința trebuia să refacă harta Europei, conform voinței popoarelor, în așa fel ca nici o națiune sau părți ale aceleiași națiuni să nu mai fie încorporate unui stat străin prin încălcarea flagrantă a voinței acestor popoare. Conferința de pace se găsea în situația de a constata sfîrșitul marilor imperii, a căror integritate era materialicește imposibil de a mai fi conservată și ai căror moștenitori erau în general recunoscuți : Cehoslovacia, Polonia, România, Iugoslavia, Austria și Ungaria. Misiunea conferinței era astfel redusă la fixarea detaliilor frontierelor, care practic fuseseră trasate prin lupta și voința maselor populare. „De fapt — așa cum aprecia istoricul american J. A. S. Grenville — aliații și Statele Unite au venit la Paris ca să confirme statele noi, succesorale ale imperiului austro-ungar care s-a prăbușit în urma înfrîngerii" [14].

În acest climat internațional, avînd pe ordinea de zi o mare complexitate de probleme, Raymond Poincaré, președintele Franței, a deschis la 18 ianuarie 1919, la Paris, Conferința de pace.

Din delegația română făceau parte primul ministru Ion I. C. Brătianu, șeful delegației, N. Mișu, ambasador la Londra, Victor Antonescu, ministrul României la Paris, generalul C. Coandă, Alexandru Vaida-Voievod, C. Diamandi, iar mai tîrziu N. Titulescu și dr. I. Cantacuzino. Delegația României, în temeiul măreților înfăptuiri ale poporului român, al jertfelor sale din timpul războiului, precum și al tratatului din 4/17 august 1916, care prevedea că după război România urma să participe la încheierea păcii „cu aceleași drepturi ca și aliații" [15], a militat pentru respectarea locului ce i se cuvenea.

Statele participante au fost împărțite în puteri mari, cu interese nelimitate, și în puteri mici, cu interese limitate, România fiind încadrată în a doua categorie. La deschiderea conferinței marile puteri care încheiaseră cu România tratatul din august 1916 au declarat caduce clauzele acestui tratat, inclusiv cele care prevedeau înfăptuirea idealului național. Partea română a fost de cîteva ori invitată să-și expună punctul de vedere în fața „Consiliului celor patru", a „Consiliului miniștrilor de externe" sau a altor organe, în cadrul cărora dreptul de a decide îl aveau reprezentanții marilor puteri [16].

Printre problemele cele mai grele ce urmau să fie luate în discuție și soluționate de conferință au fost : problema teritorială, mai cu seamă în zonele unde în decursul timpului alături de populațiile de baștină se așezaseră și alte popoare ; problema reparațiilor urmărind stabilirea unui echilibru economic între țările europene victorioase, care au suferit grave pierderi materiale și umane în timpul războiului, și Germania, care n-a cunoscut războiul pe teritoriul său, stabilirea echilibrului euro-

14 J. A. S. Grenville, The Major International Treaties 1914—1973, Methnen Co Ltd., p. 45.
15 V. V. Tilea, Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919—martie 1920, Sibiu, 1925.
16 P. Renouvin, Le traité de Versailles, Paris, 1969, p. 9-11.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pean şi preîntîmpinarea violării dreptului internaţional prin tendinţe revizioniste şi revanşarde ; înfiinţarea Societăţii Naţiunilor, ca organism internaţional ce avea misiunea de a asigura tuturor statelor, mari şi mici, garanţii mutuale şi independenţă politică şi integritate teritorială.[17]

Din cauza deosebirilor de interese dintre marile puteri, care aveau cuvîntul hotărîtor, lucrările conferinţei înaintau destul de greu, justificînd expresia unui participant la conferinţă, care declara că „este mai uşor să distrugi decît să clădeşti".

După mai bine de cinci luni, Tratatul de la Versailles a fost semnat la 28 iunie, în sala oglinzilor din istoricul palat al „Regelui Soare", de către reprezentanţii puterilor aliate şi asociate şi ai Germaniei învinse. Acest tratat a constituit baza şi cadrul tratatelor speciale ce i-au urmat : Tratatul de la Saint-Germain din 10 septembrie 1919 cu Austria, Tratatul de la Neuilly din 27 septembrie 1919 cu Bulgaria, Tratatul de la Trianon din 4 iunie 1920 cu Ungaria, Tratatul de la Sèvres din 10 august 1920 cu Turcia şi Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920.

Reprezentanţii României au dialogat în primul rînd cu delegaţii din „Comitetul pentru studierea chestiunilor teritoriale privind România", ale cărui lucrări au început la 11 februarie 1919. În cadrul acestui comitet, care a discutat traseul frontierelor româneşti, Franţa, Anglia, Italia şi ulterior S.U.A., în virtutea dreptului istoric, a principiului autodeterminării naţionale, a voinţei plebiscitare a maselor populare exprimată la Alba Iulia, au recunoscut unirea Transilvaniei cu România. Această hotărîre a reprezentat baza analizei întreprinse în Consiliul Miniştrilor de Externe şi Consiliul Suprem, care la 11 şi 13 iunie 1919 au recunoscut unirea Transilvaniei cu România.

Concomitent se pregătea formularea condiţiilor cuprinse în tratatele ce trebuiau prezentate ţărilor învinse, Germania şi Austria în primul rînd. În ceea ce priveşte România, marile puteri au refuzat să discute cu ea clauzele tratatului cu Germania.

La 28 iunie 1919, România a semnat tratatul de pace cu Germania.

Tratatul de pace cu Austria a fost negociat de marile puteri în acelaşi spirit. Abia la 29 mai 1919, în urma unei note verbale adresate preşedintelui Conferinţei de pace, G. Clemenceau, de către delegaţiile română, polonă, sîrbă, cehoslovacă şi greacă, acestora li s-a prezentat un rezumat al proiectului de tratat. Proiectul recunoştea, prin art. 59, unirea Bucovinei cu România, legiferînd astfel justeţea hotărîrii Adunării constituante din 28 noiembrie 1918 de unire cu România a acestei părţi a Moldovei de Sus, de clauze menite să faciliteze intervenţia marilor puteri în viaţa economică şi politică a României. Nemulţumit de „soluţiile" marilor puteri în această problemă, şeful delegaţiei române la Conferinţa de pace în telegrama din 3 iunie 1919 arată că „situaţia aici s-a precipitat şi s-a agravat foarte tare. De fapt, în tratatul prezentat Austriei, România nu figurează decît pentru a-şi vedea impuse condiţiuni care-i

17 Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 17 ; vezi şi Gh. Zaharia. Consideraţii asupra politicii externe a României. 1919-1929, în „Probleme de politică externă a României. 1919—1939", Bucureşti, Editura militară, 1971, p. 121.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

jignesc independența politică și-i compromit grav libertatea economică. Convingerea mea este că noi în nici un fel nu putem primi asemenea condiții. Am moștenit o țară independentă și chiar pentru a-i consolida granițele, nu-i putem jertfi neatîrnarea" [18].

În tratat, sub pretextul grijii față de drepturile minorităților naționale, marile puteri încercau să pună la îndoială deplina independență de stat a României și să-și asigure posibilitatea de a interveni în treburile interne ale țării. Edificator este art. 60 al acestui tratat, care prevedea dreptul „principalelor puteri aliate și asociate" de a decide măsurile „pe care le vor crede necesare" pentru a ocroti drepturile și interesele minorităților naționale din România. Aceleași drepturi și le arogau marile puteri și în ce privește „ocrotirea" comerțului exterior și tranzitului [19]. Corespunzător ultimelor prevederi din Proiectul de tratat, România trebuie să semneze o convenție care timp de cinci ani după semnarea păcii cu Austria, acorda liberul tranzit pentru toate mărfurile, mijloacele de transport și supușii, „puterilor aliate și asociate", fără nici un fel de vamă și în condiții cel puțin egale cu cele rezervate cetățenilor români. Totodată se impunea României plata unei importante părți a datoriei de stat a fostei Monarhii austro-ungare, precum și alte sarcini financiare. În acest fel marile puteri urmau deci să se bucure de „porți deschise" pentru pătrunderea în economia românească, acapararea petrolului și a celorlalte surse de materii prime

De la început delegația română a refuzat acceptarea acestor prevederi. În intervenția din ședința plenară a Conferinței din 31 mai 1919, șeful delegației României a precizat că: „în interesul libertății și al justiției pentru toți, tot ca și în cel al propășirii sale interne. România este hotărîtă a asigura drepturile minorităților. În același interes, ea nu cere pentru sine ca stat independent nici un tratament excepțional; dar ea nu poate nici să primească a îndura un regim special, la care nu sînt constrînse alte state suverane"; totodată, el a propus pentru proiectul de tratat următorul text: „România acordă tuturor minorităților de limbă, neam și credință care locuiesc înăuntrul noilor sale hotare drepturi egale cu cele care aparțin cetățenilor români". În privința comerțului, a propus de asemenea următoarea formulă: „România este dispusă a lua toate măsurile destinate a ușura tranzitul și a dezvolta comerțul cu celelalte națiuni" [20].

Atitudinea negativă a marilor puteri de respingere a propunerilor făcute de România a determinat, în cele din urmă, plecarea lui Ion I. C. Brătianu de la Paris la 19 iunie/2 iulie 1919 [21]. Memoriul depus pe masa conferinței cu această ocazie sublinia că „în proiectul de tratat cu

18 I. Ionașcu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe, „Tratatele internaționale ale României. 1354—1920", București, 1975, p. 426.

19 Arh. M.A.E., fond Conferința de pace de la Paris. Expunere făcută de Ion I. C. Brătianu la 31 mai 1919 în fața Conferinței de pace; vezi și Mircea Djuvara, „Trebuie oare să semnăm tratatul cu Austria?", București, 1919, p. 23-24.

20 „Le Matin", 26 iunie 1919.

21 Ion Rusu-Abrudeanu, „România și războiul mondial". București, 1921, p.306-313.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Austria se jignesc în chipul cel mai grav, în mai multe privinţe, drepturile şi interesele României" ; amestecul marilor puteri în treburile sale interne, prevăzute în tratatul cu Austria, „este incompatibil cu demnitatea, cu liniştea internă şi cu interesele economice ale unui stat suveran" [22]. „I. I. C. Brătianu a reuşit să demonstreze — aşa cum arăta istoricul american Scherman D. Spector — că România nu mai putea să rămînă un permanent subiect de maşinaţiune a marilor puteri care vor încerca să o folosească ca pe un pion, Brătianu a răsturnat conceptul stabilit, cum ţările europene mai mici au doar un control marginal asupra propriului lor destin". [23]

Noul guvern, prezidat de generalul Văitoianu, a refuzat, în mod constant, semnarea tratatului cu Austria, în pofida notelor ultimative repetate trimise României de către Consiliul suprem al celor patru. La 28 noiembrie 1919, răspunzînd unei astfel de note, guvernul român, într-un lung memoriu adresat Conferinţei de pace, a demonstrat drepturile României, stat independent şi suveran, de a decide liber asupra tuturor chestiunilor de politică internă şi externă, marile sacrificii făcute în război alături de Antantă, încălcarea de către aliaţii ei a propriilor obligaţii luate în mai multe rînduri prin tratate internaţionale, a demonstrat motivele pentru care nu poate accepta semnarea tratatului cu Austria şi a tratatului special [24]. Guvernul român — se arăta într-un memoriu — nu poate să adere, deci, la articolul din proiectul de tratat cu Austria referitor la garantarea drepturilor minorităţilor şi la organizarea tranzitului şi comerţului. În forma sa actuală, acest articol prevede o obligaţie ce nu s-a impus niciodată pînă acum, nici chiar unui duşman învins. În rezultatele sale practice el compromite independenţa unui stat liber şi constituie un fenomen de agitaţie neîncetată, o poartă deschisă intenţiilor de a pune în pericol securitatea politică şi dezvoltarea economică a României. Ca şi celelalte acţiuni ale României, nici această nouă intervenţie nu a fost luată în consideraţie de marile puteri diriguitoare ale Conferinţei de pace. Pentru a o izola şi a pune România în faţa unui fapt împlinit, marile puteri au semnat tratatul cu Austria la 10 septembrie 1919. Chiar în aceste împrejurări guvernul român a insistat pentru impunerea cererilor sale juste şi a continuat să refuze semnarea tratatului. Guvernul Văitoianu şi-a dat demisia la sfîrşitul lunii noiembrie. Guvernul de sub preşedinţia lui Al. Vaida-Voevod, rezultat în urma primelor alegeri desfăşurate pe baza votului universal, la care a participat şi populaţia din teritoriile care se uniseră cu ţara, în anul 1918 a adoptat în mod firesc aceeaşi poziţie. Aprobînd poziţia delegaţiei la Conferinţa de pace, Adunarea Deputaţilor în şedinţa din decembrie 1919 arăta : „Noi, ca orice stat independent, nu putem să

22 Sherman D. Spector, „Rumania at the Paris Peace Conference. A study of the diplomacy of Ioan I. C. Brătianu, New York, 1962, p. 235.

23 Ibidem, p. 316, 324 ; vezi şi V. Moisuc, „Diplomaţia României şi problema apărării suveranităţii şi independenţei naţionale în perioada martie 1938—mai 1940, Bucureşti, 1971.

24 Dezbaterile Adunării Deputaţilor. Şedinţele din 16—17 decembrie 1919, p. 345

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

primim în relaţiile dintre stat şi cetăţenii săi controlul vreunui alt stat. Şi nici un stat independent, oricare îi ar fi întinderea, nu se cuvine să primească acest control. Nu poate să-l primească România pentru că nu există în concepţiunea noastră, în ce priveşte independenţa, „state mari şi state mici", iar noi înţelegem ca să avem la noi relativ la legile interne şi la relaţiunile statului cu cetăţenii săi în interiorul său, tot atîta libertate şi independenţă ca oricare altă mare putere" [25]. La ultimatumul Consiliului suprem, care cerea acceptarea condiţiilor „fără discuţie, fără rezerve şi fără condiţii" [26], guvernul român a declarat categoric miniştrilor aliaţi la Bucureşti că nu va semna tratatul fără modificările cerute.

Tratatul semnat cu Austria la Saint-Germain, la 18 decembrie 1919, în care se aduseseră unele modificări, a confirmat dreptul popoarelor la autodeterminarea şi formarea unor state independente şi suverane pe ruinele vechii monarhii austro-ungare [27]. Tratatul de pace cu Austria recunoştea şi unirea Bucovinei cu România.

În timpul guvernului Vaida au început negocierile în vederea tratatului de pace cu Ungaria. Prin acest tratat se conferea consacrarea juridică actului istoric înfăptuit de masele largi populare în memorabila adunare de la Alba Iulia prin care Transilvania se unise cu patria mumă. „Tratatul de la Trianon — scria Nicolae Titulescu, unul dintre semnatarii lui — apare tuturor românilor, şi îndeosebi celor din Ardeal, o consfinţire a unei ordini de drept" [28].

Dezbaterile privind încheierea acestui tratat au început la 3 martie 1920. Timp de două luni conferinţa a studiat documentarea ungară. La 6 mai, ea a remis delegaţiei ungare un complet de acte, alcătuit dintr-o scrisoare de trimitere, din răspunsul conferinţei la toate notele Ungariei şi din textul definitiv al tratatului de pace. Scrisoarea adresată delegaţiei ungare de A. Millérand, preşedinte al Conferinţei de pace, constituie dovada seriozităţii cu care Conferinţa de pace a dezbătut problemele Ungariei. „După matură chibzuinţă, puterile aliate şi asociate au decis de a nu modifica pe nici un punct clauzele teritoriale conţinute în condiţiile de pace. Dacă s-au hotărît la aceasta, cauza este că s-au convins că orice modificare a fruntariilor fixate de ele ar aduce inconveniente şi mai grave decît acelea pe care le denunţă delegaţia ungară". În continuare, subliniind faptul că Conferinţa de pace a avut de confirmat o situaţie rezolvată prin lupta maselor populare, aşa cum a fost şi în cazul României, el nota : „Voinţa popoarelor s-a exprimat în zilele de octombrie şi decembrie 1918, cînd dubla monarhie s-a năruit şi cînd populaţiunile de mult timp oprimate s-au unit cu fraţii lor italieni, români, iugoslavi, cehoslovaci. Evenimentele care s-au produs la această epocă

25 V. V. Tilea, op. cit., p. 32, 211.
26 Eliza Campus, „Politica externă a României în perioada interbelică", Bucureşti, 1975, p. 9-10.
27 „The Hungarian peace negotiations", vol. I, Buda-Pesta, 1920, p. 163.
28 Nicolae Titulescu, „Discursuri", Bucureşti, 1976, p. 407.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

constituie tot atîtea mărturii noi despre sentimentele naţionalităţilor pe vremuri subjugate" [29].

Această poziţie adoptată de conferinţă reflecta adevărul istoric întemeiat pe recunoaşterea dreptului străvechi al populaţiei româneşti asupra teritoriului său, chiar dacă în timpul perioadei lor de opresiune străină, alături de aceasta s-au aşezat în împrejurări diferite şi alte populaţii. Însăşi delegaţia guvernului ungar la Conferinţa de pace, care pretindea Transilvania în numele unor false argumente „istorice", s-a văzut nevoită să recunoască faptul că, potrivit chiar statisticilor ungare din 1910, populaţia Transilvaniei era în majoritate românească. [30]

Tratatul de pace cu Ungaria, iscălit la Trianon la 4 iunie 1920 de dr. I. Cantacuzino şi N. Titulescu, recunoştea unirea Transilvaniei cu România. Adunarea Deputaţilor a României a ratificat tratatul de la Trianon la 26 august 1920, iar Senatul la 17 august. [31]

La 11 iunie 1919, Consiliul Miniştrilor de Externe al Conferinţei de pace a convocat pe reprezentanţii României şi ai Cehoslovaciei pentru a le comunica graniţele stabilite între aceste ţări şi Ungaria de Consiliul suprem ; la 13 iunie, o notă semnată de G. Clemenceau şi adresată guvernului român făcea cunoscută în mod oficial frontiera dintre România şi Ungaria". [32]

La 28 octombrie 1920 s-a semnat la Paris de către reprezentanţii Angliei, Franţei, Italiei şi Japoniei, pe de o parte, şi ai României pe de altă parte, tratatul prin care se recunoşteau graniţele de atunci ale României.

Tratatele de pace încheiate în anii 1919—1920 consfinţeau voinţa popoarelor de a-şi făuri state naţionale sau de a-şi desăvîrşi unitatea de stat, aşa cum au fost România, Polonia, Iugoslavia şi Cehoslovacia.

Perioada anilor 1918—1921, ani de luptă eroică a poporului român pentru afirmarea lui ca naţiune independentă şi suverană, s-a încheiat cu recunoaşterea internaţională a hotărîrilor luate prin voinţa unanimă a maselor populare, de unire a tuturor teritoriilor româneşti într-un singur stat naţional.

Istoria demonstrează că formarea statului naţional unitar nu a fost rezultatul unui eveniment de conjunctură. Relevînd împrejurările istorice ale desăvîrşirii acestui proces, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arată : „Alcătuirea statului românesc naţional unitar nu este deci un dar, rezultatul unor conferinţe internaţionale, ci rodul luptei neobosite duse de cele mai înaintate forţe ale societăţii, de masele largi populare pentru unire, produsul legic al dezvoltării istorice, sociale şi naţionale a poporului

29 „Traité de Paix entre les puissances alliées et associés et la Hongrie, Protocole et declaration. Du 4 Juin 1920 (Trianon)", Bucureşti, 1920.
30 „Monitorul oficial", nr. 136, 21 septembrie 1920.
31 Viorica Moisuc, „Tratatul de la Trianon — consacrare internaţională a legitimităţii unirii Transilvaniei cu România", „Anale de istorie", nr. 3, 1976.
32 Arh. M.A.E., fond 71, U.R.S.S., dos. 131, telegramă din Kiev din 15 februarie 1918, semnată : general Coandă. Ultimatumul Ucrainei este semnat de Muraviev şi Smirnov.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

român“ [33]. Conferința de pace de la Paris n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta poporului român.

Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării, pentru afirmarea ei pe arena internațională ca un stat unitar, suveran, animat de dorința menținerii păcii și colaborării între popoare.

LES RÉALISATIONS DES MASSES POPULAIRES DU 1918 ET LEUR RÉCONNAISSANCE INTERNATIONALE

Résumé

La communication rélève les étapes de la formation de la lutte du peuple roumain pour la formation de l'état national unitaire, dans le contexte aussi du brisement de grands empires et de la réalisation en pratique du principe de l'autodétermination nationale.

L'auteur nous présante le rôle déterminant de la lutte des masses populaires pour l'unité national, les actions concrètes de la lutte, qui ont culminé avec l'union de la Transylvanie à la Roumanie, en I-er décembre 1918.

La communication nous présente aussi les actions et les événiments principaux de la Roumanie, des années 1919—1920, se rapportant aux traités de paix, en soulignant le fait que le peuple roumain, tout comme dans d'autres situations aussi, a mis la Conférence de paix en face du fait accompli, l'unité nationale de la Roumanie.

33 Nicolae Ceaușescu, „Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România, București, Editura politică, 1976, p. 18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SIMEON MÎNDRESCU ŞI ITALIA

de DUMITRU ZAHARIA

Profesorul de la Universitatea din Bucureşti, prin activitatea desfăşurată în Franţa şi Italia, şi-a înscris numele în rîndurile acelor oameni politici, care au contribuit într-o mare măsură la înfăptuirea unităţii naţionale din 1918.

În condiţiile desfăşurării nefavorabile pentru statul român a războiului pentru întregirea neamului Asociaţia profesorilor universitari din România, Societatea românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, cu acordul guvernului de la Bucureşti, au trimis în ţările aliate din Occidentul Europei, în vederea întreţinerii acolo a unei atmosfere politice favorabile naţiunii noastre greu încercate, o serie de reprezentanţi ai mişcării naţionale. Aceasta se impunea şi din cauză că mai mulţi dintre adversarii interni şi externi ai luptei pentru realizarea unităţii de neam a românilor încercau să exploateze condiţiile păcii de la Bufteа-Bucureşti în defavoarea României. Între cei ce au părăsit ţara se aflau Take Ionescu, Nicolae Lupu, Gheorghe Mironescu, D. Drăghicescu, Simeon Mîndrescu, generalul Iliescu şi alţii. Simeon Mîndrescu, după ce a părăsit Capitala României, s-a îndreptat către Paris, oraşul prieten al românilor, de numele căruia se leagă unele momente importante ale luptei pentru unitatea şi libertatea naţională a acestui popor. În timpul şederii la Paris, 27 septembrie 1917 — 3 aprilie 1918, Simeon Mîndrescu a desfăşurat o susţinută activitate publicistică în marile ziare ale lumii, informînd opinia publică mondială asupra scopurilor patriotice şi idealurilor naţionale pentru care România se angajase în prima mare conflagraţie. [1]

După intrarea Italiei în război, 24 mai 1915, armatele austro-maghiare au avut de purtat lupte şi pe noul front. Pentru a face faţă greutăţilor impuse de marele conflict, autorităţile de la Viena şi Buda-

1 Simeon Mîndrescu, *În Franţa şi Italia pentru cauza noastră, 27 septembrie 1917 — 1 ianuarie 1919*, Bucureşti, 1919, p. 5—12; cf. idem, Pro Italia, Bucureşti, 1937, p. 4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pesta au concentrat un mare număr de oameni, chiar dacă aceştia făceau parte din rîndurile naţiunilor subjugate şi asuprite. Au fost luaţi de la munca paşnică sute de mii de cehoslovaci, polonezi, români, sîrbo-croaţi şi trimişi pe fronturile din Italia şi Rusia. Marea majoritate a militarilor aparţinînd naţiunilor oprimate au trecut de pe poziţiile austro-maghiare pe cele italiene şi ruseşti. Astfel s-a ajuns la creşterea continuă a numărului prizonierilor de război, foşti combatanţi în armata Austro-Ungariei, aparţinînd naţiunilor asuprite de monarhie.

Numărul românilor care se predau de bună voie autorităţilor militare italiene creştea mereu. În aprilie 1918 erau în Italia peste 15.000 de români, care făcuseră parte din unităţile armatei austro-maghiare. Aceştia au părăsit liniile de luptă nu pentru că s-ar fi temut de participarea la război, ci cu gîndul de a se organiza, pregăti, echipa şi participa la luptele ce se duceau împotriva Austro-Ungariei.

După intrarea României în război românii aflaţi în Italia solicitau trimiterea pe frontul din Carpaţi sau pe cel din Macedonia. Evoluţia evenimentelor nu a permis realizarea nici uneia dintre aceste tendinţe. În aceste condiţii prizonierii originari din Transilvania, Banat, Bucovina, Crişana şi Maramureş au început să militeze pentru eliberarea lor, organizarea în unităţi militare distincte, echiparea, înarmarea, instruirea şi trimiterea pe frontul de luptă antiaustro-maghiar din Italia de nord.

Aceasta era tendinţa generală a prizonierilor români din Italia în lunile martie-aprilie 1918. La începutul lui aprilie în Capitala Italiei a avut loc un eveniment cu largi ecouri în rîndurile prizonierilor aparţinînd naţionalităţilor asuprite din monarhia cea mai reacţionară din centrul Europei aflaţi în regatul peninsular. În zilele de 8—10 aprilie 1918 s-au desfăşurat la Roma lucrările Congresului naţionalităţilor aflate sub dominaţia Austro-Ungariei, care adoptă o moţiune privind recunoaşterea dreptului fiecărei naţiuni de a constitui state naţionale independente sau de a se uni cu statul său naţional în cazul în care acesta există. Acesta este momentul în care Simeon Mîndrescu părăseşte definitiv Franţa şi se îndreaptă spre Italia, cu scopul de a se ocupa de organizarea prizonierilor transilvăneni aflaţi aici.

Membrii delegaţiei române : senatorii Mironescu, Drăghicescu şi deputatul Lupu, care au participat la dezbaterile purtate în congresul de la Roma, după terminarea lucrărilor au revenit în Franţa. Fostul profesor de la Universitatea din Bucureşti a rămas în capitala italiană, după ce a luat primele contacte cu V. E. Orlando, preşedintele Consiliului de Miniştri al Italiei, Sidney Sonnino, ministrul de externe în guvernul de la Roma, de la care a obţinut promisiunea deplinului lor sprijin şi acord în vederea realizării ţelului propus.

În acelaşi scop Mîndrescu ia contacte cu Franklin Bouillon, preşedintele delegaţiei franceze participante la lucrările reuniunii de la Roma. Chiar de la începutul activităţii de organizare a numeroşilor prizonieri transilvăneni răspîndiţi în diferitele lagăre, Simeon Mîndrescu a ştiut

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

să-şi asigure sprijinuul Italiei şi al Franţei, ţări în care lupta naţiunii române pentru realizarea întregirii se bucura de o mare adeziune.

La mai puţin de o lună de zile după sosirea în Italia Mîndrescu a căpătat aprobarea de a vizita lagărele prizonierilor români, unde constată cu satisfacţie că aceştia erau decişi „să lupte în rîndurile glorioasei armate italiene contra inamicului comun." [2] Activitatea lui Mîndrescu în rîndurile prizonierilor a fost anevoioasă, dar prodigioasă.

Concomitent cu munca educativ-patriotică desfăşurată în rîndurile conaţionalilor săi, Mîndrescu a stabilit contacte cu oameni politici, conducători de departamente, oameni de cultură, senatori, deputaţi, care i-au acordat sprijin substanţial.

Şi această latură a activităţii sale a fost încununată de succes, deoarece astfel s-au constituit comitetele „pro Rumania" la Roma, Torino, Milano, Genova, Perugia, Neapoli, a căror îndrumare era realizată de un comitet central al cărui preşedinte era prinţul Prospero Colonna, iar funcţia de secretară era încredinţată Mariei Rygier. Comitetele „pro Rumania" au desfăşurat o vastă activitate în favoarea poporului român, făcînd cunoscute condiţiile grele impuse României de puterile centrale prin intermediul presei, adunărilor populare, moţiunilor adresate guvernelor Antantei, susţinînd unitatea sa naţională.

Întreaga activitate dusă de Simeon Mîndrescu, care ştiuse să cîştige pentru cauza naţiunii sale şi pe Bruto Amante, deputatul Maury, Tereza Labriola, Colonna di Cesaro şi alte personalităţi, a fost consacrată unităţii politice a românilor. Toate acestea au determinat atitudini pozitive din partea mareşalului Diaz, a generalilor Cadorna şi Badoglio, a ministrului Leonida Bissolati, căpitanului Ugo Ojetti.

Atmosfera favorabilă cauzei naţiunii române create a determinat eliberarea unui grup de 84 ofiţeri români aflaţi la Cittàducale. În aceste condiţii a fost organizat la Roma, în 18 iunie 1918, Comitetul pentru unitatea română, care-şi propunea „să stabilească contactele necesare între toţi conducătorii mişcărilor care luptă pentru aceeaşi cauză" [3], să organizeze toate eforturile depuse în scopul eliberării şi unităţii poporului român". [4] Sufletul acestuia era Mîndrescu. A doua zi la Cittàducale ofiţerii eliberaţi împreună cu Simeon Mîndrescu puneau bazele Comitetului de acţiune al românilor din Transilvania, Banat şi Bucovina, care preconiza organizarea unei temeinice activităţi pentru realizarea unităţii naţionale a românilor, socotea absolut necesară trimiterea unor delegaţii la Paris, Londra şi Washington. [5]

Primul dintre cele două comitete avea conducerea politică a întregii mişcări. Ambele preconizau însă organizarea prizonierilor transilvăneni şi bucovineni într-o mare unitate românească, care să fie echipată şi in-

2 Arhivele Centrale ale Statului Roma, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, fasc. 19115.
3 Arhiva istorică şi diplomatică a Ministerului de Externe, Roma, pachet 168.
4 Ibidem.
5 Arhivele Centrale ale Statului Roma, loc. cit., fasc. 1938.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

struită pe cheltuiala guvernului italian. În perioada de la sfîrşitul lunii iunie 1918 autorităţile militare italiene şi chiar guvernul italian înclinau să aprobe organizarea prizonierilor români într-o legiune distinctă, mai ales că acum începuseră să se constituie primele nuclee ale detaşamentelor alpine, care şi-au adus o frumoasă contribuţie la victoria hotărîtoare de la Piave.[6]

Rivalităţile de ordin personal dintre Simeon Mîndrescu, pe de o parte, şi Traian Vuia, Mihail Sturza, Vladimir Ghica, pe de alta, concepţia politică a lui Sidney Sonnino, conducătorul diplomaţiei italiene, care nu admitea dezmembrarea Austro-Ungariei şi formarea statelor naţionale independente, la care se adăugau şi contradicţiile franco-italiene, au determinat manifestarea unor grave disensiuni între românii aflaţi în Franţa şi cei din Italia. De-a lungul lunilor iunie-august 1918 oamenii politici italieni şi francezi au fost martorii acestor neînţelegeri. Din această cauză Simeon Mîndrescu s-a situat la un moment dat pe poziţia greşită a excluderii românilor din România din legiunea care urma să se organizeze în Italia. Sonnino îmbrăţişează ideea, sperînd în realizarea planurilor sale şi pe această cale. Ministrul Bissolati şi căpitanul Ojetti au luat o atitudine potrivnică faţă de Sonnino determinîndu-l, la finele lunii august 1918, să declare că nu se mai opune formării legiunii române şi că renunţă la ideea excluderii de la aceasta a românilor din regat. [7]

Mareşalul Diaz, ministrul Zupelli, generalii Cadorna, Badoglio au respins punctul de vedere al lui Sonnino şi Mîndrescu.

Poziţia prizonierilor faţă de tentativa lui Mîndrescu a fost fără echivoc, obligîndu-l în final să renunţe la ideea lipsei de colaborare dintre românii aflaţi în Italia, Franţa, Statele Unite.

Prizonierii nu numai că nu s-au lăsat antrenaţi în această dispută, dar, din proprie iniţiativă puneau bazele mai multor detaşamente de luptă denumite alpine, care, puse sub ordinele Comandamentului Suprem al Armatei Italiene, au avut o frumoasă participare la strălucitele victorii pe care le-au obţinut armatele aliate în bătăliile din nordul Italiei.

Nucleele viitoarelor regimente din Italia formate din românii originari din Transilvania, Banat, Bucovina, Maramureş sau Crişana repartizate pe plutoane şi companii au fost ataşate pe lîngă armatele puterilor aliate şi utilizate ca trupe de asalt. [8] O astfel de companie, integrată unităţilor Armatei a VII-a, a participat în cadrul celei de a 52-a divizii italiene la luptele ce s-au dat la Montello şi Veneto. [9]

Alta, pusă în serviciile armatei a V-a, a luat parte cu două plutoane, alături de unităţile celei de a 46-a divizii engleze la luptele purtate la Asiago şi Muntele Cengio. [10] Celelalte două plutoane ale aceleiaşi

6 Arhiva Statului Major al Armatei Italiene, Roma.
7 Arhivele Centrale ale Statului Roma, fond Leonida Bissolati.
8 Arhiva Statului Major al Armatei Italiene, Roma.
9 Ibidem.
10 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

companii, împreună cu unităţile militare ce formau cea de a 11-a divizie franceză, au fost prezente în bătăliile de la Sisemoled şi Val Bella. [11]

Plutonul, ataşat Armatei 1 a fost prezent în bătăliile de la Cimone [12]. Numai unul dintre nucleele române [13] n-a putut lua parte la operaţiunile militare desfăşurate în timpul victorioasei ofensive italiene, care au hotărît soarta armatelor austro-maghiare de pe frontul din sudul Europei, dar şi acestuia i s-a încredinţat misiuni de propagandă. [14] În cursul lunii august 1918 s-a format o a III-a companie românească, ale cărei subunităţi au fost ataşate Armatei a IV-a. Oamenii acestei ultime companii s-au comportat excelent în luptele susţinute la Grappa. [15] Detaşamentele alpine constituite din luptători recrutaţi din rîndurile prizonierilor români numărau un efectiv de 830 oameni de trupă şi 13 ofiţeri, [16] care au avut o comportare demnă.

Datorită frumoasei atitudini pe care militarii de origine română au demonstrat-o în bătăliile de la Piave, un număr apreciabil de soldaţi şi ofiţeri au fost decoraţi cu „Crucea de război". [17]

Evoluţia evenimentelor militare de pe fronturile de luptă în favoarea puterilor Antantei, victoriile italiene de la Piave, Montelo şi Vittorio Veneto, urmate de capitularea necondiţionată a armatelor inamice a făcut practic inutilă menţinerea detaşamentelor alpine în zona fostului front. Toţi oamenii care intrau în componenţa lor au fost trimişi la Avezzano, iar după aceea la Castelele Romane în scopul intrării în legiunea românească a cărei organizare era în plină desfăşurare. În adevăr, în timpul marilor şi victorioaselor bătălii ce se purtau în zona rîului Piave şi a regiunii muntoase din jur s-a organizat primul regiment al legiunii care a primit numele de Horea. [18] Al II-lea regiment, avînd ca bază nucleul de combatanţi participanţi la luptele de la Piave, a fost organizat în ianuarie 1919, primind numele de Cloşca. [19] În cursul lunii februarie acelaşi an s-a constituit şi cel de-al III-lea regiment luînd numele de Crişan. [20]

Cele trei regimente au fost reunite într-o mare unitate militară românească a cărei comandă a fost încredinţată generalului Ferigo.

Organizarea legiunii române în Italia a reprezentat încununarea unor mari eforturi şi lupte duse de prizonierii originari din satele şi oraşele Transilvaniei, Banatului, Bucovinei, Crişanei şi Maramureşului, a lui Simeon Mîndrescu şi altor oameni politici, care n-au încetat nici o clipă activitatea pentru înfăptuirea unităţii naţiunii din care făceau

11 Ibidem.
12 Ibidem.
13 Ibidem.
14 Ibidem.
15 Ibidem.
16 Ibidem.
17 Ibidem. La 12 noiembrie 1918 Comandamentul Armatei a VIII-a propunea decorarea unui număr de 129 combatanţi de origine română.
18 Ibidem.
19 Ibidem.
20 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

parte. Prizonierii aflați în Italia, conștienți de importanța tuturor acțiunilor lor, susținuți în fața autorităților militare și civile, a guvernului și parlamentului italian de Simeon Mîndrescu, au reușit, la 15 octombrie 1918, să determine pe ministrul apărării din guvernul de la Roma să semneze decretul privind organizarea acestora într-o legiune română ale căror efective s-au ridicat la aproape 38.000 de militari. Rolul hotărîtor în organizarea legiunii l-au jucat prizonierii. Simeon Mîndrescu a fost acela care a demonstrat autorităților statului italian necesitatea eliberării și organizării prizonierilor români.

Pentru aceasta el a fost mereu în diversele lagăre în care erau concentrați românii, a pus bazele unei organizații politice al cărei scop nu era altul decît conducerea tuturor inițiativelor și acțiunilor românilor în direcția luptei pentru înfăptuirea unității naționale.

Prezența, dar mai ales activitatea și lupta dusă de Simeon Mîndrescu în Italia, aprilie-decembrie 1918, constituia o mărturie a spiritului de sacrificiu de care erau capabili românii aparținînd acestei generații în vederea realizării unității lor naționale. Profesorul originar din Transilvania a desfășurat o activitate multilaterală ale cărei rezultate s-au concretizat în organizarea Comitetului pentru unitatea românilor, a Comitetului de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina, și în final a legiunii române, care a cuprins în rîndurile sale peste 37.000 de români transilvăneni și bucovineni hotărîți să-și aducă contribuția la cucerirea libertății și înfăptuirea unității naționale.

Comitetele „pro Rumania", activitatea acestora în marile centre economice italiene demonstrează adeziunea de care se bucură în Italia lupta pentru libertate și unitate dusă de români. În dirijarea acțiunilor acestora Simeon Mîndrescu avea un rol de loc neglijabil.

Sprijinul de care s-a bucurat Simeon Mîndrescu din partea președintelui Consiliului de Miniștri, ministerului de externe, ministrului apărării, mareșalului Diaz, generalilor Cadorna și Badoglio, senatorilor și deputaților națiunii italiene reprezintă în ultima instanță angajarea acestora în marea luptă dusă de poporul român pentru rezolvarea celei mai arzătoare probleme a acelui moment istoric, — unitatea — act istoric prin care s-a înlăturat definitiv secularа nedreptate îndurată de poporul român, la a cărei realizare Simeon Mîndrescu și-a adus o contribuție remarcabilă.

SIMEON MÎNDRESCU ET L'ITALIE

Résumé

L'auteur a étudié les documents qui se trouvent dans les Archives Centrales d'Etat de Rome, Minister des Affaires Étrangères d'Italie et d'État Major de l'Armée Italien concernent la grande lutte des prisonniers de guerre originaires

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de la Transylvanie et Bucovine pour la réalisation de l'unité nationale du peuple roumain.

Dans cette activité se remarque le professeur de l'Université de Bucarest Simeon Mîndrescu, que est arrivé en Italie dans le mois d'avril 1918, alors quand dans la Capitale italienne se déroulent les discussions sur la sorte des nations opprimés par l'Autriche-Hongroise.

Depuis de sa arrivée lui a commencé les preparations pour l'organisation des prisonniers de guerre roumains. D'abord a eu lieu la fondation du Comité pour l'unité roumain, qui a été suivi par l'organisation du Comité d'action des roumains de Transylvanie, Banat et Bucovine et en final le ministre Zupelli a signé le décret pour la constitution d'une légion roumain et Italie. La commande de cette grande unité militaire roumaine a été confié au general Ferigo.

L'activité de Simeon Mîndrescu en Italie a été integré dans la grande lutte de la nation roumain pour la réalisation de sa unité national de 1918.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESĂVÎRȘIREA UNITĂȚII NAȚIONALE — EXPRESIE A VOINȚEI ÎNTREGULUI POPOR ROMÂN

de GH. I. FLORESCU

Întotdeauna și oriunde au trăit, românii au purtat cu ei, mai întîi ca pe o simțire tainică, iar apoi ca pe un gînd ce le înnobila ființa, ideea de *Patrie*, transfigurată, cu vremea, într-o realitate ce le-a caracterizat întreaga existență. Dimensiunea totală a gîndirii și a simțirii românești s-a statuat, încă de la început, pe coordonatele specifice adevăratei deveniri istorice : independență, unitate, integralitate și integritate națională. Dar, înainte de toate, trăsătura definitorie a ascensiunii noastre, în totalitatea sa — de viață, de gîndire și de simțire —, a constituit-o independența, manifestă și în stare de a fi identificată în orice moment al trecutului nostru lăuntric, a cărui profunzime și puritate a luminat și continuă să lumineze, încă, drumul înaintării poporului român. Oricine a scrutat istoria acestor pămînturi a avut revelația de a observa că, încă de la origini, românii și-au afirmat cu mîndrie starea lor de oameni liberi, stare ce a evoluat cu timpul către o conștiință de sine. Astfel s-a ajuns la conturarea unei năzuințe comune, ce se va exprima, treptat, ca o manifestare a ceea ce va deveni apoi — lupta pentru independență.

Hărăzit de istorie a se naște și a locui pentru totdeauna, ca singur și incontestabil stăpîn, niște pămînturi rîvnite nu o dată și de alte neamuri, poporul român a înfruntat vicisitudinile unui trecut aspru și adesea întunecat, cu convingerea fermă și hotărîrea de a se statornici pentru veșnicie printre popoarele libere ale Europei. Conduși de personalități remarcabile ale neamului, conștiente, ele însele, în primul rînd, de semnificațiile adînci ale privilegiului de a fi „singuri stăpînitori" ai acestor pămînturi, românii și-au apărat cu strășnicie independența, sau au luptat pentru a o redobîndi, impunînd respect și admirație întregii lumi civilizate.

Perenitatea ființei naționale românești, enigmatică și miraculoasă pentru unii, își are obîrșia în faptul că întreaga zestre spirituală și materială a neamului nostru reprezintă expresia geniului românesc, care a transmis, ca pe o torță, din generație în generație, conștiința individualității sale etnice, istorice și geografice. Căci, așa cum s-a afirmat dealtfel, „conștiința a ceea ce ești și hotărîrea fermă de a fi este puterea cea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dintîi a unui popor" [1]. Or, poporul român a demonstrat întregii lumi, şi nu o dată, hotărîrea sa de a se dezvolta liber şi de a-şi reuni, pe toţi fiii, între graniţele firești, învederate de realităţile istorice. Lupta pentru conservarea fiinţei statale şi pentru redobîndirea independenţei, eforturile care au dus, apoi, la formarea naţiunii române moderne şi a statului naţional unitar au culminat cu actul desăvîrşirii unităţii naţionale, corolar al întregii evoluţii istorice româneşti. „În timp de secole, prin energiile şi virtuţile inerente neamului românesc — se conchidea dealtfel —, acesta şi-a păstrat individualitatea şi independenţa sa etnică şi intim politică, trecîndu-le neştirbite în entitatea lor, prin toate sbuciumurile şi prin toate vijeliile ce au căutat să-l desrădăcineze. Nimic nu a putut să slăbească şi să oprească, sau să înfrîngă impulsul impetuos şi natural al poporului român, de a-şi contopi ţinuturile în o Românie întregită, una şi indivizibilă" [2]. Lupta pentru independenţă şi unitate naţională a constituit, dintotdeauna, principiul călăuzitor al existenţei noastre, căreia i-a conferit o durabilitate şi o puritate recunoscute pe plan european. Unul dintre arhitecţii întregirii naţionale, preciza că „originea unirei tuturor românilor izvorăşte din dorul de libertate şi din simţul necesităţii absolute de Unire a forţelor răzleţe, care au trăit neîntrerupt în subconştientul Poporului Românesc şi care au ieşit la suprafaţă îndată ce la faptul unităţii limbei s-au adaus conştiinţa aceleiaşi origini latine, a aceleiaşi concepţiuni de viaţă şi s-a putut stabili ştiinţificeşte dreptul neamului românesc de a-şi realiza «România Unită»" [3]. Înfruntînd vitregiile implacabile ale împrejurărilor care i-au influenţat cursul existenţei, poporul român a reuşit, cu preţul unor eforturi şi jertfe unice, să smulgă adversităţilor, împlinirea destinelor sale istorice [4]. Subliniind acest fapt, Iuliu Maniu preciza că „fiecare popor îşi are înscris viitorul său în mintea, sufletul şi sîngele fiilor săi. Instinctul de conservare şi de progres îndrumă cadenţa desfăşurărilor istorice ; el cere stăruitor şi fără şovăire, înfăptuirea cerinţelor izvorîte din concepţiunea unei moralităţi superioare, concretizată în ideea dreptăţii şi libertăţii. Pas cu pas, întemeiat pe răbdarea isvorîtă din siguranţa realizărilor viitoare, poporul românesc, frămîntat de dureri şi suferinţe, a mers neîntrerupt înainte, pînă cînd visul a prins fiinţă" [5]. Toate acestea au fost posibile, deoarece, românii, conştienţi de rolul şi locul lor în istoria acestui colţ al Europei, erau convinşi că fără libertate şi unitate naţională, un progres trainic — economic, politic sau cultural — este imposibil de realizat.

De aceea, atunci cînd, odată cu declanşarea primului război mondial, realizarea desăvîrşirii unităţii naţionale a devenit posibilă, România s-a numărat printre statele a căror jertfă şi eforturi unice în istoria umanităţii le-a îndreptăţit să-şi aleagă singure calea dezvoltării lor ulteri-

1 *Dezbaterile Adunării Deputaţilor*, şedinţa din 17 decembrie 1919, p. 175 (în continuare D. A. D.).
2 *Dezbaterile Senatului*, şedinţa din 1 decembrie 1934, p. 48—49 (în continuare D.S.).
3 Iuliu Maniu, *Unirea Ardealului*, Cluj, s.a., p. 9.
4 D. A. D., 1 decembrie 1932, p. 132.
5 Idem, 10 mai 1927, p. 3497.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

oare. Participarea la primul război mondial ne-a fost impusă de circumstanțe de ordin național, comune tuturor popoarelor care nu-și dobîndiseră încă deplina libertate și unitate națională. „Interesul național cel mai evident al României, declara Georges Clemenceau, vorbea prea tare..." [6], pentru ca această țară să rămînă în afara unor evenimente care urmau a structura noua hartă a Europei. „Nu putea România — observa cel ce se aflase în fruntea guvernului în anii *Marelui Război* —, cu interese mari și esențiale pentru viitorul ei, să lase pe alții să decidă de soarta unui război, de care depindea situațiunea neamului său, fără ca ea să fi făcut tot ce sta în propriile ei puteri, ca să asigure victoria cauzei care era a sa" [7]. Neamul întreg își punea toate speranțele înfăptuirii năzuințelor sale în rezultatele pe care românii le vor obține pe cîmpul de luptă [8]. Astfel încît, odată hotărîtă intrarea noastră în război, „soldatul din Regat... a găsit dincolo (în Transilvania — Gh. I. F.) un frate, care l-a primit și i-a urat fratelui regățean să meargă cît mai repede și cît mai victorios la hotar...", indicîndu-i, cu exactitate, adevăratele hotare ale neamului [9]. Ca o revărsare a unor energii abia stăpînite, din toate colțurile pămînturilor locuite de români, s-a declanșat voința acelora care, în sfîrșit, puteau trece peste orice graniță arbitrară, impusă de diverse circumstanțe diplomatice sau chiar de capriciile dominatoare ale cuiva, pentru a-și da mîna și a rămîne împreună pentru totdeauna. „Războiul dreptății popoarelor", cum a fost numit primul război mondial, i-a găsit pe români hotărîți să suporte orice sacrificiu, pentru a-și vedea țara întregită, în conformitate cu drepturile istorice. Precizînd, de la început, că „războiul nostru este un război sfînt", afirmație care excludea orice intenție de cucerire, România considera prezența sa printre statele beligerante ca o datorie atît față de generațiile care au purtat, peste secole, idealul național, cît și față de cele care vor urma [10]. În zilele încleștărilor de foc din 1916—1918, „am scris din nou, se va concluide mai tîrziu, o pagină de istorie, ca cele despre care Mihail Kogălniceanu spunea că sunt scrise cu lacrimi și cu sînge" [11]. Jertfele uriașe, care ne-au permis după aceea să ne hotărîm singuri viitorul, au fost suportate, în toată perioada războiului, de întregul popor român, indiferent dacă s-a aflat pe cîmpul de luptă, în teritoriul ocupat de un dușman ce se credea deja stăpîn, sau în acea parte a țării — Moldova —, acolo unde a fost pregătită și de unde a fost declanșată apoi ofensiva victorioasă care a transformat drama românească într-o izbîndă admirată de întreaga Europă [12]. Nici în cele mai grele clipe, cînd se părea că lăcomia unora sau resentimentele și trufia altora nu vor mai putea fi

6 D. S., 29 decembrie 1919, p. 227.
7 D. A. D., 16 decembrie 1919, p. 157.
8 Take Ionescu, *Pentru România-Mare. Discursuri din războiu. 1915—1917*, București, 1919, p. 80 ; D.S., 10 decembrie 1921, p. 79.
9 D.A.D., 1 decembrie 1932, p. 138.
10 Cf. „Monitorul Oficial", nr. 115 din 15/28 august 1917, p. 1163
11 D.A.D., 1 decembrie 1925, p. 284.
12 D.S., 22 decembrie 1919, p. 94 și 29 decembrie 1919, p. 223 ; Général Pétin, *Le drame roumain. 1916—1918*, Paris, Payot, 1932.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

stăvilite, poporul român nu a încetat să creadă în victoria sa și a cauzei pentru care lupta [13]. Cu răbdare și pricepere mai întîi, cu curaj și eroism mai apoi, românii au reușit să se ridice deasupra insuccesele de început, așezînd, treptat, cu fiecare izbîndă, o nouă piatră la ceea ce va constitui, mai tîrziu, edificiul României noi. În întreaga desfășurare a războiului, românii nu s-au considerat niciodată înfrînți, deoarece ei erau conștienți că puterea lor stătea, în primul rînd, în dreptatea cauzei pentru care luptau. Și ce cauză poate fi mai înaltă decît aceea de a-ți apăra pămîntul pe care te-ai născut și pe care trebuie să-l lași întreg și liber celor care urmează ? Tocmai de aceea, așa cum scria Octavian Goga, în februarie 1917, „cu trupul sănătos, dezmeticit de pumnul vrăjmaș, poporul nostru și-a îndoit mijlocul o clipă ca să se ridice cu o vigoare înzecită" [14]. Astfel s-a ajuns la acea vară a speranțelor renăscute (1917), cînd, „în nopțile luminate de lună, oameni din sărăcimea care pînă atunci cunoscuse patria numai din ordonanțe, imposite, alegeri și gazete priveau spre zarea unde li se părea că în litere de foc li se anunță că se întoarce «România»" [15]. În întîmpinarea acesteia, poporul român s-a ridicat ca un singur om, înfruntînd un dușman ce părea invincibil și aruncîndu-l dincolo de hotarele atît de scumpe acestor oameni pașnici, obișnuiți, de secole, să-și cultive pămîntul cu sfințenie și să se bucure, în liniște, de roadele muncii lor. Întotdeauna, însă, în vremuri de restriște, aceiași oameni blînzi și gînditori s-au dovedit a fi oșteni destoinici, în stare de orice sacrificiu. Iar „fața cea mai aspră a marelui război, învățătura cea mai crudă a lui — remarca Vasile Pârvan — a fost cererea jertfei supreme, nu unui popor, nu unei generații ci tuturor popoarelor și tuturor vîrstelor" [16]. Și, mai mult decît alte popoare, românii, participînd la acea „baie purificatoare, dar dureroasă a sîngelui frățesc", și-au cîștigat dreptul, observa N. Iorga, „de a trăi pe pămîntul în care nu este un fir de țărînă care să nu fie acoperit de cel mai nobil sînge" [17].

Numai așa, dealtfel, a fost posibil ca, chiar înainte de încetarea ostilităților, voința unanimă a celor întorși de pe cîmpul de luptă și a celor care suportaseră suferințele ocupației sau ale refugiului umilitor să decidă întregirea deplină a patriei lor, considerînd aceasta drept o îndatorire firească, care nu reclama nici un fel de justificare în fața nimănui. Așa cum acceptaseră a se jertfi din datorie față de toți cei ce păstraseră, peste secole, un ideal, tot așa, întorși la vetrele lor, înainte încă de a-și reclădi căminul, românii care trăiau în afara granițelor naționale s-au îndreptat către Chișinău, Cernăuți sau Alba-Iulia, cerînd unirea lor cu *Țara* [18]. Într-un entuziasm unic, uitînd pentru o clipă calvarul pe care-l traiseră și greutățile care-i așteptau, ei erau convinși că așa cum Milcovul secase

13 Cf. C. Căzănișteanu, *Lupta maselor populare împotriva ocupanților în anii 1916—1918*, în „Anale de istorie", nr. 6, 1967, p. 50—65.

14 „România" (Iași) din 2.II.1917.

15 N. Iorga, *Supt trei regi*, București, 1932, p. 248.

16 Vasile Pârvan, *Au căzut pentru libertate*, București, 1919, p. 24.

17 D.S., 1 decembrie 1932, p. 115 ; D.A.D., 14 decembrie 1916, p. 38.

18 Const. Kiriței escu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916—1919*, Ediția a II-a, vol. III, București, p. 378 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru totdeauna, așa va seca și Prutul și Molna, iar rezistența Carpaților va ceda dorinței de unire a tuturor celor ce vorbeau aceeași limbă, aveau același trecut, gîndeau și simțeau la fel dintotdeauna [19]. Acea „admirabilă convingere în dreptatea causei și în rezultatul final", afirmată în permanență de români, își găsea concretizarea în actele prin care erau puse bazele României noi [20]. Bucuria ce însoțea aceste manifestări ale sufletului românesc „se rostea în cele mai mișcătoare feluri, în toate ținuturile, în toate centrele culturale și chiar în toate satele românești. *Un soare nou* li se părea tuturor că a răsărit,... pe orizontul vieții lor sufletești" [21]. Desăvîrșirea unității naționale, „chestia sfîntă a națiunii române", devenise, în sfîrșit, o realitate, conferind României dreptul de a intra, cum se remarca, dealtfel, „în concertul popoarelor libere" [22]. Poporul român își desemnase singur linia evoluției sale viitoare, conștient de drepturile lui, dar și de responsabilitățile pe care și le asuma. Actele prin care fostele provincii asuprite reveneau între granițele lor firești, prin rezoluțiile adoptate de masele populare în cursul anului 1918, au constituit, totodată, așa cum remarca autorul „Cîntecelor fără țară", „mult așteptatul examen de maturitate în fața lumii", trecut cu succes la 9 aprilie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918 [23]. Prin voința unanimă a poporului român, desăvîrșirea unității naționale a fost impusă forurilor internaționale ce urmau să traseze noua configurație a Europei. Așa cum s-a subliniat deja, unirea deplină „a izvorît din voința liberă dar și hotărîtă a întregului neam românesc", ea „nu este pentru noi rezultatul întîmplător și voit al tratatelor de pace, ci un eveniment firesc, inevitabil, pe care istoria îl impunea cu puterea unui imperativ" [24]. Voința românilor era prea puternică pentru a putea fi ignorată de vreun forum internațional ce s-ar fi erijat în arbitru al judecății istorice. La orice masă a tratativelor diplomatice, unde discuțiile se purtau în conformitate cu prevederile principiului naționalităților, acceptat de întreaga lume civilizată, argumentele aduse în sprijinul cauzei noastre erau irefutabile. Adevărul și justificarea realizării aspirațiilor naționale deveniseră atît de evidente, încît, așa cum se preciza la Alba-Iulia, „dreptul națiunei române de a fi liberată îl recunoaște lumea întreagă, îl recunosc acum și dușmanii noștri de veacuri" [25].

Întreaga istorie a românilor a demonstrat capacitatea acestui popor de a depăși, întotdeauna, greutățile momentelor tragice ale existenței sale, propensiunea sa către o rezistență organizată, a tuturor, împotriva

19 D.A.D., 8 decembrie 1923, p. 446.
20 Arhivele Statului București, Fond Jean Th. Florescu, dosar 6/1918.
21 I. Lupaș, *Istoria unirii Românilor*, București, 1937, p. 369.
22 Cf. Al. Porțeanu, *Lupta revoluționară a maselor populare din județul Caraș-Severin pentru unirea cu România — (documente din arhivele Consiliului Național Român. 1918)*, în „Banatica", IV, Reșița, 1977, p. 320, 323.
23 Octavian Goga,... *aceeași luptă: Budapesta-București*, București, 1930, p. 292.
24 D.A.D., 26 august 1920, p. 1292 și 1 decembrie 1932, p. 136; Maurice Baumont, *L'anniversaire de l'union de Transylvanie et de la Roumanie*, în „Le Monde", Paris, 1-er et 2 Décembre 1968, p. 3.
25 *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București, 1943, p. 93.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vitregiilor acelor vremuri îndepărtate şi aspre care au făcut ca numele de *român* să capete, treptat, o accepţie sinonimă cu demnitatea şi perenitatea. Expunîndu-se argumentele care justificau rezoluţiile adoptate în cursul anului 1918, se preciza că „unirea tuturor românilor într-un singur Stat naţional este urmarea firească a faptului că acest popor, luptînd cu bărbăţie împotriva tuturor vicisitudinilor istoriei, de la zămislirea sa şi pînă astăzi, n-a părăsit niciodată ţara unde a fost aşezat, ci şi-a păstrat-o fructificînd-o neîncetat cu sudoarea frunţii sale şi înscriindu-şi în istorie dreptul la dînsa, prin scump sîngele său vărsat de atîtea ori, apărînd-o. Unirea tuturor românilor într-un singur Stat naţional este unirea firească a unirei sale sufleteşti, care în cursul tuturor timpurilor şi-a păstrat conştiinţa fiinţei sale etnice distincte, unitatea limbei, a credinţei şi a datinelor sale“ [26]. Actul unirii tuturor românilor rectifica o greşeală a istoriei, devenită tot mai evidentă o dată cu progresul civilizaţiei umane, consfinţind năzuinţele unui popor înzestrat cu calităţi sufleteşti în stare să îmbogăţească patrimoniul simţirii şi al gîndirii universale, să contribuie la progresul culturii europene [27]. Aşadar, desăvîrşirea statului naţional unitar român a fost impusă, cu acuitate, de noile vremuri, pe linia adevărului necontestat, reclamat de principiul naţionalităţilor. Dar, înainte de toate, poporul român a fost acela care, învăţînd din acea „carte cu litere de foc“, cum numea Vasile Pârvan războiul, „ce e jertfa, ce e idealul, ce e patria“, a decis care sînt pămînturile sale, pentru totdeauna, de unde şi pînă unde se întind ele, care sînt adevăratele hotare ale românismului [28]. Cine, oare, în afară de cei mulţi, care se sacrificaseră pe cîmpul de luptă, avea acest drept ? Pentru că, aşa cum s-a subliniat adesea, „România-Mare nu a rezultat numai din înlănţuirea întîmplătoare a unor evenimente internaţionale favorabile, ci ea este, mai ales, opera jertfelor unui popor eroic şi martir, care, în decisiva oră a tragicului său destin, a avut conducători ce s-au identificat întru totul cu marile şi permanentele sale interese“ [29]. Iar atunci cînd, în sfîrşit, dezideratele naţionale deveniseră realităţi, cei care s-au aflat în fruntea luptei pentru unitatea deplină recunoşteau că „cel dintîi factor care a lucrat la unirea Românilor a fost însuşi poporul românesc“ [30]. Astfel încît, desăvîrşirea unităţii noastre naţionale a intrat în conştiinţa românilor ca o operă indestructibilă, reprezentînd „momentul culminant al istoriei românismului“ [31]. Trăinicia *Marii Uniri* era conferită de faptul că România nouă nu se constituise printr-o alipire de teritorii, ci printr-o contopire de oameni cu afinităţi sufleteşti adînci şi durabile, care reprezentau adevărata conştiinţă naţională [32]. Numai aşa se explică afirmaţiile acelora care vor declara mai tîrziu că „nu există în Europa, în lume, o

26 D.A.D., 29 decembrie 1919, p. 305.
27 *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, p. 132 ; D.A.D., 1 decembrie 1932, p. 131.
28 Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 21.
29 D.A.D., 1 decembrie 1932, p. 132.
30 Idem, 20 noiembrie 1919, p. 2.
31 D.S., 1 decembrie 1934, p. 53.
32 Cf. Ramón de Basterra, *La obra de Trajano*, Madrid, Calpe, 1921, *apud* „România literară“, 9 martie 1978, p. 21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

țară atît de unitară, cu atîta unitate și în suflet și în simțiri", ca România nouă [33]. Românii demonstraseră, astfel, dacă mai era nevoie, că, dincolo de orice decizie arbitrară, impusă vremelnic vreunui popor, rămîne întotdeauna conștiința națională, singura în stare să hotărască integralitatea vieții și a ființei unui neam [34]. De aceea, conchidea I. I. C. Brătianu, „nu sunt puteri străine cari mai pot să scoată de la sînul României-Mari pe fiicele ei astăzi regăsite" [35].

Odată cu desăvîrșirea unității naționale, România intra într-o nouă etapă a evoluției sale, numită pe drept cuvînt „Epoca victoriei aspirațiunilor noastre naționale și democratice", iar cei care hotărîseră unirea era chemați, de această dată, să o definitiveze și apoi să o consolideze [36]. Întregirea deplină a *Patriei* demonstrase tuturor „încă o dată — așa cum sublinia Gh. I. Brătianu — că pe deasupra tuturor contingențelor trecătoare, există o dreptate eternă a istoriei, pe care o pot grăbi sau întîrzia în mersul ei, dar care totuși, împotriva vitregiei vremurilor și a împrejurărilor, își impune pînă la urmă biruința" [37].

L'ACHÈVEMENT DE L'UNITÉ NATIONALE — COMME EXPRESSION DE LA VOLONTÉ DU PEUPLE ROUMAIN

Résumé

La dimension réelle de la pensée et de la sensibilité roumaine s'est située, même depuis le commencement, sur les coordonnées spécifiques pour le développement historique : l'indépendance, l'unité, l'intégralité et l'intégrité nationale. Destiné par l'histoire d'habiter dans un territoire propre, le peuple roumain a dû affronter l'adversité des autres nations, en traversant des vicissitudes d'un passé dur, mais avec la ferme certitude de prolonger son existence à travers les difficultés opposées par les dominations étrangères. Les roumains ont démontré au monde entier, et non une seule fois, leur décision de se développer librement et de vivre solidaires entre les frontières naturelles de leur pays. La lutte pour l'indépendance et pour l'unité nationale a été toujours le principal but de l'existence roumaine. Affrontant les vicissitudes implacables de l'histoire, le peuple roumain a réussi avec des efforts et des sacrifices sans pareil, de réaliser, à la fin de la Première Guerre mondiale, l'unité nationale. Par la volonté unanime des roumains, les résolutions du 9 avril, 28 novembre et du 1-er décembre 1918 ont été imposées aux grandes puissances qui devraient décider de la nouvelle configuration de l'Europe. La réalisation de l'unité de tous les roumains à rectifié une faute de l'histoire, qui était devenue de plus en plus évidente avec le progrès de la civilisation humaine. La Roumanie nouvelle ne s'est pas constituée par une simple annexion des territoires, mais par une union des hommes avec des affinités profondes et durables, qui représentaiént la véritable conscience nationale.

33 D.A.D., 23 decembrie 1928, p. 79.
34 Idem, 22 decembrie 1919, p. 217.
35 Idem, 17 decembrie 1919, p. 175.
36 Idem, 16 decembrie 1926, p. 434.
37 Idem, 1 decembrie 1932, p. 132.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA CONCEPŢIILOR DESPRE LUME ŞI VIAŢĂ A COMUNITĂŢILOR TRIBALE MONTEORENE

de MARILENA FLORESCU

Ca şi în cazul altor culturi specifice epocii bronzului, cunoaşterea şi stabilirea trăsăturilor esenţiale ale culturii Monteoru, nu poate fi împlinită fără a ne opri şi la diversele descoperiri ce atestă noile forme de manifestare ale credinţelor magico-religioase, proprii purtătorilor ei,

* Elaborarea acestui articol ne-a fost sugerată de diversele descoperiri din aşezările şi necropolele cercetate de noi de-a lungul a 2 decenii. Deşi numărul lor nu este prea mare, însumarea într-un tot ne-a permis să încercăm reconstituirea formelor concrete de manifestare a credinţelor magico-religioase a purtătorilor Monteoru din zona cercetată de noi. De la început trebuie să facem unele precizări : abordarea unei astfel de probleme cu referire la o cultură din epoca bronzului din spaţiul carpato-dunărean a fost foarte dificilă, întrucît ea nu a constituit pînă acum obiectul unui studiu consacrat special credinţelor magico-religioase specifice purtătorilor unei culturi materiale ca atare. Nu au fost decît cu rare excepţii, prezentate în amănunt diferitele descoperiri, cu semnificaţiile lor, pentru a putea astfel face o comparaţie între acelea semnalate în aria Monteoru şi cele din ariile culturilor contemporane ei. Toate acestea ne-au pus în situaţia uneori de a desluşi noi înşine semnificaţia diferitelor descoperiri şi în acelaşi timp de a nu avea la îndemînă exemple similare în spaţiul carpato-dunărean care ar fi putut susţine unele din argumentările noastre. Trebuie însă să subliniem în mod deosebit că referindu-ne la toate aceste dificultăţi am avut în vedere faptul că diversele descoperiri de obiecte de cult nu au fost inserate într-un studiu special pentru fiecare cultură şi nu la faptul că probleme privind concepţiile despre lume şi viaţă a comunităţilor tribale din epoca bronzului ar fi fost omise pînă acum şi le punem noi pentru prima oară în discuţie. În acest sens, este necesar să subliniem că nu încercăm să minimalizăm aportul acelora care în diferite studii sau lucrări de sinteză au făcut dese referiri al concepţiile despre lume şi viaţă a comunităţilor tribale din epoca bronzului, cum sînt de exemplu : D. Berciu, Zorile istoriei de la Carpaţi la Dunăre, Vl. Dumitrescu, Cîrna (monografie arheologică), I. Nestor, În Istoria României, vol. I, sau autori ca : A. D. Alexandrescu, Gh. Bichir, V. Leahu, K. Horedt, I. Ordentlich şi N. Chidioşan, D. Popescu, Ecat. Vulpe şi Al. Vulpe, E. Zaharia, sau mai recent de către noi. Este de asemenea, important să precizăm că această încercare temerară de a aborda o astfel de problemă am avut în vedere în primul rînd *semnificaţia şi rolul credinţelor magico-religioase în cadrul unui grup de comunităţi tribale ca acelea constituite sub numele de cultura Monteoru, ca reflectare a realităţii obiective, materiale în conştiinţa oamenilor* şi nu studiul fiecărui obiect de cult în parte. care implica discutarea ariei de răspîndire, originea şi evoluţia tipologică, etc. (deşi atunci cînd a fost nevoie s-au pus în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dar în același timp similare acelora ce au apărut simultan pe un spațiu mult mai larg, odată cu zorii mil. II î.e.n. Cu toate că sîntem, după părerea noastră, încă departe de momentul în care vom avea o imagine veridică a tot ce a gîndit și năzuit să obțină omul și întreaga colectivitate, prin acordarea unor puteri supreme unora din elementele naturii (în cazul culturilor epocii bronzului, cu precădere soarelui), se impune să avem în vedere nu numai descrierea corectă a diferitelor descoperiri (locuri de cult, piese folosite în cadrul diverselor ceremonii, etc.), ci și încercarea temerară de a găsi o verosimilă semnificație ce o vor fi avut acelea.

În ceea ce privește cultura Monteoru din Moldova și zona situată la curbura Carpaților răsăriteni, cercetarea a peste 20 de așezări și a cîtorva necropole, corespunzătoare tuturor fazelor sale de evoluție, au scos la lumină numeroase elemente ce atestă noile forme de manifestare ale cultului soarelui și unor „sărbători" (pe care le implica oficierea acestui cult), cu caracter mai limitat legate de strîngerea recoltelor, pentru un vînat bogat sau pescuit îmbelșugat. Ele vin să îmbogățească datele cunoscute pînă acum și să permită formularea unor noi ipoteze referitoare la interpretarea și rolul ce-l vor fi avut credințele magico-religioase în viața comunităților tribale monteorene.

---

discuție și asemenea chestiuni). Nu trebuie însă să se înțeleagă că ne-am propus aici să facem o istorie a credințelor magico-religioase din epoca bronzului și încadrarea ei în contextul acelei europene. Modesta noastră contribuție constă în a însuma într-un tot observațiile și datele pe care le avem în prezent și de a încerca să găsim verosimile semnificații. Pentru aceasta am făcut uneori apel la izvoare ca : Rig-Veda, Zend-Avesta, Iliada și Odiseea, cu toate că ele s-au închegat în formele care au ajuns pînă la noi într-o perioadă mult mai tîrzie decît aceea cînd au locuit purtătorii culturii Monteoru în spațiul carpato-dunărean, dar, așa cum este bine cunoscut ele conțin numeroase ecouri ale unor vremi mai îndepărtate care nu de puține ori ating pe acelea avute de noi în vedere. Pentru înțelegerea raportului dintre existența materială și viața spirituală am folosit permanent ca ghid : K. Marx, Capitalul ; Idem, Contribuții la critica economiei politice ; Fr. Engels, Anti-Dühring ; K. Marx și Fr. Engels, Opere : vol. 1, 3, 4, 19, 20, 21, 27, 30 ; K. Marx și Fr. Engels, Scrisori alese, cu referire la scrisorile lui Fr. Engels către : I. Bloch, 1890 ; Konrad Schmidt. 1890 ; Hans Starkenberg, 1894 ; K. Marx și Fr. Engels, Opere alese, vol. 1—2 ; V. I. Lenin, Opere, vol. 15. De asemenea, pentru a înțelege opoziția dintre concepția materialistă asupra lumii și vieții și cea care acorda spiritului rolul principal s-a folosit : Aristotel, Metafizica ; Georg W. F. Hegel, Enciclopedia științelor filosofice, partea a III-a, Idem, Istoria Filosofiei, vol. I ; Kant și Neokantianismul (din vol. editat de Al. Boboc, 1968) ; L. Blaga, Încercări Filosofice, 1977 ; Idem. Ființa Istorică. Pentru observații cu privire la reflectarea lumii materiale în conștiința umană și a rolului relațiilor economice dintre oameni la determinarea formelor de suprastructură, vezi și Lucrețiu Pătrășcanu, Curente și tendințe în filosofia românească, 1971. Unele date cu privire la tendințele noi de interpretare și analiză a societății și a conștiinței sociale, vezi și în vol. Esența societății (P. Roșca), 1970. În ceea ce privește lucrările consacrate credințelor magico-religioase și altele de interes general am avut în vedere : S. Reinach, Cultes mythes et religions ; L. Lévy-Brühl, L'ame primitive ; Em. Durkheim, Les formes élémentaires de la vie religieuse ; R. Kreglinger, L'évolution religieuse de l'humanité ; Alois Closs, Kulturistorie und Evolution, Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft, in Wien, Band, LXXXVI, 1956, p. 1—48 ; A. Böhmers, Vorgeschichte und Evolution, Palaeohistoria, VII, 1960, p. 1—13 ; V. G. Childe, Făurirea civilizației ; Idem, De la preistorie la istorie ; F. de Coulan-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În mod deosebit trebuie să subliniem că această problemă, a concepțiilor despre lume și viață, nu încercăm să o prezentăm noi, aici, pentru prima oară. Cu aproape două decenii în urmă, I. Nestor a înmănunchiat într-un tot unitar și armonios tot ansamblul de date și observații (consemnate la acea vreme), privind structura economico-socială și în strînsă legătură cu aceasta manifestările de suprastructură specifice nu numai comunităților tribale din aria Monteoru, ci din întreg spațiul carpato-dunărean, în epoca bronzului. Ne-a fost oferit astfel, o imagine cuprinzătoare a modului de reflectare a realității obiective în conștiința oamenilor vremii [1]. Nu putem de asemenea, să nu amintim că tot I. Nestor a relevat pe baza datelor ce le oferea cunoașterea culturilor Otomani și Monteoru, că în fiecare din cazurile discutate avem de a face cu organizare tribală grupată în jurul unuia sau mai multe puncte de refugiu, adesea întărite și locuite neîntrerupt, iar în preajma lor sau chiar în incintă (a cetățuilor fortificate), sanctuarele tribale [2]. În acest sens, este necesar să evidențiem faptul că cercetările din stațiunea eponimă, Sărata-Monteoru, au scos la lumină cîteva descoperiri de o importanță deosebită pentru cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a purtătorilor Monteoru, ce vor constitui la rîndul lor punctul de plecare al expunerii și încercării noastre de reconstituire a ansamblului de credințe

ges. La citéaî antique ; Gr. Clark. St. Piggott. Prehistoric Societes. 1965 ; G. E. Mylonas, Mycene and Mycenean Age, 1966 ; G. Pelon, Tholoi, tumuli et cercles funeraires, 1976 ; K. Blegen, Troy ; Cl. F. A. Schaeffer, Stratigraphie comparée et chronologie de l'Asie Occidentale, 1948 ; G. Karo, Die Schachtgräber von Mykenaî, Band, I—II, 1935 ; H. Schliemann, Mykenae, 1878 ; A. M. Tallgren, La Pontide préscythique avant l'introduction des métaux, ESA, II, 1926 ; W. Torbrüge. Europäische Vorzeit, 1968 ; W. Treue, Achae Rad und Wagen, 1965 ; Fr. Schachenmeyer, Die ältesten Kulturen Griehenland, 1955 ; W. Hensel, Ur-und Frühgeschichte Polens, 1974 ; J. Vládar, Osteuropäische und Mediterrane Einflüsse im Gebiet der Slowakei während der Bronzezeit, Slov. Arch., XXI, 2, 1973, p. 253—251 ; M. Cabálska, Study of Religions Systems connected with Cremations Burial Rite, Wiad, Arch., XXXVII/1, 1972, p. 3—16 ; T. Kovács, L'âge du bronze en Hongrie. Alte lucrări cu referiri speciale, sau care cuprind exemple similare celor discutate de noi aici vor fi citate pe parcurs. În sfîrșit mai trebuie să precizăm că am folosit nu de puține ori termeni actuali pentru designarea fie a unui ansamblu de cult, obiecte etc., cum sînt : ceremonii, sărbători, imprecații, daruri, sau pentru probleme de structură economico-socială : agricultură, treburi obștești, administrative, militare, religioase, etc., precum și reprezentarea plastică, întruchiparea materială a divinității, etc., dar aceasta am făcut-o nu pentru a da alt sens, apropiat de cel actual, ci pentru că ne-am gîndit că în conținutul noțiunilor ca atare, sînt incluse semnificații ce vor fi existat aevea. De asemenea, ori de cîte ori am folosit termenul de divinitate, a mulțumi divinității, nu am avut niciodată în vedere caracterul monoteist, ci ansamblul de credințe magico-religioase, folosirea lui a fost făcută doar pentru a da mai multă claritate semnificației ansamblului de cult discutat și a nu supraaglomera fraza cu explicații cuprinzătoare.

1 I. Nestor, în Istoria României, vol. I, 1960, p. 116—132 ; trebuie să adăugăm că la elaborarea acestei sinteze au contribuit datele și observațiile consemnate și de D. Berciu, Vl. Dumitrescu, K. Horedt, D. Popescu, din articole și studii în care erau cuprinse rezultate din cercetarea unor așezări și necropole aparținînd epocii bronzului.

2 Idem, p. 124.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

magico-religioase. Astfel, s-a subliniat că pe cetățuie, au fost descoperite complexe rituale și un sanctuar înconjurat cu piatră a cărui suprafață depășea 20 m^2. La fel de importantă este și descoperirea din imediata vecinătate a cetățuiei, de pe locul „Poiana Scoruș", a complexului constituit din rugul colectiv și o construcție rectangulară adiacentă [3]. Rugul, a cărui suprafață depășea 125 m^2, a avut un puternic soclu din piatră întărit cu lut fără paie și din pavaje succesive de piatră (aceste lucrări aveau ca scop atît consolidarea terenului cît și înălțarea lui pînă la un anumit nivel). Pe una din laturi, peste pietrele din pavaj s-au prăvălit dărîmăturile unui perete (acroșat laturii rugului) ale cărui lipituri din lut și paie fuseseră aplicate peste scheletul lemnos constituit din bîrne și nuiele groase. În interior în zona sa centrală, resturile acestei mari construcții se terminau formînd un arc ce delimita un spațiu ce se găsea mai jos decît zonele marginale ale soclului din piatră. O atentă cercetare a acestor pavaje l-a determinat pe I. Nestor să considere (ca ipoteză) că interiorul era amenajat în trepte. [4] Aici, erau incinerați purtătorii Monteoru din faza Ic$_3$, amenajarea grandioasă din piatră fiind făcută special cu acest scop (descoperirea unor părți ale corpului, oase de la cap, coloană sau membre arse împreună cu ofrandele și podoabele personale, rămase pe locul unde s-a făcut incinerarea sînt o dovadă elocventă în acest sens). Este de asemenea, important să menționăm că după practicarea incinerării și a tuturor ritualurilor ce o însoțeau, o parte din ceea ce a fost corpul omenesc și cu unele ofrande și podoabe mai prețioase, erau adunate și depuse în urne sau în gropi, într-un alt loc din preajmă, destinat anume spre a fi folosit ca lăcaș al morților. [5] Lîngă acest mare rug colectiv, unic în țara noastră, a fost desvelită o a doua construcție, tot rectangulară avînd podeaua masivă (lipitură de 7 cm) așezată direct în solul vechi de călcare (adîncit cu cca. 20 cm, față de nivelul de la care se făcuse construcția). Firește, nu poate fi vorba aici de o locuință obișnuită ; chiar dacă prudența l-a făcut pe I. Nestor să nu se pronunțe cu certitudine asupra „funcției" ce o va fi avut în ansamblul de construcție amenajat aici, totuși, el nu o separă de construcția funerară (rugul) propriu zisă. [6] Așadar, ne este înfățișat pentru prima oară în țara noastră (sînt aproape 3 decenii de la semnalarea acestei descoperiri), un complex de construcție ritual cu funcții multiple. Urmărind datele și observațiile consemnate, fără să supralicităm cele afirmate de I. Nestor, putem considera că cea de a doua construcție, va fi fost folosită în primul rînd ca un sanctuar, anexă a rugului, unde se oficiau probabil unele imprecații (de către membrii familiei sau de oameni anume) în timp ce focul sacru transforma ireversibil forma omenească ce-i fusese destinată. În al doilea rînd, este posibil ca atunci cînd se

3 Idem, în SCIV, I, 1950, p. 55—56 ; SCIV, 1-2, IV, 1953, p. 70—74.
4 Idem, SCIV, 1-2, IV, 1953, p. 79—81 ; SCIV, 3-4, VI, 1955, p. 506-509 ; precizăm că am redat aproape ad-literam, datele prezentate de I. Nestor.
5 Idem, SCIV, 3-4, VI, 1955, p. 508.
6 Avem în vedere faptul că în mod obișnuit cînd un sanctuar era distrus din cauze independente de voința celor ce l-au făcut, el era reconstruit pe același loc (chiar și atunci cînd nu mai avea o funcționalitate similară).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

oficiau anumite ritualuri magico-religioase care implicau și invocarea străbunilor, ele aveau tocmai aici loc, în sanctuarul acroșat rugului colectiv, știut fiind că acest cult era practicat cu fervoare, în diverse forme, nu numai de comunitățile tribale monteorene. Nu mai puțin interesant este și faptul că sub soclul rugului a fost semnalată o altă construcție, pentru care s-au folosit blocuri mari din piatră și bolovani, iar în interiorul ei s-au găsit resturile unei vetre *in situ*, fragmente ceramice, specifice fazei I_{C4}. I. Nestor a considerat că „acest monument" de la începutul epocii bronzului, față de dimensiunile și felul în care era construit, nu putea fi folosit ca locuință obișnuită.[7] În legătură cu această construcție cea mai veche din aria Monteoru, nu ar trebui să excludem ipoteza potrivit căreia complexul funerar din faza I_{C3}, să fi fost plasat tocmai în zona unde existase deja o construcție cu o funcționalitate similară, de cult sau funerară. Dar, pe lîngă aceste construcții, evident monumentale, au fost semnalate la Sărata Monteoru și o a doua categorie de complexe de cult, fără o construcție specială, însă amenajate într-o zonă a cetățuiei destinată anume pentru acest scop. Astfel, în zona de vest unde cetățuia avea o terasă (provenită dintr-o ruptură veche a malului), aceasta a fost amenajată în trepte și permanent îngrijită pentru a o menține curată și a nu se produce fisuri ale malurilor ei. Amenajarea în trepte care permitea totodată și accesul pe cetățuie nu fusese făcută pentru a se crea mici platforme în vederea construirii de locuințe (de altfel, nici nu au fost găsite resturi de locuire in situ), ci a fost destinată unui alt scop. În acest sens, menționăm că au fost descoperite aici 2 complexe de cult, considerate de I. Nestor ca „mici altare". Unul din ele era constituit din două vase de ofrandă (similare celor ce se depuneau deasupra mormintelor din care unul păstra încă grăunțe arse) și în jurul lor, fragmentele a cîtorva cești și a unui vas mai mare (probabil de provizie), o măsuță de cult, oase și multă cenușă. Cel de al doilea avea ca element principal tot un vas de ofrandă, flancat de o parte de o ramură de corn de cerb și de cealaltă de o ramură de lemn carbonizat, iar lîngă el se găsea un alt vas de ofrandă, un vas mai mare (probabil tot de provizie), 4 cești, o măsuță și un disc din lut, oase și cărbune sau cenușă. Pietrele înroșite din jurul vaselor de ofrandă (puse pentru a le menține în poziție verticală), cît și cărbunele sau cenușa, dovedesc că aici fusese aprins un foc puternic și de lungă durată. Referindu-se la descoperirile prezentate mai sus, I. Nestor sublinia că terasa de vest a cetățuiei fusese special amenajată pentru a se plasa micile altare în vederea oficierii unor ritualuri însoțite și de ofrande aduse soarelui[8] Prin urmare, ținînd seama de observațiile consemnate prin cercetările din stațiunea eponimă, trebuie să subliniem prezența unor sanctuare mari a căror construcție este deosebită de aceea a locuințelor obișnuite și a unor „altare", situate pe o terasă amenajată special. Acestor două categorii de complexe de cult li se adaugă diferite piese și obiecte de cult descoperite fie în complexe *in situ* (de cult) fie în locuințe etc.

7 I. Nestor, în SCIV, 1-2, IV, 1953, p. 71-73.
8 Idem, p. 72.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ne-am oprit în mod deosebit la datele și observațiile prilejuite de cercetările de la Sărata-Monteoru, nu numai pentru că sînt legate de problema pe care ne-am propus să o prezentăm aici, ci pentru că ele se detașează și ocupă un loc aparte în cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a comunităților tribale din epoca bronzului din țara noastră. La aproape două decenii după descoperirile și implicit a consemnărilor lui I. Nestor, la Sălacea (aria Otomani), a fost identificată o construcție cu trei încăperi (în cea de a doua exista un altar suspendat, iar în cea de a treia, două altare fixe, pe care erau așezate obiecte). Acest mare sanctuar, unic în aria Otomani (suprafața sa atingea 47 m.p.), a avut două faze de construcție (în cea de a doua pereții laterali, exteriori fiind decorați cu frize realizate din motive geometrice) [9].

Mai puțin spectaculoasă, dar de asemenea importantă este și vatra identificată în așezarea de la Wietenberg, de dimensiuni mari (dim. 2 x 2 m și decorată cu motive spiralice similare celor ce se aplicau pe ceramică și pe care se depuneau probabil ofrande soarelui dătător de lumină și căldură. [10]

Așa dar, datorită în primul rînd descoperirilor de la Sărata-Monteoru și apoi din alte stațiuni contemporane ei, ne sînt dezvăluite construcții, amenajări speciale și obiecte de cult, folosite pentru practicarea unor ritualuri specifice cultului soarelui, străbunilor, etc. Locul central în cadrul fiecărei din categoriile amintite mai sus (sanctuar, complex de cult, cu altar de mai mici dimensiuni, etc.), îl ocupă vatra sau suprafața delimitată anume, sau construcția mai complexă cum este cazul altarelor de la Sălacea. În jurul acestor piese centrale unde se aprindea focul sacru și se depuneau ofrandele, se găseau vasele lucrate anume pentru a fi folosite pentru libații, vasele obișnuite, uzuale (cești, borcane, etc.). precum și alte obiecte de cult (măsuțe, discuri din lut, etc.).

Dar, atît în aria Monteoru cît și în cadrul altor culturi contemporane ei, s-au găsit și alte obiecte de cult (din nefericire nu în ambianța unui complex de cult), care aveau fără îndoială un rol bine precizat atunci cînd se oficiau diverse ritualuri. Ne referim la reprezentările antropomorfe și zoomorfe, miniaturi de car și mai ales de roți de car, amulete, etc., care nu lipsesc în nici una din așezările cercetate pînă acum. Am insistat asupra acestor date, pentru că încercînd să prezentăm în continuare complexele de cult identificate în stațiunile Monteoru din Moldova și din zona situată la curbura Carpaților răsăriteni, vom ține seama de principalele categorii semnalate mai sus (sanctuare, mici altare și apoi diversele obiecte de cult care nu au fost descoperite în complexe ca atare.

Am amintit deja la început că cercetările efectuate în ultimii 20 ani în zona la care ne-am referit mai sus, ne-au oferit nu numai un bogat material ce amplifică substanțial cunoașterea culturii materiale, ci și

9 I. Ordenlich, Vezi în Dacia, NS, XII, 1968, p. 141—156 ; Idem, Autoreferatul tezei de doctorat, 1972 ; T. Bader, Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei.
10 K. Horedt, în Dacia, NS, IV, 1960, p. 108.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

numeroase date, ce atestă o viață spirituală complexă cu subtilități nebănuite. Este de asemenea important să reamintim că cercetîndu-se stațiuni a căror dezvoltare se desfășoară de-a lungul tuturor fazelor de evoluție ale culturii Monteoru (I_{C3} —IIb), au putut fi sesizate unele deosebiri în ceea ce privește amenajarea locurilor de cult sau preferința pentru unele obiecte de cult, etc., oferindu-ne o imagine în mare măsură veridică a diferitelor modalități de practicare a unor ritualuri magico-religioase.

Revenind la descoperirile din aria Monteoru de care ne ocupăm aici, constatăm că în nici una din stațiunile cercetate, chiar și în cazul acelora complexe cum sînt Cîndești sau Mînăstioara-Fitionești (cu nuclee fortificate și așezări deschise în jur, locuite intens de o numeroasă populație de la începutul fazei Ic_3 și pînă la sfîrșitul fazei IIb) sau Poiana și Terchești (locuite de asemenea, timp îndelungat), nu s-au descoperit pînă în prezent sanctuare mari, de tipul celor de la Sărata-Monteoru sau Sălacea (deci a uneia din cele mai importante categorii de construcții de cult). Absența deocamdată în celelalte stațiuni a unui mare sanctuar, ar putea firește să ne permită să presupunem că în aria Monteoru, centrul ce va fi concentrat activitatea magico-religioasă, va fi fost Sărata-Monteoru, cea mai veche așezare întemeiată de purtătorii acestei culturi (se știe că faza $I c_4$ cu care se începe îndelungata sa evoluție fiind identificată doar aici), nucleul de unde au pornit la sfîrșitul fazei I_{C4}, să creeze noi așezări în spațiul cuprins între Carpații răsăriteni și Siret [11]. S-ar putea de asemenea, presupune că în celelalte stațiuni Monteoru chiar dacă locuia o populație numeroasă cu o organizare socială bine închegată se vor fi practicat numai anumite ritualuri legate de cultul soarelui, cultul strămoșilor etc. Dar, este greu să acceptăm formularea unei asemenea ipoteze care ne-ar obliga să acceptăm că structura economico-socială a comunităților tribale monteorene ajunsese într-un stadiu ce depășise formele incipiente ale democrației militare [12]. Ori, este știut că în cadrul organizării tribale, unional tribale, tendințele de autonomie ale fiecărui grup în parte, se vădesc numai în alegerea șefilor militari,

11 Trebuie să avem în vedere că „ideile, concepțiile", indiferent de domeniul strict la care se referă exprimă relațiile materiale dintre indivizi (K. Marx, Fr. Engels, Opere, Ideologia Germană, p. 35-37, 1953) ; și chiar dacă există o interacțiune între factori, adică între suprastructură și structură, cel economic se impune pînă la urmă ca ceva necesar (Fr. Engels, Scrisoarea către I. Bloch, Londra, 1890, Opere, 28/a 352, din ed. 1953) ; de asemenea, pentru această problemă sînt făcute precizări clare referitoare la legile fundamentale de dezvoltare a societății de către Fr. Engels, Originea familiei..., sau în scrisoarea către Conrad Schmidt, Londra, 1890 (Opere, 29a-847-875, ed. 1953). Ținînd seama de aceste precizări și analizînd materialul documentar rezultat din cercetările de pînă acum, nu putem dovedi că se depășise stadiul de democrație militară.

12 Este știut că Iliada și Odiseea conțin numeroase referiri la vremuri îndepărtate, fie că se referă la organizarea în ginți și fratrii, la supraviețuirea unor practici rituale vechi, etc., totuși ele ilustrează deja adînci transformări petrecute în structura economico-socială ce nu pot fi identice cu acelea ale comunităților tribale monteorene, de altfel. Este de asemenea important că se menționează totuși unele particularități în ceea ce privește practicarea unor ritualuri specifice fiecărui grup de triburi. Fr. Engels a subliniat tocmai aceste supraviețuiri în analiza făcută pentru ginta greacă (Originea familiei).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a conducătorilor în general, ci şi în practicarea unor forme specifice de oficiere a unor ritualuri (în acest sens păstrîndu-se sanctuarele proprii), chiar dacă este vorba de practicarea unui cult comun tuturor, „cultul soarelui". În momentul în care dezvoltarea din punct de vedere economic şi social ajunge în stadiul cînd vechile relaţii gentilico-tribale devin desuete se „impune ca o necesitate" instituţionalizarea „treburilor obşteşti" şi implicit a practicilor rituale, diversitatea lor fiind oarecum simplificată dar în acelaşi timp mai sofisticată. În felul acesta, întreg ansamblul de credinţe magico-religioase îmbracă forme noi cu practici rituale unice generalizate ce urmează să se oficieze în mari sanctuare comune mai multor triburi sau uniuni tribale.

Prin urmare, a admite că în aria Monteoru, staţiunea eponimă va fi fost şi centrul religios al tuturor comunităţilor tribale din aria acestei culturi, ar trebui implicit să comparăm structura lor social-economică cu aceea a grecilor din „vremurile eroice", aşa cum o cunoaştem din poemele homerice, comparaţie care firește nu corespunde realităţii obiective, adică a datelor şi observaţiilor rezultate din cercetările arheologice, de pînă acum. Asupra acestei probleme vom mai reveni, încercînd totuşi să formulăm unele ipoteze de lucru, posibile şi verosimile.

Aşadar, în aria Monteoru din Moldova şi din zona situată la curbura Carpaţilor răsăriteni, nu avem pînă în prezent nici o dovadă a existenţei unui mare sanctuar (de tipul celui de la Sărata-Monteoru) care să polarizeze în jurul său manifestările magico-religioase a uneia sau mai multe comunităţi tribale. În schimb, au fost semnalate în diferite staţiuni, mici locuri de cult, precum şi numeroase piese folosite pentru practicile rituale. Asupra acestora ne vom opri în continuare, reamintind că o serie de obiecte de cult ca: reprezentări antropomorfe şi zoomorfe, miniaturi de car şi roţi, unele vase, precum şi diverse amulete, nesemnalate în complexele de cult, in situ, vor fi grupate ca o categorie aparte. [13]

Astfel, începînd cu faza I_{C3} (cea mai veche în zona la care ne referim), în unele aşezări au fost descoperite amenajări folosite pentru oficierea unor practici rituale.

În acest sens, trebuie să subliniem că cel mai vechi şi cel mai interesant a fost identificat în staţiunea de la Mînăstioara-Fitioneşti, în nivelul corespunzător fazei I_{C3} — etapa I-a [14]. Mai întîi, însă, este necesar să amintim că datorită faptului că suprafaţa cetăţuiei era foarte limitată, la puţin timp după ce s-au stabilit aici, purtătorii Monteoru, au efectuat intense lucrări de amenajare a pantei de sud-est, care a fost transformată în terase succesive, placate cu piatră şi care au fost folosite ca platforme ale locuinţelor construite, începînd cu faza I_{C3}. [15] Pe una

13 Desigur, această grupare este arbitrară, întrucît ele nu pot fi separate de un complex de cult, dar, ţinînd seama că nu am avut posibilitatea de a le include într-un context ca atare, ne-am permis să le prezentăm separat.

14 Săpături, 1968, inedite (cercetările au fost făcute de noi şi la care a participat şi Aurora Iţcuş de la Muzeul din Focşani).

15 Idem ; cîteva referiri au fost făcute cu prilejul comunicării din 1970 la Sesiunea Institutului de Arheologie precum şi în Dicţionarul de Istorie veche a României (M. Florescu).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

din platformele din piatră, de pe ultima terasă, situată la piciorul pantei a fost descoperită o vatră dreptunghiulară cu diametrele de 1 x 1,50 m, construită din plăci subțiri de gresie, cu gardină din plăci deconglomerat, peste care s-a aplicat o lutuială fină din pămînt galben-nisipos. Lipiturile vetrei fuseseră puternic deteriorate de ardere intensă și din acest motiv, ea a fost refăcută, după ce în prealabil a fost depus un vas (borcan), peste vechile lipituri care au fost acoperite apoi cu un nou strat de pămînt galben-nisipos. Lîngă această vatră, pe o mică platformă din piatră, peste care fusese aplicat un strat subțire de lipitură, s-au găsit dispuse în arc de cerc, o săpăligă din corn de cerb, o rîșniță cu frecător, cîteva oase și un mic corn de bour lucrat din lut ars. Peste lipiturile vetrei, s-au descoperit boabe de grîu carbonizat, acoperite cu o ceașcă depusă cu gura în jos, caracteristică etapei I-a a fazei I_{C3}. Este evident că aici nu poate fi vorba de o vatră obișnuită, de altfel aceasta nici nu se găsea în interiorul unei locuințe, ci la cca 3 m distanță de ultima colibă construită pe platforma terasei amenajate. În acest sens, este necesar să menționăm că locul de cult la care ne referim a fost semnalat în interspațiul delimitat de zidul de incintă și platforma pietruită (creată special pentru a se construi locuințe). Întreaga zonă situată la piciorul pantei fusese în prealabil amenajată două trepte placate cu piatră care permiteau accesul dintre locuințe și oferea totodată un culuar larg (chiar dacă era în trepte) se despărțea zidul de incintă de locuințe. Am făcut aceste precizări pentru a sublinia faptul că această amenajare care este un „altar", folosit în împrejurări bine stabilite a fost plasat în mod deliberat în zona unde nu se făcuse locuințe și unde cele două trepte au fost pietruite cu deosebită grijă, tocmai pentru că el avea un rol important. Aparținînd întregii comunități ce locuia aici, el a fost utilizat mai ales atunci cînd fuseseră obținute recolte bogate și se considera necesară oficierea unor ritualuri pentru a mulțumi divinității. Obiectele uzuale și de cult ne sugerează felul în care se vor fi desfășurat asemenea practici rituale ; astfel, boabele de grîu carbonizat de pe vatră dovedește că în timp cît ardea focul sacru se depuneau pe vatră ca ofrande grîu sau miei, ce trebuiau ca la rîndul lor să se contopească cu focul, pentru a fi primite ca prinos de mulțumire de către divinitate. În același timp, se făceau și libații, pentru care se folosea vasul lucrat anume, în formă de corn de bour și care simboliza la rîndul său „cornul abundenței". Este însă important să menționăm că prezența și a altor piese lîngă vatra altar sînt o dovadă și a prețuirii muncii omului care a contribuit în primul rînd la obținerea unei recolte bogate. În acest sens, ni se pare edificator faptul că pe platforma de lîngă vatră se găsea săpăliga și rîșnița cu frecător, ce simbolizau diferite activități practice, concrete — prezența săpăligii ilustra depunerea pe ogor a semințelor, iar rîșnița cu frecătorul, transformarea boabelor în făină, ultima activitate înainte ca aceasta să devină hrană propriu-zisă. Așadar, alături de vatră ce simboliza locul sacru ce făcea legătura cu divinitatea prin aprinderea focului și arderea unor ofrande, cei ce locuiau la Mînăstioara considerau necesară și prezența uneltelor cu ajutorul cărora se obținuse belșugul roadelor. După oficierea periodică a diferitelor ritualuri și stingerea focului

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sacru, resturile carbonizate nu erau înlăturate de pe vatră, ci acoperite aşa cum am amintit cu un vas, în cazul nostru cu o ceaşcă cu gura în jos. În aria Monteoru din Moldova acest altar este unicul exemplar semnalat în faza Ic_3 (fig. 1 ; 2 ; 9/4).

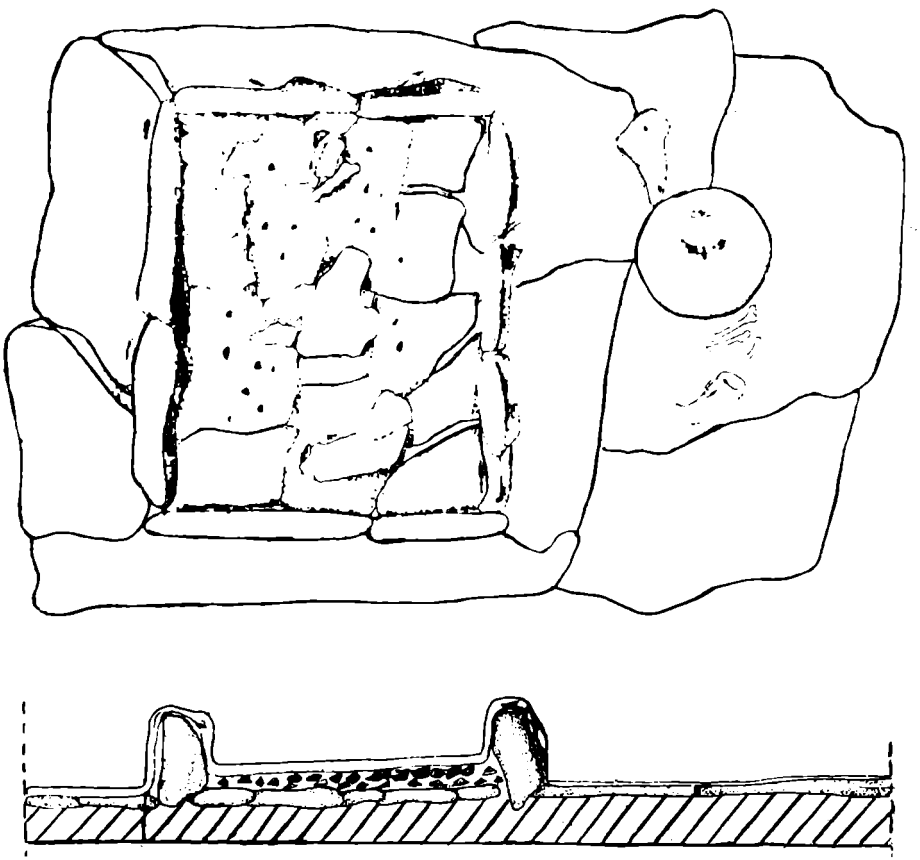

Fig. 1. — Mînăstioara-Fitioneşti. Locul de cult descoperit pe terasa amenajată ; plan şi profil. sc. 1/20.

Nu mai puţin interesant este şi locul de cult identificat cu prilejul săpăturilor de la Mîndrişca în nivelul de locuire aparţinînd etapei a II-a a fazei Ic_3. Aici, într-o mică groapă a fost depus frontalul cu coarne ale unui berbec. Groapa a fost închisă prin construirea deasupra ei a unei vetre rectangulare de dimensiuni mari (diam. 1,75 x 1,75 m). Ca şi în cazul precedent, datorită folosirii excesive, lipiturile au fost deteriorate şi din acest motiv după un timp a fost necesar ca să fie aşternut un strat de prundiş peste vechea suprafaţă şi apoi s-a acoperit cu o nouă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lipitură.[16] Cu toate că cele două altare nu se remarcă printr-o construcție deosebită și nici printr-o abundență de obiecte de cult, totuși ele ne dezvăluie unele aspecte interesante care marchează o diverisificare a practicilor rituale în funcție de necesitățile ardente ale comunității tribale. Astfel, revenind la altarul de la Mîndrișca, este cert că el fusese special făcut pentru a se oferi periodic daruri atunci cînd se aprindea focul sacru pe vatra respectivă, de către cei ce se ocupau (în cadrul așezării de la Mîndrișca), cu păstoritul. Dacă avem în vedere că aici ca

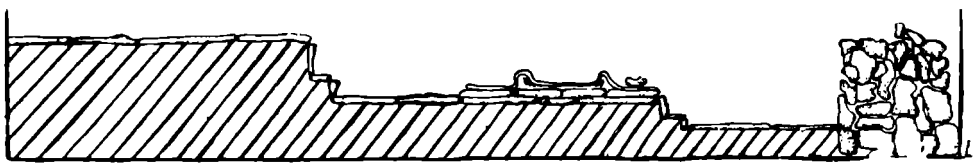

Fig. 2. — Mînăstioara-Fitionești. Reconstituirea profilului celor două terase, amenajate de pe panta de SE a cetățuiei, cu locul de cult amenajat în interspațiul dintre locuințe și zidul de incintă. sc. 1/20.

și în alte așezări contemporane ei, din totalul resturilor ostelogice 25% provin de la ovicaprine[17], apare firească preocuparea acelora ce se ocupau cu păstoritul, ca periodic să fie invocată divinitatea pentru a proteja turmele, sursă principală de hrană și îmbrăcăminte. Nu este lipsit de interes să adăugăm aici că începînd cu faza Ia, capul de berbec apare modelat pe torțile vaselor de dimensiuni mai mari, folosite probabil cu precădere în anumite împrejurări (libații, etc.). În schimb, altarul de la Mînăstioara, care conține elemente legate exclusiv de agricultură (săpăliga, rîșnița, boabele de grîu), dovedește că el fusese amenajat cu un scop precis, acela de a aduce ofrande divinității în cadrul unor ritualuri ce urmăreau să obțină bunăvoință și sprijin pentru ca în anul respectiv, recolta să fie îndestulătoare.

Prezența celor două altare, fiecare cu semnificațiile lor deosebite, ne conduce spre concluzia că în cadrul comunităților tribale monteorene exista deja o departajare, o specializare pe ramuri de preocupări (păstorit, agricultură, etc.), fapt de altfel atestat și de alte descoperiri[18]

16 Gh. Bichir, în Materiale, IX, 1970, p. 117 (menționăm în mod deosebit că autorul a făcut și precizări cu privire la semnificația acestei descoperiri).

17 Idem, pe baza rezultatelor analizei făcute resturilor osteologice de către S. Haimovici ; vezi și S. Haimovici, în Arh. Mol. IV, 1966, p. 119-135 cu referire la stațiunea de la Bogdănești. Trebuie să subliniem totuși că din totalul resturilor osteologice-bovidee dețin procentajul cel mai ridicat.

18 Avem aici în vedere în primul rînd ofrandele depuse în morminte ; astfel, la Cîndești, nu odată au fost găsite fie oase de animale, fie un schelet întreg, depuse pe o treaptă cruțată anume atunci cînd a fost săpată groapa, iar alteori apar boabe de grîu carbonizat puse în vas sau alături de cel înhumat. Aceste ofrande erau puse nu pentru că în viață respectivul preferase pîinea sau carnea, ci ele ilustrau îndeletnicirea lor reală. Au fost semnalate de asemenea, cazuri, cînd s-au depus alături de înhumat sau chiar incinerat, greutăți de lut ars folosite la războiul de țesut sau plasa de pescuit, fusaiole etc., ceea ce dovedesc chiar o oarecare specializare și în domeniul țesutului, de exemplu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fiecare grup își va fi avut propriile sale locuri, de cult unde se oficiau periodic ritualurile stabilite anume și legate strict de activitatea pe care o desfășura zilnic. Era desigur firească preocuparea ca altarul să fie îngrijit și ofrandele să fie aduse la timp, tocmai de aceea ce aveau nevoie să obțină sprijinul divinității. Dar în același timp nu putem crede că la oficierea acestor ritualuri nu participa întreaga comunitate tribală, știut fiind că o recoltă suficientă, un vînat bogat și numeroase turme aduceau de la sine bunăstarea tuturor.

Dacă altarul de la Mănstioara avea formă rectangulară (ca și vetrele din numeroase locuințe specifice fazei Ic_3 — mai ales în etapa I) [19] în așezările corespunzătoare fazei I_{C2}, s-au produs unele modificări (în ceea ce privește forma vetrei folosită ca altar). Astfel, la Năstăseni [20] (jud. Bacău), a fost identificat un altar situat în zona de vest a așezării, la cca. 30 m depărtare de ultimul grup de locuințe. Aici, pe o suprafață de 6 m^2, a fost depus un strat de prundiș, (peste solul de călcare), gros de 10 cm și acoperit cu o lipitură din pămînt galben-nisipos, creindu-se astfel o platformă rotundă. În zona sa centrală a fost construită o vatră ale cărei lipituri groase de 5 cm, fuseseră depuse pe un strat de prundiș (care a acoperit la rîndul său lipiturile platformei mari). Deși suprafața vetrei ca de altfel întregul complex a fost mult deteriorat, s-a putut observa clar că vatra a fost prevăzută cu un decor realizat din linii în relief. Două linii dispuse concentric subliniau marginile, iar alte două, zona centrală, acestea din urmă avînd rolul de a delimita o mică suprafață de 60 cm^2. Ele au mai fost subliniate și prin aplicarea (la exterior) a unui motiv radial în relief. În felul acesta s-a realizat în zona centrală a vetrei discul solar și razele lui. Lîngă vatră fuseseră așezate probabil vase pentru a fi folosite la libații, dar din nefericire nu au putut fi recuperate decît fragmente provenind de la cești. În mod deosebit trebuie să amintim că lipiturile vetrei nu erau arse decît în zona centrală corespunzătoare discului solar delimitat prin decorul în relief. Cîteva boabe de grîu carbonizat împrăștiate pe vatră și platformă dovedesc că atunci cînd era aprins focul sacru se ardeau și ofrande. Este cert că acest altar ca și cel de la Mînăstioara fusese folosit la oficierea unor ritualuri legate de principala activitate a comunității tribale — agricultura—. Ca și în cazul precedent vatra și ofrandele (boabe de grîu) arse aveau rolul important atunci cînd era necesar să fie cerut sprijinul divinității (fig. 3).

Cu toate că au mai fost efectuate cercetări și în alte așezări, altarul de la Năstășeni rămîne pînă în prezent unica descoperire de acest fel și care poate fi atribuită cu certitudine purtătorilor fazei I_{C2}. [21]

Trebuie de asemenea, să menționăm că în așezările corespunzătoare fazelor I_{C1}, I b—I a, nu au fost semnalate deocamdată nici un fel de

19 Cazuri similare au fost semnalate la Bogdănești (vezi M. Florescu, Arh. Mol., VII, 1972) sau Terchești (SCIV, 18, 2, 1967, p. 285-305), dar trebuie să subliniem că au fost identificate și vetre rotunde.

20 Săpăturile au fost efectuate de noi în anul 1966. (inedit).

21 Avem în vedere că au mai fost cercetate numeroase așezări ca : Bogdănești, Terchești, Cîndești, Bărboasa, Mînăstioara, etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

construcții folosite pentru cult, doar cu o singură excepție [22]. Ne referim la o amenajare, probabil tot o platformă ca și la Năstăseni, identificată în marginea de sud-est a așezării din faza Ia, de pe cetățuia Nacu de la Cîndești. Astfel, s-a constatat că la aproximativ 10 m distanță de ultima locuință, fusese amenajată o platformă rotundă a cărei suprafață va fi depășit 5 m. Inițial, s-a așternut peste solul de călcare, un strat gros de prundiș amestecat cu pămînt galben nisipos (20 cm), care a fost acoperit apoi cu plăci subțiri de gresie (alese cu grijă, ca măcar una din laturi să fie rotunjită pentru ca îmbinate să poată forma o suprafață perfect rotundă). Cîteva lipituri arse din lut galben nisipos, descoperite în apropierea pietrelor ne permite să presupunem că aici va fi existat un altar asemănător în ceea ce privește construcția lui, cu acela de la Năstăseni. Nu au putut fi însă stabilite nici un fel de alte detalii care să ne sugereze semnificația sa în cadrul așezării corespunzătoare fazei Ia de la Cîndești.

În sfîrșit, nu putem trece cu vederea descoperirile de la Cîndești și Pufești, din așezările caracteristice ultimelor faze de evoluție ale cul-

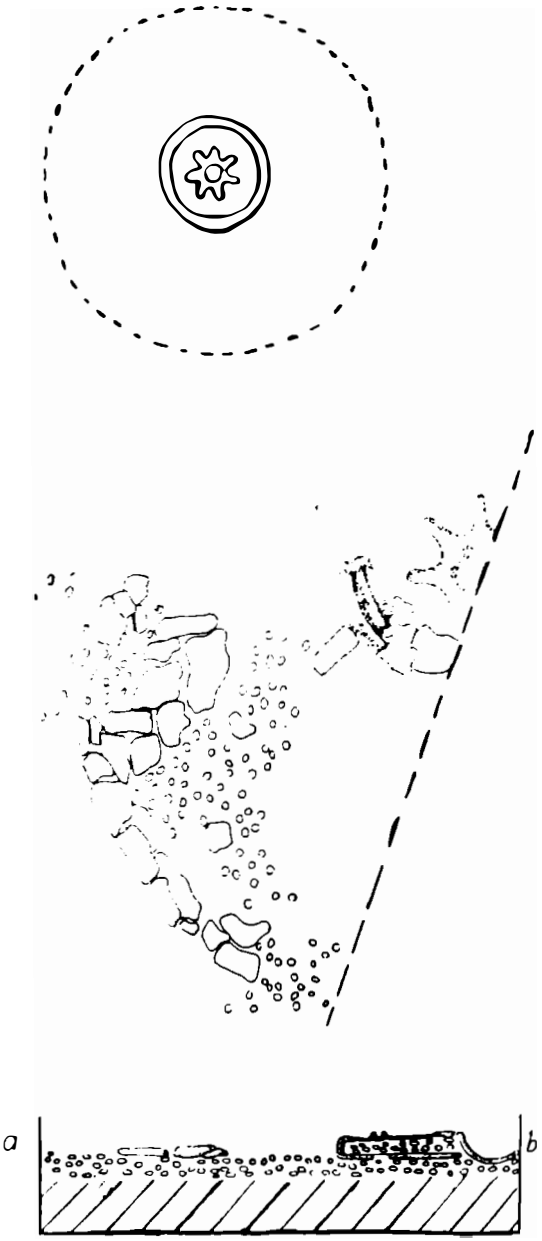

Fig. 3. — Năstăseni-Parincea. Loc de cult, plan și profil. sc. 1/20. Reconstituire. sc. 1/50.

22 Resturi de locuire aparținînd cu certitudine fazelor Ic_1, Ib—Ia, au fost semnalate și la Mînăstioara, Terchești, Costișa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

turii Monteoru, respectiv, IIa—IIb [23]. În acest sens, amintim că la Cîndeşti au fost identificate două altare, unul pe cetăţuia Nacu şi al doilea pe terasa Coasta Banului, în interspaţiul despărţitor dintre marea necropolă şi aşezarea adiacentă cetăţuiei. Altarul de pe cetăţuie era situat în zona de sud-est a aşezării II a—II b, la o distanţă de cca. 5 m de ultima locuinţă. Ca şi în cazul prezentat mai sus, s-a constatat că peste solul de călcare s-a depus mai întîi un strat de prundiş, gros de 25 cm, apoi un strat de nisip fin, de cca 20 cm şi în sfîrşit plăcile subţiri din gresie toate formînd o platformă solidă, rectangulară cu diametrele de 2,50 x 1,50 m. Întrucît grosimea acestei platforme atingea 60 cm, marginile ei au fost placate cu alte plăci de gresie, legate între ele cu lut galben nisipos. Vatra, rotundă cu diametrul de 1 m, a fost făcută în zona centrală a platformei din piatră. Înainte însă de a se aşterne lipiturile, au fost sparte ritual 3 vase — o ceaşcă, un borcan şi un bol, ale căror fragmente au constituit un strat compact peste platformă. Lipiturile groase de cca. 10 cm au acoperit complet fragmentele ceramice. Lîngă această vatră, ale cărei lipituri erau puternic arse, s-a găsit o ceaşcă plină cu cochilii de melci (aproximativ 100 şi toate de aceeaşi mărime), lîngă ea o ramură din corn de cerb, tăiată, în vederea transformării ei într-o unealtă, un cosor din piatră, cîteva oase de animale (capră, oaie) şi cărbune. În mod deosebit atragem atenţia că nu au fost găsite boabe de grîu sau miei şi nici obiecte folosite de obicei în cadrul muncilor agricole [24]. În schimb, prezenţa oaselor de animale, a cornului de cerb şi a cochiliilor, ne sugerează ipoteză că altarul respectiv va fi fost folosit la oficierea unor ritualuri care aveau ca scop să mulţumească sau să cîştige bunăvoinţa divinităţii, pentru obţinerea unui vînat bogat, protejarea turmelor şi pescuit îmbelşugat. (Fig. 4).

Cel de al doilea altar de pe Coasta Banului de la Cîndeşti, este întrucîtva deosebit de cele prezentate pînă acum. Astfel, s-a constatat că a fost săpată o groapă rotundă, cu diametrul de 1,80 m, a cărei adîncime nu depăşea 0,60 m de la baza solului de călcare, brun-cenuşiu, caracteristic nivelului de locuire II a—II b. Pe fundul gropii a fost aşternut un strat subţire de nisip fin şi aproximativ în centrul ei au fost depuse lipiturile de vatră (din lut galben bine frămîntat). În jurul vetrei, rotunde, a cărei suprafaţă nu depăşea 1 m^2, au fost aşezate în cerc, 4 vase (2 căni de dimensiuni mari, cu gîtul cilindric şi gura uşor oblică, corpul globular şi cu o toartă, precum şi 2 vase de ofrandă, cu corpul în trei etaje, caracteristice fazelor II-a—II-b). Atragem atenţia că vasele au fost dispuse două cîte două, cănile cu gura în jos şi cele de ofrandă cu gura în sus, (acestea din urmă pentru a se menţine în poziţie verticală, fuseseră sprijinite cu pietre). Pe lipiturile vetrei se găseau boabe de

23 M. Florescu, M. Nicu, N. Rădulescu, Mem. Ant., III, 1971, p. 157-162 ; pentru descoperirile de la Cîndeşti (vezi Cîndeşti — monografie, vol. I, întocmită de noi pe baza cercetărilor efectuate pe cetăţuie în anii 1962—1967 la care au participat şi Gh. Constantinescu şi Aurora Iţcuş de la Muzeul din Focşani) (ms).

24 Am făcut această subliniere pentru a scoate în evidenţă diferenţa dintre locul de cult de la Mînăstioara şi Năstăseni sau Pufeşti faţă de cel pe care îl prezentăm mai sus.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

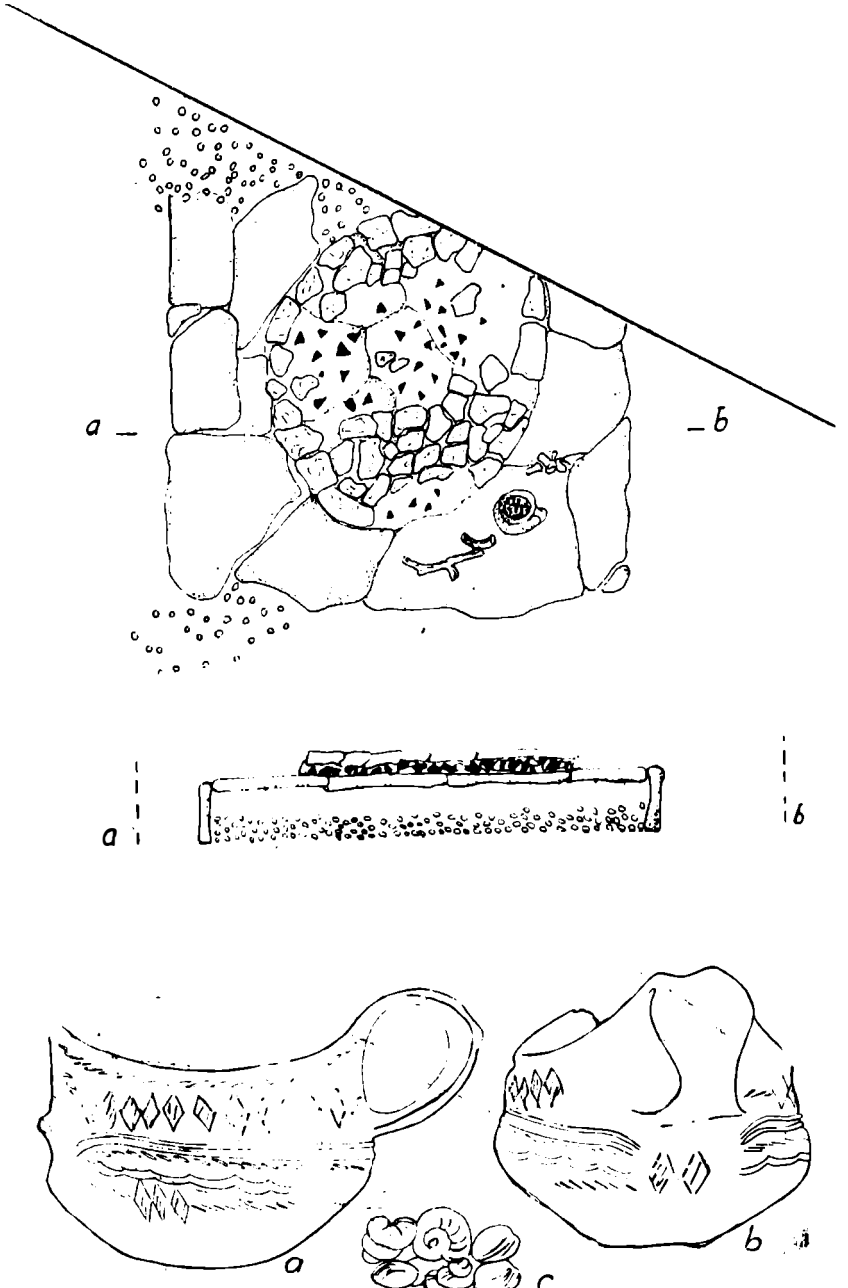

Fig. 4. — Cîndeşti-Cetăţuia Nacu. Locul de cult, plan şi profil. sc. 1/20. Vasul cu cochilii de melci şi scoici descoperit lîngă vatră, cca. 1/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

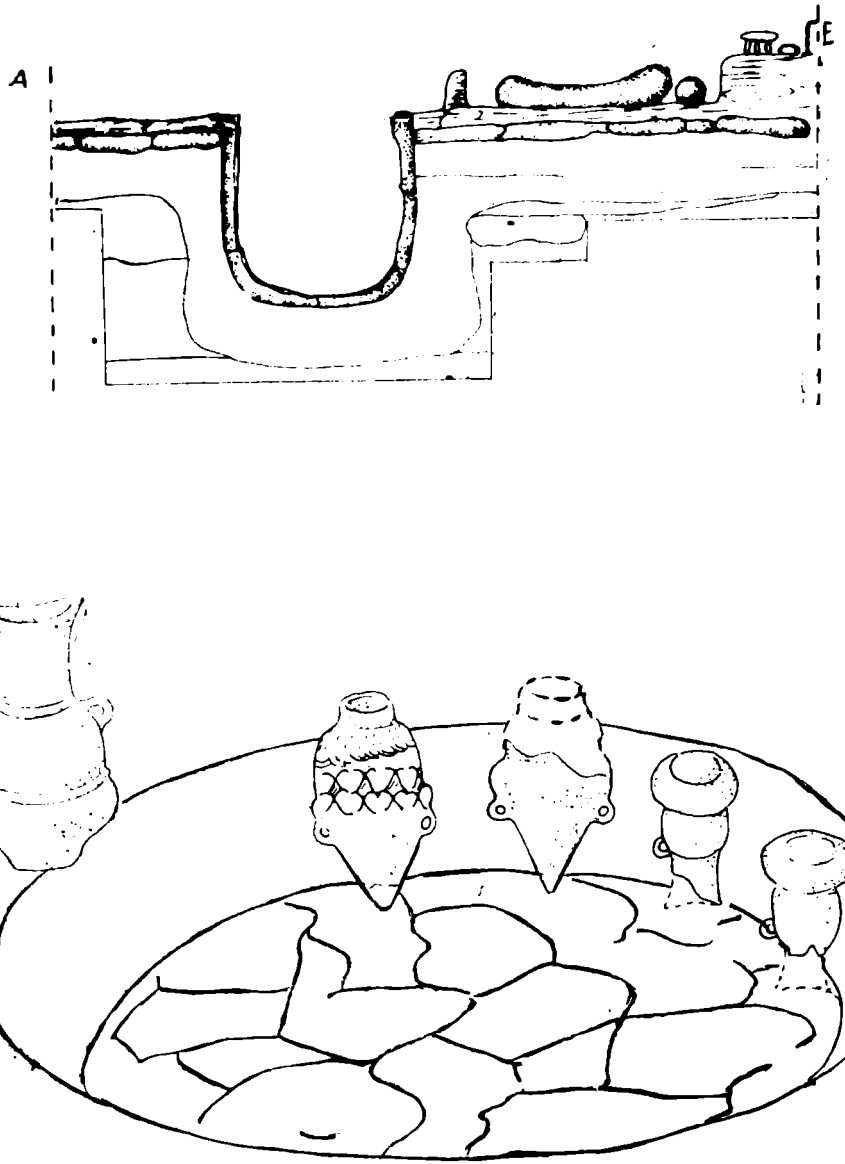

Fig. 5. — Cîndeşti. A. Altarul familial din locuinţa IIb (profil 1/50) ; B. Locul de cult descoperit în marginea aşezării Monteoru de pe terasa Coasta Banului. Reconstituire. sc. 1/50.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

grîu, nearse și subliniem în mod deosebit că pe marginea gropii mai fusese așezată o a treia cană, cu gura în sus spre a fi folosită pentru libații (fig. 5/b) (14).

Ofrandele nearse, cît și felul în care erau așezate vasele de cult, ne sugerează formularea unei alte interpretări (față de aceea referitoare la altarele de la Năstăseni sau Mănăstioara), în legătură cu semnificația altarului descoperit pe Coasta Banului. Astfel, nu este exclus ca el să fi fost făcut pentru a fi folosit atunci cînd aveau loc ritualurile care precedau începerea muncilor agricole. Boabele de grîu vor fi simbolizat probabil sămînța ce urma să fie depusă pe ogor și poate din acest motiv ele nu trebuia să fie arse ci numai expuse pentru a primi lumina și căldura soarelui cu ajutorul căruia se obținea noua recoltă. Nu ar fi, de asemenea, exclus ca cele două grupe de vase prin poziția în care erau așezate să fi simbolizat cele două elemente inseparabile ale lumii, pămîntul și cerul. Cănile cu gura în jos, vor fi fost puse tocmai în acest fel pentru a face corp comun și primi puterea pe care o avea pămîntul asupra seminței ce urma să dea rod, iar vasele de ofrandă așezate cu gura în sus, pentru a primi căldura și lumina soarelui. În mod deosebit atragem atenția că unul din vasele de ofrandă este prevăzut cu un decor incizat care sugerează un grup de femei executînd un dans ritual. Dar firește trebuie să fim prudenți în încercarea de a desluși semnificația altarelor descoperite pînă acum, interpretările sugerate mai sus rămînînd deocamdată ipoteze de lucru ce vor fi verificate prin cercetările viitoare (fig. 14).

În sfîrșit nu putem să nu înserăm aici și datele obținute prin săpăturile de la Pufești [25]. Astfel, în marginea de nord-vest a movilei 1 (constituită din dărîmăturile a trei locuințe situate la o distanță de maximum 5 m una de alta), a fost semnalată o groapă cu diametrul de 1x1 m, săpată de la baza nivelului corespunzător așezării din faza II a. Pereții gropii fuseseră lutuiți succesiv de trei ori, iar la gură se aplicase o triplă gardină, dispusă concentric. Odată cu aplicarea ultimului strat de lipitură, s-a fixat pe fundul gropii, (a cărei adîncime nu depășea 0,60 m), un borcan lucrat din pastă bună, ornamentat cu brîu în relief, asociat cu pastile aplicate. În vas s-au găsit oase de animal (oaie, capră), boabe de grîu, multă pleavă, cenușă și cărbune. De asemenea, lîngă gardina exterioară a gropii, se găsea un al doilea borcan cu același conținut ca și cel fixat în groapă. Tot aici trebuie să amintim că cea de a treia lipitură și pereții vasului depus în groapă aveau puternice urme de arsură (acestea nu se datorau incendiului ce va fi distrus așezarea) ca rezultat al focului ce fusese întreținut timp îndelungat aici. Nu putem însă omite faptul că ofrandele (boabele de grîu, pleava, etc.), atît cele ce se găseau în borcanul din groapă — cît și cele din vasul depus lîngă gardină nu prezentau nici un fel de urme de arsură. Așadar, ritualul implica mai întîi o purificare a locului de cult, prin aprinderea și întreținerea pentru o perioadă de timp a focului sacru și după aceea se depuneau ofrandele care simbolizau prinosul activităților principale ale comunității tribale de la Pufești (agricultura și păstoritul).

25 Vezi mai sus nota 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Toate exemplele pe care le-am citat mai sus deşi semnificative, ele nu ne oferă totuşi decît o imagine palidă a formelor complexe de desfăşurare a diverselor ritualuri şi implicit a credinţelor magico-religioase ale comunităţilor tribale monteorene. Cu toate acestea se cuvine să ne mai oprim şi la alte aspecte relevate de descoperirile din aria Monteoru din Moldova şi zona situată la curbura Carpaţilor răsăriteni. Astfel, revenind la observaţiile consemnate în staţiunea eponimă reamintim că terasa amenajată pentru cult era orientată la vest, ştiut fiind că numeroase ritualuri pe care le implica cultul soarelui, precum şi depunerea în lăcaşul de veci a celor ieşiţi din viaţă (indiferent dacă erau înhumaţi sau incineraţi), aveau loc odată cu trecerea soarelui la zenit. Din cele expuse mai sus s-a constatat că altarele nu erau întotdeauna orientate la vest ; ci şi la sud-vest, sud-est sau chiar nord-est, dar niciodată la nord sau sud, aşa cum o dovedesc descoperirile de la Cîndeşti, Pufeşti, Mînăstioara, sau Năstăseni. Dacă la această observaţie mai adăugăm şi faptul că ofrandele depuse ilustrează prin conţinutul lor activităţile practice, concrete ale comunităţilor tribale respective (agricultură, păstorit, etc.), ne permitem să sugerăm unele ipoteze în legătură cu semnificaţia lor. Astfel, este posibil ca în momentul în care pentru întreaga comunitate tribală începea cea mai activă perioadă de muncă în vederea agonisirii celor necesare traiului (însămînţarea ogoarelor, trimiterea turmelor la păşune, vînătoare, etc.), imprecaţiile şi ofrandele vor fi fost aduse divinităţii într-un anumit moment al zilei şi care nu coincidea cu apusul soarelui. Aşa cum munca începea odată cu „apariţia" acestui astru pe cer, tot aşa şi oficierea unor ritualuri vor fi avut loc în momentul în care primele raze ale soarelui veneau să aducă lumină şi să încălzească pămîntul. Orientarea unora din altare la est sau sud-est îşi găseşte în felul acesta, pentru moment o explicaţie logică.

De asemenea, din datele pe care le avem pînă acum reiese că nici unul din cele 6 altare citate de noi cărora li se adaugă şi cele două de la Sărata-Monteoru, nu au alături de vasele de ofrandă sau uzuale folosite pentru libaţii, nici o reprezentare plastică a divinităţii, adică modelarea în lut sau altă materie a discului solar (cu excepţia unui exemplar de la Sărata-Monteoru), sau transpuneri sub forma chipului uman. Acest fapt poate fi o întîmplare, dar în acelaşi timp este posibil ca vatra de obicei rotundă, pe care era realizat su formă de decor, soarele cu raze (ca de exemplu la Năstăseni), să întruchipeze simbolul său cel adecvat. Acest simbol împreună cu focul ce consuma ofrandele (ca semn că sînt acceptate) şi cărora li se adăugau şi imprecaţiile celor ce participau la oficierea ritualului, erau considerate probabil ca suficiente, pentru obţinerea bunăvoinţei divinităţii. Firește această interpretare ne-ar obliga implicit să facem afirmaţia că în aria Monteoru nu ar fi existat reprezentarea plastică a discului solar sau transpunerea lui în figurine antropomorfe, ceea ce ar fi exagerat şi nici nu corespunde realităţii. Cele 11 figurine fragmentare, cărora li se adaugă şi mai numeroasele discuri solare, descoperite în Moldova şi în zona situată la curbura Carpaţilor răsăriteni, dovedesc dimpotrivă că ele existau. Este însă necesar să insistăm că

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

observațiile făcute aici, ce nu pot fi totuși puse la îndoială, nu trebuie să suscite formularea unor interpretări care ar depăși ipotezele de lucru la care ne-am oprit mai sus. Cercetările viitoare vor aduce poate date mai concludente care ne-ar permite conturarea unor concluzii în legătură cu prezența sau absența întruchipării materiale (sub forma unei figurine) a divinității și a rolului ce-l va fi avut în contextul unui altar cu semnificație bine determinată. În cele ce urmează vom avea ocazia să ne oprim nu numai la descrierea acestor figurine ci și la contextul în care au fost descoperite (în două cazuri), întrezărindu-se astfel una din posibilele interpretări, mai apropiată de sensul ce-l vor fi avut aevea în cadrul practicilor rituale specifice comunităților tribale monteorene.

Revenind la prezentarea diverselor categorii de descoperiri ce atestă practicarea cultului soarelui, în afară de altarele amenajate mai mult sau mai puțin pretențios, în jurul cărora se strîngea întreaga comunitate tribală, vor fi existat și alte locuri de cult cu o semnificație mai limitată. Avem în vedere aici, unele obiecte de cult descoperite în interiorul locuințelor, de obicei în preajma vetrelor sau lîngă unul din pereți. Firește, prezența lor într-un complex de locuire nu poate fi socotită întîmplătoare, ci dimpotrivă ne permite să presupunem că existau unele amenajări (fie un mic altar sau un loc rezervat anume) unde se oficiau diferite ritualuri cu un caracter mai restrîns și la care participau membrii familiei sau familii înrudite. În sensul celor relatate mai sus trebuie mai întîi să menționăm că pînă în prezent nu au fost semnalate obiecte de cult decît în unele locuințe corespunzătoare fazelor II—II b [26]. Astfel, la Cîndești pe cetățuia Nacu, lîngă vatra unei locuințe se amenajase o mică platformă pe care era așezată rîșnița cu frecătorul și alături vasul (un borcan de dimensiuni mai mari) cu grîne. Platforma era prevăzută cu un mic prag, înalt de 40 cm și lat de 30 cm, realizat prin supraînălțarea lipiturilor ei în zona unde se unea cu peretele locuinței. Pe acest prag fusese așezată o măsuță cu patru picioare (dispuse simetric, cîte două și nu în cruce) și alături un mic disc neperforat (piesele erau lucrate din pastă bună, fără pleavă în compoziție). (Fig. 5/a ; 8/4). Nu putem pune la îndoială faptul că măsuța servea pentru a se depune ca ofrande boabe de grîu și miei pentru a mulțumi astfel divinității care a asigurat familiei respective belșug (însăși prezența acestor obiecte de cult lîngă „depozitul de grîne", sînt o dovadă în acest sens). În cel de al doilea caz, sub dărîmăturile peretului prăbușit spre interior, în apropiere de o amenajare pe care am considerat-o drept laviță ? [27], au fost descoperite trei piese : o roată, fragmentară, fără spițe un fragment de car și un idol fragmentar (lucrate din pastă neagră cu luciu metalic). La idol s-a păstrat partea superioară a corpului și capul ; el a fost lucrat dintr-o placă de lut groasă de 2 cm ; modelîndu-se capul de formă ovoidală, nasul printr-o linie în relief, iar ochii prin două mici alveole. În dreptul gîtului și pe corp

26 Observații consemnate de noi în anul 1966 și inserate în vol. I din monografia Cîndești.

27 În acest sens, amintim că peste platformă, s-a așternut un strat gros de piatră, acoperit cu o lipitură ce au înălțat-o cu aproximativ 0,60 m față de podea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

s-au aplicat caneluri dispuse în arcadă, asociate cu incizii fine (decorul este aplicat doar pe una din fețe). În mod deosebit atragem atenția că fragmentul la care ne referim pare să provină de la o piesă dublă, (adică să fi fost modelat în așa fel încît să reprezinte un cuplu uman ?). S-a observat astfel, că pe una din laturi placa se arcuiește ușor și apoi se îngustează la bază unde vor fi fost modelate picioarele. În schimb, latura opusă, după ce a urmat aceeași linie modelînd astfel capul, capătă prin arcuire o altă direcție care ne sugerează că placa de lut va fi avut un alt contur. Noi presupunem că fragmentul descoperit provine de la o piesă dublă (două reprezentări umane) avînd poate aceleași dimensiuni și formă, dar este dificil și se impune multă prudență la schițarea exactă a imaginii ce o va fi avut aevea. În legătură cu cele trei piese, roata și fragmentele de car și idol trebuie să mai amintim că pe unele din lipiturile de pereți se păstrează resturi provenind dintr-o altă lipitură aplicată (groasă de 15 cm), probabil cu scopul de a insera o mică policioară ?, pe care vor fi fost așezate piesele de cult. Este lesne de înțeles că aceste piese vor fi constituit un ansamblu similar întrucîtva celui semnalat la Dupljaja „divinitatea purtată în car", dar firește că nu va fi avut decît o semnificație limitată. Idolul sau cuplul din carul de transport, obișnuit și într-un mic altar familial nu reprezenta decît simbolul unei divinități protectoare a căminului (casei) și a celor ce locuiau în el. În sfîrșit, trebuie să mai amintim că la Cîndești, într-una din locuințele din faza II a—II b, din așezarea adiacentă cetățuiei, pe Coasta Banului [28], printre lipiturile de pereți, a fost descoperit un al doilea idol antropomorf, fragmentar, din lut ars, cu capul în formă de coloană, avînd ochii și gura realizate prin linii incizate, nasul bine reliefat, iar mîinile schițate prin două prelungiri sub forma unor apucători. Deși partea inferioară a corpului nu ni s-a păstrat și este greu să ne imaginăm forma sa exactă, ceea ce însă trebuie să subliniem în mod deosebit, că acest idol reprezenta o femeie care urma să devină mamă. În imediata apropiere a idolului a fost găsit și un ac, fragmentar, din bronz, o fusaiolă și un disc masiv, perforat (nu este însă vorba de o roată de car). Dacă în cazurile precedente se putea întrucîtva reconstitui ansamblul și locul lor în cadrul locuinței respec-

28 Piesa a fost descoperită cu prilejul săpăturilor efectuate în anul 1978, cu prilejul cercetării așezării tîrzii (faza IIa—IIb), care gravitează în jurul cetățuiei Nacu. Pentru că vom mai avea ocazia să ne referim în cursul acestei expuneri la această așezare, trebuie să precizăm că în anul 1968, cînd s-au început săpăturile pe terasa Coasta Banului, au fost semnalate și grupurile de locuințe aparținînd fazelor tîrzii, efectuîndu-se în 1969-70 sondaje de informare cu prilejul cărora au fost identificate și resturile așezării Noua (cercetări efectuate de noi, la care a participat și A. Itcuș de la Muzeul din Focșani). Începînd din anul 1977, după epuizarea unei mari zone din necropolă s-au reluat cercetările și în așezările tîrzii (IIa—IIb și Noua), cu care prilej au fost descoperite și resturi de locuire Hallstattiene, sec. III—II î.e.n., sec. III e.n., precum și urme sporadice prefeudale (observațiile și datele au fost consemnate de noi ; la săpături a fost și V. Bobi, delegat al Muzeului Focșani).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

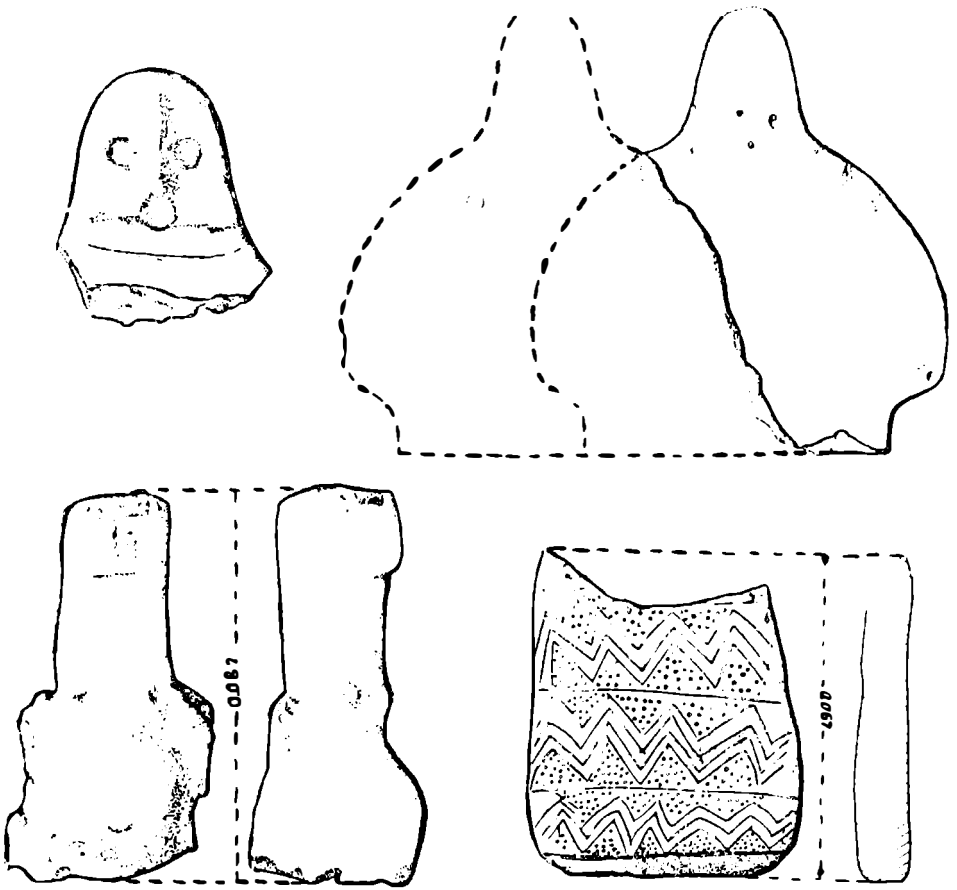

Fig. 6. — Cîndești. Idoli antropomorfi, fragmentari. sc. 1/1.

tive, aici este mult mai dificil, deoarece piesele la care ne-am referit deși se găsesc în apropiere unele de altele, totuși nu avem certitudinea că toate vor fi făcut parte dintr-un complex de cult. (fig. 6/2, 3).

Această categorie de descoperiri, în ciuda numărului atît de limitat nu poate fi trecută cu vederea ; ea ne ilustrează un alt aspect al practicilor magico-religioase tot atît de important ca și în ritualurile ce se desfășurau în marile sanctuare sau în jurul altarelor amenajate în afara așezărilor. Prezența acestor obiecte de cult în locuințe într-un context bine determinat, dovedește că în cadrul fiecărei familii sau a familiilor direct înrudite (părinți, copii, nepoți) [29], exista un loc amenajat mai mult

29 Firește, este dificil ca pe baza descoperirilor prezentate mai sus, să considerăm că altarele familiale vor fi fost amenajate exclusiv pentru divinitatea protectoare a casei. Avînd însă în vedere că în unele morminte, chiar dacă nu neapărat în aria Monteoru, sînt totuși semnalate și figurine antropomorfe, care simbolizau protecția zeiței mame a lăcașului de veci și inclusiv a aceluia ce era acolo, atunci nu ni se pare greșit dacă considerăm că altarele la care ne-am referit aveau un dublu scop.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ofrande divinității protectoare a casei. În același timp, alături de divi- sau mai puțin pretențios, unde se oficiau unele ritualuri și se dădeau nitate, strămoșii ce locuiau pe un alt tărîm puteau fi „cinstiți" prin ofrande și prin invocarea sprijinului lor în anumite împrejurări (cultul strămoșilor), practicat după cum se știe pretutindeni și nu numai în epoca bronzului. Chiar dacă nu încercăm să subapreciem datele obținute pînă acum, trebuie totuși să menționăm și să reținem faptul că în două cazuri au fost semnalate reprezentări antropomorfe, în timp ce în nici unul din altarele mari din preajma așezării (8 descoperiri certe de acest fel) idolul nu a apărut niciodată. Este greu să facem o afirmație categorică în sensul că acest fapt este datorit exclusiv întîmplării. Dacă ținem seama că nici în alte culturi contemporane (cu excepția grupului Cîrna-Gîrla Mare) nu a existat o preocupare deosebită pentru transpunerea în formă umană a divinității, atunci nu ni se pare ciudat că nici purtătorii Monteoru nu vor fi acordat întruchipări concrete a forței diriguitoare a lumii, un interes ieșit din comun.

Așadar, din cele expuse se detașează faptul că în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, au existat cu certitudine 2 categorii de altare — unele amenajate special în vederea oficierii unor ritualuri la care participa fără îndoială întreaga comunitate tribală și altare familiale. Insistîndu-se asupra celor două categorii, nu s-a urmărit să se sublinieze că apar pentru prima oară, exemplele sînt numeroase și este știut că în contextul general al epocii bronzului, acestea au cunoscut forme variate de exprimare, „specifice unui grup sau numai anumitor comunități tribale". Asupra semnificației și rolului lor ne vom opri în continuare. În afară de aceste două categorii de descoperiri au mai fost semnalate și alte obiecte de cult, dar condițiile lor de găsire nu ne permit să le încadrăm într-un context bine determinat, deși nu poate fi pus la îndoială faptul că ele au fost din plin folosite la oficierea unor ritualuri. Ne referim aici la cîteva figurine antropomorfe și vase antropomorfe, la reprezentările zoomorfe și vase zoomorfe, miniaturi de car, cu roți sau fără roți, discul solar și unele amulete.

În ceea ce privește reprezentările antropomorfe în afară de cele 2 amintite mai sus, care fac parte din inventarul de obiecte de cult specifice fazelor IIa — IIb, trebuie să menționăm și cîteva piese descoperite în așezările Monteoru I_{c1} — I_{c2}. În acest sens, constatăm prezența a trei categorii tipologic diferențiate din două forme mai mult sau mai puțin înrudite. Astfel, la Bogdănești în nivelul aparținînd etapei I-a a fazei I_{c3}, au fost descoperite 4 piese fragmentare după cum urmează : 2 fragmente provin de la partea inferioară modelată în formă de coloană și două de la partea superioară ?, lucrate dintr-o placă subțire, dreptunghiulară, din lut. La unul din fragmentele din prima categorie s-a constatat că la bază coloana a avut marginile lățite (luînd forma cifrei 8), pentru ca figurina să poată fi așezată în poziție verticală. Pe ambele fețe s-au aplicat împunsături fine dispuse în șiruri verticale și unghiulare. Cel de al doilea fragment lucrat din pastă mai grosolană, foarte puțin lățit la bază, avea decorul dispus în două benzi (constînd tot din

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

șiruri de împunsături fine) opuse simetric, sugerînd părțile laterale. Fragmentul care provine probabil de la partea superioară (lucrată dintr-o placă sumțire din lut ars), a fost prevăzut cu cîte trei perforații dispuse

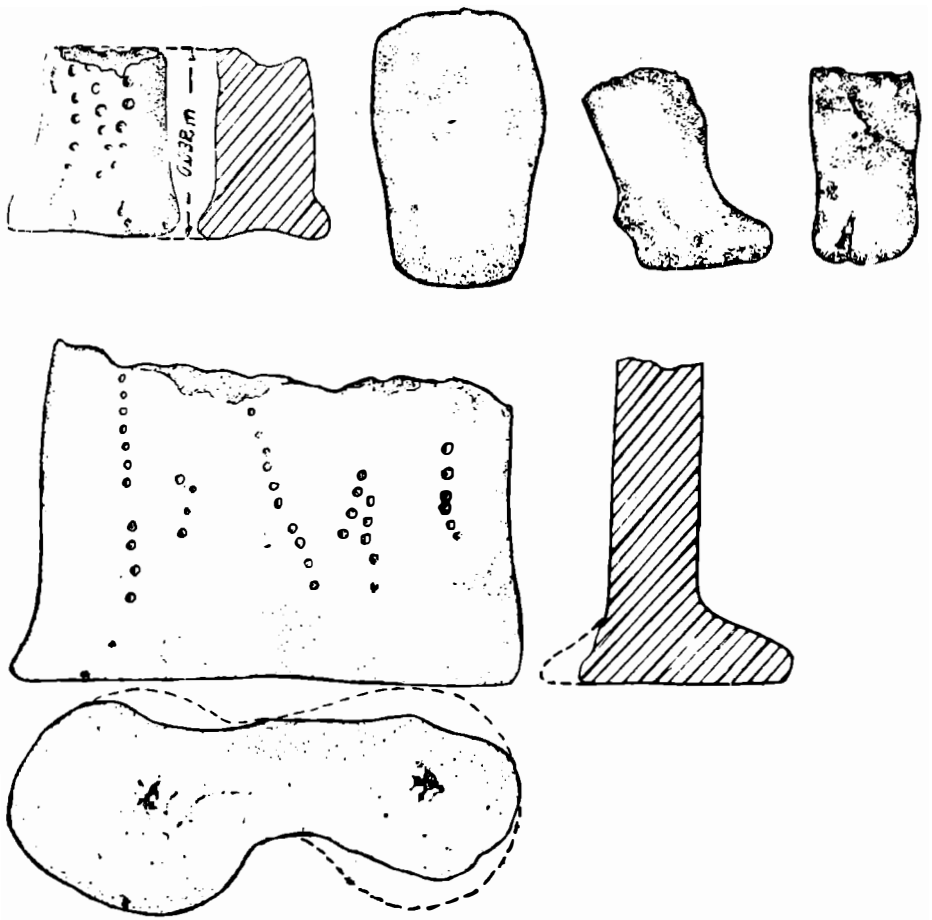

Fig. 7. — Idoli antropomorfi fragmentari. a. Bogdănești. b. Mînăstioara. sc. 1/1.

orizontal, plasate pe una din laturile înguste ale acestuia (ale plăcii dreptunghiulare din lut ars).[30] (Fig. 7/a ; 30/3, 11).

În sfîrșit, tot aici mai trebuie să amintim alte două fragmente descoperite la Mînăstioara și Cîndești, descoperite în nivelele de locuire corespunzătoare fazei I_{C3} . Ambele aparțin tipului de figurină care avea

30 M. Florescu, în Arh. Mol. IV, 1966, fig. 45/1, 3, 7—8. Idem în Arh. Mol., VII, 1972 fig. 48/3, 5, 8—9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

corpul, membrele superioare şi inferioare, contopite într-un tot, realizat sub forma unei plăci dreptunghiulare (una din ele vag trapezoidală), din lut ars, groase de 1—1,5 cm. Decorul este aplicat numai pe una din feţe şi este realizat din incizii şi împunsături. Pe unul din fragmente, s-au aplicat numai şiruri de împunsături, dispuse în benzi verticale, intercalate de una unghiulară. Pe al doilea exemplar, liniile orizontale incizate au constituit benzi, în interiorul cărora s-au aplicat triunghiuri cu cîmpul acoperit de împunsături fine. În mod deosebit trebuie să atragem atenţia că decorul aplicat pe aceste reprezentări antropomorfe este caracteristic doar etapei I-a a fazei I_{C3} (în etapa a II-a, el înscrie valori de numai 3%, iar în etapa a III-a, din datele pe care le avem în prezent rezultă că el nu mai este folosit). (fig. 6/4 ; 7b).

În ceea ce priveşte exemplarele de idoli antropomorfi descoperite în aşezările corespunzătoare fazei I_{C2} , constatăm că deocamdată numai la Bogdăneşti s-au semnalat două fragmente, din care unul decorat cu linii în relief. Din punct de vedere tipologic ele aparţin la două categorii diferite ; un exemplar, reprezintă capul unei figurine modelat în formă de coloană (fără a avea realizate elementele feţei umane — nas, ochi, gură), iar cel de al doilea, provine de la un idol la care membrele inferioare fuseseră corect realizate. În afară de trei perforaţii dispuse vertical la distanţe egale pe gamba piciorului, s-au aplicat şi două benzi orizontale constituite din linii în relief (care subliniază porţiunea inferioară a gambei).

Cu toate că în Moldova au mai fost cercetate şi alte aşezări ce aparţin nu numai fazelor timpurii Monteoru, ca de exemplu, Poiana, Rugineşti, Tercheşti, Cîndeşti, etc., totuşi în nici unul din nivelele de locuire corespunzătoare fazelor I_{C1} —Ia, nu s-au semnalat pînă în prezent piese întregi sau fragmentare care să reprezinte divinitatea transpusă sub forma unei figurine antropomorfe. De abia la începutul fazei a II-a, s-au descoperit în staţiunea de la Cîndeşti, cele două exemplare la care ne-am referit cu prilejul prezentării celor trei altare identificate în locuinţe.

Avînd în vedere numărul mic de piese (nici una întreagă), cît şi faptul că ele au apărut fie numai în complexele de locuire din fazele timpurii, fie numai în cele tîrzii, este dificil să se întocmească caracteristicile fiecărui prototip şi să se urmărească evoluţia sa de-a lungul celor 7 faze de dezvoltare ale culturii Monteoru. Cîteva observaţii se detaşează totuşi şi ele nu pot fi omise în cadrul acestei prezentări, cu atît mai mult cu cît ne permit să întrezărim preferinţa pentru un anumit prototip. Astfel, trebuie să subliniem faptul că în faza I_{C3}, constatăm în primul rînd persistenţa unui tip mai vechi, cunoscut de exemplu în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cultura Schnekemberg și care a avut o arie de difuziune mult mai largă incluzînd încă de la sfîrșitul eneoliticului zonele din vecinătatea de est și apoi de nord-est ale țării noastre.[31] Parelel cu acest prototip, semnalăm prezența în două cazuri a idolului antropomorf cu corpul în formă de placă dreptunghiulară sau vag trapezoidală, similar unora din piesele din aria Vattina (ca să ne referim deocamdată la exemplarele cele mai apropiate)[32]. În ceea ce privește fragmentele de la Bogdănești din nivelul Ic_2, prevăzute cu decor în relief, ele pot proveni de la un prototip semnalat în aria Otomani[33]. Nu mai puțin semnificativ este și faptul că alături de categoriile menționate mai sus, s-a găsit și un fragment care pare să provină de la un prototip cu corpul mai mult sau mai puțin ovoidal, capul rombic sau rotund și cu membrele inferioare modelate în formă de coloană și lățită la bază sau într-o manieră mai apropiată de realitatea umană, așa cum sînt unele reprezen-

31 Tipul la care ne referim, apare în aria Schnekemberg (A. Prox, Die Schnekenbergkultur), precum și în zonele de sud-est ale Poloniei (J. Machnik, în Musaica, R, XXIV (XIII), 1972, p. 69-90 ; Idem Die Frühebronzezeit in Sud-Ost Polen, 1977). Prezența în contextul unor culturi aparținînd bronzului timpuriu a acestui tip reprezintă o supraviețuire a uneia din formele răspîndite în zonele estice ale Europei (zona de stepă pînă la Volga) și pătrunse în spațiul Carpato-Dunărean sau sud-estul Poloniei în perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului. Incidental, așa cum s-a observat ele mai apar și în unele contexte caracteristice bronzului timpuriu. Prezența exemplarului de la Bogdănești, care așa cum am specificat este un fragment și deci este greu să stabilim cu precizie dacă este un tip identic sau derivat celui semnalat în aria Schnekenberg, ar fi o ultimă supraviețuire a prototipului străvechi. În legătură cu acest fragment, trebuie să subliniem în mod deosebit că el a fost descoperit într-un cert complex, $I c_3$ Am făcut precizarea pentru că la Bogdănești au mai fost descoperite și resturile unei așezări corespunzătoare culturii Folteşti II de la începutul epocii bronzului (cf. Arh. Mol. VII, 1972). Este de asemenea important să menționăm că s-a observat că în așezarea de la Bogdănești alături de acest tip străvechi au apărut forme din care unele vor cunoaște o evoluție de-a lungul epocii bronzului. Acest fenomen nu este specific bronzului clasic ci numai culturilor bronzului timpuriu, adică în etapa cînd încep să se definească noile tipuri fie prin evoluția celor vechi (mai rar) fie prin crearea unor noi sau adoptarea unor prototipuri din aria altor culturi. Exemple edificatoare ni le oferă culturile din nord-estul Ungariei (vezi N. Kálicz, Die Frühebronzezeit in Nord-Ost Ungarn, 1968), unde semnalăm prezența a 5 tipuri diferite din care numai 2 vor apărea în forme aproape neschimbate și în culturile de mai tîrziu. Acecași observație o face și T. M. Tallgren (în E.S.A., II, 1926) pentru culturile de stepă.

32 M. Garašanin, Neolitikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien, p. 86-87, fig. 16 ; prezența aceluiași tip este semnalată și în unele culturi din bronzul timpuriu (vezi N. Kálicz, op. cit., pl. X/7). Cele 2 fragmente din aria Monteoru, reprezintă cert adoptarea prototipului semnalat la Vattina, în timp ce în aria Otomani, la Barca, el a căpătat deja unele trăsături particulare (vezi, L. Hajek, în Slov. Arch., V, 2, p. 322-328).

33 S-ar putea ca 2 din fragmentele semnalate în complexele de locuire din faza $I\ c_2$ să provină de la un tip similar aceluia identificat la Spišsky Štvrtok (vezi, J. Vladar, în Slov. Arch., XXI, 2, 1972, p. 342, fig. 90.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

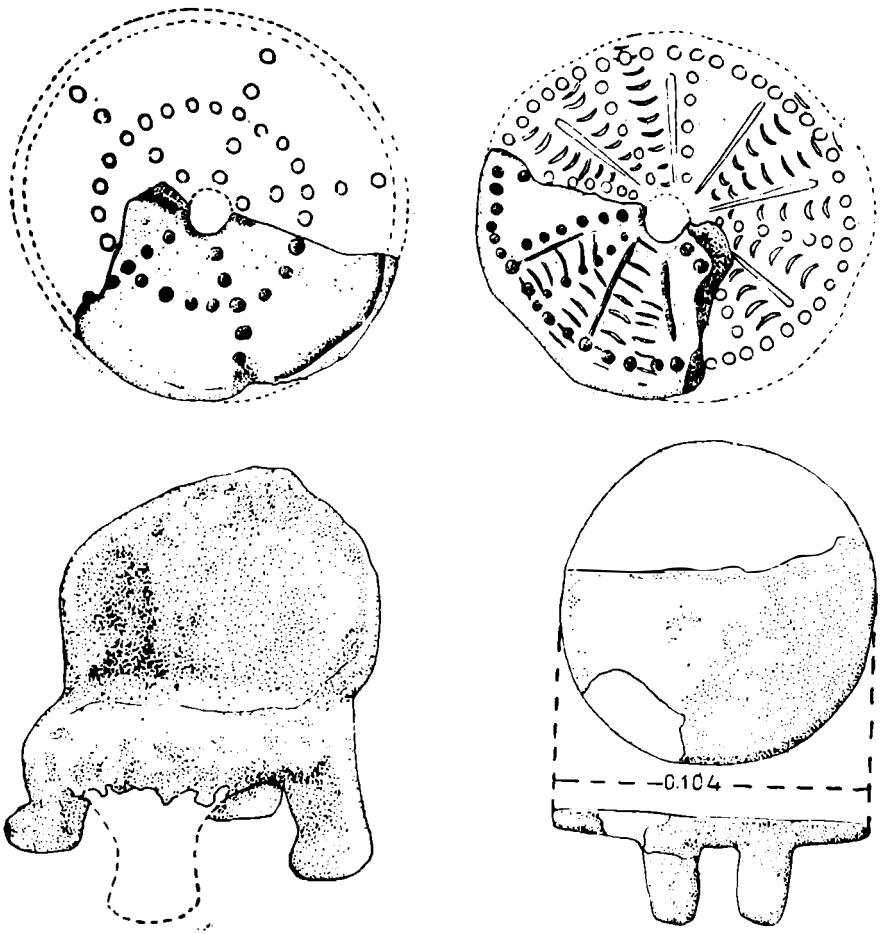

Fig. 8. — Discuri ?, jilț și masă de cult din lut ars. 1—2 : Podei-Tg. Ocna ; 4—5 : Cîndești ; 1—3 : 1/1 ; 4 : 1/2.

tări antropomorfe frecvente în cercul de cultură micenean [34]. Acest din urmă prototip semnalat în faza IC_3 , care a avut fie o formă identică cu cel descris mai înainte, fie trăsături mai puțin bine definite, s-ar putea să fi constituit, începînd cu faza IC_2, categoria principală a re-

34 Este drept că exemplarele de la Cîndești nu sînt pictate ca acelea din mediul micenean (G. E. Mylonas, Mycene and Mycenean Age, 1966) ci sînt prevăzute cu decorul specific fazelor IIa—IIb, dar din punct de vedere tipologic ele aparțin aceluiaș grup. În ceea ce privește, cel cu capul în formă de coloană, prezent și el în mediul micenean, se poate observa lesne că reprezintă evoluția unui tip mai vechi care va cunoaște o diversificare care le va depărta de prototipul inițial. În aria Monteoru el păstrează trăsături vechi, în timp ce în aria Zuto-Brdo-Vattina capul deși cilindric a căpătat dimensiuni normale integrîndu-se

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

prezentărilor antropomorfe din aria Monteoru. Apariția sa în contextul fazelor IIa—IIb, într-o formă evoluată și decorată cu motivele specifice acestor faze nu este exclus să ilustreze o realitate obiectivă (adică preferințe pentru prototipul respectiv).

O apariție singulară, deosebită nu atît prin formă ci și prin ideea care au materializat-o în realizarea figurinei respective, este exemplarul de la Cîndești descoperit într-o locuință IIa—IIb, reprezentînd o femeie care va deveni mamă. Dacă modelarea capului și a corpului se încadrează în categoria bine cunoscută și cu numeroase variante, este mai ciudată această transpunere a realității (femeia care va deveni mamă), tocmai în perioada de dezvoltare a epocii bronzului, cînd sînt sesizate chiar în forme incipiente transformările pe plan social (apariția unei aristocrații tribale — șefi militari, religioși etc. sau cumulînd mai multe atribuții) și cînd se contura ca reflex al schimbărilor din viața comunităților tribale, ideea unei divinități, a unui zeu totalitar, care a înlocuit pînă la urmă cultul zeiței-mame, a fecundității. Cu toate că descoperirea la care ne-am referit aparține ultimei etape a bronzului mijlociu (fazele IIa—IIb, din evoluția culturii Monteoru marchează această etapă), nu trebuie să excludem faptul că la comunitățile tribale a căror sursă principală de trai o constituia agricultura, nu putea fi înlăturat ușor cultul zeiței mame, a fecundității ; el s-a perpetuat probabil prin noi practici rituale și în același timp prin realizarea în formă umană a divinității.

Alături de figurinele antropomorfe al căror număr înscrie valori ce nu depășește 1%, din totalul pieselor de cult, unele vase modelate fie sub forma unui picior uman, fie într-o formă antropomorfă abstractă ?, se pare că au constituit o categorie însemnată îndeosebi în fazele I_{C3} — I_{C2} . Ele au fost semnalate în complexele de locuire, dar nu într-un context dat care să fie considerat ca loc de cult, în inventarul unor morminte și în sfîrșit în cadrul altarelor amenajate în apropierea așezării. Una din aceste categorii nu poate fi pusă la îndoială că a fost modelată

---

astfel în parametrii siluetei umane (exemplarele de la Klicevac, Duplijaja sau Cîrna sînt convingătoare — M. Garasanin, op. cit., fig. 18, pl. 10 ; Vl. Dumitrescu, Cîrna, monografie). În unele culturi din Ungaria pare să fie preferat prototipul cu corpul în formă de vioară și capul cilindric, vag, trunchi de con (vezi, T. Kovacs, op. cit., 1977). Dacă ne referim la exemplarele descoperite în aria culturilor contemporane cu Monteoru constatăm fie prezența unui tip mai arhaic înrudit într-o oarecare măsură cu cele din zonele de stepă cum este cazul cu figurinele din cultura Tei (V. Leahu, Cultura Tei, fig. 8—10, 11), fie forme care au apărut încă din bronzul timpuriu ca acelea din cultura Otomani (T. Bader, op. cit., 1978, pl. XXXVI/1-4) ; N. Kélicz, op. cit., 1968, fig. CXIII/1-7). Cele cîteva fragmente din aria Verbicioara par să se constituie într-un grup oarecum separat, la care corpul păstrează caracteristicile obișnuite, în schimb sînt modelate picioarele, iar decorul nu se înscrie în motivele adoptate pentru figurinele antropomorfe (vezi exemplarele citate de S. Moritnz, Istoria Tracilor timpurii de la Dunărea de jos, 1978, fig. 39/1-3). Din datele pe care le avem în prezent se observă că purtătorii culturilor epocii bronzului din spațiul Carpato-Dunărean nu au dat atenție modelării de figurine antropomorfe, numai așa se explică formele eterogene, uneori împrumutate din ariile altor culturi, fără ca să li se imprime o „notă personală" specifică fiecărei culturi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pentru a fi folosită la practicarea unor ritualuri, pentru celelalte două, vom încerca să argumentăm că ele reprezentau realizarea foarte abstractă fie a cuplului uman fie a siluetei feminine. În acest sens, trebuie să

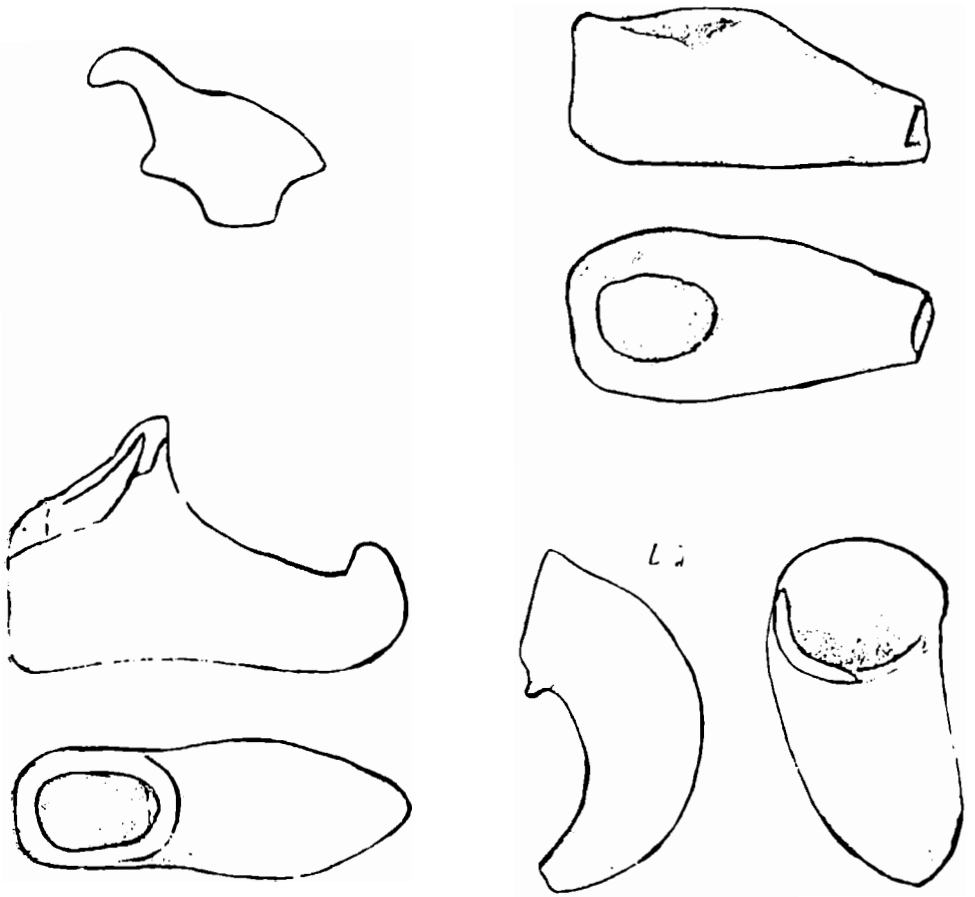

Fig. 9. — Diferite piese de cult ? ; 1 : miniatură reprezentînd pasărea acvatică ; 2—3 : Vase în formă de picior uman ? ; Vas în formă de corn de bour ? 1 : Cîndeşti ; 2 : Bogdăneşti ; 3 : Cîndeşti-Coasta Banului ; 4 : Mînăstioara-Fitioneşti. 1—3 : sc. 1/1 ; 4 : sc. 1/3.

menţionăm, în primul rînd vasele de dimensiuni mici şi mijlocii modelate în formă de picior uman (decorul aplicat sugerînd adesea încălţămintea) aşa cum sînt exemplarele de la Mîndrişca sau Cîndeşti. Din nefericire, pînă în prezent nu au fost descoperite exemplare întregi sau întregibile şi din acest motiv este greu să reconstituim forma vasului, la partea superioară. Dacă avem în vedere că prototipuri similare au

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fost semnalate în ariile unor culturi contemporane cu Monteoru, putem să considerăm că fragmentele identificate în fazele I_{C3}—I_{C2}, provin de la cupe cu piciorul modelat cît mai realist după acela uman. Cu toate că am insistat asupra faptului că ele nu au fost găsite în cadrul unui loc de cult, nu putem crede că modelarea lor s-a datorat fanteziei, ci a fost făcută cu un scop precis, acela de a fi folosite pentru libații [35]. În legătură cu această categorie de vase trebuie să mai subliniem în mod deosebit că începînd cu faza I_{C1} și pînă la sfîrșitul fazei IIb, în nici una din stațiunile Monteoru din Moldova sau din zona situată la curbura Carpaților răsăriteni nu au fost descoperite pînă în prezent fragmente de vase cu picior antropomorf. [36]

În afară de această categorie, în repertoriul de forme ceramice din faza I_{C3}—I_{C2}, au fost identificate mai ales în inventarul mormintelor așa cum este cazul la Cîndești, vase globulare care se sprijină pe 4 picioruțe, cunoscute sub numele de picside. Cele 4 picioruțe așezate 2 cîte 2 în sens opus au fost modelate cît mai aproape de forma umană. În unele cazuri suprafața vasului a fost acoperită cu un decor (realizat în incizii — în faza I_{C3} — și în relief — în faza I_{C2}) dispus în două registre verticale, opuse, dar în sensul în care sînt dispuse la rîndul lor cele două picioruțe. Desigur că s-ar putea spune că modelarea sub formă de picior este întîmplătoare, ea fiind făcută pentru a asigura stabilitatea vaselor de acest tip. Dar, trebuie să menționăm că s-au găsit și exemplare întregi sau întregibile, prevăzute la bază cu 4 mici proieminențe conice care serveau tot atît de bine pentru stabilitate. Avînd însă în vedere faptul că picsidele prevăzute cu decor și 4 picioruțe s-au găsit în inventarul unora din morminte, nu ar fi exclus ca modelarea lor și prezența alături de cel înhumat să fi avut un alt scop. În acest sens, nu credem că ar porni de la premize greșite ipoteza potrivit căreia, picsidele cu picioruțe sugerau ideea unui cuplu uman, inseparabil. Depunerea lor ca ofrandă în mormînt va fi fost făcută pentru a sublinia legătura indisolubilă ce existase în cadrul familiei respective în viață și care nu era ruptă definitiv prin ieșirea din comunitatea tribală a unuia din membrii ei ,ci dimpotrivă continuată prin vasul ce reprezenta într-o formă abstractă a cuplului uman. În legătură cu această categorie de vase, trebuie să subliniem faptul că începînd cu faza I_{C1}, și pînă la sfîrșitul fazei IIb, ele nu vor mai apărea nici în inventarul mormintelor și nici în alte complexe de locuire, fiind înlocuite cu boluri sau cupe cu picior, simple

35 În general este posibil ca forma obișnuită să fie cea descrisă mai sus, așa cum apare și în aria unor culturi contemporane (vezi, T. Kovacs, op. cit., 1977) dar în același timp trebuie să avem în vedere și posibilitatea ca ele să fi fost similare prototipului semnalat la Cernătești (vezi Al. Oancea și V. Drîmboceanu, în SCIVA, 4, 28, 1977, fig. 5/1) unde s-a descoperit un exemplar întreg.

36 În afară de vasul de la Cernătești, vezi nota 35, care nu este însă cupă, în toate așezările cercetate nu au apărut pînă acum forme ceramice care să fie similare celor amintite, și nici altele de tipul prezentat mai sus.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

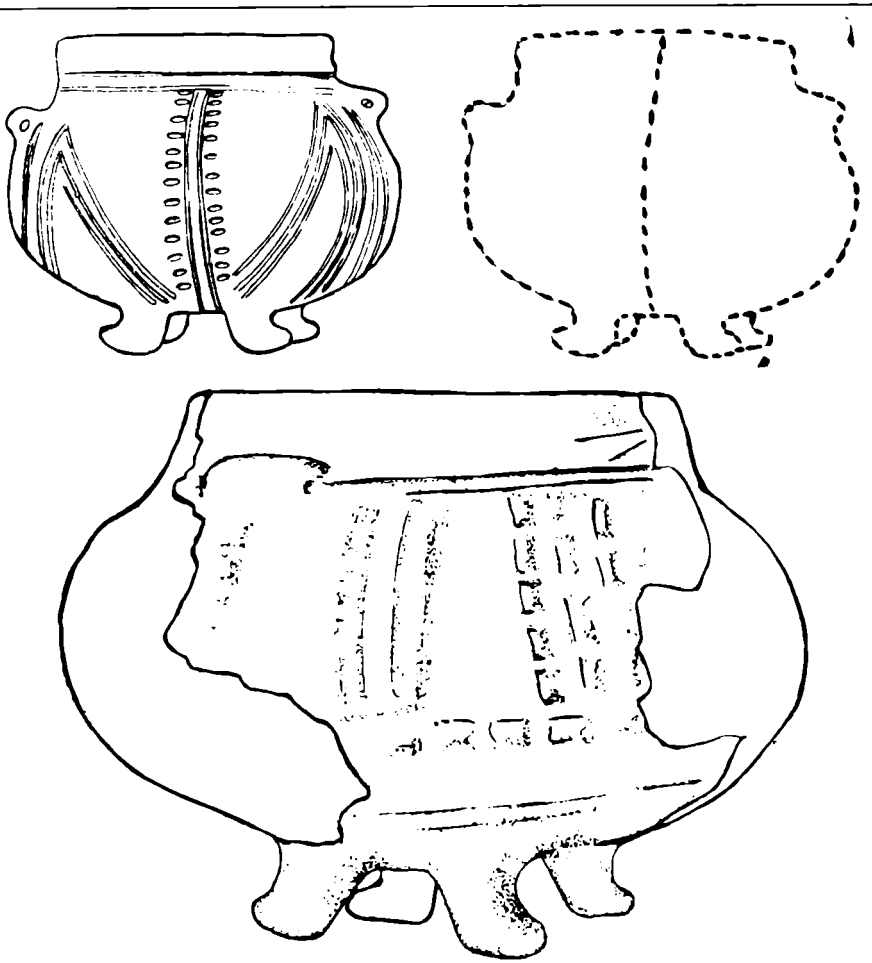

Fig. 10. — Cîndeşti. Picside cu picioruţe umane. 1 : 1/3 ; 2 : 1/2.

sau decorate cu motivele caracteristice fazelor respective sau eventual vasele duble (deobicei ceşti). [37] (fig. 10/1-2 ; 11/2-6, 8-9 ; 28).

37 O analiză a ceramicei Monteoru făcută de noi (Epoca bronzului în Moldova şi zonele situate la curbura Carpaţilor răsăriteni, ms), ne-a permis să facem această afirmaţie. Nu ar fi exclus însă ca semnificaţia picsidelor din fazele timpurii să fie preluată începînd cu faza Ic de vasele duble (de obicei ceaşcă), care apar constant pînă la sfîrşitul fazei IIb (vezi : R et E. Vulpe, Les restes prehistorique de Rugineşti, Dacia, VII—VIII, 1937—1940, p. 103-118 ; Idem, Les fouilles de Poiana, Dacia III—IV, 1927—32, p. 215-321 ; Al. Vulpe, M. Zamoşteanu, în Materiale, VIII, 1963, p. 309-316 ; Idem în Dacia, NS, V, 1961, p. 105-125). Vasul dublu apare şi în aria tuturor culturilor contemporane cu Monteoru (vezi, D. Berciu, Die Verbicioara Kultur, Dacia, NS, V, 1951, p. 123-161 ; Tei — V. Leahu, Cultura Tei ; Wietenberg — K. Horedt, Die Wietenberg Kultur, Dacia, NS, IV, 1960 ; p. 103-137 ; Otomani — T. Bader, op. cit., 1978), precum şi în zonele învecinate unde era deja cunoscut încă din bronzul timpuriu (vezi : T. Kovacs, op. cit., 1978 ; J. Vladar, op. cit., 1972 ; M. Garasanin, op. cit., 1955).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O altă categorie grupată sub numele de vase de ofrandă, prin forma lor sînt susceptibile la o anumită interpretare. Apariția acestui grup a fost semnalată încă din faza I_{C3} (etapa I-a), forma fiind modelată mai întîi

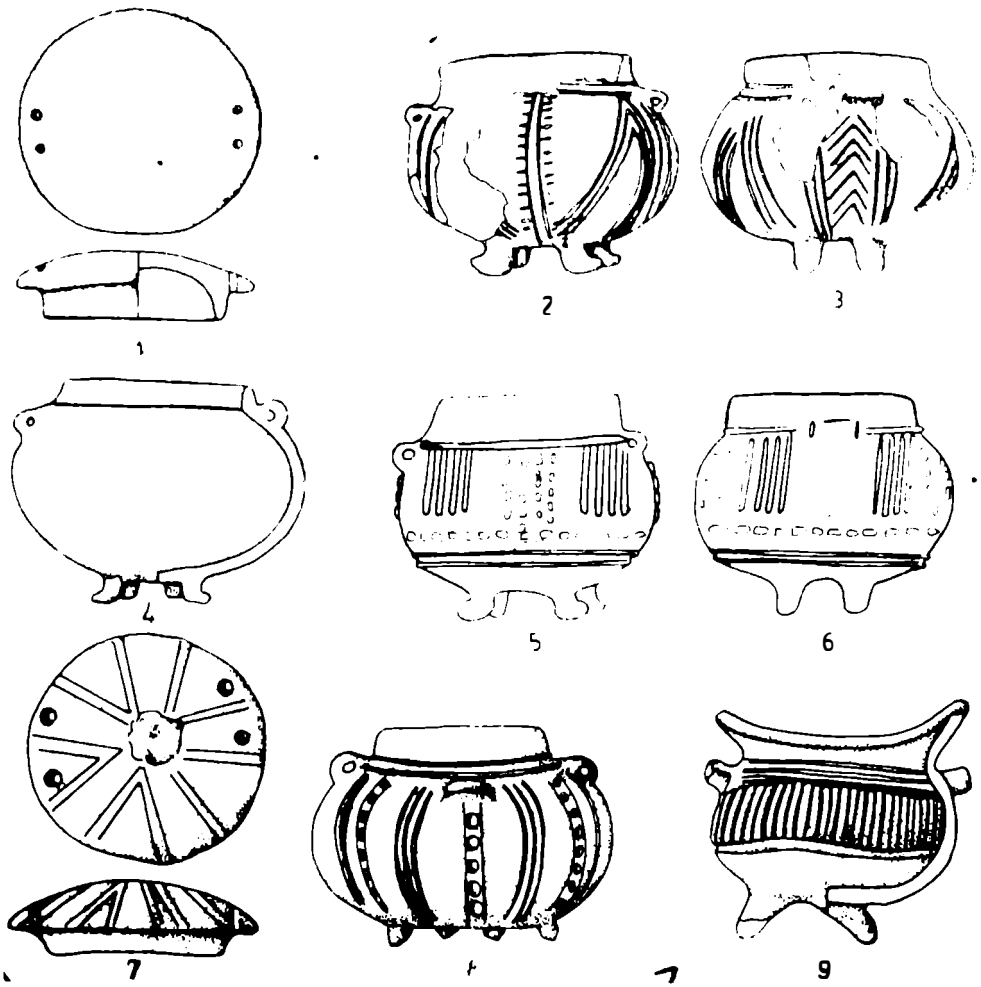

Fig. 11. — Cîndești. Picside cu capac : 1, 4, 7—8 ; 2—6, picside prevăzute cu picioruțe ; 8—9, cu mici proeminențe ; cca, 1/3.

ca miniatură, realizată mai mult sau mai puțin corect. In etapa a II-a a fazei Ic_3, vasele de ofrandă au căpătat deja parametrii trăsăturilor esențiale ; corpul în trei etaje, ascuțit la bază și cu gura în formă de pîlnie. Pînă la sfîrșitul fazei IIb, ele vor evolua cu mici disonante în limitele parametrilor stabiliți. Trebuie de asemenea, să menționăm că la începutul fazei I_{C2} , cele trei părți constitutive capătă o anumită pro-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

porţionalitate care le dă eleganţă subliniată şi de motivele decorative frumos combinate. Analizînd trăsăturile lor tipologice putem lesne constata că îmbinarea lor a fost făcută în aşa fel încît să sugereze foarte schematic şi liber, silueta feminină, dar păstrînd în mare măsură armonia ei. (fig. 12) Alături de acestea semnalăm chiar din faza I_{C2} , vase de

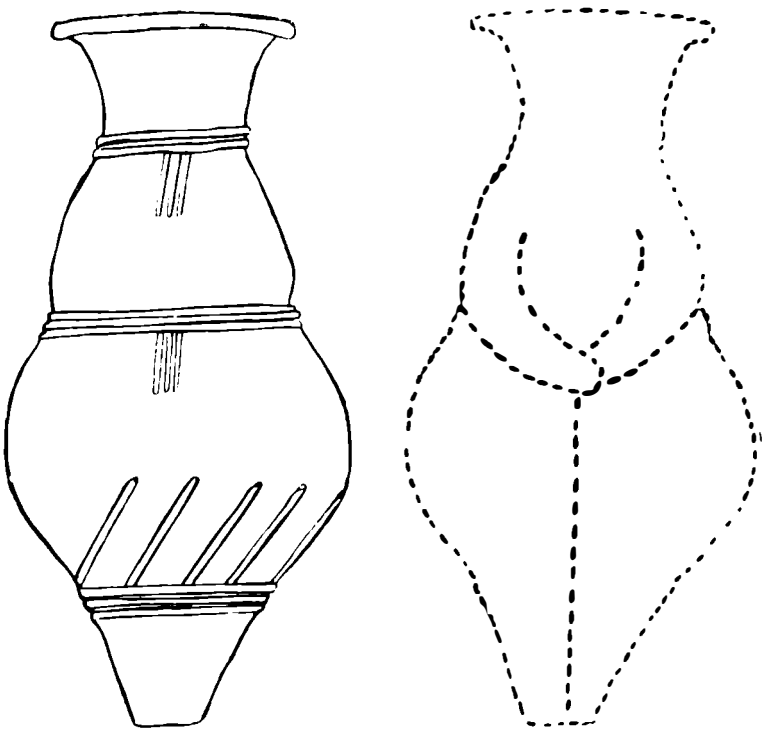

Fig. 12. — Cîndeşti. Vas de ofrandă din inventarul unui mormînt din faza Ic_2 şi schiţarea pe conturul acestui vas a siluetei feminine. sc. 1/5.

ofrandă mai deosebite, în sensul că prin schimbarea proporţionalităţii celor trei părţi componente, cei ce le-au modelat au vrut să sublinieze sau să exagereze anumite trăsături ale siluetei feminine. Astfel, etajul superior care sugerează trunchiul şi membrele, este mai mare decît cel mijlociu (bazinul). Alteori, este subliniat etajul mijlociu, sau în sfîrşit, cîteodată este diminuat etajul inferior (ce sugera în formă schematică. membrele inferioare). Vasele de ofrandă au fost identificate în cadrul locurilor de cult, fiind folosite pentru libaţii sau pentru „depozitarea grînelor" ce urmau să fie date ca ofrande, aşa cum s-a observat la Sărata-Monteoru sau Cîndeşti şi reamintim că unul din vasele din această aşezare era prevăzut cu un decor, care sugera imaginea unui grup de femei executînd un dans ritual. În acelaşi timp trebuie să subliniem în

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

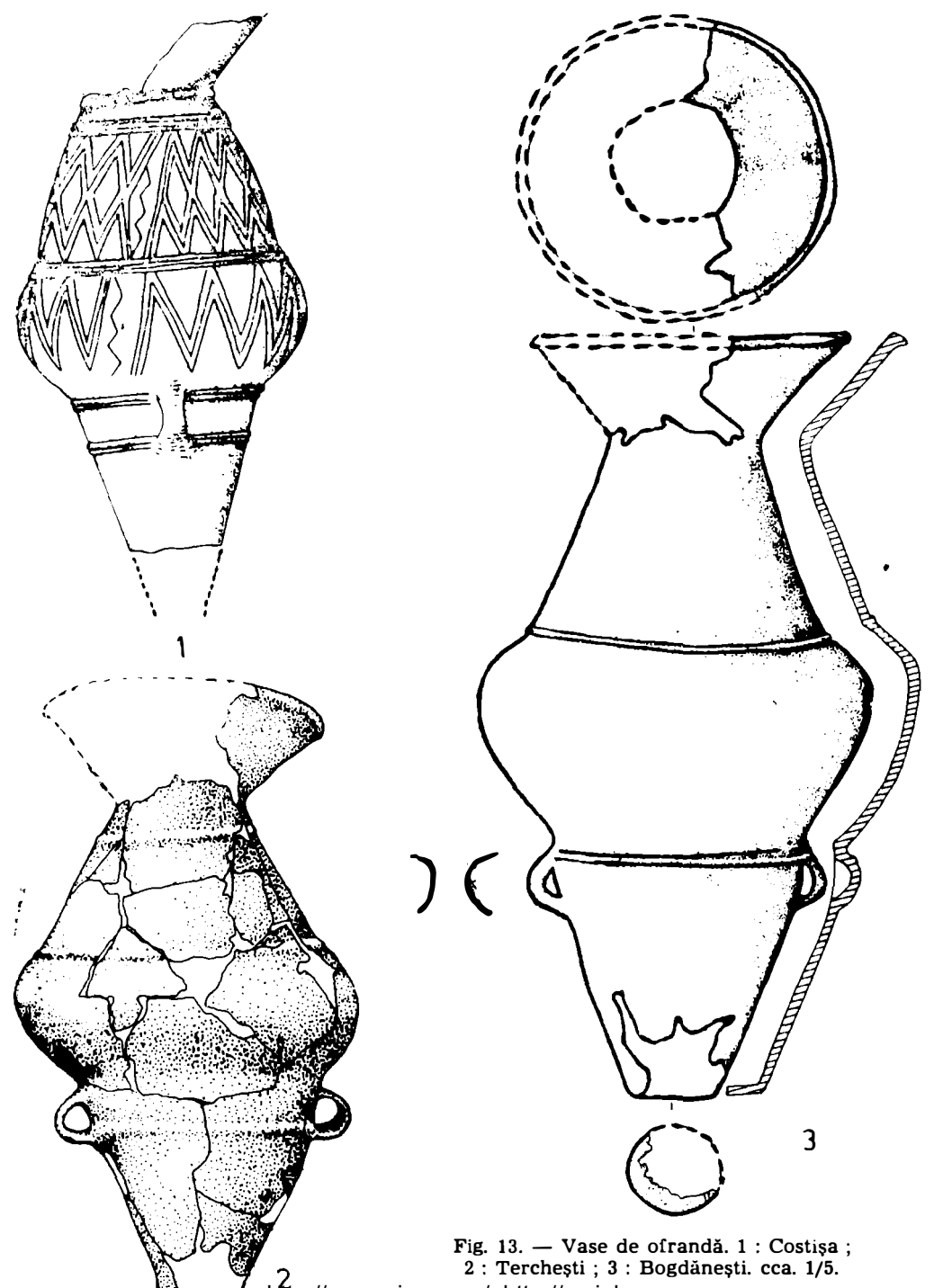

Fig. 13. — Vase de ofrandă. 1 : Costişa ; 2 : Terchești ; 3 : Bogdăneşti. cca. 1/5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mod deosebit că ele au fost depuse şi lîngă construcţiile din piatră ce acopereau unele morminte de inhumaţie şi incineraţie, începînd chiar cu faza I_C , cum este cazul la Cîndeşti, sau în necropolele corespunzătoare fazelor Ia—IIa din staţiunea eponimă. Aceste vase aşezate aproape întotdeauna în poziţie culcată, mai rar verticală, lîngă mormînt au fost folosite fără îndoială la oficerea unor ritualuri pe care le implica cultul morţilor, în general şi cultul strămoşilor în special. Nu putem de asemenea să nu amintim că fragmente provenind de la vase de ofrandă au fost descoperite şi în locuinţe, dar nu într-un context anumit şi cîteodată şi în pămîntul de umplutură al gropilor cu resturi menajere.[38]

În legătură cu modelarea acestor vase care sugerează transpunerea în chip foarte abstract a siluete feminine, ne permitem să avansăm o ipoteză potrivit căreia ele nu vor fi fost folosite exclusiv pentru libaţii, ci vor fi reprezentat, simbolul unei divinităţi care va fi avut menirea de a proteja, de a fi permanent lîngă cel ieşit din viaţă. În acest sens, aşezarea vaselor lîngă mormintele de copii ne poate sugera ideia că ele vor fi întruchipat zeiţa mamă, ce urma să apere, să ocrotească pe cel ce a părăsit familia. Dacă dimpotrivă, vasul a fost depus lîngă mormîntul unui adult, atunci s-ar putea presupune că în semn de omagiu şi de simbol al permanenţei chiar după moarte a legăturii ce exista în cadrul familiei respective divinitatea feminină (reprezentată prin vasul de ofrandă), asigura comuniune dintre viaţa obişnuită şi cei ce-şi aveau lăcaşul pe un alt tărîm. De asemenea, nu trebuie neglijat nici faptul că ele nu au fost depuse la toate mormintele şi nu este exclus ca prezenţa sau absenţa lor să fi fost „impusă" de o necesitate oarecum obiectivă. Astfel, numai cei ce erau poate prea mult iubiţi în familie sau care aveau nevoie de un ajutor (cum sînt copii), vor fi fost înconjuraţi de o grijă deosebită, avînd alături pe cineva (reprezentarea în formă umană a divinităţii) şi care le asigura şi legătura cu cei rămaşi în viaţă. Dar aşa cum am subliniat mai sus, încercarea de a pătrunde în universul spiritual al comunităţilor tribale monteorene este încă temerară, chiar dacă datele de care dispunem în prezent ne permit să depăşim stadiul descrierii strict tipologice a diferitelor categorii de obiecte şi vase, ele însă ne incită să sugerăm sub forma unor ipoteze de lucru, semnificaţiile şi sensurile noi şi care sînt posibile să le fi avut aevea. (fig. 12—15).

Mai puţin numeroase şi probbail cu un rol oarecum limitat, în ansamblul de credinţe magico-religioase, sînt reprezentările zoomorfe, precum şi vasele corespunzătoare modelate mai mult sau mai puţin realist. (fig. 30/2). Din cîte cunoaştem în prezent numai în cîteva complexe de locuire specifice fazelor I_{C1} — I_{C2} şi incidental în faza I a sau II a—II-b, au fost semnalate figurine zoomorfe fragmentare reprezentînd animale domestice (oi, capre, berbeci) sau

38 I. Nestor în Istoria României, 1960 ; E. Zaharia, în Actes..., VIII, Beograd, 1971 ; Dintr-un anumit punct de vedere, am putea să considerăm că vasele de ofrandă nu sînt o creaţie ad-hoc, ci ar fi o formă evoluată prin transformarea askos-ului, care are de asemenea, corpul în trei etaje, în prototip independent. Totuşi noi înclinăm spre cea de a doua variantă, în sensul că este o formă independentă, care a cunoscut apoi o evoluţie ca şi celelalte tipuri, ceaşca, borcanul, bolul. etc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

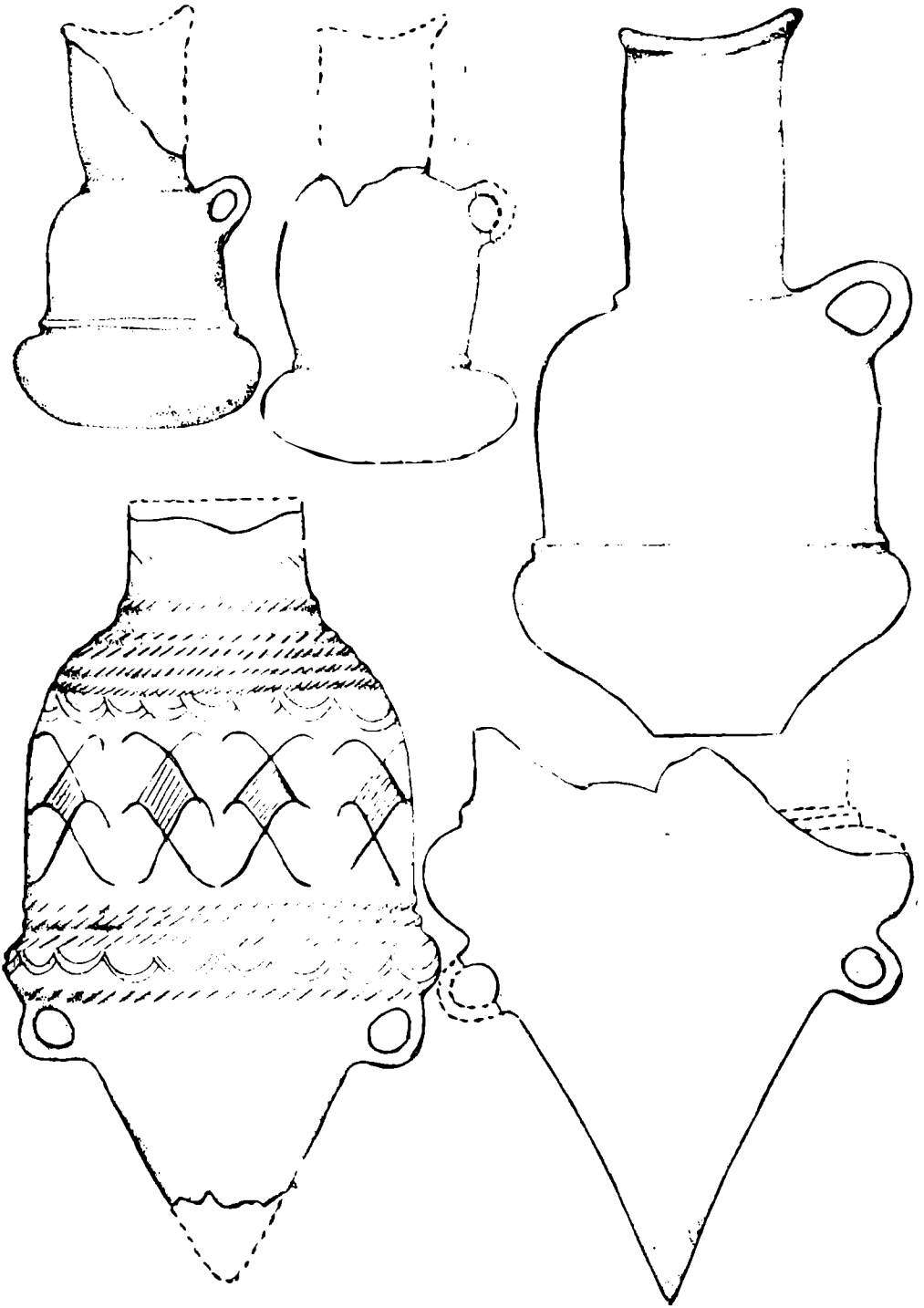

Fig. 14. — Cîndești. Căni și vasele de ofrandă descoperite pe locul de cult de la Cîndești-Coasta Bantului (cca 1/3

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

sălbatice (mistreț, căprior). Cu toate că ele nu au fost găsite într-un context anumit (loc de cult sau altar familial), acestea ca și reprezentările antropomorfe, vor fi avut un rol bine precizat atunci cînd se oficiau unele ritualuri în care erau implicate activitățile practice, vînătoarea și păstoritul. În afară de aceste figurine zoomorfe, de obicei miniaturi, au mai

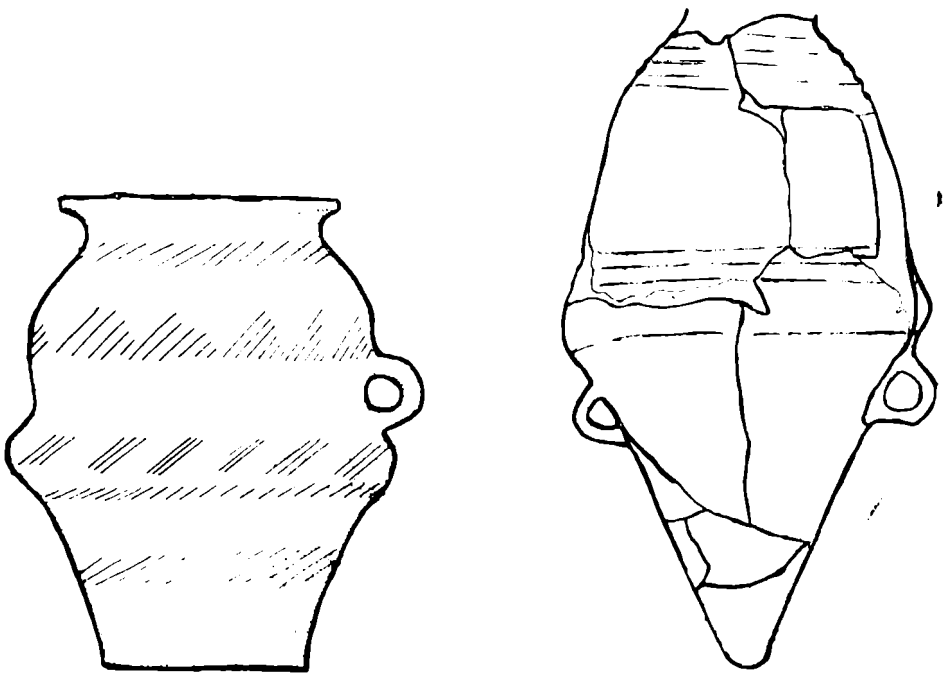

Fig. 15. — Cîndești. Borcan ? și vas de ofrandă, faza IIb ; pe al căror contur poate fi schițată o siluetă feminină. cca. 1/5 : 2 ; cca. 1/2 : 1.

fost semnalate (cu o singură excepție) și fragmente care par să provină de la vase zoomorfe. Singurul exemplar întreg, descoperit în așezarea I_{C3}, de la Corni [39], a fost modelat în formă de berbec, fiind redate cît mai fidel trăsăturile sale. Corpul vasului a fost decorat cu motive incizate dispuse în benzi orizontale, în interiorul cărora se găseau triunghiuri cu cîmpul acoperit cu împunsături. Gura vasului era plasată în zona centrală (adică aproximativ pe locul ce marca centrul coloanei vertebrale), și avea buza întărită și ușor răsfrîntă. Ținînd seama de faptul că pînă acum nu s-au găsit decît prea puține fragmente provenind de la vase zoomorfe, putem presupune că purtători Monetoru, nu socoteau că la oficierea unor ritualuri este necesar să fie folosit neapărat și un vas zoomorf ; de altfel, nici în aria celorlalte culturi contemporane din spațiul carpato-dunărean, ele nu apar decît foarte rar. În afară de acestea, trebuie totuși să amintim că mai ales în fazele I b—I a, una din categoriile de vase, cu corpul

39 Informație, Al. Vulpe, căruia îi mulțumim călduros.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bitronconic, au torțile modelate în formă de cap de berbec, sau sînt aplicate numai coarnele, redate foarte realist. Vasele de acest timp nu sînt prea frecvente, fiind preferate cești, bolurile, etc., a căror prelucrare era incomparabil mai facilă decît a acelora prezentate mai sus. Este posibil ca ele să fi fost folosite nu atît ca vase uzuale, ci pentru libații în cadrul unor ritualuri cu caracter păstoresc.

Pe lîngă vasele sau reprezentările plastice zoomorfe, în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, s-au descoperit și cîteva fragmente precum și un exemplar întreg, modelat realist după pasărea acvatică (rață sau lebădă). Acestea au fost semnalate în așezări corespunzătoare fazelor IIa—IIb, de la Cîndești. Figurina păstrată în întregime, reprezintă o rață plutind, și era probabil o anexă pentru o piesă de cult sau eventual fusese aplicată pe toartă de vas. (Fig. 9/11). Trebuie în mod deosebit să subliniem faptul că în comparație cu alte culturi contemporane, purtătorii Monteoru nu au acordat o atenție specială realizării unor miniaturi reprezentînd pasărea acvatică (și nici nu au folosite motive decorative sub această formă) așa cum se practica în aria Vattina, Otomani sau în cercul de civilizație micenian. De altfel, reprezentarea plastică a pasării acvatice va căpăta o semnificație deosebită în perioada bronzului final și apoi în hallstatt. Lebăda plutind sau trăgînd carul solar, împreună cu motivele decorative ce-i conturau forma schematic sau mai realist, vor cunoaște o largă răspîndire, așa cum este bine știut, în zonele est centrale ale Europei, la sud de Balcani și în zonele nord-vestice ale continentului nostru.

Este însă foarte interesant să menționăm faptul că în aria Monteoru, chiar dacă nu a fost realizată frecvent pasărea acvatică, în schimb au lucrate vase reprezentînd copia exactă sau stilizată. Această categorie cunoscută sub numele de vase-askos, au fost semnalate încă de la începutul etapei I a fazei I_{C3} și continuă în mare măsură formele ceramice cristalizate în cele trei etape de evoluție ale fazei Ic_4. Trebuie de asemenea, să subliniem faptul că la sfîrșitul fazei I_{C3}, ele devin mai rare pentru ca apoi, în etapa a II-a a fazei I_{C2} [40], să dispară brusc și să nu mai

40 Pentru evoluția vasului respectiv în cadrul fazei Ic_4 și I_{C3} vezi la I. Nestor (loc. cit., SCIV, 1950, 1953, 1955 și Istoria României vol. I) și E. Zaharia, loc. cit, Atti., VIII, 1970, Beograd, p. 52-60 ; Referindu-ne la acest tip de vas am avut în vedere, forma așa cum a fost definitivată la începutul fazei I_{C3} ; precum și tipul evoluat nemijlocit, semnalat în faza I_{C2} și nu anumite forme de cești cu o singură toartă care apar la începutul fazei I_{C1} și vor cunoaște un procentaj cu valori ascendente pînă la sfîrșitul fazei IIb. De obicei, ele au corpul scund, gura largă și marginea buzei rotunjită și ușor răsfrîntă (asemănătoare cu cea de la askos) în zona opusă torții. Ca aspect ele amintesc vag prin trăsăturile lor de vasul askos. Dacă judecăm astfel, firește am putea încerca să stabilim o filieră de trecere de la askos la ceașca amintită, dar credem că ea a apărut independent, prototipul fiind deja prezent în cursul fazei Ic_2, permițîndu-ne să urmărim apoi transformările graduale pe parcurs. Este însă mai verosimil, ca odată cu modificările care au avut loc în felul de a gîndi și a realiza anumite modele, să fi considerat că askos-ul era o formă prea apropiată de un exemplar viu, concret și l-au înlocuit cu un simbol, ceașca ale cărei trăsături amintind doar vag vechiul prototip să fie mai degrabă în concordanță cu cerințele lor. Din acest motiv, noi am socotit că evoluția askos-ului se oprește în faza Ic_2 ; cînd spontan sau deliberat își face apariția noul prototip.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

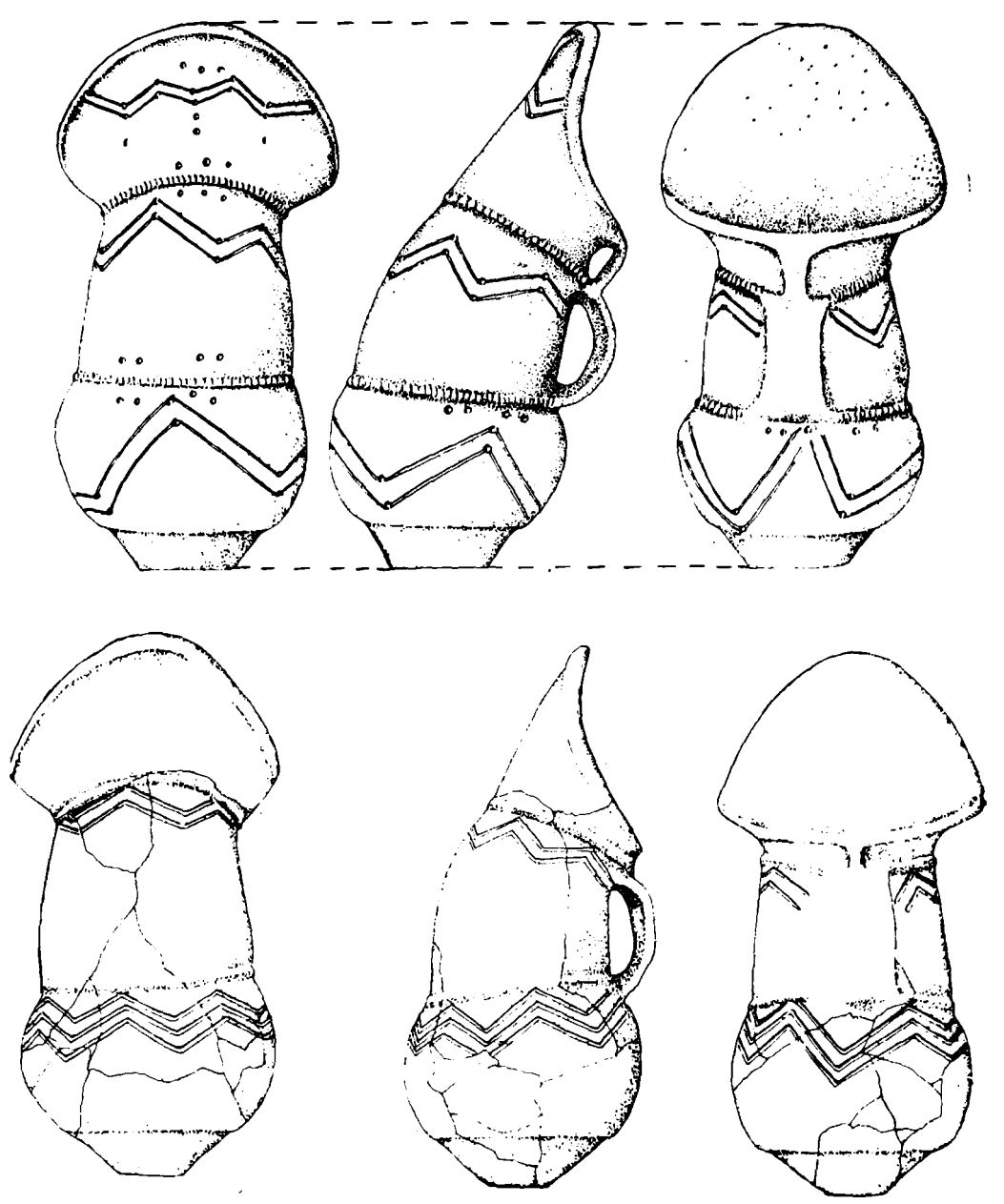

Fig. 16. — Askoi-uri descoperite la Cîndești, sc. 1/2.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

reapară pînă la sfîrșitul culturii Monteoru. (fig. 16, 17, 18). Din punct de vedere tipologic, askos-urile la care ne referim sînt strîns înrudite cu acelea ce-și fac apariția în aria Schnekemberg în cea de a doua fază de evoluție a acestei culturi [41], vase care nu reprezentau copia exactă a păsării acvatice ci a unei forme mai stilizate. În legătură cu aceasta, amintim că în zonele situate de o parte și de alta a Dunării, bazinul mediteranean și zonele est-central europene, vasele în formă de rață sau lebădă plutind au o veche tradiție și sînt preluate după cum se știe și de culturile epocii bronzului, dîndu-le o semnificație adecvată noului context. Așa se și explică faptul că în aria Glina și Schnekemberg vasul askos este modelat în mare măsură după vechile tradiții. Cu toate acestea, constatăm că în aria Schnekemberg, se conturează deja trăsăturile unei forme deosebite alături de aceea similară, din complexele culturii Glina (unde se va păstra doar prototipul arhaic). Astfel, constatăm că la noile modele corpul pasării este mult diminuat, gîtul, dar mai ales gușa devine elementul principal, după cum și ciocul larg deschis, constituie partea superioară (gura), vaselor de acest tip. Această nouă variantă va fi adoptată de către purtătorii Monteoru și adaptată căpătînd trăsături specifice, deosebite esențial de cele ale vechiului prototip. Vasul va avea acum trei părți distincte și va sugera pasărea cu ciocul larg deschis îndreptat către cer ! În unele cazuri se va aplica și un decor realizat din incizii și împunsături, dispuse în benzi sau cercuri concentrice. Vasele de acest tip sînt prevăzute cu una sau două torți, din bandă, așezate în zona de demarcare dintre etajul superior și cel mijlociu. Este foarte important să subliniem aici că dintre culturile clasice ale bronzului carpato-dunărean, numai purtătorii culturii Monteoru au ajuns la abstractizarea reprezentării păsării acvatice în formă de vas-askos, în timp ce în aria Wietenberg sau Otomani, forma clasică își păstrează trăsăturile esențiale. În cadrul culturilor Tei sau Verbicioara. vasul-askos nu a fost semnalat pînă în prezent în nici un context arheologic [42]. În aceeași ordine de idei, trebuie să remarcăm că în ariile culturilor situate de o parte și de alta a Dunării mijlocii, cea Balcano-Adriatică, sau în cercul de cultură micenian, pe lîngă vasele reprezentînd pasărea acvatică plutind sau sugerînd ideia de a fi fost așezată în cuib, apar și forme de vase la care s-au modelat picioarele, în unele cazuri imitînd pe acelea umane. Tot aici mai sînt prezente și exemplarele cu corpul în formă de pasăre și capul uman dar într-un procentaj foarte redus față de tipul clasic de vas-askos [43]. Revenind la askos-urile din aria Monteoru, menționăm faptul

41 Vezi la A. Prox, op. cit., pl. XXIII/1, 4.

42 K. Horedt, op. cit., Dacia NS, IV, 1960, fig. 16/1, 3 ; T. Bader, op. cit., fig. XXIX/8—9. În ceea ce privește celelalte două culturi, constatăm ca și în aria Monteoru, o categorie de cești asemănătoare sub aspectul tipologic cu cele menționate de noi mai sus. Nu ar fi exclus ca ele să reprezinte același simbol, dar fără o semnificație specială, vasele respective fiind în exclusivitate o categorie folosită în mod obișnuit (pentru aceste tipuri de vase, vezi : D. Berciu, op. cit., Dacia, NS, V, 1961 ; V. Leahu, op. cit ; S. Morintz, op. cit. 1978).

43 T. Kovacs, op. cit., 1978, fig. 45—46 ; N. Kálicz, op. cit., fig. LII/10, LX/3, LXIX/1, CXIV/1a—2c (pentru culturile mai vechi), M. M. Dušek, Arch. Pozl., VIII, 5, 1956, p. 647-656 ; W. J. Beer, Swiátowit, XVII, 89-190 ; (pentru culturile mai tîrzii, M. Garasanin, op. cit., 1955 ; G. E. Mylonas, op. cit.,)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

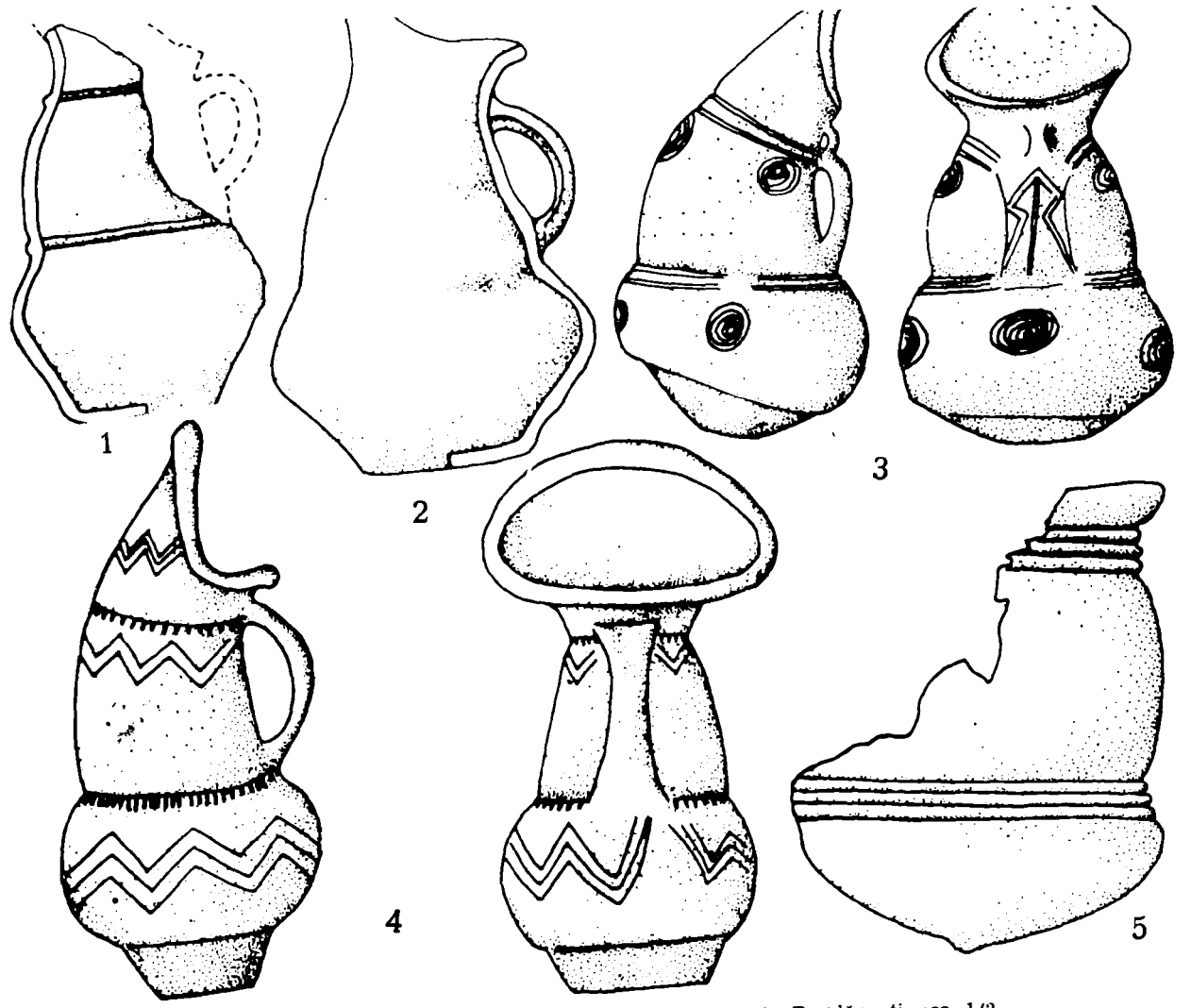

Fig. 17. — Askoi: 1 / 2, 4 - Cîndești ; 3 - Poiana ; 4 - Bogdănești, cca. 1/2.

http://www.cimec.ro / http://cimlabc.ro

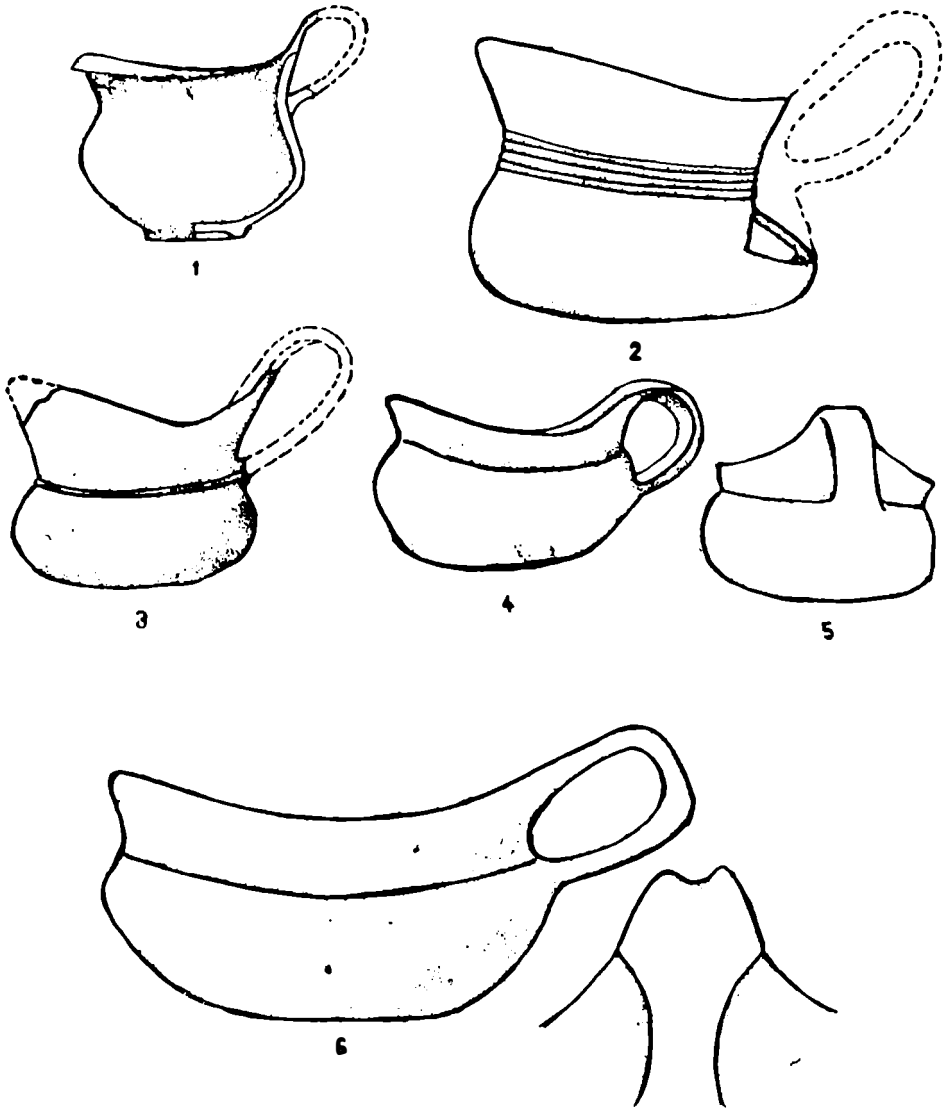

Fig. 18. — Ceşti cu gura arcuită şi marginea supraînălţată asemănătoare askos-urilor. 1—2 : Tercheşti ; 3—6 : Cîndeşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că pînă acum nu au fost semnalate vase realizate din combinarea elementului uman şi al păsării acvatice (ca două elemente din care se compun trăsăturile esenţiale ale acestei forme de vas). Dacă însă ne referim la aplicarea unui motiv decorativ care să sugereze silueta umană, atunci firește nu putem omite askos-urile la care se aplică pe torți unele ornamente care sugerează conturul unei siluete umane. Mai deosebit este doar un askos la care pe faţa opusă torţii, decorul este aplicat în aşa fel încît dă impresia că întregul vas a fost modelat ca o siluetă umană. Fără îndoială, această categorie de vase a fost creiată în primul rînd pentru a fi utilizată în cadrul unor practici rituale (libaţii). Dar, nu putem trece cu vederea faptul că ele au fost identificate şi în inventarul unor morminte de înhumaţie şi incineraţie (faza I_{C3}), ceea ce ne face să presupunem că după ce erau oficiate unele ritualuri care precedau aşezarea în lăcaşul de veci al celui ieşit din viaţă, vasele care au servit la banchetul ritual au fost depuse în mormînt [44]. Începînd cu faza I_{C2}, etapa a II-a, askos-urile vor fi înlocuite cu vasele din ofrandă, cu o semnificaţie mai complexă, aşa cum am încercat să schiţăm mai sus. Cu toate că nu poate fi contestat rolul lor (la oficierea unor ceremonii), trebuie să menţionăm că exemplare întregi sau fragmentare au apărut şi în complexele de locuire sau incidental în pămîntul de umplutură al gropilor cu resturi menajere, fapt care dovedeşte folosirea lor şi ca vase obişnuite, uzuale.

Pentru a încheia această prezentare a celor două categorii de piese de cult, figurine amtropomorfe şi zoomorfe, precum şi a unora din vasele modelate după aceste reprezentări plastice, trebuie să amintim că în aria Monteoru au fost semnalate cazuri cînd pe ceramica uzuală s-au aplicat motive decorative care realizau schematic silueta umană. În schimb, nu cunoaştem deocamdată nici un vas pe care să se fi aplicat vreun ornament, zoomorf. Faptul nu este întîmplător dacă avem în vedere că gama motivelor decorative era foarte riguros constituită, iar aplicarea lor se făcea conform unor reguli bine precizate. De altfel, nici în ariile culturilor contemporane cu Monteoru ca Otomani, Wietenberg, Tei, Verbicioara, Costişa, decorul zoomorf nu a putut fi încadrat între motivele ornamentale, întrucît el făcea o notă discordantă (ne referim la faptul că erau preferate cele geometrice-triunghiuri, meandre, spirale) intercalarea lui cu celelalte fiind practic imposibilă. Dar, nu este mai puţin adevărat că în bronzul tîrziu şi apoi în Hallstatt, decorul zoo-

44 Vezi la nota de mai sus : S-ar putea însă considera că unele askos-uri care au pe toartă sau chiar pe corp un motiv decorativ realizat din incizii şi care conturează foarte schemativ o siluetă umană, să reprezinte combinaţia elementului uman cu cel zoomorf. Noi însă nu am avut în vedere acest lucru ci asocierea celor două elemente în sensul strict al cuvîntului, ori din acest unghi de interpretare, vasele discutate au trăsăturile bine definite, iar decorul amintit este folosit doar incidental. Cu toate acestea, nu trebuie exclusă ipoteza potrivit căreia aplicarea acestui ornament este posibil să fi fost făcut în ideia de a contopi două simboluri, mai ales atunci cînd vasul respectiv era destinat să fie pus în mormînt (exemple de askos-uri prevăzute cu motivul decorativ descris aici în aşezările la Costişa şi în necropola de la Cîndeşti).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

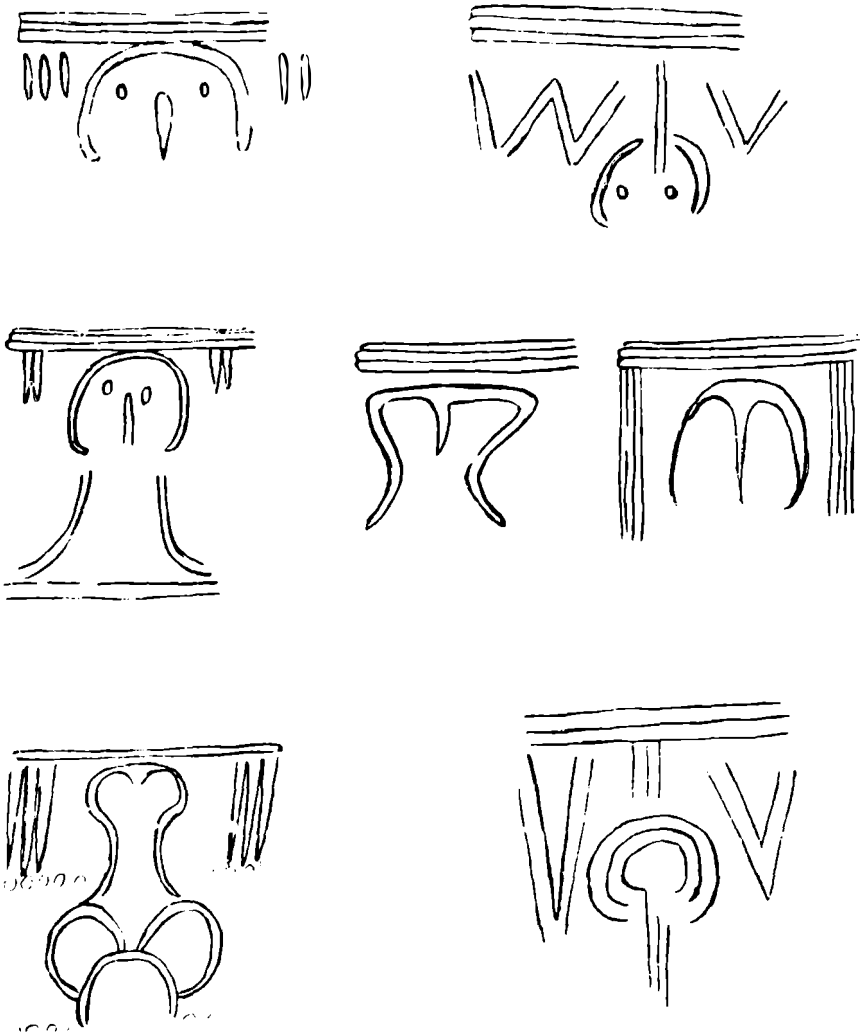

Fig. 19. — Realizarea feţei sau siluetei umane pe ceramica din fazele Ic2 —Ic1 —Ia.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

morf va căpăta o oareacre pondere, mai ales atunci cînd pe vasele respective nu se aplică nici un fel alt ornament [45].

În ceea ce privește decorul antropomorf, de pe ceramica uzuală din cultura Monteoru, trebuie să menționăm că el nu apare frecvent, fiind sesizat cu certitudine numai în faza I_{C2} și Ib—Ia. Astfel, alături de motivele decorative specifice (linii în relief dispuse în benzi, unghiuri, romburi, arcade) s-au semnalat și siluete sau numai capul uman, realizate schematic și intercalate într-un mod foarte ingenios printre acelea obișnuite. De obicei, fața umană este creionată doar numai din cîteva linii în relief (conturul fiind realizat printr-un semicerc sau oval, nasul, o linie scurtă, dispusă vertical, iar ochii, două mici proieminențe, nici odată nu se conturează gura și bărbia). Arareori este realizată dintr-o singură linie și silueta feminină, motivul respectiv fiind aplicat pe suprafața vaselor și cîte odată și pe torți. (Fig. 19 ; 20 ; 21/1—3 ; 29/1).

În faza Ib—Ia, alături de realizarea sub formă de decor (prin incizii fine) a feței umane, redată tot așa de schematic ca și în faza I_{C2} , apare într-o manieră deosebită de cea precedentă și silueta feminină. (Fig. 21/2, 4). Ea este doar creionată printr-o bandă incizată dispusă vertical și întretăiată de una în arcadă cu capetele deschise în jos (atunci cînd se dorește a se sugera personajul în mișcare) și cu capetele în sus (pentru a sugera atitudinea de rugă, implorare ?). Am înserat aici și această categorie de vase uzuale, prevăzute cu decor antropomorf nu cu atît că ele vor fi fost folosite în anumite împrejurări cu caracter ritual (este puțin probabilă această ipoteză) ci mai mult pentru a sublinia că s-a urmărit mai degrabă realizarea unui simbol (nu neapărat magico-religios). Deși este necesară multă prudență atunci cînd se încearcă să se găsească semnificația, ideia pe care au dorit să o exprime cei ce au lucrat vasele respective, ne putem gîndi totuși că aceste reprezentări schematice vor fi simbolizat omagiul adus forței umane. Și era firesc, pentru că numai omul prin munca sa realiza o gamă atît de variată de forme ceramice și motive decorative atît de ingenios combinate.

---

45 Dacă pentru faza I_{C2}, decorul amintit realiza aproape corect mai ales fața umană, cel semnalat în fazele Ib—Ia, poate să sugereze și altă interpretare decît aceea formulată de noi mai sus. Astfel, B. Hänsel, ocupîndu-se de unele reprezentări antropomorfe în care a inclus și una care apare pe un vas de la Gîndești din necropolă, a considerat-o pe aceasta din urmă drept un motiv decorativ ce simboliza un dans ritual (vezi în Atti..., 1971, Beograd, p. 76—83). Asemănarea cu unele imagini de pe vasele ce se găsesc în alte culturi nu poate fi atribuită purtătorilor culturii Monteoru (ca sens) întrucît aceștia și-au conceput reguli de ornamentare a ceramicei după ale criterii. Este însă adevărat că într-un singur caz, pe unul din vasele de ofrandă din ansamblul de cult de la Cîndești—Coasta Banului decorul incizat sugerează un grup de „femei" ținîndu-se de mînă ; pentru acesta, suprafața etajului mijlociu al vasului a fost degajată de ornamentele obișnuite și s-a aplicat pe întreg registru orizontal, romburi cu cîmpul hașurat, cu laturile prelungite și ușor îndoite, astfel, încît ne apare simbolul unei „hore". Faptul nu este întîmplător dacă avem în vedere că însăși modelarea vasului a fost făcută pentru a sugera o siluetă feminină, iar adăugarea decorului a avut ca scop să sublinieze că dansul ritual care însoțea probabil ceremonia respectivă era rezervat în exclusivitate femeilor.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

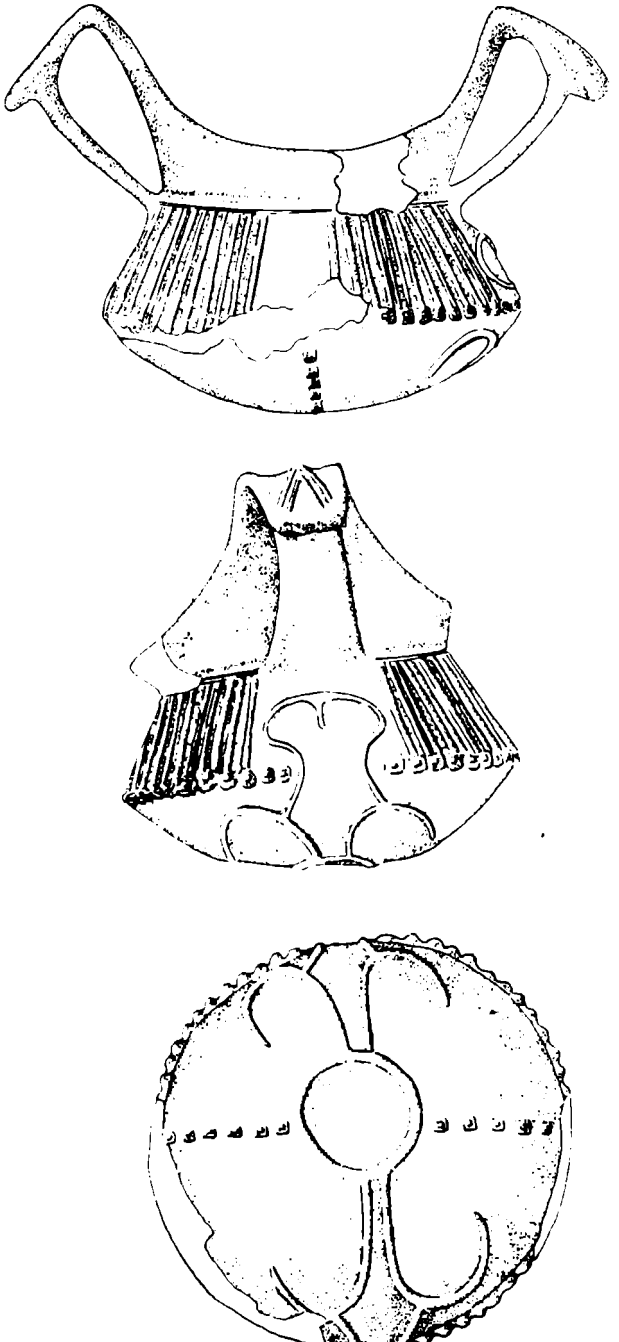

Fig. 20. — Cîndeşti. Vas din faza Ic2, pe care s-a aplicat două siluete umane, dispuse simetric în dreptul tortilor; sc. 1/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În sfîrşit, revenind la obiectele de cult descoperite în aşezările Monteoru din zona de care ne ocupăm aici, trebuie să ne mai oprim şi la miniaturile reprezentînd carul votiv. Acestea au fost semnalate în complexele de locuire, dar nu într-un context anumit (cu excepţia doar a pieselor găsite împreună cu un idol antropomorf, fragmentar din locuinţa IIa—IIb, de la Cîndeşti (care provenea fără îndoială de la un ansamblu — carul cu roţi), precum şi a unui exemplar întreg (car, fără roţi), din inventarul unui mormînt din faza I_{C3}, din necropola de la Cîndeşti. Aşa dar, este dificil în momentul de faţă, să determinăm rolul, semnificaţia ce o vor fi avut aceste obiecte folosite fără îndoială în practicile rituale, care erau oficiate de către purtătorii Monteoru. Am făcut această precizare pentru că este ştiut că în epoca bronzului, una din formele concrete de reprezentare a divinităţii, era exprimată prin transpunerea sa aidoma chipului uman şi aşezată într-un car tras de lebede cum este cazul piesei descoperite la Dupljaja [46], sau tras de 2—4—6—8 perechi de boi sau cai aşa cum se obişnuia adesea în ariile de cultură anatoliene, egeene sau miceniene, încă dintr-o perioadă anterioară epocii bronzului [47].

În ceea ce priveşte piesele descoperite în aria Monteoru, trebuie să subliniem că în ciuda faptului că nu sînt prea numeroase, ele apar în toate staţiunile Monteoru cercetate pînă acum, încă de la începutul fazei C_1 şi se menţin fără schimbări (nu avem nici un indiciu care să ne permită să întrezărim transformări din punct de vedere tipologic de-a lungul celor 7 faze de evoluţie) pînă la sfîrşitul fazei IIb [48]. Fragmentele şi cele cîteva miniaturi întregi identificate în diversele aşezări, ne oferă date suficiente pentru a le reconstitui trăsăturile lor tipologice. Astfel, forma carului (piesa denumită — coşul căruţei —), era patrulateră sau dreptunghiulară, vag trapezoidală (90% au cofrajul puţin înalt), cu marginile uşor întărite şi lăţite, nedecorate pe feţele exterioare (cu excepţia cîtorva fragmente pe care s-au aplicat cercuri şi linii în zig-zag, incizate). Semnalăm de asemenea, cîteva exemplare cu marginile crestate mărunt şi prevăzute cu mici recipiente aşezate în cele patru colţuri ale cofrajului. Roţile sînt aproape întotdeauna, pline (fără spiţe), fiind modelată cîte odată şi bucşa prin care trece osia, prin sublinierea şi răsfrîngerea spre exterior a marginilor orificiului central al roţii, precum şi un număr infim de fragmente provenind de la roţi şi spiţe. În aceeaşi ordine de idei, mai amintim că s-au găsit şi miniaturi de roţi pline pe care s-au aplicat şiruri de împunsături, incizii, etc., dispuse radial. Acestea nu erau motive decorative în adevăratul înţeles al cuvîntului, ci sugerau mai degrabă cele 6—8 spiţe şi care se realizau firesţe uşor prin decor decît prin modelarea în ceramică. În linii generale piesele

46 Dj. Bošković, Quelques observations sur le char culturel de Dupljaja, Arch. J., III, 1959, p. 41-45 ; această cunoscută piesă a fost apoi reprodusă în nenumărate lucrări, pe care nu le mai citām aici.

47 W. Treue, op. cit., 1965 ; W. Torbrüge, op. cit., 1968 ; Sr. Clark, S. Piggott, op. cit., 1965 ; Fr. Hančar, Das Pferd im prähistorische Zeit, WKB, Band, XI, 1965, p. 81-250 ; I. Bóna, Clay models of Bronze Age Wagons, A. A. Hung., XII, 1960, p. 83-111 ; N. N. Cerednicenko, în vol. Eneolit i bronzovîi vek Ukrainî, 1976.

48 Acest fapt reiese din statistica făcută de noi (Epoca bronzului, ms.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

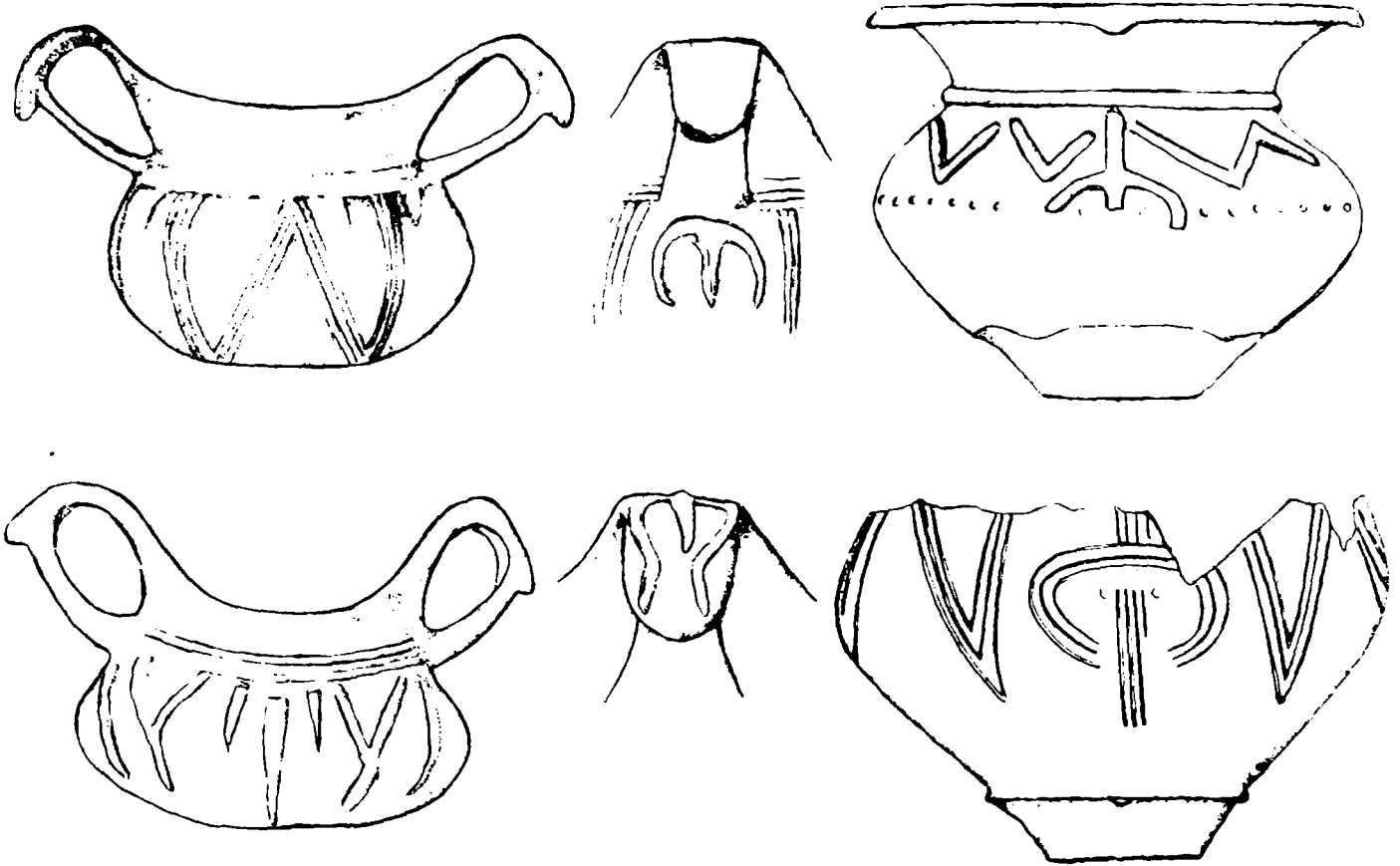

Fig. 21. — Cîndești. Cești și borcane (faza I c — b—a) și fund de vas antropomorf. 1—3 : sc. 1/2 ; 2—4 : sc. 1/5

http://www.cimec.ro, http://cimec.ro

descoperite în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, nu au trăsături net deosebite de acelea semnalate în ariile culturilor contemporane ei ; cu toate acestea se impune sublinierea unora din caracteristicile miniaturilor prezentate mai sus. În acest sens, reamintim un fapt de altfel bine cunoscut că modelele lucrate din ceramică şi mai tîrziu în bronz, reproduceau cum era şi firesc cele două categorii de care : de luptă şi transport. Carul de luptă avea de obicei 2 roţi, dar sînt şi cu 4 şi era tras de cai, cofrajul era mai mic decît la carele de transport şi adesea una din laturi era supradimensionată (latura din dreptul oiştei, unde se înhămau caii). Carul obişnuit folosit pentru transport, avea cofrajul nu prea înalt, de formă dreptunghiulară, iar caroseria era masivă şi formată dintr-un ax central, cu două osii (carul fiind tras atît de cai cît şi boi) [49]. Am menţionat aceste date, pentru a sublinia că piesele descoperite în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, în 90% din cazuri au fost modelate după carele de transport. Cele două osii nu trec decît arareori direct prin cofraj, aşa cum s-a observat în deosebi la miniaturile identificate în aria Wietenberg sau Otomani, ci formau împreună cu axul central, o piesă independentă — caroseria — şi subliniem că 90% din piesele descoperite nu sînt perforate în cele 4 colţuri). Nu putem totuşi omite faptul că s-au semnalat şi fragmente provenind de la care uşoare, care aveau osiile trecute prin cofraj, dar, numărul lor nu depăşeşte 10% (faţă de 90%, cum remarcam mai sus). Dacă avem în vedere gradul de utilitate, atunci firește, carele cu caroserie masivă erau incomparabil mai bune pentru transport poveri grele decît acelea cu una sau două osii trecute prin cofraj. Este posibil ca acestea din urmă, prezente şi în aria Monteoru (ne referim la fragmentele care aveau formă patrulateră şi înăţimea dublă faţă de cele dreptunghiulare), să fi fost folosite nu numai pentru transporturi uşoare ci şi drept care de luptă, aşa cum sînt considerate în mod obişnuit [50]. Dar, cum este şi firesc se pune problema în ce măsură aceste piese erau folosite în cadrul practicilor rituale pe care le implica cultul soarelui. În acest sens, este necesar să facem unele precizări ; astfel, din observaţiile de pînă acum, constatăm că ansamblul de piese lucrate anume pentru a sugera „ideia mersului soarelui pe cer", — carul votiv, tras de lebede sau cai, ce însoţea divinitatea —, aveau ca elemente principale roţile carului adesea supra dimensionate, carul propriu-zis era realizat fie în forma celui de luptă, fie ca un tron (un scaun cu spătarul plin). În alte cazuri, coşul căruţei lipseşte, rămînînd ca element principal doar caroseria şi roţile. Mai tîrziu, în perioada finală a epocii bronzului şi în Hallstatt, aşa cum se ştie, acest ansamblu nu mai are ca element principal „carul", el este înlocuit cu un vas, cu discul solar, sau pasărea acvatică, aşezate direct pe caroserie sau chiar pe o roată supradimensionată. Aşadar, ansamblul de cult a căpătat trăsături

49 Vezi nota 47.

50 Vezi nota 47 şi J. Hampel, Altertum der Bronzezeit in Ungarn, 1887 ; J. Stocký, La Bohême à l'age du bronze, 1928 ; N. Åberg, Bronzezeitlichie und Früheisenzeitliche Chronologie, V, 1935 ; J. Déschelette, Manuel..., II, 1, p. 442-257 ; W. Hensel, op. cit., 1974.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

noi în concordanță cu semnificația pe care doreau să o exprime cei ce modelau carul votiv. Ori, este de la sine înțeles că „drumul parcurs de soare pe cer" din momentul apariției sale pînă la zenit, precum și repatabilitatea acestui fenomen cu adînci implicații în viața omului (atît pe plan economic cît și spiritual), se realiza nu printr-o formă obișnuită ci printr-un simbol bine ales (roata care se învîrtește continuu cînd este pusă în mișcare și pasărea ce poate ajunge prin zborul ei la cer !), mai tîrziu calul înaripat va sugera aceeași idee). Dacă judecăm sub acest aspect atunci firește este mult mai dificil să considerăm că miniaturile reprezentînd carul de transport sau de luptă, așa cum ne apre în stațiunile Monteoru, vor fi fost făcute cu scopul de a simboliza soarele și drumul său pe cer. De altfel, nici miniaturile descoperite în aria Otomani sau Wietenberg [51], prevăzute adesea și cu motive decorative solare alături de acelea caracteristice culturilor respective, nu par să fi fost făcute cu scopul de a întruchipa simbolul divinității solare (nu carul ca atare ci ansamblul în care era inclus). Trebuie de asemenea să menționăm aici că nici în ariile culturilor Costișa, Tei sau Verbicioara, nu au fost încă semnalate miniaturi ale carului votiv cu piesele adiacente care ar putea să fie interpretate ca transpuneri ale divinității solare și a ideii de apariție și dispariție repetată a acestuia pe cer. Nu este însă exclus ca miniaturile descoperite în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, modelate aidoma pieselor folosite în viața obișnuită să fi fost făcută cu scopul de a simboliza belșugul obținut printr-o recoltă bună și prin aceasta mulțumirea ce era adusă divinității (avem în vedere faptul că în ele se găseau ofrande — grîne — ce urmau să fie consumate de focul sacru aprins pe unul din altarele unde se practicau ritualurile consacrate special de agricultori). Pentru comunitățile tribale Monteoru, care chiar dacă nu le locuiau într-o zonă de cîmpie, agricultura constituia una din activitățile de bază, ori a aduce ca prinos daruri (în mod simbolic un car de transport plin cu grîne pare verosimil). Dar, firește descoperirea unor alte piese poate modifica formularea ipotezei adoptate de noi sau poate aduce completări în sensul că vor fi fost folosite și în cadrul unor ritualuri cu semnificații deosebite (fig. 22/1—3 ; 23 ; 30/6, 8, 9).

Pentru a încheia această gamă de descoperiri, fie că este vorba de altare cu ansamblul lor de piese, fie că este vorba de obiecte semnalate disparat, trebuie să ne oprim și la formele sub care apare simbolul soarelui, realizat într-o manieră realistă sau mai abstractă de purtătorii culturii Monteoru. În acest sens, vom reaminti mai întîi principalele categorii de piese, chiar dacă unele au fost deja prezentate în cadrul unui ansamblu de cult bine determinat. Astfel, simbolul solar este realizat în primul rînd prin vatra rotundă, fie că este construită într-o locuință obișnuită și folosită ca atare, fie că apare într-un ansamblu de cult. Acestora din urmă, li se adaugă cîte odată și un motiv decorativ, simbolizînd repetabilitatea fenomenului de apariție și dispariție a soarelui pe

51 Gh. Bichir, Autour du problème des plus anciens modèles des chariots découverts en Roumanie, Dacia, NS, VIII, 1964, p. 67-86 ; I, Ordenlich și N. Chidioșan, în Crisia, 1975, p. 29-74.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

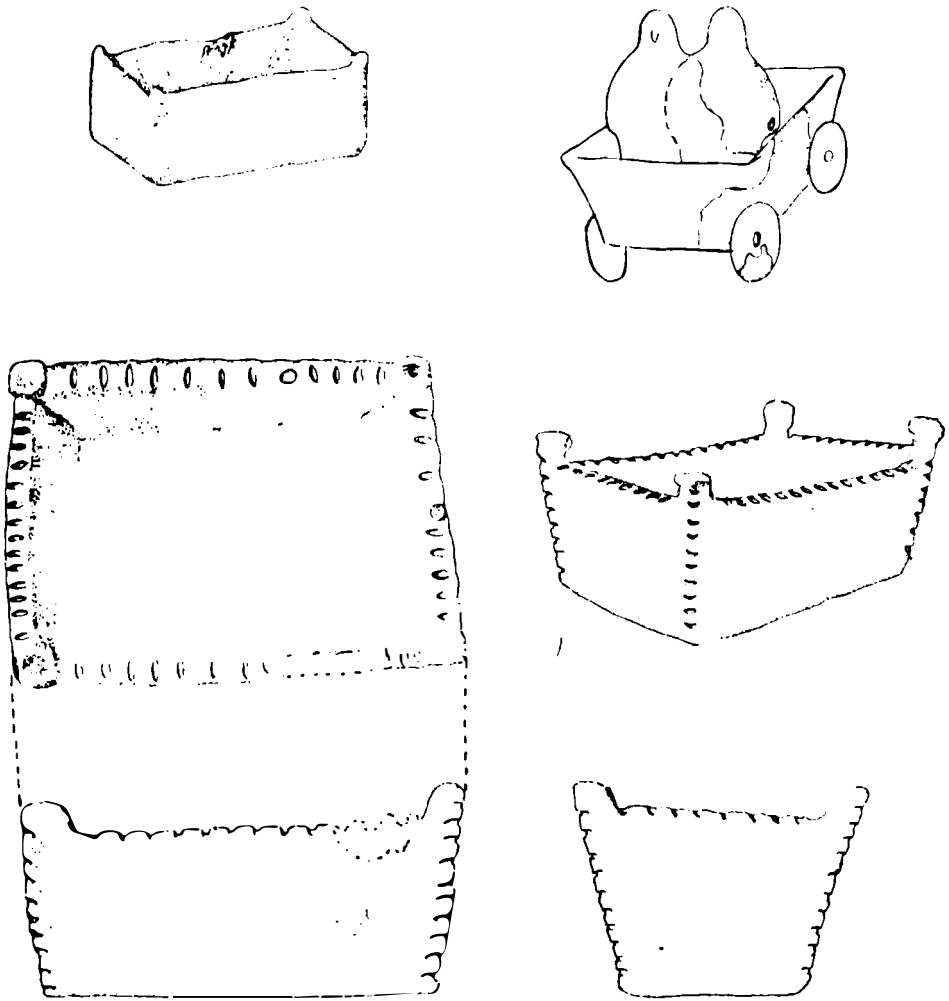

Fig. 22. — Care votive descoperite la Cîndeşti. 2 : reconstituirea ansamblului (carul cu idolul antropomorf descoperit în altarul din locuinţa IIb) ; 1 : sc. 1/1 ; 3 : sc. 1/4.

cer, realizat prin spiralele dispuse în sensuri opuse, ca cele de pe vatra de la Wietemberg, sau prin modelarea pe suprafaţa ei a discului solar, cum este cazul la Năstăseni, în aria Monteoru. În ceea ce priveşte vetrele din locuinţe, s-a constatat că de nenumărate ori, înainte de a fi construită se spărgea pe locul respectiv, un vas sau mai multe (ce va fi conţinut probabil un lichid sau hrană) şi apoi se aplicau lipiturile. Vatra simboliza statornicia căminului şi a acelora ce locuiau acolo timp îndelungat şi în acelaşi timp ea reprezenta legătura dintre pămînt (pe care era aşezată

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi din care era lucrată) şi cerul cu soarele, prin focul şi flăcările ce se înălţau spre el. Ofrandele depuse înainte de a se construi vatra aveau ca scop cîştigarea bunăvoinţei divinităţii şi nu este exclus ca în cadrul

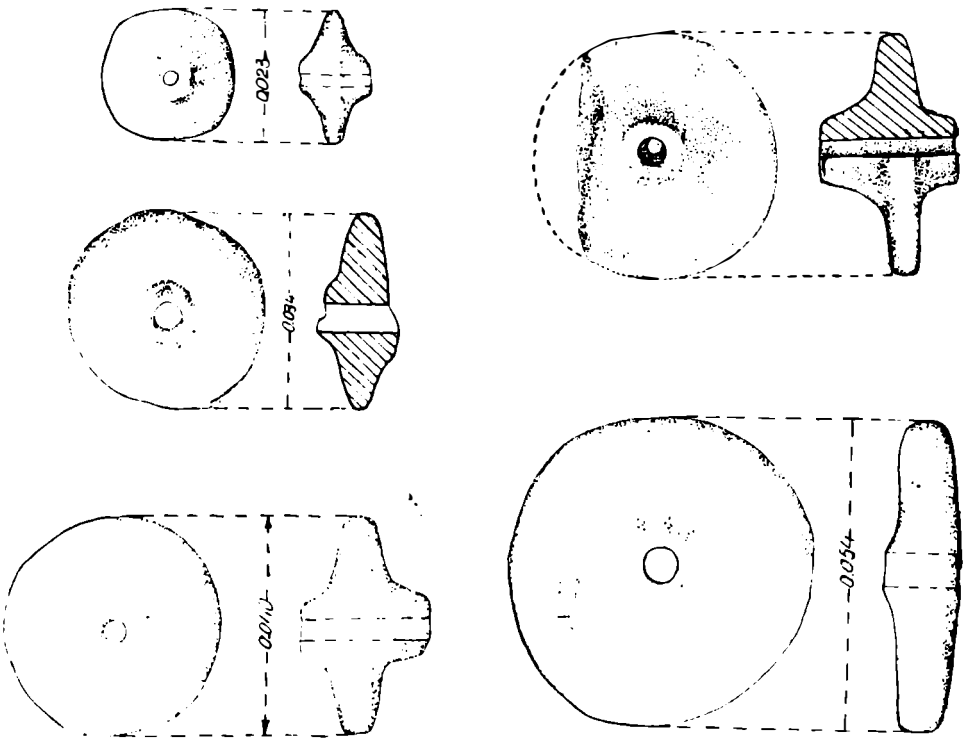

Fig. 23. — Roţi de care descoperite la Cîndeşti.

unor ceremonii mai modeste cu caracter familial cum ar fi cultul strămoşilor, focul de pe vatra locuinţei să fi consumat unele din darurile aduse cu acel prilej. Forma vetrei aidoma discului solar nu era întîmplătoare ; aşa cum astrul ceresc încălzea şi lumina pămîntul tot aşa şi vatra aducea căldură şi lumină căminului respectiv.

Simbolul solar mai era realizat şi prin discurile sau măsuţele lucrate din ceramică, semnalate în cadrul unor altare, pe care se depuneau ofrande (uneori aceste piese erau decorate).

Nu mai puţin interesante, sînt o categorie de „amulete" din lut ars, în formă de disc solar, prevăzute cu una sau două perforaţii pentru a fi agăţate. În unele cazuri, sînt ornamentate fie cu o spirală strînsă [52], fie cu un decor mai abstract cum sînt unele piese de la Cîndeşti. Aici, deco-

52 Un exemplar frumos a fost descoperit la Cîrlomăneşti (vezi, Al. Oancea şi V. Drîmboceanu, SCIVA, 4, 28, 1977, p. 553, fig. 3/4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rul incizat este dispus în scară şi flancat de 2 linii ondulate — fulgerul ? — (acest decor ar putea simboliza năzuinţa de a se ridica spre cer — scara — şi în acelaşi timp imposibilitatea de a-l realiza — fulgerul cu efectul său distrugător — ?). Este însă dificil aşa cum am subliniat de nenumărate ori, de a descifra gîndul, ideia ce vor fi vrut să o simbolizeze cei ce au lucrat nu numai această amuletă, ci şi alte piese la care ne-am referit în cursul expunerii de mai sus. În legătură cu aceste amulete trebuie să menţionăm că ele nu se găsesc în număr prea mare, în cazul staţiunii de la Cîndeşti, de exemplu, nu au fost semnalate decît 10 piese în toate cele 12 nivele de locuire (începînd cu faza Ic_3 şi pînă la sfîrşitul fazei IIb), iar în alte aşezări ele sînt şi mai rare. Acest fapt ne permite să sugerăm ipoteza potrivit căreia amuletele similare discului solar, vor fi fost purtate numai de către unele persoane care aveau un anumit rol atunci cînd se oficiau unele ritualuri legate de cultul soarelui ?! [53]. Simbolul solar, mai apare şi pe alte obiecte cum este de exemplu carul votiv sau pe roţile fără spiţe, ce-i drept mai rar în aria Monteoru decît în aria Otomani sau mai ales Wietenberg, unde decorul solar însoţeşte adesea motivele specifice culturilor respective. Nu putem omite de asemenea, nici faptul că în unele cazuri, se aplică în cele 4 colţuri ale carului mici discuri, alteori chiar cupe reprezentînd fireşte acelaşi simbol solar [54].

Dar în afară de acestea, simbolul solar a avut o largă răspîndire mai ales în faza Ic_3, cînd a constituit unul din motivele principale cu care s-a ornamentat ceramica. Astfel, cercul sau cercurile concentrice tăiate în 4 (prin cele două diametre terminate la capete printr-o mică alveolă, marcînd poate sugestiv punctele cardinale ?) alteori secţionate în plan orizontal de un şir de împunsături, sau înconjurate de un cerc realizat din alveole sau chiar incizii scurte simbolizînd raze, reprezintă motivul principal al fazei Ic_3 (mai ales începînd cu etapa a II-a). Acest motiv solar este dispus în registre verticale separate între ele de benzi sau numai o linie realizate din împunsături sau incizii întrerupte, atunci cînd este aplicat pe cešti şi în registre orizontale cînd este aplicat pe borcane, vase de ofrandă, askos-uri, etc. Acelaşi decor ornamentează şi capacele (90%, rotunde şi cu ramă interioară), fiind asociat adesea şi cu o bandă unghiulară, realizîndu-se astfel un simbol combinat — soarele în formă de stea cu 6—8—10 colţuri. Nu

53 După statistica făcută de noi (epoca bronzului..., ms).

54 În aria Wietenberg, la unele miniaturi de care se aplică în colţuri capul de berbec mai mult sau mai puţin stilizat; aceeaşi observaţie o putem face şi cu unele exemplare din aria Otomani (Vezi: K. Horedt, op. cit., Dacia, NS, IV, 1960, fig. 12/7), T. Bader, op. cit., 1978, pl. XXXVI/20-27. Nu este exclus ca şi pe torţile unor cešti, cei doi butoni adesea cu suprafaţa lăţită să reprezinte simbolul discului solar, aşa cum ne apare la unele vase din faza II a de la Cîndeşti sau Terchešti. Cît priveşte vasele de la Cîrlomăneşti, Al. Oancea, consideră că de la torţile cu mici cupe sau disc „pe aceeaşi linie tipologică" se vor naşte cele cu cap de berbec (SCIVA, 4, 28, 1977, p. 520, fig. 11/3, 7), dar nouă nu ni se pare verosimilă această filieră. Capul de berbec apare nu ca un şir de încercări succesive, ci ca un element nou probabil cu o semnificaţie deosebită şi chiar dacă am admite dezvoltarea treptată ea nu a putut avea ca punct de plecare discul sau micile cupe de pe torţi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

lipsesc nici cazurile cînd în interiorul cercului se aplică un motiv incizat dispus radial, centrul fiind bine subliniat cu o alveolă [55]. (fig. 24).

Începînd cu faza I_{C2}, acest decor dispare de pe majoritatea formelor ceramice, fiind păstrat doar pe capacele rotunde unde se vor aplica

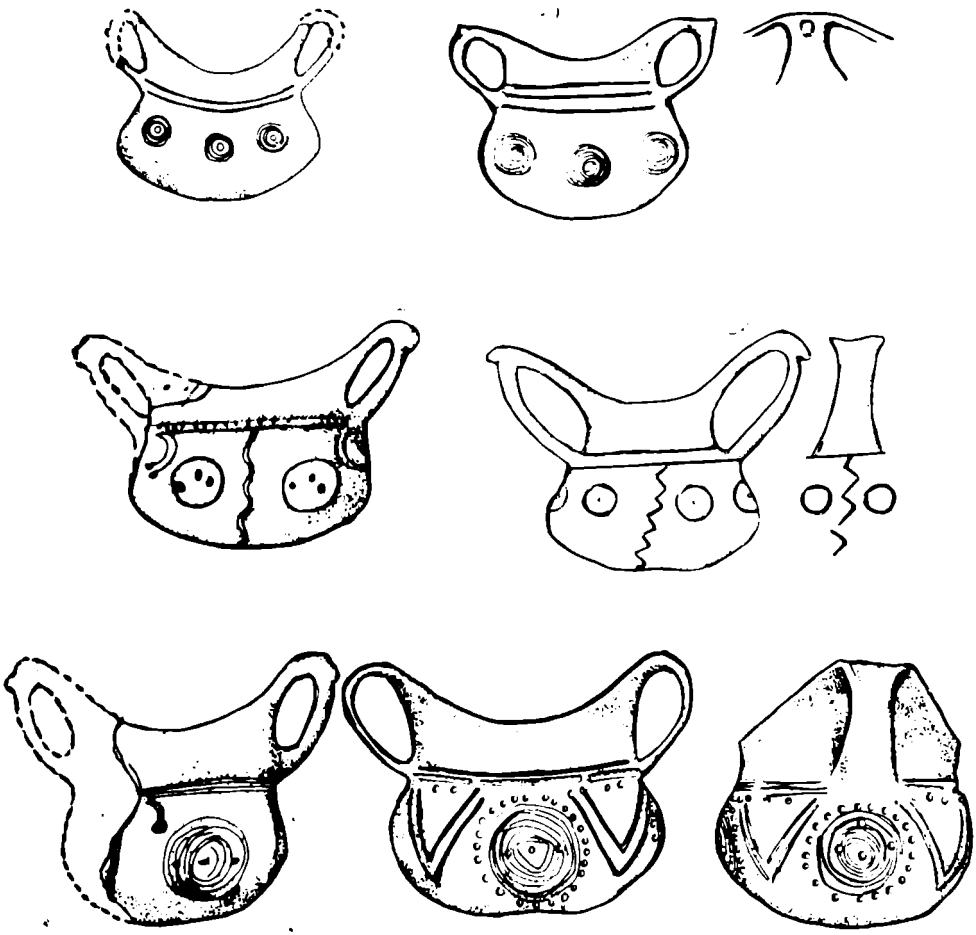

Fig. 24. — Cîndești. Cești din faza I_{C3}, prevăzute cu decor solar. cca. 1/3.

cercuri concentrice (dar distanțate între ele), realizate din linii în relief sau discul solar cu raze (fig. 25/4—5, 6—7). De altfel, în gama motivelor decorative executate mai ales din linii în relief, constituite foarte riguros decorul solar nu putea fi intercalat [56]. La sfîrșitul fazei Ic_2, motivul solar

55 Acest decor înscrie valori de aproximativ 65% din totalul de motive de bază ce se aplică pe vasele din faza Ic_3 (obn. ns.).

56 Idem. (cf. observațiilor noastre referitoare la faza Ic_2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

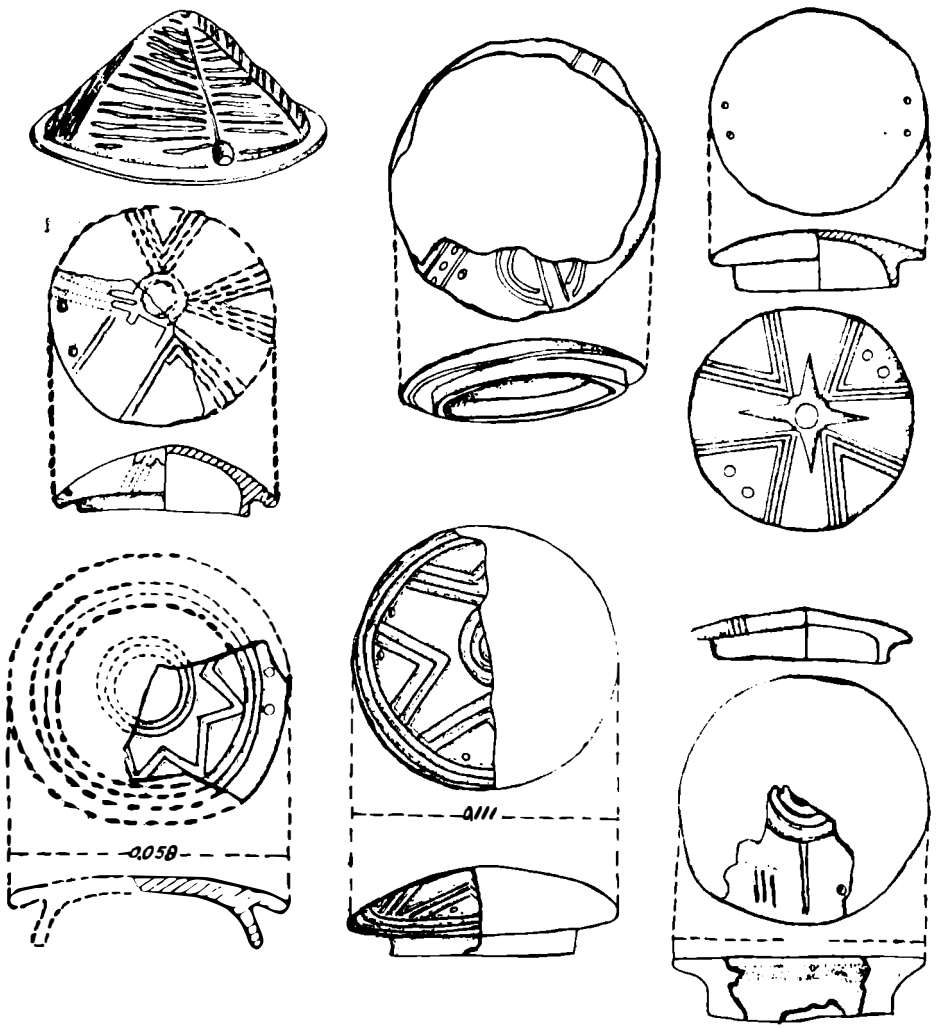

Fig. 25. — Capace din fazele Ic3—Ic2, decorate cu motive solare. 1, 3. 4—6 : Cîndeşti ; 2 : Mînăstioara. cca. 1/2.

este total eliminat şi va reapare în alt context la începutul fazei IIa (fig. 29/2). Este posibil ca eliminarea motivului solar de pe ceramică să se fi datorat faptului că acest simbol va fi căpătat o nouă valoare şi s-a considerat probabil că el nu mai putea fi banalizat prin aplicarea lui pe formele ceramice uzuale. În sensul celor relatate mai sus, menţionăm că şi în cadrul altor culturi contemporane cu Monteoru sau anterioare ei, decorul solar va cunoaşte o largă utilizare pe ceramica uzuală mai ales în fazele corespunzătoare etapelor de început, el fiind apoi eliminat brusc

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau treptat [57]. Nu ar fi greșit dacă am considera că acest fenomen se petrece odată cu cristalizarea în forme riguroase definite a cultului soarelui, fapt care aducea după sine constituirea unor reguli, ce impuneau folosirea mai limitată a simbolului solar, adică aplicarea lui de predilecție pe obiecte și piese întrebuințate cu prilejul oficierii cultului ca atare [58]. În ceea ce privește decorul de pe ceramica Monteoru, pînă la începutul fazei II a, constatăm că s-au găsit numeroase soluții de a combina cît mai elegant motivele de bază (arcadele, festoanele, benzile orizontale, verticale sau unghiulare). La începutul fazei IIa, dar mai ales în faza IIb, reapare într-un procentaj redus, alături de alte motive, simbolul solar. El este acum realizat din caneluri concentrice, asociate cu spirale incizate dispuse în sensuri opuse (pentru a sugera rotirea). Alteori, acest motiv apare neînsoțit de caneluri, fiind intercalat între celelalte ornamente. În legătură cu aceasta, nu putem să nu amintim aici că la începutul fazei IIa se constată înmănunchierea la un loc a tuturor motivelor decorative care au fost preferate în fiecare din cele 7 faze de evoluție ale culturii Monteoru (cercurile concentrice incizate din faza Ic_3 sînt realizate în caneluri, liniile, romburile și triunghiurile în relief din faza Ic_2, sînt transpuse în incizii, iar festoanele și „S"-urile legate vor fi combinate cît mai ingenios). Asocierea acestor motive vor da o nuanță de „baroc" decorului de pe ceramica fazelor finale ale culturii Monteoru și în acest ansamblu atît de bogat își vor găsi loc și canelurile concentrice. Din cele expuse pînă acum se observă clar, că simbolul solar ce devenise un decor „banal" în faza Ic_3, va fi brusc înlocuit cu motivele geometrice combinate după reguli foarte riguroase ce se vor păstra pînă în fazele finale ale culturii Monteoru. Reapariția acestuia pe ceramica uzuală se înscrie într-un alt context (marcat de etapa finală a epocii bronzului și apoi în Hallstatt) în care el va căpăta noi valori, iar aplicarea sa pe o gamă întreagă de obiecte și ceramică va reflecta noul sens nu numai al simbolului solar ci al cultului soarelui ca atare [59].

În sfîrșit, tot aici trebuie să mai amintim că pînă în prezent nu au fost identificate figurine antropomorfe sau zoomorfe ornamentate cu motivul solar (cu ocazia prezentării acestor piese am menționat, dar am considerat că este bine să mai subliniem cu prilejul descrierii decorului respectiv).

Ne-am oprit mai întîi așa cum era și firesc la prezentarea unor ansambluri de cult, piese și obiecte precum și la diferitele forme de realizare ale simbolului solar, care atestă că purtătorii Monteoru se preocupau în mod deosebit în cadrul credințelor magico-religioase de a cîștiga

57 Idem ; sînt preferate acum motivele geometrice, îndeosebi romburile constituite din alăturarea a două benzi unghiulare reliefate, benzile în relief, dispuse orizontal, vertical sau unghiular, linia în fulger, etc.

58 Așa se întîmplă de exemplu în cultura Fatianovo (vezi, M. C. Akimova, KSIIMK, 16, 1974, p. 121-131 ; O. N. Bader, KSIIMK, 75, 1959, p. 143-154) sau chiar în aria Tei (V. Leahu, op. cit., 1971) ; acest simbol va avea o largă răspîndire la sfîrșitul epocii bronzului și în Hallsttat (vezi G. Kossak).

59 Pentru decorul fazelor tîrzii Monteoru, vezi, M. Florescu, în SCIV, 18, 2, 1967 ; Idem în Mem. Ant., III, 1971.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bunăvoința în primul rînd a soarelui dătător de lumină și căldură. Cu toate acestea, identificarea unor amulete și a altor obiecte din lut, piatră sau os dovedește că magia constituia încă o formă importantă prin care omul încerca să obțină o putere mai mare sau să fie ferit de boli si dușmani. Este știut, că exista practica de a modela în forme mai exacte sau abstracte a unor lucruri sau ființe considerate ca înzestrate cu puteri superioare omului, aceasta cu scopul de a transmite celui ce purta un astfel de model — amuletă — calitățile ce le avea în realitate (obiectul sau ființa după care făcea amuleta).

Dintre aceste amulete, merită să ne oprim la cîteva descoperiri în așezările corespunzătoare fazelor I_{C3} —I_{C1} și a căror semnificație nu poate fi trecută cu vederea. Menționăm astfel miniaturile din lut ars, reprezentînd topoare de luptă cu ceafa cilindrică sau a unor forme mai arhaice, copii destul de exacte ale acelora folosite în mod obișnuit și lucrate după cum se știe din roci dure. Aceste topoare constituiau în primul rînd una din categoriile principale de unelte, eficacitatea lor fiind indiscutabil superioară acelora lucrate din roci cu duritate medie [60]. Ele au fost utilzate firește și ca arme, dar subliniem că deși sînt cunoscute sub numele de topoare de luptă, 95% din ele au vădite urme de întrebuințare la diferite activități pentru agonisirea celor necesare traiului [61]. Avînd în vedere multipla lor utilizare, este indiscutabil că purtătorii Monteoru acordau o deosebită importanță prelucrării sau obținerii acestor topoare. Nu este exclus ca în momentul cînd se începea transformarea rocii în unealtă propriu-zisă să fi avut loc și unele ritualuri oficiate anume pentru a transmite atît celor ce le lucrau cît și celor ce le erau destinate puterea și eficacitatea uneltei respective. În același timp transpunerea în lut ars a celui mai valoros prototip avea menirea să aducă purtătorului amuletei, invincibilitatea în luptă și puteri sporite atunci cînd îl folosea la lucrul obișnuit. De asemenea, trebuie să atragem atenția că una din aceste amulete (din păcate fragmentară), a fost prevăzută și cu un motiv decorativ realizat din împunsături ; după felul cum este dispus ornamentul ar putea sugera încercarea de a contura trăsături umane ? (capul fiind probabil partea superioară a cefei cilindrice, umerii, zona centrală unde este și gaura de înmănușare, în rest piesa nepăstrîndu-se întreagă nu mai putem să reconstituim modul în care vor fi vrut să realizeze această imagine umană). Dar indiferent de faptul că au avut sau nu intenția de a contura pe această amuletă o siluetă umană, transpunerea sub forma unei miniaturi din lut ars a celei mai importante categorii de unelte și arme, topoarele de luptă, dovedește că purtătorii Monteoru, acordau un așa de mare interes prelucrării și obținerii lor încît foloseau atît ritualurile magice cît și amuletele purtătoare de puteri magice. (fig. 26 ; 30/5, 7).

În afară de aceste miniaturi de topoare semnalate deocamdată numai în așezările Monteoru timpurii (Ic_3—Ic_2), menționăm că au fost identificate și o miniatură de daltă lucrată din bronz și reprezentînd

60 Statistica și analiza tipologică făcută de noi în Epoca bronzului..., ms.
61 Idem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

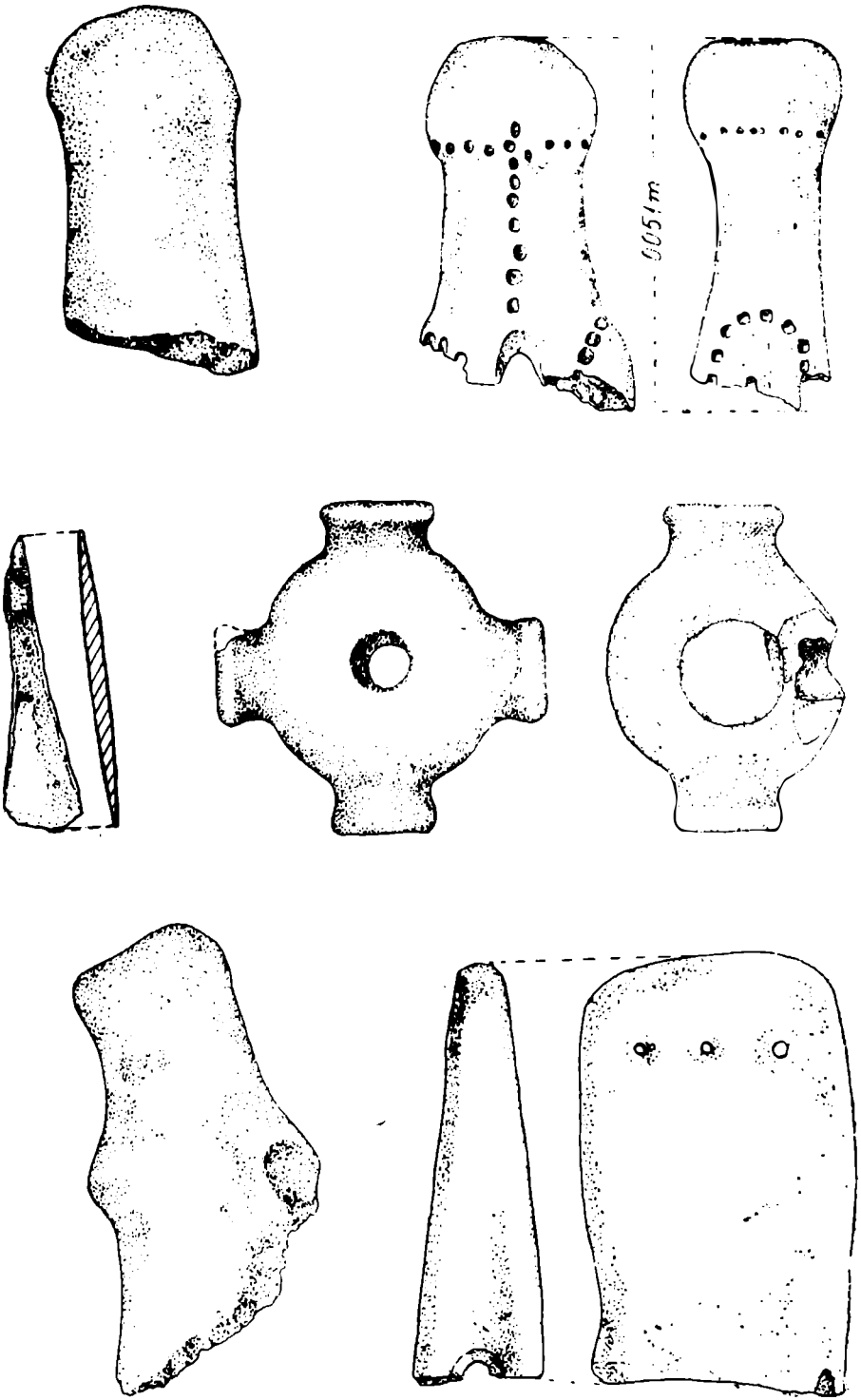

Fig. 26. — Amulete din lut ars şi bronz. 1—2, 5—6 : Bogdăneşti ; 3—4 : Cîndeşti ; 7 : ...

http://www.cimec.ro http://cmiabc.ro

copia exactă ale pieselor utilizate ca atare. Este interesant faptul că această miniatură a fost descoperită alături de o piesă obișnuită, în inventarul unui mormînt de înhumație din faza Ic_2, din necropola de la Cîndești [62]. Astfel, s-a observat că înhumatul avusese sub șoldul stîng o taşcă ? în care se găseau : o daltă, un pumnal, un vîrf de săgeată și miniatura de daltă. De asemenea, mai subliniem și faptul că înainte de inhumare groapa mormîntului fusese purificată prin foc și spre deosebire de alte cazuri, cînd cel decedat era depus în mormînt după stingerea focului și înlăturarea resturilor de cărbune și cenușă, aici dimpotrivă, el fusese așezat direct pe cărbunii aprinși, fără intenția de a-l incinera. Cu toate acestea, în timpul cît avusese loc ritualurile ce precedau acoperirea gropii și a celui depus acolo, focul a deteriorat puternic nu numai îmbrăcămintea ci și obiectele de bronz care se găseau în săculețul prins la șold (menționăm astfel, că ele erau acoperite de cărbune și cenușă). Este posibil că cel ce posedase această miniatură de daltă să fi fost un „meșteșugar", știut fiind că unele piese din metal erau prelucrate la fața locului în diversele așezări așa cum, ne-o dovedește și formele de turnat sau urmele atelierului semnalat în stațiunea eponimă [63]. Dacă ținem seama de aceste date, este verosimil că meșteșugarul să-și fi luat cu el odată cu ieșirea din viață amuletele care avuseseră o anumită putere magică și care îi facilitase atît timp cît fusese în posesia lor transformarea metalului brut în unelte. Faptul că aceste mici amulete nu erau luate de către un altul care rămăsese în viață, ne permite să presupunem că în momentul cînd se desfășurau ritualurile magice cu scopul de a transmite anumite calități ce se imprimau simbolic pe amuletele ce erau lucrate simultan, era probabil necesară și prezența celui căruia îi erau destinate. Aceste calități pe care le căpăta cel ce-i erau destinate amuletele nu mai puteau fi transmise atunci cînd prin ieșirea din viață părăsea comunitatea respectivă. Dar și în acest caz ca și în alte multe pe care le-am semnalat aici, este încă destul de temerar să reconstituim formele de manifestare ale diferitelor credințe magico-religioase, interpretarea formulată mai sus rămîne doar o ipoteză de lucru. Cu toate aceste rezerve, nu putem totuși să nu subliniem că modelarea unor amulete „dotate" cu puteri magice, făcute după principalele categorii de unelte scoate și mai mult în evidență că purtătorii Monteoru au avut în vedere scopurile practice (agonisirea celor necesare traiului) spre care au canalizat și această activitate mai puțin concretă. Cu toate că am optat pentru formularea ipotezei potrivit căreia miniaturile de topoare și dălți vor fi fost făcute în cadrul unor ritualuri magice și folosite ca atare, nu putem trece cu vederea că în această vreme pe un spațiu foarte larg, era răspîndit „cultul toporului" cu dublu tăiuș (labris), care apare pe numeroase reprezentări plasat între coarnele taurului, înlocuind simbolul solar, cult ce va supraviețui

62 Este interesant că pe lîngă piesele amintite, s-a mai găsit și un vîrf de săgeată din bronz, fiind astfel primul exemplar care apare într-un context sigur din faza Ic_2.

63 I. Nestor, în Istoria României, vol. I, 1960.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

încă lung timp în unele zone aferente bazinului mediteranean [64]. Ținînd seama de acest fapt se pune întrebarea dacă cele cîteva miniaturi din lut ars și bronz ar putea fi puse în legătură cu o anumită formă de manifestare a „culturului toporului". Firește, nu trebuie să excludem această posibilitate, dar sîntem obligați să subliniem că miniaturile la care ne-am referit nu reprezintă copia toporului bipen, ci ale pieselor obișnuite și folosite ca atare în aria Monteoru. Chiar dacă am admite că acest cult a fost adoptat și că în locul labris-ului s-au utilizat topoarele obișnuite, ele ar fi trebuit să fie găsite fie într-un anumit context (de cult), fie în asociație cu alte piese de cult și care ne-ar putea folosi ca indicii, că se va fi practicat ritualurile respective (legate de cultul toporului). Tot aici mai trebuie să adăugăm și faptul că în cele mai numeroase cazuri reprezentările toporului bipen sau a altui tip cu funcție similară, apare asociat cu capul sau coarnele taurului, considerat după cum se știe, animal sacru, ori din datele pe care le avem referitoare la cultura Monteoru nu ne permit să facem o afirmație în acest sens [65]. Așadar, miniaturile de topoare pe care le-am menționat au fost folosite ca amulete ce li s-a „transmis anumite puteri magice, odată cu prelucrarea lor și nu reprezintă forme de exprimare ale cultului toporului asociat cu taurul ca animal sacru". Pe lîngă amuletele consemnate mai sus, s-au mai descoperit și alte mici obiecte lucrate fie din așchii de piatră, fie din lut ars și os, eventual chiar mici pietre poliedrice sau ovoidale, perforate sau în curs de perforare pentru a putea fi purtate sau eventual agățate de un obiect de uz casnic. Aceste piese deși nu credem că vor fi fost simple jucării, trebuie totuși să fim destul de prudenți, rolul lor ca amulete fiind mai greu de deslușit (fig. 27).

Observațiile și datele consemnate pînă acum, precum și formularea destul de evazivă a unor ipoteze de lucru subliniază și mai pregnant dificultățile ce ne stau în față atunci cînd încercăm să prezentăm fie în ansamblu, fie în amănunt, credințele magico-religioase, specifice purtătorilor Monteoru. Cu toate acestea se impune ca în încheiere să revenim asupra cîtorva categorii de descoperiri pentru a putea astfel schița imaginea unui tablou cît mai veridic al universului spiritual al celor ce au locuit neîntrerupt în tot cursul mil. II î.e.n. în zonele estice ale spațiului carpato-dunărean.

Astfel, prezența sanctuarului din stațiunea eponimă cît și a celorlalte 8 altare cu ofrande și alte obiecte de cult adiacente, dovedesc din plin preocuparea purtătorilor culturii Monteoru de a cîștiga bunăvoința

64 În acest sens, amintim de exemplu cultul lui Jupiter Dolichenus, sau cazul menționat de Pasusanias, că printre ofrandele ce se aduceau în sanctuarul de la Delphi erau și topoare votive.

65 Este foarte semnificativ faptul că analiza resturilor osteologice provenind din așezările Monteoru timpurii, Ic_3—Ic_2, rezultă că nu sînt preferate ovicaprinele ci cornutele mari, ori tocmai această observație nu trebuie minimalizată, ea ne va permite în viitor să deslușim cauzele ce i-au determinat să-și îndrepte atenția către cornutele mici. Totuși, tendința, preferința spre constituirea de turme din ovicaprine s-a manifestat și prin ritualurile semnalate încă din faza I c_2 și accentuată în fazele următoare cînd a devenit o realitate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

forţelor supranaturale. Dar, s-a observat că deşi fiecare comunitate tribală îşi avea modalităţile sale proprii de a solicita sprijinul divinităţii (şi subliniem în acest sens, particularităţi de construire a vetrelor, numărul de vase şi locul lor în cadrul ansamblului de cult, prezenţa unor obiecte folosite anume, cum este cazul cu Rhyton-ul de la Mînăstioara,

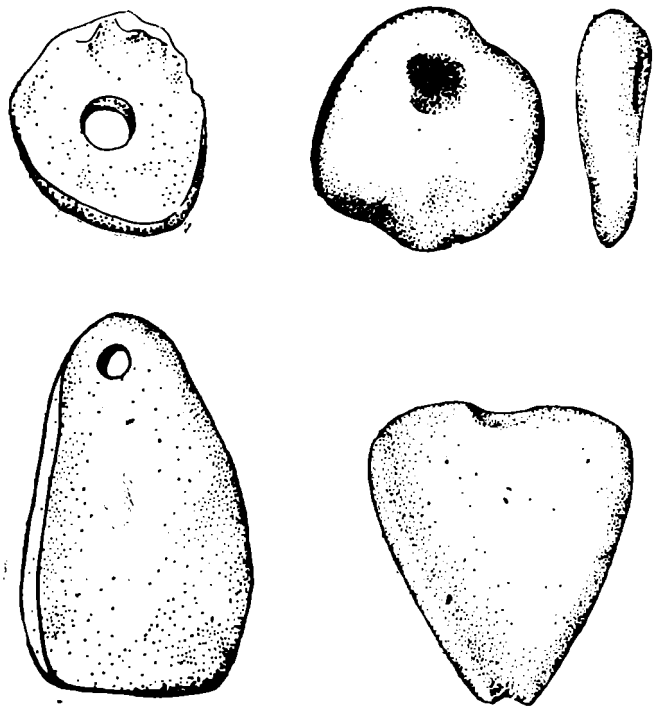

Fig. 27. — Amulete diferite. 1, 3 : Cîndeşti ; 2, 4 : Mînăstioara. sc. 1/1.

discul şi măsuţa de cult de la Sărata-Monteoru, la care se adăugau firește şi anumite particularităţi în ceea ce priveşte oficierea ritualurilor şi a imprecaţiilor ca atare), vor apărea însă constant şi în toate cazurile elementele fundamentale prin intermediul cărora se face legătura cu forţele supranaturale acestea fiind : vatra, focul, ofrandele.

Cu o singură excepţie, vatra era rotundă aidoma discului solar al cărui simbol era cîte odată imprimat pe suprafaţa sa (exemplu edificator, vatra de la Năstăseni). Construirea vetrei, care era de altfel altarul propriu-zis, era precedată de obicei de oficierea unor ritualuri practicate cu scopul de a purifica locul (unde urma să fie plasată vatra) şi de a sublinia permanentizarea legăturii cu pămîntul roditor (pe care era aşezată). Ritualurile respective implicau depunerea sub lipiturile vetrei a unuia sau mai multe vase care erau sparte anume cu acel prilej. Ritualuri similare s-a observat că aveau loc şi atunci cînd erau construite

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în locuințele obișnuite, vatra casei fiind simbolul statorniciei, a permanenței și căldurii căminului familial.

Cel de al doilea element, focul era aprins cu prilejul oficierii tuturor ritualurilor care implicau oferirea de daruri pentru a mulțumi divinității. Cu o singură excepție, focul care consuma ofrandele în semn că erau primite, avea rolul de intermediar, principalul element de comuniune dintre divinitate și om. Dar, în cadrul comunităților tribale monteorene, focul nu era numai un element principal și inseparabil de cultul soarelui, ci avea și atributele lui proprii. Avem în vedere faptul că s-a observat că numeroase gropi de morminte au pereții arși, ca urmare a focului intens întreținut aici în timpul cît se desfășurau ritualurile ce precedau înhumarea. La aceasta se mai adaugă și faptul că deja din etapa I a fazei Ic_3, se practica incinerarea unora din membrii comunității tribale [66], iar în unele cazuri, s-a constatat că lîngă construcția de piatră a mormintelor se acroșa și o mică vatră, pe care se ardeau ofrande sau se aprindea periodic focul. Prin urmare, focul era considerat sacru, cu atribute proprii, cum este acela de a purifica lăcașul de veci, de a elibera „sufletul" prin arderea corpului material și în sfîrșit de a consuma ofrandele atunci cînd se oficiau ritualuri legate de cultul strămoșilor, de cultul morților, în general. Cu toate acestea, trebuie să subliniem că nu avem nici o dovadă că se va fi practicat „cultul focului" sau că va fi fost divinizat, personificat ca o zeitate anume, așa cum apare Agni sau Athar [67]. Așadar, „focul sacru", cu atributele sale, ce depășeau limitele lui în cadrul utilizării obișnuite, cotidiene, avea rolul de intermediar dintre om și forțele supranaturale, și însoțea permanent cu o semnificație bine definită, numeroase ritualuri practicate de comunitățile tribale monteorene.

În sfîrșit cel de al treilea element, ofrandele sînt nelipsite din toate locurile de cult amenajate, ele fiind prezente și în morminte (fie lîngă cel decedat, fie lîngă construcția de piatră ce le acopereau). Acest fapt nu este neobișnuit ; dar trebuie să subliniem că pentru comunitățile tribale monteorene darurile oferite spre a cîștiga bunăvoința divinității aveau un scop precis, îndeplinirea lui cu prisosință, fiind legată strîns de viața întregii comunități. Astfel, grîul și meiul sau ofrandele de carne (animale domestice și sălbatice, pește, etc.), ce proveneau din diversele activități practice, agricultură, păstorit sau vînătoare, sînt o dovadă că pentru agonisirea celor necesare traiului, erau alese anume daruri care să reflecte însăși preocupările lor, ce doreau a fi sprijinite de către forțele divine. Alături de aceste trei elemente (vatra, focul și ofrandele) ce nu lipsesc din nici unul din locurile de cult semnalate pînă acum, fiecare comunitate tribală își avea libertatea de a folosi în cadrul practicilor rituale atît obiecte de cult cît și uzuale așa cum găsea de cuviință. Nu este deci surprinzător că în unele cazuri alături de altar se găsește fie o măsuță de cult, un disc din lut, unul sau mai multe vase de ofrandă

66 Asupra creșterii procentajului de incinerați, vezi observațiile lui I. Nestor și E. Zaharia pentru Sărata-Monteoru : în Istoria României și respectiv, în Atti..., VIII, Beograd, 1973.

67 Rig—Veda—Imnuri închinate lui Agni—Zend—Avesta—Imn închinat lui Athar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau uzuale, precum şi unele unelte finite sau în curs de prelucrare, adesea din cele folosite obişnuit.

La prezentarea diferitelor altare semnalate în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, am insistat asupra faptului că atît ofrandele cît şi obiectele de cult sau obişnuite ce le însoţeau nu erau întotdeauna

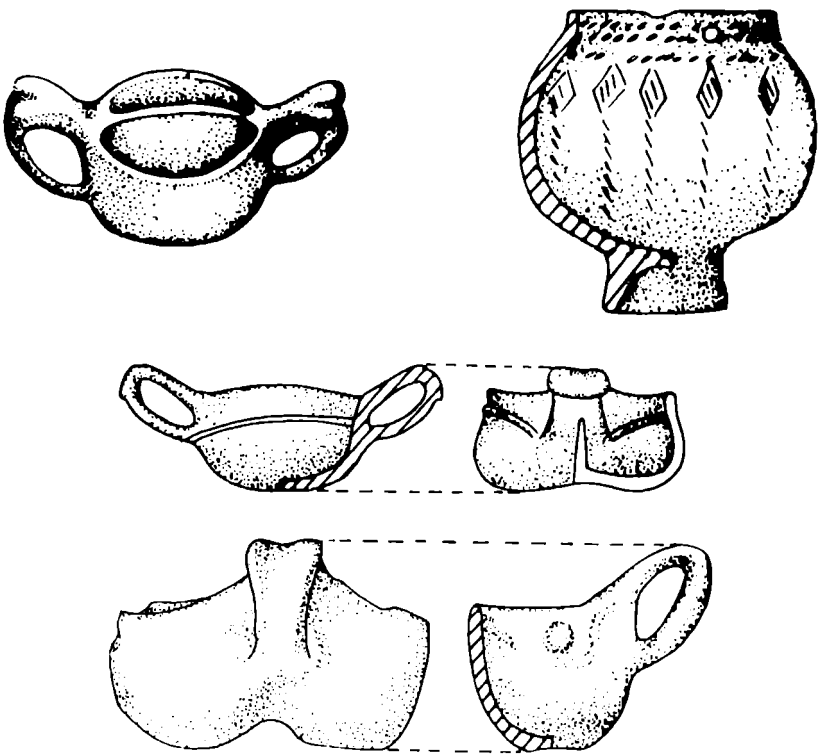

Fig. 28. — Cești duble și cupă cu picior. 1—2 : Poiana ; 3—4 : Costișa. sc. 1/3.

aceleaşi, ci reflectau anumite activităţi practice ca agricultura, păstorit sau vînătoare şi doar numai în anumite cazuri, prin ansamblul lor, reflectau întreaga activitate tribală. Este de la sine înţeles că semnificaţia deosebită implica oficierea ceremoniilor la „date" stabilite anume, dar în concordanţă cu momentul cel mai important din activitatea practică ce doreau a fi sprijinită de divinitate şi pentru care amenajaseră locul de cult respectiv (însămînţarea ogoarelor, strîngerea recoltei, trimiterea turmelor la păşune, începutul celei mai bune perioade pentru vînătoare etc.). În acest sens, este semnificativ faptul că s-au semnalat altare cu ofrande şi obiecte de cult specifice agriculturii ca de exemplu la Mînăstioara, Cîndeşti etc. sau de predilecţie vînătoare şi pescuit, etc., cum este cazul la Cîndeşti — cetăţuia Nacu. Reamintim că

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

este de asemenea, verosimil ca fiecare grup cu preocupările sale principale să fi avut în grijă altarul respectiv, chiar dacă la oficierea diferitelor ritualuri lua parte întreaga comunitate tribală, știut fiind că de munca fiecărui grup depindea bunăstarea tuturor.

Fig. 29. — Cești și picside descoperite la Cîndești. sc. 1/3.

Dar această diversificare a ritualurilor practicate în cadrul fiecărui altar amenajat cu un scop precis, ne sugerează faptul că ele puteau avea nu numai o semnificație deosebită ci erau destinate oficierii unui cult anume și în care era implicată o divinitate cu atribute bine conturate. Prin urmare se pune deci problema dacă pentru comunitățile tribale Monteoru, practicarea cultului soarelui se făcea într-o formă abstractă limitată la imprecații și ofrande aduse „astrului" cu puteri nelimitate, ca principală forță a naturii, imaginea sa fiind reprezentată numai într-o gamă de simboluri (discul din lut, vatra rotundă, amulete, decorul de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pe ceramică sau vatră, etc.), sau dacă întruchiparea lui a luat forme umane. Adică din forță impersonală, soarele să fi fost transpus în divinitate cu puteri nelimitate. În aceeași ordine de idei se mai pune problema dacă în afară de această divinitate (impersonală sau nu), vor fi existat și altele al căror cult implica practici diversificate. Din întreg ansamblul de descoperiri prezentat în unele cazuri cu numeroase amănunte, se desprind următoarele : în nici unul din altarele mari identificate în aria Monteoru de care ne ocupăm aici, nu au fost semnalate reprezentări plastice antropomorfe, nici zoomorfe și nici combinate. Cele cîteva figurine fragmentare au fost identificate în locuințe (în cadrul unor mici sanctuare familiale) și provin de la certe reprezentări antropomorfe feminine, iar celelalte cu excepția unuia singur (de altfel discutabil), aparțin aceleiași categorii. Acest fapt nu trebuie să fie considerat ca o particularitate a culturii Monteoru, ci dimpotrivă este o manieră generală adoptată cu unele excepții de aproape toate culturile contemporane ei din zonele învecinate. Astfel, la Sălacea, reprezentările antropomorfe lipsesc din marele sanctuar, iar la Wietenberg, în preajma vetrei care făcea parte probabil dintr-un loc de cult, nu a fost descoperit nici un idol antropomorf.[68] În ariile Vebicioara, Tei sau Costișa, nu au fost deocamdată identificate locuiri de cult, iar cele cîteva figurine mai ales fragmentare provin din strat și nu dintr-un complex anume de cult[69]. În alte stațiuni unde au fost făcute observații referitoare la amenajările folosite pentru cult ca de exemplu la Ganovice sau Spišsky Štvrtok (aria Otomani) (în primul caz, o fîntînă de cult amenajată într-un izvor termal, iar în al doilea un loc de sacrificiu probabil și de cult, lîngă fortificație, unde fuseseră aruncați 9 indivizi amputați ?, obiecte votive și un idol zoomorf), sau la Viničńe Sumice (loc de cult) și la Jiričvice (altar din lut ars, pictat) (cultura tumulară), nu s-au găsit decît ofrande îndeosebi, grîu[70]. Exemple similare ni le oferă și stațiunea de la Pustînca (cultura Sosnițk), unde cele două sanctuare (primul, o locuință rotundă, cel de al doilea, o locuință rectangulară) în care se găseau vetre și un jertfelnic, precum și o groapă, conțineau ofrande de grîu, mei și unelte[71]. Aceleași elemente ni le oferă și locul de cult semnalat la Balîma (cultura catacombelor), unde pe vatra construită pe o mare platformă înconjurată de morminte rituale și situată în centrul așezării, nu se găseau decît ofrandele obișnuite, fără alte obiecte de cult[72]. În aceeași ordine de idei mai amintim că pe Kama și în unele zone ale Caucazului, au fost identificate blocuri de piatră (de 0,5—1 tone), rotunde, pe care era gravat „labirint-ul", realizat printr-un motiv incizat, blocuri care au servit după toate probabilitățile pentru oficierea unor practici rituale (deși în

68 Cf. K. Horedt, op. cit., Dacia, NS, IV, 1960, p. 107-137.
69 Cf. D. Berciu, op. cit., Dacia, NS, V, p. 123-161 ; V. Leahu, op. cit., 1971 ; Al. Vulpe, în Dacia, NS, V, 1961, p. 105-125.
70 J. Vladár, în Slov. Arch., XXII, 1972, p. 214, fig. 36 ; Idem, în vol. Internationaler Kongress für Slavische Archäeologie, III, 1975, p. 7-14 ; V. Hruby, în vol. Inestigations..., 1966, p. 130-132.
71 S. S. Berezanskaia, Pustînca, 1974, p. 75-91, fig. 28—29.
72 N. F. Kalinin și A. K. Khalikov, MIA, 42, 1954, p. 157-247.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 30. — Obiecte de cult și amulete din piatră (5) și lut ars. 1—4, 7—8, 11 : Bogdănești ; 5—6, [illegible] Măldărești. sc. 1/1, 6 (1/4).

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

jurul lor nu au fost descoperite obiecte de cult).[73] Exemple similare sînt foarte numeroase şi toate acestea subliniază faptul că ceea ce am observat pentru cultura Monteoru, se înscrie într-o arie mult mai largă, în care diferitele comunităţi tribale nu au considerat atît de necesară prezenţa „materială a divinităţii", în altarele sau sanctuarele unde se oficiau ritualurile cu semnificaţiile lor deosebite.

Prezenţa însă a figurinelor antropomorfe feminine în locuinţe, în preajma vetrei, pe un loc ce va fi constituit micul altar sau sanctuar familial, cum este cazul la Cîndeşti, subliniază faptul că divinitatea feminină, zeiţa mamă, a fecundităţii, are acum atribute mult limitate, astfel, de la protejarea întregii comunităţi tribale, trece pe planul doi şi are în grijă numai familia şi căminul în special. În acelaşi timp ea va deveni şi protectoarea celor ieşiţi din viaţă şi a lăcaşului lor, fiind semnalate cîteva descoperiri semnificative în acest sens. În necropola de la Cîndeşti, de exemplu, divinitatea feminină simbolizată mai abstract, sub forma vasului de ofrandă, va fi prezentă lîngă numeroase construcţii din piatră ale mormintelor, începînd din faza I_{C2} [74], iar în necropola de la Cîrna, idolii feminini vor apărea alături de urnele cu resturi cinerare[75]. Exemple similare ni le oferă şi unele necropole aparţinînd culturii catacombe sau din Caucaz, unde sînt semnalate în morminte alături de vase şi obiecte şi figurine antropomorfe feminine[76]. Aceste date chiar dacă nu sînt atît de numeroase, nu pot fi trecute cu vederea, întrucît ele reflectă schimbările survenite pe plan economico-social la comunităţile respective. Înainte însă de a formula unele ipoteze în legătură cu această problemă, este necesar să mai reamintim cîteva din observaţiile rezultate din cercetările efectuate în staţiunile Monteoru. Astfel, s-a insistat asupra faptului că unele locuri de cult au ofrande care provin din vînat, pescuit sau păstorit, în exclusivitate şi doar într-un singur caz, la Mîndrişca, pe locul respectiv fusese depus un cap de berbec şi apoi se construise vatra destinată ca altar. Dar, această descoperire, chiar dacă nu mai cunoaştem una similară, precum şi prezenţa pe altar a unei ramuri de corn de cerb, bour sau berbec, a unor vase modelate în formă de berbec sau aplicarea pe torţile unor vase a capului sau coarnelor de berbec, pun problema dacă comunităţile tribale Monteoru, vor fi considerat berbecul şi cerbul animale sacre şi vor fi practicat cultul ca atare, sau dacă acestea sînt doar supravieţuiri ale totemismului în noi forme şi practici rituale.[77] Fără îndoială că este greu să facem afirmaţii

73 E. I. Krupnov, în MIA, 23, 1954, p. 62—67, fig. 24.

74 CF. obs. ns.

75 Vl. Dumitrescu, op. cit., 1960 ; în mod deosebit trebuie să amintim că autorul a subliniat pentru prima oară că prezenţa figurinelor feminine din unele morminte de la Cîrna, dovedeşte că „divinitatea" avea rolul de a proteja pe cei ieşiţi din viaţă.

76 A. M. Tallgren, op. cit., ESA, II, 1926, p. 113-114, fig. 66 ; V. I. Makrovin, în MIA, 93, 1968, p. 30-34, fig. 2/4, 7, 11.

77 Cu toate că aşa cum arătam mai sus, procentajul de 18—25% de ovicaprine justifică faptul că se practicau anumite ritualuri pe care le implica cultul animalului sacru — berbecul —, totuşi trebuie să subliniem că din analiza statisticii făcute pe ansamblul tuturor resturilor osteologice nu rezultă cc acestea

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

categorice, dar după cum se știe în această vreme mai ales în zonele unde principala activitate o constituia creșterea animalelor și vînătoa, rea, totemismul a supraviețuit prin oficierea de ritualuri, cultul animalului sacru îmbrăcînd forme variate și nuanțe diferite. În acest sens, cîteva exemple sînt edificatoare ; astfel, la Uherski Brod (cultura tumulară), pe locul de cult fusese sacrificat un bovideu, iar la Cernin, exista un loc de sacrificiu și probabil și de cult, amenajat din piatră, în formă de cruce cu 4 mici altare dispuse simetric, unde se depuneau ofrandele din carne [78]. Nu putem trece cu vederea nici faptul că în zonele situate la nordul Mării Negre, pînă la Volga, taurul era considerat animal sacru, cultul său avînd aici vechi tradiții [79]. Cîteva descoperiri ca acelea de la Mariino-Simferopol sînt grăitoare ; astfel, lîngă unul din jertfelnice s-a găsit scheletul unui taur, iar într-un alt caz, un cenotaf, apare și capul unui taur. [80] Pe lîngă acesta, cerbul era de asemenea, considerat ca animal sacru, cultul său implicînd sacrificarea și depunerea sa lîngă vatră, așa cum este cazul cu unele descoperiri din Crimeia. Este interesant de amintit că alături de cerb se găseau și 2 idoli antropomorfi, topoare și alte unelte. În aria Monteoru, constatăm însă prezența în cadrul unor altare a ramurii din corn de cerb sau a unui corn în curs de prelucrare alături de alte ofrande, ceea ce dovedește că se oficiau anumite practici rituale cu vechi tradiții în această zonă. Așadar, alături de cultul soarelui predominant, se mai păstrează totemismul, fie ca un

---

erau predominate. Astfel, atît la Mîndrișca cît la Bogdănești (așezări din faza I c3-I c2), bovideele inscriu între 39-52%, în timp ce procentajul ovicaprinelor atinge 18—25%. Nu avem însă statisticile pentru așezările monteorene tîrzii, care ar putea să ne ajute în explicarea atît a locului de cult de la Mîndrișca cît și a altor descoperiri citate mai sus. Este însă posibil ca să fi existat deja de la început o oarecare orientare către preferința creșterii ovicaprinelor (decalajul de procentaj dintre cele două așezări fiind edificator), care s-a accentuat probabil mai tîrziu (la sfîrșitul fazei I c2 și începutul fazei Ia). În acest fel s-ar explica faptul că la începutul fazei la apar vasele modelate cu cap sau coarne de berbec, pe torți precum și căței de vatră cu cap sau coarne de berbec, la care firește se vor fi adăugat și unele mici sanctuare special amenajate pentru practicarea și a cultului animalului sacru. Așadar, noua orientare către preferința pentru creșterea ovicaprinelor, accentuată probabil pe parcursul etapelor de dezvoltare explică deocamdată prezența locului de cult de la Mîndrișca, în ciuda faptului că în așezarea respectivă procentajul maxim îl au bovideele — 52% și nu ovicaprinele cu 39%. De altfel, este interesant de amintit aici că referindu-se la problemele privind domesticirea animalelor, S. Bökönyi, History of Domestic Mammals in Central and Eastern Europe, 1974, observa că schimbările climatice precum și unele mutații de ordin etnic au adus cu sine preferințe noi în ceea ce privește creșterea animalelor. Astfel, el observă că în general în perioada timpurie a epocii bronzului sînt preferate cornutele mari pentru ca apoi să crească numărul celor mici (în perioada mijlocie a epocii bronzului), iar în bronzul tîrziu să se înregistreze o creștere a procentajului altor animale ca de exemplu, porcul. Se înțelege că toate aceste schimbări se reflectau apoi în practicarea unor ritualuri.

78 Cf. nota 70 ; M. Gimbutas, Bronze Age Culture of Central and Eastern Europe, 1965.

79 K. A. Scepinskii, KSIA, 9, 1959, p. 69-72 ; A. Häusler, Die Gräber der Okergräberkultur zwischen Ural und Dnepr, 1974, p. 52-249.

80 Idem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cult cu ceremoniile sale specifice prea puțin schimbate față de cele străvechi, cum este cazul la comunitățile tribale care practicau de predilecție păstoritul (zonele situate la nordul M. Negre pînă la Volga), fie ca un fel de cult al animalului sacru, dar fără a mai avea vechile sale semnificații, fiind probabil înglobat într-un ansamblu polarizat în jurul forței predominante „soarele", așa cum se pare că va fi fost în aria Monteoru.

În sfîrșit, este necesar să mai reamintim cu acest prilej cîteva din observațiile rezultate din cercetarea unor necropole ca aceea de la Cîndești. Astfel, pe lîngă vasele de ofrandă depuse fie alături de cel decedat, fie lîngă construcția de piatră care acoperea mormîntul, s-au semnalat și mici vetre unde se ardeau ofrande (ele erau uneori folosite numai puțin timp, fiind acoperite de construcția din piatră, iar alte ori erau acroșate monumentului funerar), periodic cu prilejul oficierii cultului morților, al strămoșilor. Un alt fapt care a reținut atenția se referă la construcțiile din piatră, adevărate monumente funerare, cum este cazul la Cîndești. Ele nu erau făcute întîmplător pentru a acoperi groapa mormîntului, ci ca un semn de omagiu pentru cel dispărut și în același timp ca lăcașul de veci să nu fie profanat. Toate aceste descoperiri dovedesc o grijă deosebită pentru cei ce au plecat din rîndul lor. Firește, pentru omul din totdeauna, acest fenomen, al morții, însemna absolutul, iremediabil, greu de acceptat și de aceea au căutat și și-au imaginat o ieșire din impas care era, se înțelege, de natură psihologică, subiectivă. Așa se explică faptul că s-a înrădăcinat încă din paleolitic credința că viața pămîntească era continuată într-un fel oarecare pe un alt tărîm, unde omul avea nevoie de hrană și unelte. Nu este deci surprinzător că și pentru purtătorii Monteoru, exista preocuparea ca cei ce i-au părăsit să fie însoțiți de cele mai îndrăgite podoabe și de lucrurile uzuale, vase, unelte, precum și de hrană. Pe de altă parte se considera că cei ieșiți din viață și contopiți cu pămîntul roditor (fie direct prin înhumare, fie prin așezarea urnei direct în groapă), nu puteau face rău celor vii. Ei deveneau astfel spirite binevoitoare care participau la anumite ceremonii. Prezența vaselor de ofrandă și a vetrelor acroșate construcțiilor ce acopereau unele morminte, sînt exemple edificatoare că se practicau ritualuri în care morții erau cinstiți, invocîndu-li-se sprijinul dacă era nevoie. În legătură cu aceasta nu este lipsit de interes să reamintim că unul din locurile de cult de la Cîndești a fost semnalat în interspațiul dintre așezarea adiacentă cetățuiei și marea necropolă, dar foarte aproape de zona unde se găseau cele mai numeroase morminte din fazele Ia—IIb. Plasarea sa aici și nu între grupurile de locuințe fusese făcută deliberat pentru ca la ceremoniile ce aveau loc să participe și strămoșii care erau chemați spre a le da sprijin în anumite împrejurări. În aceeași ordine de idei, mai amintim că în zona de nord-vest a terasei unde se găseau cele mai numeroase morminte din faza I_{C3} —I_{C2} a fost descoperită o groapă rotundă cu diametrul de 0,80 m și adîncă de 1 m cu pereții lutuiți de 3 ori și purtînd vădite urme de arsură (de altfel, ultimele 2 lipituri fuseseră aplicate datorită deteriorării prin foc a precedentei). Este cert, că aici fusese aprins focul sacru fie cu prilejul ritualurilor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ce însoțeau înhumarea, fie cu prilejul unor ceremonii ce aveau ca scop invocarea strămoșilor, la care participa probabil întreaga comunitate tribală. Nu mai puțin interesant este și faptul că Ringul 1, a avut acroșată o vatră ale cărei lipituri arse dovedesc că focul sacru fusese aprins nu numai cu prilejul înhumării fiecărui membru al familiei respective, pentru care se și făcuse această construcție din piatră, ci timp mai îndelungat. Probabil că se va fi considerat că familia respectivă ce deținuse un loc însemnat în viața comunității tribale să fie nu numai omagiată prin arderea de ofrande pe vatra de lîngă mormîntul lor, ci să fie chiar invocată cu prilejul unor ceremonii legate de cultul morților, în vederea solicitării unui sprijin. Un exemplu oarecum similar și pe care îl considerăm cel mai semnificativ ni-l oferă descoperirea de la Tigrovaia Balka, unde numai 2 tumuli din toată necropola fuseseră înconjurați de 20 și respectiv 40 de mici movile care erau resturile unor ruguri aprinse intenționat, după depunerea în mormînt a celui decedat. Focul a ars pe aceste ruguri nu numai cît au avut loc ritualurile ce succedau înhumarea și construirea tumulului, ci era aprins periodic atunci cînd se oficia cultul morților [81]. Dar, nu putem trece cu vederea că la Cîndești a fost semnalat și un caz cu totul deosebit care scoate în evidență și practicarea altor ceremonii decît acelea de a omagia sau de a invoca participarea strămoșilor la activitatea din viața obișnuită. Astfel, s-a constatat că la mormîntul nr. 500, groapa avea formă tronconică, a cărei adîncime atingea 3,60 m (de la suprafața actuală a solului). În peretele de sud-vest au fost încastrați bolovani de dimensiuni foarte mari care au format un perete de piatră ce înainta spre centrul gropii. Pe fundul gropii s-a așternut un strat de nisip și puțin prundiș. În această groapă au fost aruncați probabil de vii 2 indivizi maturi care în prealabil fuseseră strîns legați. Menționăm astfel că picioarele erau foarte strînse, cu genunchii în dreptul frunții, iar mîinile cu coatele pe bazin erau lipite de piept. Ambii înhumați erau așezați cu fața în jos, corpul lor formînd împreună cu capul un unghi ascuțit, orientat spre sud. Deasupra lor a fost aruncată o ceașcă, cu gura în jos și apoi groapa a fost umplută cu bolovani de dimensiuni foarte mari, care au fost tasați cu ceva întrucît nu exista între pietre nici un fir de pămînt infiltrat. După ce groapa a fost acoperită, la suprafața solului de călcare s-a depus un rînd de plăci de conglomerat și peste el în partea de sud a gropii, unde respectiv în dreptul capetelor celor înhumați, s-a construit un semicerc din bolovani și plăci de conglomerat calcaros. Acesta avea rolul de a proteja o imensă vatră a cărei lipituri fuseseră aplicate direct pe stratul de plăci de conglomerat ce închiseseră ermetic groapa umplută cu bolovani ce acoperiseră la rîndul lor pe cei doi înhumați. Ținînd seama că lipiturile vetrei erau puternic arse, trebuie să presupunem că focul arsese timp îndelungat. Este vorba aici doar de un sacrificiu ritual practicat în cazul unor membri care s-au făcut vinovați față de comunitatea tribală ? sînt niște „prizonieri" sacrificați după o luptă intertribală pentru a sărbători astfel victoria ? sau acest socrificiu avea implicații mult mai adînci ? În

81 A. M. Piankova, în SA, 2, 1974, p. 165-191,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acest sens, ar trebui poate să avem în vedere că sacrificiul atît de puţin obişnuit să fi fost practicat în împrejurări cu totul ieşite din comun pentru comunitatea tribală de la Cîndeşti şi făcut cu scopul de a îmbuna forţele supranaturale şi poate chiar şi pe strămoşi. Este posibil ca apoi „cei 2 mesageri" să fi fost periodic omagiaţi şi invocaţi atunci cînd în viaţa comunităţii tribale intervenea ceva foarte grav. Aceste sacrificii rituale nu sînt însă semnalate numai în aria Monteoru (fig. 31) ; am citat

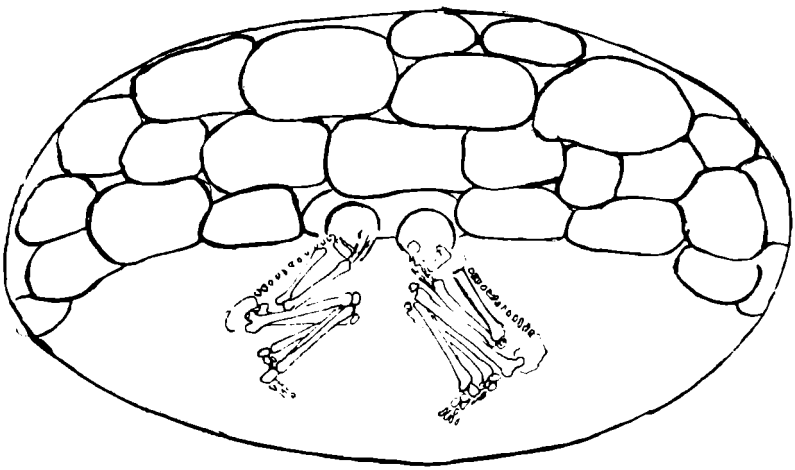

Fig. 31. — Cîndeşti. Mormîntul 500 (reconstituire şi plan) ; sc. 1/50.

deja un caz similar la Spišsky Stvrtok, alte exemple ni le oferă cercetările de la Belotic—Bele—Crkva, unde s-a observat că în groapa unui mormînt de incineraţie fusese depus un înhumat în prealabil sacrificat şi apoi peste el urna cu resturile cinerare, sau la Dobraca, unde s-a descoperit un mormînt familial, femeia şi copilul fiind sacrificaţi ritual atunci cînd a încetat din viaţă capul familiei — bărbatul.[82] Exemple sînt firește

82 Exemplul de mai sus ni s-a părut sugestiv (vezi, Draga şi Miliutin Garasanin, Epoque préhistorique en Yougoslavie, 1971, p. 76-80 ; cazuri de sacrificii sînt mai numeroase şi ele trebuie analizate de la caz la caz, mai ales cînd mormintele conţin mai mulţi indivizi şi cînd observaţiile stratigrafice nu atestă depunerea succesivă a indivizilor în groapa de mormînt. Firește nu în toate cazurile poate fi vorba de un sacrificiu ca acela semnalat de noi la Cîndeşti şi nici nu trebuie să considerăm că toate mormintele duble sau colective ca exemple în care se vor fi practicat sacrificarea membrilor familiei sau a altor indivizi din comunitatea tribală respectivă, ci dimpotrivă este necesar să se analizeze numărul şi locul lor în cadrul necropolei respective. Dintre numeroasele exemple putem cita doar cîteva : N. I. Bader, Blanovskii moghilnik, 1974 ; J. Ondráček, în Sbornik, Brno, 1962 ,2, p. 5-85 ; Ana şi Jan Machnik, Epoka br, zu w Maloposce, 1973, p. 141-156 ; Z. Krzak, în Prace Komisji Archeologicznej 12/1972, p. 121-139 ; A. Häusler, op. cit., 1974 ; G. I. Mylonas, op. cit., 1965 (autorul, de exemplu, nu este de acord că descoperirile din unele morminte atestă sacrificii umane).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mult mai numeroase, fie că este vorba de aria Aunetitz, Lausitz, Catacombe, Srubi, etc., dar cauzele care determinau comunitățile tribale să practice aceste sacrificii umane, nu sînt identice, fiecare grup recurgea la asemenea ceremonii ce implicau sacrificarea unora din membrii ei, numai în împrejurări grave, neobișnuite. Dar această interpretare ca și altele pe care le-am sugerat se impun a fi sprijinite și de alte descoperiri similare din aria Monteoru.

Așadar, chiar dacă cercetările din ultimii 25 ani ne-au oferit numeroase date, este totuși necesară încă multă prudență atunci cînd încercăm să reconstituim aspecte concrete de manifestare a diverselor credințe și ritualuri magice practicate de purtătorii Monteoru. Cu toate acestea, semnalarea unor locuri de cult, obiecte de cult, amulete, etc., ne dezvăluie într-o oarecare măsură universul spiritual al omului și modul de reflectare a lumii materiale în conștiința sa. Și este firesc să fie așa, pentru că toate reprezentările, gîndirea, relațiile spirituale dintre oameni izvorăsc nemijlocit din relațiile lor materiale, factorul economic, treapta de dezvoltare economică a unei perioade date fiind la baza concepțiilor despre lume , puterile magice, spirite, despre omul însuși, etc.[83] Numai ținînd seama de această lege fundamentală putem desluși factorii care determină și coordonează viața materială și care se reflectă apoi în viața spirituală a comunităților tribale monteorene. În același timp trebuie să avem în vedere că obiceiurile și credințele îmbrăcau forme diferite cauzate pe de o parte de condițiile obiective în care-și duceau viața un grup sau mai multe grupuri de comunități tribale și pe de altă parte de respectarea unor tradiții adînc implîntate în conștiința întregii comunități. Pentru a sublinia apariția noilor forme de manifestare a practicilor rituale pe care le implica cultul soarelui, tendințele de limitare a atributelor zeiței mame și supraviețuirea unor vechi credințe magico-religioase trebuie să reamintim cîteva din trăsăturile esențiale ale culturii Monteoru (ne referim la structura economico-socială a acestor comunități tribale). Astfel, din analiza dispersiunii teritoriale a celor 250 de obiective Monteoru identificate în Moldova și în zona situată la curbura Carpaților răsăriteni, reiese că deja la începutul fazei Ic_3, putem sesiza concentrări de așezări, locuite intens, situate la distanțe variind între 3—10 km unele de altele, în funcție de particularitățile zonei geografice. Acolo, unde erau condiții propice, nucleul principal al stațiunii îl constituia cetățuia (un promontoriu dominant cu suprafață redusă) fortificată, în jurul căreia gravitează 2-4 așezări deschise, situate pe terasele adiacente (ca de exemplu la Cîndești, Fitionești, Satu-Nou, etc.)[84]. În alte cazuri, unde sînt promontorii sau terase mici apropiate unele de altele, constatăm concentrarea a 2-4 așezări, una lîngă alta (Bogdănești, Malu-Onești, etc.). Această concentrare presupune o activitate economică intensă și diversificată și ca o consecință firească o coeziune mult mai puternică a membrilor comunității tribale constituiți astfel într-un organism economic de sine stătător. În apropierea grupului de așezări se găsește

83 Vezi X (K. Marx și Fr. Engels, operele citate).
84 Cf. obs. ns.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

necropola unde îşi au lăcaşul de veci toţi cei ce locuiesc atît pe cetăţuie cît şi pe aşezările deschise din jur. Acest din urmă fapt fiind tot o consecinţă a coeziunii din cadrul comunităţii tribale în care sînt nivelate interesele de grup şi anihilate tendinţele centrifuge. Nu pot fi însă neglijate unele observaţii rezultate din cercetarea unei mari necropole ca aceea de la Cîndeşti care ne indică persistenţa unor legături familiale foarte strînse sau legături gentilico-familiale. Ele au fost sesizate prin descoperirea unor morminte familiale şi prin gruparea unor morminte în jurul unuia central care presupune că se mai practica ca descendenţii unui strămoş comun să fie îngropaţi în apropiere unii de alţii. Dar, cu toată respectarea acestor tradiţii s-a observat clar că grupurile familiale nu se deosebesc între ele (au aceleaşi construcţii funerare din piatră, aceleaşi ofrande, etc.), şi nici nu se separă net unele de altele (în sensul că nu există un interspaţiu nefolosit), ci dimpotrivă sînt cazuri cînd este foarte greu să se departajeze un grup de altul [85]. Mai reamintim cu acest prilej, că deşi nu poate fi vorba de o stratificare socială accentuată din acumularea de bunuri, constatăm totuşi că s-au produs unele diferenţieri sesizate nu în aşezări ci în necropole. Am subliniat cu o altă ocazie că la Cîndeşti, zona centrală fusese rezervată unor familii şi indivizi care ocupaseră un loc de seamă în viaţa comunităţii tribale ; lor le fuseseră destinate cele mai frumoase construcţii din piatră şi în unele cazuri înainte sau după înhumare fuseseră sacrificaţi cei care îi vor fi servit în timpul vieţii (prinşii dintr-o luptă intertribală, folosiţi probabil ca servi) [86].

Toate aceste date pe care le-am reamintit aici, subliniază că stadiul de dezvoltare economică a cărui primă consecinţă a fost concentrarea unui număr mai mare de indivizi pe un teritoriu anumit, a avut implicaţii mult mai adînci în viaţa socială şi toate la un loc au prins să dea un alt contur (ca fond şi formă) credinţelor magico-religioase. Astfel, din cele prezentate mai sus se desprinde clar că tendinţa de a înlocui cultul zeiţei-mame a fecundităţii, a devenit o realitate, aceasta cu tot ansamblul de practici rituale pe care le implica cultul ei, a căpătat noi atribute mai limitate. Din descoperirile pe care le avem, rezultă că ea apare doar în cadrul altarelor familiale, aşa cum ne-o dovedesc cele două ansambluri de cult de la Cîndeşti. Dacă în cadrul altor culturi contemporane

85 Această observatie este valabilă nu numai pentru Cîndeşti ci şi pentru alte necropole din ariile Aunetitz, Lausitz, etc., ele reflectînd în mod cert atît consolidarea familiei cît şi rolul bărbatului (în acest sens, sînt numeroase exemplele care atestă că în cadrul mormîntului familial capul familiei ocupă locul central).

86 Pentru cultura Monteoru, am pus această ipoteză referindu-ne la rezultatele de la Cîndeşti, unde s-a putut face o statistică cu privire la numărul mormintelor cu un inventar bogat sau unde s-au practicat sacrificii, locul acestora în cadrul necropolei, etc. Am avut în vedere acest lucru, pentru că ele nu reflectă neapărat omdificările de structură socială, decît în cazurile cînd sînt conexate toate elementele definitorii ale culturii materiale. Este ştiut că în cadrul unor comunităţi tribale aceste sacrificii erau strîns legate de concepţiile lor despre lume şi viaţă, de păstrarea unor tradiţii, etc. În ceea ce priveşte staţiunea de la Cîndeşti noi am opinat că la unele morminte s-au practicat sacrificări ale unor indivizi ce nu făceau parte efectiv din comunitatea tribală respectivă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

reprezentarea plastică a zeiței-mame însoțește în lăcașul de veci, pe cel ce a ieșit din viață, în aria Monteoru, această divinitate transpusă într-o formă abstractă (vasul de ofrandă, modelat în așa fel încît să sugereze, liber și schematic, silueta feminină) va fi prezent începînd din faza Ic_2, lîngă construcțiile funerare din piatră a numeroase morminte. În aceeași ordine de idei mai trebuie să subliniem și faptul că aceleași vase de ofrandă care reprezentau simbolic zeița-mamă (prin modelarea lor în forma unei siluete feminine), au fost semnalate în cadrul unor altare amenajate în preajma așezărilor (Cîndești, Sărata-Monteoru), iar decorul de pe unul din vasele de la Cîndești sugerează un grup de femei ținîndu-se de mînă și executînd un dans ritual. Așadar, identificarea ei numai în aceste 3 categorii de descoperiri, dovedește că divinitatea care a avut puteri nelimitate i-au rămas acum doar două atribute principale : de protectoare a căminului, a familiei și de protectoare a lăcașului de veci și bineînțeles a acelora ce fuseseră depuși acolo. În cel de al treilea caz, prezența ei simbolică (prin vasul de ofrandă), în cadrul altarelor unde se oficiau ritualurile pe care le implica cultul soarelui, are după părerea noastră o semnificație deosebită. Această divinitate cu vechi tradiții aici, nu a putut fi eliminată brusc și s-a găsit o modalitate ca ea să fie racolată ansamblului de practici rituale specifice cultului soarelui (predominant acum). În acest sens, este important să reamintim că simbolul zeiței-mame a fecundității (vasul de ofrandă) apare numai în cadrul unor altare unde se puneau fie numai ofrande de grîu și miei (la Sărata-Monteoru) vasul de ofrandă conține chiar boabe de grîu), fie ofrande combinate (simbolizînd toate activitățile practicate de comunitatea tribală — agricultură, păstorit, vînătoare), dar ea nu va fi prezentă acolo unde sînt altare cu ofrande provenind exclusiv din vînat, păstorit sau pescuit. Prin urmare, atunci cînd erau oficiate ritualuri care aveau ca scop cîștigarea bunăvoinței sau să mulțumească forțelor supranaturale pentru recolte, era neapărat necesară și prezența fie chiar într-o formă simbolică a zeiței-mame, a fecundității.

87 Am evitat pe parcursul acestei expuneri să facem considerații ample asupra cultului zeiței-mame, de altfel, nici nu intra în preocupările noastre, cu atît mai mult cu cît descoperirile de pînă acum nu atestă prezența ei decît în puține așezări așa cum s-a subliniat mai sus. Este știut că numărul lor mare în neolitic a incitat diverse interpretări mergînd pînă acolo încît să se constituie un panteon similar chiar celui grecesc, așa cum se detașează din lucrări ca (B. A. Rîbakov, SA, 2, 1965, p. 16-31 ; Idem SA, 3, 1965, p. 35-61 ; B. Soudky, Pam. Arch., 1, 1966, p. 91-125 ; J. Makkay, A. A. Hung., 16, 1964, p. 2-64 ; S. S. Weinberg, AJA, 55, 2, 1951, p. 121-153 ; J. P. Ucko, JRAI, 92, 1962, p. 38-54 ; M. Gimbutas, Vacomonica Symposium, 1972, (1975), p. 117-137 ; H. Müller-Karpe, Hanbuch der Vorgeschichte Jungsteinzeit, 1968). Firește, nu minimalizăm aportul adus de autorii citați la cunoașterea concepțiilor despre lume și viață a comunităților neo-eneolitice și nici faptul că unii din aceștia au făcut unele legături cu atributele unor divinități mai tîrzii, pentru că numărul mare și formele diverse ale figurinelor, le-au permis să aprofundeze și să dea sensuri noi. Am făcut aceste precizări, deoarece credem că în stadiul actual al cercetărilor nu avem încă suficiente date pentru epoca bronzului pentru a ne permite abordarea unei astfel de probleme așa cum au putut-o face cei cîțiva autori citați de noi mai sus, pentru perioada anterioară.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Este neîndoielnic faptul că în ansamblul de practici rituale oficiate în cadrul altarelor menţionate mai sus, rolul acestei divinităţi nu se va fi limitat la o prezenţă strict simbolică, ci va mai fi păstrat unele atribute care au fost însă contopite cu acelea specifice cultului soarelui. S-ar putea presupune că limitarea atribuţiilor zeiţei-mame, ar fi o consecinţă a faptului că în cadrul comunităţilor tribale monteorene nu agricultura era activitatea predominantă (ştiut fiind că această divinitate era adorată îndeobşte de agricultori), ci avea numai o anumită pondere alături de păstorit şi vînătoare. Această explicaţie nu este întru totul satisfăcătoare, pentru că s-a observat un fenomen similar chiar şi în aria unor culturi ce practicau de predilecţie agricultura, şi unde reprezentarea plastică a aceste idivinităţi nu este semnalată prea des. Explicaţia trebuie căutată în însăşi structura economico-socială a comunităţilor tribale unde începuse deja să se detaşeze unii membri cu atribuţii „administrative, militare, religioase". Ori acestora le trebuia un anumit suport de natură magico-religioasă care să le justifice şi să le consolideze poziţia faţă de „membrii de rînd" ai comunităţii tribale şi se înţelege de la sine. că vechea divinitate, zeiţa mamă, a fecundităţii nu-l putea oferi în noul context dat. Pe de altă parte, ca în toate treburile obşteşti şi războinice nu femeia avea rolul principal, ci bărbatul şi era firesc atunci ca divinitatea feminină să fie împinsă pe planul doi, să rămînă numai cu atribuţii limitate, iar în locul ei să i se acorde puteri depline soarelui, oare întruchipa totdeauna simbolul bărbăţiei [88]. În acest context ce ilustrează de altfel un proces complex de transformări pe plan social ca reflex al dezvoltării economice, ne apare ca generalizat, deci nu numai în aria Monteoru, cultul soarelui polarizînd principalele ceremonii cu semnificaţii diverse şi care se oficiau periodic şi la date riguros stabilite. Nu avem însă nici o dovadă că în aria Monteoru puterea astrului ceresc a fost transpusă într-o formă umană şi adorată ca divinitate unică. Cultul soarelui va căpăta noi forme atunci cînd se va fi petrecut schimbări esenţiale în însăşi structura economico-socială a diferitelor comunităţi tribale, fenomen care nu va apare simultan ci gradual prin trecerea acestora la o organizare socială ce implică concentrarea puterii fie în mîna unui singur om, fie în mîna unui grup foarte restrîns, zeul totalitar cu pleiada de divinităţi subordonate, fiind astfel creat, pentru a sprijini şi justifica acumularea de bunuri şi funcţii de către cei puţini. Ori, judecate din acest punct de vedere, comunităţile tribale monteorene nu atinseseră un stadiu de dezvoltare economico-socială care să declanşeze saltul calitativ în concepţiile despre lume şi viaţă. Cu toate acestea

88 Se ştie că acest astru a fost de la început considerat ca întruchipînd toate atributele puterii masculine ; de altfel, în toate relatările păstrate din limbile străvechi, el este de gen masculin. În ceea ce priveşte observaţiile referitoare la începuturile de stratificare a societăţii în epoca bronzului, ele sînt consemnate în diferite lucrări privind culturile epocii bronzului din care citäm : I. Bona, AA Hung., 1960, p. 16-51 ; S. Pigott, Ancient Europe, 1967 ; J. Vladar, op. cit., 1972 ; Idem, 1976 ; V. Furmanek, Slov. Arch., XXI, 1, 1973, p. 140-143 ; G. Guhr, EAZ, 10, 2, 1969, p. 17-32 ; V. Hruby, op. cit., 1966 ; Vl. Dumitrescu, op. cit., 1960 ; D. Berciu, op. cit., 1965 ; I. Nestor, op. cit., 1960.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trecerea la practicarea cultului soarelui (anumite elemente fuseseră deja semnalate încă din neolitic), în care sînt incluse un întreg ansamblu de ceremonii cu semnificații deosebite ce decurg la rîndul lor din atribuirea unor puteri supranaturale și altor elemente ale naturii ca ploaia, fulgerul, vîntul, etc.), reflectă noile tendințe ce se manifestau pe plan economico-social. Așa cum sesizăm în forme incipiente o oarecare departajare în cadrul comunității tribale, prin acumularea de către unii membri și familii a anumitor bunuri materiale și a unui loc important în conducerea treburilor obștești, militare și religioase, tot așa constatăm și încercări de a contura în forme noi suportul magico-religios, cultul soarelui care polarizează în jurul său un întreg ansamblu de credințe și ceremonii cu semnificații mai cuprinzătoare sau limitate exprimînd tendințele de a crea noi concepții despre lume și viață. În același timp vechile credințe nu vor fi înlăturate brusc, ci vor supraviețui fie în forme noi, fie racolate și integrate în ansamblul de ritualuri specifice cultului soarelui. Reamintim astfel, perpetuarea cultului zeiței-mame a fecundității, ale cărei atribute au fost diminuate, dar va însoți totuși unele ceremonii pe care le implică cultul soarelui (cele legate de agricultură). Nu va fi înlăturat brusc nici cultul animalului sacru (în cazul comunităților tribale monteoru — berbecul — și care dovedește că-și îndreptau preferințele către turme constituite din ovicaprine, precum și cerbul) pentru care se vor fi practicat numai anumite ceremonii, mai limitate (ca formă și conținut). De asemenea, nu vor fi înlăturate nici practicile magice (de altfel acestea vor perpetua pînă tîrziu), precum și alte ritualuri cu semnificații al căror sens nu ne este încă dezvăluit. Firește, aceste practici rituale și de cult străvechi vor supraviețui în funcție de stadiul de dezvoltare economico-socială a fiecărui grup de comunități tribale și în același timp și de anumite condiții care favorizează în mai mare măsură perpetuarea vechilor tradiții și credințe [89]. Astfel, în timp ce în zonele locuite de purtătorii cul-

89 Prezentînd pe parcurs diferite obiecte de cult sau motive decorative, reprezentînd simbolul solar, s-ar putea firește să ni se facă observația că ele nu sînt legate indisolubil de cultul soarelui, ci dimpotrivă reprezintă o manifestare a influenței miceneene pe care noi am neglijat-o. În acest sens, subliniem că am avut în vedere numeroasele studii și monografii consacrate interpretării decorului solar sau spiralic de pe diversele obiecte din metal semnalate în spațiul Carpato-Dunărean ca acelea elaborate de A. Moszolics, R. Hachmann. J. Vladar, I. Bona, K. Horedt. Nu am luat în discuție această problemă întrucît am considerat că trebuie să ne oprim la „creațiile proprii" a purtătorilor Monteoru apărute spontan ca rezultat al schimbărilor survenite în viața lor materială și spirituală și nu la piesele aduse sau copiate de ei din centrele metalurgice nord-vest Transilvănene (topoare, inele de buclă, etc.), cultul soarelui și simbolurile sale nefiind rezultatul adoptării și adaptării unor elemente de cultură materială sau fenomene ce au avut loc în zonele învecinate. De altfel, dacă facem o analiză atentă a descoperirilor din aria Monteoru de care ne-am ocupat aici, constatăm că sînt foarte puține elemente care ar putea fi puse în legătură cu o eventuală influență miceneeană. De obicei, sînt discutate o serie de piese mici cum sînt nasturii din os sau bronz sau aur decorați cu motive spiralice sau în vîrtej (și insistăm că numai acestea ar putea fi succeptibile, pentru că nu au apărut altele în aria Monteoru pe care am avut-o noi în vedere), dar acestea nu sînt piese de cult. În ceea ce privește decorul solar el nu poate să constituie

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

turii catacombe sau în zonele aferente Caucazului, cultul animalului sacru (al taurului şi într-o oarecare măsură al cerbului) şi cultul focului sînt practicate intens în aceeaşi vreme de exemplu, în aria Monteoru, animalul sacru şi cultul său este integrat în ansamblul mai general şi racolat pe lîngă cel predominant al soarelui, iar pentru cultul focului nu avem dovezi că se va fi practicat. Nu putem de asemenea să nu subliniem şi faptul că la purtătorii Monteoru este vădită tendinţa de a elimina chiar şi pe unele obiecte care reprezentau simbolic discul solar, precum şi unele motive decorative (cu simbolul solar), întrucît considerau probabil că ofrandele şi imprecaţiile sînt nu numai suficiente, ci constituie forma cea mai directă, mijlocul cel mai eficace de obţinerea bunăvoinţei forţelor supranaturale. Aceste forme mai abstracte, mai puţin sofisticate, degajate de fel de fel de „întruchipări materiale" ale divinităţii şi a simbolurilor ei (care constituie din datele ce le avem o caracteristică a purtătorilor Monteoru) va traversa epoca Hallstattiană (bineînţeles oglindind transformările survenite pe parcurs) şi îmbrăcînd aceleaşi forme sobre. Nu este surprinzător că ele vor apărea în aceleaşi forme abstracte şi puţin sofisticate şi în perioada geto-dacică unde după cum se ştie cultul soarelui era încă practicat.

Aşa cum am insistat în repetate rînduri mai sus, datele şi observaţiile obţinute cu prilejul cercetării aşezărilor şi a necropolelor adiacente, nu ne permit (cu rare excepţii) decît formularea unor ipoteze referitoare la interpretarea, semnificaţia, unora din practicile rituale oficiate cu prilejul diferitelor ceremonii pe care le implica cultul soarelui şi altele cu atribute mai limitate. Cu toate acestea diversele descoperiri, ne dezvăluie măcar un crîmpei din universul spiritual atît de bogat al omului din epoca bronzului şi modul de reflectare a lumii în conştiinţa sa. Deşi, aşa cum subliniam la început, sîntem încă departe de momentul cînd vom avea o imagine veridică a tot ce a gîndit şi năzuit să obţină omul de la cei ce şi i-a închipuit, creat şi înzestrat cu puteri nelimitate spre

în cadrul culturii Monteoru după părerea noastră un indiciciu că el ar fi fost adoptat ca rezultat al influenţei miceniene, în afară de motivul în vîrtej din faza IIb (într-o formă mai schematică el este deja sesizat chiar la începutul fazei Ia). Faptul că în aria Monteoru nu putem sesiza legături directe cu centrele civilizate din sud nu se datoresc faptului că comunităţile tribale monteorene au fost izolate, ci dimpotrivă ele ne sugerează că şi-au îndreptat atenţia către alte centre. Era şi firesc să fie aşa pentru că legăturile cu sudul s-au făcut prin zona Adriaticei, vest Balcanice şi Dunărea mijlocie şi nu direct peste Balcani la nord de Dunăre. Aşa se şi explică puţinele piese de provenienţă miceneană sau lucrate în maniera miceneană, în Bulgaria centrală şi de este şi la nord de Dunăre în ariile culturilor Tei, Monteoru şi Costişa, în timp ce în ariile culturilor Otomani sau Wietenberg (mai depărtată de zona Dunării mijlocii şi vest Balcanice), ele pot fi atestate cert. Un loc aparte îl au cele cîteva figurine fragmentare de certă influenţă miceniană (amintite şi de noi mai sus) în mediul IIa—IIb şi care împreună cu celelalte elemente ne va permite să cunoaştem mai bine „pe ce direcţie" s-au dezvoltat aceste legături. Din aceste motive, am acordat o deosebită atenţie tuturor elementelor care subliniază noile forme de manifestare ale concepţiilor despre lume şi viaţă ale purtătorilor Monteoru şi care le acordă o notă personală şi-i aşează pe un plan superior prin modul mai abstract de gîndire şi felul în care au considerat că-i pot ajuta „forţe supranaturale".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a-l ajuta apoi să-şi agonisească cele necesare traiului şi să-i dea un „suport" în faţa absolutului iremediabil, cum este ieşirea din viaţă. Dar, se înţelege că o încercare temerară de a desluşi aspectele concrete de manifestare a diverselor credinţe ale omului ca individ, deci particulare, sau ale unei comunităţi tribale, în care toţi şi în acelaşi timp se supun principalelor forţe supranaturale şi pe care le-au considerat că veghează întreg universul şi societatea omenească se impune a fi făcută pentru a întregi astfel cunoaşterea unei culturi materiale şi a purtătorilor ei.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISSANCE DES CONCEPTIONS SUR LA VIE ET DE L'UNIVERS DES COMMUNAUTÉS DES MONTEORU

Résumé

Il est réconnue comme vrai, que la connaissance des traits essentiels de la culture de Monteoru ne peut-être pas accomplir sans l'étude des découverts qui atteste des nouvlles formes des manifestation des croyences magique et réligieuses.

À les rézultats des recherches dans la station éponyme on ajoute les données obtenues par les fouilles réalisé en Moldavie et dans les zones situées à la courbure des Carpates, c'est à dire le territoire de maximum d'extension de l'aire de diffusion de la culture de Monteoru. Ainsi, à Mînăstioara, Mîndrişca, Năstăseni, Cîndeşti et Pufeşti ont été découverts des petits autels et „des lieux de culte, des idoles des objets (le disque solaire et des petites table), des vases d'ofrande et des amulettes.

Par l'analyse des toutes catégories des découverts a été mise en évidence, les formes de manifestation du culte du soleil et le rôle secondaire de la déesse-mère. Les nouvelles idées du monde et de l'univers sont le reflet des changements dans la structure sociale des communautés de Monteoru.

Les recherches, nous permettent de cônnaitre en même temps qu'on se conserve aussi des vieilles croyences et des traditions parmi les quelles il faut noter les rituels consacré pour le bêllier (consideré encore l'animal sacré) et ont donné un important rôle au feu sacré qui accompagne toujour les principales rituels du culte du soleil. De même, les communautés de Monteoru ont pratiqué la magie, mais ça ne répresente pas que les survivence des vieilles traditions.

LÉGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — Mînăstioara—Fitioneşti. Le lieu de culte découverte sur la térrasse aménagée ; plan et profil.

Fig. 2. — Mînăstioara—Fitioneşti. La réconstitution du profil des deux t-rrasses aménagées sur la pante de SE de la citadelle, avec le lieu du culte aménagé dans l'interespace des habitations et le mur de l'enceinte.

Fig. 3. — Năstăseni—Parincea. Le lieu du culte, plan et profil.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 4. — Cîndeşti—Cetăţuia Nacu. Le lieu du culte, plan et profil. Le pot avec les coquillages découvert à coté de l'âtre.
Fig. 5. — Cîndeşti. A. L'autel familial de l'habitation IIb ; B. Le lieu du culte découvert dans la limite de l'établissement Monteoru, sur la térrasse Coasta Banului.
Fig. 6. — Cîndeşti. Idoles anthropomorhes fragmentaures.
Fig. 7. — Idoles anthropomorphes fragmentaires. a. Bogdăneşti. b. Mînăstioara.
Fig. 8. — Disques ?, fauteuil et table de culte en argile 1—2—3 Podei—Tg. Ocna ; 4—5 : Cîndeşti.
Fig. 9. — Pièces de culte diverses. 1. Cîndeşti ; 2. Bogdăneşti ; 3. Cîndeşti—Coasta Banului ; 4. Mînăstioara—Fitioneşti.
Fig. 10. — Cîndeşti. Picside avec des petits pieds humaines.
Fig. 11. — Cîndeşti. Picsides avec couvercle : 1, 4, 7—8 ; 2—6 picsides avec des petits pieds ; 8—9 avec des petites proéminences.
Fig. 12. — Cîndeşti. Vase d'offrande.
Fig. 13. — Vases d'offrande. 1. Costişa ; 2. Tercheşti ; 3. Bogdăneşti.
Fig. 14. — Cîndeşti. Tasses et vasses d'offrande découvertes sur le lieu du culte de Cîndeşti—Coasta Banului.
Fig. 15. — Cîndeşti. Pot ? et vase d'offrande. phase IIb.
Fig. 16. — Vases askos découvertes à Cîndeşti.
Fig. 17. — Vases askos. 1, 2, 4 : Cîndeşti ; 3. Poiana ; 4. Bogdăneşti.
Fig. 18. — Des tasses pareilles aux askos, 1—2 Tercheşti ; 3—6 Cîndeşti.
Fig. 19. — La réalisation de la figure ou de la silhouette humaine sur la céramique.
Fig. 20. — Cîndeşti — Vase avec deux silhouettes humaines.
Fig. 21. — Cîndeşti — Tasses et pots avec le décor anthropomorphe.
Fig. 22. — Chariots votives découvertes à Cîndeşti.
Fig. 23. — Roues de chariots découvertes à Cîndeşti.
Fig. 24. — Cîndeşti. Tasses prévues avec un décor solaire.
Fig. 25. — Couvercle avec des motives solaires 1, 3, 4—6 Cîndeşti ; 2. Mînăstioara.
Fig. 26. — Amulettes en argile et en bronze 1—2, 5—6 Bogdăneşti ; 3—4 Cîndeşti.
Fig. 27. — Amulettes diverses : 1—3 Cîndeşti ; 2, 4 Mînestioara.
Fig. 28. — Tasses doubles et coupes avec support : 1—2 Poiana ; 3—4 Costişa.
Fig. 29. — Tasses et picsides découvertes à Cîndeşti.
Fig. 30. — Objets des culte et amulettes en pierre (5) et argile 1—4, 7—8, 11 Bogdăneşti ; 5—6, 9—10 Cîndeşti ; 12 Mînăstioara—Fitioneşti.
Fig. 31. — Cîndeşti — Le tombeau 500.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE APARȚINÎND EPOCII BRONZULUI DIN JUDEȚUL BACĂU

de VIOREL CĂPITANU și VASILE URSACHI

Cercetările arheologice privind epoca bronzului în județul Bacău au avut în vedere mai întîi cunoașterea arealului de răspîndire a culturilor materiale ale acestei epoci, apoi îmbogățirea colecțiilor și acumularea de cît mai multe date pentru întocmirea repertoriului arheologic al județului Bacău.

Pînă în anul 1957, cînd a luat ființă Muzeul de istorie din Bacău, un aport deosebit la cunoașterea zonei sud-estice a județului l-a adus colectivul șantierului Poiana, care în afară de efectuarea unor mici sondaje la Corni-Tătărești, Răcăciuni și Mîndrișca [2], a identificat și un număr important de stațiuni arheologice între care amintim pe cele de la Ocheni, Căuia de Jos, Căpotești, Pogleț, Vultureni, Bodeasa și Pîncești-Sascut.

În prima etapă (1957—1968) au fost organizate cercetări perieghetice pe valea Siretului în bazinele Berheciului și Zeletinului, cercetări care au făcut obiectul unui studiu amplu [3].

Din punctul de vedere geo-morfologic regiunea cercetată face parte din zona colinelor Tutovei, care s-a menținut fără schimbări esențiale din cuaternar și pînă astăzi, fragmentată doar de culmi deluroase care au oferit condiții optime dezvoltării așezărilor omenești.

Paralel cu cercetările de suprafață s-au executat săpături de amploare într-o serie de stațiuni arheologice între care amintim pe cele de la Valea Seacă (Mîndrișca), Bogdănești-Oituz, Oncești, Bărboasa, Dealul Morii, Tăvădărești, Banca, Căbești, Bradu-Negri, Răcătău, Prăjești-

---

* Comunicarea de față a fost prezentată în cadrul „Colocviului" al VII-lea, cu tema „Cultura și Istoria Tracilor de nord. de pe teritoriul României, București, 23-25 XI 1978.

1 Radu Vulpe și colaboratori, *Șantierul Poiana*, S.C.I.V., I, 1951, p. 210 și urm., idem în S.C.I.V., III, 1952, p. 209 și urm.

2 Al. Vulpe, Cercetări arheologice la Mîndrișca și Răcăciuni, AM, I, p. 61 și urm.

3 Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, *Cercetări arheologice în județul Bacău*, AM, VI, 1969, p. 213—275.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Traian, Răcăciuni [4], din care a rezultat un bogat material arheologic care constă din ceramică, unelte, podoabe etc.

O importanță deosebită prezintă resturile de locuire aparținînd culturii Horodiștea-Folteşti II în așezările de la Țigănești-Vultureni, Lichitișeni, Dădești, Aldești-Onișcani, Bogdănești-Oituz, Năneşti-Parincea, Bradu-Negri, Răcăciuni și Scărișoara-Corbasca.

Materialele ceramice din majoritatea așezărilor cercetate se prezintă în general în stare fragmentară, excepție făcînd doar cîteva vase întregi descoperite în necropola de la Aldești-Onișcani, la un număr de 5 morminte de înhumație, în poziție chircită. Vasele sînt tipice pentru cultura Folteşti II, eventual Folteşti III.

Între descoperirile importante aparținînd bronzului timpuriu amintim și mormîntul dublu de la Bradu, în poziție chircită avînd ca inventar un vas de tip askos, precum și mormîntul de înhumație de la Răcăciuni cu un inventar deosebit de mormintele din aceeași epocă, din așezările și necropolele cunoscute și cercetate pînă în prezent.

În cadrul bronzului mijlociu un loc aparte îl ocupă așezările aparținînd culturii Monteoru, care sînt concentrate în general pe înălțimi sub forma unor cetățui. Acestea constau dintr-o acropolă, în cele mai multe cazuri fortificată natural și întărită cu unul sau două șanțuri de apărare, în jurul căreia gravitează mai multe așezări mărunte. Între așezările fortificate cu șanț de apărare menționăm pe cele de la Mîndrișca-Valea Seacă, Răcăciuni, Bogdănești-Oituz, Iteşti și Sohodor-Horgești. Așezarea de la Răcătău spre deosebire de celelalte a fost fortificată pe lîngă șanț de apărare adînc de 6,70 m, cu o palisadă și val cu structură de piatră.

În afară de așezări fortificate pe teritoriul județului Bacău se cunosc destule așezări, aparținînd culturii Monteoru amplasate pe terasele inferioare din imediata apropiere a apelor sau în apropierea unor izvoare, pe platouri largi cu pante line fără nici o amenajare specială pentru apărare așa cum o dovedesc așezările din zona principalilor afluenți ai Siretului. Exemplificăm cu așezările cercetate de la Tăvădărești, Năstăseni, Medeleni, Bărboasa, Onceşti, Lichitișeni, Bacău, Borzești, Gura Văii.

Materialul arheologic provenit din aceste așezări demonstrează prezența etapelor timpurii ale culturii Monteoru Ic3—Ic2 și într-un singur caz la Podul Morii Ic1. La Bradu-Negri se întîlnește și faza Ia. La Măgura și Osebiți au fost identificate și elemente ale etapelor tîrzii ale culturii Monteoru Ia și IIa [5].

Pentru această perioadă se cunosc și cîteva morminte descoperite cu totul fortuit între care amintim pe cele de la Mîndrișca — Valea

4 Gh. Bichir și Eug. Dogan, în Materiale, 1959, VIII, p. 291 și urm., Marilena Florescu și C. Buzdugan, *Săpături din așezarea din epoca bronzului de la Bogdănești*, în AM, VI, p. 301 și urm., idem în AM, VII, p. 119 și urm., Marilena Florescu și Viorel Căpitanu, în Carpica, I, 1968, p. 35—47, idem, în Carpica, II, 1969; C. Buzdugan, *Cimitir din epoca bronzului de la Căbești*, în Carpica, I, p. 63—67; Ersilia Tudor, *Un mormînt de la începutul epocii bronzului descoperit la Răcăciuni (jud. Bacău)*, în SCIV, 2, T. 24, p. 283—289, 1973.

5 Material inedit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Seacă, (Monteoru Ic_3), Gura Văii (Monteoru Ia), Săuceşti (Monteoru Ic_2) [6].

În mormintele de la Mîndrişca şi Gura Văii alături de ceramică s-a descoperit şi cîte un topor de piatră. Mormîntul de la Săuceşti avea ca inventar şi un ac de bronz.

Perioada finală a epocii bronzului, specifică culturii Noua a fost amplu cercetată şi este reprezentată de aşezări de tip „cenuşar", răspîndite fie pe platouri joase : Lichitişeni, Bărboasa, Gura Ghionoaei, fie pe locuri mai înalte : Dădeşti, Dealul Morii, Căbeşti, Izvorul Berheci.

Aşezările cercetate aparţinînd culturii „Noua" au oferit un material bogat şi variat cu privire la etapele de formare ale acestei culturi, în care prezenţa elementelor de tradiţie monteoreană constituie o notă caracteristică.

Cercetările efectuate în 10 cenuşare la Lichitişeni, Bărboasa şi Tăvădăreşti au furnizat date noi cu privire la structura cenuşarelor, uneltelor de os şi uneltelor de bronz cum ar fi : omoplaţii crestaţi, secerile, cuţitele, acele de os, acele cu capul globular sau cu protuberanţe, cosoare, topoare etc., obiecte ce constituie inventarul de bază al cenuşarelor.

Între principalele forme ceramice subliniem vasele în formă de sac, decorate cu brîu în relief simplu sau crestat, ceştile cu torţi cu buton şi castroanele tronconice. Au apărut sporadic la Tăvădăreşti şi proeminenţe plate, asemănătoare celor din Hallsattul timpuriu.

Pentru cultura Noua se cunosc şi un număr important de morminte, care provin din descoperiri izolate sau cercetări sistematice. La Căbeşti, com. Podul Turcului au fost săpate dintr-o necropolă un număr de 11 morminte, din care 10 de incineraţie şi 1 de înhumaţie. Mormîntul de înhumaţie era orientat VNV—ESE.

Inventarul mormintelor este alcătuit din 1—2 sau chiar mai multe vase de tipul ceştilor cu două torţi în bandă, uşor supraînălţate, ceşti cu o toartă şi terminate cu un buton cilindric şi vase cu corpul alungit şi puţin bombat prezentînd mai jos de buza vasului cîte două torţi tubulare. Necropola de la Căbeşti are analogii perfecte în descoperirile de la Balinteşti-Cionagi [7] şi aparţine sfîrşitului epocii bronzului.

Amintim pentru epoca bronzului — cultura Noua, cîteva descoperiri întîmplătoare care constau din cîte un mormînt de incineraţie, cu oasele depuse în urnă : Bărboasa (Dealul Bisericii), Vladnic — Parincea, Bereşti — Sascut, Prăjeşti — Traian şi Găiceana. Mormintele enumerate au ca inventar cîte o urnă funerară în afară de cel de la Vladnic care adăpostea în interiorul urnei şi un număr de 6 inele de buclă, de formă ovală.

În aşezările din epoca bronzului s-au descoperit şi cîteva depozite de obiecte de bronz la Parava (topoare) şi la Mîndrişca — Valea Seacă

6 La Săuceşti a fost vorba de o necropolă din care s-a salvat un singur mormînt, celelalte fiind distruse cu ocazia afectării locului. La Mîndrişca — Valea Seacă este vorba de o necropolă care urmează să fie cercetată. Pentru mormîntul de la Gura Văii, vezi articolul de C. Buzdugan şi C. Eminovici : *Un mormînt din epoca bronzului descoperit în depresiunea Oneşti*, în Carpica, IV, 1971, p. 113 şi urm.

7 C. Buzdugan, *Cimitir din epoca bronzului de la Căbeşti*, în Carpica, I, 1968, p. 63—67.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(seceri), precum şi un important număr de topoare care provin din descoperiri izolate : Găiceana (3 buc.), Mărăşti (3 buc.), Banca — Dealul Morii (2 buc.), Osebiţi — Luizi Călugăra (1 buc.), din săpăturile de la Răcătău 2 topoare şi Mileştii de Sus (1). Majoritatea topoarelor aparţin tipului Monteoru, după care urmează 3 exemplare (tipului Darabani) şi 1 exemplar tipului Apa-Nehoiu [8].

Cînd vorbim de depozite, desigur că trebuie să avem în vedere şi pe cel descoperit la Scărişoara — Corbasca, care aparţine bronzului timpuriu.

Între descoperirile importante din epoca bronzului se înscrie şi tezaurul de obiecte de aur de la Răcătău.

Tezaurul de obiecte de aur a fost descoperit în anul 1969, în partea de sud a acropolei, în S I caroul 77 la adîncimea de 1,48 m în stratul de cultură monteorean.

Obiectele de aur au fost tezaurizate într-un vas de lut ars şi însumează 101,85 gr., iar titlul este de 900‰.

DESCRIEREA PIESELOR.

1. *Vasul-bol* (fig. 1/1), Inv. 5874. I. 5,6 cm., D. g. 5,5 cm., D.u. 6 cm. Avem de-a face cu un vas-miniatură (bol), buza răsfrîntă în afară, cu un început de ramă. Fundul drept, uşor pronunţat. Pastă de bună calitate cu unt aspect lucios. Ca degresant s-a folosit nisipul cu bobul fin. Vasul care a adăpostit tezaurul reprezintă o formă mai puţin obişnuită faţă de bolurile care se întîlnesc în faza Ic_2 precum şi în fazele mai tîrzii.

Depunerea unui tezaur într-un asemenea vas nici de ofrandă şi nici ceaşcă obişnuită de mormînt, sugerează faptul că reprezintă o formă mai puţin obişnuită şi care a putut fi folosit pentru tezaurizare.

2. *Spirală* (fig. 1/2), Inv. 5875, Greut. 34,20 g. Lăţimea : 32 mm, diametru : 30 mm.

A fost realizată din sîrmă groasă de aur, răsucită formînd cinci spirale egale. Capetele sînt transformate în fir subţire pentru a forma un mic inel şi apoi se răsucesc pe bară în cinci şi respectiv şase spirale mici. Sistemul acesta de răsucire a capătului pe bară se întîlneşte la acele cipriote.

În general asemenea piese în spirală sînt folosite ca brăţări. În acest caz sînt lucrate din bară groasă şi din bandă şi sînt ornamentate.

Piesa descoperită la Răcătău prin dimensiunile ei mici 3,2 cm × 3 cm nu putea în nici un caz să fie folosită ca brăţară, ci numai ca pandantiv prinsă de un şiret sau eventual ca piesă componentă la un colier.

---

8 Alexandru Vulpe, a cuprins în lucrarea sa toate descoperirile publicate de noi Vezi Äxte und Beile in Rumänien, I, 1970, Tafel 3/49 ; Tafel 8/113 Mărăşti, — 114 Găiceana ; Tafel 9/134 Răcăciuni ; Tafel 12/180 — 182 Parava ; Găiceana ; Tafel 15/199 Tg. Ocna ; Tafel 15/246 Mărăşti ; Tafel 16/247 Filipeni ; Tafel 17/269 Osebiţi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. *Inele de buclă.*

Inelul inv. nr. 5877, cu veriguţă din bandă simplă pentru prins. I : 17 mm şi greutatea de 7,70 g. Are unul din capete ascuţit şi celălalt uşor subţiat şi lăţit prin batere. Veriguţa este din bandă cu secţiunea uşor rectangulară.

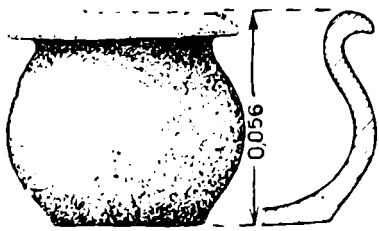

1

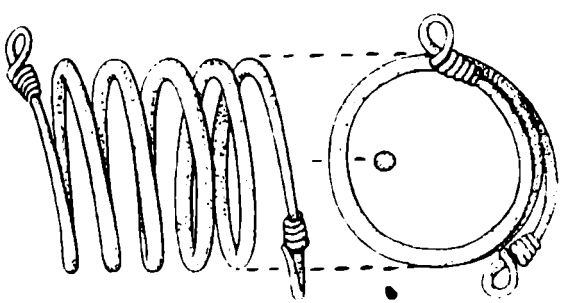

2

Fig. 1. — Răcătău. 1 Vasul în care a fost descoperit tezaurul de aur ; 2 Spirală de aur. (Desen).

Inelul cu verigută (fig. 2/2) face parte din categoria inelelor de buclă de formă oarecum rotundă, cu uşoară tendinţă de a deveni oval.

4. Al doilea inel de buclă (fig. 2/4), inv. 5878, are Î. de 20 mm, iar greutatea de 8,50 grame. Este posibil să fi avut şi el o verigută pentru prins. După aspect inelul a fost purtat pentru că la partea de unde se prindea de păr este tocit. Dacă a fost folosit drept lanţ sau colier atunci putem lega această piesă de tezaurul de la Şmig [9].

Capetele de la cele două inele de buclă prezentate sînt în formă de bărcuţă cu o uşoară concavitate interioară.

9 Dorin Popescu, *Prelucrarea aurului din Transilvania înainte de cucerirea romană*, în Materiale, II, 1956, p. 208, fig. 124/6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

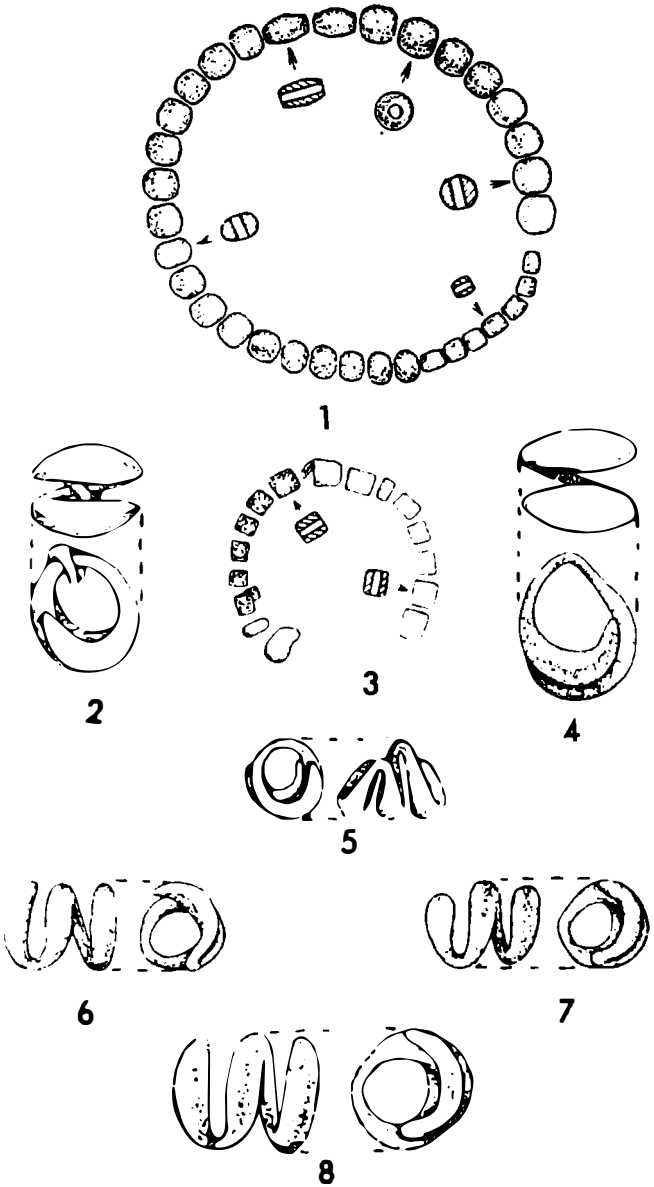

Fig. 2. — Răcătău. 1 Obiecte de podoabă din aur şi din cochilii : 1 perle de aur ; 2, 4—8 inele de buclă ; 3 perle din cochilii, chihlimbar şi faianţă. (Desen).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Forme mici rotunde din bronz se întîlnesc şi în inventarul cîtorva morminte din faza Ic_3 — Ic_2, în inventarul mormintelor de înhumaţie de la Cîndeşti [10].

5. Patru inele de buclă. Inv. 5876 (fig. 2/5), greut. 3,70 g., 5879 (fig. 2/7), greut. 5,60 g., 5880 (fig. 2/6), greut. 4,20 g şi 5881 (fig. 2/8), greut. 12,50 g. Cele patru inele au dimensiuni variabile cuprinse între 14—19 mm diametru, iar înălţimea de 10—15 mm.

Inelul de buclă tip B (fig. 2/8), inv. 5881 reprezintă o variantă mai puţin obişnuită, are unul din capete dublu rulat în sensul că bara este îndoită formînd un uşor arc de cerc şi apoi vîrful se răsuceşte uşor către interior.

Cele patru inele sînt executate din bară cu secţiunea plan-convexă. Ca şi la cele precedente vîrfurile au tendinţa de a căpăta o concavitate interioară. Din cele patru inele de buclă, două par să fi fost mai mult purtate. (Fig. 2/2, 4).

Prin formă şi dimensiuni asemănătoare, inelele de la Răcătău îşi găsesc analogii în necropolele de la Monteoru şi Cîndeşti [11], cu deosebirea doar că una din piesele de aur din necropola monteoreană de la Cîndeşti din faza Ic_3 este lucrată din bară uşor lăţită la capete şi cu nervură mediană ca decor. Deşi tipul B are o frecvenţă mai mare în inventarul aşezărilor şi mormintelor începînd cu faza Ib, totuşi faptul că tipuri similare au fost identificate în necropola de la Cîndeşti, în inventarul unor morminte cu ceramică din faza Ic_3 — Ic_2, trebuie să admitem că apariţia lor coincide cu începutul fazelor vechi monteorene. Dar aşa cum reiese din cercetările de la Cîndeşti procentajul lor nu depăşeşte 0,1% [12].

La Răcătău în afară de variantele tipului B din aur s-au descoperit în aşezare şi inele de buclă ovale din bronz, lucrate din foiţă subţire cu vîrful uşor arcuit către interior.

Piese similare apar frecvent în necropola de la Cîndeşti şi devin predominante începînd cu faza Ia, cînd au înlocuit definitiv formele rotunde lucrate din bandă groasă.

6. Perle din aur. (Fig. 2/1). (34 bucăţi, inv. 5882 — 5915 = 25,65 g).

Din punct de vedere tipologic ele se împart în trei tipuri. Cele mai numeroase sînt de formă sferică, uşor aplatizate; două dintre perle sînt uşor elipsoidale, iar prin forma lor se aseamănă cu boabele de grîu, cu o uşoară faţetare. Un număr de 15 perle (fig. 2/3) sînt tubulare de dimensiuni diferite, din care 8 au fost deteriorate prin ardere. Este foarte important să subliniem aici că cele 8 mărgele trecute prin foc nu au fost lucrate integral din aur. Iniţial s-au tăiat din cochilii de scoici marine, mărgele tubulare de aceleaşi dimensiuni şi au fost apoi acoperite cu o foiţă de aur. La un număr de 6 mărgele prin ardere foiţa de aur care le-a acoperit s-a distrus.

10 Vezi Marilena Florescu. *Cîteva observaţii referitoare la ritul şi ritualurile practicate de purtătorii culturii Monteoru în lumina săpăturilor de la Cîndeşti*, în Carpica, X, 1978.
11 Idem, op. cit.
12 Idem, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

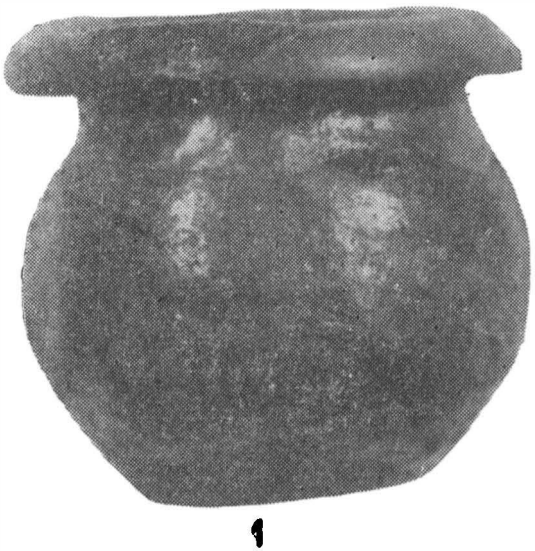

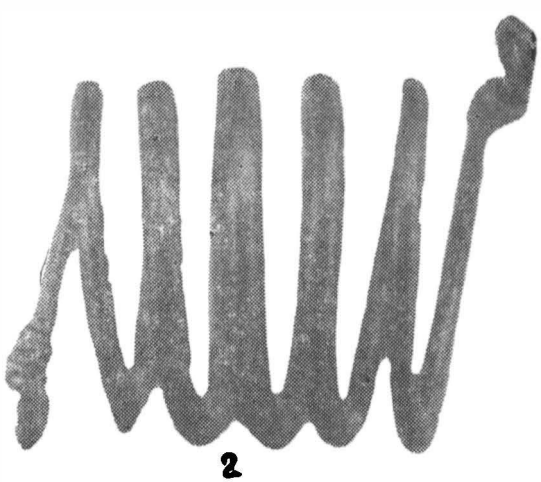

Fig. 3. — Răcătău. 1 Vasul în care a fost descoperit tezaurul de aur 2 spirala de aur. (Foto).

În componenţa tezaurului au făcut parte probabil şi perle de faianţă foarte mici, din care noi am găsit doar două bucăţi. Una deteriorată complet la data descoperirii. Este posibil ca ele să se fi distrus de-a lungul vremurilor sau eventual să fi fost puse numai simbolic în vasul în care au fost tezaurizate piesele de aur.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Împreună cu perlele de faianță s-a descoperit și o perlă de chihlimbar, de culoare galbenă, tipică chihlimbarului de Baltica. Facem această mențiune întrucît chihlimbarul de Buzău are o culoare roșiatică închis spre maron.

Perle de faianță și chihlimbar se întîlnesc și în inventarul mormintelor de la Sărata-Monteoru [13], Poiana [14] și Cîndești [15], în cîteva morminte.

La Cîndești mărgelele din faianță și chihlimbar nu apar decît în necropolele tîrzii din faza Ia, IIa și IIb, așa cum dealtfel se întîlnesc și la Poiana sau Sărata-Monteoru.

Perlele de aur de la Răcătău își găsesc analogii perfecte în tezaurul de la Șmig [16] din Transilvania.

Din cele șase inele de buclă descoperite la Răcătău, două aparțin tipului B după clasificarea E. Zaharia, varianta C, fig. 6/5) [17]. Au forma ușor ovală apropiindu-se de acele rotunde, din tipul A (fig. 1/2, 4).

Inelele de tipul B sînt lucrate din bară cu secțiunea triunghiulară, din sîrmă, secțiune rotundă sau din foaie groasă subțiată la ambele capete pentru a li se da forma dorită.

Inelele de tip B au ambele capete lățite și vîrfurile terminate în triunghi. În mod obișnuit ambele capete sînt petrecute unul peste altul formînd fie un oval sau cerc perfect.

La varianta d, tipul B, vîrfurile sînt arcuite către interior.

În cadrul tipului B sînt și inele cu capetele dublu rulate (varianta d).

Inelele de la Răcătău se încadrează în varianta C/tipul B.

Tipul B varianta C din bronz, de dimensiuni mici, lucrat din bară subțire cu secțiunea triunghiulară sau din bară transformată la capete în foaie cu marginele ușor arcuite către interior a fost semnalată, în 4 exemplare, fragmentare, în interiorul mormintelor de înhumație aparținînd purtătorilor Monteoru, faza Ic_3, etapa a III-a și Ic_2, etapa I-a. Inelele de buclă sînt rotunde sau numai unul din ele foarte ușor oval.

Din punct de vedere tipologic ele sînt asemănătoare celor de la Răcătău. Prin urmare tipul B, varianta C poate fi semnalat în cadrul culturii Monteoru încă de la sfîrșitul fazei Ic_3. Unele subvariante C ale tipului B sînt semnalate în Moldova ca de exemplu la Podei — Tg. Ocna [18] sau la Cîndești M. 129, faza Ic_2, și etapa Ic. În faza Ic1 și Ib nu se cunoaște nici un exemplar.

Începînd cu faza Ia atît în necropola de la Cîndești M. 493 (necropola I-a), Panciu, inventar de mormînt descoperit întîmplător, la Sărata Monteoru (necropolele din fazele I-a, II-a — IIb, tipul B devine frecvent.

---

13 I. Nestor și colaboratori, *Lucrările de pe șantierul de la Sărata-Monteoru*, județul Buzău, în SCIV, I, 1950, p. 53 și urm.

14 Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, *La nécropole de l'âge du bronze de Poiana*, în Dacia, V-VI, 1935—1936.

15 Marilena Florescu, op. cit.

16 Dorin Popescu, Materiale, II, fig. 124/8.

17 Eugenia Zaharia, *Die Lokenrixige von Sărata-Monteoru und ihre Typologischen und Chronologischen Beiziehungen*, Dacia, NS, III, 1959, p. 103-134.

18 C. Matasă, *Așezarea eneolitică de la Tg. Ocna-Podei*, în AM, II—III, 1964, p. 59, fig. 41/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aceste inele de buclă sînt acum făcute, în general din verigă mai subţire, au forma ovală, uneori chiar formă de pară, iar tipul B2 capătă formă de inimă.

La variantele înrudite sau derivate din forme de la Răcătău, vîrfurile sînt mult arcuite către interior. Şi la aceste forme evoluate se întîlnesc variante cu capătul dublu rulat.

Se menţine de asemenea secţiunea triunghiulară în special la acelea lucrate din bară groasă ca în necropola din faza a II-a de la Sărata Monteoru [19].

Preferinţe pentru inele de buclă în formă de pară, se pare că au existat în faza I-a, aşa cum o dovedesc descoperirile de la Cîndeşti M. 493 — 14 exemplare sau Sărata-Monteoru în necropola nr. 2 [20].

Inelele de la Răcătău sînt tipice acelora ce se găsesc în aria Monteoru. Ele însă apar şi în Transilvania alături de tipul B2 (în formă de inimă, cu capetele îngroşate şi vîrfurile unite sau uşor petrecute [21].

Tipul B, de dimensiuni mai mici, dublu rulat din foaie sau bară apare şi în context Noua, ca de exemplu la Moreşti [22].

Prin bogăţia sa şi prin valoarea intrinsecă, tezaurul de la Răcătău este unic în Moldova. Cîte o piesă de aur s-a semnalat doar la Piatra Neamţ — Bîtca Doamnei [23], Podei — Tg. Ocna [24] şi probabil şi la Odobeşti. La Cîndeşti s-au descoperit 4 exemplare : 3 tipul A şi unul cu capătul dublu rulat de tip B.

Din datele pe care le avem se poate spune că în mod sporadic şi numai din bronz (deocamdată) tipu B varianta c — d, de dimensiuni mici şi rotunde (numai cu o uşoară tendinţă de a deveni ovale) este semnalat în contexte sigure în faza Ic3, etapa a III-a.

Tipul B, oval sau în formă de pară cu secţiunea rotundă, triunghiulară sau foaie, are multă răspîndire în faza Ia. De remarcat că acestea au capetele puţin îngroşate, iar vîrfurile sînt ascuţite. Varianta a şi b ale tipului B nu au apărut în aria Monteoru mai devreme de faza Ia [25].

Tipul B apare nu numai în aria Monteoru, este semnalat în numeroase descoperiri din aria culturală Wietenberg, Otomani sau Verbicioara [26].

---

19 Eugenia Zaharia, în Dacia, NS, III, 1959, fig. 6/1—10.
20 Ibidem, fig. 5/1—4.
21 Ibidem, fig. 7/9—12.
22 Ibidem, fig. 8/1.
23 Informaţii Aurel Buzilă.
24 C. Matasă, op. cit., fig. 41/1.
25 Eugenia Zaharia, op. cit., fig. 5/1—5.
26 Dorin Popescu, *Dépots des bronzes de Apa*, Dacia, VII—VIII, 1937—1938, idem, *Zu einige bronzezeitliche Hort-funde aus Transilvanien*, Dacia, NS, VII, 1962, p. 429—449 ; D. Berciu, *Die Verbicioarakultur*, Dacia, NS, V, 1961, p. 123—161 ; A. Moszolics, *Bronzefunde des Karpatinbekens, Dépot, Fundorizonte von Hajdu Sâmson und Kasziderpadlas*, Bon, 1967 ; A Cofalvi... în Antiquitas, Hungaria, 1—2, 1949, p. 14—27 ; R. Hachman, *Die frübronzezeit im Westlichen Ostseegebiet und ihre mittel — und Südeuropäschen Beziehungen*, 1957, p. 165—180 ; E. Zaharia, *Die Lockenringe von Sărata Monteoru*, Dacia, NS, III, p. 103—134.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

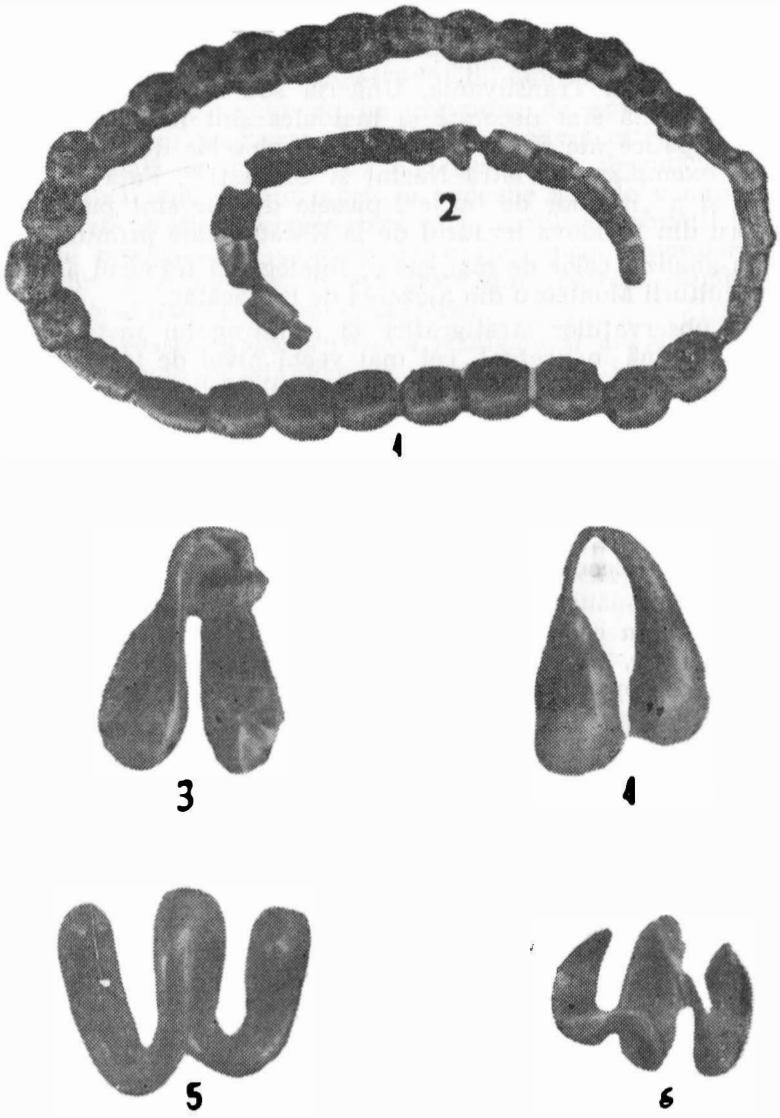

Fig. 4. — Răcătău. 1—2 Perle de aur, cochilii, chihlimbar şi faianţă 3—6 inele de buclă din aur. (Foto).

Atît tipul A cît şi tipul B apar pentru prima dată în Orient (Mesopotamia) apoi la Troia şi în Kuban.

În inventarul mormintelor cu ocru sînt semnalate mai ales tipul A [27]. Tipul B doar semnalat în inventarul mormintelor cu ocru, are o

27 Vezi E. Zaharia, Dacia, NS, III, 1959, p. 108—109.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

largă răspîndire în perioada mijlocie şi tîrzie a epocii bronzului din Caucaz şi toată Europa răsăriteană [28].

În comparaţie cu Transilvania, Ungaria sau Slovacia, unde numeroase inele de buclă sînt decorate şi mai ales sînt lucrate din aur, în zonele extracarpatice ale României, numărul pieselor decorate este mai mic, cîte un exemplar la Piatra Neamţ şi Cîndeşti [29]. Faţă de numărul mormintelor şi a „inelelor de bucle", piesele de aur sînt puţine, iar în aria Monteoru din Moldova tezaurul de la Răcătău este primul.

În urma analizei celor de mai sus se înţelege că tezaurul a aparţinut purtătorilor culturii Monteoru din aşezarea de la Răcătău.

Conform observaţiilor stratigrafice şi a întregului material arheologic descoperit pînă în prezent, cel mai vechi nivel de locuire monteorean de la Răcătău datează din faza Ic3, probabil etapa a treia, precum şi sporadice resturi din faza Ia, care justifică de altfel prezenţa în acest tezaur a tipului B varianta C, preponderent începînd cu faza respectivă.

Cele mai numeroase resturi de locuire însă aparţin locuirii din faza Ic2.

Piesele de aur de la Răcătău nefăcînd parte din inventarul unui mormînt, constituie deocamdată un tezaur unic în Moldova.

Ar mai fi de adăugat şi faptul că atunci cînd este vorba de un tezaur în general, în componenţa sa intră piese cu diferite funcţionalităţi : arme, podoabe, etc., ca în cazul descoperirilor de la Şmid şi Ţufalău. În cazul descoperirii de la Răcătău tezaurul este compus exclusiv din piese de podoabă aparţinînd unei femei.

Ţinînd seama că piesele sînt exclusiv din aur şi de podoabă, ele au aparţiunt fără îndoială unei femei, care făcea parte dintr-o familie cu un anumit rol în cadrul comunităţii tribale de la Răcătău.

*
* *

Înainte de a încheia prezentarea sumară a descoperirilor arheologice aparţinînd epocii bronzului considerăm că totuşi cîteva concluzii sînt necesare.

Prezenţa obiectelor de bronz în cadrul aşezărilor, necropolelor sau descoperirilor fortuite de morminte izolate, dovedeşte că aceste comunităţi tribale fie că au avut unele ateliere de prelucrare în care au realizat topoare şi alte obiecte mai mărunte pe care le întîlnim şi în complexele de locuire aparţinînd culturii Noua, fie că au întreţinut schimburi foarte active cu centrele metalurgice din nord-vestul Transilvaniei. În acest sens exemple edificatoare sînt topoarele de tip Hajdu — Sámson

28 C. B. Kiselev, în MIA, 130, 1965, p. 17—59 ; S. S. Kornikov, în MIA, 88, 1960, p. 13—138 ; E. E. Kuzmina, în CAI, 4—9, 1969, p. 51—98 ; P. D. Liberov, Plemena Srednevo Dona v epohu bronzî, 1964, p. 60—80 ; V. I. Makrovin, în MIA, 93, cap. IV ; V. S. Sorokin, în CAI, 2, 1966, p. 6—16, 18—61 ; D. A. Krainov, Drevneişaia istoria Volgo-Oskovo mejdurecia, 1972, p. 100—108, 170—200.

29 Marilena Florescu, op. cit.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sau acelea de tip Apa şi mai recent prin prezenţa acestui frumos tezaur de obiecte lucrate din aur, ştiut fiind faptul că în Moldova şi în zona situată la curbura Carpaţilor Răsăriteni nu sînt filoane aurifere.

Faptul că acest tezaur atinge greutatea de aproape 120 grame de aur (din care s-au prelucrat obiectele respective) este o dovadă că comunitatea tribală de la Răcătău era destul de „bogată", ca să poată procura pentru unul din membrii ei podoabe atît de valoroase. De asemenea nu este greşit să considerăm că în cazul comunităţii tribale de la Răcătău se produsese o oarecare departajare prin acumularea de către unii membri a ei de bunuri procurate din centrele situate destul de departe de locul unde îşi aveau ei aşezarea.

Dacă la această descoperire mai adăugăm şi altele care le-am citat pe parcurs, trebuie să admitem, că purtătorii culturii Monteoru ajunseseră la un stadiu de dezvoltare care le permitea obţinerea prin schimb sau prin alte mijloace nu numai a bunurilor de care aveau nevoie cum sînt unele categorii de topoare folosite ca arme, ci şi a podoabelor atît de bronz cît şi de aur.

Aşadar descoperirile făcute în ultimii 20 de ani, în judeţul Bacău, referitoare la epoca bronzului aduc contribuţii importante la cunoaşterea aprofundată a trăsăturilor esenţiale (structură economică şi socială) îndeosebi a purtătorilor culturii Monteoru şi Noua.

DÉCOUVERTS ARCHÉOLOGIQUE APPARTENANT À L'ÉPOQUE DU BRONZE DANS LE DÉP. DE BACĂU

Résumé

À les importants résultats qui on été obtenus par les fouilles effectuées en Moldavie, on ajoute les données mise en évidence par les recherches réalisé dans le dép. de Bacău. Ainsi, il faut souligner quelques découverts concernant le bronz ancien d'Onişcani — Aldeşti, et puis celles qui se réfèrent à la culture de Monteoru et de Noua.

Une nouvelles contribution devait conférer le trésor en or constitué par des boucles d'oreilles, de petits perles en or, trouvé dans un pot à Răcătău, dép. Bacău, dans la station Monteoru. À cette occasion il y a le lieu de rappelèr que jusqu'à présent ce découvert se fait inscrite comme le plus important trésor appartenant aux communautés de Monteoru de Moldavie.

Sans minimiser les autres résultats, il faut consigner que pour l'époque du bronze, les recherches effectuées dans le dép. de Bacău viennent à ajouter des faites dignes d'attention.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LISTES DES FIGURES

Fig. 1. — Răcătău. 1 Le pot dans le quel a étét découvert le trésor en or. 2 la petite spirale en or.
Fig. 2. — Răcătău. Des parures en or et des coquilles : 1 perles en or, 2, 4—8 boucles d'oreilles ; 3 perles en coquilles, ambré et faïence.
Fig. 3. — Răcătău. 1 Le pot dans le quel o été découvert le tresor en or ; 2 la petit spirale en or. (Photo).
Fig. 4. — Răcătău. De parures en or et des coquilles : 1 Perles en or ; 2 Perles en coquilles, ambré et faïence, 3—6 Boucles d'oreilles en or. (Photo.)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MĂRTURII ARHEOLOGICE PRIVIND EPOCA BRONZULUI ÎN REGIUNEA DE SUD A MOLDOVEI

de ION T. DRAGOMIR

Pentru a înțelege și a defini în mod eficient termenul de bronz sau de epoca bronzului, atît de mult discutat de către specialiști, considerăm că este absolut necesar să acordăm deplină prioritate mărturiilor arheologice, care prin definiție, poartă nealterat amprenta materialității culturilor străvechi, comparativ cu noianul de teorii și de ipoteze abstracte, uneori lipsite de temei. În acest sens, încercăm să evidențiem unele soluții care să ducă la analize și la interpretări materialist-dialectice, efectuate asupra întregului proces de fenomene social-economice, istorice, și etnologice, privite în complexitatea și interdependența lor, urmărind firul dezvoltării societății umane străvechi încă din perioada de trecere de la epoca neolitică la epoca bronzului.

Actualmente putem afirma că în raport cu faza de tranziție încă discutată, manifestările concrete ale începutului epocii bronzului sînt și mai puțin clare în stadiul actual al cercetărilor.

Oricît de controversată ni s-ar părea la prima vedere perioada de tranziție de la neolitic la bronz, afectată istoriei străvechi a patriei noastre, totuși, ea constituie un solid fundament, creat în mod firesc pentru viitoarea dezvoltare a societății umane specifică epocii bronzului. Datorită unor transformări radicale economico-sociale de esență revoluționară, care în final au dat un nou impuls dezvoltării forțelor de producție, caracterizate prin apariția uneltelor de aramă și treptat a celor de bronz, în strînsă legătură cu cultivarea primitivă a plantelor și cu permanentizarea creșterii vitelor în număr din ce în ce mai mare, vectorul balanței economice s-a înclinat puternic, împovărat de rodul unor certe realizări. Astfel s-a putut declanșa acel salt calitativ al trecerii societății orînduirii comunei primitive, de la matriarhat la patriarhat, fapt care a constituit o epocală cotitură în procesul de dezvoltare al societății umane din cadrul istoriei străvechi a patriei noastre.

Pătrunderea succesivă a noilor populații migratoare de crescători de vite în spațiul carpato-dunărean a contribuit de asemenea în mod eficient la îmbogățirea conținutului culturilor autohtone, mai ales, prin aporturi de natură tehnică referitoare la metalurgia cuprului și a bron-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zului, a cunoașterii carului primitiv, constituind totodată o etapă a procesului de indoeuropenizare a Europei sud-estice, fapt care a dus la cristalizarea grupei lingvistice indo-europene a tracilor pe teritoriul de astăzi al țării noastre [1].

În orice caz, epoca bronzului începe odată cu transformările structurale social-economice și etnice, care au rezultat în urma descompunerii marilor culturi eneolitice de pe teritoriul patriei noastre.

Toate aceste transformări radicale, relativ succint enunțate, care de fapt caracterizează începutul epocii metalelor, precum și cele de natură etnică sînt dovedite arheologic și pe teritoriul din regiunea de sud a Moldovei, de care ne ocupăm în mod special.

Astfel, primii germeni ai dezvoltării societății umane din perioada de început a epocii bronzului, de pe teritoriul județului Galați, sînt reprezentate arheologic de anumite așezări de tip sălaș, situate în plin șes, pe terasele înalte ale marilor ape, la Ruptura-Folțești [2], în lunca Prutului și la Vînători [3], pe terasa inferioară a Brateșului, precum și de o serie de necropole tumulare : una situată la Stoicani [4], pe „Cetățuia", cu morminte de înhumație, ocromane, în poziție chircită, bine cunoscute în literatura de specialitate și alta recent descoperită în cartierul „Dunărea" — Galați [5], pe terasa înaltă a Dunării. Este vorba de prezența a nouă morminte de înhumație, cu inventare sărăcăcioase, similare ca rit funerar cu cele de la Stoicani, datate în perioada de început a epocii bronzului. Sub aspect fizic, tumulul din cartierul „Dunărea" — Galați se încadrează în aria necropolelor tumulare, prevăzute cu șanțuri de protecție periferice. În vara anului 1974, la Șendreni [6], pe malul stîng al Siretului, s-a descoperit întîmplător un mormînt cu ocru, înhumat într-o movilă denivelată, actualmente complet distrusă, situată în partea de est a Centrului Mecanic Agricol, în imediata apropiere de șoseaua națională Galați—Brăila. Mormîntul avea scheletul puternic distrus, răvășit de lama unui buldozer. O parte din osemintele umane recuperate păstrează urme de ocru roșu. Inventarul funerar conține următoarele piese : a) un vas mic de lut ars, de forma unui pahar, netezit uniform pe ambele fețe, cu gîtul înalt, cilindric și gura trompetiformă, cu pereții arcuiți și fundul plat : b) patru mărgele tubulare, din foiță de bronz : c) patru mărgele din cochilii de dentalium și d) o mică așchie de silex, de culoare gris. Pe baza inventarului, și îndeosebi a vasului ceramic, mormîntul cu ocru de la Șendreni, avînd strînse analogii cu necropola ocromană de la Brăilița și cu alte necropole sau morminte cu ocru, des-

1 *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)* Ed. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 106, col. întîia.

2 M. Petrescu-Dîmbovița și Marin Dinu, în *Dacia, NS*, 18, 1974, p. 19-72.

3 Informații primite de la M. Brudiu, muzeograf principal la Muzeul județean de istorie Galați, căruia ținem să-i mulțumim și pe această cale.

4 M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, 1, 1953, p. 157-211 ; Idem și M. Dinu. în *SCIVA*, 25, 1974, p. 71-97.

5 M. Brudiu, *La rădăcina istoriei — monumente ale epocii bronzului*, în Viața Nouă, an. XXXIV, nr. 9770, vineri, 31 martie, 1978, p. 2.

6 Ion T. Dragomir, *Două morminte ocromane în regiunea de sud a Moldovei* în Muzeul Național, III, București, 1976, p. 55-56, fig. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

coperite izolat, atît în Moldova cît şi în Muntenia, a fost datat în perioada timpurie a epocii bronzului. [7]

Referitor la perioada de mijloc şi cea finală a epocii bronzului, cercetările arheologice de pînă acum, întreprinse în sudul Moldovei, au putut constata că aici se întîlnesc două culturi materiale deosebite, cu trăsături individuale bine conturate care se dezvoltă de-a lungul mai multor faze şi anume : în partea de nord, adică, în zona colinară a judeţului Galaţi, se dezvoltă comunităţi de caracter sedentar, concretizate arheologic de aşezări întărite şi de necropole aparţinînd culturii Monteoru, iar în zona de cîmpie, cultura Noua, reprezentată de aşezări de tip sălaş. Din timpul acestei perioade datează interesanta aşezare umană, caracteristică culturii Monteoru, de pe Cetăţuia de la Poiana [8], com. Nicoreşti, situată pe terasa dominantă din stînga Siretului, precum şi necropola de la Balinteşti-Cioinagi [9], de pe apa Chinejii, datînd din faza finală a epocii bronzului din Moldova (Balinteşti-Cavadineşti) ce corespunde culturii Monteoru, faza de sfîrşit IIb, ambele staţiuni arheologice bine cunoscute, unde au fost întreprinse săpături sistematice, intrate de mult în literatura de specialitate. În afară de acestea, amintim şi cîteva descoperiri întîmplătoare de date ceva mai recente. Spre exemplu, în anul 1974, cu prilejul unor săpături efectuate în gropi de împrumut, de pe teritoriul comunei Fundeni, satul Lungoci [10], la punctul „lutărie", situat pe malul stîng al Siretului, la circa 300 m sud-vest, faţă de podul de la Năneşti, a fost descoperit un mormînt de inhumaţie cu ocru roşu, distrus aproape în întregime de către descoperitori. Din el se păstrează unele fragmente osteologice, puternic înroşite de ocru şi cîteva obiecte ce fac parte din inventarul lui. Patul mormîntului, situat la aproximativ 1,70 m — 1,80 m, în pămîntul galben nisipos, se păstrează sub aspectul unei pete înroşite de ocru, de formă rectangulară cu colţurile rotunjite. Din inventarul mormîntului s-au recuperat următoarele obiecte : a) o brăţară masivă de aur fin, ovală, circulară în secţiune, de tipul cu capetele îngroşate, neîmpreunate, fără ornament, în greutate de 256,34 gr., descoperită la antebraţul mîinii drepte ; b) un colier alcătuit din 44 verigi, circulare, din aur fin, neornamentate, în greutate totală de 36,13 gr., găsite în regiunea gîtului ; c) o lamă de silex, de culoare gri-cenuşie, cu urme de ocru roşu ; d) trei podoabe de colier întregi, circulare, perforate central şi altele în stare fragmentară, foarte friabile, din valve de scoică de rîu, înroşite de ocru ; e) o sulă de bronz, în secţiune circulară, cu vîrful îndoit etc. După tipologia obiectelor şi caracterul lor predominant, de podoabe corporale, mormîntul cu ocru de la Lungoci, aparţine unei tinere persoane feminine, probabil, dintr-o

7 *Ibidem.*

8 Radu şi E. Vulpe, în *Dacia*, 3-4, 1927-1932, p. 1-253 ; R. Vulpe, în *Rev. Arch.*, 23, 2, 1931, p. 1-237, idem, în *SCIV*, 2, 1, 1951, p. 1-179 ; Idem, în *Dacia*, NS, 1, 1957, p. 1-143.

9 Eugenia Zaharia, *Das Gräberfeld von Balinteşti-Cioinagi und einige Fragen der Bronzezeit in der Moldau*, în Dacia, NS, VII, 1963, p. 139-176.

10 Ion T. Dragomir, *Două morminte ocromane în regiunea de sud a Moldovei*, p. 53-55, fig. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

familie conducătoare de trib, specifice triburilor de păstori venite din stepele nord-pontice, datat în perioada mijlocie a epocii bronzului. De asemenea cu prilejul altor lucrări de excavaţie din vara anului 1965, întreprinse pe malul sudic al bălţii Cătuşa [11], în zona periferică a municipiului Galaţi, s-a descoperit o interesantă piesă arheologică, de bazalt, de formă prismatică, faţetată, prevăzută cu butoni la partea superioară, frumos lustruită, de culoare brun-verzuie, reprezentînd un „sceptru-măciucă", simbol al puterii tribale, specific perioadei mijlocii şi tîrzii a epocii bronzului, aşa cum sînt datate toate piesele de acest fel. De aceeaşi valoare documentară beneficiază şi descoperirile de suprafaţă, de la Rogojeni, punctul „Dealul Mare", situat la 1 km vest de sat, Mîndreşti, punctul „Valea Drăgăicii", Hulești [12], com. Nicoreşti, punctul „Pleşa" şi Gohor etc.

În perioada finală a epocii bronzului, populaţia străveche evoluează în mod firesc către un alt stadiu cultural de esenţă autohtonă, caracteristic culturii Noua, cultură care capătă o mare răspîndire, generalizîndu-se pe o mare parte din teritoriul ţării noastre, fiind bine documentată arheologic şi în regiunea de sud a Moldovei. În acest sens, pot fi amintite numeroase aşezări de tip cenuşar, situate mai ales în regiunile de şes, pe terase, pe firul apelor sau lîngă izvoare. Dintre acestea, unele sînt bine cercetate prin săpături sistematice, ne referim îndeosebi la acelea de la Cavadineşti [13], punctul „Rîpa Glodului" şi de la Gîrbovăţ [14], com. Ghidigeni, punctul „Zahareasca", unde se află cea mai mare aşezare de acest fel din ţară, săpată în întregime, precum şi la multe alte descoperiri de natură perieghetică sau întîmplătoare, existente pe teritoriul comunelor : Rogojeni [15], Vădeni [16], Suceveni [17], punctul „Stoborăni" şi Cavadineşti [18], la confluenţa pîraielor Lişcov cu Horincea, în imediata apropiere a C.A.P., pe valea mănoasă a Horincii şi Comăneşti aceeaşi comună, pe proprietatea locuitorului Gh. Vîrcolici, la Bereşti [19], Bănea-

11 Ion T. Dragomir, *Descoperiri arheologice pe actualul teritoriu al Galaţiului din cele mai vechi timpuri şi pînă la întemeierea oraşului*, în Danubius, I, Galaţi, 1967, p. 181, fig. 2/1.

12 Informaţii primite de la Mircea Nicu, muzeograf principal la Muzeul mixt din Tecuci, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

13 Ion T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Cavadineşti*, în *Materiale arheologice*, VI, 1959, p. 453-463 ; idem, în *Materiale*, VII, 1961, p. 151-157.

14 Adrian Florescu, în *Arheologia Moldovei*, 2-3, 1964, p. 147-206 ; idem, în *Dacia, NS*, 11, 1967, p. 65-94 ; idem, în Danubius, I, 1967, p. 110-122.

15 Ion T. Dragomir, *Descoperiri arheologice la Rogojeni pe valea Horincii*, în Materiale, IX, Bucureşti, 19, p. 503-510 ; idem, *Noi descoperiri arheologice de obiecte de aramă şi de bronz în regiunea de sud a Moldovei*, în SCIVA, 1978-1979, în curs de apariţie.

16 M. Petrescu-Dîmboviţa, *Călătorie de cercetare arheologică în judeţul Covurlui, Galaţi*, 1941, p. 16.

17 Ion T. Dragomir, *Aşezarea neolitică fortificată din aria aspectului cultural Stoicani-Aldeni de la Suceveni*, în *Memoria Antiquitas*, Piatra Neamţ, 1971, p. 143-144.

18 Ion T. Dragomir, în *Judeţul Galaţi pe scara timpului*, editată de Comitetul judeţean Galaţi al P.C.R., Galaţi, 1972, p. 27.

19 Ion T. Dragomir, *Săpături arheologice la Tg. Bereşti*, în Danubius, I, Galaţi. 1967, p. 46-47.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sa [20], Chiraftei [21], Cuca [22], Drăguşeni [23], Aldeşti [24], pe vatra satului, la Meria-Bereşti pe Valea Chinejii [25], la 3 km sud de sat, la Puricani [26], oraş Bereşti în apropierea „Rîpei Fagului", la Săseni [27], punctul „Rîpa Frasinului", la Şipote — acelaşi oraş, şi la Ghidigeni [28], la confluenţa Bîrladului cu pîrîul Paraschiv etc.

Purtătorii acestei culturi sînt triburi autohtone tracice de crescători de vite şi de agricultori din perioada finală a epocii bronzului, care s-au extins pe o mare suprafaţă a teritoriului patriei noastre, totalizînd un număr de 656 [29] descoperiri arheologice, aşezări şi necropole. Tot acum are loc şi o puternică dezvoltare a metalurgiei bronzului, documentată de marele depozit de unelte, arme şi obiecte de podoabă de bronz, de la Băleni [30] în număr de 269 de piese, cel mai bogat depozit de acest fel din Moldova, precum şi de alte descoperiri sporadice de seceri, celturi şi lănci de bronz de la Şendreni [31], Siviţa [32], Bălăbăneşti [33], Rogojeni [34], Ţigăneşti ş. a.

Aşezările de tip cenuşar de pe teritoriul patriei noastre sînt cunoscute şi în afara graniţelor României, extinzîndu-se mult în partea de nord-vest a R.S.S. Ucraina, precum şi pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti. Unele aşezări sînt caracteristice grupului cultural Noua-Sabatinovka, răspîndit în regiunea de stepă din sud-vestul R.S.S. Ucraina. După precizările formulate de anumiţi cercetători, purtătorii aşezărilor de tip cenuşar, caracteristice culturii Noua, aparţin triburilor tracice autohtone carpato-dunăreano-pontice, care la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul epocii fierului (Hallstatt) s-au extins şi s-au înrădăcinat pe teritoriul patriei noastre concomitent cu apariţia grupei lingvistice indo-europene a tracilor [35].

---

20 Ion T. Dragomir, *Contribuţii la cunoaşterea aspectului cultural Stoicani-Aldeni (Săpăturile de la Lişcoteanca, judeţul Brăila şi Băneasa, judeţul Galaţi)* în Danubius, II—III, Galaţi, 1969, p. 53.

21 Vezi nota nr. 5.

22 Idem.

23 Vezi, *Contribuţii monografice, com. Drăguşeni, judeţul Galaţi*, Galaţi, 1973, p. 17.

24 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, Bucureşti, 1970, p. 338.

25 *Ibidem*, p. 350.

26 *Ibidem*, p. 352.

27 *Ibidem*, p. 354.

28 *Ibidem*, p. 372.

29 Informaţii primite de la Adrian C. Florescu, de la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" — Iaşi, căruia ţinem să-i mulţumim în mod deosebit şi pe această cale.

30 Ion T. Dragomir, *Un nou depozit de obiecte de bronz descoperit la Băleni în sudul Moldovei*, în Danubius, I, 1967, p. 89-105 ; idem, *Inventaria Archaeologica*, 4, 1967 ; idem, *Un nouveau dépôt d'objets en bronze, découvert dans la région sud de la Moldavia*, dans L'acts du VII-e Congrès International des Sciences Préhistorique et Protohistorique, Prague, 21-27 août, 1966, p. 689-694.

31 Ion T. Dragomir, *Noi descoperiri arheologice de obiecte de aramă şi de bronz în regiunea de sud a Moldovei*, în SCIVA, 1978-1979, în curs de apariţie.

32 *Idem.*

33 *Idem.*

34 *Idem.*

35 Vezi nota nr. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Referitor la numărul excepțional de mare al oaselor de animale domestice, descoperite în cenușare ce ating uneori grosimea de peste 2 m, acestea argumentează desigur existența unei locuiri intense și îndelungate a populației autohtone, a cărei ocupații de căpetenie era păstoritul, dovedit în același timp și de faptul că păstorii străvechi, de altfel ca și ciobanii de astăzi știau să dea o mare întrebuințare practică oaselor de animale domestice, pe care le prelucrau cu o răbdare și o îndemînare deosebită, prin păduri, poene, sau prin luncile apelor, pe unde peregrinau cu turmele [36]. Bineînțeles, ei se ocupau și cu cultivarea primitivă a plantelor, însă aceasta este mai puțin reprezentată sub aspect arheologic. Totuși, problema esențială care merită o atenție deosebită rămîne aceea strîns legată de proveniența și de modul în care s-au format așezările de tip cenușar, precum și de etnia populației autohtone tracice care se formează sau ia naștere acum, în perioada de sfîrșit a epocii bronzului și de început a primei epoci a fierului (Hallstatt).

Pe baza urmelor materiale în general și a inventarelor colibelor și a bordeelor din cenușare în special, actualmente dispunem de suficiente dovezi arheologice pentru a identifica structura acestor așezări-sălașe de caracter pastoral-agrar.

În momentul de față, considerăm că cea mai verosimilă documentare și argumentare referitoare la procesul de formare a așezărilor străvechi de tip cenușar, nu poate fi alta decît aceea rezolvată prin intermediul științei etnografice contemporane la care ne-am referit în scris și verbal cu prilejul altor manifestări cultural-științifice [37].

Pe baza cercetărilor arheologice din ultima vreme, afectate epocii bronzului din țara noastră se poate afirma cu deosebită certitudine că în urma amestecului populației autohtone cu populațiile migratoare, venite din E, N, și S, care au pătruns în spațiul carpato-dunăreano-pontic, a rezultat o etnie nouă. Această realitate de esență etno-istorică va fi reprezentată genetic de aportul a două mari culturi contemporane de sinteză locală, Noua și Coslogeni, culturi pe deplin cristalizate și bine documentate arheologic. Aria de răspîndire a culturii Noua cuprinde teritoriul Moldovei și Podișul Transilvaniei, iar cultura Coslogeni se dezvoltă în SE Cîmpiei Române și Dobrogea.

Limitele cronlogice ale culturilor Noua și Coslogeni, reprezentate de așezări-sălașe, sezoniere de crescători de vite, aparținînd triburilor autohtone tracice, din spațiul carpato-danubiano-pontic, sînt fixate în perioada finală a epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului (Hallstatt), adică la finele secolului al XIV-lea și secolul al XII-lea î.e.n. [38].

---

36 Vezi nota nr. 13.

37 Ion T. Dragomir, *Contribuții arheologice și etngorafice referitoare la procesul de formare al așezărilor de tip cenușar „Zolniki"*. (Lucrare prezentată cu prilejul celui de al patrulea simpozion național de istorie agrară a României și a celei de a treia ediții de sesiuni anuale de comunicări a Muzeului județean Ialomița, care a avut loc la Slobozia, în zilele de 14—16 octombrie, 1976. (Comunicarea este in curs de publicare).

38 Vezi nota nr. 1, p. 107-110.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deşi marea majoritate a cercetărilor din domeniul istoriei şi arheologiei consideră că procesul de formare al populaţiei tracice indo-europene de pe teritoriul patriei noastre a avut loc în timpul epocii bronzului şi îndeosebi, în timpul culturilor Monteoru, Noua şi Coslogeni, totuşi, sînt cercetători care au păreri cu totul deosebite. Spre exemplu, Alexandru Boldur, atestă că „indo-europenii s-au aşezat în văile Europei în spaţiul dintre Rin şi Marea Caspică. Patria primitivă a tracilor se întindea în cununa munţilor Carpaţi şi la nord şi est de aceşti munţi şi există încă din anii 3000—2500 î.e.n., precum şi în anii 1000—800 î.e.n. În tot acest interval de timp considerăm că se poate vorbi de Tracia Mare“ [39]. În altă ordine de idei, există şi cîţiva autori, în frunte cu Norbert Iokl, A. A. Sahmatov, V. A. Moşcov, Alexandru Boldur şi alţii, care susţin cu tărie că „în preistorie, tracii au coborît la Dunăre şi dincolo de acest fluviu din nord şi est de Carpaţi. Această părere este conformă cu direcţia mişcării tuturor popoarelor indo-europene. Celţii, germanii, slavii, tokharii, hitiţii, grecii, italicii, toţi migrau din nord spre sud şi nu invers... (bineînţeles, se admit şi unele excepţii). Nici un popor indo-european, nu s-a ridicat din sud spre nord. De ce tocmai tracii să fi făcut excepţie de la această lege ?!“ [40]. În acest sens, Alexandru Boldur aduce o serie de argumente şi dovezi toponimice şi hidronimice, axate pe temeinice studii bibliografice de esenţă lingvistică şi cartografică [41], prezentîndu-ne numeroase date documentar-ştiinţifice, care în stadiul actual al cercetărilor, aşteaptă să fie confirmate sau infirmate de viitoarele săpături arheologice, singurele în această privinţă, care pot aduce un aport eficient. În continuare autorul atestă că triburile tracice au migrat de la nord de Dunăre în Peninsula Balcanică, ajungînd la 2000 î.e.n. pînă în apropierea Greciei, iar pe la 1200 î.e.n. au trecut şi în Asia Mică, unde au ocupat ţara hitiţilor, incendiindu-le capitala Hattusaş. În cadrul noului teritoriu cucerit, tracii au căpătat numele de frigieni.

„O indicaţie sigură că tracii în preistorie au avut aşezările lor la nord şi est de Carpaţi ne — prezintă cultura Cucuteni-Ariuşd-Tripolie, care conform cu părerea majorităţii cercetătorilor acestei culturi, a avut caracter tracic“ [42]. Scriitorii antici, începînd cu Herodot, părintele istoriei, Strabo, Ptolomeu, Stefan din Bizanţ şi Ammianus Marcellinus ne furnizează o serie de informaţii despre traci, fără să ne indice frontie-

39 Alexandru Boldur. *Consideraţii privind istoria Tracilor*, în Revista arhivelor, 2, Bucureşti, 1978, p. 125.

40 *Ibidem*, p. 123.

41 Cf. Dimiter Detschew, *Die Thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957 ; I. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Berlin, 1974-1977, A. Walde, I. Pokorny, *Vorgleichendes Wörterbuch der indogermanischen sprachen*, Berlin-Leipzig, vol. I—II, 1927-1932 ; Vl. Georgiev, *Issledovania po sravnitelnoistoricescomu iazicoznaniu* (Cercetări de lingvistică comparată), Moscova, 1918 ; Vasile Pârvan, *Getica*, Bucureşti, 1926 ; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, 1967 ; W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, Academia din Viena, filologico-istorică clasică, vol. 128, Wien, 1893, IV, şi vol. 130, Wien, 1894, II ; V. N. Toporov — O. N. Trubaciov, *Lingvisticeskii analiz hidronymiki verhnego Podnepravia*, Moscova, 1962.

42 Vezi nota nr. 40.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

rele teritoriului locuit de ei. Numai Ptolomeu, mai mult decît alţii, menţionează că tracii ocupau spaţiul cuprins între Vistula, Marea Adriatică, Marea Neagră, Nistru şi Nipru [43] etc.

Problema originii tracilor va putea fi rezolvată eficient numai dacă se va urmări cu deosebită atenţie dezvoltarea tuturor culturilor din epoca bronzului, de pe întreg spaţiul ţării noastre, în care triburile neamurilor trace apar pe deplin constituite la sfîrşitul epocii bronzului şi începutul primei epoci a fierului — Hallstatt. Purtătorii culturilor specifice epocii bronzului, populaţii autohtone de agricultori şi de păstori, deplasîndu-se periodic de la un loc la altul în căutarea de păşuni, au pus bazele unui păstorit de caracter pendulatoriu în această parte a Europei sud-estice, formă adecvată de păstorit şi în continuare la triburile traco-daco-getice. Desigur, această ipoteză poate constitui şi o argumentare documentar-ştiinţifică, de esenţă etno-culturală, reprezentînd de fapt acel izvor tradiţional, afectat păstoritului cu multiple valenţe, specifice dezvoltării ulterioare a societăţii omeneşti de pe actualul teritoriu al patriei noastre.

La sfîrşitul epocii bronzului găsim menţionate grupuri de populaţie tracică — misii sau moesi şi frigienii — ca aliaţi ai troienilor în marea conflagraţie care a fost redată în Iliada, sec. XIII, î.e.n. [44]. Prin urmare, monumentele arheologice aparţinînd epocii bronzului, de pe teritoriul jud. Galaţi, din regiunea de sud a Moldovei, cele mai multe dintre ele cercetate în ultima perioadă de timp, reprezintă o zestre valoroasă referitoare la cunoaşterea obîrşiei neamului tracic la nord de Dunăre. În acelaşi timp, aceste monumente au darul de a ne dovedi firul sau izvorul unor tradiţii de viaţă, de muncă şi de creaţie cultural-artistică autohtonă, în spaţiul carpato-danubiano-pontic, fir la care se vor adăuga mereu noi tradiţii de-a lungul mileniilor, constituind temelia civilizaţiei şi culturii geto-dacilor şi a statului independent şi centralizat din timpul marelui rege Burebista, Deceneu şi Comosicus, Scorillo, Duras-Diurpaneus şi a viteazului rege Decebal.

TÉMOIGNAGES ARCHÉOLOGIQUES CONCERNANT L'ÂGE DU BRONZE DANS LA RÉGION DU SUD DE LA MOLDAVIE

Résumé

Pour mieux comprendre et définir le terme de bronze au âge de bronze tant discuté par les spécialites, on considére qu'il est absolument nécessaire d'accorder priorité aux témoignages archéologiques, qui par définition, portent nonaltéré l'empreinte de la matérialité des anciennes cultures, par rapport à une multitude de théories et d'hypothèses abstraites, parfois manquées de fondement.

43 Al. Boldur, op. cit., harta.
44 Strabon, *Geografia*, VII, 3, 2 (C. 295), în Izvoare privind Istoria României, Ed. Acad. R.P.R., 1964, p. 224-227.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ayant comme principal élélment les fouilles archéologiques, les recherches de surface et les decouvertes occasionelles, l'auteur fait une présentation exhaustive sur les monuments archéologiques caractéristiques à l'âge de bronze sur le territoire du département de Galatzi, de la région du sud de la Moldavie, en les décrivant par cultures, à travers les trois étapes de cette époque. En tout cas, l'âge du bronze commence avec les transformations structurales social-économiques et ethniques, résultées à la suite de la dissolution des grandes cultures énéolithiques du teritoire de notre pays. Il a résulté une nouvelle ethnie par le mélange de la population autochtone avec les populations migratoires, venues de l'Est, Nord et Sud et qui ont envahi l'espace carpato-danubien-pontique. Cette réalité d'essence ethno-historique sera représentée génétiquement par la contribution de deux grandes cultures contemporaines de synthèse locale, Noua et Coslogeni, cultures très bien cristallisées et documentées de point de vue archéologique. L'aire de diffusion de la culture Noua comprend le territoire de la Moldavie et le Plateau de Transylvanie, et la culture Coslogeni se développe dans le S—E du Champ roumain et Dobrogea.

Les limites archéologiques des cultures Noua et Coslogeni, representées par des habitats pauvres saisonniers d'éleveurs de bétail et agriculteurs, appartenant aux tribus autochtones thraces, de l'espace carpato-danubien-pontique, sont fixées à la fin de l'âge du bronze et au début de la première époque de fer (Hallstatt), c'est-à-dire à la fin du XIV-e siècle et du XII-e siècle a.n.è. À la fin de l'âge du bronze sont mentionées des groupes de population thrace — missi ou moesi et les phrygines alliés — aux Troyens dans la grande conflagration rendue par l'Iliade au XIII-e siècle a.n.è. Par conséquent, les monuments archéologiques de l'âge du bronze de la région du Sud de la Moldavie, la plupart d'entre eux étudiés dernièrement, représentent un témoignage inestimable sur la connaissance de l'origine des thraces du Nord du Danube.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

TOPOR DE TIP MONTEORU DESCOPERIT LA MILEŞTII DE SUS, JUDEŢUL BACĂU

de DAN MONAH şi EUGEN ZAHARIA

În luna martie 1979 pe teritoriul satului Mileştii de Sus, com. Parincea, jud. Bacău, a fost descoperit întîmplător [1] un topor de tip Monteoru. Piesa a fost găsită pe arătură împreună cu cîteva fragmente ceramice care nu au fost culese de descoperitor. Punctul descoperirii poartă numele „La Cetăţuie" sau „Cetăţuia" şi se află în partea de nord-vest a satului Mileştii de Sus. Aşezarea a fost cercetată prin periegheză fiind recoltate fragmente ceramice monteorene, fără să se poată preciza faza [2]. În literatură mai este citată o aşezare cu două nivele de locuire, din care al doilea nivel se încadrează epocii bronzului, dar staţiunea se află în parte de sud a satului [3]. Menţionăm că, în zonă, mai sînt două puncte susceptibile să adăpostească staţiuni arheologice. Ne referim la dealurile : „Comoara" şi „Mormînt" ; pentru ultimul avem semnalată existenţa unui tumul [4].

Piesa de la Mileşti face parte din seria topoarelor cu gaură transversală pentru coadă şi tăiş vertical. Lama toporului este zveltă, mai lată spre tăiş, îngustîndu-se treptat spre manşon unde are secţiunea hexagonală, cu două laturi (feţele lamei) mai late. Tubul este prevăzut cu trei nervuri în relief, cu rol ornamental. Pe muchia toporului se observă o creastă care marchează locul de îmbinare a valvelor. Tot pe muchie se remarcă „dopul de turnare". Între nervuri se observă o perforaţie neregulată, datorată turnării. În interiorul găurii pentru coadă constatăm prezenţa a două alveole de formă ovală ; prima este în dreptul dopului de turnare, a doua se află în partea de jos a tubului, în dreptul lamei. Creasta rămasă de la îmbinarea valvelor a fost foarte uşor martelată, probabil întîmplător.

1 Piesa a fost descoperită de tov. Eugen Zaharia de la O.C.O.T.—Bacău, care a donat toporul muzeului băcăuan.

2 Viorel Căpitanu, *Descoperiri arheologice pe teritoriul judeţului Bacău /II/ (Catalogul descoperirilor)*, în manuscris.

3 Cf. M. Florescu şi V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafaţă în judeţul Bacău*, în *Arh. Mold.*, VI, 1969, p. 234.

4 Informaţia ne-a fost furnizată de tov. ing. Iftimie de la O.C.O.T.—Bacău, căruia îi mulţumim călduros.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Urme uşoare de ciocănire se mai observă în zona tăişului şi în dreptul „dopului de turnare".

Toporul de la Mileştii de Sus este reuşit turnat, totuşi una dintre valve nu a fost perfect îmbinată ; din această cauză profilul piesei este puţin asimetric. Piesa noastră este acoperită de patină verzuie-deschisă, maligă. Pe lamă şi în dreptul tubului pentru coadă se observă cîteva crestături datorate unor lovituri din vechime.

În momentul de faţă nu ne putem pronunţa cu siguranţă asupra materialului din care a fost confecţionat toporul : aramă sau bronz. În depozitul de la Borleşti au fost găsite, împreună, topoare de acest tip turnate fie în aramă fie în bronz [5]. Ţinînd seama, în lipsa analizelor, de aspectul general al piesei, de cele cîteva crestături adînci, înclinăm să credem că şi această piesă este de aramă.

Toporul de la Mileştii de Sus are următoarele dimensiuni : înălţimea = 12,8 cm ; lungimea manşonului = 4,2 cm ; diametrul găurii = 2,3/2,4 cm şi 2,5/2,3 cm ; grosimea lamei sub manşon = 1,7 cm ; lăţimea lamei sub manşon = 2,3 cm ; lăţimea tăişului = 4,1 cm ; lungimea lamei = 9 cm ; greutatea =350 gr.

După clasificarea lui Al. Vulpe [6] toporul nostru s-ar încadra în tipul Monteoru, seria a II-a, fiind însă mai evoluat decît exemplarul de la Banca-Dealul Morii [7]. Cele mai apropiate analogii le avem în descoperirile mai vechi de la Borleşti [8]. Depozit aflat într-un vas al culturii Costişa [9] ; fază paralelizată cu Monteoru IC_2—IA[10]. Aşa cum arătam la început toporul nostru nu poate fi legat decît de nivelul monteorean de la „Cetăţuia", foarte probabil de materiale încadrate în faza IC_2—IA.

* * *

Topoarele de metal cu gaură de înmănuşare transversală sînt considerate arme specifice sud-estului Europei [11], ipoteză plauzibilă date fiind dimensiunile, forma lor precum şi faptul că uneori se foloseşte arama. Topoarele din depozitul de la Borleşti adăpostite într-un vas de lut erau înşirate pe o sîrmă de aur împreună cu o plăcuţă din acelaşi metal [12].

5 M. Zamoşteanu, *Depozitul de topoare de bronz de la Borleşti (raionul Buhuşi, reg. Bacău)*, în *Arh. Mold.*, II—III, 1964, p. 453 şi urm. ; M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România, Ed. Academiei*, Bucureşti, 1977, pp. 46-47, unde sînt menţionate şi analizele spectrale ; Şt. Cucoş, *Noi descoperiri de topoare de aramă şi bronz*, în *SCIVA*, 29, 1978, 4, p. 579 şi urm. Autorul comunică două topoare noi din depozitul de la Borleşti, ambele de aramă.

6 *Die Äxte und Beile in Rumänien*, I, P.B.F., IX, 2, München, 1970, p. 12.

7 Vezi V. Căpitanu, *Noi descoperiri de topoare de aramă şi bronz în judeţul Bacău*, în *Carpica*, VI, 1976, p. 31 şi urm., fig. 1/2.

8 Al. Vulpe, *op. cit.*, Pl. 12/186, 188.

9 M. Zamoşteanu, *op. cit.*, p. 458, fig. 1.

10 Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 46 ; Şt. Cucoş, *op. cit.*, p. 579 şi urm. ; M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, pp. 46-47.

11 Cf. Al. Vulpe şi E. Tudor, *Cu privire la topoarele de metal cu gaură de înmănuşare transversală*, în *SCIV*, 21, 1970, 3, p. 426.

12 Şt. Cucoş, *op. cit.*, p. 580.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Depozitul de la Borleşti arată cu claritate valoarea deosebită a topoarelor de metal, pe de altă parte probează un fenomen de diferenţiere socială ; topoarele avînd şi o anumită semnificaţie socială şi valoare de cult [13]. Afirmaţia este susţinută de faptul că în perioada bronzului mijlociu obiectele de metal rămîn încă rare, „scumpe". Pentru această perioadă chiar în Transilvania depozitele de obiecte de metal sînt rare şi cu destul de puţine piese [14].

Avem suficiente elemente pentru a afirma că topoarele de metal îndeplineau, în acea vreme, pe lîngă rolul lor de arme şi pe acela de însemn a demnităţii şefului comunităţii care trebuia să fie un războinic. În toată perioada preistorică şi chiar mai tîrziu armele au avut valoare magico-religioasă [15], care s-a transmis asupra purtătorului lor. Topoarele de aramă şi bronz sînt, fără îndoială, legate de cultul soarelui [16] practicat de purtătorii culturii Monteoru.

L'HACHE DE TYPE MONTEORU DÉCOUVERT A MILEŞTII DE SUS, DÉP. BACĂU

Résumé

Les auteurs publient un hache en cuivre à orifice d'emmanchement transversal et à doille décorée de trois nervures en relief, découvert à Mileştii de Sus, com. de Parincea, dép. Bacău. L'object appartienne au type Monteoru, II-e série d'après la classification d'Al. Vulpe, et à été assigné à une étape correspondent à la période Monteoru IC_2—IA (milieu du II-e millénaire av. n. è.).

LEGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — La carte de la zone où à été découvert l'hache.
Fig. 2. — L'hache de Mileştii de Sus (dessin).
Fig. 3. — L'hache de Mileştii de Sus (photo).

13 Cf. şi M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 37.
14 *Ibidem*, pp. 39-51.
15 Cf. M. Eliade, *Histoire des croyances et des idées religieuses. I. De l'âge de la pierre aux mystères d'Eleusis, Ed. Payot*, Paris, 1976, p. 16.
16 M. Petrescu-Dîmboviţa, *op. cit.*, p. 37.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

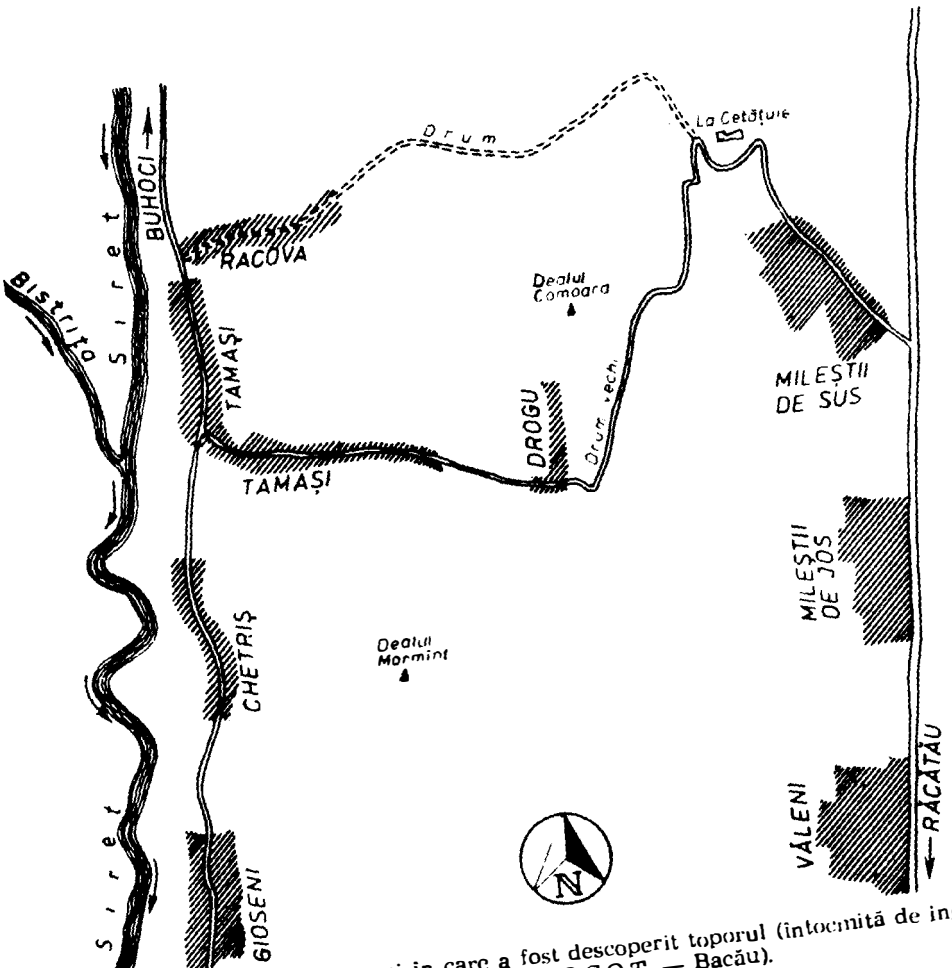

Fig. 1. — Harta zonei in care a fost descoperit toporul (întocmită de ing. Gh. Iftimic de la O.C.O.T. — Bacău).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

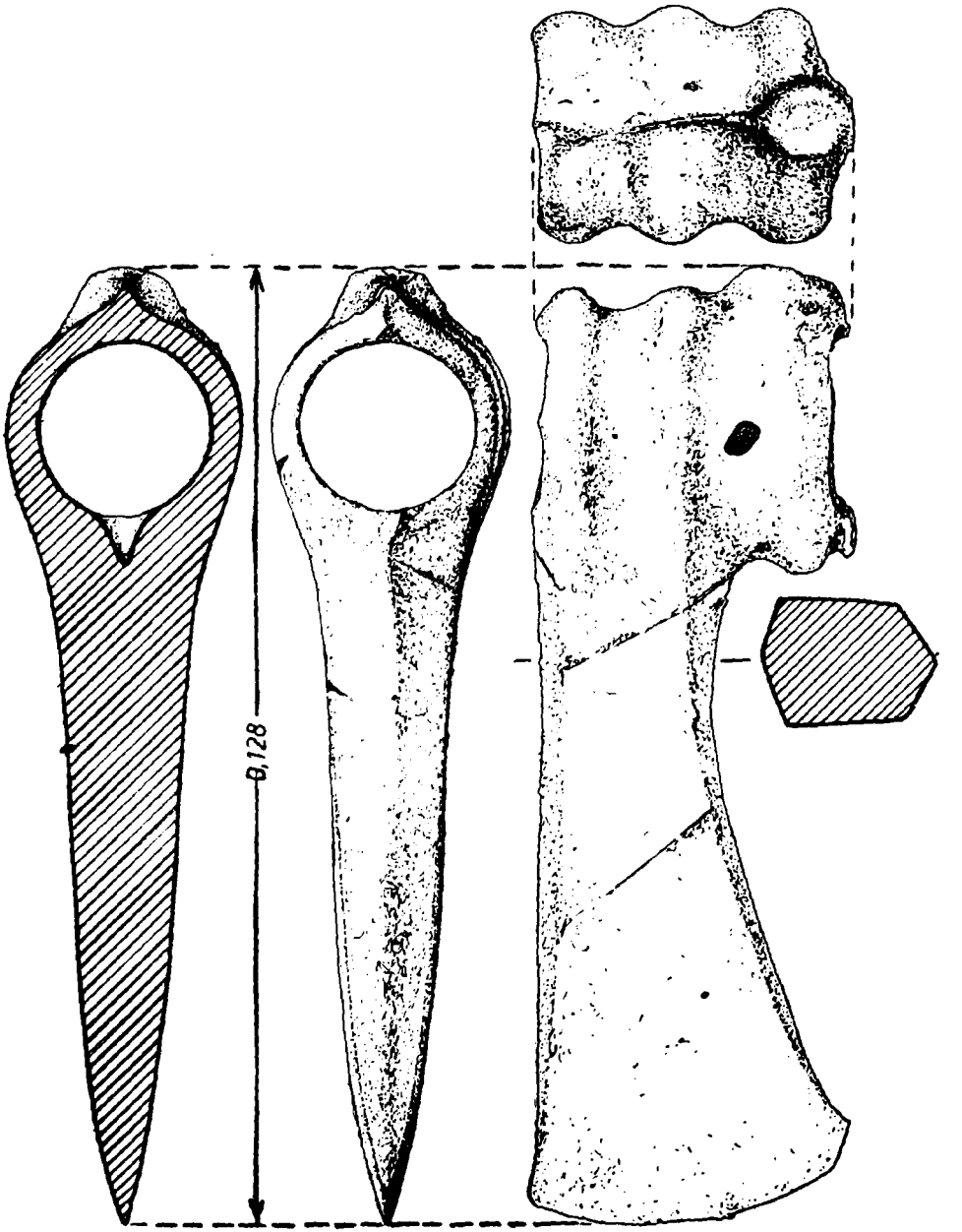

Fig. 2. — Toporul de la Mileştii de Sus (desen).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3. — Toporul de la Milcștii de Sus (foto).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU DATAREA DESCOPERIRILOR SARMATICE DE LA VASLUI

de ALEXANDRU ANDRONIC

Problema pătrunderii sarmaților pe teritoriul României și a contactului lor cu populația autohtonă geto-dacică și daco-carpică a preocupat în ultima vreme pe specialiștii din țara noastră [1], unii arheologi căutînd să precizeze în primul rînd cronologia descoperirilor sarmatice din România, cu specială privire asupra vestigiilor din Moldova [2]. Cu acest prilej s-a scos în evidență faptul că sarmații își fac apariția aici încă din secolele I—II e.n., așa cum o dovedește analiza amănunțită a elementelor oferite de inventarul foarte bogat, și în același timp variat, al mormîntului sarmatic descoperit mai de multă vreme la Ștefănești [3].

În stadiul actual al cercetărilor, cu toate că nu s-au publicat încă toate descoperirile sarmatice din Moldova, fapt remarcat încă din 1974 [4], s-a impus totuși ideea că sarmații nomazi și seminomazi au pătruns în Moldova treptat, în valuri succesive și în grupuri mai mari sau mai mici, după cum o dovedesc nu atît mormintele izolate, cît mai ales necropolele. Astfel, după datele existente la ora actuală în literatura de specialitate,

---

1 I. Nestor, *Istoria României*, I, București, 1960, p. 671-682 ; S. Morintz, *Dacia*, N. S., III, 1959, p. 451-470 și *Dacia*, N. S., IV, 1960, p. 553-560 ; Gh. Bichir, *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 253-269 ; B. Mitrea, *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 432-434 ; Gh. Diaconu, *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 323-344 ; Al Andronic, *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 347-358 ; I. Ioniță, *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 311-325 ; Gh. Diaconu, *Tîrgșor. Necropola din secolele III—IV, e.n.*, București, 1965, p. 19-29 ; S. Morintz, B. Ionescu, *Sesiunea de comunicări științifice a Muzeelor de istorie. Decembrie 1964*, II, București, 1971, p. 37-54 ; Gh. Bichir, *Peuce*, II, 1971, p. 135-145 ; *Actes du VIII-e Congrès International de sciences Prehistoriques et Protohistoriques*, I, Beograd, 1971, p. 275-285 ; *Pontica*, 5, 1972, p. 137-176, *SCIVA*, 27, 1976, 2, p. 203-214 și *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 167-197.

2 S. Morintz, B. Ionescu, *op. cit.*, p. 46 și nota 24 ; Gh. Diaconu, *Studii și materiale privitoare la trecutul istoric al jud. Prahova*, II, Ploiești, 1969, p. 15 și nota 12 ; Gh. Bichir, *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 260 și nota 1, și p. 268, *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 69 și nota 17, *SCIVA*, 27, 1976, 2, p. 207-208.

3 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 281, pl. CXLVIII/7—31 ; N. și Em. Zaharia, *Din trecutul județului Botoșani*, Botoșani, 1974, p. 136 ; Gh. Bichir, *SCIVA*, 27, 1976, 2, p. 207.

4 Gh. Bichir, *Pontica*, 5, p. 138.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

necropolele sarmatice din Moldova grupează fie cîte 2—3 morminte, fie cîte 11—16, ajungîndu-se în unele necropole şi la un număr de peste 20 de morminte, ca la Probota (22 de morminte) [5] şi la Pogorăşti (28 de morminte) [6].

Unele necropole sarmatice din Moldova au dat la iveală morminte cu indivizi adulţi şi bătrîni de ambele sexe. Astfel, la Pogorăşti, analiza antropologică, deşi s-a efectuat pe un număr restrîns de schelete, a evidenţiat faptul, deosebit de important, că în această necropolă au fost înhumaţi indivizi adulţi şi bătrîni (între 25 şi 60 de ani) [7]. Această constatare dovedeşte prezenţa aici a unor grupuri compacte de familii sarmate.

În ceea ce priveşte pătrunderea sarmaţilor roxolani în Moldova în etape o primă formulare a acestei ipoteze a văzut lumina tiparului în 1963, cu prilejul publicării mormîntului nr. 1 de la Vaslui, cînd am afirmat că începuturile contactului dintre populaţia autohtonă şi primul val de sarmaţi roxolani s-a produs în Moldova în secolele II—III e.n. [8].

Faţă de cronologia anterioară, cînd absolut toate descoperirile sarmatice din Moldova fuseseră datate în secolele III—IV e.n., analiza inventarului mormîntului nr. 1 de la Vaslui a permis să se coboare aproape cu un secol data pătrunderii sarmaţilor roxolani pe teritoriul Moldovei şi a contactului lor cu populaţia autohtonă geto-dacică. Aceasta nu înseamnă însă că datările anterioare referitoare la sarmaţii din Moldova erau eronate, ci se semnala doar pătrunderea mai timpurie în Moldova a primului val de roxolani. Totodată, se deplasa mai spre vest în Moldova aria de răspîndire a roxolanilor, scoţîndu-se în evidenţă şi importanţa contactului de mai lungă durată în timp dintre aceştia şi populaţia autohtonă geto-dacică tocmai în regiunile extracarpatice răsăritene [9].

Riscul unei astfel de afirmaţii era cu atît mai mare cu cît în literatura de specialitate era admisă teza că imensa majoritate a descoperirilor sarmatice de la noi datează din secolele III—IV e.n. şi că ele aparţin alanilor [10].

În ultima vreme, însă, urmare a descoperirilor sarmatice de la Ulmeni din Cîmpia Munteniei, precum şi a unei analize comparative a descoperirilor sarmatice anterioare de pe valea Prutului, de la Ştefăneşti, s-au produs modificări în ceea ce priveşte datarea pătrunderii sarmaţilor atît în regiunile extracarpatice răsăritene, cît şi la Dunărea de Jos.

Cronologia pătrunderii sarmaţilor timpurii în Moldova şi apoi în Cîmpia Munteniei a constituit încă din 1963 o preocupare a arheologilor noştri care studiau epoca migraţiei popoarelor. Astfel, Gh. Diaconu, analizînd descoperirile de la Tîrgşor, afirma că la Vaslui sînt prezenţi

5 *Ibidem*, p. 138.
6 Al. Păunescu, P. Şadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al judeţului Botoşani*, I, Bucureşti, 1977, p. 217.
7 M. Cristescu, *Arheologia Moldovei*, II—III, p. 329-341.
8 Al. Andronic, *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 358.
9 *Ibidem*, p. 357.
10 *Istoria României*, I, p. 680.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sarmaţii timpurii, sugerînd ideea că aceştia ar fi „contribuit în parte şi la încetarea aşezărilor de tip Poiana din Moldova“ [11].

Un an mai tîrziu, pe baza descoperirilor de la Olteniţa, S. Morintz afirma că cercetările efectuate „privind populaţiile sarmatice constituie o contribuţie importantă în studiul pătrunderii şi rolul jucat de sarmaţi în sec. II şi III în Cîmpia Munteniei. De asemenea credem că grupa veche poate fi atribuită roxolanilor, iar cea nouă alanilor“ [12]. În acest context se integrează şi afirmaţia aceluiaşi arheolog din decembrie 1964 la sesiunea de comunicări a Muzeelor de istorie, care sublinia în ceea ce priveşte datarea mormîntului sarmatic de la Vaslui în sec. II—III e.n. ; „După părerea noastră acest mormînt nu poate fi datat mai tîrziu de începutul secolului II“ [13].

Pentru o datare timpurie a mormîntului nr. 1 de la Vaslui a opiniat şi Gh. Bichir, care analizînd inventarul mormîntului de la Ştefăneşti l-a considerat anterior sau contemporan în parte cu cel de la Vaslui [14]. Însă, în ceea ce priveşte mormîntul sarmatic de la Ştefăneşti, cercetătorul respectiv a afirmat în 1972 că acesta este „Cel mai vechi mormînt sarmatic din Moldova pe care-l datăm la începutul secolului II e.n.“ [15]. Plecînd apoi de la considerentul politic precum că în anii 105—106 dacii au fost înfrînţi definitiv şi cotropiţi de către romani, Gh. Bichir, afirmă, cu toată convingerea, că din această vreme grupuri de sarmaţi pătrund la vest de Prut şi în consecinţă mormîntul sarmatic de la Vaslui datează „din prima jumătate a secolului II e.n.“ [16].

Recent, descoperitorii mormîntului sarmatic de la Ştefăneşti, profesorii Nicolae şi Emilia Zaharia, revenind asupra datării iniţiale, consideră, pe baza inventarului, că acest mormînt ar data din secolele I—II e.n. [17].

În ceea ce priveşte pătrunderea sarmaţilor în Cîmpia Munteniei, Gh. Bichir, pe baza materialului arheologic descoperit la Ulmeni, o datează după anii 117—118, deci tot în prima jumătate a secolului al II-lea e.n. [18].

În felul acesta, atît numeroasele descoperiri mai noi, cît şi reanalizarea unor descoperiri mai vechi, au permis elaborarea cronologiei actuale referitoare la pătrunderea sarmaţilor în Moldova. Totodată, s-a scos în evidenţă şi necesitatea cunoaşterii cît mai amănunţite a contactului sarmaţilor cu geto-dacii şi daco-carpii, deoarece problema relaţiilor dintre autohtoni şi sarmaţi pe de o parte şi cu alte popoare migratoare pe de altă parte a constituit, încă din 1961 [19], şi continuă să constituie şi în momentul de faţă, una din cele mai importante probleme din istoria patriei noastre.

11 Gh. Diaconu, *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 339, nota 2.
12 S. Morintz, B. Ionescu, *op. cit.*, p. 46 şi nota 25.
13 *Ibidem*, p. 46 şi nota 24.
14 Gh. Bichir, *Pontica*, 5, p. 166 şi nota 31.
15 *Ibidem*, p. 166.
16 *Ibidem*, p. 166 şi nota 32, în care autorul atrage atenţia că pentru o datare timpurie a unora din mormintele sarmatice din Moldova s-a exprimat verbal şi N. Zaharia.
17 N. şi Em. Zaharia, *Din trecutul judeţului Botoşani*, p. 136.
18 Gh. Bichir, *Pontica*, 5, p. 166.
19 Gh. Bichir, *SCIV*, XII, 1961, 2, p. 269.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dacă în linii mari admitem noile datări propuse în legătură cu pătrunderea sarmaţilor timpurii în Moldova, atunci se impune şi sprijinirea lor cu noi argumente arheologice. Din acest punct de vedere descoperirile sarmatice de la Vaslui sînt în măsură să ne sprijine.

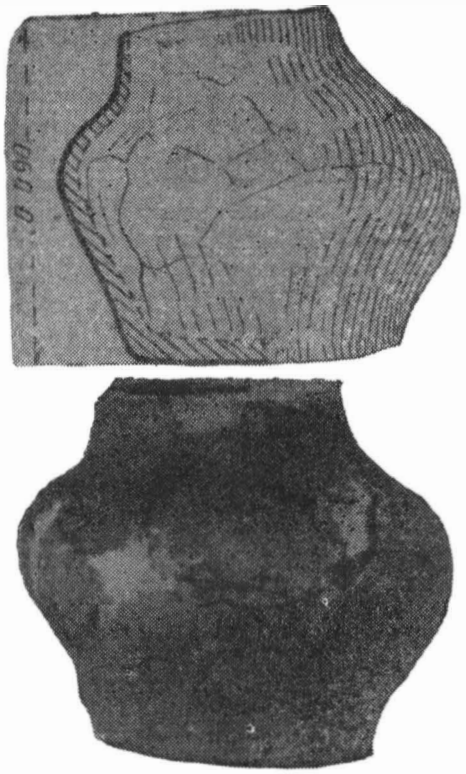

Deocamdată, în literatura de specialitate se consideră ca un bun cîştigat constatarea că sarmaţii roxolani au pătruns în Moldova încă la începutul secolului al II-lea e.n., după cum o dovedesc descoperirile de morminte sarmatice izolate atît din valea Prutului (Ştefăneşti) cît şi din zona Podişului Central Moldovenesc (Vaslui).

Dacă însă la Ştefăneşti într-adevăr a fost descoperit numai un singur mormînt izolat, în schimb, la Vaslui, aşa cum s-a precizat în raportul de săpături arheologice de salvare efectuate în vara anului 1958 pe locul denumit „Curţile domneşti" [20], au fost descoperite cel puţin două morminte sarmatice (M 1 şi M5), precizare care însă n-a atras, spre regret, atenţia specialiştilor. Din această cauză în literatura consacrată problemei sarmaţilor în România se menţionează că la Vaslui a fost descoperit un mormînt izolat, ceea ce nu corespunde realităţii [21].

În afară de mormîntul nr. 1, care conţinea o înhumare în poziţie întinsă pe spate cu braţele de-a lungul corpului, scheletul fiind orientat nord (capul) — sud (picioarele), la Vaslui a fost descoperit şi mormîntul nr. 5, la fel de înhumaţie, conţinînd scheletul unui copil. Mormîntul nr. 5 de la Vaslui, deranjat de săpăturile unei gropi individuale, militare, a dat la iveală doar cîteva fragmente de oase, părţi din calota craniană, fragmente ceramice, provenind de la un vas, care a fost apoi întregit. Vasul

20 Al. Andronic, E. Neamţu, Fl. Banu, *Materiale*, VIII, 1962, p. 93-94 ; fig. 7—9 ; Al. Andronic, *SCIV*, XIV, 1963, 2, p. 349.
21 Gh. Bichir, *Peuce*, II, *Pontica*, 5, *SCIVA*, 27, 1976, 2 şi *Dacia*, N. S., XXI, 1977.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de lut ars, lucrat cu mîna, din pastă poroasă, roşie-cărămizie, are pereţii puternic bombaţi, ceea ce-i dă o formă bitronconică asimetrică (fig. 1/1—2). Acest tip de vas face parte din grupa ceramicii sarmatice lucrate cu mîna caracteristică tocmai necropolelor sarmatice timpurii din zona septentrională a Mării Negre.

În felul acesta la Vaslui, în Podişul Central Moldovenesc, se atestă existenţa unei necropole sarmatice timpurii. Pentru faza timpurie pledează în plus faţă de inventarul mormîntului nr. 1, deja cunoscut, şi materialul arheologic descoperit în mormîntul nr. 5.

În concluzie, la Vaslui, în cursul campaniei de săpături arheologice de salvare efectuate în 1958, a fost descoperită o necropolă sarmatică şi nu un singur mormînt izolat. Această necropolă, pe baza materialului arheologic descoperit, datează din secolul al II-lea e.n., reprezentînd mărturia pătrunderii timpurii a sarmaţilor roxolani pe teritoriul Moldovei la vest de Prut.

À-PROPOS DE LA DATATION DES DÉCOUVERTES SARMATES DE VASLUI

Résumé

Les nouvelles datations proposées par Gh. Diaconu, S. Morintz, N. Zaharia et Gh. Bichir en ce qui concerne la pénétration des Sarmates en Moldavie et dans la région du Bas-Danube ont permis à l'auteur de remettre en discussion la datation des découvertes sarmates de Vaslui et de préciser en même temps que l'on y a découvert deux tombes sarmates et non pas une seule tombe isolée, comme on l'a, par erreur, mentionné ces derniers temps dans notre littérature de spécialité.

Ainsi, de la tombe no. 5 de Vaslui, appartenant à un enfant, on a sauvé quelques restes d'os et de fragments de la calotte crânienne, ainsi que des fragments de céramique, provenant d'un vase d'argile, travaillée à la main. Le vase en pâte poreuse rouge-brique à parois fortement courbées, ayant une forme bitronconique assimétrique (fig. 1/1—2), appartient au type de vases travaillés à la main caractéristique aux nécropoles sarmates des I-e—II-e siècles de n. è. de la zone septentrionale de la Mer Noire.

De cette manière, on précise qu'à Vaslui a été attestée une nécropole sarmate, qui, sur la base de l'inventaire des tombes no. 1 — déjà publié — et no. 5, date du début du II-e siècle de n.è., quand les sarmates roxolanes ont pénétré en Moldavie à l'ouest du Prut.

LÉGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — *Vaslui. Les Cours princières : 1—2*, Vase sarmate travaillée à la main de la tombe no. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE DIN SECOLUL AL IV-LEA, ÎN COMUNA DĂMIENEŞTI, JUDEŢUL BACĂU

de IOAN MITREA

În ultimii ani, pe teritoriul comunei Dămieneşti, jud. Bacău, s-au descoperit întîmplător cîteva obiective arheologice, între care şi două necropole din veacul al IV-lea e.n.

Avînd în vedere importanţa materialelor arheologice descoperite, în cele ce urmează vom prezenta inventarul recuperat.

1. *Satul Călugăreni, com. Dămieneşti.*

În ziua de 4 august 1977, cu ocazia săpăturilor pentru fundaţia unei construcţii de la *Ferma-Dămieneşti*, s-a descoperit un mormînt de inhumaţie, cu un bogat inventar [1].

Scheletul a fost depus la adîncimea de cca. 1,60 m, faţă de nivelul actual de călcare, fiind orientat NV (capul) — SE (picioarele). În jurul scheletului, aparţinînd unei femei [2], au fost găsite mai multe obiecte de inventar [3], şi anume : cîteva vase din lut, un pieptene, un pahar din sticlă şi o mărgică.

1 Anunţaţi de şeful brigăzii de constructori, în ziua de 6 august 1977, am efectuat ancheta la locul descoperirii, recuperînd cea mai mare parte a materialelor aflate în mormînt. Datele pe care le prezentăm cu privire la descrierea mormîntului, dezvelit spre capătul de NE al gropii fundaţiei grajdului nr. 3, şi a inventarului descoperit, ne-au fost furnizate de muncitorul Cadăr I. Ştefan, şef de echipă şi tehnicianul Cezar Şerbănescu, cărora le mulţumim şi pe această cale.

Facem precizarea că deşi locul descoperirii se numeşte Ferma-Dămieneşti, acesta de fapt se află pe teritoriul satului Călugăreni, com. Dămieneşti.

S-a dat denumirea, de către I.A.S. Traian, de Ferma Dămieneşti, pentru a o deosebi de alte ferme de pe raza satului Călugăreni.

Locul descoperirii, respectiv Ferma-Dămieneşti se află la cca. 1 km vest de marginea satului Călugăreni, pe teritoriul acestui sat, în dreapta şoselei Dămieneşti-Călugăreni.

2 Vezi, mai jos, *Anexa* 1, Expertiza asupra materialului osteologic, făcută de Laurenţia Georgescu.

3 Inventarul acestui mormînt a fost bogat, recuperîndu-se doar parţial. Aşa de exemplu, a fost distrus paharul din sticlă din care s-au recuperat doar cîteva fragmente ; pieptenele din os, din care s-a păstrat doar un fragment şi cîteva vase din lut, lucrate cu mîna.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Intr-unul din vase a fost găsită şi o ofrandă, aparţinînd la două specii : ovis aries (oaie) şi aves (pasăre) [4].

Inventarul recuperat din acest mormînt constă din :

Vas cu două torţi (fig. 2/3), de mărime mijlocie avînd înălţimea de 28,8 cm, diametrul gurii de 10,8 cm şi diametrul fundului de 11,5 cm.

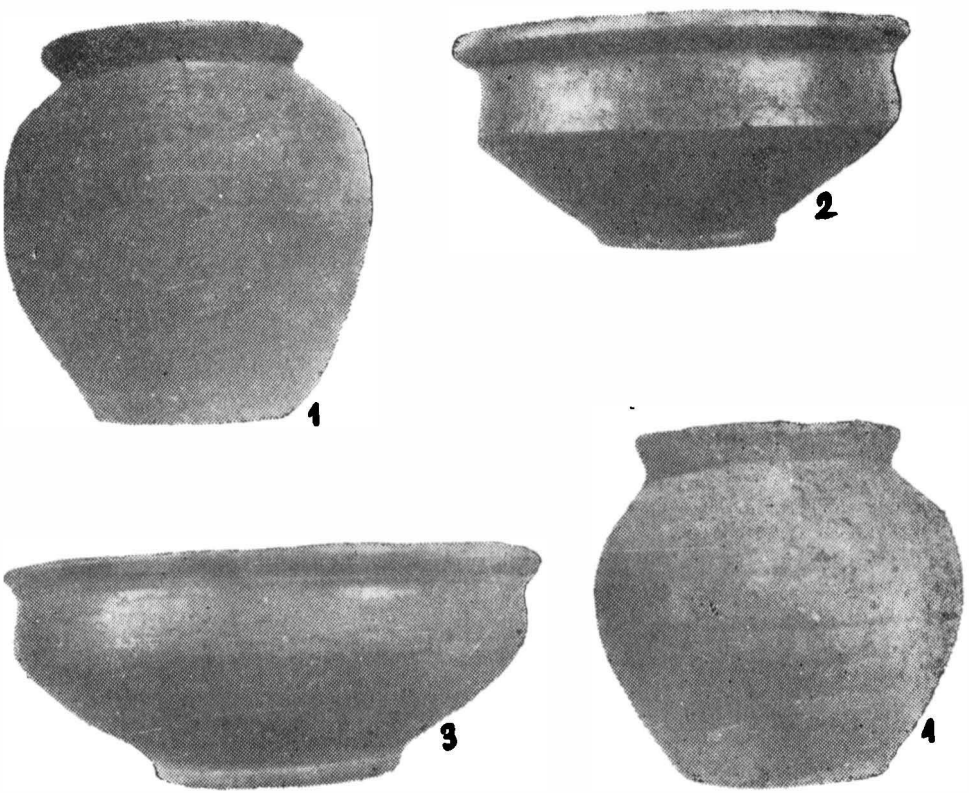

Fig. 1. — Vase lucrate la roată, din mormîntul de la Dămieneşti.

A fost lucrat la roată, din pastă zgrunţuroasă. Are fundul inelar şi buza îngroşată. Mănuşile au fost fixate pe mijlocul gîtului şi umărul vasului. Vase asemănătoare s-au descoperit în Moldova la Izvoare [5], Pogorăşti [6]

4 Vezi, mai jos, *Anexa 2*, Expertiza ofrandei descoperite în mormînt, determinată de Mircea St. Udrescu.

5 Radu Vulpe, *Izvoare. Săpăturile din 1936—1948*, Buc., 1957, fig. 309/1, 2.

6 N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmboviţa, Em. Zaharia, *Aşezări din Moldova. De la paleolitic pînă în sec. al XVIII-lea*, Buc., 1970, p. 257, pct. g ; p. 586, Pl. CCX/16.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. — Vase și obiecte din mormîntul de la Dămienești.

și Zorleni [7]; în Muntenia la Spanțov [8], iar în Transilvania la Bezid [9], toate în complexe atribuite sec. al IV-lea e.n.

Menționăm că acest tip de vas este de tradiție locală, întîlnindu-se în cadrul culturii carpice [10], din sec. II—III e.n., reprezentînd o evoluție a „amforei" tradiționale geto-dacice, din perioada clasică a acestei culturi (sec. I î.e.n. — sec. I e.n.) [11].

7 V. Palade, *Un cuptor de olar din secolul al IV-lea e.n. la Zorleni-Fîntînele (județul Vaslui)*, în MemAntiq, I, 1969, p. 355, fig. 14/3.
8 B. Mitrea, C. Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Buc., 1966, fig. 69/3.
9 Z. Szekely, *Săpăturile executate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe*, în Materiale, VII, 1961, p. 184, fig. 7/3.
10 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Buc., 1973, Pl. LXXVII/2; Pl. CXIV/4; Pl. CXVI/3.
11 V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău (județul Bacău)*, în Carpica, VIII, 1976, fig. 34/4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vas-borcan (fig. 1/1), avînd corpul bombat, umărul mult ridicat, buza răsucită şi îngroşată, iar fundul tăiat drept. Este lucrat la roată din pastă zgrunţuroasă. Pe umărul vasului se observă cîteva striuri drepte, paralele. Vasul are înălţimea de 15,7 cm, diametrul gurii de 11 cm, iar diametrul fundului de 9 cm.

Vas-borcan (fig. 1/4), aproximativ de aceeaşi formă şi lucrat în aceeaşi tehnică, ca cel descris mai sus. Are corpul bombat, umărul ridicat mult, buza răsucită şi îngroşată, iar fundul tăiat drept (fără inel de susţinere). Pe jumătatea inferioară a vasului, sub diametrul maxim se observă cîteva şănţuiri, şterse. Dimensiunile vasului sînt : înălţimea de 14,4 cm., diametrul gurii de 11 cm şi diametrul fundului de 8,6 cm.

Vase-borcan, de tipul celor prezentate mai sus, sînt cunoscute în descoperirile din secolul al IV-lea din aria culturii Sîntana de Mureş.

Dintre numeroasele descoperiri de vase asemănătoare, amintim aici pe cele de la Izvoare [12], Zorleni [13], Fălciu [14] şi Leţcani [15] în Moldova, precum şi Spanţov [16], Independenţa [17] şi Tîrgşor [18] în Muntenia.

Această categorie de vase, din pastă zgrunţuroasă, indică un element de factură autohtonă [19], care va supravieţui sfîrşitului culturii Sîntana de Mureş [20].

Castron (fig. 2/1), de mici dimensiuni, lucrat la roată din pastă fină, de culoare cenuşiu-închis cu buza răsfrîntă şi îngroşată. Are picior inelar. Dimensiuni : înălţimea de 4,2 cm, diametrul gurii de 8,4 cm şi diametrul fundului de 4,7 cm. Dintre descoperirile de castroane asemănătoare, menţionăm pe cele de la Leţcani [21] în Moldova, Spanţov şi Alexandru Odobescu în Muntenia [22].

Strachină-înaltă (fig. 1/2). Pereţii se deschid larg, pentru a reveni spre gură, înclinîndu-se puţin în interior şi terminîndu-se printr-o buză groasă, răsfrîntă în afară. Are picior inelar. A fost lucrat la roată, din pastă fină, cenuşie. Dimensiuni : înălţimea de 8,2 cm., diametrul gurii de 17,6 cm, diametrul fundului de 7,3 cm. Acest tip de vas, se întîlneşte frecvent în necropolele din sec. al IV-lea.

---

12 Radu Vulpe, *op. cit.*, fig. 288/1 ; fig. 290/2.
13 V. Palade, *op. cit.*, fig. 11/1 ; fig. 16/1.
14 V Palade, *Necropola din sec. al IV-lea e.n. de la Fălciu (jud. Vaslui)*, în Carpica, IV, 1971, p. 218, fig. 2/5 ; p. 222, fig. 4/3.
15 Cătălina Bloşiu, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Leţcani (jud. Iaşi)*, în ArhMold, VIII, 1975, p. 243, fig. 6/10 ; p. 246, fig. 9/16 ; p. 251, fig. 14/6 ; p. 255, fig. 18/5 ; p. 261, fig. 24/6, 8, 10 etc.
16 Bucur Mitrea şi C. Preda, *op. cit.*, fig. 42/1, 3 ; fig. 43/2 ; fig. 46/4, fig. 52/3, 5.
17 Ibidem, fig. 121/3.
18 Gh. Diaconu, *Tîrgşor. Necropola din secolele III—IV e.n.*, Buc., 1965, p. 76 ; Ion Ioniţă, *Contribuţii cu privire la cultura Sîntana de Mureş-Cerneahov pe teritoriul Republicii Socialiste România*, în ArhMold, IV, 1966, fig. 28/2 ; fig. 32/3.
19 Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 75—77 ; p. 112.
20 Ibidem, p. 77 ; Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu şi I. Mitrea, *Cercetările arheologice de la Mănoaia-Costişa şi contribuţia lor la cunoaşterea culturii materiale locale din sec. V—VI din Moldova*, în Carpica, I, 1968, p. 240, fig. 4/1, 4.
21 Cătălina Bloşiu, *op. cit.*, p. 267, fig. 30/14 ; p. 268, fig. 31/8.
22 Bucur Mitrea şi C. Preda, *op. cit.*, fig. 18/1 ; fig. 89/4 ; fig. 242/2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Strachină (fig. 1/3), aproximativ de aceeași formă cu cea descrisă mai sus. Este lucrată tot la roată, din pastă fină, cenușie. Dimensiuni : înălțimea 7,7 cm, diametrul gurii 19,8 cm, diametrul fundului 9,1 cm. Și acest tip de strachină se întîlnește frecvent în complexele din secolul al IV-lea.

Străchini asemănătoare celor descrise mai sus, au fost descoperite la Izvoare [23] și Letcani [24] în Moldova, la Tîrgșor [25], Spanțov, Independența și Olteni [26] în Muntenia.

Cană (fig. 2/2), de formă aproximativ bitronconică, lucrată la roată, din pastă fină, cenușie. Toarta pornește de la buză și se fixează pe pîntecul ceștii. Are fundul inelar. În partea superioară, pe gît, prezintă ca decor, două linii în relief, paralele. Dimensiuni : înălțimea 11,6 cm, diametrul gurii 10,2 cm, diametrul fundului 6,5 cm. Dintre descoperirile asemănătoare, amintim pe cele de la Obîrșeni-Voinești [27] și Letcani[28] în Moldova și Spanțov [29] în Muntenia.

Fragment dintr-un pieptene de os (fig. 2/4), cu un singur rînd de dinți, lungi de 2,7 cm. Pe partea din mîner păstrată, sînt patru nituri de bronz, pentru fixat plăcuțile. Evident, acest fragment, provine dintr-un pieptene, distrus de descoperitori, de tipul celor cunoscuți în secolul al IV-lea [30].

Perlă din sticlă (fig. 2/5), găsită în cana descrisă mai sus. Perla are forma aproximativ elipsoidală. Ca decor, pe fondul negricios al perlei, a fost realizată o linie în val de culoare roșie, mărginită de cîte o linie dreaptă, albă, trasă neregulat.

Perla descrisă, de la Dămienești, își găsește analogii în necropolele de la Spanțov [31] și Letcani [32].

Menționăm că în mormîntul, al cărui inventar l-am prezentat, a mai fost găsit un pahar de sticlă, distrus în timpul lucrărilor, și din care s-au recuperat doar cîteva mici fragmente, precum și vase din lut, lucrate cu mîna, din care de asemeni s-au mai recuperat, din zonă, cîteva fragmente.

Analiza inventarului aflat în acest mormînt, ne determină să-l atribuim secolului al IV-lea e.n.

---

23 Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 281, fig. 293/3 ; p. 282, fig. 296/1—2 ; p. 298, fig. 297.
24 Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, p. 251, fig. 14/4 ; p. 255, fig. 18/4 ; p. 259, fig. 22/8 ; p. 268, fig. 31/7, etc.
25 Gh. Diaconu, *op. cit.*, Pl. CLI/2, 4, 5, 6 ; Pl. CLII/4—8 ; Pl. CLIII/3—8.
26 Pentru Spanțov, Independența și Olteni, cf. Bucur Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, fig. 16/2 ; fig. 19/1 ; fig. 49/1 ; fig. 52/1 ; fig. 121/1 ; fig. 127/1, 3 ; fig. 146/2 ; fig. 156/1, 2, 4, 6.
27 I. Mitrea, *Necropola din secolul al IV-lea e.n. de la Obîrșeni-Voinești*, în Carpica, II. 1969, p. 223, fig. 3/7.
28 Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, p. 274, fig. 37/7.
29 Bucur Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, fig. 75/2.
30 Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 104 ; Bucur Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 142 ; I. Ioniță, *op. cit.*, p. 236 ; Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, p. 218-221.
31 Bucur Mitrea și C. Preda, *op. cit.*, p. 239, fig. 58/3.
32 Cătălina Bloșiu, *op. cit.*, p. 216 ; p. 246, fig. 9/10 ; p. 252, fig. 15/3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Mormîntul de înhumaţie de la Dămieneşti, face parte dintr-o necropolă. Această afirmaţie se bazează pe faptul că în aceeaşi zonă, la cîţiva metri distanţă de mormîntul prezentat, ulterior s-a mai descoperit, tot întîmplător, un al doilea mormînt [33].

Deşi nu putem face aprecieri cu privire la apartenenţa etnică a înhumatului descoperit în mormîntul de care ne ocupăm, se remarcă faptul că, în cea mai mare parte, ceramica descoperită, în primul rînd categoria din pastă zgrunţuroasă, este de factură şi tradiţie autohtonă.

2. *Satul Călugăreni, com. Dămieneşti, jud. Bacău.*

Cu ocazia lucrărilor de amenajare a complexului zootehnic de la *Ferma nr. 3 Călugăreni*, complex situat în perimetrul satului, în primăvara anului 1975, au fost deranjate şi distruse cîteva morminte dintr-o necropolă din sec. al IV-lea. O parte din vasele descoperite cu această ocazie, au fost recuperate şi predate ulterior Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău [34].

Vas-borcan (fig. 3/1), lucrat la roată, din pastă avînd în compoziţie microprundişuri cu bobul mare. Are corpul bombat, buza puţin răsfrîntă, fundul tras în afară şi baza fundului puţin trasă în interior. Pe umăr şi pe corpul vasului pînă spre mijloc este ornamentat cu caneluri şi striuri şterse.

Dimensiuni : înălţimea 10 cm, diametrul gurii 5,8 cm, diametrul fundului 5,8 cm.

Vas-borcan (fig. 3/2), confecţionat la roată, din pastă zgrunţuroasă, avînd microprundişuri cu bobul mare în compoziţie. Este puternic bombat în jumătatea inferioară. Are fundul conturat şi tăiat drept. Pe umăr, este ornamentat cu striuri drepte, dispuse paralel, formînd o bandă. Dimensiuni : înălţimea 6,6 cm., diametrul gurii 5,6 cm., diametrul fundului 4,5 cm şi diametrul maxim de 7,8 cm.

Vas-borcan (fig. 3/5) de mici dimensiuni, lucrat la roată, din pastă zgrunţuroasă, avînd pietricele în compoziţie. Şi acest vas, este bombat, are buza puţin trasă în afară şi fundul tăiat drept. Dimensiuni : înălţimea 8,2 cm, diametrul gurii 6,7 cm, diametrul fundului 4,7 cm.

Vasele-borcan, lucrate la roată, din pastă zgrunţuroasă, de tipul celor prezentate mai sus, se întîlnesc frecvent în necropolele din secolul

33 Din informaţiile primite de la Cezar Şerbănescu, rezultă că în aceeaşi zonă, s-a mai descoperit un mormînt, din care s-a recuperat un vas cu trei torţi, care a intrat în colecţiile Muzeului sătesc din Prăjeşti.

34 Din vasele descoperite, cîteva au ajuns mai întîi în colecţia Şcolii generale din Călugăreni, fiind predate, la 27 septembrie 1976, de către prof. Vasile Niţă, Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău. În ziua de 9 octombrie 1976 am făcut o cercetare de teren, în zona în care au fost descoperite vasele la care ne referim. Din informaţiile primite de la muncitorii care au lucrat la construcţia grajdurilor, rezultă că în toate cazurile, împreună cu vasele s-au găsit oase din scheletele unor înhumaţi, ceea ce confirmă existenţa în acest loc a unei necropole din sec. al IV-lea. Tot de la aceşti muncitori am aflat că alte cîteva vase, au fost distruse şi lăsate în pămînt. Într-un mormînt, s-a găsit „un şirag de mărgele, colorate, mărunte" care au fost lăsate tot în pămînt.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

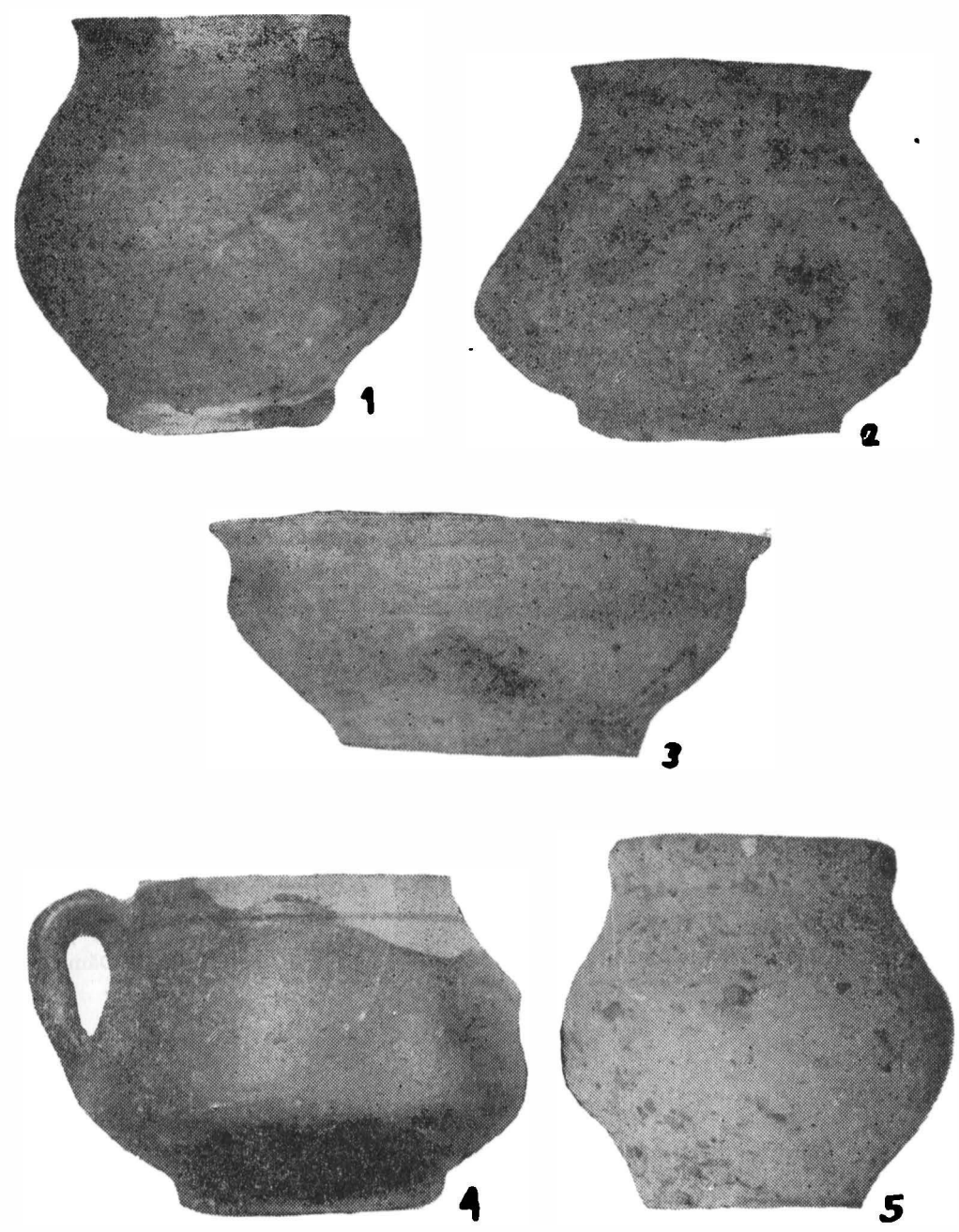

Fig. 3. — Vase lucrate la roată, descoperite în a doua necropolă de la Dăneşti.

http://www.cimec.ro - http://cmiabc.ro

al IV-lea [35]. Aceste vase, aparţin categoriei ceramice de tradiţie şi factură autohtonă, componentă a ceramicii din cultura Sîntana de Mureş.

Cană (fig. 3/4), avînd corpul de formă bitronconică şi fundul inelar. A fost lucrată la roată, din pastă fină, cenuşie. Toarta porneşte de sub buză şi se fixează deasupra diametrului maxim al căniі. Aproape de gură, este dispusă o linie în relief. Dimensiuni : înălţimea 6 cm ; diametrul gurii 6,8 cm, diametrul fundului 5,5 cm.

Căni de forma celei de la Dămieneşti se întîlnesc, relativ frecvent, în necropolele din sec. al IV-lea, din aria culturii Sîntana de Mureş. [36]

Strachină (fig. 3/3), lucrată la roată, din pastă cenuşie. Are buza lăţită orizontal, puţin trasă în afară şi fundul cu inel.

Dimensiuni : înălţimea 4,6 cm, diametrul gurii 12,4 cm, diametrul fundului 6,5 cm. Şi acest tip de vas se întîlneşte frecvent în complexele arheologice din sec. al IV-lea [37].

*

Materialele arheologice, recuperate din descoperirile fortuite, pe care le-am prezentat, atestă existenţa a două necropole din sec. al IV-lea, în partea de nord a judeţului Bacău.

Importanţa descoperirii celor două necropole şi în speţă a materialelor arheologice recuperate, este cu atît mai mare, dacă avem în vedere faptul că numărul staţiunilor arheologice din sec. al IV-lea, identificate, şi mai ales cercetate, pe teritoriul judeţului Bacău, este încă destul de mic, comparativ, de exemplu, cu situaţia din epoca imediat anterioară, respectiv din secolele II—III e.n.

DECOUVERTES ARCHÉOLOGIQUES DU IV-e SIÈCLE N.È. À DÂMIENEŞTI (DÉP. DE BACAU)

Résumé

Dans cette note l'auteur présente les découvertes archéologiques faites par hasard en deuse nécropoles du IV-e siècle n.è., sur le territoire du village Dămieneşti (dép. de Bacău).

LEGÉNDES DES FIGURES

Fig. 1. — Des pats travaillés au tour du tombeau de Dămieneşti.
Fig. 2. — Des pats et des objets du tombeau de Dămieneşti.
Fig. 3. — Des pats travaillés au tour, découvertes dans la deusième nécropole de Dămieneşti.

35 Vezi, mai sus, notele 12—18.
36 Vezi, mai sus, notele 27, 28 şi 29.
37 Vezi, mai sus, notele 23—26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EXPERTIZA ASUPRA MATERIALULUI OSTEOLOGIC UMAN DESCOPERIT LA DĂMIENEȘTI — JUDEȚUL BACĂU

de LAURENȚIA GEORGESCU

În 1977 la Dămienești, în punctul „Fermă", s-a descoperit întîmplător un mormînt. Studiul bogatului inventar depus lîngă înhumat a determinat pe Ioan Mitrea să dateze acest mormînt ca aparținînd secolului al IV-lea e.n.

Fiind un material recuperat parțial, din înhumat ne-au parvenit pentru studiu doar cîteva fragmente din craniu, iar din scheletul postcranian două vertebre lombare, una dorsală și cîteva fragmente costale.

Din reconstituirea fragmentelor craniene a rezultat un craniu cu foarte mari lipsuri, care aparține unei femei cu aspect gracil, estimată ca făcînd parte din categoria mezocrană, în vîrstă de aproximativ 30 de ani (cu o corecție de $\pm$ 5 ani).

Talia nu a putut fi determinată dat fiind că din membrele superioare și inferioare nu ne-a parvenit pentru studiu nici un segment.

Aspectul tipologic nu poate fi abordat dat fiind starea de conservare a înhumatului.

Odată cu bogatul inventar depus în mormînt, într-unul din vase a fost găsit și o ofrandă, pe care faunistul Mircea St. Udrescu a determinat-o ca aparținînd a două specii : OVIS ARIES și AVES. (12.II.1978)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EXPERTIZA OFRANDEI DESCOPERITE ÎN MORMÎNTUL DE SECOL IV e.n. DE LA DĂMIENEȘTI — JUDEȚUL BACĂU

de MIRCEA ST. UDRESCU

Cercetarea ofrandei a relevat prezența unor fragmente cu spărturi recente, fapt care ridică problema unei adunări incomplete a materialului osteologic. Au fost identificate resturi aparținînd la două specii : *Ovis aries* (oaia) și *Aves* (pasăre).

Piesele care aparțin oii provin de la doi indivizi : unul în vîrstă de 16—18 luni căruia îi aparțin fragmentele scheletului post-cranian ; altul, mult mai tînăr, căruia îi aparțin cîteva fragmente ale scheletului cranian.

Au fost identificate două fragmente de pasăre care provin de la același individ : este vorba de două tibii (dreapta și stînga) foarte probabil de găină.

Pe materialul avut pentru studiu nu s-a observat o predilecție pentru depunerea unei părți anumite a corpului animalului și nici pentru partea dreaptă sau stîngă.

Lista fragmentelor osoase

— *Ovis aries* (oaie)	— Sc., R.+U., Mtc., Mtt.—dr.
(individ de	— H., MTc.—st.
16—18 luni)	— Alt., ± Axis.
	— 3 Ph. I.
(individ	— fragmente craniu
foarte tînăr)	— fragmente condil mand.
— *Aves* (Gallus dom. ?)	— 2 Tb. drt. ± stg.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA FONDULUI ETNIC AL CIVILIZAȚIEI SECOLELOR V—XIII ÎN JUMĂTATEA SUDICĂ A MOLDOVEI

de GHENUȚĂ COMAN

În definirea conținutului etnic al civilizației populației autohtone din perioada secolelor V—XIII, este necesară o corelare a tuturor categoriilor de informații de ordin istoric, arheologic, numismatic, lingvistic, etnografic etc.

Corelînd condițiile fizico-geografice [1], în contextul ariei de formare a poporului român, cu densitatea așezărilor arheologice din secolele V—XIII înțelegem statornicia și continuitatea de locuire a unei populații care și-a păstrat cu dîrzenie vechile lor vetre de obști sătești, manifestînd conservatorism în tradiții și receptivitate față de înflorirea civilizației romană și apoi bizantină.

Este necesar de subliniat faptul că, prin investigația arheologică din ultima vreme s-a acumulat un mare volum de cunoștințe deosebit de importante [2].

---

1 Ion Gugiuman, *Depresiunea Huși*, București, 1959; Ion Gugiuman, V. Circotă și V. Băican, *Județul Vaslui*, București, 1973; P. Poghirc, *Satul în colinele Tutovei*, București, 1972.

2 M. Petrescu-Dîmbovița, Em. Bold și Marin Dinu, *Cercetări arheologice în Podișul Central Moldovenesc, I, Valea Bîrladului superior de la izvoare și jînă la Buhăiești*, în *AȘU, Iași*, tom. I, 1—2, 1955, p. 1 și urm.; idem, partea II, *Subregiunea Stemnic-Racova și Valea Bîrladului între Buhăiești și Vaslui*, în *ASU, Iași*, tom IV, 1958, p. 1-30; M. Petrescu-Dîmbovița și Emilia Zaharia. *Sondajul arheologic de la Dănești-Vaslui*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 47 și urm.; Dan Gh. Teodor și Ghenuță Coman, săpături Vădeni, 1966; idem, săpături Epureni, 1967—1969; idem, săpături Dodești, 1967—1974; Dan Gh. Teodor, *Șantierul arheologic Cordeni (Vinețești)*, în *Materiale*, IX, 1971, p. 325-326; Ghenuță Coman, *Cercetări arheologice cu privire la secolele V—XI în sudul Moldovei (Stepa colinară Horincea-Elan-Prut)*, în *ArhMold.*, 1969, p. 277-315; idem, *Cercetări arheologice în sudul Moldovei cu privire la secolele V—XI*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 287-314; idem, *Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V—XIII*, în *MemAntip*, III, 1971, p. 479 și urm.; Victor Spinei, *Săpături de salvare la Oltenești*, în *Carpica*, 1972, p. 133 și urm.; idem, săpături Bîrlălești, 1977—1978; N. Ciucă, V. Palade și Ghenuță Coman, *Bordeie de tip protodridu de la Bogdănești-Fălciu*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 469 și urm.; V. Palade și Ghenuță Coman, săpături Zorleni, 1964; idem, săpături cartierul Munteni-Bîrlad (Simila), 1964.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În funcție de rezultatele investigațiilor arheologice, numismatice etc., ne vom opri asupra următoarelor aspecte : I, evoluția demografică, II. cultura materială, III, organizarea social-economică ; IV. elemente de cult ; V, unele observații de ordin istoric.

I. În ceea ce privește *evoluția demografică* investigațiile arheologice oferă elemente asupra densității de locuire, asupra grupării și concentrărilor de așezări, asupra statorniciei și continuității de viață pe aceleași locuri etc.

Numai pe teritoriul județului Vaslui au fost repertoriate și cartate pentru această perioadă un număr de 608 stațiuni (puncte) arheologice, grupate în 176 de localități [3]. Apoi, din cele 176 de localități în 31 există continuitate de locuire din secolul al IV-lea e.n. pînă în secolul al XI-lea. iar în 54 de localități sînt resturi sigure de locuire din secolele II—III e.n. pînă în secolul al XI-lea (în unele pînă astăzi), cînd satul începe să apară nominalizat în documente, ceea ce conferă populației autohtone caracterul statorniciei și al continuității de locuire.

Statistica așezărilor arheologice (toate deschise) de-a lungul secolelor IV—XIII pare să demonstreze, pe de o parte, efectele produse de perturbarea migratorilor (mai ales huni și slavi), iar pe de alta (secolele VIII—XI), relativa liniște, „renaștere" economică și, implicit, o adevărată „explozie" demografică.

Elementele de civilizație materială și spirituală descoperite în așezările acestei zone atestă permanent o populație sedentară care, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice, își continuă îndeletnicirile (uneori printr-o continuitate mobilă) de agricultori, crescători de animale și meșteșugari, păstrînd (firește, mai anevoios) legăturile tradiționale cu lumea de la Dunărea de Jos. Această civilizație materială și spirituală, așa cum se va arăta mai departe, cu suportul de bază geto-dacic, are un caracter romanic, conturînd, pregnant, trăsăturile populației românești.

Tot arheologic, din contextul acestei civilizații materiale și spirituale (în care nu există așezări slave pure), se disting unele elemente pentru sfîrșitul secolului al VI-lea și pînă în secolul al VIII-lea, cînd poporul român era deja închegat, care atestă prezența unor grupuri etnice slave, elemente care se pierd către sfîrșitul secolului al VIII-lea (ceramică lucrată cu mîna, unele podoabe, etc.), ca urmare a asimilării lor de către populația românească.

Dintr-o privire atentă asupra concentrărilor de așezări arheologice din secolele VIII—XIII, pe anumite văi „preferabile" (Bîrlad, Elan, Horincea, Lohan etc.) sau în microdepresiuni și răscruci de drumuri (Bîrlad. Vaslui, Huși, Negrești, Murgeni, Epureni, Dodești, Arsura, Grumezoaia, Chircești, Costești, Fălciu, Drăgești, Avrămești etc.), care oferă condiții optime de viață, se poate deduce că sporul demografic are ca efect întărirea unor forme de organizare social-politice, creindu-se, astfel, și con-

3 Numai în județul Vaslui, din perioada secolelor V—XIII, au fost cartate 608 așezări și anume : din secolele IV—V—VI = 111 ; din secolele VI—VII = 68 ; din secolele VIII—IV = 177 ; din secolele X—XI = 167 ; din secolele XII—XIII = 85 ; la acestea se adaugă așezările din restul regiunii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

diții de apărare individuală, colectivă (internă) și externă. Ne referim la obștile sătești, uniunile de obști sau forme de organizare prestatală, asupra cărora vom reveni mai departe.

Așadar, evoluția ascendentă a sporului demografic este organic legată de dezvoltarea economică surprinsă în așezările de epocă, de liniștea și stabilitatea de locuire, de prezența Bizanțului în sudul Moldovei, ca și de spiritul de autoconservare și de apărare comună în contextul unor puternice obști sătești. Reținem și faptul că sporul demografic și dezvoltarea economică sînt legate, printr-o tehnologie mai evoluată a plugului și a prelucrării fierului și alte meșteșuguri, precum și prin relațiile de schimb cu lumea de la Dunărea de Jos.

II. *CULTURA MATERIALĂ*

1. *Așezări, locuințe, anexe.* Din cartografierea așezărilor județului Vaslui (dealtfel, ca pretutindeni) din secolele IV—XIII rezultă că acestea erau de tipul siliștilor și ocupau poziții joase, boturi de dealuri, izvoare și puncte de confluență.

Tipul de locuință nu diferă prea mult de la o etapă la alta. Se întîlnesc locuințe adîncite de tip bordei, semiadîncite și de suprafață. În unele așezări din secolele VIII—XI, mai atent cercetate, se observă că locuințele sînt grupate în „pîlcuri" sau sînt ordonate în șiruri aliniate. Se pare că este vorba de formarea satelor arhaice de tip adunat (Murgeni, Vetrișoara, Costești, Dodești, Roșiești etc.) caracterizate prin deplină stabilitate [4].

În contextul așezărilor și locuințelor se află diferite instalații pentru foc, bine cunoscute, constînd din vetre, pietrare, cuptoare pentru copt etc., fie instalate în incinta locuințelor, fie în afara lor [5]. De asemenea, în contextul așezărilor și, uneori, a locuințelor, s-au descoperit gropi de provizii, arse sau nearse, uneori de mare capacitate [6]. Tot ca anexe ale locuințelor trebuie amintite și descoperirea a numeroase rîșnițe de piatră, de formă circulară, romane la origine, pentru măcinatul cerealelor [7].

4 Dan Gh. Teodor, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu pe teritoriul Moldovei*. în *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 232-234 ; idem. *Natives and Slavs in the east-carpathian region of Romania in the 6th — 10th centuries*, în *Relations between the autochthonous populations and the migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 167-168 ; Ioan Mitrea, *Contribuții la cunoașterea populației locale dintre Carpați și Siret în secolele V—VI*, în *MemAntiq*, II, 1970, p. 345 și urm. ; N. Ciucă, V. Palade și Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 469 și urm.

5 Ghenuță Coman. *Instalații pentru foc în așezările culturii Dridu în sudul Moldovei*, în *Danubius*, IV, 1970, Galați, p. 161-164 ; Ioan Mitrea și V. Nămoloșanu. *Cercetări arheologice în așezarea de la Cîmpineanca*, în *SCȘ*, Bacău, 1974, p. 65-66 ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului român*, Iași, 1978, p. 16-18, 74-75, 105-106 ; în continuare, aiestă lucrare se va cita ; Dan Gh. Teodor, Teritoriul...

6 Dan Gh. Teodor, *Descoperiri arheologice în Moldova referitoare la agricultura din secolele VI—XI*, în Terra Nostra, III, 1973, p. 228-229 ; vezi și bibliografia respectivă ; idem, Teritoriul... p. 18, 75, 106-107

7 Ibidem.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. *Agricultura.* În concordanță cu evoluția istorică a populației autohtone, cu mediul geografic prielnic, cu principalele ocupații tradiționale, există o corelație cauzală, organică, axată pe un sistem economic agricol, care presupune stabilitate și continuitate. Legat, mai întîi, de cultura cerealelor, s-a demonstrat arheologic că este o veche și importantă îndeletnicire pe care au perpetuat-o daco-geto-romanii, fapt oglindit și în terminologia fundamentală care este *latină*, fie că se referă la cereale (sau alte plante), fie că se referă la tehnica agricolă [8].

Însăși denumirea de bază a utilajului pentru arat purta numele de *aratru*, păstrat și astăzi în unele părți din Transilvania [9] și în folclorul din nordul Moldovei [10], iar noțiunea de *plug* era cunoscută populației daco-romane, de la care a pătruns la populațiile slave și germane [11].

Un alt exemplu de pe fundalul agricol, ca îndeletnicire statornică, este viticultura care s-a practicat de la daco-romani pînă astăzi. Și aici, terminologia cu privire la plantă, la însușirile ei, la muncile și obiectele de legătură sînt, de asemenea, latine [12].

Apoi, datele arheologice, istorice, etnografice, obiceiurile străvechi etc., dovedesc originea milenară a viticulturii, practicată fără întrerupere și bine se apreciază că „vinul este apanajul popoarelor stabile și civilizate" [13].

Din evoluția civilizației agricole sînt vestigii (mai vechi și inedite) care pun în lumină aspecte de viață deosebit de importante. Astfel, într-o serie de așezări, în gropi anume construite sau în oale de lut ars s-au descoperit resturi carbonizate de grîu, mei, orz, bob etc., printre care se numără : Dodești, Sărățeni, Roșiești etc.

Date prețioase cu privire la tehnica agricolă ni le oferă varietatea de piese din fier, dintre care amintim, mai întîi, brăzdarele de plug. Din secolele IV—VI s-a descoperit unul la Fedești — „Cetățuia", de tip celtic [14] (fig. 2/9), altul de tip romanic la Giurcani — „Argeaua" (fig. 1/4), cu analogii la Bratei (cimitirul nr. 1) [15], la Ploiești-Triaj [16] etc. Din

8 C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, București, 1973, p. 96-100 ; V. Neamțu, *La technique de la production céréalière en Valachie et en Moldavie jusqu'au XVIII-e siécle*, București, 1975, p. 43, 145, 228, 267.

9 N. Al. Rădulescu, I. Velea și N. Petrescu, *Geografia agriculturii Românlei*, București, 1968, p. 39.

10 Prof. Ilarion Hurjui din Rădăuți ne-a relatat că în folclorul Moldovei de nord se păstrează termenul de *aratru* sub forma : *„Ce-i mai bun ca boul bun. la aratru cînd îl pun"*.

11 V. Neamțu, *op. cit.*, p. 145.

12 N. Al. Mironescu, *Cu privire la istoricul viticulturii tradiționale românești*, în *Apulum*, VII, 1969, p. 489 ; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 97 ; I. I. Rusu, *Elemente autohtone în limba română*, București, 1970, p. 102-126.

13 N. Al. Mironescu, *op. cit.*, p. 490.

14 V. Neamțu, *Aratru fără plaz...* în *MemAntiq*, 1970, p. 432 și nota 5 ; de precizat că brăzdarul a fost descoperit de noi, la „Tuscani", corect Țuțcani, ci la Fedești în punctul „Cetățuia".

15 Ligia Bîrzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul nr. 1 Bratei)*, București, 1973, p. 55-56.

16 V. Canarache, *Unelte agricole pe teritoriul R.P.R. în epoca veche*, în *SCIV*, 2, 1950, p. 83 și urm., fig. 14/1 ; 18.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

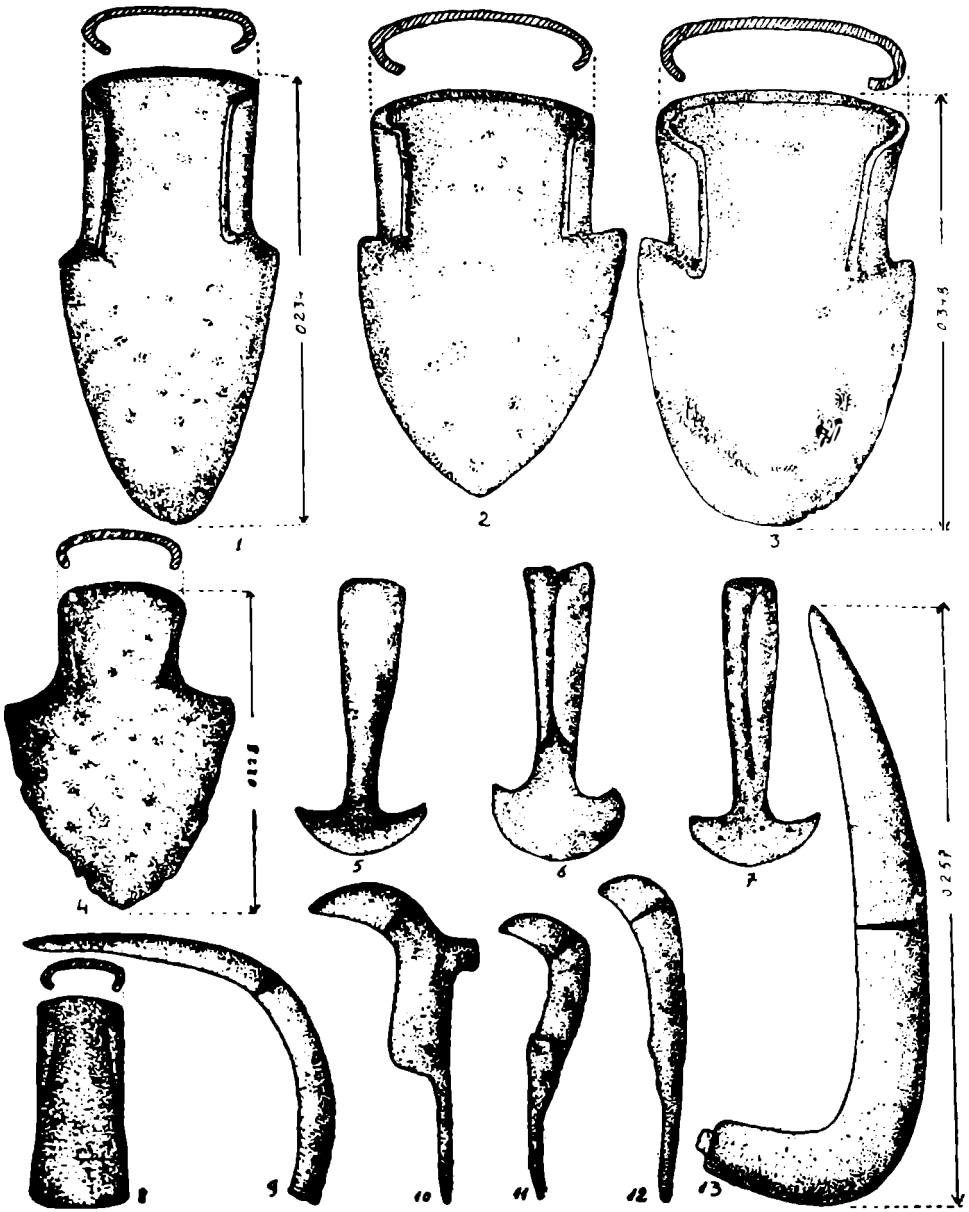

Fig. 1 — Unelte din fier : 1, Pogoneşti ; 2, Mînăstirea ; 3, Grumezoaia ; 4, Giurcani ; 5, 9, 11, Dodeşti ; 6, Floreni—Murgeni ; 7, Avereşti ; 8, Bîrlăleşti ; 10, Dumeşti ; 12, Fedeşti ; 13, Tupilaţi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

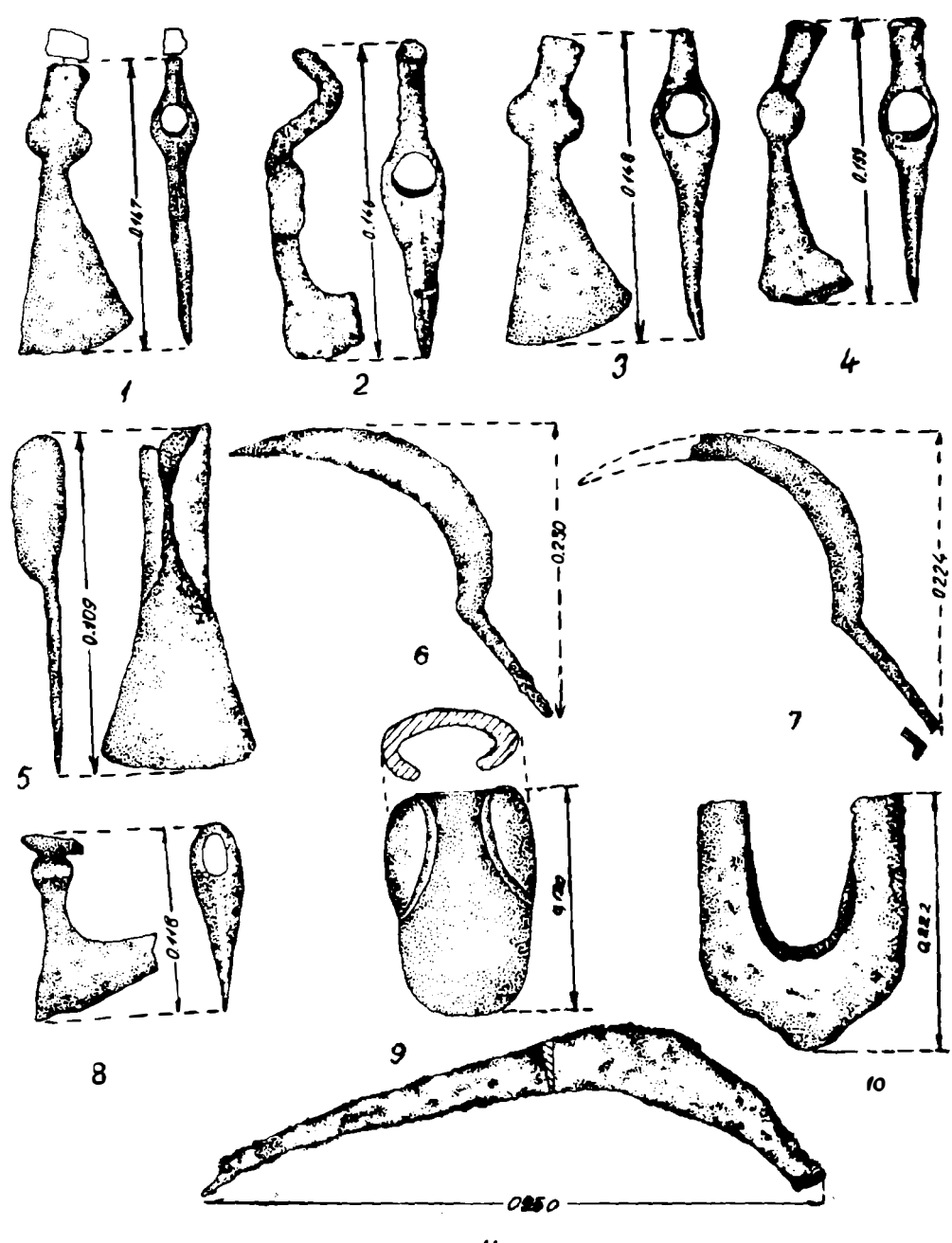

Fig. 2 — Unelte din fier : 1, Bîrlălești ; 2-3, Horga ; 4, 6, 10, Sărățeni ; 5, Măluștеni ; 7-9, 11, Drăgești.

http://www.cimec.ro / http://cimabc.ro

secolele VIII—IX s-a descoperit unul la Pogonești — „La Vernescu", tot de tip romanic (fig. 1/1), cu unele analogii la Răcari — Dolj [17], iar din secolele X—XI unul s-a găsit la Grumezoaia (fig. 1/3), apropiat de unele tipuri de la Dragosloveni — Vrancea [18], ca și cu unele brăzdare descoperite în Cehoslovacia la Cajary și Cechüvsky, numai că acestea au un început de asimetrie și sînt datate în secolul al IX—lea [19]. Un alt brăzdar este cel descoperit la Mînăstirea (fig. 1/2), romanic, dar cu un început de asimetrie [20].

Alte unelte implicate în procesul culturii cerealelor, viticulturii, pomiculturii, grădinăritului etc., sînt oticurile (fig. 1/5—7), cuțitele de plug [21], secerile (fig. 2/6—7, 11 ; 1/9), coasele (fig. 1/13), cosoarele (fig. 1/10—12), săpăligile (fig. 1/8 ; 2/5), ramele de hîrleț (fig. 2/10) etc. Tot aici pot fi amintite și securile utilizate, fie în pomicultură, fie pentru curățirea (defrișarea) terenului pentru culturi, securi care au o largă circulație în perioada de care ne ocupăm, ca și după aceea (fig. 2/1—4, 8 ; 3/1—5).

Se poate aprecia că descoperirea acestor vestigii atestă practicarea unei agriculturi evoluate, cu rădăcini adînci în fondul etnic traco-dacogetic cu care s-a împletit civilizația romanică, fapt ce rezultă nu numai din tehnica agricolă, ci și din tehnologia agrară latino-fonă.

3. *Meșteșuguri :* a. *prelucrarea fierului.* Strîns legat de făurirea uneltelor din fier destinate agriculturii și de creșterea suprafețelor de cultură a plantelor stă găsirea unor soluții tehnice în prelucrarea acestui metal care să ducă la creșterea volumului de cereale necesare unei populații mereu în creștere și, poate, și pentru „comercializare".

Prezența în numeroase așezări a zgurei de fier, a lupelor de fier, a numeroaselor unelte (fig. 4 1—18, unele amintite mai sus) și arme (fig. 5/1—12), a creuzetelor pentru turnat metalul, a gresiilor pentru ascuțit, dar mai cu seamă a cuptoarelor pentru redus minereul, sînt tot atîtea dovezi care atestă o îndeletnicire a unei societăți stabile și evoluate. Din toate acestea reținem cu precădere, cuptoarele pentru redus minereul de fier descoperite la Fedești și Horga [22], Bîrlad-Prodana [23], Dodești [24] care, prin tehnica construcției lor, ca și a tehnologiei reducerii minereului, amintesc tradiția daco-romană [25].

17 Ibidem, p. 99, fig. 13.
18 M. Comșa și Gh. Constantinescu, *Depozitul de unelte și arme din epoca feudală timpurie descoperite la Dragosloveni*, în *SCIV*, 20, 1969, 3, p. 429, fig. 3/4—10.
19 Jaroslav Kudrnáč, *Cîteva date noi despre agricultura la slavi, în ArhMold*, I, 1961, p. 225, fig. 1/1, 3.
20 Ghență Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 20, 1969, p. 2291, fig. 16/16.
21 Piesa și un cuțit de plug se află în păstrarea școlii generale din Pogonești, comuna Ivești, prof. S. Cosma.
22 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, IV, 1970, p. 167-168.
23 *Istoria României*, vol. II, ed. 1964, p. 60-61 ; vezi și *SCIV*, 1961, I, p. 142.
24 Dan Gh. Teodor, *op. cit, în Relations between the autochthonous populations and the migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 166.
25 Șt. Olteanu, *Realități demografice pe teritoriul Transilvaniei în secolele VIII—X*, în *„Revista de istorie"*, 28, 1975, 12, p. 1844-1846 ; N. Maghiar, Șt. Olteanu, *Istoria mineritului în România*, București, 1970, p. 107 și nota 26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

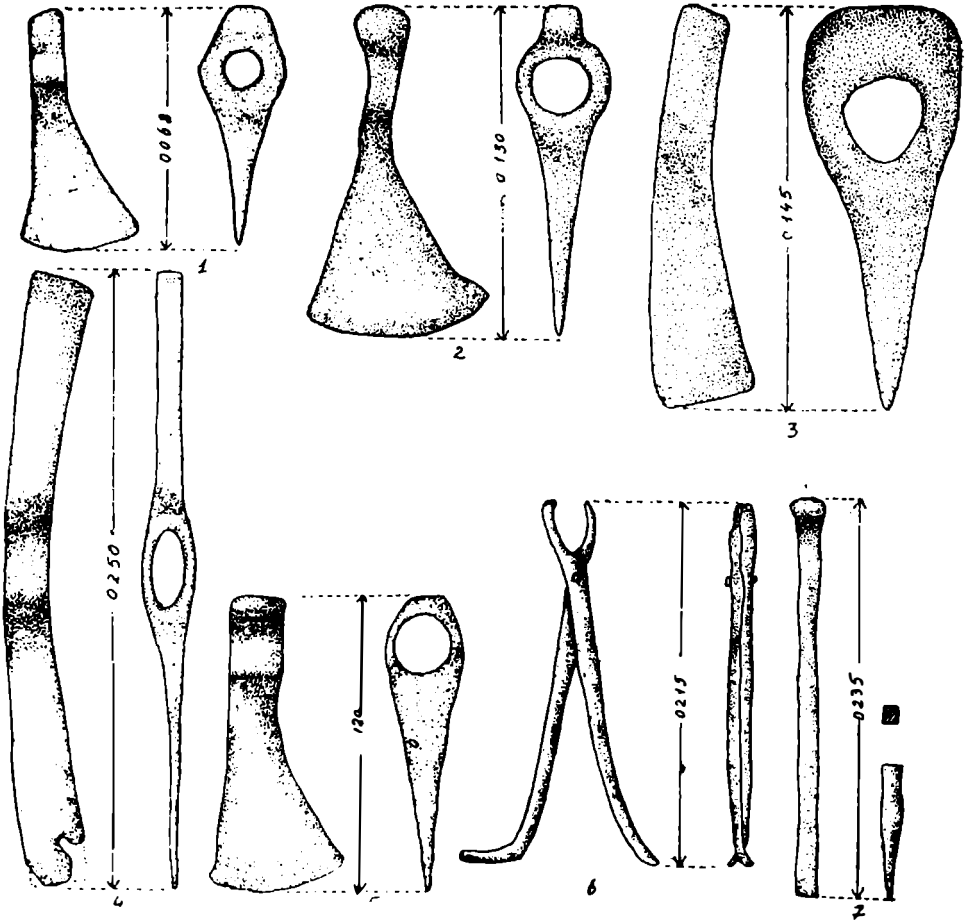

Fig. 3 — Unelte din fier : 1, 2, Pîhneşti ; 3, 5, Fedeşti ; 4, Avereşti ; 6, Giurcani-Ivăşcani ; 7, Vişoara (Bîrseşti).

http://www.cimec.ro http://cimec.ro

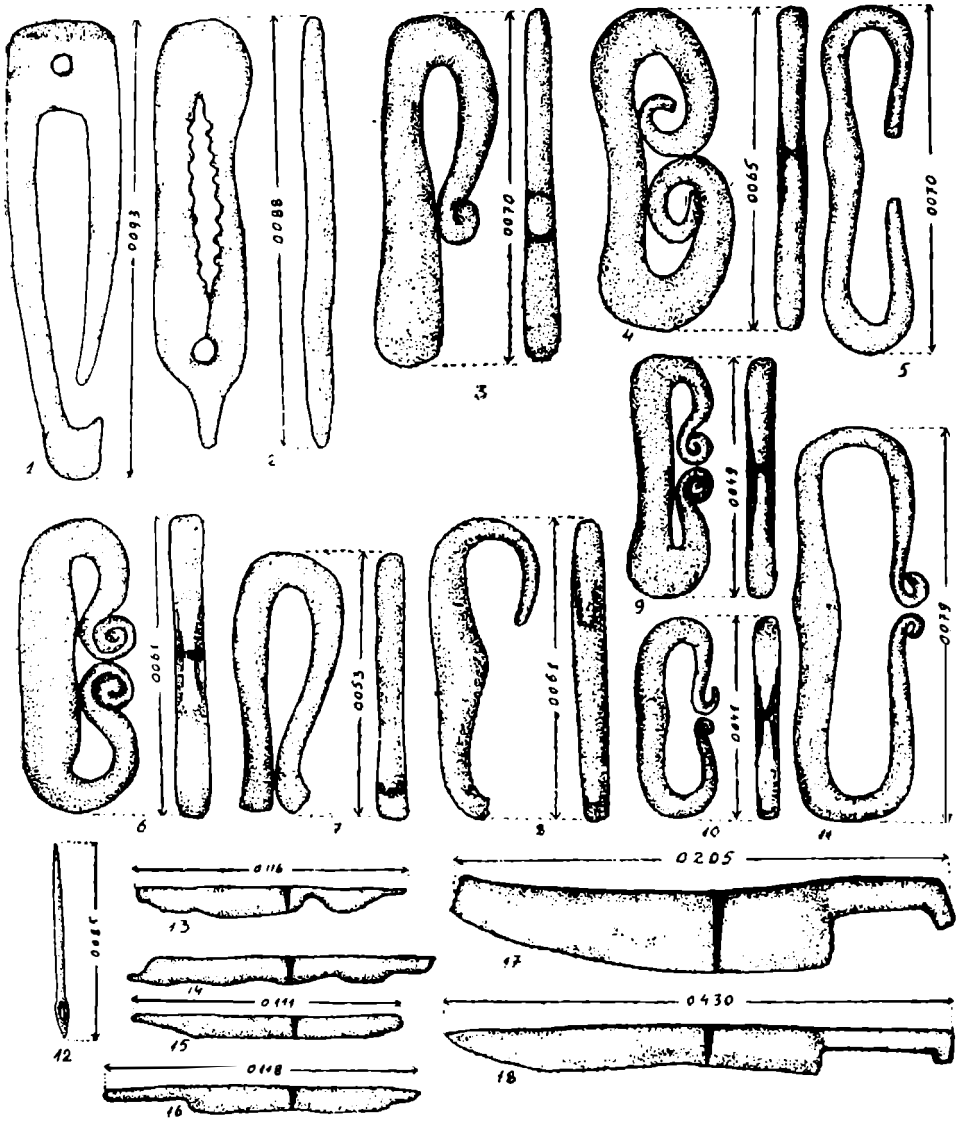

Fig. 4 — Unelte din fier : 1, Tăcuta ; 2, 6-8, 15, 17, Giurcani ; 3, Măluşteni ; 4-5, 9-11, Murgeni ; 12, Dodeşti ; 13, Epureni ; 14, Codreni ; 16, Măluşteni-Leaua ; 18, Şuletea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cît privește proveniența minereului folosit în zona aceasta, sursa principală o constituiau lentilele feruginoase de origine sedimentar-aluvionară sau lentilele de siderit din cretacicul inferior din zona flișului Carpaților Orientali [26].

b. *Olăritul* constituie o altă îndeletnicire cu caracter stabil și, bineînțeles, și o altă componentă în definirea caracterului etnic al populației autohtone.

Pornind de la ceramica secolelor II—III și IV din contextul civilizației provincial-romanice, este deosebit de important de reținut faptul că odată cu năvala hunică și părăsirea teritoriilor nord-dunărene de către goți, aceasta nu-și încetează existența [27], ci din contra, componenta locală geto-dacică și romanică a acestei ceramici se conturează mai bine, în timp ce unele elemente considerate de factură gotică dispar treptat din conținutul ei [28]. Se apreciază creșterea ponderii vaselor lucrate cu mîna, folosindu-se ca liante nisipul, microprundișul și cioburile pisate, dînd vaselor un aspect zgrunțuros. Păstrîndu-se formele generale, se simplifică unele elemente : fundul devine plat și cu urme de tăiere cu sfoara ; pereții au valuri în interior, iar marginea interioară este șănțuită. Tipuri de asemenea factură (borcane, străchini, castronașe, vase de provizii ș.a.) s-au descoperit la Dodești [29], Murgeni (fig. 6/4), Rînzești (fig. 6/6), Șuletea (fig. 6/9), Negrești (fig. 6/13) [30] etc. cu analogii la Iași — Fabrica de cărămizi [31], Mănoaia-Costișa [32] etc.

26 Șt. Olteanu, *Cercetări cu privire la producția minieră din Moldova și Țara Românească din secolele X—XVII*, în *„Studii"*, 5, 1966.

27 *Istoria României*, I, 1960, p. 694, capitol redactat de Ion Nestor ; *Istoria poporului român*, 1970, p. 99, sub redacția Andrei Oțetea, capitol redactat de Ion Nestor ; Ion Nestor, *Arheologia perioadei de trecere la feudalism pe teritoriul R.P.R.*, în *„Studii"*, XV, 1962, 6, p. 1431 ; idem, *Les données archéologiques et le problème de la formation du peuple roumain*, în *RRH*, III, 1964, 3, p. 399 și urm. ; idem, *Continuitate în istoria formării poporului român. Reflecții pe marginea noilor date arheologice*, în *„Magazin istoric"*, III, 1969, 5, p. 3 și urm. ; Ligia Bîrzu, *Contribuția arheologiei la cunoașterea perioadei hunice la Dunărea de Jos*, în *AUB*, Istorica, 20, an. X, 1961, p. 13-24 ; Eugenia Zaharia, *Données sur l'archéologie des IVe—XIe siècles sur le territoire de la Roumanie. La culture de Bratei et la culture Dridu*, în *Dacia*, N.S., XV, 1971, p. 269 și urm. ; Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și Ioan Mitrea, *Cercetările orheologice de la Mănoaia-Costișa și contribuția lor la cunoașterea culturii materiale locale în secolele V—VI*, în *Carpica* I, 1968, p. 233 și urm. ; Ion Ioniță, *Unele probleme privind populația autohtonă din Moldova în secolele II—V e.n.*, în *Crisia*, II, 1972, p. 196 și urm. ; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul...* 29-33 ; Eugenia Zaharia, *Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII, Cimitirul nr. 2 de la Bratei)*, București, 1977, p. 102 : în continuare această lucrare se va cita : Eugenia Zaharia, Populația românească...

28 Dan Gh. Teodor, *Apartenența etnică a culturii Dridu*, în *Cercist*, Iași, 1973, p. 135 ; idem, *op. cit.*, p. 29-33, în Teritoriul... Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 102. în Populația românească...

29 Dan Gh. Teodor și Ghenuță Coman, săpături 1967—1974.

30 Cercetări Ghenuță Coman, 1975.

31 Ion Ioniță, *Așezarea de tip Sîntana de Mureș-Cerneahov de la Iași — Fabrica de cărămizi*, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 302.

32 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu și Ioan Mitrea, *op. cit.*, în *Carpica*, I, 1968, p. 233.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

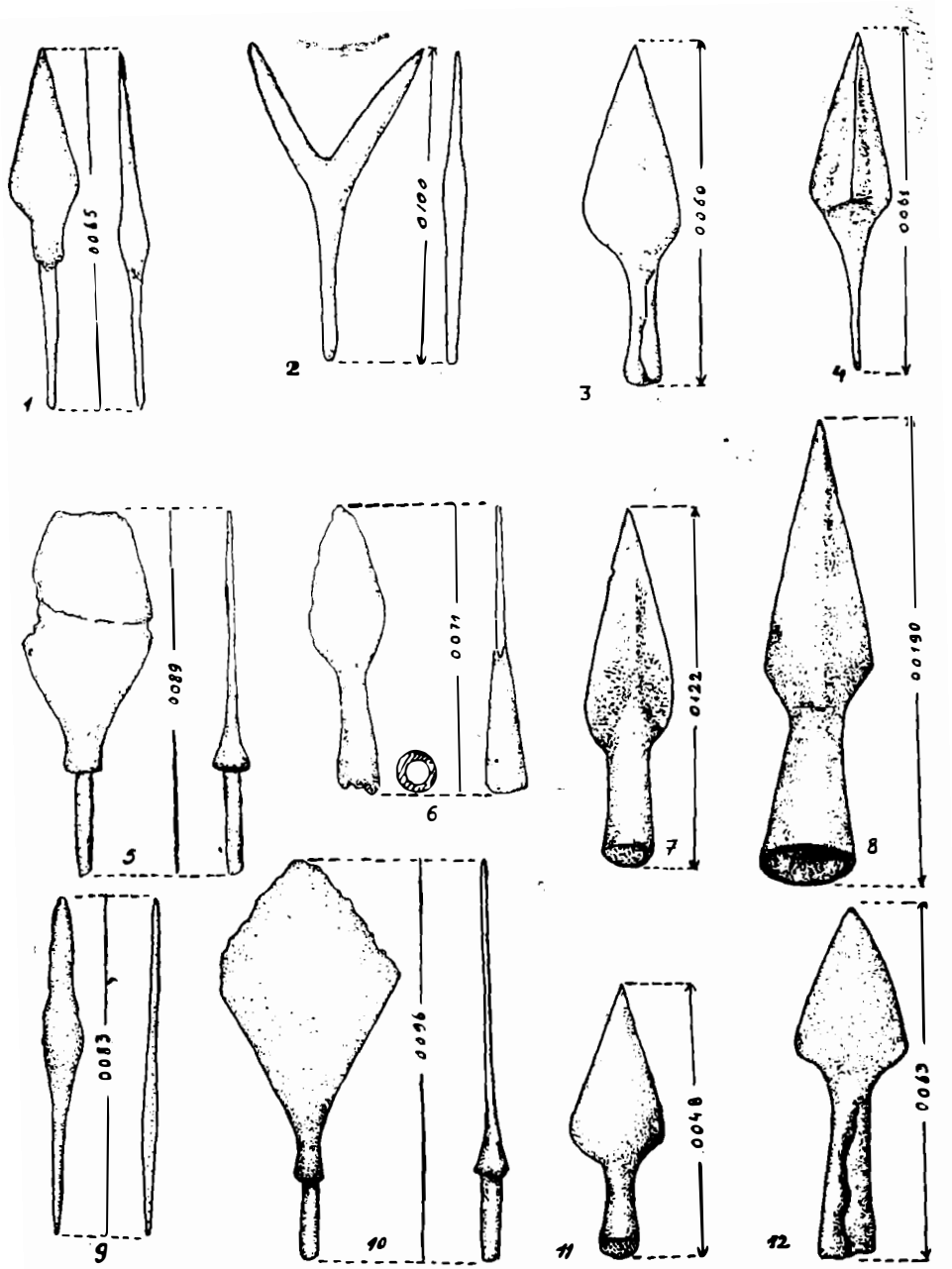

Fig. 5 — Vîrfuri de săgeţi şi de suliţe din fier : 1, Codreni ; 2, Dodeşti ; 3, Epureni-gară ; 4, 8, 11-12, Murgeni ; 5, Mînzăteşti ; 6, Epureni-sat ; 7, Bîrlăleşti ; 9, Bursuci ; 10, Comăneşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

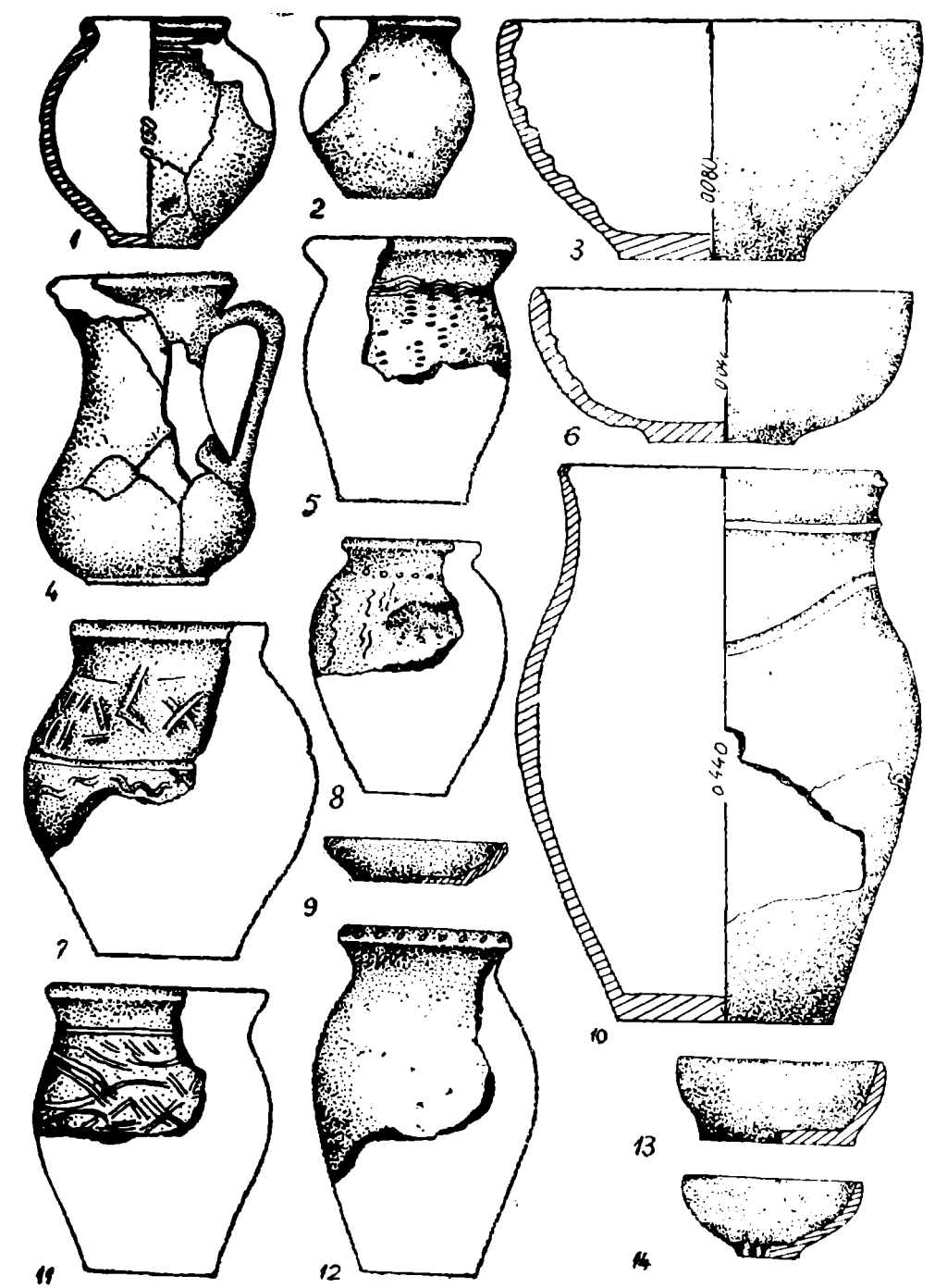

Fig. 6 — Ceramică din secolele V—VIII : 1-3, Vaslui ; 4-5, 7, 11-12, Murgeni ; 6, Rînzeşti ; 8, Vetrişoaia-Pojorâni ; 9, Şuletea ; 10, Fedeşti ; 13, Negreşti ; 14, Dodeşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În contextul acestui aspect apar şi inscripţii latine : astfel, pe un fragment de amforă descoperit la Murgeni — „Ilişoaia", se află incizat „vin" (şi jumătate din litera „C" chiar pe marginea unde este rupt, putînd fi interpretat ca „vince", „vinco", sau „vincentia" [33].

Corespunzător etapei cuprinsă între sfîrşitul dominaţiei hunice şi aşezarea primelor grupuri de slavi (454-560), ceramica continuă trăsăturile etapei precedente în contextul faciesului cultural denumit Costişa-Botoşana [34], avînd analogii perfecte cu ceramica Ipoteşti-Cîndeşti [35], pentru Muntenia şi Oltenia şi Bratei-Moreşti [36], pentru Transilvania, într-un proces de unitate culturală. Astfel, ceramica zgrunţuroasă devine preponderentă [37] (Vaslui, fig. 6/1—3 ; Dodeşti, fig. 7/7 ; Bursuci, fig. 7/1 etc.), în detrimentul ceramicii fine-cenuşii, din care se întîlnesc vase-borcan de mărimi potrivite, dar şi acestea au oarecari tendinţe de „arhaizare", în sensul că se pune mai mult nisip în amestec, în timp ce decorul este executat mai neglijent (Măluşteni — „Leaua", Bîrlăleşti [38], Dodeşti, fig. 7/7 etc.).

Ceramica lucrată cu mîna păstrează şi ea aceleaşi forme, constînd din borcane, castronaşe, tipsii etc. Pe unele vase de veche tradiţie dacică apar incizate cruci, ca simboluri creştine, ceea ce denotă că în această etapă creştinismul, în contextul procesului romanizării, era însuşit, în general, de către populaţia autohtonă [39].

Datorită conţinutului roman al culturii materiale de tip Costişa-Botoşana, aceasta a fost definită ca o grupă răsăriteană a culturii de tip Bratei, fiind proprie populaţiei autohtone din Moldova [40].

Etnic, deci, se poate vorbi de o populaţie daco-romană, latino-fonă sau chiar romanică înaintea pătrunderii slavilor. În acest sens, datorită caracterului romanic al civilizaţiei din secolele IV—VI de pe teritoriul

33 Descoperită de Ghenuţă Coman, 1969 ; Silviu Sanie, I. T. Dragomir, Şeiva Sanie, *Noi descoperiri de ceramică romană cu inscripţie în Moldova*, în *SCIV*, 26, 1975, 2, p. 189, fig. 2/2.

34 Dan Gh. Teodor, V. Căpitanu şi Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 233-247 ; Dan Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluţia culturii materiale din Moldova în secolele VI—X*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 253 şi urm. ; idem, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 29-31 ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, p. 354 şi nota 4.

35 V. Teodorescu, *Despre cultura Ipoteşti-Cîndeşti în lumina cercetărilor arheogice din NE Munteniei*, în *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 485 şi urm.

36 Eugenia Zaharia, *Sondajele de la Bratei din 1959*, în*Materiale*, VIII, 1962, p. 625 şi urm. ; idem, *op. cit.*, p. 102-103, în Populaţia românească... Ion Nestor şi Eugenia Zaharia, *Raport preliminar despre săpăturile de la Bratei-Sibiu*, 1959—1972, în *Materiale*, X, 1973, p. 191-201.

37 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 281, fig. 2/2—4, 6—9 ; idem, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 480, fig. 1/1—2.

38 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *ArhMold*, VI, 1969, p. 312, fig. 2/5 ; 4/4.

39 Ghenuţă Coman, *Mărturii arheologice privind creştinismul în Moldova secolelor VI—XII*, în *Danubius*, V, Galaţi, 1971, p. 75-83.

40 Dan Gh. Teodor, *La poplation autochtone dans la règion Est-karpatique de la Roumanie pendant les V-e—X-e siècles*, Actes de VII-e Congrès, 1966. vol. Praga, 1971, p. 1117-1119 ; idem, *op. cit.*, p. 29-33, în Teritoriul... Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 103, în Populaţia românească...

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

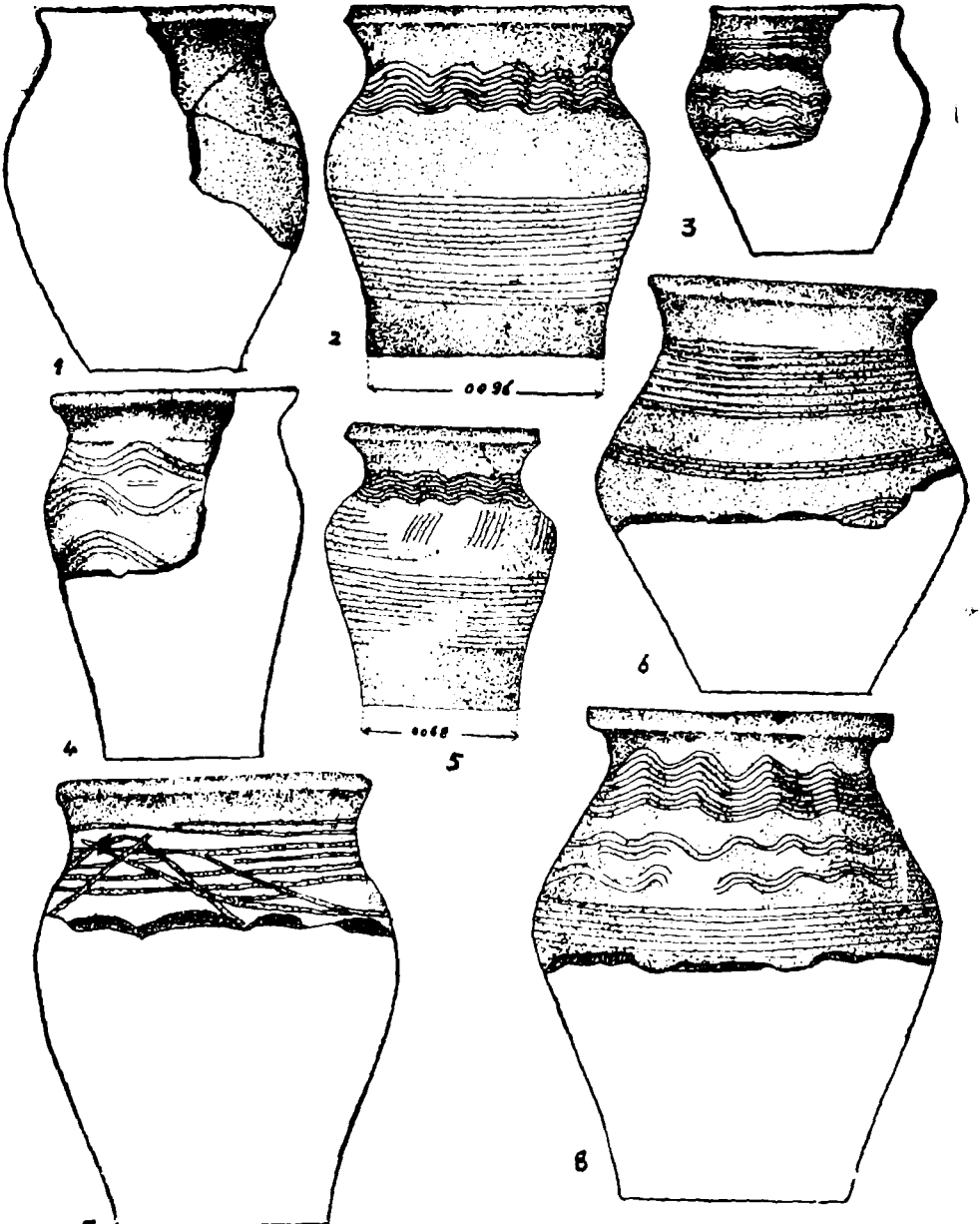

Fig. 7 — Ceramică din secolele V—VIII : 1. Bursuci ; 2, 5, Giurcani ; 3, 8, Fălciu ; 4, 6, Sărăţeni ; 7, Dodeşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

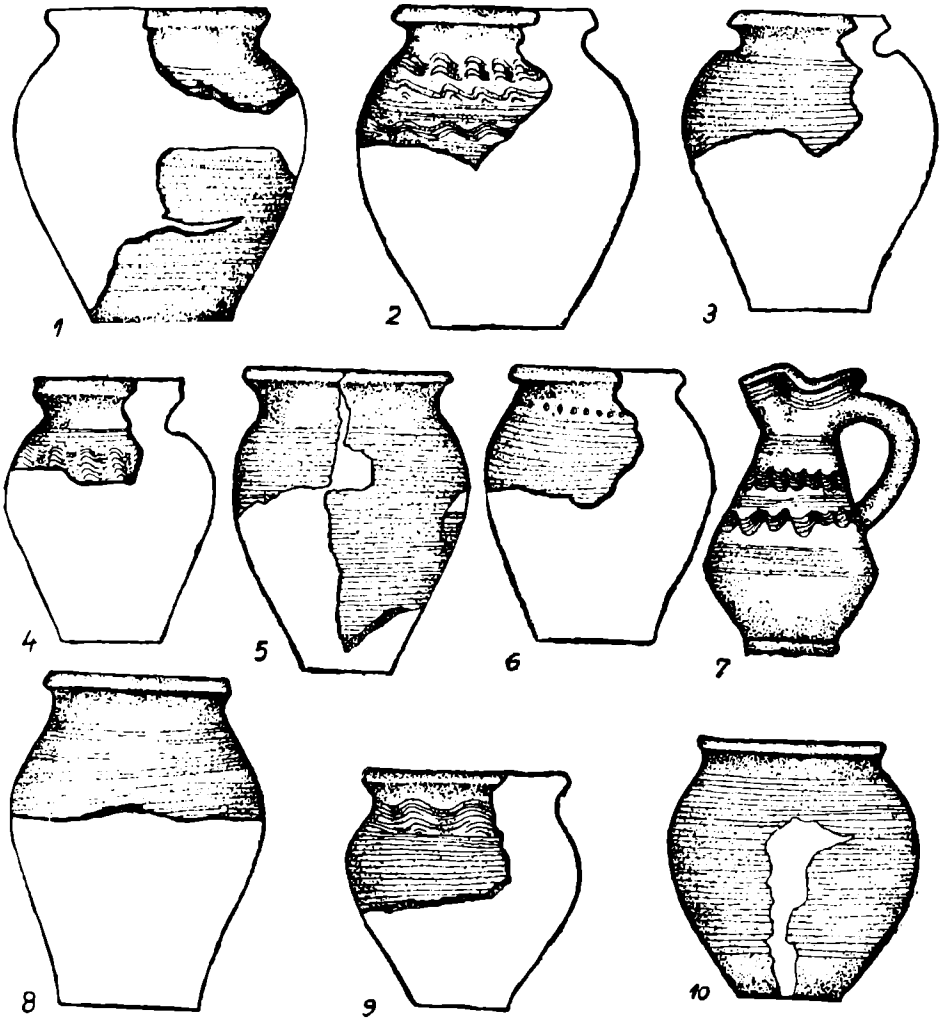

Fig. 8 — Ceramică de tip Dridu : 1, Murgeni ; 2, Mînăstirea ; 3, Vetrişoaia ; 4, Vădeni ; 5, Sărăţeni ; 6, Fălciu ; 7, Dumeşti ; 8, Puranu ; 9, Giurcani ; 10, Dodeşti.

http://www.cimec.ro/ http://cimabc.ro

României, ar putea fi denumită mai simplu *civilizație romanică*, ceea ce ar desena mai evident structura etnică a populației autohtone [41].

În a doua jumătate a secolului al VI-lea (după 560) și în secolul următor, pătrund slavii [42]. Ca urmare a legăturilor care s-au stabilit între populația autohtonă purtătoare a aspectului cultural Costișa-Botoșana și slavi, s-a creat un facies cultural denumit Suceava-Șipot-Botoșana II [43], facies cultural care în sudul Moldovei a păstrat mai mult decît în nord anumite elemente de tip Ipotești-Cîndești, constînd, mai ales, din tehnica superioară de lucru a ceramicii (roata rapidă) [44].

In ceramica lucrată la roată se păstrează formele tradiționale, dar accentuîndu-se, de cele mai multe ori, cantitatea de microprundiș sau cioburi pisate în amestecul pastei (Murgeni, fig. 6/5, 7, 11).

Un loc important îl ocupă ceramica lucrată cu mîna, prezentă, mai ales prin borcane proporționate, decorate cu alveole pe margine și prin tipsii [45], unele decorate pe fund cu „brăduț" incizat (Chircești, Vetrișoaia, fig. 6/8 ; Murgeni, fig. 6/12 etc.).

---

41 Suzana Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolele III și VI e.n. în SV Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, București, 1974, p. 126-127 ; Eugenia Zaharia. *op. cit.*, p. 100-105 ; Const. Preda, *Factorul autohton și romanizarea în formarea poporului român*, în *„Era socialistă"* an. LVI, 1976, nr. 17, p. 35-41 ; Const. Preda și Florentina Preda, *Formarea limbii și a poporului nostru. Continuitatea românească pe cuprinsul vechii Dacii*, în *„Revista de istorie"*, 28, 1975. 9. p. 1413-1420.

42 Ion Nestor, *L'établissement de Slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, în *Dacia, N.S.*, V, 1961, p. 429 și urm. ; idem, *La pénétration des slaves dans la Péninsule Balkanique et la Grèce continentale*, în *RESEE*, tome I, nr. 1—2, p. 41-67 ; idem, *Istoria poporului român*, București, 1970, p. 102-103 ; Ion Nestor și Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *Materiale*, X, 1973, p. 191-201 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MemAntiq*, I. 1969, p. 189 ; idem, *Contribuții privind pătrunderea și stabilirea slavilor în teritoriile extracarpatice ale României*, în *Carpica*, 1972, p. 105-114 ; idem, *La pénétration des slaves dans les régions du SE de l'Europe d'après les données archéologiques des régions orientales de la Roumanie*, în *Balcano-Slavica*, I, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 29-40 ; idem, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 34-47 ; Maria Comșa, *Sur l'origine et l'évolution de la civilisation de la population romane et ensuite protoroumaine aux VI-e—X-e siècles sur le territoire de la Roumaine*, în *Dacia*, XII, 1968, p. 355-380 ; idem, *Quelques problemes concernant l'unité et les variantes régionales de la civilisation slave aux VI-e—X-e siècles*, în *Actes du VII-e Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques — Prague*, 1966, vol. II, Praga, 1971, p. 1111-1116 ; idem, *Directions et étapes de la pénétration de Slaves vers la péninslle balkanique aux VI-e—VII-e siècles (avec un regarde spéciale sur le territoire de la Roumanie)*, în *Balcano-Slavica*, 1, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 9-24 ; idem, *Unele considerații privind situația de la Dunărea de Jos în secolele VI—VII*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 300-318 ; Lucian Chițescu, *Permanență și unitate în istoria poporului român în secolele III—XIV*, în *„Revista de istorie"*, 31, nr. 7, 1978, p. 1184.

43 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 47-50.

44 Victor Teodorescu, *op. cit.*, p. 485 și urm. ; Ioan Mitrea, *op. cit.*, în *MemAntiq*, p. 358 și urm.

45 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, fig. 3/7 și 6/2 ; decorul în formă de brăduț de la Chircești este de origine dacică.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ar fi de subliniat că slavii au venit cu o ceramică lucrată cu mîna, grosieră, de culoare brună şi primitiv executată. Din cercetările metodice efectuate pînă în prezent pe teritoriul României rezultă că, în toate cazurile, elementele slave se asociază cu cele autohtone, nedescoperindu-se nici o aşezare slavă pură [46]. Vasele slave formează cîteva tipuri, printre care Korceak [47], Penkova [48] şi Romen-Borşevo [49] pentru secolul următor (VIII).

Coabitînd cu populaţia autohtonă, slavii şi-au însuşit formele de cultură materială romanice spre sfîrşitul secolului al VII-lea, fapt ce ar rezulta din „uniformizarea" ceramicii.

Din ceramica de import reţin atenţia numeroase fragmente de amfore bizantine descoperite în multe aşezări, avînd culoarea roşie-gălbuie şi decorate cu striuri orizontale [50].

Similitudini pentru această perioadă se găsesc în materialele rezultate prin cercetări metodice la Suceava-Şipot [51], Suceava-Botoşana, faza a doua [52], Poiana Dulceşti [53], Săbăoani-Neamţ [54] etc.

Cu începutul secolului al VIII-lea urmează o nouă perioadă denumită Dridu [55], care durează pînă în secolul al XI-lea. Ceramica este lucrată din ce în ce mai îngrijit, evoluînd ascendent din formele de veche tradiţie daco-romană. Oalele lucrate cu mîna devin tot mai rare, iar roata cu turaţie mai înceată se foloseşte aproape în toată perioada [56].

In secolele VIII—IX, vasele sînt bine proporţionate în diferite variante de borcane, cu mici diferenţe între diametrul gurii şi al fundului, în timp ce umerii, ori sînt uşor bombaţi, ori formează un bitronconism

46 Eugenia Zaharia, *Citeva observaţii despre arheologia şi istoria secolelor VIII—XI pe teritoriul R.S.R.*, în *ALUTA*, I, 1969, p. 120 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 40.

47 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, p. 294, fig. 3/11 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 38-39.

48 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Balcano-Slavica*, I, 1972, Prilep-Belgrad, 1974, p. 33 cu fig. 4/8 ; idem, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 45.

49 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, fig. 6/3 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 89-90 ; denumirea de cultura Hlincea I — Luka — Raikoveţkaia — Romen, — Borşevo este improprie în contextul evoluţiei culturii Dridu, vezi şi (acelaşi autor) *Carpica*, II, p. 302-305.

50 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 99 ; idem, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 29.

51 Ion Nestor, *op. cit.*, în *„Studii"*, XV, 1962, p. 1435 ; idem, *op. cit.*, în *RRH*, III, 1964, 3, p. 338 şi urm. ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 47-50.

52 Ibidem.

53 V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman*, în *Carpica*, I, 1969, p. 147-152.

54 Ibidem.

55 Ion Nestor, *Contributions archéologiques au problème des Proto-Roumains. La civilisation de Dridu. Note préliminaire*, în *Dacia*, II, NS, 1958, p. 371-382 ; idem, *op. cit.*, în *RRH*, 1964, 3, p. 404 şi urm. ; Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuţie la arheologia şi istoria perioadei de formare a poporului român*, Bucureşti, 1967 ; idem, *Données sur l'archéologie des IV-e—XI-e siécles sur le territoire de la Roumanie*, în *Dacia*, NS, 1971, p. 269 şi urm. ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 67 şi urm.

56 Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *ALUTA*, I, p. 121 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit*,, p. 86.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ceva mai sus de jumătate ; sau sînt ovoidale [57]. Decorul este realizat din incizii orizontale și vălurite care coboară uneori pînă sub jumătatea vaselor, iar fundul este mai totdeauna ștampilat [58] și uneori cu cruci în relief — simbol de cult creștin [59]. Descoperiri de acest fel, pe lîngă cele cunoscute, s-au făcut la Fedești (fig. 6/10), Giurcani (fig. 7/2, 5), Fălciu (fig. 7/3, 8), Sărățeni (fig. 7/4, 6) etc. De reținut este și faptul că începînd cu secolul al VIII-lea în foarte multe așezări se găsesc fragmente de ceramică fină-cenușie [60]. Similitudini pentru secolele VIII—IX sînt în foarte multe așezări printre care la Dănești [61], Spinoasa [62], Dodești, [63], Bogdănești [64] etc.

În secolele X—XI ceramica reflectă, în continuare, o dezvoltare locală din același fond etnic daco-roman sub iradierea activă a înfloritoarei civilizații bizantine [65]. Cu aspectul său timpuriu, cultura Dridu acoperă mai bine de patru secole (sf. sec. VII—XI) pentru așezări de caracter rural. De altfel, prezența Bizanțului în tema Paristrion (Paradunavon) [66] și în tema „Mesopotamiei occidentale" [67], din estul Munteniei și sudul Moldovei (Dobrogea), nu se putea să nu influențeze mai puternic zona aceasta, ceea ce ar putea explica și intensitatea de locuire.

Ceramica acestor secole este executată într-o tehnică mai bună : pasta este bine frămîntată, iar ca liant se folosește aproape exclusiv nisipul fin sau nisipul amestecat cu fulgi de mică ; arderea este oxidantă ; forma vaselor capătă mai multă eleganță, zvelțe — prin proporționalitatea lor, ca și prin arcuirea gîtului ; marginea este muchiată sau rotunjită și de multe ori este decorată în interior. Apoi, asocierea dintre

57 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 7/2 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 80-85 — pentru toate tipurile de vase.
58 Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 121 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 83.
59 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 7/1, 5 ; Dan Gh. Teodor, *Cele mai vechi urme creștine din Moldova*, în *MMS*, nr. 7—8, 1974, p. 568, fi. 5/1—4 ; Lucian Chițescu, *op. cit.*, p. 1182.
60 Ghenuță Coman, Repertoriul arheologic al județului Vaslui — manuscris.
61 Mircea Petrescu-Dîmbovița și Emilia Zaharia, *op. cit.*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 47-64 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriu... p. 80-91 : se documentează aici și originea și evoluția civilizației autohtone din Moldova în secolele VII—IX.
62 Anton Nițu și Dan Gh. Teodor, *Raport asupra sondajului din așezarea prefeudală de la Spinoasa*, în *Materiale*, V, 1959, p. 485 și urm. ; Anton Nițu, Emilia Zaharia și Dan Gh. Teodor, *Sondajul din 1957 de la Spinoasa-Erbiceni*, în *Materiale*, VI, 1960, p. 535 ; Dan Gh. Teodor și Emilia Zaharia, *Sondajele de la Spinoasa și Erbiceni*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 36 și urm.
63 Dan Gh. Teodor și Ghenuță Coman, săpături 1967—1974 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Teritoriul... p. 80-85.
64 N. Ciucă, V. Palade și Ghenuță Coman, *op. cit.*, p. 469 și urm.
65 Ion Nestor, *op. cit.*, în Istoria poporului român, p. 112—113 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 100 și urm.
66 N. Bănescu, *Les premièrs témoignages byzantins sur les Roumains du Bas-Danube*, în *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher*, III, 1922, fascicula 3/4 ; idem, *Les duchés byzantins de Paristrion, Paradunavon et de Bulgarie*, București, 1946.
67 N. A. Oikonomides, *Recherches sur l'histoire du Bas-Danube au X-e—XI-e siècles. La Mésopotamie de l'Occident* în *RSEE*, III, 1965, 1-2, p. 60—63.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

inciziile orizontale, verticale sau oblice, cu fascicule în val, cu împunsături în forme alese etc., dau vaselor o gamă variată de ornamente [68]. Menţionăm cîteva dintre descoperiri : Murgeni (fig. 8/1), Mînăstirea (fig. 8/2), Vetrişoara (fig. 8/3), Vădeni (fig. 8/4), Sărăţeni (fig. 8/5), Fălciu (fig. 8/6), Dumeşti (fig. 8/7), Epureni (fig. 8/8), Giurcani (fig. 8/9), Dodeşti (fig. 8/10) etc.

Descoperirea de cuptoare pentru ars oale în această zonă atestă că acestea se confecţionau local [69], fapt deosebit de semnificativ.

A doua categorie ceramică cuprinde vase lucrate din pastă fină-cenuşie sau gălbuie, cu torţi sau fără torţi şi decorate cu incizii şi dungi lustruite, descoperite la Vădeni, Bogdăneşti, Ţuţcani, Avrămeşti [70] etc. Semnalăm că pe vatra unui cuptor de ars oale descoperit la Ţuţcani s-au găsit fragmente ceramice din pastă fină-cenuşie [71]. S-au descoperit şi numeroase fusaiole din pastă fină-gălbuie, ornate cu pieptenele, la Giurcani, Dodeşti, Negreşti (fig. 10/7—8) etc.

O categorie aparte de vase o formează căldările de lut ars de tip Răducăneni [72], a căror origine şi atribuire etnică sînt mult discutate [73]. Ceea ce se cunoaşte sigur este că meşterii olari ai căldărilor de lut foloseau aceeaşi tehnică pentru prepararea pastei, a arderii, ca şi a decorului, pe care o foloseau olarii ceramicii Dridu.

Legat de prezenţa căldărilor de lut ars, subliniem şi faptul că în aşezarea de la Epureni-„Moaşca" aparţinînd secolelor IX—X, s-a descoperit un fragment de căldare de lut din pastă fină-cenuşie, cu urechiuşă [74], ceea ce înseamnă că populaţia autohtonă folosea mai timpuriu această formă de vas de tradiţie romanică şi încă dintr-o pastă de „lux".

Se poate aprecia că, finalizarea culturii Dridu izvorîtă din fondul etnic daco-geto-roman şi apoi bizantin, de mediu rural, a dat naştere unei societăţi evoluate, cu aşezări statornice de agricultori, crescători de vite şi meşteşugari.

Fără a face obiectul unei atente cercetări asupra secolelor XII—XIII, notăm totuşi că în cel puţin 95 din aşezările de tip Dridu se continuă locuirea şi în aceste secole.

În sfîrşit, se poate aprecia că ceramica de tip Dridu, care ocupă mai bine de patru secole, trebuie judecată în funcţie de răspîndirea ei în

68 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, fig. 7/4, 6, 8 ; fig. 9/1—11 ; fig. 12/1—13 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în Tteritoriul... p. 112—122.

69 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, IV, 1970, p. 161—184 ; idem, *op. cit.*, în *SCIV*, fig. 15.

70 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, fig. 10/1—12.

71 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, IV, 1970, p. 167.

72 Dan Gh. Teodor, *Săpăturile arheologice de la Răducăneni*, în *Materiale*, 1962, p. şi 723 urm.

73 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 723 şi urm ; idem, *op. cit.*, în Teritoriul..., p. 116 ; Petre Diaconu, *Cu privire la problema căldărilor de lut în epoca feudală timpurie (secolele XII—XIII)*, în *SCIV*, VII, 1956, 3—4, p. 421 şi urm ; Victor Spinei, *Unele consideraţii cu privire la descoperirile arheologice din Moldova din secolul al XII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIV-lea*, în *SCIV*, 21, 1970, 4, p. 606 ; idem, *Antichităţile nomazilor turanici din Moldova în primul sfert al mileniului al II-lea*, în *SCIV*, 25, 1974, 3, p. 393 şi urm.

74 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, fig. 10/10.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

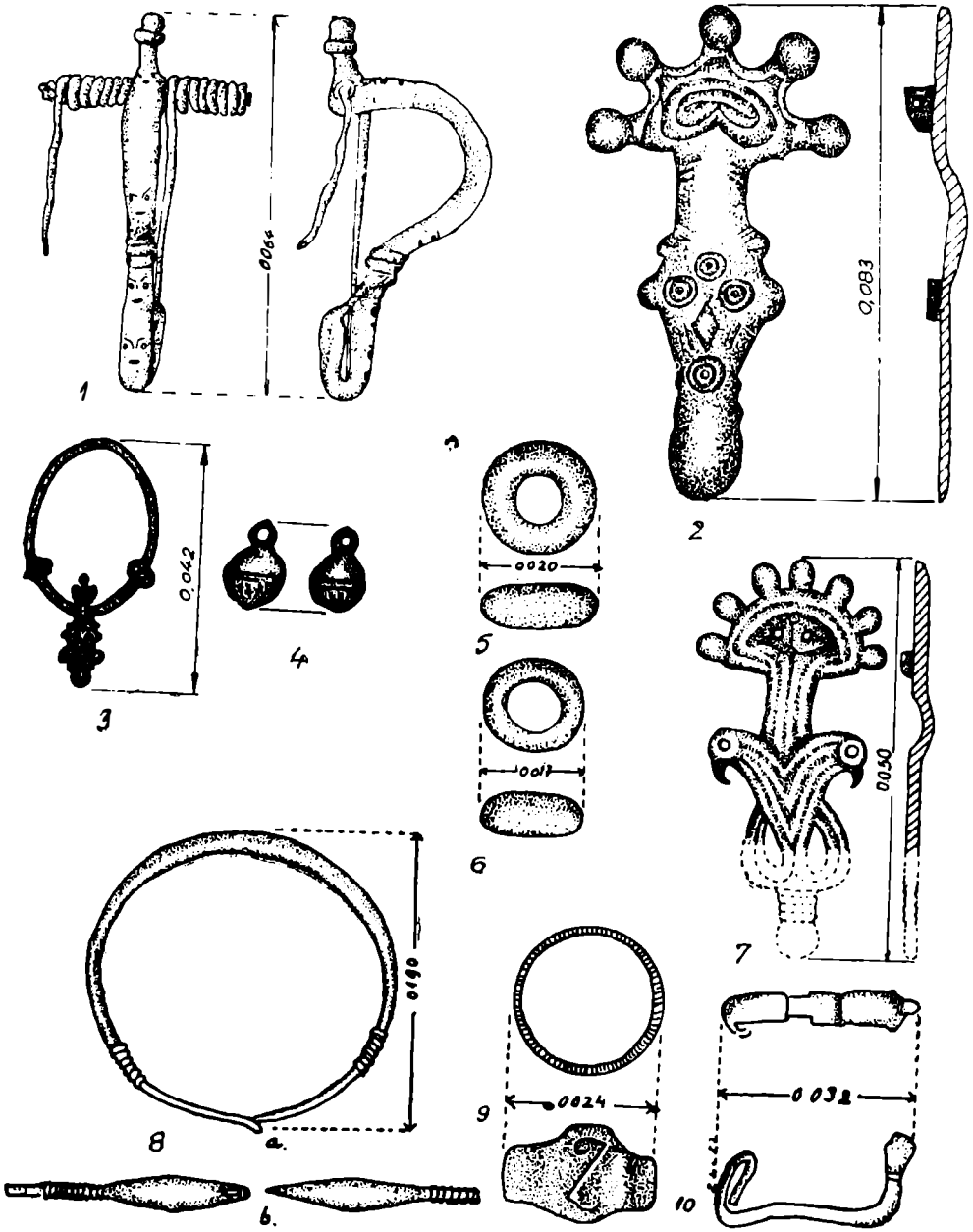

Fig. 9.— Podoabe de argint (3), bronz, calcedoniu şi chihlimbar (5, 6) : 1, Fundoaia-Lipovăţ ; 2, Vinderei ; 3, Dumeşti ; 4, Bogdăneşti ; 5-6, Chirceşti ; 7, Horga ; 8, Jigălia ; 9, Negreşti ; 10, Gura Idrici.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

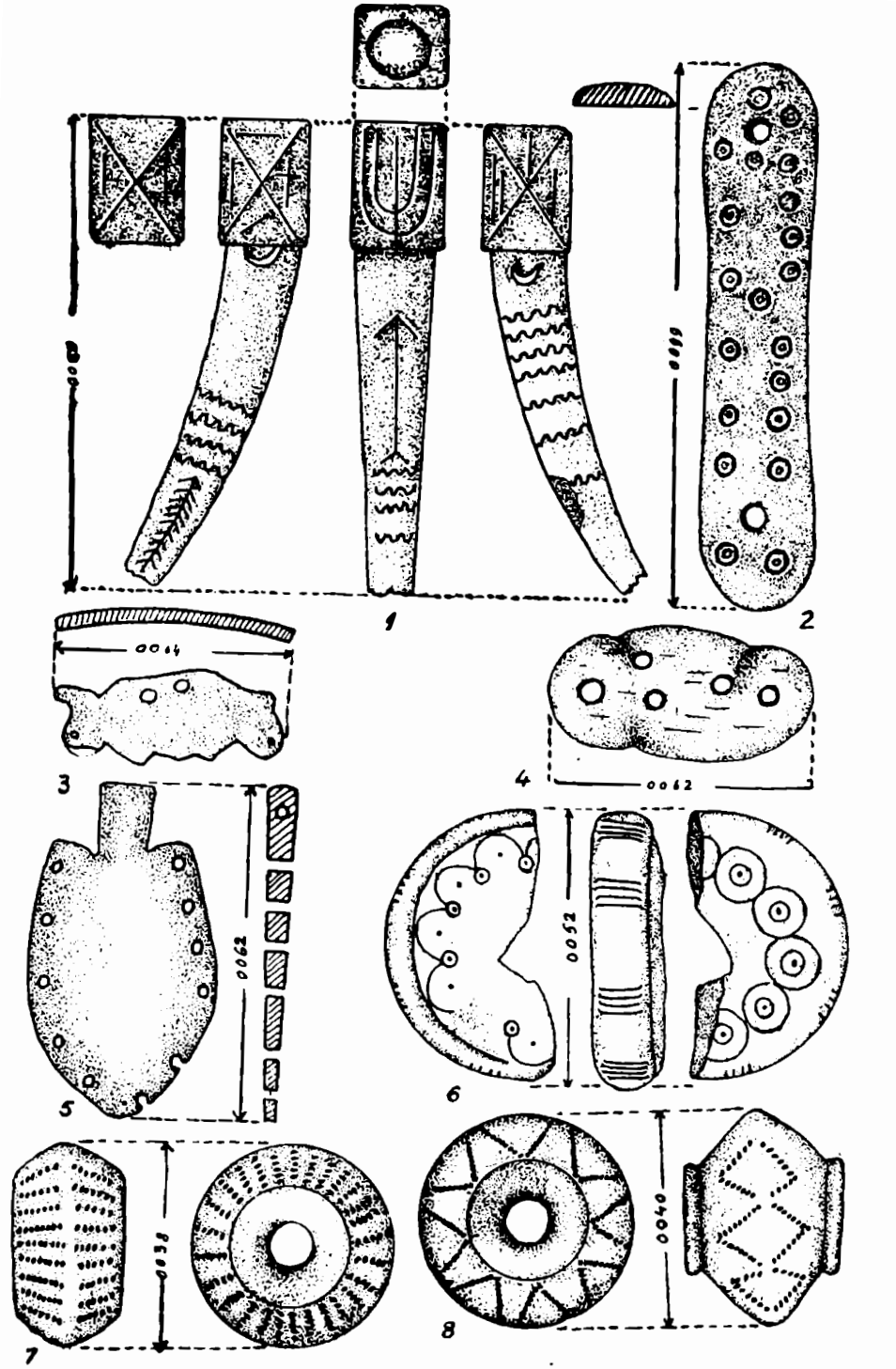

Fig. 10 — Obiecte din os şi ceramică (7-8) : 1, Dodeşti ; 2, Dăneşti ; 3, Igeşti ; 4-5, Mureşeni ; 6, Giurgeni ; 7-8, Negreşti.

http://www.cimec.ro/ http://cimec.ro

spațiul carpato-dunăreano-pontic, ca arie de formare a poporului român, ceea ce ar reflecta, pe drept cuvînt, o situație etnică și bineînțeles și una social-economică [75], în același timp.

c. *Tors — țesutul* a lăsat numeroase urme materiale ceea ce atestă o altă frumoasă și interesantă îndeletnicire a unei populații stabile. În fiecare etapă de-a lungul secolelor V—XIII în toate așezările mai bine cercetate s-au descoperit unelte pentru tors și țesut. Din lut ars menționăm numeroase greutăți pentru războiul de țesut și fusaiole de forme și mărimi diferite [76]. Reținatenția unele fusaiole din pastă fină neornate [77], din pastă fină ornate cu pieptenele (Negrești, fig. 10/7—8), din caolin, plate și vopsite cu verde, de factură bizantină, din gresie roșie [78] din sticlă ornate cu incizii helicoidale [79] și din os (Giurcani, fig. 10/6). Apoi, rășchitoare și navete din os [80] etc.

Pentru atestarea acestei îndeletniciri s-ar mai putea menționa și amprentele țesăturilor (îmbrăcămintei) de pe unele vase din faza inițială de execuție.

d. *Prelucrarea osului* ocupă un loc important, atît pentru confecționarea uneltelor (dintre care unele s-au amintit mai sus), cît și pentru obiecte de podoabă. În fiecare așezare se găsesc străpungătoare [81] și spatule [82] ; o interesantă piesă decorată prin incizii reprezentînd o cruce și „pomul vieții", simboluri de cult creștin (fig. 10/1) s-a descoperit la Dodești [83], în context Dridu. Menționăm, apoi, instrumentele muzicale descoperite la Fălciu [84], ca și diferite obiecte de podoabă : un pandantiv-căldărușă decorat cu incizii [85], un pandantiv-lopățică cu decor perforat (Murgeni, fig. 10/5), o agrafă de păr zoomorfă (Igești, fig. 10/3), o plăcuță perforată la capete și ornată cu cerculețe (Dănești, fig. 10/2) etc.

e. *Obiectele de podoabă* din metal, sticlă și os pot constitui și ele motive de discuție pe marginea definirii caracterului etnic al populației autohtone. Reținatenția catarame din bronz și fier, fibule din bronz romano-bizantine aparținînd secolelor V—VI (Gura Idrici, fig. 9/10 : Fundoia-Lipovăț, fig. 9/1 etc.), inele din bronz, unul cu un porumbel pe

---

75 Petre Diaconu, *Problema originii ceramicii Dridu*, în *Păcuiul lui Soare*, București, 1972, p. 129 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 118—122, cu notele 88-108, unde se analizează cu deosebită competență evoluția, cronologia și semnificația culturii Dridu pe teritoriul Moldovei (secolele X—XI).

76 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 17/16—19.

77 Colecția Marin Rotaru, Giurcani-Găgești.

78 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 17/5.

79 Ibidem, fig. 17/4.

80 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 17/1 ; idem, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, fig. 9/7.

81 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *ArhMold*, VI, 1969, fig. 13/1—7, 9—12 ; idem, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, fig. 9/4. 6, 8.

82 Colecția Marin Rotaru, Giurcani-Găgești.

83 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MMS*, nr. 7—8, p. 569, fig. 4/2 ; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 77, fig. 36/4.

84 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 20, 1969, 2, fig. 17/5 ; idem, *op. cit.*, în *ArhMold*, fig. 9/3.

85 Ibidem, fig. 9/1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

chaton (Bîrlălești, fig. 12/7), aparținînd secolelor VI—VII [86], iar altul cu o ramură de măslin și cruciuliță pe chaton, din secolele X—XI (Fedești, fig. 12/6), apoi aplici din bronz [87], un cercel stelat [88], o fibulă „digitată" cu ornament romanic databilă în secolele VI—VII, descoperită la Horga [89] (fig. 9/7), alta la Vinderei [90] (fig. 9/2), a căror origine și apartenență etnică este mult disputată [91]; unele elemente, cum ar fi capul de vultur și lira, par să fie de origine romanică [92]. Interesantă este și catarama de tip Sucidava descoperită la Dănești [93].

Din secolul al IX-lea reținem atenția un breloc descoperit la Vădeni-Murgeni [94], o aplică și un pandantiv, ambele din bronz, descoperite la Dănești [95].

Din secolele X—XI, în contextul necropolei de la Arsura, s-au descoperit doi cercei bizantini, un inel, mai mulți butoni (bronz), precum și cîteva mărgele ornamentate și un fragment dintr-o brățară de sticlă [96]. Un buton, tot din bronz, s-a descoperit într-un mormînt de înhumație la Bogdănești-gară [97] (fig. 9/4). La Dumeștii Vechi s-a descoperit un cercel bizantin de argint (fig. 9/3), cu analogii la Păcuiul lui Soare [98]. Aplici din bronz, garnituri de curele simple sau lucrate în tehnica *au repoussé* s-au descoperit în numeroase așezări [99]. La Negrești s-a descoperit un inel de bronz cu o sigmă pe chaton în formă de Z, de tip bizantin (fig. 9/8), iar la Jigălia o diademă din bronz (fig. 9/ a—b). La toate acestea se adaugă mărgele de diferite culori descoperite la Chirceşti (calcedoniu și chihlimbar, fig. 9/5—6), precum și obiectele de podoabă din os, amintite mai înainte.

În general, se poate aprecia că artizanatul împodobește cultura materială cu obiecte frumoase și interesante, fie confecționate local, fie de import (bizantine), vestigii care demonstrează folosirea lor de către comunitățile autohtone.

4. *Circulația monedelor* în contextul legăturilor de schimb cu lumea de la Dunărea de Jos constituie un alt element important, menit să

86 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, fig. 16/4.
87 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 16/4.
88 Ibidem, fig. 7/6.
89 Piesa a fost descoperită în așezare.
90 Idem.
91 Maria Comșa, *Unele considerații cu privire la originea și apartenența etnică a complexelor cu fibule „digitate" de tip Gîmbaș-Coșoveni*, în *Apulum*, XI, 1973, p. 259 și um.; vezi și bibliografia respectivă.
92 V. Moga, *Noi monumente sculpturale descoperite la Apulum*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 591-599, fig. 1; Rodica Tanțău, *Meșteșugurile la geto-daci*, București, 1972, fig. 37.
93 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 110-111.
94 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, fig. 7/5.
95 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 1968, 2, fig. 25/3, 5.
96 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, fig. 8/1, 2, 17, 18; idem, *op. cit.*, în Teritoriul..., p. 107—108, 110.
97 Scheletul se afla în poziție vest-est.
98 P. Diaconu, D. Vîlceanu, *Păcuiul lui Soare*, București, 1972, fig. 56/2.
99 Ghenuță Coman, *op. cit.*, fig. 7/7; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 110—111.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

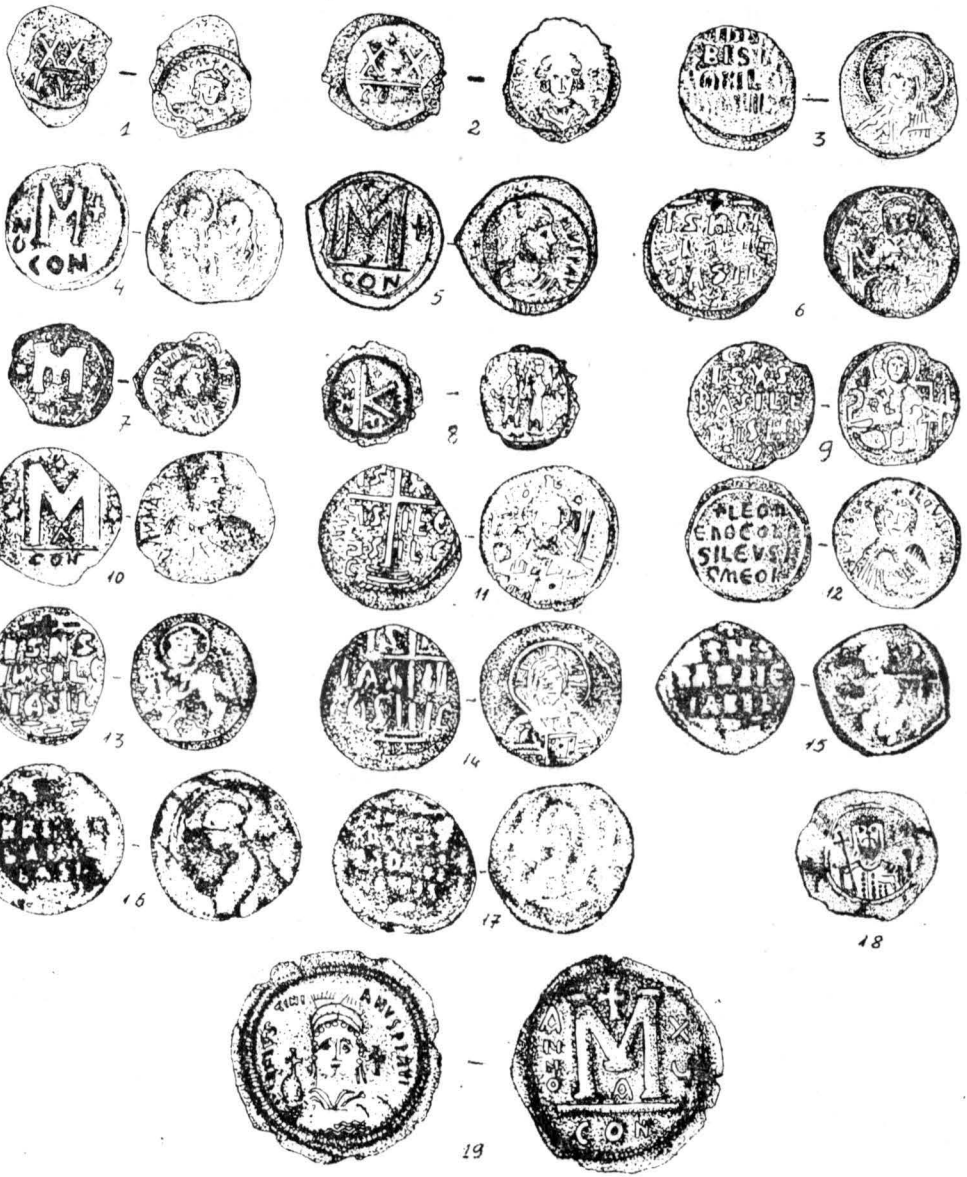

Fig. 11 — Monede bizantine din bronz : 1-3, Grumezoaia ; 4, Fălciu ; 5-6, Cîrja ; 7-9, Horga ; 10-11, Sărăţeni ; 12, Zorleni ; 13, Giurcani ; 14, Şuletea ; 15, Voineşti ; 16-17, Negreşti ; 18, Murgeni ; 19, Huşi.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

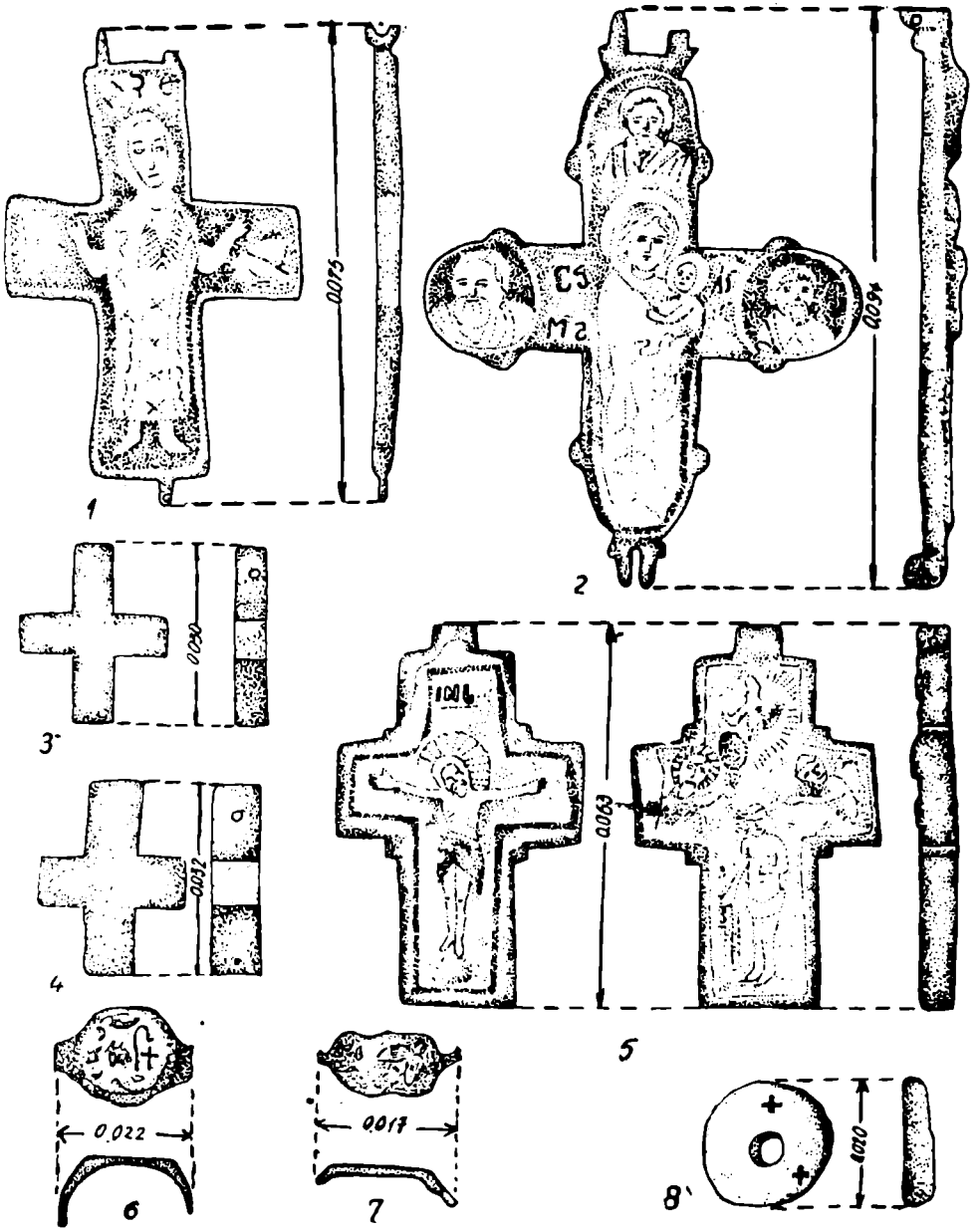

Fig. 12 — Obiecte de cult din bronz (1-2, 6-7), plumb (8), piatră (3-4) şi os (5) : 1, Dăneşti (C. Buraga) ; 2, Codăieşti ; 3, Dodeşti (după D. Teodor) ; 4, Murgeni ; 5, Bogdăneşti ; 6, Fedeşti ; 7, Bîrlăleşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ajute la definirea caracterului etnic al comunităților autohtone din această parte a României. Toate monedele descoperite sînt din bronz.

Din secolul al VI-lea s-au descoperit următoarele monede : una la Huși, emisie Justinian (fig. 11/19) [100], alta la Sărățeni, emisie Justin I (fig. 11/10), apoi la Horga, emisie Justin și Sofia (fig. 11/8) și Justinian (fig. 11/7), la Cîrja de la Justinian (fig. 11/5) și la Fălciu de la Justin și Sofia (fig. 11/4) [101].

De la începutul secolului al VII-lea s-au descoperit două monede la Grumezoaia, emisie Focas (fig. 11/1—2) [102].

Cîteva descoperiri de la începutul secolului al VIII-lea au fost semnalate la Berezeni [103], emisie Tiberiu III și de la sfîrșitul secolului al IX-lea și începutul celui următor la Zorleni-„Fîntînele" (fig. 11/12), emisie Leon VI și la Negrești (fig. 11/16—17 (?), de asemenea [104].

Din secolele X—XI și XIII s-au descoperit monede la : Grumezoaia, emisie Ioan Tzimisces (fig. 11/3), Giurcani (fig. 11/13), Voinești (fig. 11/15), Sărățeni (fig. 11/6), Cîrja (fig. 11/11) și Șuletea (fig. 11/14) emisie Roman III Argyros ; la Horga (fig. 11/9) emisie Constantin X Ducas la Murgeni (fig. 11/18) emisie Nichifor Botoniatul [105] și la Bîrlălești „Sturza" o monedă cu tăieturi pe margini, emisiune a Imperiului de la Niceea [106].

Circulația intensă a monedelor, alături de alte elemente bizantine, demonstrează pregnant legăturile de schimb care se perpetuează pe un făgaș tradițional, firesc și nemijlocit, începute cu mai bine de un mileniu în urmă cu lumea romană, implicînd semnificații istorice hotărîtoare în evoluția și desăvîrșirea etnogenezei poporului român.

Cartografierea monedelor bizantine din spațiul carpato-dunărean și concluziile trase de către Constantin Preda, potrivit cărora la baza legăturilor cu Bizanțul se află o populație stabilă, evoluată, izvorîtă din fondul etnic autohton daco-roman [107], sînt de o inestimabilă valoare. Aceste opinii par să fie întărite și de descoperirile semnalate aici.

5. *Legăturile de schimb.* Arheologic, de-a lungul secolelor V—XIII, sînt, așa cum s-a arătat mai înainte, atestate numeroase așezări rurale, cu locuințe adîncite sau de suprafață, cu instalații pentru foc (inclusiv pentru redus minereul de fier), cu instalații pentru păstrarea cerealelor, pentru măcinarea lor, cu ateliere și meșteșugari care făuresc unelte, obiecte de podoabă. etc. Se înțelege că asemenea îndeletniciri nu pot aparține decît unei populații sedentare, teritorializate.

---

100 Moneda a fost descoperită la liceul agricol Huși și se află la Muzeul județean Vaslui.
101 Descoperiri Ghenuță Coman.
102 Idem.
103 I. Dimian, *Cîteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul R.P.R.*, în *SCN*, 1957, p. 197 ; Const. Preda, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în *SCIV*, 23, 1972, 3, p. 396.
104 Vezi supranota 101.
105 Idem.
106 Se află la O. Iliescu pentru publicare.
107 Const. Preda, *op. cit.*, p. 375 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tot arheologic sînt semnalate numeroase descoperiri de vestigii bizantine ca, unelte, vase, monede, descoperite izolat şi în tezaure, obiecte de cult etc., care fac dovada de necontestat a multiplelor şi variatelor legături de schimb pe care populaţia românească din această regiune le-a avut cu civilizaţia lumii bizantine de la Dunărea de Jos [108].

Prezenţa multor vestigii bizantine şi în perioada crizei economice a Imperiului, dovedeşte, odată mai mult, nu numai menţinerea unor legături în condiţii vitrege, dar şi caracterul evoluat al societăţii româneşti, sub aspect social-economic şi politic.

Subliniem încă o dată că numeroasele şi variatele vestigii arheologice din aria geto-dacică atestă permanenţa legăturilor cu romanitatea sud-dunăreană, sudul Moldovei fiind integrat mai puternic în sfera de influenţă a Imperiului şi că aria civilizaţiei Dridu (românească) corespunde cu aria romanităţii orientale [109].

III. *ORGANIZAREA SOCIAL-ECONOMICĂ.*

Este de presupus că, cu cît se dezvoltă agricultura (activităţile economice, în general), cu atît se întăreşte rolul familiei individuale ca celulă economică de bază a societăţii, în care pămîntul de cultură devine proprietate privată ereditară, în timp ce păşunile, pădurile şi apele continuă să rămînă în proprietatea comună a întregii obşti [110].

Obştea geto-dacică teritorializată şi statornic legată de pămînt a constituit elementul de legătură social-economică, politică şi culturală, manifestat nu numai prin continuitate de locuire pe aceleaşi teritorii, ci şi prin unitate etnică, lingvistică şi spirituală [111].

Dominaţia romană nu poate schimba cu nimic vechea formă de organizare a obştilor teritoriale geto-dacice, ci dimpotrivă, ele se întăresc şi se consolidează [112].

Cu începutul migraţiilor se generalizează viaţa în sate, bazate, în continuare, pe obştea ţărănească [113].

---

108 Dan Gh. Teodor, *Elemente şi influenţe bizantine în Moldova în secolele VI—XI*, în *SCIV*, 21, 1970, 1, p. 112-114, 120-121 ; idem, *op. cit.*, în *CercIst*, Iaşi, 1973, p. 136 ; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 23, 79, 111.

109 Eugenia Zaharia, *Les sources archéologiques de la continuité daco-romaine*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 284-288 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 118-122.

110 K. Marx, *Capitalul*, ed. IV, Bucureşti, 1960, I, p. 260-261 ; K. Marx — F. Engels, *Opere*, vol. 19, Bucureşti, 1964, p. 420-430 ; H. H. Stahl, *Contribuţii la studiul satelor devălmaşe româneşti*, vol. I şi II, 1958-1959 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *Populaţia românească...*, p. 106-121.

111 P. P. Panaitescu, *Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova, Orînduirea feudală*, Bucureşti, 1964, p. 20, 108-110 ; Géza Bakó, *Despre organizarea obştilor săteşti ale epocii feudalismului timpuriu din sud-estul României*, în *SCIV*, 26, 1975, 3, p. 371-379 ; Eugenia Zaharia, în *Populaţia românească...*, p. 106-121.

112 Lucian Chiţescu, *op. cit.*, p. 1178, 1180.

113 N. Iorga, *Istoria românilor*, II, Bucureşti, 1936, p. 110 ; Ion Nestor, *op. cit.*, în *Istoria poporului român*, 1970, p. 92 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Datele arheologice par să indice că în aceste condiții așezările obștilor au crescut, uneori au „roit", concentrîndu-se în microdepresiuni sau văi „preferabile", în sate de țărani liberi cu o conducere colectivă alcătuită din adunarea „oamenilor buni și bătrîni" [114], iar apoi, în uniuni de obști sau „romanii" [115]. Deducem că obștea sătească avea un caracter realist, determinat de problemele curente ale vieții individuale și colective, cum ar fi organizarea internă a treburilor obștești, precum și probleme de apărare (sau relații) în contextul migrației popoarelor.

Este de presupus că în obștile băștinașe, de-a lungul secolelor, s-au integrat și unele elemente străine. S-a arătat arheologic, spre exemplu, că n-au existat așezări slave pure, de unde ar rezulta că aceștia au fost integrați în obștile teritoriale ale populației autohtone, romanizate, firește, în anumite condiții acceptate de întreaga obște. De reținut că slavii fiind migratori, nu erau organizați nici în triburi teritoriale. S-a arătat, de asemenea, că spre sfîrșitul secolului al VII-lea ceramica începe să se *uniformizeze* ceea ce înseamnă, nu numai simplă integrare, ci și asimilarea slavilor. Analogii pot fi și pentru alte perioade și popoare.

Ținînd seama de evoluția ascendentă a civilizației românești atestată prin numeroasele mărturii arheologice, deducem că obștea sătească a evoluat în contextul unor obiceiuri și reguli tradiționale către formele de organizare prestatală.

Situația obștii teritoriale poate fi nuanțată de condițiile istorice și locale, încît viitoarele sate libere — răzețești — par să nu fie altceva decît obștile sătești care au reușit să se mențină peste vremuri.

Din ansamblul de nuanțe ale obștii sătești care au fost scoase în evidență de numeroși cercetători [116], n-am reținut decît acele aspecte necesare înțelegerii etnogenezei poporului român.

Tîrziu, în regiunea aceasta, numeroase documente istorice atestă stăpînirea ereditară a pămîntului pe „bătrîni" ca formă de veche tradiție, păstrată din antichitate în contextul satului moldovenesc, în care proprietățile ereditare apar transmisibile pe „bătrîni" sau „spiță de neam", „ceată de neam", fiecare avînd un strămoș comun, către moștenitori sau cumpărători [117] sau în anumite cazuri către fiice [118].

Subliniem și faptul că termenii din limba română referitori la obște provin din limba traco-dacică și latină. Astfel, cuvintele cătun, vatră, moș, moșier, moșnean etc., provin din limba traco-dacică, iar termenii de sat (teritorial și demografic) sau gintă provin din limba latină [119].

De asemenea, termenul de „bătrîn" derivat din latinescul *veteranus* [120], atestă îndelungata durată a obștii sătești.

---

114 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 190.
115 N. Iorga, *La „Roumanie" danubienne et les barbares au VI-e siècle*, în *Revue Belge de philologie et d'histoire*, III, *1924*, p. 35-50.
116 Vezi supranota 111.
117 Ghenuță Coman, *Murgeni, contribuții la istoria unei străvechi așezări*, Vaslui, 1973, p. 65-76 ; vezi și bibliografia respectivă.
118 H. H. Stahl, *op. cit.*, vol. II, p. 125, 151 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 113.
119 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 33-34.
120 C. C. Giurescu, *Formarea poporului român*, București, 1973, p. 90.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aşadar, prezenţa formei de proprietate ereditară pe *bătrîni*, ca şi conducerea de către *sfatul bătrînilor* a treburilor obştii săteşti îşi trag seva, după cum s-a mai arătat, din activităţile social-economice ale etnosului daco-geto-roman, cu implicaţii pozitive în conturarea trăsăturilor etnice ale poporului român.

IV. *ELEMENTE DE CULT.*

Mărturiile arheologice prezentate pînă aici documentează, în mare măsură, caracterul romanic al civilizaţiei materiale. In contextul legăturilor materiale (economice), sociale, „politice", cu lumea romană şi romano-bizantină, populaţia daco-getă şi-a însuşit şi elemente de viaţa spiritual-creştină, aceasta şi ca urmare a superiorităţii civilizaţiei romano-latine. In cadrul vieţii spirituale, treptat, firesc şi nemijlocit, creştinismul latin şi ortodox s-a impus, grăbind, se pare, romanizarea şi apoi întărind romanitatea în spaţiul carpato-dunăreano-pontic.

Era firesc ca în contextul procesului muncii sociale populaţia autohtonă atrasă de noul cult să se manifeste prin rit şi ritual creştin aşa cum se documentează prin descoperirea unor morminte şi necropole (Dăneşti, Săbăoani şi Secuieni-Neamţ, Stoicani-Galaţi, Arsura-Vaslui etc.) [121].

În acelaşi timp, noul cult se manifestă prin folosirea unor simboluri şi obiecte de caracter creştin. Astfel, încă din secolele II—III e.n. apar pe unele vase carpice cruci incizate [122]. La Poieneşti-Vaslui s-a descoperit un fragment de amforă datat în secolele III—IV e.n. pe care se află incizat numele lui Hristos [123]. Simbolul crucii apare şi pe un vas de lut ars datat în secolele IV—V e.n. descoperit la Tăcuta-Vaslui [124].

Privind secolele VI—VII asemenea simboluri (pe oale, tipsii, fusaiole, inele etc.) se înmulţesc considerabil, ceea ce denotă că populaţia autohtonă îşi însuşise, în general, cultul creştin. Descoperiri de acest fel s-au făcut la Horga, Murgeni, Bîrlăleşti (fig. 12/7) [125], Dodeşti [126], Bacău [127] etc.

Dezvoltarea ascendentă a societăţii autohtone în secolele VIII—IX se manifestă şi pe această cale cu interesante şi semnificative descoperiri de simboluri şi obiecte de cult creştin. Astfel, la Fălciu, Dodeşti [128] etc.,

121 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MMS*, 7-8, p. 571-572 şi notele 35-39; idem, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 18-19, 75-77, 107-108.

122 Gh. Bichir, *Cultura carpică*, Bucureşti, 1973 (la Poiana Dulceşti, pl. CXXII/3; pl. CXXXI/2).

123 Emilian Popescu, *Inscripţiile din secolele IV—XIII descoperite în România*, Bucureşti, 1976, p. 401, fig. 443.

124 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, în *MMS*, 7-8, p. 563; vezi şi nota 10.

125 Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, V, p. 75-82; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 564, fig. 1/1—6; Ioan Mitrea şi Al. Artimon, *Descoperiri prefeudale la Curtea Domnească — Bacău*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 225 şi urm., fig. 16/1—2; fig. 17/1—2.

126 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 563.

127 I. Mitrea şi Al. Artimon, *op. cit.*, p. 225 şi urm., fig. 16/1—2; fig. 17/1—2.

128 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 565 şi urm.; Ghenuţă Coman, *op. cit.*, în *SCIV*, 2, 1969, 20, p. 287 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

s-au găsit vase cu cruci în relief pe fund. Apoi, la Dodești, o rondea de plumb are două cruciulițe excizate (fig. 12/8), un obiect din os (străpungător în patru muchii ?) este decorat, printre altele, cu pomul vieții și cu o cruciuliță (fig. 10/1), precum și o cruciuliță din piatră (fig. 12/3) ; o cruciuliță asemănătoare s-a găsit și la Murgeni (fig. 12/4) [129].

Din perioada secolelor IX—XI provin unele inele din bronz ornate cu simboluri de cult creștin descoperite la Stoicani-Galați [310], Fedești-Vaslui (fig. 12/6) [131] etc., precum și unele cruci relicviare din bronz, din care una descoperită la Adjud cu inscripția în limba greacă „sfîntul Gheorghe" [132], una la Dănești (fig. 12/1) [133] etc. Este de presupus că asemenea cruci pectorale au fost purtate de conducătorii unor comunități creștine din satele arhaice.

Semnalăm faptul că numărul descoperirilor de cruci și amulete pectorale cu caracter creștin este, de asemenea, mare și în secolele XII—XIII [134] (Codăiești (fig. 12/2), Bogdănești, (fig. 12/5) etc.).

În concluzie, pentru înțelegerea fenomenului în discuție, trebuie reținut faptul că lumea romană și apoi romano-bizantină a reprezentat la Dunărea de Jos, nu numai Imperiul, limba Romanilor, civilizația, ci ea însăși, multe secole de-a rîndul a reprezentat creștinismul latin, documentat și prin noțiunile fundamentale din limba română legate de creștinism.

Apoi, trebuie reținut că, cultul creștin-primitiv are un caracter sătesc, țărănesc. De altfel, limba vechilor documente și cărți religioase românești este limba satului, limba țăranilor.

În sfîrșit, mai trebuuie reținut că, cultul creștin ortodox prin caracterul său sătesc, țărănesc, a contribuit la unitatea de limbă a tuturor comunităților etnice daco-romane și românești din spațiul carpato-dunăreano-pontic.

În acest context populația romanizată din aria teritorială menționată mai sus s-a demarcat de lumea „păgînă", „barbară" din jur prin noțiunea de creștin, care, se pare, avea sensul de *roman*, iar mai tîrziu de *român* [135].

---

129 Descoperiri Ghenuță Coman, 1958.

130 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 569, fig. 4/4.

131 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *Danubius*, V, Galați, p. 78 ; Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 569, fig. 4/5.

132 Ghenuță Coman, *op. cit.*, în *MemAntiq*, III, 1971, p. 499, fig. 7/11 și în *Danubius*, V, 1971, p. 80, fig. 6/4.

133 Dan Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 570 (Colecția C. Buraga-Dănești).

134 Dan Gh. Teodor, *Obiecte de cult din secolele XII—XIII pe teritoriul Moldovei*, în *MMS*, nr. 1-2, 1975, p. 74-93 și bibliografia respectivă ; Victor Spinei și Gabriela Coroliuc, *Circulația unor obiecte de cult din secolele XII—XIII*, în *SCIVA*, 27, 1976, 3, p. 321 ; Ghenuță Coman, Repertoriul arheologic al județului Vaslui, mss, la Codăiești, Bogdănești, Murgeni, Viișoara etc.

135 Vasile Arvinte, *Le nom ethnique român et la création du nom de l'état national Romania*, în *RRH*, București, 1977, p. 439 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

V. *CÎTEVA OBSERVAŢII DE ORDIN ISTORIC.*

Din anumite însemnări şi izvoare istorice, deşi nu fac obiectul cercetării noastre, am reţinut unele date semnificative, bine cunoscute şi anume :

Grecii denumeau pe romani, ca şi populaţiile romanizate cu numele de *romei* [136].

Găsim pentru secolele VI—VII denumirea de *romani* pentru populaţia nord-dunăreană [137].

Deosebită semnificaţie prezintă, apoi, atestarea istorică a unui grai romanic pentru secolul al VI-lea prin expresia „torna, torna, fratre", de care se leagă strîns limba română [138].

Sînt, apoi, unele menţiuni care corespund întăririi sintezei etnice româneşti provenind de la mijlocul secolului al IX-lea [139], precum şi din timpul împăratului bizantin Vasile II Macedoneanul, una din 980 şi alta din 1020 [140], care coincid şi cu etapa de înflorire a civilizaţiei Dridu, românească [141] etc.

Aşa cum s-a mai arătat, descoperirile arheologice din secolele VII—IX scot în evidenţă anumite concentrări demografice în zone care evoluează către organisme social-politice în secolele X—XIII. Acestei explozii demografice îi corespund unele formaţiuni social-politice în cadrul unui proces de unificare. Astfel, în sudul Moldovei este atestată Ţara

---

136 Mauricius, *Arta militară*, H. Mihăiescu, Bucureşti, 1970 ; C. Daicoviciu, *Romeii lui Maurikios*, în *Apulum*, IX. 1971, p. 731-732 ; Maria Comşa, *Unele consideraţii privind situaţia la Dunărea de Jos în secolele VI—VII*, în *Apulum*, 1974, p. 439 ; M. Rusu, *Relaţiile culturale dintre slavi şi populaţia romanică*, în *Apulum*, IX, 1971, p. 715-716.

137 P. P. Panaitescu, *Interpretări româneşti*, Bucureşti, 1947, p. 88 şi urm. ; idem, *Introducere la istoria culturii româneşti*, Bucureşti, 1969, p. 138-142, 443 şi urm. ; Stelian Brezeanu, *De la populaţia romanizată la vlahii balcanici*, în *„Revista de istorie"*, 29, 1976, 2, p. 217-218 cu notele 37 şi 39 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, în *Populaţia românească...*, p. 103 cu notele 40-42.

138 Theophylactos Simocatteo (aproape contemporan cu evenimentul din 587) şi Theophanes Confessor (pe la începutul sec. IX), în *Fontes Historiae Daco-Romaniae*, II, p. 556-565 şi 591-623 ; Al. Philippide, *Originea românilor*, V, I, Iaşi, 1923, p. 504-508 ; P. Năsturel, *Torna, torna, fratre. O problemă de istorie şi de lingvistică*, în *SCIV*, VII, 1956, 1-2, p. 182-185 ; I. Glodariu, *În legătură cu „Torna, torna, fratre"*, în *ActaMN*, Cluj, 1964, p. 283-287 ; V. Robu, *De la „torna, torna, fratre", la „Petre". Numele unui dobrogean din secolul al X-lea*, în *„Pontica"*, VI, 1973, Constanţa, p. 233 şi urm. ; *Istoria României în date*, colectiv sub conducerea lui C. C. Giurescu, Bucureşti, 1972, p. 51-52 ; Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 103.

139 Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 103.

140 E. Stănescu, *Byzantinovlachica* I : *Les Vlaques à la fin du X-e siècle — début du XI-e et la restauration de la domination byzantine dans la Péninsule Balkanique*, în *RESEE*, VI, 1968, 3, p. 407-408 ; Al. Andronic, *Români, bulgari, ruşi şi bizantini la Dunărea de Jos la sfîrşitul secolului al X-lea*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 211 ; A. Armbruster, *Romanitatea românilor*, Bucureşti, 1972, p. 11-19 cu nota 2 ; St. Brezeanu, *op. cit.*, p. 219-220.

141 Eug. Zaharia, *op. cit.*, p. 104-105 ; D. Gh. Teodor, *op. cit.*, în *Teritoriul...*, p. 67-91, 100-143 ; L. Chiţescu, *op. cit.*, p. 1184 ; vezi şi supranota 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Brodnicilor (1222) [142]; urmează o altă concentrare de așezări arheologice care corespunde unei alte formațiuni social-politice care se întinde din zona Bîrladului pînă pe cursul inferior al Jijiei și Bahluiului (Podișul Central Moldovenesc) [143].

De amintit că și în zona nordică a Moldovei există concentrări de așezări umane recent dovedite pe cale arheologică, care atestă unitatea procesului demografic din spațiul est carpatic [144].

Astfel, este explicabil faptul că din zonele acestor concentrări demografice a pornit acțiunea de unificare și lupta pentru independență a Moldovei.

În legătură cu numele pe care-l poartă poporul român, pe lîngă ceea ce s-a amintit mai înainte și pentru a sublinia, odată mai mult, substratul său etnic, reținem că în accepțiunea de popor valah, popor romanic, numele a fost dat de celți de la care l-au luat vechii germani din nord-vest și goții din est pe baza limbii vorbite, latina [145]. Aceasta înseamnă că poporul român exista sub numele de popor valah înainte de venirea slavilor în vecinătatea teritoriilor noastre, de unde concluzia că fondul etnic principal l-au constituit daco-geto-romanii, fond care a evoluat ascendent, persistînd peste veacuri în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice.

S-ar mai putea aminti că termenul de *rumân* înainte de a avea un înțeles social, a avut înțelesul de etnic, sens în care se găsește inserat

142 Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, ed. 1973, p. 301-303; C. C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene*, București, 1967, p. 28-30, 35-37, 191 și bibliografia respectivă; S. Columbeanu, *Cnezate și voievodate românești*, București, 1973, p. 122-128; idem, *Momente ale evoluției poporului român pentru unitate națională și independență*, în *„Revista de istorie"*, 28, 1975, 9, p. 1422; Ștefan Olteanu, *„Întemeierea" Moldovei în istoriografia românească*, în *„Studii"*, 12, 1959, 6, p. 35-52; idem, *Evoluția procesului de formare a statelor feudale românești*, în *„Revista de storie"*, 30, 1977, 2, p. 313-330; (referințe la p. 322, 326; Radu Popa, *Unitate și continuitate în perioada finală a etnogenezei poporului român*, în *„Era socialistă"*, an. LVI, 1976, 20, p. 40-44.

143 Ibidem.

144 Ibidem; în lucrarea citată, Lucian Chițescu semnalează că în 1005-1006 este menționat *Ramnuc*, voievodul din Țara Românilor (nordul Moldovei) care participa, împreună cu 700 de viteji, la căsătoria regelui Ștefan I cel Sfînt. Din *„Das Niebenlungenlied"*, ed. K. Baratsch, Leipzig, p. 222-229, vers 1340-1345.

145 P. P. Panaitescu, *op. cit.*, în *Introducere...*, p. 139-142; A. Decei, *Românii din secolele IX—XIII în lumina izvoarelor armenești*, București, 1939, p. 96; St. Brezeanu, *op. cit.*, 219-220; Radu Vulpe, *Cercetările tracologice în România* (I), în *„Revista de istorie"*, București, 29, 1976, 6, p. 809 și nota 1: noțiunea de „Vlah" era porecla dată de străini și în special de populațiile germanice și slave, care numeau astfel pe toți locuitorii latini din vechiul imperiu al Romei; am mai putea semnala că mama, bunica, străbunica, în general, femeile din lumea satelor se adresau soților lor nu pe nume, ci „române" „măi române", apelativ nu lipsit de semnificație.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

în documente [146] şi scrieri mai tîrzii, cum ar fi Coresi [147], Dosoftei [148], Cantemir [149] etc.

Nu trebuie uitat că, prin tulburatele veacuri, în mijlocul atîtor neamuri migratoare, ei păstrară conştiinţa apartenenţei lor la Imperiul roman, neîncetînd nici o clipă de a se numi înşişi *romani, rumâni, rumîri* sau *români,* căci vlahi sau valahi ei nu şi-au spus nici o dată [150], iar ţara lor şi-au numit-o cu mîndrie, nu Valahia, ci *Romania, România* [151].

Numele ţării *România* are valoarea unui simbol care concentrează latinitatea românilor, unitatea lor etnică, lingvistică şi culturală.

CONTRIBUTIONS À LA CONNAISANCE DU FONDE ÉTHNIQUE DU CIVILISATION AUX V-e—XIII-e SIÈCLES DU LA PARTIE SUDIQUE DE LA MOLDAVIE

Résumé

En utilisant une série de données archéologiques, une riche bibliographie, l'auteur présente dans cet article les problèmes suivantes :

I. *L'évolution démographique :* On arrive à la conclusion que l'intensité de habitation (en plus de 600 établissements autochtone) suivie par les étapes et les concentrations démographiques en certaines sous-divisions géographiques, supposent des conditions locales de vie favorables. On retient aussi le fait que l'acroissement démographiques et le dévéloppement économique sont liés par une technologie plus évoluée.

146 B. P. Haşdeu, *Cuvinte din bătrîni*, I, p. 123 ; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 443 şi urm.

147 Coresi, *Intrebarea creştinească*, 1559, 21 ; idem, *Evagheliarul de la Braşov* (1550-1561 (?) : „Amu avutu jelanie pentru sf-ntele cărţi creştineşti tetroevgl, şi amu scrisu aceaste sfente cărţi de învăţătură, să fie popilor *rumâneşti* să înţeleagă, să înveţe *Rumânii* cine-su creştini" ; idem, în *Psaltirea* din 1570 : „Cu mila lui Dumnezeu eu diaconul Coresi, deacă văzuiu că mai toate limbile au cuvîntulu lui Dumnezeu în limba lor, numai noi *Rumânii* n'avimu..." ; idem, în *Apostolul* din 1563, traduce „*roman*" cu „*rumân*" făcînd cea dintîi apropiere între „*roman*" şi „*rumân*" ; în *Palia de la Orăştie* (1582) se scrie „*român*" şi nu „*rumân*", cu sens politic, vezi *Istoria literaturii române.* I. macheta, p. 246.

148 Dosoftei, *Viaţa sfinţilor*, Iaşi, 1683.

149 Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, I, 6.

150 Ion I. Nisor, *Autohtonia daco-romanilor în spaţiul carpato-dunărean*, în *AAR*, 1942, Mem. secţiei de istorie, seria III, tom. XXIV, 7, p. 47 şi nota 5 ; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 439 şi urm. ; Radu Vulpe, *op. cit.*, p. 809 ; Lucian Chiţescu, *op. cit.*, p. 1184.

151 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 47 ; N. Iorga, *op. cit.*, în *Revue Belge...*, p. 35-50 ; Vasile Arvinte, *op. cit.*, p. 438 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

II. *La culture matérielle :*

1. On mentionnés des habitations et des annexes : foyers, fours, fosses à denrées alimentaires etc.

2. L'inventaire agricoles des établissements : on connait des socs en fer à Fedești, (fig. 2/9) ; Giurcani (fig. 1/4) ; Pogonești (fig. 1/1) ; Grumezoaia (fig. 1/3) ; Mînăstirea (fig. 1/2) ; etc. Puis les outils employés dans les autres activités agricoles à Dodești (fig. 1/5, 9, 11) ; Floreni (fig. 1/6) ; Avereşti (fig. 1/7) ; Bîrlălești (fig. 1/8) ; Dumești (fig. 1/10) ; Fedești (fig. 1/12) ; Tupilați (fig. 1/13) etc.

3. *Les metiers :*

a. Le plus important était le traitement des métaux. D'assez nombreaux morceaux de machefer attestent que le trataitement de ce métal était suffisamment développé. On connait des fours à réduire le minerai de fer à Fedești, Horga, Bîrlad-Prodana etc.

b. La poterie : la céramique autochtone des siècles V—VI de notre ère est représentée par les découvertes de type Costișa-Botoșana à Murgeni (fig. 6/4) ; Rînzești (fig. 6/6) ; Șuletea (fig. 6/9) ; Negrești (fig. 6/13) ; Vaslui (fig. 6/1—3) ; Dodești (fig. 7/7) ; Bursuci (fig. 7/1) etc. Cette céramique est derivée de l'aspect tardif de la culture romaine similaire de la culture de type Ipotești-Cîndești I et Bratei.

La céramique des siècles VI—VII de type Suceava-Șipot-Botoșana II (Ipotești-Cîndești II) découvertes à Murgeni (fig. 6/5, 7, 11, 12) ; Vetrișoaia-Pojorâni (fig. 6/8) etc. a dans sa composition, à côté des éléments romaines majoritaires, des éléments slaves de type Korceak, Penkova etc. (Murgeni, Bîrlad-Simila etc.). La culture matérielle de la population autochtone daco-romaine reste comme une variante provinciale romaine (et romano-byzantine).

Les traits caractéristiques de la céramique datant des siècles VII—IX (la première phase de type Dridu) demontrerent de manière claire l'etroite liaison avec les traits de les périodes précedentes, comportant des éléments de la fin de l'étape Ipotești-Cîndești. De cette époque on connait plusieurs découvertes à Fedești (fig. 6/10) ; Giurcani (fig. 7/2, 5) ; Fălciu (fig. 7/3, 8) ; Sărățeni (fig. 7/4, 6) etc.

De la deuxième phase de la céramique de type Dridu (et puis Răducăneni) datant des siècles X—XI (XII), on connait, aussi, plusieurs découvertes à Murgeni (fig. 8/1) ; Mînăstirea (fig. 8/2) ; Vetrișoaia-Pojorâni (fig. 8/3) ; Vădeni (fig. 8/4) ; Sărățeni (fig. 8/5) ; Fălciu (fig. 8/6) ; Dumești (fig. 8/7) ; Epureni (fig. 8/8) ; Giurcani (fig. 8/9) ; Dodești (fig. 8/10) etc.

L'analyse de la céramique de type Dridu (VII-e—XIe- siècles) a offert la possibilité d'établir le caractère romain évident, qui est à la base du dévelopement de la civilisation autochtone.

c. Le filage et le tissage sont attestés en premièr lieu par le grand nombre de fusaïoles et des autres outils découvertes à Negrești (fig. 10/7—8) ; Giurcani (fig. 10/6) etc.

d. Le travail des cornes et des os d'animaux était aussi intensément pratiqué à Dodești (fig. 10/1) ; Murgeni (fig. 10/5) ; Igești (fig. 10/3) ; Dănești (fig. 10/2) etc.

e. On a aussi trouvé des nombreuses objets de parure en argent, bronze, os, etc., à Gura Idrici (fig. 9/10) ; Fundoaia (fig. 9/1) ; Bîrlălești (fig. 12/7) ; Fedești

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(fig. 12/6) ; Horga (fig. 9/7) ; Vinderei (fig. 9/2) ; Bogdăneşti (fig. 9/4) ; Dumeştii Vechi (fig. 9/3) ; Negreşti (fig. 9/8) ; Jigălia (fig. 9/8) ; Chirceşti (fig. 9/5—6) etc.

4. Découvertes monétaires. La monnaie byzantine persiste à se montrer aux VI-e—XIII-e siècles. Notons leur apparition surtout aux environs des établissements archéologiques (fig. 11/1—18). On constate que la monnaie byzantine atteste, aussi, des multiples laisions entre la population autochtone et la civilisation byzantine.

5. Les laisions d'échange. En ce qui concerne la pénétration des outils, des objets de parure, de culte, des monnaies etc. sur le territoire de la Moldavie (V-e—XIII-e siècles) on a pu constater, aussi, des multiples liaisons avec la civilisation byzantine.

III. *L'organisation socio-économique.* Les principales traits de développement socio-économique se fondaient sur la tradition daco-romaine.

Pendant la période comprise entre III-e—XIII-e siècles les autochtones vécurent organisés en communautés rurale du type de la commune rurale de l'Empire. Les traits spécifiques de ces communautés sont : la propriété privée, l'héritage des biens fonciers et l'obligation chez leur bénéficiares d'être des autochtones.

IV. *Les objets de culte.* L'inventaire des nécropoles comme aussi des pièces de culte fortuite découvertes des siècles V—XIII, ayant un caractère chrétien, atteste la base etnique de caractère romanique comme un phénomène de masse. On connait plusieurs pièces de culte à Bîrlăleşti (fig. 12/7) ; Dodeşti (fig. 12/8) ; 10/1, 12/3) ; Murgeni (fig. 12/4) ; Fedeşti (fig. 12/6) ; Dăneşti (fig. 12/1) etc.

V. *Quelques observations d'ordre historique.* La présence de la population romane au nord du Danube, aux VI-e—VII-e siècles, est attestée par les sources littéraires aussi, preuve la texte du Pseudo-Maurikios (romei, romani).

Environ vers 578 Théophilacte et Théophanès mentionnent dans le contexte d'une relation des attaques avares contre l'Empire les mots „torne, torne, fratre", qui passent pour le prèmier monument de langue romane, valable en tout qu'étape de développement linguistique pour l'ensemble de la romanité orientale.

La civilisation des Roumains, nommée Dridu, se caractérise par l'intensité de habitation en micro-régions et par son contenu daco-roman, ainsi que par son aspect unitaire dans l'éspace carpatho-danubien.

Après l'an 971 l'Empire se montre de nouveau activ du côté du Danube, renforçant la romanité de ces contrées. Le stade de leur développement socio-économique et culturel était celui compris dans l'appelatiff de *Pays*, territoire suceptible de former une unité socio-économique et „politique" : Terra Brodnicorum, la pays du bassine de Bîrlad, la pays du Cîmpulung.

Le nom du pays *România* et ses dérivés a la valeur d'un symbole qui concentre la latinité des Roumains, leur unité ethnique, linguistique et culturelle.

LISTES DES ILLUSTRATIONS

Fig. 1 — Outils en fer : 1, Pogoneşti ; 2, Mînăstirea ; 3, Grumezoaia ; 4, Giurcani ; 5, 9, 11, Dodeşti ; 6, Floreni (23 August) ; 7, Avereşti ; 8, Bîrlăleşti ; 10, Dumeşti, 12, Fedeşti, 13, Tupilaţi.

Fig. 2 — Outils en fer : 1, Bîrlăleşti ; 2-3, Horga ; 4, 6, 10, Sărăţeni ; 5, Măluşteni ; 7, Poieneşti ; 8-9, Fedeşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3 — Outils en fer : 1-2, Pîhnești ; 3, 5, Fedești ; 4, Avereşti ; 6, Giurcani ; 7, Viişoara (Băseşti).
Fig. 4 — Outils en fer : 1, Tăcuta ; 2, 6-8, 15, 17, Giurcani ; 3, Măluşteni ; 4-5, 9-11, Murgeni ; 12, Dodeşti ; 13, Epureni ; 14, Codreni ; 16, Măluşteni-Leaua ; 18, Şuletea.
Fig. 5 — Armes en fer : 1, Codreni ; 2, Dodeşti ; 3, Epureni-gară ; 4, 8, 11-12, Murgeni ; 5, Mînzăteşti ; 6, Epureni-sat ; 7, Bîrlăleşti ; 9, Bursuci ; 10, Comăneşti.
Fig. 6 — Céramique du V-e—VIII-e siècles : 1-3, Vaslui ; 4-5, 7, 11-12, Murgeni ; 6, Rînzeşti ; 8, Vetrişoaia ; 9, Şuletea ; 10, Fedeşti ; 13, Negreşti ; 14, Dodeşti.
Fig. 7 — Céramique du V-e (1, 7)—VIII-e siècles : 1, Bursuci ; 2, 5, Giurcani ; 3, 8, Fălciu ; 4, 6, Sărăţeni ; 7, Dodeşti.
Fig. 8 — Céramique de type Dridu : 1, Murgeni ; 2, Mînăstirea ; 3, Vetrişoaia ; 4, Vădeni ; 5, Sărăţeni ; 6, Fălciu ; 7, Dumeşti ; 8, Epureni ; 9, Giurcani ; 10, Dodeşti.
Fig. 9 — Objets de parure : 1, Fundoaia ; 2, Vinderei ; 3, Dumeşti ; 4, Bogdăneşti ; 5-6, Chirceşti ; 7, Horga ; 8, Jigălaia ; 9, Negreşti ; 10, Gura Idrici.
Fig. 10 — Objets en os et céramique : 1, Dodeşti ; 2, Dăneşti ; 3, Igeşti ; 4-5, Murgeni ; 6, Giurcani ; 7-8, Negreşti.
Fig. 11 — Monnaies byzantines en bronze : 1-3, Grumezoaia ; 4, Fălciu ; 5-6, Cîrja ; 7-9, Horga ; 10-11, Sărăţeni ; 12, Zorleni ; 13, Giurcani ; 14, Şuletea ; 15, Voineşti ; 16-17, Negreşti ; 18, Murgeni ; 19, Huşi.
Fig. 12 — Objets de culte : 1, Dăneşti ; 2, Codăieşti ; 3, Dodeşti ; 4, Murgeni ; 5, Bogdăneşti ; 6, Fedeşti ; 7, Bîrlăleşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COMPLEXELE FUNERARE TUMULARE DE PE CURSUL MIJLOCIU AL RÎULUI BÎRLAD

de VASILE VARLAM

Cercetarea movilelor ridicate prin eforturile vechilor colectivități umane din spațiul est-carpatic reprezintă un domeniu căruia arheologia nu i-a acordat pînă în prezent un interes corespunzător importanței lor ca document revelator pentru perioadele îndepărtate ale istoriei regiunilor carpato-dunărene. Întrucît cea mai mare parte a movilelor existente în bazinul mijlociu al Bîrladului, de o parte și de alta a rîului, nu au fost semnalate în literatura de specialitate, am considerat util să identificăm și să facem o succintă prezentare a acestor monumente arheologice, cu intenția de a atrage atenția asupra numărului considerabil al vestigiilor în discuție și totodată de a oferi date concrete celor interesați în investigarea lor metodică.

Săpăturile sistematice sau întîmplătoare întreprinse în toate ținuturile românești și în țările învecinate au dovedit că ridicarea movilelor a fost legată în cea mai mare parte de practicile rituale funerare, adăpostind unul sau mai multe morminte. Se poate admite prin urmare că cea mai mare parte a movilelor din zona Bîrladului aveau o destinație funerară, ceea ce dealtfel a fost confirmat cu prilejul săpăturilor metodice sau ocazionale efectuate în cîțiva tumuli.

Investigațiile destinate identificării și cartografierii movilelor de pe cursul mijlociu al Bîrladului le-am inițiat în cursul anilor 1973—1978, îndeosebi primăvara și toamna, cînd s-a dispus de o vizibiltate mai bună, neafectată de o vegetație abundentă. Perimetrul supus cercetărilor cuprinde valea rîului Bîrlad, de-a lungul cursului său mijlociu, și zona imediat învecinată. Depistarea unor movile a fost îngreunată de faptul că ele fuseseră fie parțial distruse de construcții edilitare sau aplatizate de lucrări agricole, fie că se confundau cu forme de relief naturale. Pentru depășirea acestor dificultăți solicitarea informațiilor de la localnici a fost deseori extrem de fructuoasă.

În cursul cercetărilor de teren întreprinse în zona menționată am depistat un număr de 133 movile, dintre care 114 se află în lunca Bîrladului, iar 19 pe colinele învecinate. După modul în care sînt răspîndite pe valea Bîrladului, se pot distinge mai multe grupuri tumulare

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

denumite în mod convenţional Ghidigeni, Bădeana-Bîrlad, Banca-Roşieşti şi Crasna-Vaslui, după numele localităţilor unde sînt masate. Movilele situate în şes au fost numerotate prin cifre arabe, iar cele de pe promontoriile din apropiere prin cifre romane. În fiecare grup movilele au fost numerotate separat, pentru ca în eventualitatea reperării unor noi obiective arheologice de acest fel să nu fie necesară o renumerotare a lor de-a lungul întregii văi a Bîrladului, ci doar o completare a numerotării în cadrul fiecărui grup stabilit. Întrucît şoseaua naţională pe porţiunea dintre Tecuci, Bîrlad şi Vaslui urmează îndeaproape cursul Bîrladului, la cele mai multe movile s-a indicat distanţa faţă de kilometrajul şoselei şi nu faţă de rîu, care îşi schimbă uneori albia şi va fi regularizat, şi nici faţă de localităţi, care urmează să fie sistematizate.

Grupul *Ghidigeni* conţine 19 movile, amplasate în şesul de pe malul vestic al Bîrladului şi înşirate pe o zonă cuprinsă între km 25 şi 18 al şoselei Tecuci-Bîrlad, adică între gara Ghidigeni (jud. Galaţi) la sud şi satul Coroiu (com. Tutova, jud. Vaslui) la nord. La acestea se adaugă alte patru movile ridicate pe colinele din jur, la o distanţă de aproximativ 2-3 km de centrul văii. Cele mai multe din aceste movile, aflîndu-se pe teren cultivabil, au fost supuse unui proces lent de distrugere prin lucrările agricole care nu le ocolesc. Două (nr. 13 şi 14) au fost distruse în urma lucrărilor de construcţie a şoselei naţionale Bucureşti-Iaşi şi de terasările căii ferate.

Grupul *Bădeana-Bîrlad* este cel mai numeros, însumînd 57 de movile în zona de şes. Spre deosebire de grupul anterior, ele sînt amplasate pe ambele terase, precum şi pe grindurile din centrul văii. Pe lîngă acestea, pe colinele învecinate au mai fost reperate alte şase movile. Limita de sud a grupului este reprezentată de un pîlc de 12 movile — situate în marginea estică a satului Bădeana — dispune în două rînduri paralele. Acest grup continuă apoi spre nord, depăşind perimetrul oraşului Bîrlad şi ajungînd pînă lîngă satul Simila. Pe grindurile de la sud-est de Bîrlad se află un pîlc de nouă movile, în timp ce pe terasa vestică a oraşului se găsesc alte 22 astfel de vestigii, dintre care 13 au fost distruse de diferite lucrări edilitare. Pe terasele de pe malul stîng al apei Bîrladului au fost identificate 14 movile, răspîndite pe teritoriul localităţilor Griviţa, Trestiana şi Bîrlad şi în apropierea lor.

Grupul *Banca-Roşieşti* este mai puţin compact, însumînd un număr de 32 de movile situate pe grinduri, de-a lungul a 14 km, la care se adaugă alte cinci amplasate pe colinele laterale. Aflîndu-se într-o zonă agricolă, sînt supuse unui proces intens de aplatizare. Prin lucrările de construcţie a şoselei şi prin eroziunea provocată de inundaţiile rîului Bîrlad, două movile (nr. 5 şi 31) din acest grup au fost distruse complet, iar altele două (nr. 9 şi 10) parţial.

Grupul *Crasna-Vaslui* nu este alcătuit de fapt dintr-o grupare compactă de movile, acestea întîlnindu-se de cele mai muulte ori în mod izolat ; cuprinde numai şase movile situate în şes şi patru pe promontoriile învecinate. Din cele şase, patru sînt de-a lungul apei Bîrladului şi două pe cursul Vasluiului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rezistența movilelor timp de atîtea secole și milenii față de acțiunea agenților climatici și a altor factor distructivi se explică prin faptul că ele au fost protejate de vegetație, în anumite cazuri fiind acoperite de arbuști. Prin tăierile masive ale pădurilor din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul al XIX-lea mari suprafețe din valea Bîrladului au fost transformate în fînețe și pășuni, fără însă ca prin aceasta să fi fost afectate forma și dimensiunile tumulilor. În schimb, lucrările agricole le-au supus la un proces activ de aplatizare. O acțiune intensă de erodare a început îndeosebi în ultimii 10—15 ani, o dată cu mecanizarea largă a lucrărilor agricole și cu desțelenirea amplă a islazurilor. Aceste lucrări afectează în mod considerabil asupra formei movilelor și, avînd în vedere ritmul intensiv al exploatărilor agricole, se poate estima că multe movile vor fi supuse în curînd unei aplatizări totale. Iată de ce intervenția neîntîrziată a specialiștilor arheologi pentru cercetarea lor și a autorităților competente pentru conservarea lor este extrem de necesară.

În ceea ce privește perioada în care au fost ridicate și utilizate movilele funerare din valea Bîrladului, ca și în ceea ce privește populațiile implicate în construirea lor, pînă în prezent se pot face puține precizări, întrucît numărul obiectivelor cercetate prin săpături științifice este cu totul redus. Din punct de vedere teoretic există posibilitatea ca ele să aparțină unor epoci istorice diferite, căci, după cum au dovedit cercetările întreprinse în alte regiuni românești, practica folosirii movilelor drept complexe funerare se întîlnește începînd de la sfîrșitul neoliticului pînă în zorii evului mediu. Acest rit de înmormîntare apare în ținuturile de la nordul Dunării inferioare în perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului, prin pătrunderea succesivă a triburilor de păstori nomazi din stepele nord-pontice ; el se caracteriza prin așezarea decedatului direct pe sol sau în gropi simple, uneori acoperite cu bîrne și presărarea sa cu ocru, deasupra fiind ridicată movila [1]. Practica înmormîntărilor tumulare cu ocru s-a menținut și de-a lungul epocii bronzului [2]. În prima epocă a fierului (Hallstatt) se întîlnește, pe lîngă alte rituri, înhumația și incinerația în tumuli [3]. Foarte mult au contribuit la răspîndirea practicilor de înhumație în tumuli triburile scitice. Utilizarea mormintelor tumulare se constată în a doua epocă a fierului și la populația dacică [4]. Perioada marii migrații a popoarelor se caracterizează din punct de vedere al ritualului funerar prin predominarea înhumării și incinerării în necropole plane ; cu toate acestea, unele populații migratoare au adoptat și ritul de înmormîntare în movile. Astfel de înmormîntări se cunosc la unele triburi

1 M. Petrescu-Dîmbovița, *Date noi asupra înmormîntărilor cu ocru în Moldova*, în *SCIV*, I, 1950, 2, p. 108-130 ; M. Dinu, *Le problème des tombes à ocre dans les régions orientales de la Roumanie*, în *Preistoria Alpina*, 10, 1974, p. 261-275.

2 S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, *Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, *passim*.

3 *Istoria României*, I, București, 1960, p. 152-154 ; D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 241-246 ; M. Petrescu-Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, Iași, 1978, p. 96 și urm.

4 H. Daicoviciu, *Dacii*, *București*, 1965, p. 47-50 și 177-180.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

germanice pătrunse în secolul al III-lea în zona subcarpaților orientali [5], precum și la cele slave apusene stabilite în Transilvania în secolul al VIII-lea [6]. Începînd de la sfîrșitul secolului al IX-lea, în cîmpiile nord-dunărene au început să se infiltreze triburile nomade de neam turc : pecenegii, uzii, cumanii etc., al căror rit de înmormîntare era înhumarea în tumuli. Deseori alături de om se introduce în mormînt și calul decedatului [7]. Încă din epoca preistorică la unele populații se întîlnește obiceiul folosirii movilelor ridicate anterior ca loc de înmormîntare, astfel că sînt cazuri în care într-un singur tumul erau depuși înhumați din epoci diferite.

Așa cum am mai arătat, dintre tumulii situația pe cursul mijlociu al Bîrladului numai foarte puțini au beneficiat de cercetări. Amintim în acest sens movila de la Grivița — nr. 34 din grupul Bădeana-Bîrlad — unde s-a descoperit un mormînt cu ocru din epoca bronzului, perioadă de cînd datează și ridicarea movilei, precum și mormîntul unui călăreț turanic din secolele XI—XII [8]. Tot triburilor turanice (pecenegilor, uzilor sau cumanilor) le-a fost atribuit un mormînt dintr-o movilă dispusă la apus de parcul principal al orașului Bîrlad (nr. III), reperat prin săpături de salvare [9]. O parte din inventarul funerar al unui alt mormînt — situat în partea de sud-vest a orașului, în spatele morii lui Chicoș, aproximativ între movilele nr. 33 și 46, și depus probabil într-un tumul ale cărui urme nu au mai putut fi depistate — a fost recuperat de la lucrătorii care efectuau munci edilitare, fără ca să mai fi fost posibile săpături arheologice [10]. Săpăturile efectuate în movila 11 din grupul Banca-Roșiești nu au dus la rezultate concludente [11].

Cercetările amintite au făcut dovada interesului științific pe care îl prezintă movilele pentru cunoașterea anumitor perioade istorice. Investigarea și protejarea acestor morminte prezintă o deosebită importanță. Pînă cînd va fi posibilă întreprinderea de săpături metodice, sugerăm forurilor competente propunerea ca movilele mai recent desțelenite să fie protejate și reînțelenite cu plante perene sau cu arbuști de talie redusă și declarate monumente istorice. Ele reprezintă martorii tăcuți ai unor vremuri care amintesc de momente importante ale istoriei vechi a meleagurilor noastre.

5 Săpături întreprinse sub conducerea lui V. Mihăilescu-Bîrliba.

6 M. Comșa, *Slavii pe teritoriul R.P.R. în secolele VI—IX în lumina cercetărilor arheologice*, în *SCIV*, X, 1959, 1, p. 71-73 ; *Istoria României*, I, p. 742-744.

7 V. Spinei, *Antichitățile nomazilor turanici din Moldova în primul sfert al mileniului al II-lea*, în *SCIVA*, 25, 1974, 3, p. 389-415 ; idem, *Relations of the local population of Moldavia with the nomad turanian tribes in the 10 th-13 th centuries*, în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations on the territory of Romania*. București, 1975, p. 265 și urm.

8 Cf. repertoriul.

9 V. Spinei, *Antchitățile...*, p. 395 și fig. 3.

10 *Ibidem*, p. 396.

11 Cf. repertoriul.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

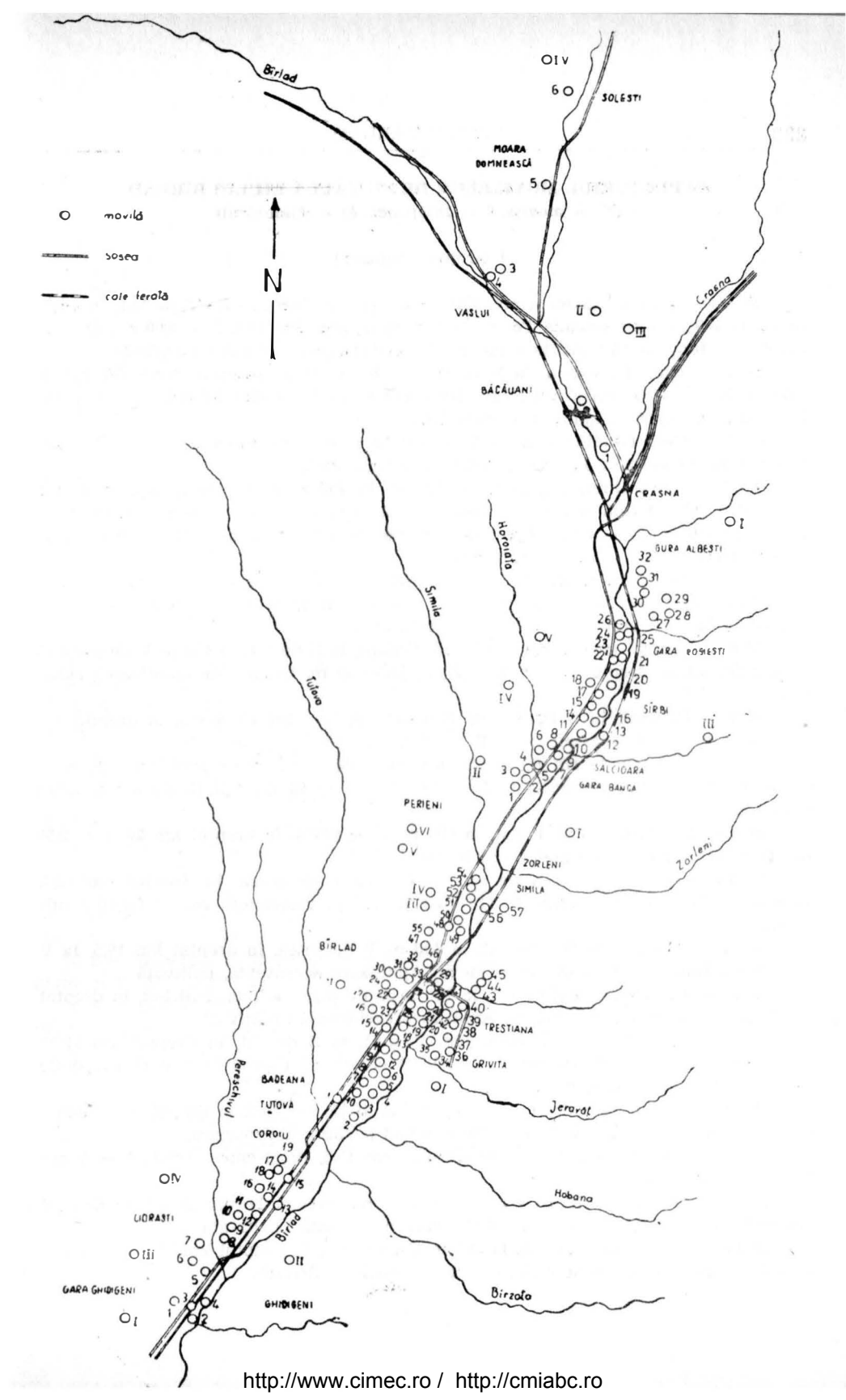

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

REPERTORIUL MOVILELOR DE PE VALEA RÎULUI BÎRLAD
(M — movila, I — înălțimea, D — diametrul)

I Grupul Ghidigeni

M 1 — Gara Ghidigeni (com. Ghidigeni, jud. Galați), la S—V de sat, în pepinieră, la 400 m V de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 24,5. I — 0,60 m ; D = 25 m. Formă lenticulară ; plantată cu puieți ; nederanjată de lucrări agricole.

M 2 — Gala Ghidigeni, la S de sat, la 400 m E de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 24,4, pe un grind situat între calea ferată și rîul Bîrlad. I = 1,50 m ; D — 32 m. Început de aplatizare ; cultivată.

M 3 — Gara Ghidigeni, la S—V de sat, la 15 m E de șosea, în dreptul km 24 : I — 2,50 m ; D — 32 m. Început de aplatizare ; cultivată.

M 4 — Gara Ghidigeni, la S—E de sat, la 400 m E de șosea, în dreptul km 23,5, între calea ferată și apa Bîrladului, pe un grind din cadrul fermei I.A.S. Ghidigeni. I — 6 m ; D — 60 m. Aplatizare medie ; prezintă anumite deformări în urma construirii unui castel de apă ; cultivată.

M 5 — Gara Ghidigeni, la N de sat, la 40 m V de șosea, în dreptul km 22,8. I = 0,60 m ; D — 25 m. Aplatizare datorată lucrărilor agricole și a aluviunilor depuse în bază în vremea inundațiilor ; vcultivată.

M 6 — Ciorăști (com. Priponești, jud. Galați), la S de sat, la 400 m V de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 22. I = 2 m ; D — 30 m. Început de aplatizare ; cultivată.

M 7 — Ciorăști, în marginea de E a satului, la 2 km de șosea, în dreptul km 21,3, peste colină. I — 3 m ; D — 35 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M 8 — Ciorăști, la NE de sat, la 600 m V de șosea, în dreptul km 21,6, între calea ferată și pîrîul Pereschivul. I — 0,90 m ; D — 25 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 9 — Ciorăști, la NE de sat, la 600 m V de șosea, în dreptul km 20. I = 2,50 m ; D = 45 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M 10 — Ciorăști, la NE de sat, la 600 m V de șosea, în dreptul km 19,7. I — 6 m ; D = 30 m. Forma foarte bine păstrată ; desțelenită recent (1974) ; cultivată.

M 11 — Ciorăști, la NE de sat, la 400 m V de șosea, în dreptul km 19,5, la V de calea ferată. I — 1,30 m ; D — 30 m. Aplatizare accentuată, cultivată.

M 12 — Ciorăști, la NE de sat, la 150 m V de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 19,2. I — 0,90 m ; D — 11 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 13 — Coroiu (com. Tutova, jud. Vaslui), la S de sat, în dreptul km 19,25 al șoselei Tecuci-Bîrlad. Distrusă cu prilejul construcției șoselei ; mai sînt vizibile mici porțiuni din circumferința bazei.

M 14 — Coroiu, la S de sat, în dreptul km 19,15. Distrusă în timpul construcției căii ferate, pe traseul căreia se afla. Se mai văd porțiuni din margini.

M 15 — Coroiu, la S de sat, în dreptul km 18,5, lîngă calea ferată. I — 2 m ; D = 25 m. Înțelenită.

M 16 — Coroiu, la SE de sat, la 500 m V de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 19,2. I= 1,50 m ; D — 35 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 17 — Coroiu, la S de sat, la 300 m V de șosea, în dreptul km 18,6. I — 2 m ; D — 40 m. Forma bine conturată ; aplatizare medie ; cultivată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M 18 — Coroiu, la SE de sat, la 450 m V de şosea, în dreptul km 18,4. I — 1,30 m ; D — 35 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 19 — Coroiu, la SE de sat, la 450 m V de şosea, în dreptul km 18. I — 1,60 m ; D = 25 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M I — Priponeşti (jud. Galaţi), la V de sat şi SV de pepiniera Ghidigeni, la 3,2 km V de şoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 27. I — 2,30 m ; D = 32 m. Se află pe creasta dealului ; cultivată.

M II — Ghidigeni, la E de sat şi de şosea, faţă de care se găseşte la 4 km, în dreptul km 22. I — 2,30 m ; D — 30 m. Marcajul curbei de nivel se află în vîrful ei ; cultivată.

M III — Priponeşti, la V de satul Ciorăşti şi de şosea, faţă de care este situată la 3 km, în dreptul km 22,5. I — 2,3 m ; D — 35 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M IV — Priponeşti, la 3 km V de şosea, în dreptul km 20. I — 2,20 m ; D = 30 m. Marcajul curbei de nivel se găseşte în vîrful ei. Aplatizare medie ; cultivată parţial.

II Grupul Bădeana-Bîrlad

M 1 — Bădeana (com. Tutova, jud. Vaslui), în centrul satului, la 120 m E de şoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 9,2. În partea sa centrală a fost construită biserica satului ; baza a rămas nederanjată ; înţelenită.

M 2 — Bădeana, la E de sat, la 642 m de şosea, în dreptul km 9,2. I = 3 m ; D — 36 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M 3 — Bădeana, la E de sat, între rîul Bîrlad şi calea ferată, la 68 m spre NE de M 2, la aceeaşi distanţă de şosea. I — 3 m ; D — 36 m. Păstrată destul de bine ; cultivată.

M 4 — Bădeana — în acelaşi şir cu M 2 şi M 3, la 78 m NE de acesta din urmă. I — 1,50 m ; D — 30 m. Aplatizare accentuată datorată lucrărilor agricole.

M 5 — Bădeana, la E de sat, la 104 m N de M 4. I — 1,80 m ; D = 30 m. Aplatizare accentuată, deşi este înţelenită şi nu pare să fi fost deranjată.

M 6 — Bădeana, la E de sat, la 138 m NE de M 5. I = 3,20 m ; D — 31 m. Cultivată.

M 7 — Bădeana, la 10 m SV de M 6. I — 2,50 m ; D — 31 m. Înţelenită ; anumite porţiuni au fost deranjate de cîteva gropi din care s-a luat pămînt, fără ca centrul să fi fost afectat.

M 8 — Bădeana, la E de sat, la 250 m spre nord de M 7. I — 2 m ; D — 38 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M 9 — Bădeana, la 60 m N de M 8, pe acelaşi grind. I = 2,80 m ; D — 38 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 10 — Bădeana, la 480 m NV de M 4, la 60 m E de calea ferată. I = 1,20 m ; D = 26 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 11 — Bădeana, în partea de NV a satului, la 420 m SE de şoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 7,5, şi la numai 90 m de calea ferată. I — 1,50 m ; D — 32 m. Aplatizare accentuată datorită lucrărilor agricole ; cultivată.

M 12 — Bădeana, la 10 m NE de M 11. I= 2 m ; D = 32 m. Aplatizare accentuată.

M 13 — Bădeana, în partea de N a satului, pe un mic grind situat la 668 m SE de şosea, în dreptul km 5,4.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M 14 — Bădeana, în zona nordică a localității, la 20 m SE de șosea, în dreptul km 5,3. I — 6 m ; D = 50 m. Desțelenită în 1974. O treime a sa este acoperită cu arborii unei perdele de protecție, iar cealaltă este cultivată.

M 15 — Bădeana, la 30 m NV de M 14. Distrusă de construcția șoselei, mai este vizibilă marginea de V.

M 16 — Bădeana, la 20 m V de M 15 și la 35 m V de șosea. I — 2m ; D = 28 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 17 — Bădeana, la 150 m NV de M 16, pe coasta dealului. I — 1,80 m ; D — 31 m. Aplatizare accentuată.

M 18 — Bădeana, în partea de N a satului, în șes, la 276 m de șosea, în dreptul km 4,8. I — 0,90 m ; D — 34 m. Aplatizare foarte evoluată datorită lucrărilor agricole îndelungate.

M 19 — Bădeana, în partea de N a localității, în apropiere de M 18. I = 0,90 m ; D — 28 m. Jumătate este înțelenită, iar cealaltă parte cultivată.

M 20 — Bădeana, la 50 m SE de M 19 și la 636 m de șoseaua Tecuci-Bîrlad. I = 3 m ; D — 32 m. O parte este înțelenită, o alta cultivată, iar o alta distrusă.

M 21 — Bădeana, în șesul din apropierea podului căii ferate Bîrlad-Galați, la 572 m de șosta. I = 2,5 m ; D = 34 m. Aplatizare accentuată datorită lucrărilor agricole.

M 22 — Bădeana, la 250 m NV de șosea, în dreptul km 4,25, în pepiniera agrosilvică. I — 0,95 m ; D — 32 m. Aplatizare evoluată ; cultivată.

M 23 — Bădeana, în pepinieră la 20 m V de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 4,02. I = 5 m ; D — 36 m. A suferit deteriorări în urma construcției unui beci și a folosirii unei părți din pămînt la construcția șoselei.

M 24 — Bîrlad (jud. Vaslui), pe versanții de V ai orașului, în colțul de NE a pepinierei, la 440 m de șosea, în dreptul km 3, distrusă aproape complet cu prilejul construirii unui drum de acces.

M 25 — Bîrlad, la 80 m E de șosea, în dreptul km 3,8, pe un grind de lîngă calea ferată. I — 1,6 m ; D = 33 m. O treime a fost distrusă prin lucrările de terasare a căii ferate, restul fiind înțelenită.

M 26 — Bîrlad, la 500 m E de șosea, pe un grind din dreptul km 3,6. I — 3 m ; D — 32 m. O jumătate este înțelenită, iar cealaltă cultivată ; tranșeele săpate în 1944 au afectat o parte a sa.

M 27 — Bîrlad, la 300 m E de șosea, în dreptul km 3,3, la E de calea ferată. I — 0,80 m ; D — 30 m. Cultivată, într-o margine s-a săpat o groapă.

M 28 — Bîrlad, la 300 m E de șosea, în șes. I — 0,80 m ; D = 28 m. Distrusă parțial de mai multe gropi.

M 29 — Bîrlad, pe un grind din apropierea rîului Bîrlad, în dreptul km 2,4 al șoselei Tecuci-Bîrlad și la 100 m NE al șoselei Bîrlad-Griviția. I = 6 m ; D — 36 m. Distrusă în mare parte în 1973—1976 în urma amenajării terenului.

M 30 — Bîrlad, pe coasta dealului care coboară spre pîrîul Valea Țarinei, lîngă ferma zootehnică, la 950 m NV de șoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 3. I — 0,80 m ; D — 26 m. Distrusă prin săparea unui beci.

M 31 — Bîrlad, pe versanții de V ai orașului, la 400 m NV de șosea, în dreptul km 2,2, precum și la 200 m NE de școală. I = 1,10 m ; D = 26 m. În trecut arată, în prezent înțelenită.

M 32 — Bîrlad, la 70 m NE de M 31, în livada Liceului nr. 1. I = 0,80 m ;

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D — 30 m. Aplatizare accentuată ; parțial distrusă de lucrări agricole.

M 33 — Bîrlad, la 30 m SE de M 32. I — 1,50 m ; D = 28 m. În mare parte distrusă.

M 34 — Griviţa (jud. Vaslui), la NV de sat, în dreapta Ieravățului, în dreptul km 4,2 al şoselei Griviţa-Bîrlad. I — 3 m ; D = 30 m. Săpături metodice întreprinse de Institutul de Istorie şi Arheologie din Iaşi, sub conducerea lui Victor Spinei, cu participarea temporară a subsemnatului. La baza movilei s-a descoperit un mormînt acoperit cu ocru roşu, fără inventar funerar, datînd probabil din epoca bronzului. În mantaua movilei s-au mai găsit două morminte : unul din secolele XI—XII, aparținînd unui călăreț turanic, îngropat împreună cu resturile unui cal, precum şi un altul, din perioada modernă.

M 35 — Griviţa, la 100 m NE de M 34, afectată de depunerile aluvionare din vremea inundaţiilor.

M 36 — Griviţa, la 380 m E de M 34, lîngă şoseaua Grivita-Bîrlad. Distrusă în timpul lucrărilor efectuate în timpul construirii şoselei.

M 37 — Trestiana (com. Griviţa), în partea de V a satului, la 20 km V de şoseaua Griviţa-Bîrlad, în dreptul km 3,2, ocupînd o mare parte din curtea şi grădina locuitorilor C. Cuţitaru şi Al. Măciucă. I — 6,2 m ; D = 52 m. Cu prilejul refacerii şoselei în 1934 şi 1950 s-a luat pămînt îndeosebi de pe latura de NE ; cu cîteva decenii în urmă movila era mult mai înaltă.

M 38 — Trestiana, în partea de SV a satului, în grădina locuitorului Gh. Sava. Distrusă prin lucrări agricole.

M 39 — Trestiana, în grădina aceluiaşi locuitor, la 200 m V de şosea, în direcţia km 2,65 a şoselei Griviţa-Bîrlad. I = 1,5 m ; D — 24 m. Distrusă parțial prin luarea de pămînt pentru construirea şoselei ; o jumătate este plantată cu salcîmi, iar cealaltă jumătate este cultivată.

M 40 — Trestiana, la 30 m NE de M 39. I = 1,5 m ; D — 25 m. Parțial afectată de lucrările de construire a şoselei ; cultivată.

M 41 — Trestiana, la 150 m NE de M 39 şi M 40. Distrusă cu prilejul terasării şoselei, baza fiind acoperită cu aluviuni prin inundaţiile rîului Bîrlad, foarte frecvente în această zonă.

M 42 — Trestiana, în apropiere de M 41, cu care a împărtăşit aceeaşi soartă.

M 43 — Trestiana, în marginea de NV a satului, la 420 m E de şoseaua Bîrlad-Trestiana şi 120 m NE de colțul digului care apără localitatea de inundaţii. I — 2,45 m ; D — 36 m. Distrusă parțial în partea de SV, E şi centrală ; din umplutură au fost culese fragmente ceramice din epoca bronzului (cultura Noua).

M 44 — Trestiana, la 30 m N de M 43. A avut mult de suferit de pe urma inundaţiilor pîrîului Trestiana.

M 45 — Trestiana, la 35 m NE de M 44. I — 1 m ; D — 34 m. Parțial distrusă ; în centru se află o groapă făcută în vremea celui de-al doilea război mondial.

M 46 — Bîrlad, lîngă Casa de apă, la 1 km SV de centrul oraşului şi 40 m NV de str. Republicii, la capătul unui grind. I — 4,5 m ; D = 90 m. Partea superioară a fost distrusă iar pămîntul împrăştiat în jur pentru amenajarea unei platforme necesare construirii bisericii „Sf. Voievozi", ridicată în secolul al XIX-lea de Maria Dragnea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M 47 — Bîrlad, în spatele clădirii spitalului T.B.C., la 462 m N de str. Republicii şi centrul oraşului. I — 4 m ; D = 35 m. Distrusă în 1956 în urma construirii unei clădiri anexe a spitalului.

M 48 — Bîrlad, în marginea de NE a oraşului, în vecinătatea Întreprinderii de rulmenţi (I.R.B.) şi a fabricii Vigonia. Distrusă de cetăţeni, pămîntul fiind folosit la construcţia de locuinţe.

M 49 — Bîrlad, în apropiere de M 48, distrusă în acelaşi mod.

M 50 — Bîrlad, în apropiere de M 49. I — 2—3 m. Distruse în timpul celui de-al doilea război mondial, cînd terenul a fost nivelat pentru construirea unui aerodrom provizoriu.

M 51 — Bîrlad, în apropiere de M 50, distrusă în acelaşi mod. I — 2—3 m.

M 52 — Bîrlad, la 400 m NE de I.R.B. şi 30 m E de şosea. I — 1,50 m ; D — 30 m. Distrusă complet în 1978 în urma construirii unei sere.

M 53 — Bîrlad, la 150 m NE de M 52. I = 0,85 m ; D — 25 m. Distrusă cu prilejul construirii şoselei.

M 54 — Bîrlad, lîngă M 53, cu dimensiuni asemănătoare. Distrusă în acelaşi mod.

M 55 — Bîrlad, la V de oraş, în spatele grădinii publice. Distrusă în timpul celui de-al doilea război mondial.

M 56 — Bîrlad, la 1 km spre NV de podul de fier din marginea de E a oraşului şi la 30 m V de calea ferată. I = 6 m ; D — 60 m. În ultimii ani în vîrf a fost instalat un indicator al cotei de nivel, prilej cu care movila a suferit unele deteriorări ; o parte a rămas înţelenită, o alta fiind cultivată.

M 57 — Bîrlad, la 500 m E de M 56, în stînga apei Bîrladului. I — 2 m ; D — 50 m. Păstrată bine ; cultivată.

M I — Griviţa, la SV de sat, la 2,8 km de şoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 8. I — 1,8 m ; D — 20 m. În vîrf a fost instalat un indicator al cotei de nivel ; cultivată.

M II — Bîrlad, la SV de oraş, la 2,6 km de şoseaua Tecuci-Bîrlad, în dreptul km 7. I — 2 m ; D = 25 m ; cultivată.

M III — Bîrlad, la NV de oraş, spre 1050 m V de I.R.B. I — 2 m ; D = 35 m. Aplatizare accentuată ; cultivată. În urma săpăturilor de salvare întreprinse sub conducerea lui Vasile Palade, directorul Muzeului de Istorie din Bîrlad, a fost depistat mormîntul distrus al unui turanic datînd din secolele XI—XIII. Inventarul său cuprinde cîteva piese de podoabă.

M IV — Bîrlad, la 300 m V de M III. I — 2 m ; D — 35 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M V — Perieni (jud. Vaslui), la 1 km SV de sat şi 100 m SE de şoseaua care leagă satul de şoseaua naţională. I — 1,50 m ; D — 25 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M VI — Perieni, la 150 m N de M V. I = 1,50 m ; D — 25 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

III Grupul Banca-Roşieşti

M 1 — Zorleni (jud. Vaslui), la N de sat, la 210 m V de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în dreptul km 12,45. I = 1,20 m ; D — 34 m. Aplatizare evoluată ; desţelenită.

M 2 — Zorleni, la 18 m V de şosea, în dreptul km 13. I — 2 m ; D — 38 m. Bine păstrată ; desţelenită.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M 3 — Zorleni, la 300 m V de şosea, în dreptul km 13,8. I — 1,8 m ; D — 36 m. Aplatizare accentuată ; desţelenită.

M 4 — Zorleni, la 80 m V de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în dreptul km 14,25, în dreptul şoselei Bîrlad-Unteşti, cu prilejul amenajării căreia a fost distrusă. I = 1 m ; D — 35 m.

M 5 — Zorleni, la 25 m NV de şosea, în dreptul km 14,2. I = 1,30 m ; D — 25 m. Aplatizare accentuată ; desţelenită.

M 6 — Zorleni, la 240 m NV de şosea, în dreptul km 14,4. I = 2 m ; D = 25 m Aplatizare accentuată ; desţelenită.

M 7 — Sălcioara (com. Banca, jud. Vaslui), spre SV de sat, la 12 m SE de şosea, în dreptul km 14,8. I — 1,6 m ; D — 35 m. Aplatizare accentuată ; desţelenită.

M 8 — Sălcioara, la 90 m V de şosea, în dreptul km 14,9. I = 2 m ; D — 36 m. Aplatizare accentuată datorită lucrărilor agricole ; desţelenită.

M 9 — Sălcioara, lîngă şosea, în dreptul km 13,7. I — 2 m ; D = 38 m. Distrusă pe jumătate în urma lucrărilor de terasare a şoselei.

M 10 — Sălcioara, pe malul drept al rîului Bîrlad, la 82 m SE de şosea, în dreptul km 16,5. I — 2,5 m ; D = 30 m. Distrusă parţial spre E de eroziunea apei iar spre S de o groapă de camuflaj săpată în vremea războiului al doilea mondial.

M 11 — Sălcioara, la NE de sat, la 70 m de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în dreptul km 16,7. I — 1,50 m ; D = 30 m. A suferit amenajări moderne. Cercetată în 1973 de Victor Spinei.

M 12 — Sălcioara, la 2 km N de gara Banca şi 30 m V de calea ferată. I — 1,5 m ; D = 30 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 13 — Sălcioara, la NE de sat, la 1 km de şosea, în dreptul km 19,2. I — 2 m ; D — 30 m. Aplatizare evoluată ; vîrful este deranjat.

M 14 — Sălcioara, la NE de sat, la 12 m E de şosea, în dreptul km 19,5. I = 0,60 m ; D — 22 m. O jumătate este cultivată, iar cealaltă înţelenită.

M 15 — Sîrbi (com. Banca, jud. Vaslui), în partea de SV a satului la 25 m E de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în dreptul km 19,6. I = 0,60 m ; D — 20 m. Cultivată.

M 16 — Sîrbi, în partea de SV a satului, la 800 m E de şosea, în dreptul km 19,9. I = 3 m ; D — 40 m. Înţelenită.

M 17 — Sîrbi, la 800 m E de şosea, în dreptul km 19,9. I — 1,5 m ; D — 21 m. Forma bine păstrată ; cultivată.

M 18 — Sîrbi, la N de sat, la N de şosea, în dreptul km 22,6. I — 1,7 m ; D — 28 m. Forma bine păstrată ; înţelenită.

M 19 — Sîrbi, la 1 km NE de sat, la 350 m SE de şosea, în dreptul km 22,8. I — 1,20 m ; D = 20 m. Partea centrală a fost deranjată prin săparea înainte de 1940 a unei gropi.

M 20 — Gara Roşieşti (com. Roşieşti, jud. Vaslui), la 300 m E de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în dreptul km 23,7. I — 2,5 m ; D = 36 m. Forma bine păstrată ; înţelenită.

M 21 — Gara Roşieşti, la 250 m SE de şosea, în dreptul km 23,8. I — 1,2 m ; D — 30 m. Înţelenită.

M 22 — Gara Roşieşti, la 40 m E de şosea, în dreptul km 24,08. I — 3 m ; D — 44 m. Forma bine păstrată ; cultivată.

M 23 — Gara Roşieşti, la 330 m E de şosea, în dreptul km 24,3. I = 0,8 m ; D — 52 m. Aplatizare accentuată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M 24 — Gara Roşieşti, la 330 m E de şosea, în dreptul km 24,5. I = 0, 90 m ; D — 48 m. Aplatizată. Deasupra a fost construită o casă.

M 25 — Gara Roşieşti, la 700 m E de şosea, în dreptul km 24,8. I — 1,2 m ; D — 30 m, Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 26 — Gara Roşieşti, la 300 m E de şosea, în dreptul km 25. I — 1,10 m ; D — 24 m. Aplatizare accentuată ;cultivată.

M 27 — Gara Roşieşti (jud. Vaslui), la 200 m NE de gară, la 180 m E de calea ferată, în dreptul km 25 al şoselei Vaslui-Bîrlad. I = 1,5 m ; D — 42 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 28 — Gara Roşieşti, la 30 m E de M 27. I = 2,5 m ; D — 30 m. Forma bine păstrată ; cultivată.

M 29 — Gara Roşieşti, la NE de gară, la 450 m SE de calea ferată, în dreptul km 27 de pe şosea. I — 2,25 m ; D = 30 m. Trei sferturi cultivată, numai partea de vest înţelenită.

M 30 — Gara Roşieşti, la 250 m E de calea ferată, în dreptul km 27,5 de pe şosea, la 340 m NE de M 29. I — 2 m ; D — 50 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 31 — Gara Roşieşti, la 240 m NE de M 30, în dreptul km 27,95 al şoselei. I — 0,80 m ; D = 56 m. Aplatizare evoluată ; cultivată.

M 32 — Gara Roşieşti, la 50 m NE de M 31, în direcţia km 28 de pe şosea. I — 1,1 m ; D = 56 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M I — Zorleni, la NE de sat, spre gara Banca, la 2 km E de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în direcţia km 10. I — 1,10 m ; D — 20 m. Înţelenită ; în vîrf este amplasat un indicator al cotei de nivel.

M II — Horoiata (com. Bogdăneşti, jud. Vaslui), la 1,5 km V de şosea, în apropierea fermei agricole Fîntînele. I — 2,5 m ; D — 34 m. Aplatizată spre vîrf ; cultivată.

M III — Gara Banca, la 4 km NE de sat. I = 2,30 m ; D — 23 m. Aplatizare accentuată ; cultivată ; în vîrf este fixat un indicator al cotei de nivel.

M IV — Sîrbi, la V de sat, la 2 km de şoseaua Vaslui-Bîrlad, în dreptul km 18. I = 1,9 ; D — 32 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M V — Sîrbi, la 800 m N de M IV. I — 29 m. Aplatizare accentuată ; cultivată ; în vîrf este amplasată un indicator al cotei de nivel

IV Grupul Crasna-Vaslui

M 1 — Crasna (com. Albeşti, jud. Vaslui), la N de sat, aproape de confluenţa pîrîului Crasna cu Bîrladul, la 15 m V de şoseaua Birlad-Vaslui, în dreptul km 12. I — 1,3 m ; D — 20 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

M 2 — Băcăuani (com. Muntenii de Jos, jud. Vaslui), în marginea de SV a satului, la 50 m V de şosea, în dreptul km 8,3. I — 6 m ; D — 42 m. Plantată cu arbori şi cultivată în cea mai mare parte ; spre E se află casa şi curtea unui locuitor.

M 3 — Mărăşeni (com. Ştefan cel Mare, jud. Vaslui), la 1,5 m S de sat, la 30 m E de şoseaua Iaşi-Scînteia-Vaslui, în dreptul km 5. I = 3 m ; D — 30 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M 4 — Mărăşeni, la 20 m V de M 3, în dreptul km 5 al şoselei. Distrusă prin lucrările de terasare ale şoselei ; se păstrează numai partea sa de E.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M 5 — Moara Domnească (com. Văleni, jud. Vaslui), în marginea de S a satului, la 25 m V de şoseaua Iaşi-Soleşti-Vaslui, în dreptul km 5. I = 1,8 m ; D = 28 m. Început de aplatizare cultivată.

M 6 — Soleşti (jud. Vaslui), la 1 km V de sat. I = 1,8 m ; D = 28 m. Înţelenită în cea mai mare parte.

M I — Corni-Albeşti (com. Albeşti, jud. Vaslui), la 5 km SE de sat, pe un podiş situat la 4 km E de calea ferată. I = 3,5 m ; D = 35 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M II — Băcăoani, pe podişul de la SE de sat. la 2 km. I = 2,5 m : D = 30 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M III — Băcăoani, pe podiş la 4 km E de sat. I = 2,5 m ; D = 30 m. Aplatizare medie ; cultivată.

M IV — Soleşti, la 2 km V de sat şi la 100 m N de M 6, pe coasta dealului. I = 2 m ; D = 30 m. Aplatizare accentuată ; cultivată.

LES COMPLEXES FUNÈRAIRES TUMULAIRES TROUVÉS SUR LE COURS MOYEN DE LA RIVIÈRE DE BÎRLAD

Résumé

Du fait que la plus grande partie des tumulus se trouvant dans le bassin moyen de Bîrlad, d'une part et d'autre de la rivière, n'ont pas été signalés jusqu'à présent dans la littérature de spécialité, l'auteur a consideré comme utile de faire leur identification et une succinte présentation de ces monuments archéologiques, dans le but d'attirer l'attention sur le nombre considérable des vestiges qu'on a en vue et d'offrir en même temps des données concrètes à ceux qui s'interessent à leur investigation méthodique. La majorité des tumulus du bassin du Bîrlad avait surtout une destination funéraire, ce qui a été d'ailleurs confirmé à l'occasion des fouilles méthodiques ou occasionnelles faites dans quelques tumulus.

Au cours des recherches de surface entreprises dans la zone mentionnée l'on a dépisté un nombre de 133 tumulus, desquels 114 se trouvent dans la plaine du Bîrlad, tandis que 19 se trouvent sur les collines avoisinantes. D'après leur disposition dans la vallée du Bîrlad, on peut distinguer plusieurs groupes tumulaires dénommés conventionnellement Ghidigeni, Bădeana-Bîrlad, Banca-Roşieşti şi Crasna-Vaslui d'après le nom des localités où ils ont été trouvés. Les tumulus situés dans la plaine ont été numérotés par des chiffres arabes, tandis que ceux qui sont sur les promontoires avoisinants — par des chiffres romanes. Le groupement Ghidigeni comprend 23 tumulus (19 dans la plaine et 4 sur les promontoires avoisinants), le groupement Bădeana-Bîrlad, d'ailleurs le plus nombreux, 63 tumulus (57+6), le groupement Banca-Roşieşti 37 (32+5), et le dernièr Crasna-Vaslui qui en compte seulement 10 (6+4).

Du point de vue théorique il existe la possibilité qu'ils appartiennent à des époques historiques différentes, car, selon le témoignage des recherches entreprises dans les régions roumaines, ainsi que dans les régions avoisinantes, la pratique de l'emploi des tumulus se rencontre à commencer par la fin du néolithique jusqu'à l'aube du Moyen Âge. Parmi les tumulus situés dans le cours moyen du Bîrlad qui ont

https://www.cimec.ro - http://cimec.ro

bénéficié de recherches nous signalons l'un de Grivița (comprenant un tombeau à ocre de l'époque du bronze et un autres des XI—XIIe siècles) et deux autres tumulus sur le territoire de la ville de Bîrlad (des XI—XIIIe siècles), appartenant aux tribus turaniennes nomades.

Les fouiles mentionnées ont fait la prevue de l'intérêt scientifique présenté par les tumulus pour la connaissance de certaines périodes historiques, ce qui impose l'importance particulière que prennent l'investigation et la protection de ces monuments.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TEZAUR MONETAR DIN SECOLELE XV—XVI, DESCOPERIT LA BUDEŞTI—PLOPANA, JUDEŢUL BACĂU

de AL. ARTIMON şi I. MITREA

Tezaurul pe care îl prezentăm, a fost descoperit, întîmplător, la data de 5 iunie 1976, în apropierea satului Budeşti, comuna Plopana, jud. Bacău, cu prilejul lucrărilor de întreţinere a culturilor agricole. Înştiinţaţi, de către autorităţile locale din comună, despre această descoperire, ne-am deplasat la faţa locului, pentru a stabili împrejurările şi locul descoperirii, precum şi pentru a recupera conţinutul tezaurului [1].

Locul unde s-a găsit tezaurul, numit de localnici „La şes", se află situat la cca. 300 m nord-est de satul Budeşti, în apropierea drumului naţional Bacău-Vaslui, în dreptul kilometrului 35.

În locul unde a fost descoperit tezaurul, am efectuat, în zilele următoare, un sondaj arheologic, constînd dintr-o casetă cu dimensiunile de 7,00 × 4,00 m. Cu acest prilej, au mai fost descoperite 127 de monede şi mai multe fragmente ceramice din sec. al XVI-lea.

Din cercetările întreprinse a reieşit că monedele au fost depozitate într-un vas ce se afla îngropat la 0,30 m. adîncime faţă de nivelul actual de călcare şi care a fost în cea mai mare parte distrus. Fragmentele ceramice ce s-au recuperat au fost întregite rezultînd un vas de mărime mică (cca. 15 cm. înălţime, iar fundul vasului păstrat separat, în cea mai mare parte, avînd un diametru de 7,3 cm) lucrat la roata rapidă, dintr-o pastă de culoare cărămizie. Buza vasului este puţin răsfrîntă în afară şi decorată pe partea exterioară cu caneluri orizontale paralele (fig. 1).

1 Anunţaţi de către autorităţile din comună despre această descoperire, la 7 iunie 1976, ne-am deplasat la faţa locului pentru a determina împrejurările în care s-a făcut descoperirea şi a recupera conţinutul tezaurului. Cu acest prilej am aflat că tezaurul a fost scos la iveală de către cooperatoarea Gherghina Iorga, în timp ce lucra la întreţinerea culturii de sfeclă de zahăr, în ziua de 5 iunie. Monedele descoperite au intrat parte în posesia Gherghinei Iorga, şi alte loturi în posesia altor cooperatori aflaţi pe aceeaşi tarla. În următoarele două zile, monedele s-au împrăştiat la diferite persoane, cîteva ajungînd şi la Muzeul judeţean Vaslui.

În acţiunea de recuperare a monedelor, extinsă pînă în cursul anului 1977, am fost sprijiniţi de autorităţile din comuna Plopana, cadrele didactice de la şcolile generale din Budeşti, Ruseni şi Plopana şi tov. Dumitru Cristea, de la I.M.J. Bacău. Tuturor le mulţumim şi pe această cale pentru sprijinul acordat.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tipul de vas în care au fost depuse monedele, este caracteristic pentru secolul al XVI-lea şi are analogii în descoperirile din Moldova din această vreme [2].

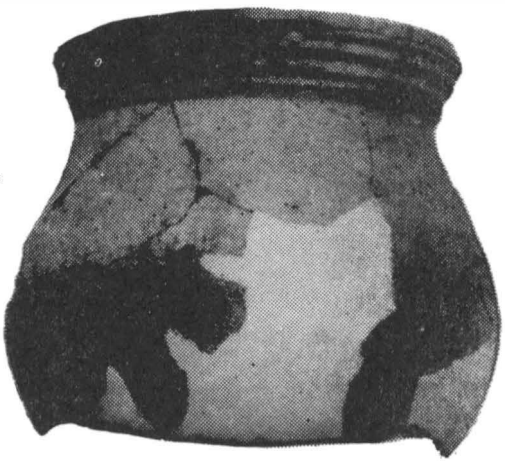

Fig. 1. — Budeşti-Plopana. Vasul în care a fost depus tezaurul.

În urma cercetărilor întreprinse în anii 1976 şi 1977 s-au recuperat un număr de 1151 monede. Toate monedele ce alcătuiesc tezaurul sînt din argint şi au o greutate totală de 599,55 g. Un număr de 1150 monede au titlul argintului de 800‰, iar moneda nr. 1151, are titlul de 900‰ [3].

Prezentăm mai jos descrierea monedelor din tezaur :

I. *MONEDE EMISE PENTRU UNGARIA*

Matei Corvin (1458-1490) [4].

Denarii lui Matei Corvin din tezaur poartă pe avers legenda M(oneda) MATHIE R(egis) VNGARIE şi cu variantele MONETA. HUNGARIE şi stema Ungariei : scut împărţit în patru cîmpuri, avînd în stînga sus cele patru benzi orizontale, în dreapta sus crucea patriarhală (ambele reprezentînd armele vechi ale Ungariei), în stînga jos cele două capete de panteră dalmatine iar în dreapta leul Boemiei. În mijlocul scutului se află corbul Corvineştilor, cu sau fără inel în cioc, încadrat sau nu într-un scut mai mic. Crucea patriarhală este întreagă sau îi lipseşte braţul stîng de jos. Legenda prezintă variante ale cuvîntului HUNGARIAE.

Pe revers denarii poartă legenda PATRONA (cîteva MATRONA)

2 Elena Busuioc. Ceramica de uz comun nesmălţuită din Moldova (secolul al XIV-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea), Bucureşti, 1975, p. 65-66.

3 Tezaurul de la Budeşti se păstrează în colecţia numismatică a Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău (inv. 18 802—19 952). Stabilirea titlului argintului s-a făcut la B.N.R.S.R. — Sucursala Bacău, cf. buletinelor de analiză nr. 4577 din 7 sept. 1978 şi nr. 4 010 din 4 aprilie 1979.

4 Pentru identificarea monedelor ungureşti emise de Matei Corvin, Wladislav II, Ludovic II şi Ferdinand I, am folosit lucrările cu următoarele abrevieri : C : Réthy Lászlo, Corpus Nummorum Hungariae, vol. II, Budapesta, 1907 ; HL : Huszár Lajos, Mátyás pénzei, în Mátyás Király Emlékkönyv Sziiletésének ötezázéves éfordulojára, vol. II, Bodapesta, 1940, p. 551-574 ; U : Unger Emil, Magyar éremhatározó, fasc. II (1307—1540) şi fasc. I (1526—1657), Eremtani Szakostalyámak Kiadása, Budapesta, 1960 şi 1958 ; PA : Pohl Artur, Hunyadi Mátyás birodalmának ezustpénzei 1458-1490. A. Magyar éremgyiijtok egyesiilete Kiadása, Budapest, 1972, PA, AK : Pohl Artur, A. Késöközepkori magyar penzek verdejegyei Budapest, 1965, idem, A. Kőrmöcbányai pénzverde késökőzépkőri verdejegei în „Az Erem", 35-36, 1966.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

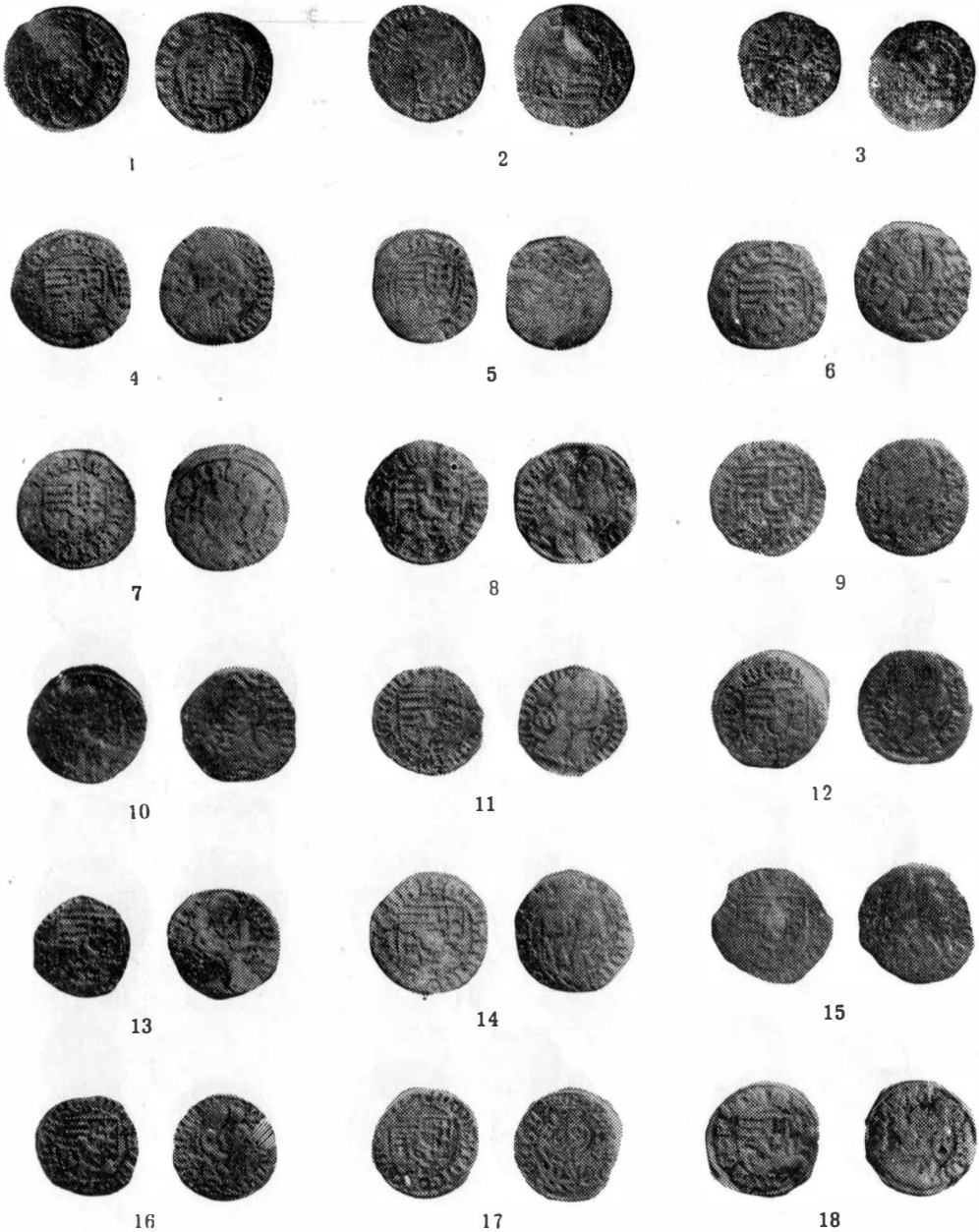

Fig. 2. — Budeşti-Plopana. Dinari emişi de Matei Corvin (1—18).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

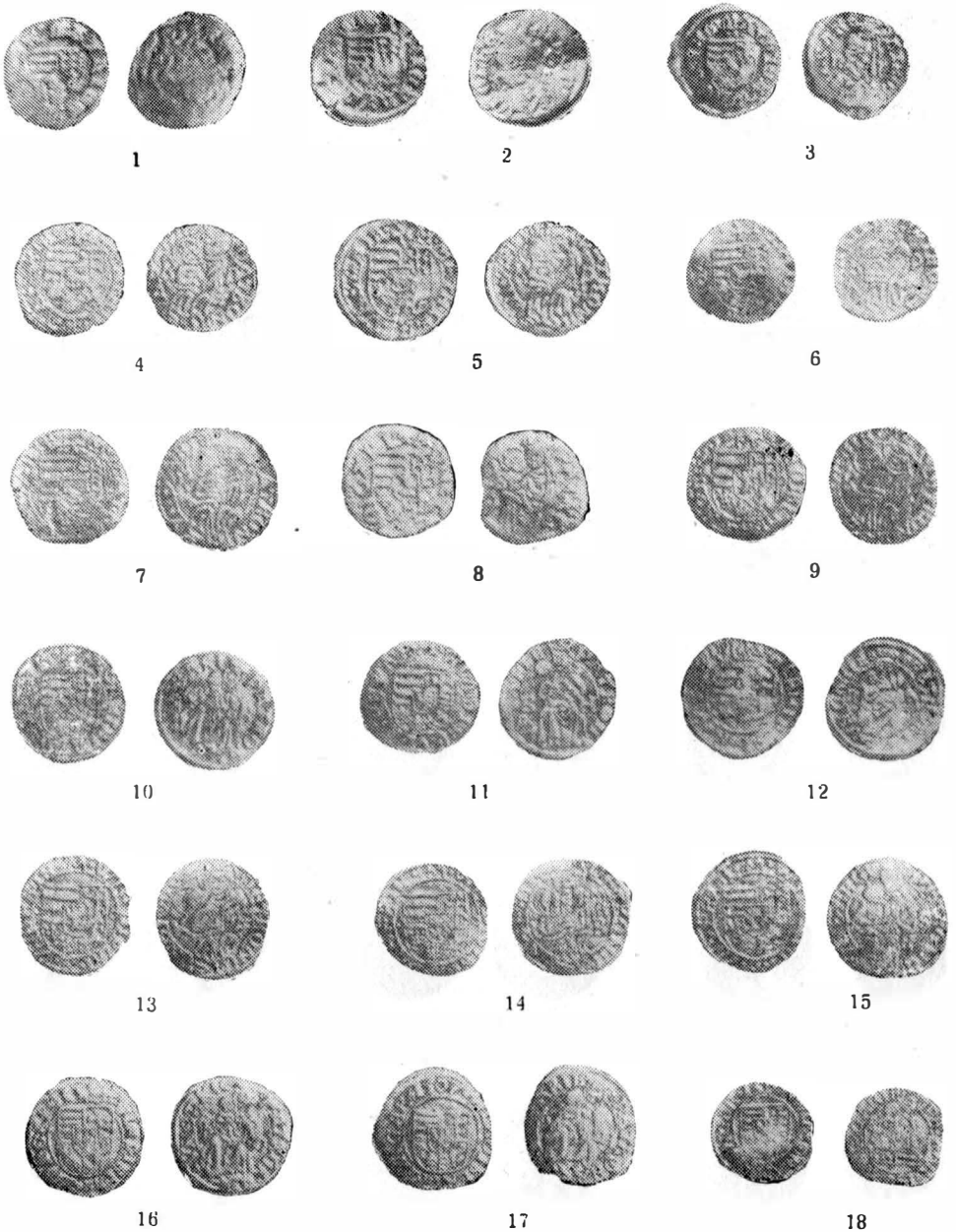

Fig. 3. — Budeşti-Plopana. Dinari emişi de Matei Corvin (1—8) şi Vladislav II (9—18).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

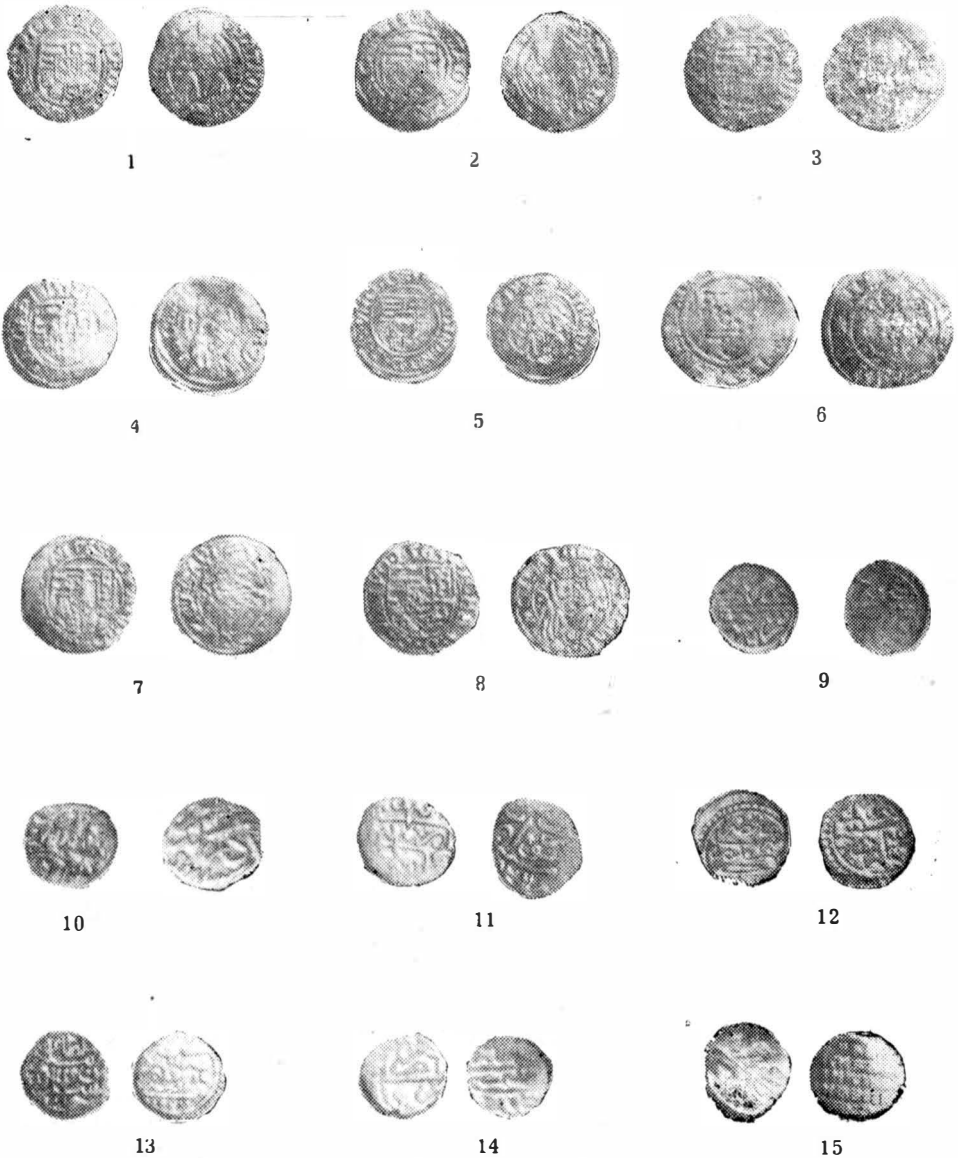

Fig. 4. — Budeşti-Plopana. Monede emise de Vladislav II (1—4) ; Ferdinand I (5) ; Antonio II Panciera (6) ; Despot Vodă (7—8) ; Baiazid II (9) ; Selim I (10) ; Soliman I (11—12) ; Selim II (13—14) şi Ivan IV Vasilevici (15).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

HUNGARIAE şi o reprezentare a fecioarei cu pruncul în braţe. Capul fecioarei este împodobit cu voal, cu coroană sau cu coroană cu nimb, elemente care constituie criterii de datare. Cuvîntul HUNGARIAE prezintă şi aici variante, care nu sînt obligatoriu aceleaşi cu cele de pe avers. Pe revers mai apar sigle care indică monetăria de unde provin denarii şi numele funcţionarului sau funcţionarilor care conduc monetăria.

Legenda monedelor este în caractere gotice sau latine, ultimele apărînd spre sfîrşitul domniei acestui rege (Fig. 2 şi Fig. 3/1—8).

Monedele lui Matei Corvin din tezaurul nostru au fost emise în următoarele monetării : Kremnica (Kremnitz-Bergstatd, azi în R. S. Cehoslovacia), Baia Mare, Buda, Kaschau (Kosice), Sibiu şi Viena.

În tabelul de mai jos prezentăm cronologic emisiunile monetare de la Matei Corvin din tezaurul de la Budeşti.

Monede emise de Matei Corvin in tezaurul de la Budeşti

Nr. de ordine	Sigla	Monetăria	Anul emiterii	Bibliografie	Observaţii
1	2	3	4	5	6
1-32	K-scut	Kremnitz	1468-1471	C-236 HL-p. 562	Nr. 2, ruptă o margine. La fel nr. 19-22.
33-40	K-K dedesubt scut	Kremnitz	1468-1471	C-235 A HL-p. 572	Nr. 34 tăiată o margine.
41-49	B-S	Buda	1468-1471	C-235 B	Nr. 41 şi 47 o margine ruptă.
50-58	a-floare de crin	Koschau	1468-1470	C-235 A-6 U-568	Nr. 52 şi 54 Matrona-Ungarie. Nr. 58 tocită.
59	h-T	Sibiu	1468-1470	C-235 A-7 U-568	
60	B-potcoavă cu cruce	Buda	1468-1471	C-235 B	
61-77	K-Cruce dublă	Kremnitz	1468-1471	C-236	Nr. 63 ruptă o margine. La fel şi nr. 65 şi 75.
78-117	n-două ciocane încrucişate	Baia Mare	1468-1472	C-235 B	Nr. 78 ruptă o margine.
118-120	n- ?	Baia Mare	1468-1472	C-235 B	Toate mult şterse.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
121-133	K-V	Kremnitz	1470-1478	C-234 HL-p. 562 U-570	
134-156	K-P	Kremnitz	1471-1478	U-570 HL-p. 572	Nr. 139 şi 140 puţin rupte. Nr. 152 are K-întors. Fecioara cu voal.
157-160	K- P/V	Kremnitz	1471-1478	C-234-3 U-570 HL.p.572	
161-163	K-G	Kremnitz	1471-1478	C-234-3 U-570	Nr. 162, o margine puţin ruptă.
164-176	K- δ	Kremnitz	1471-1481	C-234-3 U-570	Nr. 171 ruptă puţin.
177-194	K-A	Kremnitz	1471-1481	C-234-2 U-570	Nr. 185 — reversul dublu bătut.
195-355	K- V/A	Kremnitz	1482-1486	C-239 A-4 U-572 HL-p. 573	Nr. 197, 226, 271, 291, 319, 334, 335 — ruptă puţin. Nr. 241, 243, 244, 248, Legenda dublu bătută. Nr. 254 perforată.
356-360	K- P/V	Kremnitz	1482-1486	C-239 A-3 U-572 HL-p.573	
361-442	K-P	Kremnitz	1482-1486	C-239 A-1 U-572 HL-p. 573	Nr. 374, 390, 434, rupte la margine. Fecioara cu coroană.
443-493	K-P rozetă cu petale ascuţite	Kremnitz	1482-1486	C-239 A-2 U-572	Fecioara cu pruncul în dreapta. Nr. 446, 469 rupte puţin. Nr. 492 perforată.
494-507	n — două ciocane încrucişate	Baia Mare	1482-1486	C-233 A-9 U-573	
508-509	n-Λ	Baia Mare	1482-1485	C-233 A-7 U-573	
510-511	n-a	Baia Mare	1482-1490	C-233-6 U-573	
512-517	n-x	Baia Mare	1482-1490	C-233 A.10 U-573	Nr. 514 — tălat o margine.
518-662	K-P. Sub litera P o rozetă cu petale rotunde	Kremnitz	1487-1489 sau 1489-1490	C-232-1 PA-154 HL-p. 565	Variantă — scut între două puncte. Nr. 532 legenda dublu batere. Nr. 549, 581, 642, 653 perforate.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
663-710	K-P. Sub litera P o rozetă cu petale rotunde	Kremnitz	1487-1489 sau 1489-1490	C.232-1 PA-154 HL.p. 565	Variantă — scut fără puncte alături.
711-738	K-P. Sub litera P o rozetă cu petale ascuţite	Kremnitz	1487-1489 sau 1489-1490	C-232-2 P. 155 HL.p. 563	Fecioara cu pruncul în stînga.
739-746	K-¢	Kremnitz	1489-1490	C-232-4 HL. p. 563	
747-750	S-W	Viena	1485-1490	1485—1490 PA-161 C-237 HL-p. 564	Variantă cu scutul lui Ştefan Zapolya.
751	n-	Baia Mare	1482-1490	C-233-12 U-573 PA-146	Ruptă în două
752-754	—	—	—	—	Mult tocite şi şters legenda aversului şi reversului.

Wladislav II (1490-1516).

În tezaurul de la Budeşti există monede emise de Wladislav II fără a se indica anul pe ele şi monede cu precizarea anului emisiunii lor.

Monedele fără an au pe avers legenda M(oneta) WLADISLAI R(egis) UNGARIE şi scutul cu armele Ungariei, Dalmaţiei şi Boemiei. În mijlocul scutului apar un leu sau un vultur, care, alături de siglele reversului, constituie criterii de datare a monedelor fără an. Pe revers ele poartă, legenda PATRONA UNGARIE şi o reprezentare a fecioarei cu coroană şi nimb, pe tron, cu pruncul în braţe, în stînga.

Legenda aversului şi reversului este în litere cu caractere gotice, latine sau combinate. De asemenea, pe revers apar sigle care ne dovedeşte locul unde a fost bătută moneda şi meşterul monetar respectiv (Fig. 3/9—18 şi Fig. 4/1—4).

Monedele lui Wladislav din tezaurul nostru sînt emise la Kremnitz şi Baia Mare.

Referitor la monedele lui Wladislav II emise la Kremnitz cu siglele K-H şi K-h şi a celorlalte nedatate, menţionăm că există o diversitate de tipuri care au fost datate de cercetătorii ce s-au ocupat de emisiunile acestui rege [5], după felul cum este redat pe avers acvila sau leul şi de reprezentarea pe revers a Madonei şi a siglelor.

5 Vezi nota 4. De asemenea Lákos Janós, II. Ulászló pénzverése, în NR, 58—59, 1959—1960, p. 23-32.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În tabelul de mai jos sînt prezentate cronologic emisiunile monetare ale lui Wladislav II din tezaurul de la Budeşti.

Monede emise de Wladislav II

Nr. de ordine	Sigla	Monetăria	Anul emiterii	Bibliografie	Observaţii
1	2	3	4	5	6
765-774	K-¢	Kremnitz	1490-1497 1490-1494	U-641 PA, AK-p. 298	Varianta cu leu în scut.
775-776	K-¢	Kremnitz	1490-1494 1498-1503	PA, AK, p. 298 U-642	Varianta cu vultur în scut.
777-784	K- M/AF	Kremnitz	1490-1497	C-276-3 U-641	
785-786	K- M/A	Kremnitz	1490-1497	C-276-3 U-641	Piese hibride Matei Corvin şi Wladislav II.
787-808	K- M/AF B	Kremnitz	1490-1497	C-276-4 U-641 PA, AK, p. 296	
809-844	K- S/E	Kremnitz	1490-1497	C-276-4 U-641 PA, AK, p. 298	
845	K-h	Kremnitz	1490-1497	C-276-7 U-641	Variantă leu în scut.
846-1010	K-h	Kremnitz	1498-1503	U-643	Variantă vultur în scut
1011-1060	K-H	Kremnitz	1498-1503	U-643, 644, 647, 646, 648	
1061	n-A	Baia Mare	1498-1503	C-272 B-3 U-644	
1062-1063	K-h	Kremnitz	1505	U-647	
1064	K-H	Kremnitz	1507	U-647	
1065	K-	Kremnitz	1507	U-647	
1066-1068	K-H	Kremnitz	1508	U-647	

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
1069	K-	Kremnitz	1508	U-648	Tocită şi tăiată o margine.
1070	K-G	Kremnitz	1509	U-648	
1071	M-M	—	150...	U-648	
1072	n-A	Baia Mare	1512	U-649	

Ludovic II (1516-1526).

Nr. 1073. Denar. Av. LVDOVICUS R(ex) VNGAR (iae) 1526. Scut împărţit în patru cîmpuri, avînd în stînga sus patru benzi orizontale, în dreapta sus crucea patriarhală, asimetrică, îi lipseşte braţul stîng de jos. În stînga jos armele Dalmaţiei : două capete de panteră încoronate. În cîmpul de jos, dreapta, leul Boemiei. În mijlocul scutului un vultur. Cifra 2 de la 1526 este în formă de Z. Legenda este scrisă între două cercuri perlate. Cuvintele sînt despărţite de cîte o steluţă.

Rv. PATRONA VNGARIE. K-B. Fecioara cu pruncul în braţe, în stînga cu coroană şi nimb, pe tron. Legenda este scrisă între două cercuri de perle. Cuvintele sînt despărţite de două steluţe.

Ferdinand I (1526-1564)

Nr. 1074. Denar. Av. FERDINAND D(ei) G(raţia) R(ex) UNG(ariae) 1531. Scut împărţit în patru cîmpuri, avînd în stînga sus, patru benzi orizontale, în dreapta sus, crucea patriarhală, asimetrică, îi lipseşte braţul stîng de jos. În stînga jos, armele Dalmaţiei : două capete de panteră încoronate. În dreapta jos, leul Boemiei. În mijlocul scutului se află stema Austriei. Legenda este scrisă între două cercuri perlate.

Rv. PATRONA VNGARIE : K-B. Fecioara, cu coroană, pe tron, ţine pruncul în braţe, în stînga. Legenda este scrisă între două cercuri perlate (fig. 4/5).

II. *MONEDE EMISE DE PATRIARHATUL DE AQVILEIA*

Antonio II Panciera (1402-1411) [6]

Nr. 1075. Denar. Pe avers, între două cercuri de perle legenda ANTONIUS PATRIARQA. În cîmpul monedei stema Patriarhului care este formată dintr-un scut împărţit în mod inegal, în partea superioară a acestuia se află o bandă în carouri şi în partea inferioară o stea cu şapte raze.

6 Pentru identificarea acestei monede vezi Corpus Numoorum Italicorum, vol. VI, Roma, 1922, p. 36, planşa III/26. De asemenea vezi şi A. Engel—R. Serrure, Traité de numismatique du moyen age, vol. III, Paris, 1905, p. 1357, fig. 1899.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Reversul cuprinde între două cercuri de perle legenda AQVILE GENSIS. În cîmp acvila patriarhatului (fig. 4/6).

III. *MONEDE EMISE PENTRU MOLDOVA*

Despot Vodă (1561-1563) [7]

Nr. 1076. Denar. Av. 1562. IOHANI. D. G. WAIVODA între două cercuri de perle. Scut scartelat, avînd în primul cartier trei bare orizontale, în al doilea o cruce dublă, căreia îi lipsește brațul din dreapta jos, în al treilea două capete încoronate, în al patrulea un leu rampant. La mijloc, într-un scut mic, corbul cu inel în cioc. Rv. PATRONV MOLDAVI între două cercuri de perle. Madona cu văl, șezînd, ține în dreapta pe Isus Hristos. În cîmpul monedei, de o parte și de alta siglele S-M (fig. 4/7).
Nr. 1077. Denar. Av. 1563. IOHAN D. G. WAIWODA între două cercuri de perle. Scut scartelat, avînd în primul cartier trei bare orizontale, în al doilea o cruce dublă, căreia îi lipsește brațul din dreapta jos, în al treilea două capete încoronate, în al patrulea un leu rampant. La mijloc, într-un scut mic, corbul cu inel în cioc. Rv. PATRONA MOLDAV între două cercuri de perle. Madona cu coroană deschisă, ține în dreapta pruncul. În cîmpul monedei, de o parte și de alta siglele S-M (fig. 4/8).

IV. *MONEDE EMISE PENTRU IMPERIUL OTOMAN*

Baiazid II (1481-1512) [8]

Nr. 1078-1080. Asprii ce au pe avers legenda cu numele sultanului emitent și al tatălui său, iar pe revers o formulă augurală la adresa sultanului emitent însoțită de locul și anul baterii monedei. Numerele 1079 și 1080 sînt perforate (fig. 4/9).

Selim I (1512-1520) [9]

Nr. 1081-1094. Asprii. Idem, ca mai sus (fig. 4/10).

Soliman I (1520-1566) [10]

Nr. 1095-1118. Asprii. Idem, ca mai sus (fig. 4/11—12).

Selim II (1566-1574) [11]

Nr. 1119-1123). Asprii (Fig. 4/13—14).

Secolul al XVI-lea

Nr. 1124-1150. Asprii.

---

7 În legătură cu emisiunile monetare ale lui Despot Vodă vezi întreaga problematică și bibliografie la Constanța Știrbu, Carmen Maria Petolescu, Paraschiva Stancu, Un tezaur din sec. al XVI-lea descoperit în satul Buhăeni, com. Andrieșeni, jud. Iași, în Cercetări numismatice, I, MIRSR, București, 1978, p. 45-56 : De asemenea, vezi și nota 15 de la același articol.

8 Pentru identificarea monedelor turcești am folosit pe Nuri Pere, Osmanlilarda Madenî paralar, Istambul, 1968 (în continuare se va cita prescurtat N.P.). — Pentru emisiunile lui Baiazid II vezi N.P. nr. 105, p. 100.

9 Vezi N.P. nr. 126, p. 105 ;

10 Vezi N.P. nr. 203 p. 114 : nr. 209, p. 114 ; nr. 207, p. 114 ; nr. 204, p. 114.

11 Vezi N.P. nr. 255, p. 122 : nr. 253, p. 122.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Identificarea monedelor turceşti s-a făcut cu multă greutate din cauza faptului că legendele erau incomplete : folosirea unor planuri neregulate, baterea neîngrijită, lipsa frecventă a unor semne diacritice, iar unele erau mult tocite prin circulaţie [12].

V. *MONEDE EMISE PENTRU RUSIA*

Ivan IV Vasilevici. [13]

Nr. 1151 Corek. Anul emiterii 1584. Moneda are reprezentat pe avers ţarul încoronat-călare, în dreapta ţinînd sceptrul cu mîneca mantiei sale fluturînd înapoi. Pe revers legenda cu numele emitentului într-un cerc zimţat (fig. 4/15).

Din analiza tezaurului de la Budeşti, observăm că situaţia pe emitenţi se prezintă în felul următor :

Matei Corvin	764 piese
Wladislav II	308 piese
Ludovic II	1 piesă
Ferdinand I	1 piesă
Antonio II Panciera	1 piesă
Despot II Vodă	2 piese
Baiazid al II-lea	4 piese
Selim I	14 piese
Soliman I	24 piese
Selim II	6 piese
Monede turceşti din secolul XVI, neidentificat emitentul	25 piese
Ivan IV Vasilevici	1 piesă
Total	1151 piese

Studierea tezaurului de la Budeşti ne oferă posibilitatea să constatăm că cea mai veche monedă a fost emisă pentru Patriarhatul de Aquileia de Antonio II Panciera (1402-1411), iar cea mai nouă monedă o considerăm cea emisă la 1584 de ţarul Rusiei, Ivan IV Vasilevici şi care ne determină să apreciem că tezaurul a fost îngropat după această dată, probabil, la sfîrşitul secolului al XVI-lea.

Faptul că există un decalaj mare de timp între moneda cea mai veche emisă între anii 1402-1411 şi emisiunile monetare ale lui Matei Corvin cu care începe seria succesivă a monedelor din tezaur nu constituie un lucru neobişnuit, întrucît şi în alte descoperiri monetare din ţară s-a constatat o asemenea situaţie. Menţionăm în această direcţie tezaurele monetare descoperite la Iara şi Buhăeni [14].

12 Un ajutor preţios în identificarea monedelor turceşti, am primit de la prof. Octavian Iliescu — Cabinetul numismatic al Bibliotecii centrale a Academiei R.S.R., căruia îi mulţumim şi pe această cale.

13 Identificarea monedei s-a făcut după lucrarea Baron S de Chandoir, Apercu sur les monnaies russes et sur les monnaies étrangeres, Paris, 1836, p. 9, planşa 5/10.

14 Fr. Pap, Z. Milea şi V. Feneşan, Tezaurul monetar din secolele XV—XVI de la Iara (jud. Cluj), în SCN, V, 1971, p. 179 şi urm. ; Constanţa Ştirbu şi colaboratorii. op. cit., p. 42-59.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tezaurul de la Budești prin compoziția sa, se aseamănă cu alte descoperiri din Moldova cum ar fi cele de la Buhăeni [15] și Băleşti [16], cu excepția faptului că în tezaurul analizat sînt prezenți și asprii turcești.

În tezaurul de la Budești, predomină emisiunile monetare ungurești, remarcîndu-se existența unui număr mare de monede aparținînd lui Matei Corvin (764 piese) și lui Wladislav II (308 piese).

Din analiza monedelor am observat că există asemănări între monedele aparținînd lui Matei Corvin și Wladislav II din tezaurul de la Budești și alte monede emise de acești regi din tezaurele de la Buhăeni, Sălciva, Enciu, Iara, Hotoan [17]. Deoarece autorii care au publicat tezaurele menționate mai sus au adus suficiente precizări de ordin cronologic și în descrierea pieselor, noi nu vom mai repeta ceea ce s-a spus în legătură cu monedele emise de Matei Corvin și Wladislav II.

Emisiunile monetare pentru Aquileia sînt mai rare și se întîlnesc sporadic, alături de monedele ungurești în descoperirile din țara noastră. Descoperirea unei singure monede emisă pentru Aquileia de Antonio II Panciera în tezaurul de la Budești, confirmă faptul că aceste exemplare sînt extrem de rare. Se mai cunoaște o piesă emisă de Antonio II Panciera în tezaurul de la Băleşti [18].

Deosebit de valoros e faptul că în tezaurul de la Budești au fost identificate și două monede emise la anii 1562 și 1563 de Despot Vodă pentru Moldova. Descoperiri de monede aparținînd acestui domnitor s-au găsit și în alte localități din țara noastră și au permis cercetătorilor să aducă contribuții însemnate privitoare la monedele emise de Despot Vodă [19].

Un exemplar interesant este și moneda emisă de Ivan IV Vasilevici la 1584 și care ne dovedește că în Țările Române circulau în veacul al XVI-lea și monede rusești. În descoperirile efectuate pe teritoriul patriei noastre monede emise de Ivan IV Vasilevici se găsesc foarte rar. Menționăm descoperirea unei asemenea monede în județul Ilfov, într-o localitate necunoscută, împreună cu asprii turcești emiși de Soliman I, Selim II și Murad III [20].

Din cele prezentate se desprinde faptul că în tezaurul de la Budești, avem un număr apreciabil de monede ungurești, monede turcești și monede emise pentru Aquileia și Rusia. Trebuie să arătăm că monedele

15 Constanța Știrbu și colaboratorii, op. cit., p. 42-59.
16 O. Iliescu, Descoperiri monetare din Moldova, în SCN, II, 1958, p. 459.
17 Constanța Știrbu și colaboratorii, op. cit., p. 42-44 ; Gh. Anghel, I. P. Albu, Tezaurul medieval de la Sălciva (secolele XV—XVI), în Sargeția, X, 1973, p. 193-201 ; E. Chirilă—V. Pintea, Tezaurul de la Enciu, în Apulum, VI, 1967, p. 323—335 ; E. Chirilă—I. Németi, Tezaurul de la Hotoan, secolul XV—XVI, în Tezaure monetare din județul Satu Mare, (Satu Mare), 1968, p. 64-66 ; 70-76 ; Fr. Pap, Z. Milea, V. Feneșan, op. cit., pp. 179-191.
18 O. Iliescu, op. cit., p. 459.
19 În legătură cu descoperirile de monede de la Despot Vodă, vezi Constanța Știrbu și colaboratorii, op. cit., p. 45-54 și Anexa II a acestei lucrări, p. 76-78.
20 Constanța Știrbu, Noi tezaure monetare intrate în patrimoniul Muzeului de istorie al R. S. România, în Cercetări numismatice, I, M.I.R.S.R., București, 1978, p. 92.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bătute de voievozii Moldovei în secolul al XVI-lea sînt în continuă descreştere. Sporadic se vor mai emite monede în a doua jumătate a veacului al XVI-lea de Alexandru Lăpuşneanu, Despot Vodă, Ştefan Tomşa, Ion Vodă cel Cumplit, Ştefan Răzvan. Astfel, explicăm şi prezenţa unui număr de 2 monede emise de Despot Vodă, în tezaurul de la Budeşti.

În secolul XV şi în mod special în veacul al XVI-lea vor circula intens pe piaţa Moldovei monede străine : zloţi tătărăşti (ducaţi veneţieni de aur), taleri bătuţi de Ţările de Jos, monedele de aur şi argint turceşti, monede ungureşti, poloneze, ruseşti [21] etc.

O problemă deosebit de importantă este aceea a calculării valorii tezaurului de la Budeşti. În acest scop s-a observat că în tezaur avem un număr de 1077 denari, 73 aspri şi un corek care considerăm că este echivalent cu un dinar. Mai menţionăm că în calcularea valorii tezaurului de la Budeşti, trebuie să ţinem seama că în a doua jumătate a secolului al XVI-lea a avut loc o necontenită depreciere a asprului de argint, în raport cu florinul de aur. Pînă la 1584, galbenul valora 60 de aspri, iar după această dată galbenul valorează 100-120 aspri [22].

Considerînd faptul că un aspru este echivalent cu doi dinari, ar rezulta că valoarea totală a tezaurului nostru în aspri, s-ar ridica la suma totală de 612 aspri.

Studierea unor documente privind unele vînzări de bunuri sau tranzacţii comerciale ce au loc în a doua jumătate a veacului al XVI-lea ne permite să ne facem o idee despre ceea ce se putea cumpăra cu această sumă. Astfel, pe piaţa internă se vindeau la preţurile următoare unele produse : chila de orz (45 kg) era plătită de negustorii turci cu 6 aspri [23], o oaie valora între 10—40 aspri [24]. În 1589 o oaie se vindea cu 30 aspri [25], iar la 1595 cu 33 aspri [26].

Tot în această vreme, un porc se cumpăra cu 100—120 aspri [27]. Pe la 1582 o găină costa 2 aspri [28], iar 20 de ouă se vînd cu un aspru [29].

De asemenea, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea preţul unui bou varia între 100 şi 350 aspri, iar cel al unei vaci între 100 şi 200 aspri, ceea ce înseamnă că în această perioadă preţul unui bou era în medie de 250 aspri, iar al unei vaci de 150 aspri [30]. La 1580 preţul unui obroc de grîu era de 50 aspri [31].

21 Istoria României, II, p. 587-588 şi p. 847-848.
22 Ibidem, p. 848.
23 Ibidem, p. 844.
24 N. Iorga, Istoria comerţului românesc pînă la 1700, Vălenii de Munte, 1915, p. 205.
25 M. M. Alexandrescu Dersca, Economia agrară a Ţării Româneşti şi Moldovei, descrisă de călătorii străini (secolele XV—XVII), în Studii. Revista de istorie, 5, 1968, p. 856.
26 M. M. Alexandrescu Dersca, op. cit., p. 856
27 Istoria României, II, p. 842.
28 M. M. Alexandrescu Dersca, op. cit., p. 856
29 Ibidem, p. 856
30 Lia Lehr, Comerţul Ţării Româneşti şi Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVI-lea şi prima jumătate a secolului al XVII-lea, în Studii şi materiale de istorie medie, 1960, vol. IV. p. 231.
31 Ibidem, p. 239.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din exemplele date mai sus ne putem face o imagine asupra valorii îngropate la Budești la sfîrșitul veacului al XVI-lea.

Cu valoarea de 612 aspri a tezaurului se putea cumpăra unul din următoarele bunuri materiale : 2—3 boi sau 4 vaci, ori 7 porci, sau 24 oi. Această sumă mai echivala cu 102 chile de orz (4 590 kg), 12 obroace de grîu (cca. 624 kg) 300 de găini etc. Din această analiză putem să deducem că tezaurul a aparținut unui locuitor cu o gospodărie țărănească mijlocie.

Cauzele îngropării tezaurului nu ne sînt cunoscute, dar pot fi legate de desele frămîntări sociale și politice care au loc la sfîrșitul secolului al XVI-lea în Moldova. Într-adevăr, dacă ținem cont de ultima monedă din tezaur — de la Ivan IV Vasilevici, 1584 și urmărim situația social-politică a Moldovei după această dată, asistăm la puternice răscoale țărănești culminînd cu cea din 1591 cînd datorită fugii lui Petru Șchiopul din țară, țăranii se ridică împotriva asupritorilor. Răscoala este înăbușită de noul domn Aron Vodă, probabil cu sprijin turcesc [32].

O altă cauză a depozitării monedelor o constituie și nesiguranța acelor vremi determinate de nesfîrșitele lupte duse pe teritoriul Moldovei de diferiți pretendenți pentru a ocupa scaunul țării. Într-adevăr, teritoriul Moldovei devenise un teatru de lupte politice și mișcări populare intense între 1574 și 1593 la care participă și oști străine poloneze, căzăcești [33].

Această situație instabilă din Moldova, determinată de evenimentele menționate, reprezintă motivul ascunderii tezaurului de la Budești.

Alături de alte descoperiri de tezaure, care conțin monede din secolele XV—XVI, tezaurul de la Budești, prin compoziția sa, aduce date importante cu privire la situația social-economică și circulația monetară, din Moldova acelor vremuri.

UN TRÉSOR MONÉTAIRE DU XV-e—XVI-e SIÈCLE DÉCOUVERT À BUDEȘTI-PLOPANA (DÉP. DE BACĂU)

Résumé

Dans cet article on présente un trésor monétaire du XV-e—XVI-e siècle découvert à Budești, com. de Plopana, dép. de Bacău, en 5 juin 1976.

Le trésor est formé par 1151 monnaies en argent émises pour la Hongrie, L'Empire Ottoman, la Russie, le Patriarcat d'Aquilée et la Moldavie.

La plus ancienne monnaie du trésor est un dinar émis par Antonio II Pancieva (1402—1411) pour le Patriarcat d'Aquilée et la plus récente monnaie est émise en 1584 par Ivan IV Vasilievici, pour la Russie.

Les monnaies hongroises du trésor sont émises par Matei Corvin (1458—1490) en nombre de 764 dinars, Vladislav II (1490—1516) — 308 dinars, Ludovic II (1516—1526) — 1 dinar et Ferdinand I-er (1526—1564) — 1 dinar.

32 Istoria României, II, p. 860.
33 Ibidem, p. 923, 925-926 și 953.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Le trésor contiènne aussi 73 aspres émises par Baiazid II (1481—1512), Selim I (1512—1520), Soliman I (1520—1566) et Selim II (1566—1574).

Un nombre de deux monnaies (dinars) ont été émises par Despot Vodă (1561—1563) pour la Moldavie.

Par la suite, les auteurs se réfèrent à la circulation monétaire de la Moldavie en XV-e—XVI-e siècle et à la valeur du trésor de Budeşti.

Ainsi, on démontre qu'en XVI-e siècle circulaient sur la place de la Moldavie monnaies étrangères : slotys tartares (ducats vénétiene en or), thalers comptant dans les Pays Bas, monnaies d'or et d'argent turcs, hongroises, polonaises, ruses etc.

Par l'analyse éféctuée sur les monnaies du trésor de Budeşti, résulte que la valeur totale s'élève à 612 aspres.

L'étude de quelques documents démontre que cette somme équivalait à la fin du XVI-e siècle à l'un des bons matériaux suivants 2—3 beufs, ou 4 vaches, ou 7 cochons, ou 24 moutons.

L'étude du trésor de Budeşti apporte des dates importantés concernant la situation sociale-économique et la circulation monétaire de la Moldavie du XV-e—XVI-e siècle.

LÉGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — Budeşti-Plopana. Le pot dans lequel a été déposé le trésor.
Fig. 2. — Budeşti-Plopana. Dinars émis par Matei Corvin (1-18).
Fig. 3. — Budeşti-Plopana. Dinars émis par Matei Corvin (1—8) et Vladislav II (9—18).
Fig. 4. — Budeşti-Plopana. Monnaies émises par Vladislav II (1—4) ; Fendinand I (5) ; Antonio II Panciera (6) ; Despot Vodă (7—8) ; Baiazid II (9) ; Selim I (10) ; Soliman I (11—12) ; Selim II (13—14) et Ivan IV Vasilevici (15).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ECONOMIA ŢINUTULUI BACĂU ÎN PRIMA JUMĂTATE A SEC. AL XIX-LEA

de IOAN MURARIU

În istoria ţărilor române, a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea constituie o perioadă de destrămare înceată dar continuă a relaţiilor de producţie feudale, de dezvoltare a unor noi forţe şi relaţii de producţie, atît în tîrguri, cît şi pe domeniile boiereşti. Documentele moldoveneşti ale vremii, care se păstrează îndeosebi în Arhivele Statului din filiala Iaşi, ne fac să înţelegem că aceste fenomene istorice s-au produs şi pe teritoriul fostului ţinut Bacău, format, în prima jumătate a sec. al XIX-lea, din 5 ocoale şi 163 de sate.

Între anii 1800 şi 1850 *agricultura* a continuat să fie principala ocupaţie a locuitorilor ţinutului Bacău. Din perioada regulamentară, adică după 1832, se păstrează în arhive cîteva „Statisticeşti ştiinţe" pentru ţinutul Bacău, din care azi putem vedea care era situaţia, pe sate, a terenului arabil, a plantelor cultivate, fîneţelor păşunilor, pădurilor, apoi efectivul de animale al boierilor şi ţăranilor, numărul vitelor „de tamazlîc", adică a celor îngrăşate pentru negoţ etc.

Nu dorim să analizăm în amănunt aceste statistici care, ca orice statistică din vremea aceea, — dar şi de mai tîrziu — ne dau doar informaţii aproximative despre o problemă sau alta. Ne măginim numai să arătăm că toate conduc spre o concluzie şi anume că în perioada la care ne referim domeniul boieresc s-a transformat tot mai mult dintr-un domeniu organizat în vederea satisfacerii necesităţilor de consum propriu, într-o mare intreprindere agricolă, producătoare de mărfuri pentru piaţa internă, în continuă dezvoltare, şi pentru piaţa externă. Către aceeaşi concluzie conduc şi sămile unor moşii, cum ar fi sama moşiei Fîntînele din ţinutul Bacău, pe perioada 30 septembrie 1803 — 30 septembrie 1804 [1].

Creşterea rezervei feudale în primele trei decenii ale sec. al XIX-lea — rezervă care ajunge acum le 1/3 din moşie — se explică şi prin cererea tot mai mare de cereale pe piaţa internă şi externă, cerere care trebuia satisfăcută de moşiile boiereşti şi mănăstireşti.

---

1 I. Murariu, *Veniturile şi cheltuielile moşiei Fîntînele din ţinutul Bacău, între 30 septembrie 1803 şi 30 septembrie 1804*, în rev. *Carpica*, Bacău, 1972.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dezvoltarea agriculturii în județul Bacău poate fi dedusă nu numai din creșterea terenurilor arabile, pe seama terenurilor pînă atunci necultivate, ci și din numărul mare de mori. Astfel, în anul 1844, în toate satele ținutului Bacău, erau 350 pietre de moară, iar în 1849 erau 370 pietre. Cum era și firesc, cele mai multe mori s-au înregistrat în partea de răsărit a ținutului, adică în ocoalele Tazlăul de Jos și Bistrița de Jos. [2]

A doua ocupație de bază a locuitorilor ținutului a fost *creșterea animalelor*. Din acele „Statisticești știință" amintite mai sus rezultă că foarte mari suprafețe de pe cuprinsul acestui ținut, mai ales în partea sa de apus, erau acoperite cu pășuni și fînețe. În multe sate pășunile și fînețele ocupau suprafețe mai întinse decît terenurile cultivate, și aceasta demonstrează importanța foarte mare pe care încă o mai avea sectorul zootehnic în economia ținutului. Este drept că numărul animalelor domestice înregistrate — atît boierești, cît și ale „lăcuitorilor" — este mic față de întinderea pășunilor și fînețelor, dar acest lucru se explică fie prin numărul mic al locuitorilor de prin sate, fie prin aceea că multe animale n-au fost declarate cu ocazia recensămintelor.

Cu agricultura și creșterea animalelor se îndeletniceau nu numai sătenii, ci și mulți dintre locuitorii celor patru tîrguri de pe raza ținutului. De exemplu, în anul 1832, cei 2.894 locuitori ai tîrgului Bacău posedau 269 cai, 216 boi, 221 vaci, 185 oi și 505 porci. [3] Un mare număr de animale se găseau și în celelalte trei tîrguri : Moinești, Tg. Ocna și Căiuți. In economia ținutului Bacău — ca și în economia Moldovei, de altfel — exportul de animale și produse animale a fost mai mare decît exportul de cereale, cel puțin pînă în anul 1832.

In ce privește *industria*, ultimele cercetări arată că la jumătatea sec. al XIX-lea în toată Moldova existau numai 5 manufacturi propriu-zise — nici una însă în ținutul Bacău — și că, de fapt, din cauza unor factori interni și externi, s-a trecut de la producția meșteșugărească direct la producția de fabrică, păsindu-se peste stadiul manufacturier al dezvoltării capitaliste. [4]

Atelierele meșteșugărești se găseau îndeosebi în orașele și tîrgurile ținutului. În cele patru așezări de tip urban existau, în anul 1832, un număr total de 43 ateliere meșteșugărești, majoritatea lor fiind ateliere de fierărie, pielărie și de cherestea, acestea din urmă numite „fierăstraie". [5]

La catagrafia efectuată în anul 1838, în condițiile cerute de Regulamentul Organic, au fost înregistrați în tîrgurile ținutului Bacău numeroși ‚cibotari", „croitori", „brăhari", „herari" etc. Numai în orașul de reședință al ținutului au fost găsiți 159 de meseriași și negustori, plus 95 de calfe. [6]

---

2 Idem, *Unele aspecte privind industria și meșteșugurile ținutului Bacău în prima jumătate a sec. al XIX-lea*, în Lucrări științifice ale cadrelor didactice, vol. I, Inst. Pedag. Suceava, 1970.
3 *Ibidem*, nota nr. 33.
4 L. Boicu, *Despre stadiul manufacturier al industriei în Moldova*, în *Studii și cercetări științifice*, Istorie, fasc. 1/1956.
5 Arh. St. Iași, *Documente*, Tr. 644, op. 708, dosar nr. 107.
6 I. Murariu, *Unele aspecte* (...), p. 264.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Creşterea cererii de mărfuri pe piaţa internă a determinat o creştere a producţiei meşteşugăreşti, o înmulţire a atelierelor. Velniţele, fierăstraiele şi pivele de sumane se găseau mai ales în lumea satelor. În anul 1844, în tot ţinutul Bacău au fost înregistrate 81 velniţe, 198 fierăstraie şi 3 pive, iar în 1849 un număr de 69 velniţe, 147 fierăstraie, 5 pive, 19 dîrste şi o sticlărie la Grozeşti [7].

La începutul sec. al XIX-lea sate întregi din Moldova erau specializate în practicarea unor meşteşuguri. Cunoscuta statistică a liuzilor din anul 1803 ne arată că în ţinutul Bacău 4 sate erau specializate în cherestea, 14 în butnărie, dogărie şi rotărie, 7 în extragerea păcurii (inclusiv tîrgul Moineşti) şi unul în draniţă [8].

Produsele meşteşugăreşti satisfăceau necesităţile locuitorilor din aşezarea respectivă dar se vindeau şi la distanţe mari, în dughene, tîrguri săptămînale şi iarmaroace.

Un alt aspect important al economiei ţinutului Bacău l-a constituit *exploatarea bogăţiilor subsolului,* îndeosebi a sării şi păcurii. În ce priveşte sarea de la Tîrgu Ocna, se poate spune că exploatarea ei era aşa de intensă, încît, pe lîngă că se asigura necesarul de consum intern, o mare cantitate se exporta mai ales în sudul Dunării şi în Rusia. Exploatarea sării era, precum se ştie, un monopol al domnului.

Existenţa păcurii în ţinutul Bacău este atestată documentar pentru prima oară la mijlocul sec. al XV-lea. Peste două secole, misionarul catolic Marco Bandini scria despre păcura de la Lucăceşti, iar la începutul sec. al XVIII-lea Dimitrie Cantemir cunoştea existenţa fîntînilor de păcură la Moineşti [9]. În anul 1849 existau în ţinutul Bacău 465 de gropi sau fîntîni de păcură, cele mai multe la Moineşti şi Lucăceşti [10].

Comerţul local pe teritoriul fostului ţinut Bacău s-a dezvoltat pe măsura dezvoltării pieţei interne a Moldovei. În a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, şi mai ales în prima jumătate a secolului următor, în oraşele şi tîrgurile ţinutului Bacău s-a dezvoltat o puternică pătură de negustori, în majoritate pămînteni. Din catagrafiile timpului cunoaştem că în Bacău, Moineşti, Tg. Ocna şi Căiuţi îşi desfăşurau activitatea comercială 32 negustori în 1774, 70 în 1820 şi 212 în 1831. Toţi aceştia practicau 20 ramuri de negoţ, cei mai numeroşi fiind bacalii, precupeţii, crîşmarii, rachierii, bogasierii şi chitarii [11]. Din dorinţa de a obţine unele privilegii fiscale şi judecătoreşti, numeroşi negustori — ca şi meşteşugari, de altfel — cereau şi deveneau sudiţi, adică supuşi austrieci, francezi, prusaci, ruşi şi englezi. În anul 1832, de exemplu, din totalul de cca. 212 negustori, un număr de 155 erau sub protecţia consulatelor străine din Iaşi [12].

În cele patru tîrguri ale ţinutului se practica un comerţ permanent, în dughene, şi un comerţ periodic, cu ocazia iarmaroacelor şi a zilelor de

7 *Ibidem,* p. 264-265.
8 Th. Codrescu, *Uricariul,* vol. VII, Iaşi 1886, p. 241 şi urm.
9 *Istoria României,* vol. III, Ed. Acad. R.P.R., Buc. 1964, p. 49.
10 I. Murariu, *Unele aspecte* (...), p. 265.
11 Idem, *Dezvoltarea păturii negustoreşti în Moldova între anii 1774 şi 1829,* în *Studii şi cercetări ştiinţifice* (seria istorie-filologie), Inst. Ped. Bacău, 1974, anexele nr. 1, 2 şi 3.
12 *Ibidem,* anexa nr. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tîrg săptămînale. În anul 1830 existau 336 negustori şi meşteşugari [13] (vezi anexa) care reprezentau vreo 15% din totalul populaţiei urbane [14]. Între negustori predominau crîşmarii, bacalii, bogasierii şi precupeţii, iar între meşteşugari ciubotarii, croitorii, cojocarii şi tălpălarii. Cei mai mulţi negustori şi meşteşugari (51% din total) îşi desfăşurau activitatea în Bacău. Într-un număr mai mic se aflau în Tg. Ocna (34%), Moineşti (9,5%) şi Căiuţi (4,7%).

La *tîrgurile săptămînale* se adunau numeroşi negustori şi ţărani din împrejurimi pentru a oferi cumpărătorilor felurite mărfuri. Spre deosebire de aceste tîrguri, care erau organizate pentru a satisface necesităţile imediate ale oraşului sau tîrgului respectiv, *iarmaroacele* aveau o arie mult mai mare de activitate. Ele se ţineau de 2—12 ori pe an, la diferite sărbători religioase, dar numai în acele localităţi urbane sau rurale care se bucurau de acest privilegiu din partea domniei. În perioada de care ne ocupăm, mulţi boieri din Moldova au obţinut dreptul de a organiza iarmaroace pe moşiile lor. Acestea le aduceau anumite venituri băneşti din vînzarea animalelor ţăranilor — venituri ce se numeau *mortasipie* — precum şi posibilitatea de a vinde, pe loc, produsele proprii de pe moşii. În ţinutul Bacău s-au înfiinţat iarmaroace la Blăgeşti în anul 1814 [15], la Fîntînele în 1816 [16], la Căiuţi în 1818 [17] şi la Rădiana în 1819 [18].

La iarmaroace veneau negustori români de la distanţe tot mai mari, nu numai din Moldova, dar şi din Ţara Românească şi Transilvania, contribuind, către mijlocul sec. al XIX-lea, la contopirea numeroaselor pieţe locale într-una singură, naţională.

Dezvoltarea comerţului a fost însoţită şi de o anumită dezvoltare a *căilor şi mijloacelor de transport.* În primii ani ai sec. al XIX-lea ţăranii din 38 de sate ale ţinutului Bacău practicau cărăuşia, alături de agricultură [19]. Ei transportau la Galaţi furnituri şi cherestea pentru Poartă, la Sculeni, pe Prut, sare şi vin pentru Rusia, iar în numeroase localităţi ale Moldovei sare şi păcură pentru trebuinţele locuitorilor.

*

În urma celor arătate pînă aici putem trage concluzia că în fostul ţinut Bacău — ca şi în întreaga Moldovă — prima jumătate a sec. al

13 Arh. St. Iaşi, *Litere*, D/55.

14 Cam tot atunci, în 1832, în cele patru oraşe şi tîrguri trăiau 2166 familii (Ecaterina Negruţi-Munteanu, *Date noi privind structura demografică a tîrgurilor şi oraşelor moldoveneşti la 1832*, în *Populaţie şi societate*, vol. I, Ed. *Dacia*, Cluj, 1972, anexa 1). La această cifră i-am raportat pe cei 336 negustori şi meşteşugari.

15 *Documente privitoare la istoria economică a României. Oraşe şi tîrguri.* Moldova, seria A, vol. II, p. 65.

16 Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 1009/20.

17 *Doc. priv. la ist. econ. a României* (...), p. 72.

18 N. Iorga, *Istoria comerţului românesc (epoca mai nouă)*, Buc., 1925, p. 126.

19 Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iaşi 1886, p. 241 şi urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

XIX-lea constituie o perioadă de dezvoltare continuă a forţelor de producţie şi de afirmare a unor noi forţe sociale, purtătoare a ideilor de progres economic, de unitate şi independenţă naţională.

L'ÉCONOMIE DE LA RÉGION DE BACĂU DANS LA PREMIÈRE MOITIÉ DU XIX-E SIÈCLE

Résumé

Tout en employant des documents d'archives, des statistiques, des recensements etc., l'auteur analyse, dans cet article, l'agriculture, l'élevage, les métiers, l'exploitation des richesses du sous-sol, le commerce et les transports de la région de Bacău dans cette période de transition du féodalisme au capitalisme.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXĂ

Numărul negustorilor şi meşteşugarilor din oraşele şi tîrgurile ţinutului Bacău în anul 1830 [1]

Nr. crt.	Denumirea negustorilor şi meşteşugarilor	Oraşul sau tîrgul [2]				Total pe ţinut
		Bacău	Tg. Ocna	Moineşti	Căiuţul	
1.	Bogasieri *	7	6	3	—	16
2.	Cavafi *	5	3	—	—	8
3.	Braşoveni *	2	2	—	—	4
4.	Bacali *	26	16	2	—	44
5.	Curelari **	2	1	—	—	3
6.	Blănari **	3	3	1	—	7
7.	Abageri *	4	—	—	—	4
8.	Ciubotari **	25	—	4	—	29
9.	Croitori **	11	3	—	—	14
10.	Scaune de căsăpie *	4	—	—	—	4
11.	Cojocari **	11	2	3	—	16
12.	Tăbăcari **	6	—	—	—	6
13.	Pălărieri **	4	—	—	—	4
14.	Mungii **	1	1	—	—	2
15.	Boiangii **	1	1	1	—	3
16.	Crîşmari *	55	46	13	6	120
17.	Bărbieri **	—	3	1	—	4
18.	Pitari **	—	5	—	—	5
19.	Precupeţi *	—	6	4	—	10
20.	Păscari **	—	3	—	—	3
21.	Cafegii *	—	3	—	—	3
22.	Tălpălari **	—	11	—	—	11
23.	Alte bresle (isnafuri)	6	—	—	10	16
—	TOTAL	173	115	32	16	336

1. Arhivele statului, filiala Iaşi, *Litere*, D/55, f. 51-60 v.
2. Bacăul şi Tg. Ocna erau oraşe, iar celelalte erau tîrguri (vezi Ecaterina Negruţi, *Clasificarea localităţilor urbane din Moldova în prima jumătate a sec. al XIX-lea. Consideraţii demografice*, în Anuarul Inst. de ist. şi arheol. „A. D. Xenopol", Iaşi, XII, 1975, Ed. Acad. R.S.R., anexa nr. 1).

* = negustori.
** = meşteşugari.

GLOSAR

abăgeri = vînzători de abă (ţesătură groasă, din lînă).
bacali = negustori care vînd cu amănuntul diferite produse alimentare.
bogasieri = negustori de stofe şi pînzeturi.
cavafi = vînzători de încălţăminte de calitate inferioară.
mungii = fabricanţi sau vînzători de lumînări.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PROBLEMATICA FILOSOFIEI ISTORIEI LA VASILE PÂRVAN ȘI PRINCIPIILE ABORDĂRII EI

de VIRGIL CATARGIU

Gîndirea istoricului se conturează, într-o perioadă de profunde mutații pe planul meditației filosofice, în condițiile specializării reflecției filosofice, ale apariției unor noi discipline filosofice, ca, de pildă, a axiologiei și a praxiologiei, ale reluării și adîncirii cercetărilor de filosofia istoriei, etică, antropologie filosofică. Concepția sa asupra istoriei se reliefează într-o epocă de sfîșiere interioară a spiritului tradițional european *, în condițiile crizei sociale ce a zguduit Europa de după primul război mondial. În aceste condiții este firesc ca problematica gîndirii sale să nu se circumscrie riguros domeniului filosofiei istoriei. Evantaiul foarte larg de întrebări pe care și le pune și la care răspunde V. Pârvan antrenează o mulțime de discipline filosofice : ontologia, gnoseologia, metodologia, filosofia culturii, axiologia, antropologia filosofică, filosofia religiei, estetica, praxeologia, etica și o mulțime de discipline sociale înrudite cu filosofia : sociologia, etnologia, pedagogia și, bineînțeles, istoria. El aruncă numeroase punți de legătură între aceste domenii filosofice, care merg pînă la o interferență a acestora, subordonată ideii destinului uman și al creației sale.

Dimensiunile cugetării sale pot duce, în urma unei analize superficiale, la imaginea unui V. Pârvan — gînditor, eclectic. Impresia inițială de eclectism, la o cercetare mai aprofundată nu am putea spune că dispare cu desăvîrșire, dar se atenuează. Ea se datorează mai multor cauze — așa după cum am menționat — printre ele, problematicii abordate de istoric, o problematică ce se află la confluența a trei discipline : filosofia culturii, filosofia valorilor și filosofia istoriei. Primele două filosofii nu se pot constitui independent, nu e de conceput o teorie a culturii fără una a valorilor, datorită interdependenței dintre cultură și valoare. Ambele categorii aparțin și filosofiei istoriei. Explicarea structurii și esenței lor nu este posibilă fără urmărirea genezei lor istorice, fapt ce implică generalizări cu caracter istoriosofic. Dacă la aceste

* In acest sens ilustrativă este filosofia culturii și filosofia istoriei a lui Oswald Spengher, expusă în *Declinul Occidentului* (1918-1920).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

implicații adăugăm și pe cele de ordin antropologic și sociologic, ajungem la o imagine globală a universului gîndirii sale.

*
* *

Istoricul, arheologul și profesorul de mare prestigiu, care a exercitat o adevărată fascinație în epocă, era tulburat de o pustiitoare dramă a cunoașterii, de „chinul creării sub imperiul demonului lăuntric", de „marea suferință a exteriorizării ideii".

Păstrînd proporțiile, V. Pârvan poate fi apropiat de familia gînditorilor și literaților apăsați de drama căutării neliniștite, cum ar fi Socrate, Pascal, Kirkegaard, ca unul care a fost antrenat de suferințe fizice și de conștiință similare, preocupat de condiția umană, de temele existențialiste și etice.

V. Pârvan este o personalitate accentuată, intravertită, o fire exaltată și totodată anxioasă, o fire hiperperseverentă și, în același timp, contemplativă, de o mare forță emoțională, și evocatoare ; a fost o personalitate complexă, contradictorie, care a putut fi cunoscută în intimitatea ei de cîțiva prieteni și de un grup de învățăcei legați de magistru printr-o afinitate sufletească *.

Personalitatea gînditorului V. Pârvan ni s-a relevat într-o dublă postură. Mai întîi, el ne apare ca un metafizician prin excelență, în accepțiunea tradițională a termenului, dăruit cercetărilor sale, istorico-arheologice, un ins solitar neconformist, rupt de societate.

În al doilea rînd, intelectualul V. Pârvan este una dintre cele mai sensibile conștiințe pe care le-a avut poporul român în ceea ce privește problemele și confruntările istoriei sale, ale epocii contemporane și, în genere, ale umanității (așa cum remarca istoricul Stevens P. Gorhamn [1].

La V. Pârvan întîlnim un ascuțit conflict de idei. El compară lumea gîndurilor sale cu linia zimțuită și șerpuitoare a formelor de relief montane : „drumul gîndurilor mele — declară istoricul — urcă, apoi coboară din nou, și deodată, purtate pe aripile dorului după desăvîrșire, se aseamănă în îndreptarea lor spre cer cu urcușul pînă în nourii albi ai culmii cele mai înalte" [2].

---

* Totuși, și atunci cînd se cerea *„un don total de soi-même"* — relatează P. P. Panaitescu — simți că ceva, ce e mai bun, se rezervă, „se dèrobe" (P. P. Panaitescu, *Pagini de jurnal* (1921-1927), Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1974, p. 153).
„Pârvan — arată C. C. Giurescu — a reprezentat o sinteză unică, foarte rar întîlnită *erudit*, cu o documentare remarcabilă, investigînd exhaustiv problema de care se ocupă, *savant*, avînd darul sintezei și al construcției armonioase, *filosof*, punîndu-și problemele principale și permanente ale firei omenești, ale sensului vieții și ale devenirii, *literat*, știind să îmbrace gîndirea și simțirea lui — mai ales atunci cînd evoca pe marii înaintași sau marile fapte ale istoriei noastre într-un chip impresionant, în care căldura sentimentului se îmbina fericit cu frumusețea imaginilor și vigoarea cuvîntului" (C. C. Giurescu, *Amintiri*, vol. I, București, 1976, p. 133-134).

1 * * *, *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 310.

2 V. Pârvan, *Țara de Apus*, în *„Cele trei Crișuri"*, Oradea, 1923, nr. 4, p. 119.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Urmărind universul meditației sale filosofice, constatăm caracterul său plurivalent. Mai întîi, stoicismul reprezintă una dintre dominantele filosofiei sale. Această aderare a avut loc în virtutea unor imperative structurale, temperamentale. Stoicismul, tîrziu, reprezentat prin Marc Aureliu, căruia i-a închinat o monografie, constituie ceea ce am numi filosofia de preferință la V. Pârvan. Această filosofie se resimte îndeosebi în concepția sa etică. V. Pârvan a cunoscut foarte bine filosofia antică, dovadă fiind monografia sa asupra lui Marc Aureliu, îndeosebi capitolul al IV-lea al acesteia, apoi, ciclul său de prelegeri în cadrul Universității populare de la Vălenii de Munte, unde expune în august 1909, așa după cum îi comunică lui N. Iorga, „Istoria filosofiei grecești în dezvoltarea celor patru secole mai însemnate : platonică, aristotelică, epicuriană și stoică" [3]. Despre forța evocatoare a acestor expuneri și despre conferențiar, Emanoil Bucuța își amintește : „...Lumea și gîndul elineac păreau lîngă noi, vii încă, numai că pe alt plan. Nimeni n-ar fi ghicit în învietorul lor un istoric" [4].

„S-au căutat gîndirii lui V. Pârvan — arăta elevul său Radu Vulpe — filiații în diferitele curente filosofice care în vremea sa agitau intelectualitatea burgheză din Europa și cu deosebire din Germania, unde el își făcuse strălucitele studii. Fără îndoială, tînărul istoric român de atunci n-a rămas străin de acele curente, dar, pentru a înțelege întreaga sa gîndire și elementele ei originale, e nevoie să-l confruntăm cu filosofii antichității, pe care, din necesitatea propriei lui pregătiri ca istoric, i-a studiat profund și cu pasiune. Cu deosebire nu trebuie să neglijăm puternica impresie pe care a produs-o asupra sa stoicismul și nici adeziunea sa la etica raționalistă a acestei doctrine, care, curățată de balastul său idealist, reprezintă un fenomen pozitiv în evoluția gîndirii umane" [5]. Metafizica, etica stoică constituie una din sursele inspirației sale filosofice. Ceea ce vrem să subliniem de la început este atitudinea critică, selectivă, de care dă dovadă V. Pârvan în aprecierea și asimilarea acestei filosofii. După el „Metafizica... stoică era un amestec ciudat de concepții materialiste și teologice" [6]. Unitatea evidentă a universului, constată V. Pârvan, „Zenon o caută în focul lui Heraclit (deosebit de cel pămîntesc, și de acela numit πνευμα , alther, suflare caldă, aeriană)". Istoricul remarcă alunecarea evidentă spre misticism în accepția pe care o acordă stoicii acestui principiu : „Această forță dă lumii viața, pătrunzînd-o precum sufletul pătrunde în corpul omului. Cauza primară a universului — sufletul său — e astfel în același timp spiritul, inteligența, providența și soarta lumii : aceasta nu e decît o manifestare externă — corporală, mijlocit — divină, *temporară,* a forței originare, adică a divinității externe și imutabile. Puntea de trecere la sistemul

3 V. Pârvan, *Corespondență și acte*, Ediție îngrijită, cu introducere, note și indice de Al. Zub, București, Ed. Minerva, 1973, p. 77.
4 Em. Bucuța, *Vasile Pârvan al amintirii*, în „Gîndirea", VII, 1927, p. 209.
5 Radu Vulpe, *Notă biografică*, (p. 9-22) și *Prefață* (p. 23-30) la *Dacia...* de V. Pârvan, ediția a IV-a, Ed. științifică, București, 1967, p. 17.
6 V. Pârvan, *M. Aurelius Caesar și L. Aurelius Commodus. Studiu istoric*, „Minerva", București, 1909, p. 96.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

teologic despre lume e acum evidentă" [7] — constată V. Pârvan. În ceea ce privește interesul față de etica stoică manifestat de istoricul nostru, de asemenea, remarcăm o apreciere nuanțată, într-o corespondență cu Marion Simionescu-Rîmniceanu, executorul său testamentar. „Ce ai vrea tu să ai — răspunde V. Pârvan la o serie de reproșuri ale prietenului său în legătură cu cartea sa despre Marc Aureliu — a fost deja făcut de Renan (Marc Aurèle et la fin du monde antique, Paris, 1888, n.n.). Și te rog nu protesta la auzul numelui lui, căci *Marc-Aurèle* a lui este una dintre cele mai spirituale cărți ce le-a scris el !... în lucrare nu voi vorbi în chip deosebit de filosofia stoică, așa precum îmi ceri tu...

Pe de altă parte, filosofia aceasta i-a fost lui Marcus — ca împărat — nu o forță propulsoare pozitivă, ci o inhibiție, un antidot, fatalism și

Filosofia stoică avea, firește, și o parte activă în morala ei, „aseliniște sufletească la toate manifestările soartei...
mănătoare cu cea creștină" [8].

Ca și A. D. Xenopol, V. Pârvan studiază în Germania. Faptul i-a determinat — așa cum arată Radu Vulpe — pe unii exegeți să limiteze istoriosofia lui V. Pârvan la receptarea filosofiei vieții a lui Dilthey și curentelor neokantiene și neohegeliene. Desigur, V. Pârvan nu a rămas străin la mediul cultural și filosofic al epocii. El cunoștea bine și filosofia modernă și cea contemporană lui. Cunoștea kantianismul și neokantianismul, filosofia vieții și a culturii. El se arată nemulțumit de Lamprecht și Simmel. Ca și A. D. Xenopol, V. Pârvan este încîntat de istoriografia critică a lui Ranke și Mommsen. Cunoștea neospiritualismul francez și gîndirea lui Durkheim prin intermediul prietenului său de la Berlin și de mai tîrziu, Dimitrie Gusti *.

După noi, similitudinile în istoria gîndirii filosofice nu înseamnă în mod automat influențe. Dacă am avea în vedere numai cîteva idei principale și expresia formală, atunci mai curînd se poate avansa supoziția unei apropieri posibile între istoriosofia lui V. Pârvan și filosofia lui Bergson. Două aspecte sînt apropiate în concepțiile celor doi gînditori : a) încercarea de depășire a opoziției materie-spirit ; b) rolul intuiției în cunoaștere.

Referitor la influențele suferite în timpul studiilor în străinătate, considerăm a fi demn de reținut, căci ilustrează ascuțitul spirit critic de care a dat dovadă V. Pârvan, răspunsul la o scrisoare a prietenului său Marin Simionescu din 17 august 1919 : „Mă întrebi ce citesc ?... apoi Simmel ; *die Probleme der Geschichtsphilosophie* — știi tu, formule și iar formule, de ți se face negru înaintea ochilor, și cînd rezumezi găsești o banalitate pe care tu demult o știai. Mai interesant e *Lamprecht Modrene Geschichtwissenschaft* (noua ediție a Vortragurilor lui de acum 5 ani la New-York). Lamprecht are un alt păcat : e pedant

7 Ibidem, p. 97.
8 V. Pârvan, *Corespondență*, p. 382-383.
* Nu putem fi de acord cu opinia lui N. Bagdasar : „Cultura lui filosofică era extrem de redusă și putem spune că de filosofia modernă și contemporană era străin" (N. Bagdasar, *Vasile Pârvan*, în Istoria filosofiei românești, București, 1940, p. 352.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și pretențios ; la fiecare pas te pălește în cap" „eu am dres, am făcut" ; „Burckhardt a făcut ceva, să vedeți însă ce pot eu în a mea *Deutsche Geschichte*"... asta mă scîrbește din cale afară" [9].

Dacă avem în vedere aspectul formal al titlului volumului, sub care grupează V. Pârvan problematica de bază a concepției sale, *Idei și forme istorice*, ne delimitează influențele suferite de filosoful român al istoriei, ca avînd punctul de plecare în idealismul obiectiv al lui Platon și Hegel iar cel terminus în morfologia culturii a lui Spengler.

Conform convingerii noastre, ecourile unor doctrine și orientări antice, moderne și contemporane se grefează la gînditorul nostru pe o dominantă specifică spiritualității românești, pe ceea ce numim elementul cosmic, onduliform și ritmic, dominantă care dă o notă particulară filosofiei istoriei la V. Pârvan și reprezintă anticiparea lui Lucian Blaga în cultura noastră *.

Personalitatea gînditorului V. Pârvan se înscrie profund în tradițiile gîndirii românești alături de Dimitrie Cantemir, I. Eliade Rădulescu, Bogdan P. Hașdeu și, parțial, alături de Vasile Conta, A. D. Xenopol, C. Rădulescu-Motru și Nicolae Iorga.

Viziunea istoricului se caracterizează prin acea trăsătură specifică etosului românesc de cumpănită judecată, de înțelepciune și echilibru, de luare în considerație a tuturor aspectelor vieții și realității *. Căci „nu din înrîuriri străine, ci din ce are mai adînc în firea lui poporul nostru își trăgea" istoricul „înfățișarea aceasta a sufletului" [10].

* * *

Aspectele contradictorii ale cugetării sale, caracterul întrucîtva nebulos și imperfect elaborat al conceptelor folosite, faptul că „opera filo-

9 V. Pârvan, *Corespondență*, p. 393.
Un alt exemplu de echilibru, rafinat gust estetic și spirit critic îl constituie atitudinea sa față de romanul *Ion* al lui Liviu Rebreanu. Cu toate că V. Pârvan fusese colaborator la „Semănătorul", și prețuise foarte mult proza semănătoristă a lui Sandu Aldea, unul din prietenii săi, el a fost entuziasmat de creația lui Rebreanu. În timp ce N. Iorga a fulgerat împotriva romanului Ion și cu toate că V. Pârvan mai păstra urmele unei viziuni romantice asupra satului și țăranului, el. în calitate de secretar al Academiei, își mărturisește astfel admirația : „Iubite Domnule Rebreanu. Am citit opera d-tale pagină cu pagină. Este una din creațiile cele mai puternice pe care le-a dat literatura noastră în ultimele două decenii. Sobrietatea, obiectivitatea și sinteza monumentală a inspirației — linia larg comprehensivă a compoziției — dispoziția de suflet domnitor melancolică (aproape primitiv-antică) a întîmplărilor și soartei omenești — dau operei d-tale caracterul și valoarea artistică general omenească, care asigură trăinicia peste orice fel de contingențe contemporane. Îmi voi face o datorie de a susține romanul d-tale la maiu viitor pentru un important premiu al Academiei Române". V. Pârvan, *Corespondență*, p. 213).

* „Pârvan — spune G. Călinescu — deschidea drumul la categoriile abisale ale lui Lucian Blaga. *(Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, București, 1941, p. 863).

* Vezi caracterizarea spiritualității românești, în vol. *Logos și ethos* de Ath. Joja, Ed. Academiei, București, 1967.

10 V. Pârvan, *Memoriale*, Cultura Națională, București, 1923, p. 89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sofului este fixată în limitele activității profesorului" de istorie, în limitele unor lecții inaugurale sau discursuri academice fac, așa cum remarca T. Vianu, să nu găsim „într-însa expunerea unei doctrine în forma în care ea însăși s-a dezvoltat în mintea cercetătorului" [11].

Aceste fapte ne determină să prezentăm doctrina gînditorului, așa cum s-a cristalizat aceasta în mintea sa.

Ne propunem să depășim, pe de o parte, impresia de eclectism și sentimentul de derută pe care le-au *încercat* unii exegeți ai gîndirii istoricului, pe de altă parte, tonul apologetic al altora.

În aprecierea presonalității filosofului ținem seamă și de faptul că V. Pârvan a cultivat o atitudine de însingurare, că a fost singuratec nu numai temperamental. Sublimul aspirațiilor sale a determinat imposibilitatea integrării istoricului în societatea vremii. El a făcut parte din acei „oameni singuratici, luptînd înainte de toate pentru clarificarea propriului lor suflet, care tocmai nu-și găsește ritmul armonios în lumea

---

11 T. Vianu, *Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței*, în *Scriitori români*, vol. III, Ed. Minerva, București, 1971, p. 102. Atitudinea lui T. Vianu față de personalitatea lui V. Pârvan este contradictorie. Într-o scrisoare din 9 septembrie 1925 tînărul Vianu se mărturisea savantului : „rarele ocazii în care îmi este dat să vă văd sînt pentru mine și ocazii de deosebită confortare sufletească" (V. Pârvan, *Corespondență*, p. 306). În anul 1927, anul morții istoricului, T. Vianu îi dedică studiul elogios *Vasile Pârvan și concepția tragică a existenței*, în care se face ecoul tinerei generații ce a văzut în personalitatea magistrului germenii unei noi spiritualități. „Zguduind sufletele — își încheie T. Vianu studiul — el spera să le înroleze în armata spiritului, și pentru a obține numai devotamentul lor absolut el nu le făgăduia nici fericirea ușoară de aici, nici nesfîrșita beatitudine de dincolo. Pentru a ilustra această învățătură ne-a oferit pilda sa. Soldat nerăsplătit el însuși a urmărit victoria spiritului pînă la punctul în care sărmana sa limită materială, pricina atîtor dureri pentru sufletul său doritor de întrepătrundere iubitoare cu oamenii s-a dezlegat și s-a risipit" (T. Vianu, *op. cit.*, p. 121). Cu prilejul comemorării de către Academie în 1967 a 75 de ani de la naștere și a 30 de ani de la moartea prematură a savantului, T. Vianu maturul explică adeziunea tînărului față de etica și activismul concepției istoricului. Totodată, apreciază că teoria istoriei la V. Pârvan a împărtășit soarta tragică a „speculației filosofice care manevrînd concepte imperfect elaborate și smulgîndu-se cu grabă de pe terenul faptelor, zboară în azurul ipotezelor incontrolabile. Mi-e teamă că acesta a fost adeseori cazul filosofiei istoriei a lui Pârvan" (T. Vianu, *Vasile Pârvan*, în *Scriitori români*, p. 125). În continuare criticul se gîndește „cu emoție la destinul învățaților cărora drumul lung al posterității li se deschide nu prin orgoliul lor, ci prin poarta îngustă a cercetării modeste, atente și exacte", (op. cit., p. 126). Pentru a ilustra ideea, criticul arată că istoricului i-a scăpat „o mărturisire : a fi observat este o nemurire în miniatură".
Facem precizarea că această reflecție are în vedere întreaga condiție umană. „Mărturisirea" întregită sună astfel : „Omul ține să fie văzut, e de altfel un instinct derivat din însăși dorința noastră de nemurire ; a fi observat este o nemurire în miniatură" (V. Pârvan, *Memoriale*, p. 11). Alte „mărturisiri" din același memorial ne întregesc părerea istoricului despre vanitate : „Începutul vanității omenești stă în această iluzie despre perenitatea amintirii, renumelui gloriei" (op. cit., p 40).
„Ai fi cunoscut" este după V. Pârvan suprema dorință a vanității omenești, cu orice preț, chiar herostratic. A urca treptele sociale, a deveni din sclav, liber, din liber, cavaler, senator, împărat, suprema satisfacție pentru care se pot face crime, se pot zdrobi suflete cu milioanele..." (op. cit., p. 42).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

contemporană cu ei" [12]. De aceea am ajuns la convingerea că în toate referinţele sale, în toate panegiricurile scrise sau susţinute, Vasile Pârvan, indiferent despre ce sau cine ar vorbi sau scrie, vorbeşte despre sine. Avînd în vedere că V. Pârvan a fost conştient de întreg dramatismul existenţei sale, că a fost un înstrăinat în lumea sa, am ajuns la ideea apropierii sale de lumea noastră prin nobilele sale aspiraţii şi îndemnuri. Cheia acestei înţelegeri ne-o oferă chiar istoricul, atunci cînd ne face următoarea confidenţă : „Opera de purificare ce ne cade nouă, generaţiei actuale, e cu totul ingrată. Nouă ni se cere sacrificarea însăşi a sufletului nostru ; noi nu vom putea face nimic complet, ci de abia vom curăţi drumul pentru alţii. Cei ce vor veni după noi ne vor amesteca în acelaşi primitivism cu cel al societăţii în care trăim şi nici nu vor bănui tragedia de precursori, chinuiţi, batjocoriţi, trădaţi care au fost în noi" [13].

În asimilarea moştenirii filosofice a gînditorului V. Pârvan trebuie utilizat principiul enunţat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu conform căruia : „în aprecierea culturii, trebuie să avem în vedere condiţiile social-istorice concrete în care a fost făurită, caracteristicile etapei respective, cerinţele dezvoltării societăţii, interesele fundamentale ale celor ce muncesc" [14].

Un alt principiu metodologic pe care îl avem în vedere este ideea că universul meditaţiei sale nu poate fi surprins complet într-o formulă. Am ţinut seama de precizările istoricului după care : sufletul omului nu se poate tăia în felii : sentiment, voinţă, raţiune" că „societatea omenească nu se poate despărţi perfect limpede în individ şi colectivitate, ci cele două forme de a exista se pătrund şi influenţează reciproc", că „ceea ce e vechi şi ceea ce e nou în gîndul omenesc genial nu se poate niciodată desăvîrşi, separa..." [15]. Felul în care şi-a conceput scrierile, îndeosebi cele neistorice, comportă concomitent mai multe semnificaţii. Opera sa nu se supune unor simplificări dogmatice, unor clişee ; ea refuză eticheta „materialistă" sau „idealistă", în care diferenţierile şi disocierile, nuanţele şi semnificaţiile nobile, valorile şi permanenţele se pierd sub imperiul unor logici dihotomice, sărăcind-o de ceea ce înseamnă autenticitate, viaţă, valoare, aspecte la care istoricul ţinea cel mai mult.

În valorificarea filosofiei istoriei la V. Pârvan, considerăm necesar să pornim de la poziţia de principiu a ontologiei sale, cunoscut fiind principiul marxist după care problemele de ontologie ne oferă o perspectivă generală pentru rezolvarea unitară a celorlalte probleme filosofice.

Faptul că Vasile Pârvan îmbină raţionalitatea ordonatoare şi severă a spiritului ştiinţific cu lirismul, intuiţia artistică cu fantezia, constituie o altă concluzie a noastră. Tendinţe exclusiviste, raţionamentul discursiv şi obiectivitatea rece sînt amendate şi ameliorate pe parcurs cu

12 V. Pârvan, *Idei şi forme istorice*, Ed. „Cartea Românească", Bucureşti, 1920, p. 146.
13 *Ibidem*, p. 22.
14 Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste*, vol. III, Ed. politică, Bucureşti, 1969, p. 665.
15 V. Pârvan, *Idei*, p. 179.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

numeroase reveniri şi completări, prin angajarea şi participarea lirică a istoricului, prin rectificările şi valorizările sale. Căutarea înfrigurată şi soluţiile în aparenţă contradictorii ne pun în faţa unei adevărate odisei a spiritului lui V. Pârvan. Dificultatea urmăririi meandrelor gîndului filosofic este recompensată de sinceritatea şi autenticitatea lui şi de mesajul etic şi umanist al actului de cunoaştere istorică.

Răpit activităţii sale prodigioase la 45 de ani neîmpliniţi, opera istoricului şi gînditorului nu se prezintă ca ceva încheiat, încununat, aşa cum a dorit autorul. Moartea prematură şi neaşteptată a savantului a împiedicat sporul de întregime realizat pe parcursul unei vieţi de circa 70 de ani de care au beneficat A. D. Xenopol şi N. Iorga. Este o concepţie istorică în reconstituire, nu integral precizată, dar, care, în urma unei analize reluate îşi arată principalele contururi şi articulaţii.

Dificultăţile pe care le întîmpină un cercetător ce-şi propune valorificarea filosofiei unor gînditori ambigui sînt multiple şi greu de depăşit.

Un efort de sistematizare ne propunem în studiul de faţă în care analizăm o filosofie a contradicţiilor. Acest aspect a fost reliefat de N. Bagdasar [16].

Într-adevăr, în concepţia lui V. Pârvan fuzionează profund şi unitar, tendinţe şi aspecte contradictorii. La cele amintite de N. Bagdasar mai adăugăm :

— Oscilaţia între un sentiment tragic al vieţii şi manifestarea viguroasă a optimismului istoric ;

— Opoziţia raţiune-intuiţie în cunoştinţa de tip istoric ;

— Afirmarea, pe de o parte, a imanenţei lumii ideilor şi valorilor, pe de altă parte, a transcendenţei lor ; contradicţia între subiectivizarea valorilor şi existenţa lor supraistorică ;

— Contradicţia între rolul acordat maselor şi cel al personalităţilor ;

— Condamnarea capitalismului şi negarea revoluţiei sociale ;

— Critica religiei, şi totodată, acceptarea eticii creştine ;

— Afirmarea unui determinism riguros ce neagă întîmplarea, fatalismul şi afirmarea rolului iniţiativei şi acţiunii omului ca factor demiurgic ; conflictul între voluntarism şi fatalism.

Desigur, cititorul neavizat încearcă un sentiment de derută, atunci cînd urmăreşte labirintul ideilor sale, deoarece acestea se prezintă ca o continuă pendulare între două extreme. Însuşi V. Pârvan, neavînd măsura puterilor sale, declara că „Imensa mulţime — oameni simpli ca şi cei geniali — oscilează între conştiinţa de sine exagerată pînă la egola-

16 „Din expunerea făcută pînă acum — asupra filosofiei istoriei lui V. Pârvan arată N. Bagdasar — s-a observat ce dificultăţi ne pîndesc cînd este vorba de diferitele categorii de ritmuri la Pârvan. Şi aceste dificultăţi poate că nu sînt de neînvins. Sînt altele care se înfăţişează deschis ca insurmontabile : anume conflictul dintre idealismul subiectiv, pe care Pârvan îl enunţă şi-l afirmă categoric pe de o parte, şi antologismul lui energetist pe care-l enunţă şi afirmă tot aşa de categoric pe de altă parte. Dar să vedem mai îndeaproape în ce constă acest conflict iremediabil din concepţia lui V. Pârvan... Nu este mai puţin adevărat că pentru cititorul neavizat ideile acestea contradictorii de la baza concepţiei lui Pârvan consituie o mare dificultate" (N. Bagdasar, *op. cit.*, p. 368-369).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trie și scepticismul de sine dus pînă la totala negare a propriei personalități", și, în continuare, „față de propriul suflet — cunoaște-te pe tine însuți" al lui Socrate — prea puțini oameni au adevărata măsură a puterilor lor" [17]. Aceste declarații pot fi folosite ca principii metodologice în abordarea operei sale. Ținînd seama de pendularea sa între materialism și spiritualism, ateism, panteism și idealism obiectiv, fatalism și voluntarism, noi căutăm să relevăm ceea ce este dominant în concepția sa.

Dominantă în filosofia sa nu este contradicția — așa după cum a apreciat N. Bagdasar. Dominanta istoriosofiei sale este nevoia de echilibru, fuga de soluții extreme, aspirația către integralism — așa cum sperăm să rezulte din lucrarea noastră.

Istoriosofia lui V. Pârvan este complexă, plină de contradicții, dar sub aceste contradicții există o linie fundamentală ce rezultă din pregătirea și vocația științifică a istoricului, V. Pârvan și-a manifestat încrederea în progresul omenirii, a luptat pentru valorile perene „general-umane", ale culturii și civilizației. Încrederea sa în om și în viață ne-o dăruie în pagini de vibrant umanism în accepția sa clasică. Savantul s-a apropiat de înțelegerea specificului cunoașterii istorice. A afirmat teza determinismului istoric și a unei dialectici a istoriei. Ideile sale se opun, se interferează, se substituie în funcție de actul devenirii istorice. Ca și A. D. Xenopol el nu este de acord cu extrapolarea ilicită a unor legi din domeniul științelor naturii în istorie și demonstrează că istoria este o știință a individualului. Idei și teze de reală valoare științifică și filosofică, caracterizează istoriosofia sa pe care o numește „concepție real-idealistă asupra lumii și vieții" [18].

În pofida unor ambiguități, contradicții, concepția sa constituie o contribuție remarcabilă la dezvoltarea istoriosofiei românești. Ea comportă două principale funcții. O funcție de epistemologie și metodologie a științelor istorice, și o funcție de concepție, de amplă sinteză asupra existenței, în genere, asupra devenirii istorice ca, proces obiectiv, în special. Ambele funcții se întîlnesc într-un cald elogiu adus creativității umane, ele au ca finalitate înnobilarea existenței noastre.

*
* *

Miezul cugetării istoricului a avut un slab ecou în lumea în care a trăit. Din opera sa cu caracter filosofic s-au făcut resimțite, în epocă, tocmai unele aspecte dintre cele mai neizbutite. Se întîmplă un fapt paradoxal la prima vedere. De abia în epoca actuală — cînd noi ne-am întors la om — isotriosofia umanistă a lui V. Pârvan vine în întîmpinarea noastră prin rolul acordat subiectului cunoscător, omului — ființă creatoare de valori.

---

17 V. Pârvan, *Memoriale*, p. 60.

18 V. Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii sociale, contemporane*, extras, București, 1919, p. 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dominanta concepție a lui V. Pârvan este fuga de unilateralitate, echilibrul între extreme, luarea în considerare a tuturor factorilor și unghiurilor de vedere, un ascuțit spirit critic. Referindu-se la metoda experimentală, autorul spune că „introdusă pînă și în științele spirituale, a dus la diferite specii de monisme contemporane, toate deopotrivă de unilaterale în înțelegerea legăturilor dintre lume și om“ [19]. Pentru el, problema fundamentală a filosofiei nu se pune sub forma unei disjuncții : „materie sau conștiință“, ci a unei conjuncții „materie și conștiință“ ; pentru ilustrul istoric, natura valorii nu se pune sub forma „valoarea este obiectivă sau subiectivă“,

La V. Pârvan armonizarea pozițiilor extreme nu se realizează prin însumare, ci printr-o autentică sinteză totalizatoare, într-o interpretare unitară și dialectică a întregii lumi fizice, biologice și social-umane, în schița de sistem filosofic holist-diacronică a întregii realități pe care ne-o oferă.

Cu toate că V. Pârvan nu a folosit principiile materialismului istoric și îndeosebi criteriul rolului hotărîtor al modului de producție, el a reușit să ofere și să adîncească cadrul general al etnogenezei poporului român.

Desigur, acest rezultat strălucit obținut pe linia reconstituirii adevărului istoric se datorează și idealurilor umaniste și democratice de care a fost animat ilustrul istoric. V. Pârvan depășește istoria factologică, acumulativă și insistă pentru o istorie generalizatoare, cu metode de cercetare care înlocuiesc descriptivismul cu o optică preponderent-analitică. Lucrările sale (demonstrează că filosofia fertilizează cercetările de istorie, că marii istorici nu pot ignora natura teoretică a istoriei.

Istoricul V. Pârvan ocupă un loc important și, totodată, specific în filosifia istoriei românești. In comparație cu înaintașii (un Dimitrie Cantemir) și contemporanii săi (A. D. Xenopol și N. Iorga), la V. Pârvan întîlnim practic abordarea întregii problematici a acestei discipline. Dacă D. Cantemir este primul gînditor român care este totodată și filozof al istoriei și are merite care îl situează alături de Montesquieu și Vico, V. Pârvan este istoricul român care abordează întreaga problemtică a acestei discipline. (Este adevărat că nu o face sistematic, explicit și într-un limbaj adecvat). El tratează, succesiv sau simultan, probleme ce se circumscriu unei sfere foarte largi cum sînt : ontologia și epistemologia istoriei, valorile istorice, motodologia cercetării istorice, obiectul istoriei și raportul ei cu alte discipline, problema dacă istoria este sau nu o știință de legi etc.

Cu toate că V. Pârvan tratează și pleacă de la o mare diversitate de probleme filosofice, de la o mulțime de aserțiuni care lasă o primă impresie de eterogen și eclectic, toate acestea se întîlnesc într-un întreg coerent capabil să cuprindă și să explice existența înconjurătoare și onticul uman, capabil să ofere un ideal și o etică de înaltă spiritualitate umanistă, contemporană nouă.

---

19 V. Pârvan, *Ideile fundamentale ale culturii...*, p. 26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Întemeierea opțiunii axiologice este fermă atașată valorilor de bine și frumos, moral și spiritual. Ea comportă o declarată funcție prospectivă de trasare a unui ideal uman de viață. Cu toate că opera sa conține cîteva apeluri la Rațiunea supremă, V. Pârvan nu diminuează ci, dimpotrivă, amplifică responsabilitatea individului, importanța inițiativei și rolului său.

Viziunea ontologică dinamică, încrederea în capacitatea spiritului uman de a cunoaște, lipsa repaosului în trăire și cugetare ilustrează căutarea gînditorului contemporan, în timp ce simetria schiței sale de construcție filosofică (de sistem), tendința de a efectua o amplă sinteză asupra realității, pornind de la deducerea integrală a existenței din conceptul de „Cosmos" — concept ce implică valențe mioritice — trădează un spirit de factură clasică și, totodată, sursa națională a inspirației sale.

Elementelor unei axiologii și a unei teorii a culturii, cuprinse în filosofia istoriei lui V. Pârvan, le sînt comune afirmarea distincției dintre creația umană și natură și convingerea că existența poate fi și trebuie modelată sub acțiunea subiectului, valorizator, a omului, ființa făuritoare de cultură, de valori. Întreaga construcție filozofică cu adîncile sale implicații într-o mulțime de domenii ale cugetării, este subordonată comunicării unui mesaj principal : o etică profund optimistă, umanistă și activistă. O etică care exprimă angajare și apartenență la epoca sa și la umanitate în general. Această construcție ,deci, nu are numai o funcție explicativă, interpretativă a lumii, ci și o finalitate etică am putea spune, o funcție prospectivă de trasare a unui ideal uman de viață.

LA PROBLÉMATIQUE DE LA PHILOSOPHIE DE L'HISTOIRE CHEZ VASILE PÂRVAN ET LES PRINCIPES DE SON APPROCHE

Résumé

Illustre archéologue et historien, Vasile Pârvan a réussi, dans des ouvrages d'ample résonnance *(Les Gètes*, 1926, *La Dacie*, 1928), à exprimer et à approfondir le cadre général de l'ethnogenèse du peuple roumain.

Par ses implications, ainsi que par une série d'écrits spéciaux, l'oeuvre de l'historien a une visible teinte philosophique : elle aborde une discipline philosophique qui généralise les données de l'histoire comme science et comme processus historique objectif — la philosophie de l'historire.

Malgré certaines ambiguïtés, contradictions et son caractère idéaliste prédominant, sa conception constitue une contribution remarquable au développement de la philosophie roumaine de l'histoire. Elle comporte deux fonctions principales : une fonction d'épistémologie et de méthodologie des sciences historiques et une fonction de conception, d'ample synthèse, sur l'existence, en général, et sur le devenir historique comme processus objectif, en spécial. Les deux fonctions se rencontrent dans un chaleureux hommage à la créativité humaine et ont comme finalité l'ennoblissement de notre existence.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Le penseur Vasile Pârvan nous offre, dans une forme poétique puissamment lyrique et musicale, une esquisse holisteécosmologique de l'univers, d'interprétation dialectique et unitaire du monde, y compris de la société, de l'homme et de son histoire. La philosophie de l'histoire, chez Vasile Pârvan, n'est pas saulement une somme de solutions au devenir de l'existence humaine, de l'histoire et de la possibilité de la connaissance historique : c'est, en même temps, vu une visible insatisfaction devant le présent du monde, une option sur la manière dont le monde devrait être.

La problématique de la philosophie de l'histoire chez Vasile Pârvan est complexe, pleine de contradictions, mais ces contradictions cachent une ligne fondamentale qui résulte de l'érudition et de la vocation scientifique de l'historien. Il a eu confiance au progrès de l'humanité, a milité pour les valeurs pérennes, „généralement humaines". de la culture et de la civilisation.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONSIDERAŢII ASUPRA TOPONIMULUI „PRISACA"

de MIRCEA STROIA

Ne-am propus în lucrare tratarea sensurilor sub care poate fi întîlnit acest toponim, atît pe teren cît şi în materialul bibliografic (S. Dragomir 1920, N. Drăganu 1933, M. M. Popp 1938, K. Horedt 1958, I. Iordan 1952 şi 1963 etc.).

Pornind de la înţelesul îndeobşte cunoscut al prisăcii, de *„loc în aer liber unde sînt aşezaţi stupii de albine"* [1], respectiv *„o aşezare veche în legătură cu creşterea albinelor"* [2], am constatat că el nu apare în ţinuturile transcarpatice, fiind dealtfel rar întîlnit şi în Oltenia (Fig. 1).

Este remarcabilă în schimb prezenţa anumitor sinonimii semantice, ca *stupină, stupchină, stupărie* [3], intrate în componenţa unor forme toponimice : *Stupina Călugărească, Stupeni* şi *Stupina* (Tulcea), *Stupărei* (Vîlcea), *Stupăreţul* (Măcin), *Stupca* (Suceava), *Stupina* (Constanţa şi Romanaţi), *Stupini* (Mureş) etc.

Comparînd cei doi termeni sinonimi, *stupină — prisacă,* se poate constata că primul este mai corect (cel puţin din punct de vedere etimologic), el avînd la bază radicalul „Stup" (înţelegînd construcţia împreună cu albinele constituite într-o familie [4]), în timp ce cel de al doilea *(„prisacă")* pare mai degrabă o construcţie străină, utilizată în acest sens (aşa cum o dovedesc documentele istorice) doar din secolul al XV-lea.

Acest sens al toponimului considerat, sinonim cu „stupina", este însă departe de a fi singurul (cum lăsa să se înţeleagă M. M. Popp în

---

1 Mara N. Popp (1938), *Drumuri şi ocupaţiuni vechi în ţările româneşti.* În B.S.G., tom. LVII, p. 282 ; Dicţionarul limbii române moderne (1936), Ed. Academiei R.P.R., p. 664 şi I. Iordan (1963), *Toponimia românească.* Ed. Academiei R.S.R., p. 96.

2 N. Iorga (1937), în : *Buletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale,* X, p. 25.

3 *Dicţionarul Enciclopedic Român* (1965), vol. III, p. 851 şi vol. IV, p. 531, consideră *prisaca* ca o formă regională a termenului *stupină,* dar cu acelaşi înţeles de *„loc unde se află amplasate familiile de albine împreună cu stupii respectivi".* (Motivul în plus de a considera „prisaca" o formă regională este faptul că în *Dicţionarul limbii române moderne* nu apare).

4 *Dicţionarul Enciclopedic Român,* vol. IV, p. 531.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

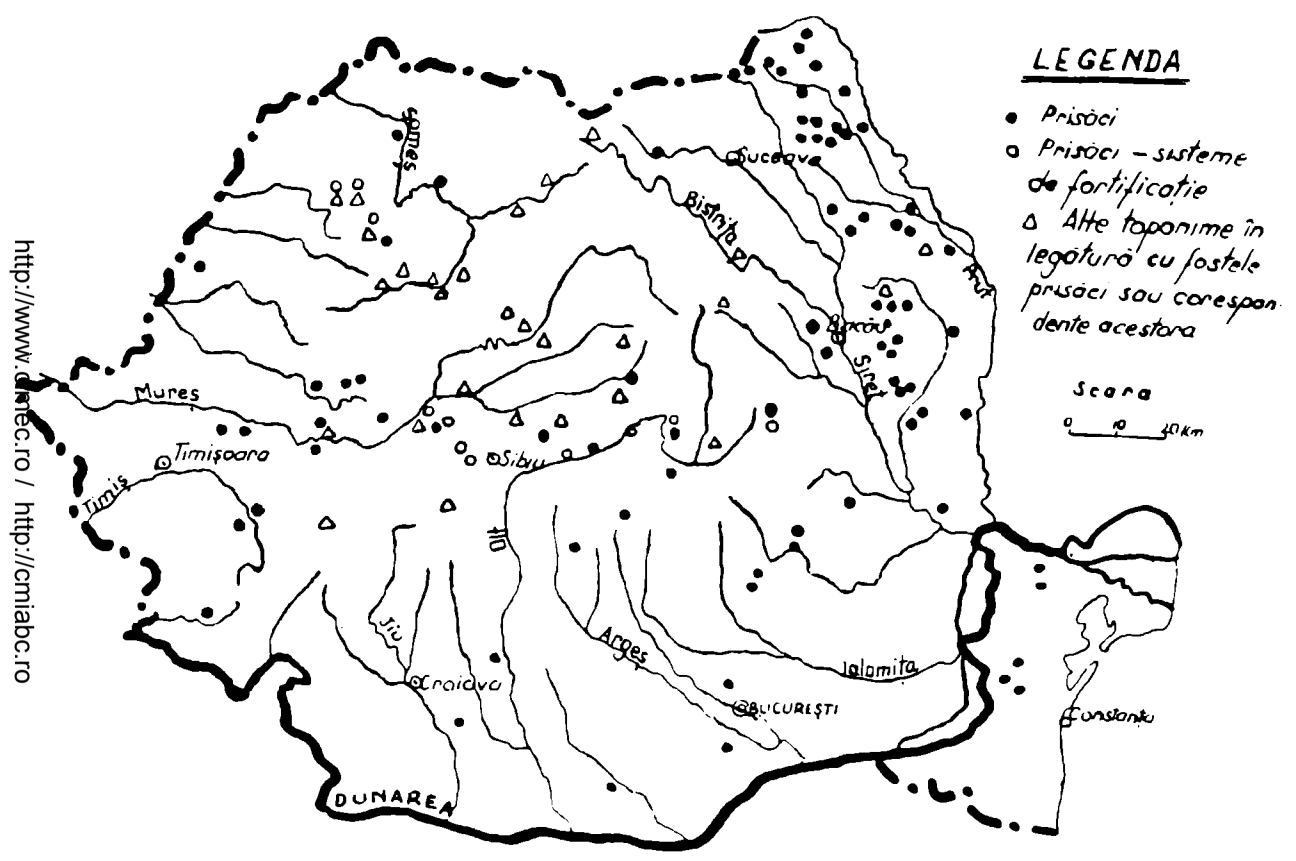

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1 Repartiția toponimelor legate de prisăci.

(articol citat), lucru pe care vom încerca să-l dovedim în cele ce urmează. Dealtfel, într-un material, N. Iorga (1937) — fapt relatat şi de I. Iordan (1952) — se referea şi la o altă semnificaţie a prisăcilor, aceea de *„întăriturі artificiale menite să completeze centura de păduri care înconjura teritoriul regelui cruciat"*, construite evident în scopul de apărare.

Iată deci două înţelesuri ale prisăcii, cel de *stupină* şi cel de *sistem de apărare*, între care la o primă vedere ar fi greu de stabilit vreo legătură. Este motivul pentru care am considerat ca binevenită o analiză ceva mai amănunţită a tuturor sensurilor sub care apare acest toponim (atît holocronic cît şi hologeic), nu înainte însă de a ne opri — atît cît considerăm necesar — asupra originii sale[5]. În legătură cu aceasta autorii consultaţi evidenţiază remarcabila vechime a termenului (fără a o putea stabili cu precizie), dar cu atestări documentare de-abia din sec. al XV-lea.

În urma consultării documentelor existente am constatat că forma atestării iniţiale nu este cea maghiară („gyepű" — în înţelesul de *gard viu, îngrăditură, tufiş*), aşa cum se specifica în unele materiale[6], ci una slavă, *„preseka"*, datată pentru prima oară într-un document din 1429[7] şi nu în 1496, cum greşit remarca Csánki (M. H. I, p. 39, 58). Mult mai tîrziu sînt amintite oiconimele *Pryzaka*, la 1598, în Caraş, *Pryzaka* la 1607 în Bihor[8], *Presaca de Secaş* la 1647[9] etc. În afara formei maghiare *(gyepű)* şi a celei slave *(preszeka, priseka)*, documentele medievale conservă ca sinonimii lat. *indagines* şi germanul *hägen (gehäge)*[10]. Etimologic forma slavă (singura păstrată pînă azi, însă românizată) are la origine un paleoslav (G. Alexis, O. Asbóth) sau poate chiar un paleobulgăresc (I. Melich), resp. vb. *prěsěşti preseko prěsěkati*, cu sensul de *„a tăia*[11], *a răzbate tăind"*, în care *pres-presek* este *„tăierea arborilor (sec. lat. secare)*, aşa cum poate fi dovedit şi documentar[12].

Astfel unul dintre cele două paleoslave, la care adăugăm eventual şi formele *presekati* < *prisekati* < lat. *dissecare* — *incidere* < elin. ἐκσεκεῖν, au stat la baza neoslavelor *pasika* — în ucr. *„loc unde*

5 N. Costăchescu (1931), op. cit., p. 286-290 şi Al. Obreja (1972), *Din specificul toponimiei moldoveneşti*, în Studii şi cercetări ştiinţifice (ştiinţele naturii), Inst. Ped. de 3 ani, Bacău.

6 În Buletin de l'Institut... vol. X, p. 25; *Nume de locuri româneşti din R.P.R.*, vol. I, p. 72-73.

7 N. Drăganu (1933), *Românii în sec. IX—XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei*, Ed. Acad., p. 232, 233, 600 (reprod. şi de Pesty, p. 384-388, 457, 572-574); Doc. Hurmuzaki, vol. I, p. 721 şi Mara N. Popp (1938), p. 282.

8 C. Ballagi, op. cit., p. 381, o consideră ca temă pentru unele toponime maghiare, ca *Székásgyepü* şi *Ompolygyepü*. (Părerea noastră că şi pentru formele româneşti *Ghepiş* — Bihor şi *Ghipeş* şi *Ghepuşu* — Odorhei şi chiar *Ghepeş* — Neamţ).

9 Hurmuzaki, doc., vol. I, p. 721 şi *„Documente privind Istoria României"*, seria A, vol. I, p. 45.

10 A. Pesty, *A szörényi — bánság és Szöreny várem tört*, p. 114 şi 116.

11 L. Makkai (1934), *Erdély népe a Középkorban*, Budapesta, p. 633.

12 În sensul de *îngrăditură de copaci...*, deci *prisacă*, de unde provine probabil şi denumirea oraşului *Haga* (n.a.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pădurea a fost tăiată de curînd", *preseka* — în cehă „*tăierea pădurii*" (*succesio silvae quod preseca dicitur* [13], *preseka* — în pol. „*gard viu*" (*osecones et firmitates* [14]), *preseka* [15], — în slovacă „*tăierea pădurii*". (Forma sub care apare cel mai adesea în primele atestări documentare este cea de *pres'aka*, mai apropiată de bulg. *presjaka* din care ni se pare că ne-ar fi provenit, prin reducerea lui *ja* după *s* la *a* [16]).

Din cele de mai sus constatăm că în afara unor excepţii, formele slave (atît cele vechi cît şi cele noi) prezintă între ele evidente similitudini, indicîndu-ne un sens iniţial care trebuie luat în considerare în explicarea unor forme derivate. Este vorba de „*locul într-o pădure de unde s-au tăiat copacii*", respectiv de „*loc curăţat de copaci*". *Prisaca* apare deci ca un termen specific procesului de desfăşurare a pădurilor, fapt consemnat atît în Marele dicţionar geografic al României (1882—1897) cît şi pe hărţile topografice, alături de *curătură, runc, secătură, seci, arsură, jarişte, poeană, tăetură, ruptură, laz, hlabnic, ohabă, berc, oaş* etc.

Este de la sine înţeles că acest prim sens — dovedit prin etimomul slav — trebuie considerat în strînsă legătură cu dezvoltarea agriculturii, într-o perioadă cînd aceasta reclamă tot mai multe terenuri pentru ogoare sau păşune şi care se obţineau mai ales prin despăduriri (prin arderea sau tăierea pădurilor). Uneori, pe locurile despădurite şi curăţate de copaci se construiau drumuri de legătură sau — mai tîrziu — erau instalaţi stupii de albine. Ei găseau condiţii deosebit de favorabile în poienile însorite, făcute de oameni, unde abundau florile necesare producerii mierii şi care erau ferite de vînturi violente, de distrugerile animalelor sau de năvălirile duşmanilor. (Problemă asupra căreia vom mai reveni).

Sensul la care ne-am referit de „*loc depădurit*", pare să fi fost cunoscut mai mult în trecutul îndepărtat, cînd omul ducea împotriva pădurii o luptă permanentă. Perioada fiind însă mult prea veche, lipsesc documentele care să consemneze o eventuală prezenţă a toponimiei pe această temă. Codrii „merei" aveau un rol bine definit, acela de a-i apăra pe localnici de incursiunile vrăjmaşilor [17], de aceea erau păstraţi cu bună ştire în locuri strategice.

În ţinuturile lipsite de păduri, pe văi, în locurile deschise unde penetrau importante artere de comunicaţie, locuitorii au îngrămădit trunchiuri de copaci tăiaţi din pădurile apropiate, creind adevărate baraje naturale ce împiedecau accesul duşmanilor din afară. Cu timpul pădurile se răreau, uneori lipsind chiar acolo unde s-ar fi impus un obstacol, adică la graniţa diferitelor formaţiuni statale, aşa încît copacii trebuiau aduşi de la distanţe din ce în ce mai mari. Orînduiţi într-un sistem de

13 De unde şi forma regională a prisăcii (a persăcii — chersăcii vd. Trans.), în înţelesul de *a sparge, a ciobi, a scărmăna*.
14 O. Asbóth. În: *Nyelvetudomány*, I, p. 208; Tiktin, *Rom. Deutshes Wörterbuch Lief*, p. 20 şi Z.O.N.F., IV, p. 74.
15 H. Jirecek (1904), În Prove, p. 20, 93, 216-223, 289 şi 352.
16 S. Pernolf (1886), Slovjane v ih'vzaimnyia otnozanija i svajózi, Varşovia, p. 158 şi 159.
17 C. Jirecek, o. c., p. 420.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fortificații extins pe mari distanțe, alcătuiau acele linii de apărare care în documentele medievale erau denumite de asemenea *prisăci* [18]. Similitudinea cu forma mai înainte menționată provine de acolo, că acestea erau construite din copaci tăiați (deci „prisăciți").

Sistemul de apărare la care ne referim este cel obișnuit în evul mediu timpuriu, în regiunile din estul Europei locuite de slavi. De la bun început el presupunea o populație sedentară locuind lîngă păduri și nu una migratoare, care prin specificul vieții sale nu ar fi avut motive să-și construiască fortificații. Este, deci, mai mult ca sigur, că în expansiunea lor înspre vest slavii au adus prisăcile pe teritoriul patriei noastre, folosindu-le atît ei cît și autohtonii drept mijloc specific de apărare. Nu este însă exclusă amplasarea unor linii de prisăci *chiar la limita frontierelor de est ale statului maghiar*, așa cum arăta de altfel și K. Horedt (1958) [19]. Prezența acestor linii de prisăci rezultă și din cronicile și documentele epocii, fapt consemnat adesea și prin descoperirile arheologice. Dar, mai cu seamă, putem face apel la indicațiile toponimice ce se referă la existența lor, chiar dacă defrișările ulterioare și dezvoltarea hotarelor comunale le-au șters urmele. (Este și normal dacă ne gîndim că erau construite din lemn).

În concluzie, putem evidenția mai multe forme toponimice legate de prezența prisăcilor (în înțelesul dat de sistem de apărare):

1. *Forma „presaca"* (coresp. ung. *gyepü* și lat. *indagines)*, desemnează sistemul de apărare la care ne-am referit. Din repartiția geografică a liniilor de prisăci (cel puțin din Transilvania), remarcăm — prin luarea în considerare a indicațiilor toponimice — preferința pentru văile unor rîuri mai importante (Someșul, Mureșul, Tîrnava, Oltul) și în special pentru malurile mai înalte ale acestora. Prisăcile constituiau, aici, un al doilea obstacol natural în calea năvălitorilor (primul constînd din însăși cursul rîului).

Dintre toponimele care confirmă existența fostelor prisăci, amintim denumirile de localități: *Presaca Ampoiului* (a. Ompolygyepü), *Presaca de Secas* (a. Székasgyepü), *Prisaca* (de două ori în Bihor); oronimele: *Presaca* — deal în Sălaj și lîngă Cluj, un deal *Presaca* la Lăpugiul de Sus (jud. Hunedoara) și un altul lîngă Presaca Secașului, cît și potamonimele: *Presaca* (afl. al Ampoiului), *valea Prisăcii* — în hotarul Florești-lor (jud. Cluj) etc.

2. *Toponime în legătură cu eventualele porți de supraveghere și control.*

Prisăcile erau întrerupte din loc în loc de porți de pază și supraveghere *(„porta regni")*, mult mai bine fortificate prin construcții de piatră. Ele erau așezate în calea unor importante drumuri de legătură, pe văi înguste sau în diferite puncte de control. Aveau porțile amplasate în mai multe rînduri, constituind — prin aceasta un sistem mai sigur de

18 A. Conev, p. 208 și N. Drăganu, p. 233.
19 In: *Dicționarul limbii române*, p. 664; Al. Graur (1972), *Nume de locuri*, Ed. științifică, București.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

apărare şi control. Mărturie a fostei lor prezenţe — denumirile toponimice (în lipsa dovezilor materiale) — sînt relativ bogate.

— *Forma maghiară „Kapü"*. Constituie temă cel puţin pentru oiconimele *„Nagykapüs"* [20], *Kiskapüs* [21], *Vaskapüs* [22], *Mezökapüs* [23], *Căpus* [24], *Căpud* [25] şi *Copşa* [26].

— *Formele slave „bron — boron"* (paleo.) cît şi neoslavele *brana* (cehă) şi *brona* (pol.), reprezintă tema pentru următoarele denumiri topice [27] : *Bronjika* (loc.) şi *Baranca* (cetate) — ambele la vest de Borşa (Maramureş) ; *Baranca* (loc. şi deal lîngă Deva), două sate *Baranca* în jud. Botoşani, *Braniştea* — deal în hotarul Şmigului (jud. Sibiu) şi lîngă Iaşi (unde mai apar oiconimele *Baranca* şi *Branişca).*

— *Forma „porta"* (lat.), care a dat dacorom. *Port* şi *Poarta* [28] (toponime cu o largă răspîndire în Transilvania).

3. *Toponimii în legătură cu populaţiile însărcinate cu paza porţilor.* Este dealtfel cunoscut că acest rol revenea în primul rînd localnicilor liberi (daco-slavii), denumiţi diferit în documentele vremii : *speculatores, exploratores* (lat.), *custodia, straza, strosa, stroza, strasa* (slavă), *ör, örok* (ung.). Faptul este menţionat de K. Horedt, care consemnează (pag. 111) că „paza porţilor de prisăci (cît şi a prisăcilor propriu-zise) reveneau şi *unor populaţii filo-ungare, cum ar fi colonii secui, cumani sau pecenegi"*, lucru ce reiese şi din mărturiile toponimice [29].

---

20 *Codrii Cigheciului*, bunăoară, apărau Moldova de tătari, iar *„pădurea bucovineană"* de incursiunile polone. Un rol asemănător pare să-l fi jucat şi renumita pădure *Deli Orman*, care a lăsat toponime nu numai la noi ci şi în Dobrogea bulgărească).

21 După K. Schüman (1937, o. c., p. 42), „liniile de prisăci apărau — printre altele — frontierele de sud ale Sileziei poloneze şi cele de nord ale Ungariei, despărţind de asemenea Boemia de Saxonia".

22 In statele feudale ruseşti tăierea copacilor pentru a fi îngrămădiţi în locuri deschise („zaseki"), la fel ca şi construirea cetăţilor de pămînt (aşa zisele *„graduri"*), constituia în sec. al XVII-lea o obligaţie impusă de autorităţi. Mărturie sînt numitele *„zasecinie knighi"*, în care apăreau prisăci, porţi şi cetăţi, amplasate de-a lungul frontierelor (V. Sergheevna, 1903, *Drevnosti ruscovo prava*, Petersburg, III, p. 205).

23 In acest sens, S. Dragomir (1920, p. 15), este de părere că „prisăcile ca şi gradurile par a indica liniile graniţelor noastre de vest într-o perioadă *mai veche decît năvălirea ungurilor"*, situaţie pe care nu o înţelegem, atît timp cît este dovedit că acest sistem de apărare s-a menţinut (un timp) *chiar după cucerirea Transilvaniei.* Dealtfel, mai circumspect, K. Horedt remarca (pag. 115) că *„unele denumiri din apropierea Albei Iuliei ar putea prin forma slavă şi prin poziţia topografică să marcheze prisăci din epoca slavă, cît şi mai recente, menite să apere graniţele voevodatului din jur"* (şi de ce nu, şi împotriva pericolului expansiunii feudale maghiare, n. a.).

24 S.R,H., vol. I, p. 64, 76, 179 şi 366.

25 Sînt prezente şi cîteva hileonime, care nu apar pe hărţile topografice şi nici în indexele de localităţi : *pădurea de deasupra satului, Indiciu, păd. dintre Făget şi Crăciunelui de Sus* (jud. Sibiu), cît şi *păd. din hotarul Fărăului* (jud. Mureş).

26 Poarta Mare (rom.).

27 Poarta Mică (rom.).

28 Poarta de Fier (rom.), localitate în zona izvoarelor Streiului.

29 Porţile din Mijloc (rom.), localitate pe cursul mijlociu al Mureşului.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

4. *Denumiri toponimice în legătură cu lucrările ce aveau menirea de a completa liniile de prisăci,* acolo unde nu urmau valea unor ape, lipsind şi alte obstacole naturale.

Este vorba de *iazurile, gropile* şi *valurile de pămînt* ridicate în apropiere, în care sens mărturie stă terminologia utilizată în documentele vremii. Menţionăm paleoslavul *rov — rovina,* care a dat neoslavele *rovişte, revişte, reva, recia* [30] (vezi comit. Rece — Rojca din Banatul sîrbesc), cît şi alte forme slave *(obrava, imnik, prekopa),* toate în sens de *şanţ, iaz, groapă* sau mai degrabă *prisacă înşănţuită* [31].

5. *Sinonimii ale prisăcilor* sînt formele caracteristice regiunilor cis-carpatice : *posada* în Muntenia şi *palanca* în Moldova, aşa cum reiese şi din documentele vremii. (Faptul că aici prisăcile au fost atestate începînd doar cu sec. al XV-lea, cînd acest sistem de apărare fusese deja abandonat pe teritoriul patriei noastre, pledează pentru un cu totul alt sens al lor, care a fost amintit mai sus).

Prezenţa unui sistem de apărare corespunzător prisăcilor este dovedită şi documentar (B o n f i n i, pag. 132), cu specificarea că *„românii l-au folosit în luptele cu regii angevini, Sigismund şi Matei"*... şi că *„regele Mathai a găsit la 1467 pasurile Oituz şi Ghimeş astupate cu lemne tăiate şi pline de oameni înarmaţi"*. Pentru aceasta este edificatoare păstrarea în toponimie a mai multor denumiri de *Palanca* sau *Ghepûş(u),* ce trădează, cel puţin prin formă (gyepű), influenţa maghiară.

Să ne referim acum şi la un alt sens al prisăcilor, cel remarcat de S. D r a g o m i r (1920, pag. 10), care aminteşte de *„gardurile dimprejurul unor sate din Bihor şi de pe Mureş, prevăzute cu porţi mobile la intrarea în sat"*...

Fără a lăsa urme în toponimie, acest mijloc rudimentar este — după părerea noastră — cea mai plauzibilă reminiscenţă a sistemului feudal de apărare la care ne-am referit mai înainte. Astfel de garduri, constînd în îngrămădiri de lemne şi gunoaie, completate în porţiunea superioară cu împletituri de nuiele şi răzimate cel mai adesea de răchiţi, s-au păstrat într-o stare aproape perfectă pînă în anii din urmă, la marginea unor vetre de sate. [32] Mai mult chiar, am remarcat că şi unele ogrăzi şi grădini ţărăneşti din Transilvania prezintă acest tip de fortificaţie, căruia astăzi nu-i mai revine alt rol decît cel obişnuit, de *împrejmuire în jurul unei proprietăţi.* (Evidenţiasem pentru forma maghiară „gyepü" un prim sens de *gard viu, tufiş, desiş* [33], adică ceva asemănător situaţiei noastre).

In sfîrşit, iată şi un înţeles „clasic" al prisăcilor, aşa cum sînt ele cunoscute în Moldova şi mai rar în Muntenia, cel de stupină, respectiv de *„aşezare cu tradiţie în albinărit"*. Pentru a-l explica vom porni tot de la sensul iniţial al prisăcii, acela de *„loc curăţat de copaci"*. Faptul că astfel de locuri (prisăci) au fost utilizate pentru creşterea albinelor era

30 C. Mare (Magyárkapûs (ung.) şi C. Mic Magyárkiskapus (ung.), Căpuş, Kapüs (ung.) — potamonim, Kaputat — oiconim (jud. Cluj).
31 Magyárkapud (ung.) — loc. în apropiere de Teiuş (jud. Alba).
32 C. Mică (Kiskapûs (ung.) şi C. Mare (Nagykapûs (ung.) — loc. (jud. Sibiu).
33 T á g á n y i, o. c., p. 103.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

favorizat de condiţiile de relief (văi largi, coaste domoale şi liniştite), de cele floristice (abundenţa şi varietatea speciilor melifere, rolul de pavăză naturală jucat de pădurea înconjurătoare) etc.

Cele mai bune condiţii, în acest sens, erau oferite de regiunile din Podişul Moldovenesc, fapt ce ne explică larga răspîndire, aici, a topicului *„prisaca"*. Că în trecut ocupaţia stupăritului era mult mai dezvoltată reiese şi din aceea că posesiunile şi daniile de prisăci, ceară şi miere, erau confirmate prin documente de către domnul ţării [34].

— Termenul de prisacă stă astfel la originea mai multor *denumiri de localităţi* [35], cum ar fi : o *Prisacă* lîngă Dorohoi, alta lîngă Putna, două comune în apropiere de Bacău, *Prisăcani* lîngă Botoşani şi în colinele Tutovei, *Poiana Prisăcii* în judeţul Suceava, *Prisaca Mică* (sat al Bereştilor, jud Galaţi), toate în Moldova ; *Prisaca de Romanaţi, Prisaca Severinului, Prisaca* (în jud Dîmboviţa, Olt şi Prahova) şi *Priseceaua* (în jud. Caraş-Severin) — Muntenia [36]. (Astăzi numai două localităţi mai păstrează tradiţia creşterii albinelor : Prisăcani — Botoşani [37] şi Prisaca — Mehedinţi [38]).

— Foarte răspîndite sînt pe această temă *oronimele : dealul Prisaca* de două ori, *dl. Prisăcanu, dl. Prisăcaru* (jud. Bacău), *dl. Prisăcani, dl. Prisăceni* (jud. Botoşani).

— *Hidronimele,* apar mai mult în Moldova : *pîrîul Prisaca Hîrtopului şi cotul Prisăcii* (jud. Suceava), *valea Prisaca, pîrîul Prisăcaru, valea Prisăcăria, pîrîul Prisăcăreanu, balta şi pîrîul Prisacei, vadul Prisaca, cotul Prisăcei* (jud. Botoşani), *pîrîul Prisăcel* (jud. Bacău), *pîrîul Prisecele* (jud. Neamţ).

— *Hileonimele,* s-au păstrat mai puţin : *pădurea Prisecele, păd. Prisecuţa, dumbrava „La Prisacă"* (jud. Botoşani), *păd. Prisaca şi poiana Prisaca* (jud. Suceava).

— *Oiconimele,* sînt răspîndite pe un întins areal geografic : *Prisaca la grădinari* (între Ploieşti şi Buzău), *Prisaca Domnească* (la vest de Bu-

---

34 N. Drăganu (1943). În : Balcania, VI, p. 457.

35 Apar cîteva localităţi cu numele de *„Straja"*, dintre care una din Pod. Secaşelor, în apropiere de Alba Iulia (a. 1274 sub den. *Orégház*, în trad. *„punct de strajă"*). Nu este exclus — date fiind condiţiile topografice şi rolul istoric jucat de axa Mureşului — ca aici să fi fost un punct de control şi apărare. Existenţa în apropiere a unei localităţi ce indică prezenţa pecenegilor (Secăşel < Beşineu Besenyö < Bissenium), cărora le reveneau astfel de sarcini, este un argument. Mai adăugăm — fapt dovedit dealtfel şi documentar (Makkai, op., p. 323) — amplasarea unei linii de prisăci pe aliniamentul : *Presaca Ampoiului — Straja — Secăşel — Presaca de Secaş — Copşa Mică — Copşa Mare — Ungra — Besineu* (de Tîrnava), cu scopul de a apăra voevodatul de la Bălgrad.

36 Dintre oiconimele dovedind existenţa pecenegilor, E. Moor (1929), În Ung., H., IX, p. 46 şi St. Kneizsa (1938), în A.E.C.O., IV, p. 348, citează : *Beşineu de Secaş* (Székásbesenyö), *Beşineu de Mureş* (Buzásbesenyö), *Beşineu-Şinea* (Besenyöfalva,, *Viişoara* (Besenyö — Heidendorf), cîteva denumiri *Beşimbac* şi chiar o *Silva Blaccorum et Bissenorum*, a. la 1224 (Documente, c., I, p. 209).

37 În : Archiv. pt. fil. slavă (a. sec. XIV), p. 269 şi D. Körösm şi K. Csánki (a. sec. XV). În : Szazadban, p. 17 şi 19.

38 În sensul de *groapă umplută cu apă*, par a fi fost utilizate şi formele *iara* şi *iama* în unele zone rurale din cîmpia Banatului şi Timişan.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

deşti — Ilfov), fosta moşie *Prisaca* (jud. Bacău), *Prisaca Somovei* (o porţiune din lunca Dunării în jud. Tulcea) etc.

*
* *

In concluzie, este prezentă în ţara noastră o bogată toponimie avînd ca temă termenul *„prisacă".* Ea s-a format pe baza diferitelor sensuri atribuite acestuia, dintre care de mai mare importanţă sînt :

— *de loc defrişat* (sensul iniţial),
— *de sistem de apărare* (caracteristic feudalismului timpuriu) şi
— *de stupină* (desemnînd locul unde se ţin stupii de albine).

Dacă sensul de loc *defrişat* şi de *stupină* se află la baza unei relativ bogate toponimii, răspîndite mai ales în Moldova şi (mai puţin) în Muntenia, celălalt înţeles al termenului, *de sistem de apărare,* a dus la formarea unor variate denumiri geografice, atît în privinţa formei cît şi a semnificaţiei, răspîndite în toate regiunile ţării.

BETRACHTUNGEN ÜLAR DIE TOPONEMIE „PRISACA"

Auszug

Wir behandlem in dieser Arbeit die territoriale Aufteilung so wie Sinn und Luhalt des Begriffes „prisacă" (ansgerodeter Platz, Verţeidigunugssetuer Bienensiedlung, Umzäunung (einer Ortschsft).

Auf diese Art ist es uns gelungem eins reiche Toponimie zu bestimmen deren teritoriale Verei Lung wie über die ganze Oberfläche unseres Landes hin werfolgen.

Figurenbiste Abbidd 1.

Die Dufleilung der Topnemiun im Zusammenhang mit Prisacă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESPRE ROLUL UNOR UNELTE ŞI MUNCI AGRICOLE DIN MOLDOVA CENTRALĂ *

de DORINEL ICHIM

Ne-am obişnuit, atunci cînd vorbim despre agricultură, unelte şi munci, să le privim sub aspectul existenţei lor materiale. S-au făcut împărţiri în tipuri de bază şi variante pe specificul lor potrivit marilor zone agrare de pe continentele lumii. S-au făcut clasificări pe zone etnografice şi pe microzone, reconstituiri de unelte şi procedee de a lucra pămîntul. Paleoetnografia studiază problema uneltelor şi a agriculturii folosindu-se descoperirile arheologice şi încearcă o apropiere a acestora de realităţile etnografice.

Dar, folosirea uneltelor agricole de mii de ani, precum şi repetarea ritmică a întregului ciclu agrar în împrejurări în care se ţinea cont de calendarul astronomic (deci o relaţie permanentă cu cosmosul) ne îndreptăţeşte să afirmăm că atît unele unelte cît şi lucrări agricole au căpătat şi alte semnificaţii. Mitologia greco-romană ne oferă un bogat material în acest sens. Eroi şi semizei ca *Battus, Heracles* şi *Cadmus* sînt crescători de animale şi agricultori. *Ceres* la romani, zeiţa grîului şi a recoltelor, de origine veche latină, s-a identificat mai tîrziu întru totul cu *Demeter* din mitologia greacă, devenind zeiţa agriculturii şi a roadelor pămîntului. De numele ei se leagă mitul reînvierii şi renaşterii naturii primăvara.

Cercetările arheologice europene ne oferă noi dovezi cu privire la existenţa unor zeităţi mai puţin cunoscute în agricultura primitivă. Astfel, pe teritoriul Ungariei s-a descoperit o figurină masculină care poartă pe umăr o secere, stînd aşezat pe un tron [1]. „Zeul cu secera", cum a fost denumit de către arheologi, datează din mileniul III î.e.n. şi ne oferă un preţios material de studiu cu privire la zeităţile agrare ale comunităţilor neolitice. Unealta agricolă apare la această statuietă ca atribut al zeităţii, fiind elementul profan.

---

* Comunicare susţinută la cel de al V-lea Simpozion Naţional de istorie agrară la Sf. Gheorghe, în nov. 1978.

1 Ruth Triugham, *Hunters, Chichers and Farnurs 6000-3000 B. C.* (Vînători, pescari şi agricultori).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cercetarea desenelor rupestre din Alpii italieni din epoca bronzului ne aduc noi dovezi care atestă folosirea plugurilor atelate la aratul pămîntului. „Motivul desenului de pe stînca de la Val Camonica cu reprezentarea unui plug primitiv — spune autorul — se bazează pe mit, reprezentarea însăşi este realistă şi este o importantă sursă de informaţie“ [2].

Aceste informaţii ne sprijină ipoteza existenţei unor ritualuri ale muncilor agricole în care nu lipseau uneltele de muncă, cărora anumite comunităţi umane, pe scara dezvoltării lor istorice, le atribuiau puteri miraculoase.

Dar înainte de a vorbi despre uneltele şi muncile agricole trebuie să amintim de cultul Terra Mater, în legătură cu care Mircea Eliade arăta : „Pînă şi la europenii zilelor noastre supravieţuieşte sentimentul puţin cunoscut al unei solidarităţi mistice cu Pămîntul natal“ [3]. Proprietăţile sacre ale pămîntului, dar de data aceasta a pămîntului de sub plug sînt amintite de către Pliniu care confirma că pentru a proteja ouăle din care vor ieşi pui se folosea un cui de fier, sau o brazdă de sub plug, obicei întîlnit şi la romînce. [4] Brazdei de arătură i se atribuie şi proprietatea de a păzi comunitatea umană de boli şi epidemii. La mijlocul secolului al XVII-lea Bandinus ne relatează un obicei întîlnit la Lucăceşti — Bacău : În timpul nopţii 10 oameni urmaţi de 10 tinere fete trasează cu plugul o brazdă în jurul satului, cîntînd şi rîzînd. Locuitorii, înarmaţi cu ciomege, se postează de-a lungul brazdei, cu faţa la Transilvania gata de a lupta contra ciumei. [5] Mircea Eliade, comentînd relatarea lui Bandinus, conchide că acest ritual nu este decît vag atestat la români în Dolj şi Bihor [6]. Ritualul de apărare contra ciumei era întîlnit în secolul al XVII-lea la slavi şi la fino-ugricii orientali. Tot Bandinus ne vorbeşte despre „incantatores“ care sînt ţinuţi în Moldova în aceeaşi stimă cum sînt în Italia „Doctores subtilissimi et sanctissimi“. Înţelegînd prin incantaţie invocarea spiritelor, precizăm că aceasta îmbracă mai multe forme de manifestare : magie, vrăjitorie, descîntece şi farmece. Toate acestea puteau fi practicate de oricine, fără a exista vreo interdicţie. Destul de numeroase în lumea satelor, aceste practici sînt însoţite de un folclor specific bogat după cum rezultă din bibliografia existentă. Invocaţiile care însoţesc practicile aşa-zis oculte ne oferă un bogat material pentru a face o serie de observaţii privind caracterul unor unelte şi munci agricole în partea centrală a Moldovei. Desigur că nu ne vom mărgini numai la acest spaţiu întrucît observaţiile vizează un areal geografic mai larg cuprinzînd şi teritoriile învecinate.

Practicile la care ne vom referi au o vechime considerabilă dacă ţinem cont că ele sînt socotite ca fiind păgîne, deci originea lor este precreştină. Ele atestă o agricultură multimilenară pe teritoriul românesc

2 *Die Kunde*, 26/27, 1975/1976, p. 19.
3 Mircea Eliade, *Le Sacré et le Profane*, Editions Gallimard, 1965, Paris, p. 120.
4 Cf. I-Aurel Candrea, *Folklorul medical român*, 1944, p. 5.
5 V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, Extras din Analele Academiei Române, seria II, Tom XVI, Memoriile secţiunii istorice, Bucureşti, 1895, p. LXII.
6 Mircea Eliade, *De Zalmoxis à Gengis-Khan*, Payot, Paris, 1970, p. 191.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi ne aduc argumente legate de tehnici arhaice folosite în cultura plantelor şi creşterea animalelor pe pămîntul românesc.

Dintre practicile arhaice amintim pentru început purificarea prin spălare sau prin afumare. Purificarea prin spălare rituală este întîlnită în Bucovina la pornitul plugului. Gospodina, avînd în mînă un vas cu apă, busuioc şi tămîie stropeşte plugul şi boii, înconjurîndu-i de trei ori, în sensul mişcării soarelui pe bolta cerească şi rostind o incantaţie. Ritualul purificării în acest caz este pus în legătură cu o reminiscenţă a culturii chtonian. În Neamţ, tot la pornitul plugului se practica purificarea prin afumare cu tămîie. [7] Purificarea prin spălare rituală avea loc şi în procesul de vinificaţie, toamna. Înainte de a începe călcarea sacului de vie în *coretă*, bărbaţii se spălau cu aghiazmă. [8] Tot sub semnul purificării, este pusă şi operaţiunea semănatului. În Zorleni-Vaslui semănătorul trebuia să fie curat, primenit şi „cu inima goală" adică nemîncat. În legătură cu purificarea sînt puse şi prestarea unor munci agricole şi de altă natură numai de către tineri neiniţiaţi sau de către bătrîni şi interzise cu desăvîrşire de a fi făcute de către femei, ca de exemplu : călcatul strugurilor, semănatul, sacrificarea păsărilor şi animalelor, confecţionarea unor instrumente folosite la vrăjitorii şi altele.

Dintre toate muncile agricole, cele legate de cultivarea cînepii pare să se bucure de mare popularitate în descîntecele din Moldova. Cultivarea cînepii din vremuri îndepărtate după un anumit tipic, prelucrarea după un anumit proces tehnologic, cristalizat pe pămîntul românesc a dus la apariţia în credinţa populară şi în folclorul medical popular a mai multor variante de descîntece. În timp ce vrăjitoarea face împreună cu bolnavul sfoara folosită la descîntecul *de junghi*, dintr-un fuior de cînepă, este înşirată toată povestea cultivării şi prelucrării cînepii. Demonul boalei este ameninţat că va fi muncit la fel dacă nu părăseşte corpul bolnavului. [9] Descîntecului *de junghi* din Bucovina cules de Arthur Gorovei [10], i se adaugă şi o variantă locală din satul Căbeşti, com. Podu Turcului, jud. Bacău. În acelaşi sat, la descîntecul *de ursită* se foloseşte semînţa de cînepă, semnificativă în acest sens fiind incantaţia rostită de vrăjitoare :

„Nu pocneşte sămînţa de cînepă
Pocneşte inima într-însul"

În ritualurile magice vrăjitoarele şi fermecătoarele se folosesc de o serie de unelte care fac parte din inventarul agricol al ţăranului : secere, coasă, fiare de plug vechi, potcoave „de găsit", săgeată confecţionată din nouă vîrfuri de coase, resteie, cuţite „de găsit" etc. Acestora li se atribuie caracteristici şi puteri magice pentru a învinge răul şi pentru a alunga duhurile rele. Astfel, în incantaţia rostită pentru vindecarea *de bubă neagră*, boii, plugul, resteul, jugul, lopăţica şi ogorul sînt toate

7 T. Pamfilie, *Agricultura la români*, Bucureşti, 1913, p. 47-50.
8 Informatoare Ruxanda Gh. Brînză, n. 1908, Gutinaş, com. Ştefan cel Mare.
9 I. Aurel Candrea, *op. cit.*, p. 216.
10 Arthur Gorovei, *Descîntecele românilor*, Bucureşti, 1931, pp. 347-348.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

negre ; acestea au luat înfățișarea asemănătoare „răului" pe care-l au de înlăturat (Bîrsănești-Botoșani).

Pentru a-i răpune *pe cei răi,* într-o incantație culeasă din Țepu — Tecuci, vrăjitorul invocă pe omul mare, pădurea mare, toporul mare, plugul mare care „ară dealurile, văile, lungul și curmezișul" pentru ca astfel să-l tămăduiască pe cel bolnav. Într-un descîntec din Romanați, simbolic puterea este conferită de atributele mare și roșu, uneltele și vitele capătă astfel puteri miraculoase vindecînd pe cel bolnav. [11]

Dacă boala personificată în diavol este greu de îndepărtat se folosesc 9 sau chiar 99 de unelte, aceste numere avînd proprietăți magice la rîndul lor în credințele poporului român. Pentru a curăți sau a îndepărta boala sînt invocate în incantații 99 de sape, greble, lopeți, mături, număr care impresionează și face să dispară „cel rău".

Absența precipitațiilor pe timpul creșterii recoltelor a dat naștere la o serie de practici cunoscute sub numele de magie imitativă. Cel mai des obicei practicat în aceste împrejurări este cel de a fura o grapă și de a o arunca într-o apă curgătoare. Exista și obiceiul de a se arunca în apă plugul ca în India, Caucazia și Armenia unde uneori femei și fete dezbrăcate se înhamă la un plug pe care-l tîrăsc pe cîmp, noaptea, și-l aruncă apoi în apă [12].

Unele unelte agricole sînt pomenite și în incantația *paparudei* din Moldova :

Unde-oi da cu plugul
Să curgă ca untul
Unde-oi da cu sapa
Să curgă ca apa. [13]

O altă categorie de unelte din inventarul agricol joacă un dublu rol fiind pe de o parte folosite la îndepărtarea răului și vindecarea celui vătămat, pe de altă parte fiind întîlnite ca instrumente în mîna morții ; este cazul secerei și coasei, frecvent întîlnite, cu proprietăți tămăduitoare pentru oameni și animale. [14]

Secere secerătoare
Cum ești ziua tăietoare
Să fii noaptea păzitoare. [15]

În credințele poporului român și-au făcut loc și superstițiile cauzate de gradul redus de instruire a țăranului român. La una dintre acestea se referă T. Pamfile în care omul pentru a urmări strigoaicele trebuie să treacă pe sub o grapă așezată pe două pluguri, iar acea grapă trebuie făcută într-un anumit chip, adică începînd lucrul la Sf. Andrei și sfîrșindu-l la Sf. Gheorghe, respectiv între 30 noiembrie și 23 aprilie. [16]

11 Ibidem, p. 350.
12 I. Aurel Cardrea, *Graiu datini credințe*, București, p. 130.
13 Ibidem.
14 Th. Codrescu, *Buciumul român*, anul III, 1881.
15 Arthur Gorovei, *op. cit.*, p. 147.
16 T. Pamfilie, *Dușmani și prieteni ai omului*, București, 1916, p. 187.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În viaţa satelor se întîlnesc practici şi vrăjitorii care au drept scop să nu rodească grîul vecinului şi să crească rodul din ogorul propriu. Aceste vrăji se fac de către femei care ştiu *solomonării* care iau mana grîului şi rodul pămîntului [17], la fel cum fac vrăjitoarele şi poporăncile care iau mana laptelui la vitele vecinului făcînd să sporească la vitele proprii.

La treieratul grîului *năsăditul* se făcea dis de dimineaţă şi snopii se aşezau circular, cu spicele spre interior pentru a fi sfărmate prin trecerea animalelor. Nu întîmplător *năsada* se aşeza circular, asemănător discului solar. Ciclul agrar al grîului care începea cu purificarea şi înconjurarea plugului de trei ori în sensul mişcării soarelui pe bolta cerească se sfîrşea cu treieratul năsadei aşezată sub forma discului solar, ca o reminiscenţă tardivă a cultului solar pe aceste meleaguri.

Din exemplele citate, precum şi din vastul material bibliografic existent putem desprinde ideea încercării de sacralizare a unor activităţi agrare cărora l is-au atribuit puteri miraculoase. Aceste încercări s-au întîlnit cu mult înaintea apariţiei creştinismului, cunoscut fiind faptul că practicile magice, vrăjile, farmecele şi descîntecele sînt păgîne. Instaurarea creştinismului a dus la adăugirea la sfîrşitul incantaţiilor a două sau mai multe versuri cu conţinut magico-religios. Prezenţa uneltelor agricole ca instrumente de vrăjitorie, folosirea lor în magie sub forma imitaţiei unor munci agricole explică caracterul profan al uneltelor şi munoilor agricole.

Existenţa în imaginaţia agricultorului a unei lumi în care mişună spiritele poate fi pusă pe seama unor credinţe transmise de la comunităţile de cultivatori din vremuri ancestrale. Acestei lumi pline de spirite vrăjitorul i se opune cu uneltele agricole care-i sînt la îndemînă. Pentru ca puterea lor să crească vrăjitorul le atribuie calităţi ieşite din comun, exagerate pentru a-l vindeca pe cel vătămat sau pentru a alunga spiritele. Studierea acestor aspecte ale muncilor şi uneltelor agricole ne ajută să înţelegem mai bine datele furnizate de arheologi cu privire la vechile ritualuri agrare întîlnite la români.

SUR LE RÔLE DE QUELQUES OUTILS ET TRAVAUX AGRICOLES DE LA MOLDAVIE CÊNTRALE

Résumé

L'auteur présente le résultat des recherches concernant le rôle des outils et des travaux agricoles au centre de la Moldavie.

On montre que grâce aux outils agricoles et à la répetition rythmique de tout le cycle agraire au long des miliers d'années, ceux-ci ont reçu et d'autres significations que celles du commencement.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dans ce sens les outils agricoles utilisées dans les rits agraires ou d'autre nature, dans la magie, dans les incantations, dans les sortilèges on laurs attribue des pouvoirs miraculeux.

On rappelle des pratiques comme : pourification par le lavage rituel, par la fumée etc.

La culture de chanvre se juit d'une grand popularité dans incantations de la Moldavie, depuis longtemps.

Les pratiques connues sous le nom, de magie imitative nous les trouvons pendant la sécheresse chez les dites „paparude".

Il est intéressant de mentionner que le cycle agraire du blé qui commençait avec la pourification par le détour de la charrue, trois fois, dans le sens de la rotation du soleil aux cieux, finissait par le battage des gerbes de blé assises sous forme de disque solaire, comme une réminiscence de culte solaire dans ce contrées.

L'études de ces aspects des travaux et des outils agricoles aide à comprendre les dates fourmès par l'archeologie concernant les rites agraires chez les roumains.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CENTRUL DE CERAMICĂ DIN COMUNA OITUZ, JUDEȚUL BACĂU

de ROTARU FEODOSIA

Olăritul, străvechi meșteșug, apărut în epoca neolitică ca o necesitate practică legată de prepararea și păstrarea alimentelor, ne permite astăzi, alături de celelalte genuri ale creației artistice populare, să demonstrăm continuitatea populației și a tradițiilor ei în spațiul carpato-danubian. Elemente de bază ale ceramicii neolitice, dacice, romane, s-au păstrat și transmis în epoca feudală, cînd apar sate specializate [1], precum și meșteri olari specializați în confecționarea anumitor tipuri de vase [2].

Permanența acestui meșteșug s-a transmis pînă la noi, în prezent existînd multe sate în care se mai practică, deși existența produselor industriale a restrîns mult aria de folosință a ceramicii.

În județul Bacău există localități ca Oituz (fost Grozești), Băhnășeni și Pîrjol (com. Pîrjol), Cucuieți și Solonț (comuna Solonț), Frumoasa (comuna Balcani), în care olăria s-a practicat și se practică de un număr mai mare de meșteri și pe care le putem include în categoria centrelor actuale de veche tradiție, dar și localități ca Schitu-Frumoasa (comuna Balcani), Blidari (comuna Căiuți), Răchitoasa, Ferăstrău (comuna M-rea Cașin), în care olăria este făcută doar de unul sau doi meșteri stabiliți aici, neexistînd nici tradiție locală, și nici perspectiva perpetuării ei. Între centrele actuale importante dar fără tradiție în timp, trebuie amintit satul Lilieci (comuna Hemeiuși), unde meșterii olari au reușit să-și formeze în scurt timp un stil propriu.

Întrucît pînă în prezent a apărut un singur studiu pe această problemă [3], am considerat necesară reluarea și adîncirea ei. Începutul îl facem cu centrul de olari din comuna Oituz, care a fost și a rămas pînă la noi cel mai important atît sub raportul numeric al meșterilor, cît și sub aspectul formelor de vase și a realizării lor artistice.

---

1 Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova*, Ed. Academiei R.S.R., 1969, p. 251.

2 Tudor Pamfile, *Industria casnică la români, Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuții de artă și tehnică populară*, 1910, pag. 387.

3 Ion Vlăduțiu, *Meșteri olari băcăuani*, în Ateneu, nr. 12 (113), an. 10, decembrie 1973.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Comuna Oituz este bogat reprezentată prin tehnicile și genurile artistice populare, prezența olăritului făcînd parte integrantă dintr-un tot unitar, neputînd fi privită ca un element izolat de cultură populară. Prelucrarea artistică a lemnului, țesutul, drîstăritul, sînt și astăzi prezente în viața comunei. Situată pe valea Oituzului, în zona Munceilor Trotuș-Oituz, pe malul stîng al Oituzului, la călcîiul muntelui Coșna, comuna Oituz se învecinează la nord cu comuna Pîrgărești și orașul Tg. Ocna, la vest și nord-vest cu Slănic-Moldova, la sud-vest cu județul Covasna, la sud-est cu comuna Mănăstirea Cașin și la nord-est cu comuna Bogdănești. Olăria s-a practicat și se practică în satele componente ale comunei : Călcăiu, Vatra Mare și Peste Vale, olarii fiind cunoscuți și azi ca și odinioară sub numele de „olarii din Grozești".

Microzona în care este situată comuna Oituz a fost cercetată prin săpături arheologice sistematice efectuate la Bogdănești [4] și Oituz [5]. Materialul arheologic în care includem și resturile ceramice depistate la Bogdănești, aparține epocii bronzului, cultura Monteoru, iar cel de la Oituz culturii Dridu. Ceramica Dridu de la Oituz poate fi împărțită în mai multe categorii, în funcție de proporția elementelor care compun pasta și cuprinde mai multe tipuri de vase-borcan [6], ornamentate cu striuri și benzi [7].

Prezența ceramicii, chiar în forme modificate, reprezintă un element de continuitate. Vechea denumire sub care apare Oituzul este Grozești.

Grozeștiul este pomenit pentru prima oară într-un document din 15 martie 1410, cînd domnitorul Alexandru cel Bun dăruia acest sat împreună cu alte trei sate situate *pe Cașen și Ohtuz* stolnicului Domoncuș, fratelui său Blaj și lui Iacobu, fiul lui Ghelebi Miclouș, pentru că l-au slujit cu credință pe el și pe domnii de mai înainte [8].

Puținele documente datînd din perioada medievală nu pomenesc nici un olar, faptul neputînd fi totuși o dovadă în sensul necunoașterii și nepracticării acestui meșteșug, cu atît mai mult cu cît cunoaștem caracterul autarhic al economiei satelor în evul mediu. Într-o vreme în care satele, comparativ cu epoca noastră, aveau un număr redus de locuitori, și necesitățile de vase erau reduse, fiind suficient un singur olar în sat.

Începutul epocii moderne prin documentele rămase pînă la noi ne crează posibilitatea unei cunoașteri exacte a situației răspîndirii diferitelor meșteșuguri în satele Moldovei. Astfel de informații ne furnizează documentele rămase în urma recensămîntului făcut de ruși în anii 1772-

4 Marilena Florescu și Constantin Buzdugan, *Săpăturile din așezarea din epoca bronzului* (Cultura Monteoru) de la Bogdănești, în „Materiale și cercetări arheologice" nr. VIII, Ed. Academiei R.S.R., 1962 și Marilena Florescu, *Contribuții la problema începuturilor epocii bronzurilor în Moldova*, în „Arheologia Moldovei" nr. 2-3, Editura Academiei R.S.R., 1964.

5 Ioan Mitrea, *Contribuții la cunoașterea culturii Dridu din regiunea dintre Carpați și Siret a Moldovei*, „Carpica", 1972, p. 115 și urm.

6 *Idem*, pp. 107-108.

7 *Idem*, pp. 124-126.

8 *Documente privind istoria României, seria A, Moldova*, secolele XIV-XV, vol. I (1384-1475), București, doc. 27, pg. 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1774. Astfel aflăm că la acea dată olăritul se practica în 29 din satele care aparţineau de ţinutul Bacău [9]. Satul Grozeşti aparţinînd la acea dată păhărnicesei Irinca (Ilinca Palade) [10], cu un număr de 256 de case [11] avea olarul său, pe *Ghiorghi olariul* [12].

Pentru prima jumătate a secolului al XIX-lea informaţii preţioase ne sînt oferite de catagrafiile Moldovei. Catagrafia din anul 1820 înregistrează în satul Grozeşti, aparţinînd hatmanului Constantin Palade, 38 de meseriaşi printre care şi pe *Vasile olariul.* [13]

Recensămîntul din 1832 ne relevă scăderea numărului meşterilor din Grozeşti la 15 [14], fiind pomeniţi acum doi fii de olari, *Vasile sin olar* şi *Giurcă sin olar* [15]. Deşi documentul nu precizează, putem presupune că cei doi sînt fiii lui Vasile olariul pomenit la 1820. Nu se precizează nici dacă cei doi cunosc şi practică meşteşugul părinţilor lor, dar este foarte posibil ca ei să fie olari, pentru că meseria se transmitea din tată în fiu.

În 1845 cînd s-a alcătuit ultima catagrafie a Moldovei, Grozeştii erau proprietatea cneazului Cantacuzin. Între cei 23 de meşteri găsim menţionat pe *Neculai olariu.* [16]

Pentru a doua jumătate a secolului al XIX-lea nu deţinem date cu caracter statistic. În 1885, Grozeştii erau deja în proprietatea lui Negroponte, care exploata păcura, avea fabrică de var şi ciment şi fabrică de cherestea [17], ceea ce înseamnă că această comună era pornită pe calea dezvoltării capitaliste.

Numărul meseriaşilor se ridica acum la 133. Putem presupune că în acest context de dezvoltare economică şi demografică a comunei a crescut şi numărul celor care practicau olăria, necesităţile fiind acum mai mari.

Arta olarilor din Grozeşti atinsese un înalt nivel de măiestrie din moment ce participarea lor la conoursul de olărie din 1908 organizat de „Societatea Domniţa Maria", al cărui scop era sprijinirea şi răspîndirea în România a artei naţionale [18], se încheia cu un premiu III în valoare de 25 lei atribuit lui Gheorghe Pintilie [19].

---

9 *Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774*, în „Moldova din epoca feudalismului", vol. VII, partea II-a, Ed. Ştiinţa, Chişinău, 1975, pp. 289-357.

10 *Condica liudilor pe 1803*, în Theodor Codrescu, „Uricariul", Iaşi, 1875, pag. 298.

11 *Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774*, op. cit., pag. 338.

12 *Idem*, pag. 339.

13 *Catagrafia Moldovei, 1820*, Arhivele Statului, Iaşi, Tr. 166, op. 164, nr. 10, fil, 112-116. *Fondul Visteriei.*

14 *Catagrafia Moldovei, 1832*, Arhivele Statului, Iaşi, Tr. 885, op. 1111, nr. 57, fil. 5v. 18, *Fondul Visteriei.*

15 *Ibidem.*

16 *Catagrafia Moldovei, 1845*, Arhivele Statului, Iaşi, Tr. 1423, op. 1619, nr. 909, fil. 10v—30, *Fondul Visteriei.*

17 Ortensia Racoviţă, *Dicţionar geografic al judeţului Bacău*, Bucureşti, 1895, pag. 308.

18 Silvia Zderciuc şi Mircea Dumitrescu, *Concursul de olărie din 1908*, în „Revista Muzeelor", nr. 1/1970, pag. 68.

19 *Ibidem*, pag. 68, anexa 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Meşterii olari contemporani afirmă că în perioada interbelică numărul olarilor din Oituz se ridica la aproape 300 [20], fapt care ne duce la concluzia firească, potrivit căreia exista aici un sat specializat în olărie.

Mutaţiile socio-profesionale determinate de profundele transformări din economia noastră în perioada postbelică au dus la o scădere a numărului celor care practică olăria. Numărul lor se ridică acum la 15, toţi olarii fiind trecuţi de vîrsta de 40 de ani. Copiii lor deprind alte meserii refuzînd să mai înveţe meşteşugul transmis pînă la ei generaţii de-a rîndul. Se rupe astfel firul tradiţiei.

În aproape toate familiile olarilor femeia este aceea care după puterea şi priceperea ei, îşi ajută bărbatul.

Materia primă folosită pentru modelarea vaselor este lutul, principalele calităţi ale vaselor — fineţe, sonoritate, rezistenţă, depinzînd în mare parte de caracteristicile acestuia. Se cunoaşte faptul că lutul albgălbui, care nu se găseşte însă pe tot cuprinsul ţării, este cel mai bun.

Pămîntul de la Oituz, de culoare roşie, este mai greu de prelucrat, creind meşterilor greutăţi în procesul de confecţionare a vaselor. Cu ani în urmă pămîntul era adus din Pîrîul Sărat, loc situat la aproape 3 km. de sat. Din lutul acesta se puteau lucra doar vase mici.

În cazul modelării vaselor mari, dacă rămînea aer în pereţii vasului, băşica din perete se umfla şi se spărgea distrugînd vasul.

În prezent argila se ia din lutăria de pe dealul Manciucului.

Huma, pe care olarii o folosesc pentru „înfloratul" vaselor, este luată dintr-un deal aflat în comună lîngă pîrîul Lupului. Pentru a se scoate huma la suprafaţă se sapă la adîncimea de 2 metri, după care, odată adusă acasă, huma este măcinată la rîşniţa de piatră. Amestecată cu apă formează o soluţie cu care se ornamentează vasele după ce s-au uscat la temperatură normală.

În ultimii ani huma a început să fie înlocuită cu *ghileala* cumpărată din comerţ. Amestecată cu apă şi dată pe vase aceasta dă un alb strălucitor în comparaţie cu albul murdar dat de humă.

De regulă olarii din Oituz ornamentează vasele cu culoare verde pe care o obţin sau din oxid de crom sau din resturi de aramă („fier de aramă") arse în cuptor într-un vas de lut mai vechi. Prin ardere se formează o crustă de zgură de culoare verde, care se desprinde, se macină cu rîşniţa, se amestecă cu smalţ şi se dă pe vase după ce au fost arse prima dată.

Smalţul cu care se dau vasele la interior pentru a nu pătrunde lichidul prin pereţii vasului, iar la exterior pentru frumuseţe, se obţine din minium de plumb rîşnit sau din deşeuri de plumb topite.

În trecut, în comerţ se găsea frecvent „litarga" cu care erau smălţuite vasele.

Miniumul de plumb, de culoare roşie, se rîşneşte, se amestecă cu nisip alb luat din dealul Albert sau cu lut moale rămas de la confecţionatul vaselor.

20 Informatori Niculăeş P. Andrei, olar, 69 ani şi Andrişca Gheorghe, olar. 53 ani, comuna Oituz, jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Amestecat cu apă și cu culoare verde este dat pe vase. Prin ardere, se topește și devine transparent.

În cazul în care nu găsesc în comerț litargă sau miniumul de plumb, olarii din Oituz prepară smalțul din deșeuri de plumb.

Deșeurile de plumb se pun într-un recipient metalic așezat pe pirostii. Prin încălzire plumbul se fărămițează, devenind praf. Arderea durează 10-12 ore, timp în care olarul sau alt membru al familiei mestecă plumbul din vas cu ajutorul unei unelte din metal, în lungime de 1,50 metri. Unealta aceasta avînd un capăt îndoit, iar celălalt fixat într-o coadă de lemn, este numită cociorvă. Cociorva este lungă deoarece plumbul fiind toxic cel care mestecă trebuie să stea cît mai departe de vas. După terminarea acestei operații plumbul obținut se amestecă cu apă și se toarnă pe vasul care este în lucru.

Olarii din Oituz folosesc în procesul de modelare a vaselor aceleași unelte devenite tradiționale în toate regiunile țării.

Roata olarului este formată dintr-o roată mare și una mică, ambele confecționate din lemn, prinse între ele printr-un fus metalic. Funcționarea roții olarului se bazează pe principiul înmagazinării energiei cinetice într-o volantă cu rotație rapidă. Volanta o constituie roata mare căreia i se imprimă periodic, cu piciorul, impulsuri. Lîngă roată este o masă lucrată din scînduri pe care se pun bulgării de pămînt care urmează să fie prelucrați.

Cînd lucrează, olarul se așează pe un scaun îngust cu trei picioare înalte.

Scîndura mare, este o bucată de scîndură pe care se pune lutul la călcat.

Maiul de lemn, folosit pentru bătut pămîntul, este un ciocan de lemn fixat într-o coadă de lemn.

Cuțitoaia, folosită pentru tăierea lutului în felii, este lucrată dintr-o seceră sau un arc de fierăstrău de formă curbată.

Rîșnița din piatră, utilizată pentru rîșnirea humei, smalțului, culorilor, este formată din două pietre, una fixă (zăcătoarea) și alta mobilă (umblătoarea) așezate pe un suport de lemn. Denumirile date în prezent celor două pietre nu sînt altceva decît transpunerea în vocabularul românesc a termenilor romani de meta și catillus, fapt care ne demonstrează prezența și păstrarea unor elemente de cultură romană.

Fichieșul, numit și lopățică, este din lemn, are diferite forme și este folosit pentru a da formă vasului.

Pensula folosită pentru ornamentat este lucrată din păr prins într-o coadă de lemn.

Cornul, folosit mai rar în ultimul timp pentru ornamentat vasele, este făcut dintr-un corn de vacă găurit la vîrf care va permite pătrunderea vopselei.

Pielea, destinată „a face scrisul", este o bucată de piele moale cu care se finisează exteriorul vasului și se fac ornamente.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cociorva este necesară pentru a mesteca plumbul pus la topit sau pentru a trage sau împinge focul în cuptor. Este lucrată din metal, cu un cîrlig la capăt şi fixată într-o coadă de lemn.

Sîrma cu care se desprinde vasul de pe roată înlocuieşte sfoara de altădată.

Cuptorul, denumit şi *horn*, este situat în curte sub un acoperiş sau într-o baracă de scîndură amenajată în acest scop. Nu toţi olarii din Oituz au cuptor. Hornul este făcut din cărămidă şi lut bătute cu maiul, fiind prins cu şină pentru a nu crăpa atunci cînd este încins. Meşterii olari, pentru a evita eventualele accidente, îl leagă pe mijloc cu un lanţ atunci cînd se ard vase.

Cuptorul nu se construieşte direct pe sol, ci pe un postament făcut la înălţimea a două cărămizi. Scopul este de a fi ferit de ploile abundente („să nu-l ia apa"). Forma lui este bombată la partea de mijloc pentru că altfel „nu s-ar învărti bine", focul şi arderea nu ar fi de calitate.

Burta se face cu ajutorul unei seceri îndoite. Un cuptor poate avea două, trei sau patru guri de foc. Cele două tipuri de hornuri existente în Oituz sînt :

1. Cuptorul tronconic cu vatră organizată.
2. Cuptorul cu grătar parţial sau total.

1. CUPTORUL TRONCONIC CU VATRĂ ORGANIZATĂ (Fig. 4/a).

Cuptorul are formă tronconică fiind bombat la partea de mijloc. În mijloc, pe pămînt, este o masă de pămînt circulară, denumită prichici, a cărei înălţime ajunge la 20 de centimetri. Între prichici şi peretele interior al cuptorului, este o distanţă de 20 de centimetri, formîndu-se un canal unde se introduc lemnele prin gurile de foc, pentru ca focul să cuprindă egal cuptorul. Se formează un grătar de hîrburi de oale pentru că para focului să nu dogorească dintr-odată vasele. [24]

2. CUPTORUL CU GRĂTAR PARŢIAL SAU TOTAL (Fig. 4/b).

Cuptorul are formă tronconică. Grătarul este realizat prin acoperirea cărării circulare de foc cu un rînd de cărămizi, la mică distanţă unele de altele. Grătarul apare pe marginea vetrei. Acest tip de cuptor constituie o formă de trecere de la cuptorul cu vatră organizată (avînd o masă de lut împrejmuită cu o cărare circulară de foc), spre cuptorul cu grătar amenajat prin folosirea cărămizilor, renunţîndu-se astfel la executarea grătarului din lut cruţat [25]. Focul se face cu lemne de esenţă moale, tăiate lungi şi subţiri. Pentru început, focul se face afară, la gura cuptorului, treptat jarul introducîndu-se în canalele de ardere. Pentru modelarea vaselor, pămîntul trece prin mai multe faze de prelucrare. Adus acasă este bătut cu maiul, udat cu apă, pus pe scîndura cea mare şi frămîntat cu picioarele. Impurităţile se scot cu mîna, după ce pămîntul este tăiat în felii cu cuţitoaia. Se frămîntă pămîntul cu mîna pentru a se elimina ultimile impurităţi după care se formează bulzurile

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de pămînt a căror mărime este în funcţie de aceea a vaselor care urmează să fie modelate. Se fac mai multe bulzuri care se pun pe masa de lucru pentru a fi la îndemîna meşterului. Forma vasului se dă cu ambele mîini. Pentru început se formează fundul vasului, apăsîndu-se cu mîna stîngă în interior. Cu mîna dreaptă se ţine lopăţica cu ajutorul căreia se ridică în sus pereţii şi apoi se dă formă şi netezime suprafeţei vasului. Urmează aplicarea, după caz, a uneia sau două torţi, în funcţie de utilitatea vasului. Torţile sînt lucrate cu mîna prin tragerea unei fîşii de lut printre degete. Se lipeşte o parte a torţii de buza sau gîtul vasului, iar cealaltă de pîntecul lui, netezindu-se locurile respective. Se desprinde vasul de pe roată cu ajutorul unei sîrme.

Iarna vasele se ţin la uscat pe poliţe de lemn prinse de tavanul casei. Vara vasele se usucă pe prispă, la umbră. În ambele cazuri uscarea trebuie să se facă lent, departe de sursa de căldură, pentru a se evita crăparea vaselor. Vasele sînt lăsate la uscat timp de mai multe zile, după care sînt date cu humă şi „înflorate". După uscarea humei, timp de cîteva zile, urmează prima ardere a vaselor. Focul se face treptat, arderea durînd 6-7 ore, după care vasele sînt lăsate în cuptor pînă se răcesc.

După răcire se trece la smălţuirea lor, atît la interior cît şi la exterior. În exterior, pentru a se face economie, dar şi pentru că smălţuite se prind unele de altele putîndu-se sparge, vasele se smălţuiesc doar la partea superioară. Cînd sînt date cu smalţ, capătă culoarea maro-roşcat compactă, care prin ardere se topeşte devenind transparentă. A doua ardere are aceeaşi durată ca şi prima. Vasele se scot calde din cuptor întrucît dacă sînt lăsate să se răcească, lipite fiind unele de altele din cauza smalţului, se pot sparge.

Oalele confecţionate de meşterii din Oituz pot fi clasificate în raport de funcţionalitate şi de tip.

În funcţie de utilitate deosebim : *vase pentru preparat hrana* (oală pentru sarmale, cratiţă mare cu două torţi, castron, lighean, ceainic), *vase pentru servit hrana* (strachină, talger, castron, farfurie), *vase pentru păstrat alimente sau băuturi* (oală mare cu două torţi, oală pentru borş, chiup, ulcior), *vase de ocazie* (nuntă — ploşti, înmormîntare — oală pentru înmormîntare, pomenirea morţilor — moşoaică, cană, ulcică mică, strachină), *vase pentru flori* (florare, vaze pentru flori).

Tipologic, putem împărţi vasele în mai multe categorii : *oale, străchini, căni, vase pentru flori, alte piese* (vas pentru pătrunjel, ceainic, fructieră, ploscă, strecurătoare, pîlnie, etc.).

Oalele, folosite pentru prepararea mîncărurilor sau pentru păstrarea şi transportul lor, prezintă avantajul că nu coclesc produsele alimentare. *Oala pentru sarmale* are gura îngustă, pîntecul bombat, buza îngroşată şi răsfrîntă spre exterior, două torţi prinse de umărul vasului sau de buza şi pîntecul său. Forma lor este în general aceeaşi, diferă doar capacitatea (2, 4, 6, 8, sau 10 litri), în funcţie de necesităţile respectivei familii sau de ocazia în care sînt folosite (zi de zi sau la nunţi, înmormîntări etc.). (Fig. 7/2 şi 7/3).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Oala mare cu una sau două torți, cu o capacitate de pînă la 20 litri, se lucrează greu din cauza lutului, care nu este propriu confecționării vaselor mari. Este înaltă, de formă bitronconică, cu pîntecul bombat, buza îngroșată și răsfrîntă spre exterior.

În cazul oalelor cu două torți pîntecul este proeminent, umărul vasului fiind mai mic și mai abrupt. Oala este utilizată pentru pus murături și pentru păstrarea unturii de porc (Fig. 6/1 și Fig. 6/2).

Cratița cu două torți are o formă apropiată de aceea a celor care se găsesc în comerț, fiind tronconică, cu două șanțuri, la partea superioară și cu două torți laterale prinse la nivelul primului șanț. Este acoperită cu un capac conic cu buton supraînălțat. Atît vasul cît și capacul au pereții mai groși decît al celorlalte tipuri de oale care se lucrează în mod curent în comuna Oituz. Cratița este folosită pentru fiert sarmale și alte feluri de mîncare (Fig. 7/1).

Oala pentru umplut borș este de formă bitronconică cu pîntecul ușor bombat, umărul înalt, gura îngustă și buza ușor răsfrîntă spre exterior. Coada este prinsă de buza și de pîntecul oalei. Are capacitatea de 5 litri și este folosită pentru umplerea borșului (Fig. 6/3).

Oala de 2 oca are aceeași formă cu oala pentru umplut borș, doar capacitatea (aproximativ 2,5 litri) și destinația diferă (se folosește pentru fiert fasole).

Lăptarul este o oală cu partea superioară alungită, cu o formă zveltă, gura îngustă și buza îngroșată, cu toarta prinsă cu un capăt de gît și celălalt de burduf. Se folosește pentru păstrat și pus laptele la prins. Este unul din vasele cele mai des confecționate datorită solicitărilor.

Chiup, recipient de formă alungită, ușor bmobat la partea superioară, cu buza dreaptă, fără toartă, folosit pentru pus murături, pentru păstrat untură sau pentru umplut borș.

Oala pentru înmormîntare, are pîntecul bombat, gîtul înalt, buza îngroșată și răsfrîntă la exterior, cu șipot și cu coada prinsă de umăr și de pîntec. Se dă de pomană la înmormîntări. Meșterii obișnuiesc să înscrie pe ele anul în care au fost confecționate (Fig. 8/2).

Străchini. În această categorie includem vasele cu deschidere largă la partea superioară, pereții oblici sau drepți, utilizate pentru prepararea sau servirea mîncărurilor.

Strachina și talgerul, au fundul plat, forma tronconică, umărul proeminent, buza ușor evazată. Talgerul este mai mic și mai adînc decît strachina (Fig. 9/3 și 9/4).

Farfuria, se aseamănă cu strachina și talgerul, singura deosebire fiind gura larg evazată și buza îngroșată. Același aspect al farfuriilor mari pentru servirea hranei îl au și farfurioarele de dimensiuni mici făcute pentru a se pune în ele mujdei de usturoi (Fig. 9/5 și 9/6).

Castronul de diferite dimensiuni, în funcție de destinația practică și de necesitățile de moment, are formă tronconică, fundul plat, buza evazată, iar pe umăr un brîu în relief. În el se pregătește umplutura pentru sarmale, aluatul. (Fig. 9/1 și 9/2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Ligheanul putînd avea dimensiuni variabile în anumite limite, are aceeaşi formă cu a celor din comerţ, iar utilizările sale sînt legate tot de alimentaţie.

Tigaia (laboş) de formă semisferică, cu buza evazată, cu coadă perforată şi cu trei picioare fixe se pune pe vatră, servind la prepararea mîncărurilor (Fig. 7/4).

Ulcioarele de diverse capacităţi, au forme apropiate fiind utilizate pentru păstrarea şi transportul lichidelor (vin, ulei, oţet, gaz). Sînt vase cu pîntecul proeminent, cu gîtul îngust, cilindric, buza uşor evazată, fundul plat, prevăzute cu o toartă care începe de sub buză şi se opreşte pe diametrul maxim. În cazul ulcioarelor pentru vin sau must buza este trilobată (cu şipot), iar coada este tubulară, avînd şi ţiţă (Fig. 8/4 şi 8/5).

Cănile au forme şi utilităţi apropiate, doar mărimea lor diferă. Forma bitronconică, cu pîntecul uşor bombat şi rotunjit, buza îngroşată şi uşor răsfrîntă spre exterior, în aceeaşi categorie incluzînd şi cănile cu gura rotundă şi pe cele cu şipot.

Moşoaica şi ulcica mică sînt vase pe care olarii le confecţionează cu preponderenţă în preajma moşilor de iarnă şi a moşilor de vară, cînd împreună cu străchini şi căni sînt cumpărate pentru a fi date de pomană în memoria celor dispăruţi (Fig. 8/3).

Cana cu şipot şi copul de dimensiuni mai mici, sînt folosite pentru consumarea lichidelor. În ultimul timp meşterii au inclus în creaţia lor şi modelarea de căni de dimensiuni foarte mici însoţite de farfurioare. Lucrate pentru a fi folosite ca ceşti de cafea sau pentru servit ţuică, sînt foarte căutate pe piaţă. Vedem şi în acest caz încercarea meşterilor de a adapta acest meşteşug tradiţional la cerinţele actuale ale pieţei.

Vasele pentru flori sînt lucrate în forme diferite, în concordanţă cu cerinţele şi necesităţile consumatorilor, dar şi cu imaginaţia respectivului meşter.

Florarele au formă tronconică cu deschiderea mare la partea de sus. Sînt mari, mici şi mijlocii. Există preocuparea de a crea forme cît mai atractive, ornamentîndu-se vasele cu crestături şi cu brîuri alveolate. Unii meşteri acordă atenţie sporită formei vasului, alţii ornamentelor. Răspunzînd condiţiilor actuale de viaţă, olarii din Oituz au creat noi forme de vase destinate florilor ornamentale (Fig. 10/2 şi 10/3). Sînt forme noi pe care ei le-au creat sau le-au împrumutat din forme văzute în anumite ocazii, tocmai pentru a fi mai aproape de epoca în care trăim (Fig. 10/1, 10/4, 10/5, 10/6, 10/7 şi 10/8).

ALTE TIPURI DE VASE

Vasul pentru pătrunjel verde are forme diferite în funcţie de imaginaţia respectivului olar. Vasul în care se pune pămînt este prevăzut cu orificii în care se plantează rădăcini de pătrunjel, gospodina putînd avea pătrunjel verde pe timpul iernii. Acest tip de vas apărut destul de recent, trebuie văzut tot ca o încercare a meşterilor de a-şi orienta producţia spre necesităţile actuale (Fig. 10/9).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fructiera, folosită pentru servit fructe, are forma tradiţională, cu cupă semisferică, picior înalt şi evazat (Fig. 12/7).

Suporturile pentru luminări au forme variate. În ultimul timp, datorită introducerii curentului electric, utilitatea lor a dispărut, fapt pentru care meşterii au renunţat în general să le mai lucreze (Fig. 12/3).

Pîlnia, cu forma bine cunoscută, este mai puţin utilizată în ultimul timp datorită înlocuirii ei cu cea din comerţ, care este mai trainică (Fig. 12/2).

Puşculiţă pentru bani, de formă sferică, este asemănătoare celei care se găseşte în comerţ (Fig. 12/1).

Strecurătoarea, formă de vas străveche, nu se mai confecţionează în ultimul timp decît la cerere, datorită apariţiei celor confecţionate din metal.

Ceainicul are forma celui din comerţ şi este folosit mai mult ca obiect ornamental şi mai puţin ca obiect practic. (Fig. 12/8).

Vas de lut, cu gura largă şi cu orificii de jur împrejur, folosit pentru a se pune în el căniţele mici sau ulcioraşele mici smălţuite în scopul prevenirii lipirii lor unul de altul din cauza smalţului.

Ploştile sînt recipiente care se încadrează în specia ceramicii de ocazie, fiind folosite de vornicei şi de cei care, în pragul casei, oferă băutură nuntaşilor. Au forme variate, meşterii dînd dovadă de multă imaginaţie. Fiind lucrate la comandă, ploştile au, de obicei, înscrise pe ele anul şi localitatea unde au fost modelate sau urări de fericire pentru tînăra pereche.

Ceramica roşie smălţuită de la Oituz se ornamentează cu humă sau ghileală şi cu culoare verde obţinută din oxid de crom sau din arderea resturilor de aramă. Pe angoba udă se toarnă 4-5 *şurloaie* de humă cu ajutorul unei linguri mari sau a unui polonic, după care, cu degetul, cu o bucată de piele sau cu pieptenele se fac diferite ornamente numite local „flori". În trecut meşterii se foloseau mai mult de corn şi de pensulă în realizarea decorurilor, instrumente utilizate acum tot mai rar. Ornamentele prin incizare se fac cu un vîrf ascuţit pe vasul crud, formîndu-se brîuri incizate. În acelaşi mod se face motivul funiei. Impresiunea, făcută prin apăsarea cu degetul în pasta vasului crud, dă naştere la brîuri alveolate, care împodobesc vasele meşterilor din Oituz. După prima ardere urmează împroşcarea vasului cu culoare verde şi smălţuirea, urmate de a doua ardere. Fiecare olar are motive ornamentale preferate, după care putem recunoaşte vasele făcute de unul sau altul din meşteri.

Înfloratul sau „închistratul" vaselor se face cu motive ornamentale tradiţionale, dar şi cu motive noi create de imaginaţia artistică a meşterilor. Linia dreaptă, valul, creanga bradului şi gardul, sînt ornamente tradiţionale cu care olarii înfrumuseţează produsele lor.

Linia dreaptă constă din 2 pînă la 4 şiruri de linii paralele şi continui, întîlnindu-se mai des pe florare, străchini, farfurii, chiupuri etc.

Valul, denumit local „şinătău", este un motiv străvechi întîlnit pe ceramica dacică şi pe cea prefeudală.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Creanga bradului, motiv specific ceramicii dacice, este o dovadă a continuității populației pe aceste meleaguri. Motivul este figurat printr-o linie mediană și linii scurte oblice.

Gardul constă din două linii paralele unite din loc în loc cu liniuțe.

Brîul preutesei este o linie în zig-zag.

În ultimul timp meșterii ornamentează vasele cu flori diferite, izvorîte din imaginație. Pe unele vase ei notează numele satului lor și anul în care le-au lucrat.

Aria de desfacere a vaselor

În trecut era răspîndit sistemul comenzii făcute direct la meșteri, sistem pe care astăzi îl întîlnim doar ca un fenomen izolat. În Oituz (Grozești) s-a practicat pînă nu demult sistemul cărăușiei, cărăușii provenind în special din comuna Cașin. Cărăușul transporta lutul în curtea olarului, procura lemnele necesare pentru arderea vaselor, procura smaltul și se ocupa de vînzare, în timp ce olarul confecționa vasele și însoțea pe cărăuș în satele unde acestea erau vîndute. Această asociere permitea olarului să aibă mai mult timp destinat confecționării vaselor și să cunoască mai bine cerințele consumatorilor. Vasele erau vîndute prin sate sau la tîrguri și iarmaroace, în schimbul lor obținîndu-se cereale și mai recent, bani. Prețul în cereale al unui vas era egal cu capacitatea sa în cereale. Pentru vasele mai mari sau mai dificil de realizat prețul era mai mare, vasul umplîndu-se de două sau de mai multe ori. În ultimul timp olarii își vînd singuri vasele în satul lor sau în zilele de tîrg la Tg. Ocna, Gheorghe Gheorghiu-Dej, precum și prin sate situate pe anumite trasee. Principalele drumuri pe care olarii din Oituz le parcurgeau și le mai parcurg încă sînt pe valea Trotușului, pe Tazlău, spre Gheorghe Gheorghiu-Dej ajungînd pînă la Parava și Sascut, pe valea Zeletinului și un alt drum spre județul Vrancea.

Formele de vase și denumirile întîlnite în Grozești — Oituz sînt în mare parte identice cu cele confecționate în toată Moldova, demonstrînd fondul comun de tradiție geto-dacică. Nu toți olarii din Oituz lucrează în mod curent toate tipurile de vase, fiecare dintre ei avînd preferințe pentru anumite forme sau ornamente. Interesant este faptul că alături de forme vechi, tradiționale, care își mai găsesc utilitatea și astăzi, olarii din Oituz au creat și crează noi forme de vase specifice necesităților și gustului actual. Și astăzi, cînd tradiția olăritului este pe cale de a dispărea, Oituzul a rămas cel mai important centru de ceramică din județul Bacău, datorită numărului relativ mare de meșteri (15), precum și datorită producției și ariei mari de desfacere a vaselor.

Perpetuarea meșteșugului în viitor este pusă sub semnul întrebării, deoarece în prezent el nu mai este deprins de tinerii comunei. Credem că în contextul actual factorii de răspundere ar trebui să acorde atenție integrării sale în amplul festival „Cîntarea României". Gruparea meșterilor într-un cerc de creație precum și antrenarea celor mai iscusiți ca maiștri în cadrul unui cerc de ceramică alcătuit la nivelul comunei din elevi, considerăm că sînt acțiuni care ar permite păstrarea în continuare a acestei frumoase tradiții.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN CENTRE DE CÉRAMIQUE DE LA COMMUNE OITUZ, DÉPARTEMENT BACĂU

Résumé

L'auteur présente une centre traditionel de la poterie. Les temoignages archéologiques et les documents écrits prouvent l'ancienneté et la permanence de ce métier dans a commune d'Oituz (ancienne Grozeşti). On analise la matière première, les outils, les phases du travail, les types des l'ornamentation et l'arie de la diffusion de la céramique travaillé par les potiers contemporains.

LÉGENDES DES FIGURES

Fig. 1. — 1, Moule en pierre ; 2, battoire de bois.
Fig. 2. — 1, Coin d'atelier avec la roue et la table du potier ; 2, potier en commencement le travail.
Fig. 3. — 1-2, „Fichieş" ; 3, pelle (spatule) ; 4, corne pour l'ornement ; 5, peigne pour ornement ; 6, pinceau pour ornement ; 7, pot en argile dans lequel on met les pétites pièces pour la combustion ; 8, pot en argile dans lequel on prépare l'émail et les couleurs.
Fig. 4. — Four à l'âtre organisé ; b, four à gril partiel ou total.
Fig. 5. — Le potier Andrişca Gheorghe.
Fig. 6. — 1, Grand pot avec deux anses ; 2, grand pot avec une anse ; 3, pot pour la supe aigre.
Fig. 7. — 1, Casserole à deux anses ; 2, pot pour les boulettes de hachis roulée dans une feuille de chucroute (émaillé) ; 3, pot pour les boulettes de hachis roulée dans une feuille de chucraute (non brûlé) ; 4, poêle (laboş).
Fig. 8. — 1, Laitier émaillé ; 2, pot en argile pour enterrement ; 3, crouche (moşoaică) ; 4, cruche ; 5, cruche à la source et mamelon.
Fig. 9. — 1-2, Écuelle ; 3-4, plat en terre ; 5-6, assiette ; 7, assiette pour le fleuriste.
Fig. 10. — 1, Grande pot pour les fleurs ; 2, pot pour les fleurs ; 3, pot en argile pour les fleurs, avec le bord alveolé ; 4, pot suspendu pour les fleurs ; 5, grand pot pour les fleurs avec le bord alvéolé et avec des motifs ornamenteaux (ceinturon, vague, corde) ; 6, pot en argile pour les fleurs, avec le bord alvéolé.
Fig. 11. — Vase pour les fleurs décoratifs ; 2-3, vases décoratifs à pied (pour les fleurs) ; 4, vase pour persil.
Fig. 12. — 1, Tirelire pour argent ; 2, entonnoir ; 3, support pour la chandelle ; 4, cruchon avec la source et assiette (miniature) ; 5, cruchon avec assiette en miniature ; 6, petite cruche ; 7, compotier ; 8, théière.
Fig. 13. — 1-3, Gourdes pour la noce.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

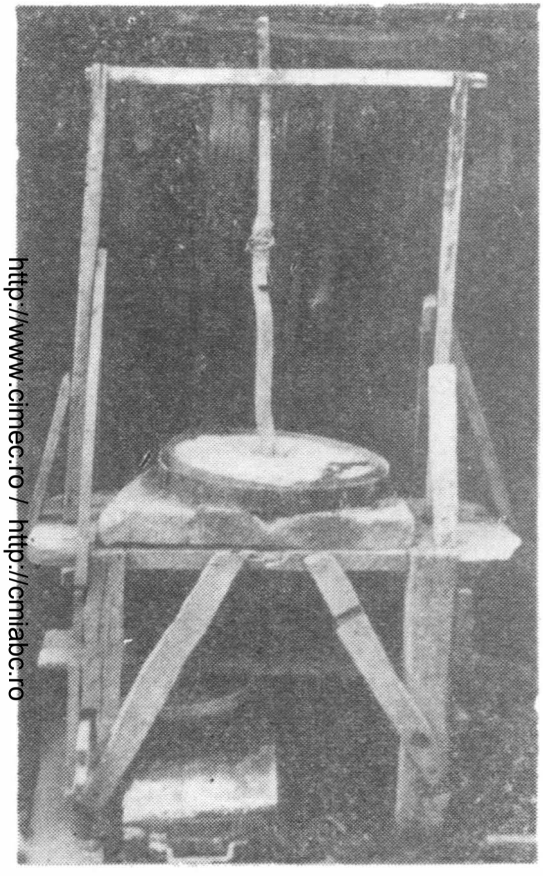

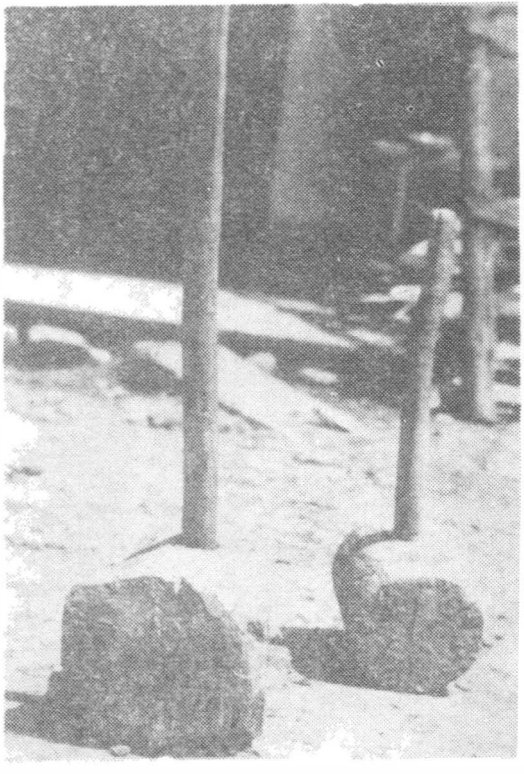

FIG. 1

1. Rișniță din piatră

2. Mai de lemn

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2 — 1 Colț de atelier — roata și masa olarului ;

2 Olar începînd lucrul.

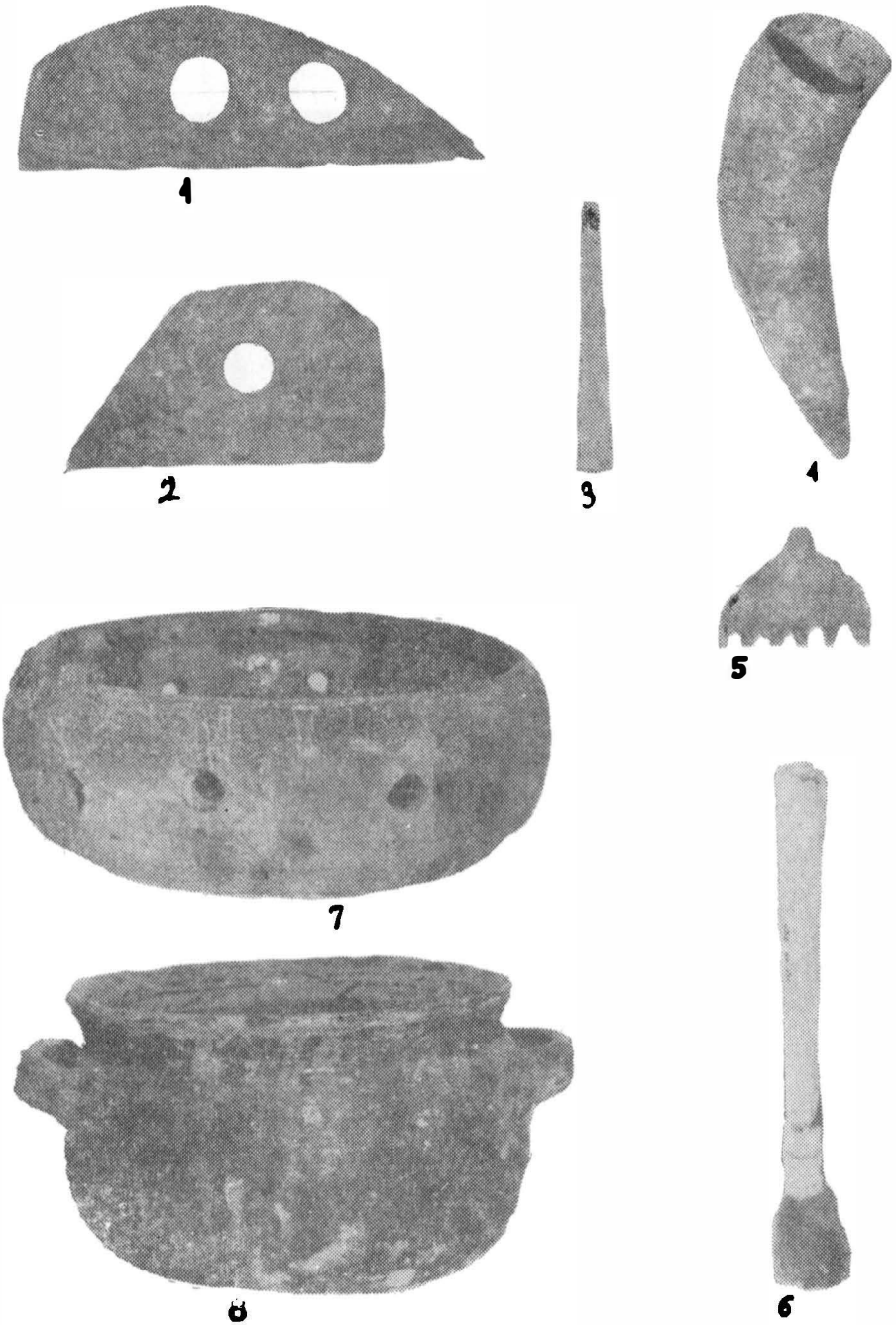

FIG. 3. — 1. şi 2. Fiehieş ; 3. Lopăţică ; 4. Corn ; 5. Pieptene ; 6. Pensulă ; 7. Vas de lut în care se pun piesele de mici dimensiuni la ars în cuptor ; 8. Vas de lut în care se pregăteşte smalţul şi vopselele.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

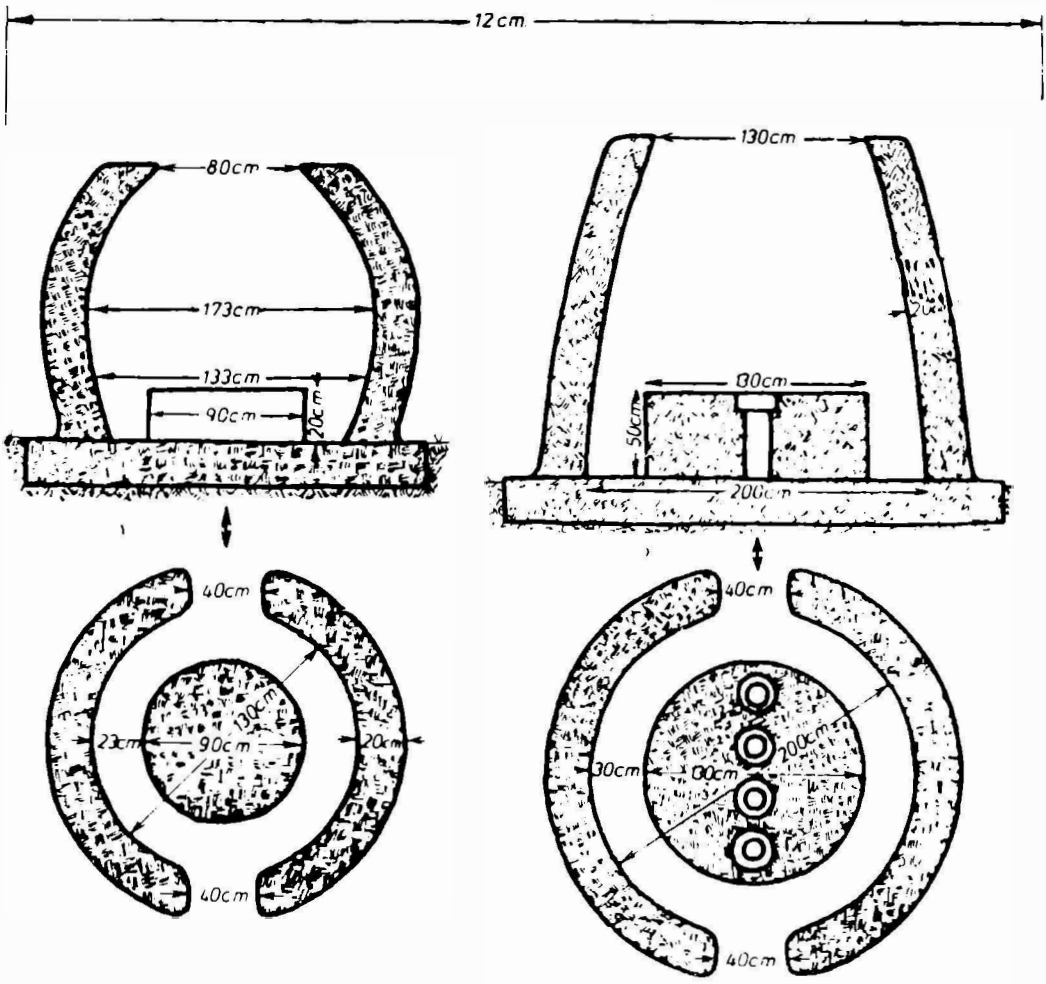

FIG. 4. 1. Cuptor tronconic cu vatră organizată; 2. Cuptor cu grătar parțial

http://www.cimec.ro/ahttp://cmiabc.ro

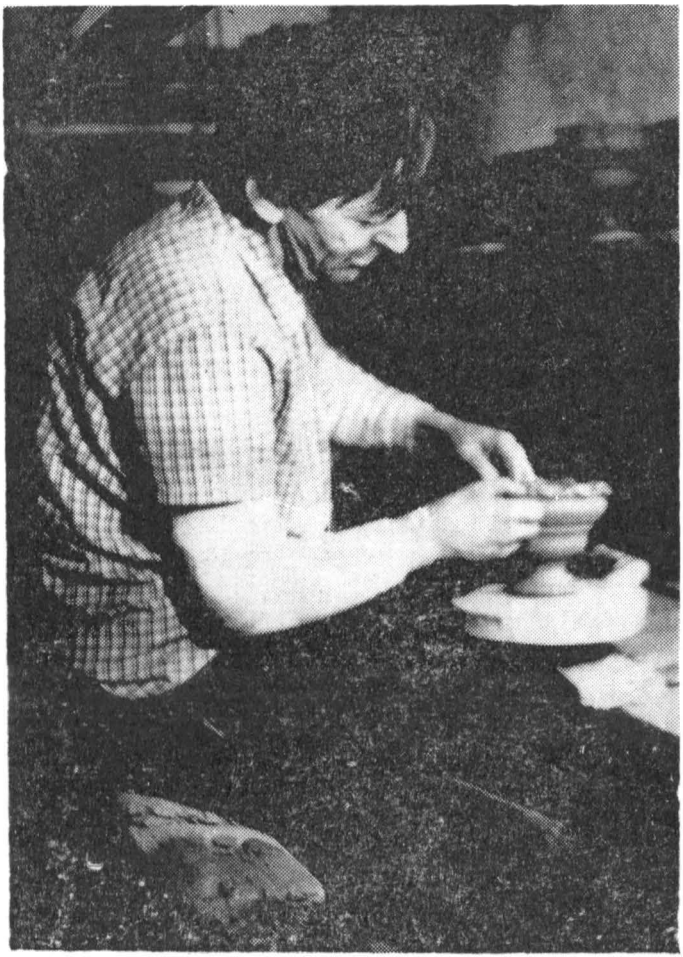

FIG. 5. Meşterul olar Andrişca Gheorghe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FIG. 6. — 1. Oală mare cu două torți ; 2. Oală mare cu o toartă ; 3. Oală pentru borș.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FIG. 7. — 1. Cratiță cu două torți ; 2. Oală pentru sarmale (smălțuită) ; 3. Oală pentru [illegible] (smălțuită) ; 4. Țigaie (dabos).

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

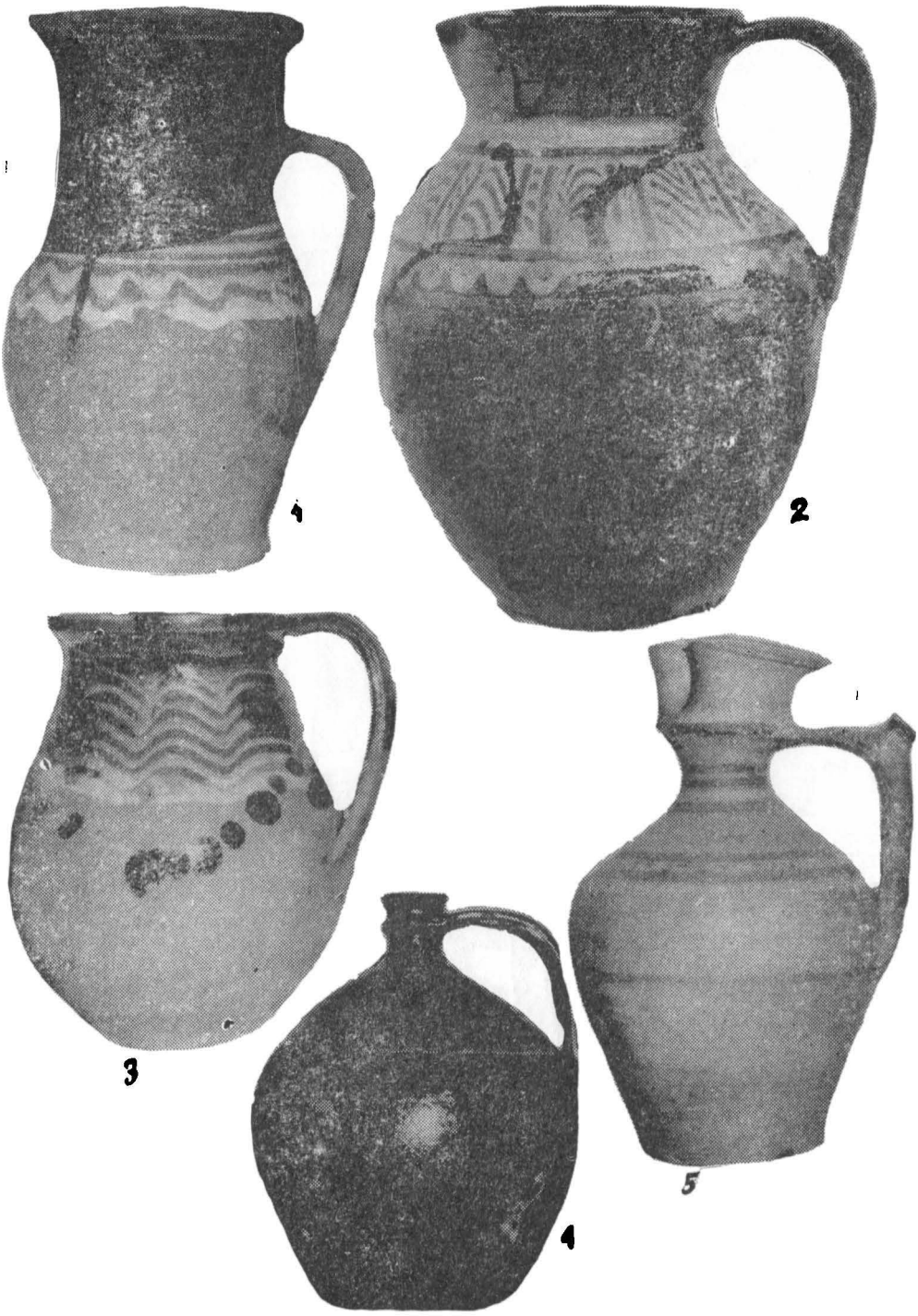

FIG. 8. — 1. Lăptar smălţuit ; 2. Oală pentru înmormîntare ; 3. Cană (mosoaică) ; 4. Ulcior ; 5. Ulcior cu şipot şi ţiţă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

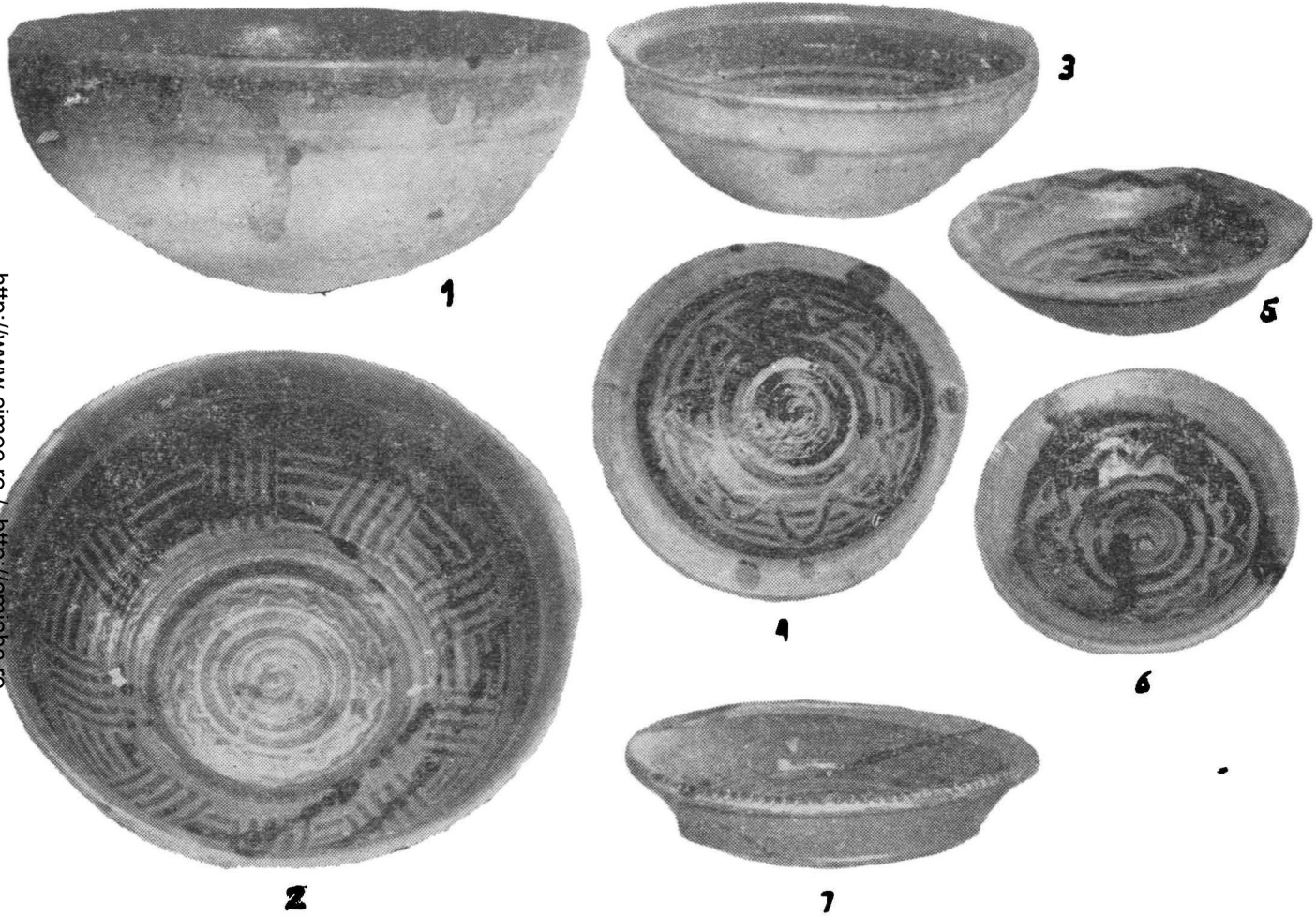

FIG. 9. — 1. şi 2. Castron ; 3. şi 4. Strachină ; 5. şi 6. Farfurie ; 7. Farfuriuţă pentru florar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FIG. 10. — 1. Vas mare pentru flori ; 2. Vas pentru flori (florar) ; 3. Vas pentru flori cu buza alveolată ; 4. Vas de flori suspendat ; 5. Vas mare pentru flori cu buza alveolată şi motive ornamentale ; brîul, valul, funia ; 6. Vază pentru flori cu buza alveolată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FIG. 11. — 1. Vas pentru flori ornamentale ; 2. și 3. Vase ornamentale cu picior [illegible] 4. Vas pentru [illegible]

http://www.dimec.ro/ http://ornabc.ro

FIG. 12. — 1. Puşculiţă pentru bani ; 2. Pilnic ; 3. Suport pentru luminare ; 4. Căniţă cu şipot şi farfurie, în miniatură ; 5. Căniţă cu farfurie, în miniatură ; 6. Ulcioară ; 7. Fruntieră ; 8. Ceainic.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

FIG. 13. — 1., 2. şi 3. Ploşti pentru nuntă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„FLOAREA DARURILOR" — UN MANUSCRIS INEDIT

de MIRCEA FILIP

Tipăriturile coresiene din veacul al XVI-lea aduseseră zări noi de lumină peste tot pământul românesc. Utilizarea limbii vii a poporului în scris a deschis orizonturi spre care, cu nemărginită speranţă, îndrăzneau a privi spiritele luminate ale vremii. Îndemnaţi de rîvna cu care poporul primise cartea în limba română, cărturarii timpului au început, cu osîrdie şi dragoste, a traduce în curgătoare limbă românească învăţături şi istorii menite a aduce lumină şi înţelepciune. De la scrierile apocrife şi hagiografice trecerea la literatura didactică este un lucru firesc şi probează dorinţa de emancipare morală a maselor populare. Literatura didactică este reprezentată la noi, în secolele XVI şi XVII, prin trei cărţi reprezentative : *„Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie"*, *„Fisiologul"* şi *„Fiore de virtu"* sau *„Albinuşa"*.

Ce au însemnat pentru cultura noastră aceste populare cărţi, urmele pe care le-au lăsat în conştiinţa poporului a fost reliefat şi exprimat în cercetări şi studii ce se înscriu pe treptele cele mai de sus ale edificiului culturii româneşti.

Copiate, tipărite sau vehiculate de tradiţia orală cărţile populare din epoca de început a culturii noastre vor dăinui adesea veacuri de-a rîndul, contribuind în mod major la cristalizarea înaltelor sentimente etice ale poporului nostru.

În aceste rînduri ne propunem să schiţăm istoria unei cărţi din categoria amintită, pornind de la unul din manuscrisele ei de la începutul secolului al XVIII-lea, manuscris aflat în colecţia Bibliotecii judeţene din Bacău. Este vorba de *„Floarea darurilor"*, *„Fiore de virtu"* sau *„Albinuşa"*, cum mai este cunoscută.

„Fiore de virtu" a văzut lumina tiparului curînd după invenţia acestuia, la 1474, avînd o prodigioasă circulaţie, un succes aproape legendar. *„Floarea darurilor"* a avut în decurs de şase decenii peste patruzeci de ediţii, colindînd apoape toate literaturile Occidentului, răzbătînd în Orient, tradusă în limbile română, greacă, sîrbă, rusă, bulgară şi armeană.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Această antologie morală datorată călugărului benedictin Tommaso Gozzadini din Bologna veacului al XII-lea îmbină într-un tot armonic şi de bun simţ cugetări şi maxime despre virtuţi şi vicii datorate marilor gînditori laici sau religioşi.

În literatura noastră *„Fiore de virtu"* a pătruns, aşa cum afirmă Nicolae Cartojan, prin trei căi, prin trei traduceri diferite.

O primă traducere s-a făcut în secolul al XVI-lea, direct din limba italiană, fapt ce pune într-o lumină inedită contactele culturale ale românilor în secolul amintit. Traducerea s-a făcut în Moldova, dar din nenorocire originalul nu a fost identificat. Informaţia ne parvine prin intermediul unui manuscris rusesc din secolul al XVIII-lea, manuscris ce are următorul titlu : *„Cartea Floarea Virtuţilor şi a viţiilor tradusă din limba italiană în valahă sau bogdăneasc㠄 (moldovenească) de către German Valahul, iar din valahă tradusă în slavă de Veniamin Ieromonahul Rusin la anul 1592"* [1] Desprindem de aici că *„Floarea darurilor"* circula în cultura românească înainte de 1592.

A doua traducere în română s-a înfăptuit după un original sîrbesc pe la mijlocul veacului al XVI-lea în Ardeal, de asemenea pierdut, dar ni s-a păstrat o copie făcută de Popa Ion Românul la 1620 în *„Codex Negoensis"*.

În sfîrşit, cea de a treia traducere se datorează lui Antim Ivireanul şi este făcută după un text grecesc a ediţiei scoasă la Veneţia în 1529 de către „Giuoan Antonio da Sabio et Fratelli" [2]. Această traducere devine prima ediţie românească tipărită la Snagov la 1700 cu titlul : „Floarea darurilor / carte foarte frumoasă şi de folos / fieştecăruia creştin, carele va / vrea să se împodobească pre sine / cu bunătăţi / De pre Grecie scoasă pre Românie / În zilele prea luminatului domn Ioanu / Constandin Basarab Voevod / Cu blagoslovenia prea sfinţitului Mi / tropolitului Kiru Teodosie / Cu îndemînarea şi cu cheltuiala dumnealui / Constandin Pîh. Sarachină sin / Gheorghie dohtorul Kriteanulu / Şi s-au tipărit în sfînta mănăstire în / Snagovu / vă leata 7208, mesiaţa Iu(lia) / De smeritul Ieromonah Antim Ivireanul / [3]. Această primă ediţie românească este un in 8° mic cu 6 f. nenumerotate + 82 f. numerotate cu 21 rînduri pe pagină. Următoarele ediţii aparţin secolului al XIX-lea : 1807 — Braşov ; 1814 — Sibiu ; 1864 — Bucureşti.

Observăm că mai bine de un secol *„Floarea darurilor"* n-a mai fost retipărită, fapt ce explică existenţa numeroaselor manuscrise tîrzii ale acestei cărţi, ale popularităţii ei.

Dintre manuscrisele păstrate au fost publicate în *„Catalogul manuscriselor româneşti"* volumele 1-4, 12, iar despre altele două ne oferă informaţii Nicolae Cartojan în cunoscuta lucrare *„Cărţile populare în lite-*

1 Nicolae Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. 1, Bucureşti, 1940, p. 73.
2 Idem, *Cărţile populare în literatura românească*, vol. 1, *Ed. Casei Şcoalelor*, Bucureşti, 1929, p. 204.
3 Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, tom. I, Bucureşti, 1903, p. 393.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ratura românească" [4]. Rîndurile de faţă supun atenţiei cititorului cel de al 15-lea manuscris al *„Florii darurilor"* făcut la 1711 de „Az mnogo greaşnic Costatin Bălăcean tipograf ungrovlahios", după cum găsim însemnat pe fila 276 a miscellaneului din cuprinsul căruia face parte şi *„Floarea darurilor"*. Acest miscellaneu este un in 8° mic de 304 f. cu 16 r. pe pagină şi cuprinde :

— f. 1-191^{r} — Viaţa şi petrecerea şi premănunt povestea preacuviosului părintelui nostru Vasile Novîi scrisă de Grigorie călugărul ucinicul sfinţii sale blagoslovite ;
— f. 191^{v}-199^{v} — Pentru preasfinţita troiţă, glava 1 ;
— f. 200^{r}-233^{r} — Floarea darurilor ;
— f. 233^{v}-242^{r} — A Sosaniei istorie ;
— f. 242^{v}-253^{r} — Pentru pre ce vreme s-au scornit iconoborenie ;
— f. 263^{v}-277^{r} — Într-această zi povestea lui Frodiţian Persul ;
— f. 277^{v}-304^{r} — Întreabă Sf. Efrem de Sfîntul Vasilie.

După cum se remarcă în economia miscellaneului *„Floarea darurilor"* ocupă 34 de file în care sînt cuprinse capitolele 1 şi 3-7, deci 6 capitole dintre cele 34 cîte avea iniţial cartea. Prin comparaţia cu celelalte manuscrise publicate ale *„Florii darurilor"* se desprinde că cel de care ne ocupăm, aflat în colecţia Bibliotecii judeţene din Bacău este al patrulea ca vechime, după *Codex Negoiensis"*, 1620 ; manuscrisul de la Şchei Braşov 1693 ; manuscrisul Gaster 1702-1703. Al nostru după cum arătam este datat 1711.

Ca volum ocupă locul al şaselea, avînd cum pomeneam, 34 de file.

Caracteristicile lingvistice precum şi apartenenţa geografică a cunoscutului copist Constantin Bălăcean ne permit să afirmăm cu certitudine că acest manuscris provine din Muntenia.

În ceea ce priveşte originalul după care s-a făcut această copie, din cercetările întreprinse pînă acum, acesta nu a putut fi identificat cu atît mai mult cu cît fila de titlu cuprinde flagrante inadvertenţe. Titlul este : *„Floarea darurilor care carte-i foarte frumoasă şi de folos la cuconi şi la tineri şi la fieştecare creştin care pofteşte să se îmbrace pre sine cu bunătăţi. Cu scară tocmită în capete cîte să cuprind întru dînsa, curăţită dintru multe greşeale ce ieria mainainte. Şi de noi tipărită cu toată nevoinţa lui Ioannu Antonie ce au luat cuvînt înainte la Vineţie, vleata 1649"*.

Chiar dacă am identifica în acest Ioannu Antonie pe Giuoan Antonie da Sabio care a tipărit ediţia grecească de la 1529, nu putem accepta o eroare atît de gravă de cronologie, care-l strămută pe Antonio da Sabio cu 120 de ani mai tîrziu, respectiv la 1649.

Imposibilitatea momentană de a compara acest manuscris cu cele din colecţia Bibliotecii Academiei R.S.R. nu ne permite să conchidem asupra modelului care a stat la baza traducerii româneşti şi după care Constantin Bălăcean a făcut copia de care ne ocupăm. De altfel intenţia

4 Nicolae Cartojan, *op. cit.*, pp. 201-206.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

noastră, prin rîndurile de față, a fost doar aceea de a atrage atenția celor interesați de prezența acestui manuscris necunoscut în colecțiile Bibliotecii județene din Bacău.

„FLOAREA DARURILOR" — UN MANUSCRIT INÉDIT

Résumé

L'auteur présent un manuscrit du célebre livre qui est apparu en 1474 en Bologne.

Le manuscrit trouvé dans les colections de la Bibliothéque centrale de Bacău à été éxécuté en 1711 de Constantin Bălăcean, le bine conu copiste valachien et démontre la grande circulation de cette livre dans les pays roumaines.

L'article constitue une contribution de détail à l'histoire de la littérature roumaine anciénne.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

G. BĂLĂIȚĂ, SEMNIFICAȚIA UNEI OPERE

de MIRCEA DINUTZ

Dacă despre un prozator ca D. R. Popescu, Gabriel Dimisianu putea să afirme pe bună dreptate — că „e un creator exprimat integral" [1], în sensul că și-a dat întreaga măsură a talentului în opera sa de pînă acum, nu același lucru se poate spune despre G. Bălăiță. Acesta este un prozator aflat în plină cursă, altfel spus, în plină ascensiune valorică. „Lumea în două zile" a convins critica și, în mod sigur, pe cititorii avizați, că ne aflăm în fața unui prozator de primă mărime în contextul literaturii române contemporane.

Albala, ca dezvoltare „adiabatică" a spațiului provincial, devine un teritoriu recunoscut, ca însăși numele autorului. Literatura programatică cîștigă teren pe zi ce trece, ea fiind — în primul rînd — un semn al ambițiilor din ce în ce mai mari ale scriitorului român, ce se leapădă treptat de complexe (simptomatică este atitudinea lui Marin Preda) și se desfășoară cu mult curaj și cu mijloace variate pe spații, uneori restrînse, dar binecunoscute. Mișcarea este parabolică și ea angajează, implicit, pe leotor în efortul de descifrare nu al unui personaj anume sau al unui „story", ci al vieții însăși, năvălind impetuoasă în paginile cărții.

Subscriem judecății formulate de Eugen Simion, care sublinia cu multă dreptate că prozatorul modern nu caută doar formule și mijloace noi, care să șocheze pur și simplu — cum înclină să creadă unii — ci că există o necesitate biunivocă în relația conținut — formă în romanul modern, formele, mijloacele noi de exprimare fiind reclamate în mod imperios de o substanță infinit mai bogată și mai complexă. Etapa experimentelor, chiar în literatura noastră, este pe cale să fie depășită. „Ne găsim, azi, într-un moment în care romanul valorifică toate aceste experimente — spune acesta — *într-o sinteză nouă, în acord, desigur, cu experiența omului și cu experiența însăși a cunoșterii despre om*" [2].

Puțin ciudat este faptul că, deși stimat și elogiat, G. Bălăiță a fost ocolit în puținele sinteze încercate asupra prozei române contemporane, lucru explicabil doar prin faptul că opera acestuia suportă cu greu (poate chiar de loc) o etichetă, o încadrare rigidă.

Astfel, un tînăr critic, Anton Cosma, cu toată elasticitatea voită în aplicarea unor criterii (studiul „Romanul românesc și problematica o-

1 Gabriel Dimisianu — „Nouă prozatori", Editura Eminescu, București, 1977, p. 118.

2 Eugen Simion, „Posibilitățile romanului", în „Ramuri", nr. 12 (174), 15 decembrie 1978, p. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mului contemporan"), deşi se referă la „Lumea în două zile", evită încadrarea creatorului Albalei în vreo formulă.

Iar un critic, mult încercat, ca Eugen Simion, într-o intervenţie relativ recentă : „Posibilităţile romanului" [3], face doar o aluzie, vorbind despre romancierii ce ar descinde din Thomas Mann şi Joyce.

Romul Munteanu îl înseriază, alături de D. R. Popescu şi Augustin Buzura, ca „faulknerian", iar Eugen Barbu îl consideră, fără ezitare, ca fiind „joycean". Dincolo de toţi, Dan Culcer este de părere că G. Bălăiţă este dator „mai tuturora, sub aspect narativ". [4]

Opera acestuia, chiar dacă n-a ajuns la cota ultimă, în sensul că putem aştepta mai mult pe viitor, nu suportă însă trimiteri atît de brute, care — dacă nu sînt denigratoare — tind oricum să deformeze, să falsifice imaginea prozatorului băcăuan.

Incontestabil este faptul că Bălăiţă şi-a asumat cu luciditate şi inteligenţă un „sumum" impresionant de procedee moderne, ce nu sînt străine de eforturile unor mari prozatori ai lumii : Dostoievski, Thomas Mann, W. Faulkner sau James Joyce. Între aceştia e greu însă de evidenţiat vreo influenţă dominantă şi a o face totuşi, înseamnă — implicit — a-i nega originalitatea. El şi-a asumat, de asemenea, un mod viabil modern de a gîndi romanul, fiind unul dintre principalii realizatori, dar şi teoreticieni ai unei literaturi a „totului", ce încearcă să sugereze viaţa în toată complexitatea ei, între semnificativ şi nesemnificativ, cu toate meandrele şi alunecările imprevizibile între spaţii, o literatură dureros conştientă de imposibilitatea dirijării faptului de viaţă, vieţii însăşi într-un flux coerent, irezistibil.

Este, după cum se exprima A. Huxley, o literatură *„din ce în ce mai acut conştientă de Adevărul Total* — de vastele oceane de mărunţişuri neimportante, de întîmplări şi gînduri care-şi întind tentaculele în toate direcţiile, din oricare punct-insulă (un personaj, o întîmplare) ar dori autorul să contemple faptele".

De la „Palladion" la „Lumea în două zile", şi, în sfîrşit, la „Ucenicul neascultător" se poate urmări cu limpezime, pe de o parte, procesul de decantare teoretică, pe de altă parte, procesul de decantare artistică, desfăşurat de la simpla asumare a unor mijloace moderne (în nuvela amintită) pînă la *sinteza* dorită („Lumea în două zile"). „Ucenicul neascultător" vine în replică la propria sa performanţă, romanul „celor două zile", aducînd în plus perspectiva unei construcţii monumentale.

Am căzut de acord asupra influenţelor, mai degrabă sugestiilor oferite de marea proză modernă şi nu poate nega nimeni că Thomas Mann, James Joyce, William Faulkner, scriitorii ruşi a căror lecţie a parcurs-o cu luciditate G. Bălăiţă, în special Dostoievski şi Gogol, foarte puţin Gabriel Garcia Marquez, *sînt de recunoscut în spiritul lor*. Nicăieri, însă,

3 V. nota 2 ; ibidem.

4 Dan Culcer — „Scriitori tineri contemporani", în „Vatra", nr. 12 (93), 20 decembrie 1978, p. 5.

5 Aldous Huxley — „Şi restul e tăcere", Editura Univers, Bucureşti, 1977, Colecţia „Eseuri", p. 27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bălăiță nu preia formal pe un autor sau altul. Sugestiile au fost valorificate cu inteligență în vederea obținerii unei originalități proprii. Astfel, autorul va convinge la 1975 că a ajuns la un timbru nou, puternic, de neconfundat. Eroarea unor critici constă în faptul că s-au oprit, uneori, la nivelul depistării similitudinilor, pe care le-au numit, implicit, influențe.

* * *

Talentul autorului a fost remarcat și subliniat de toți comentatorii în 1964, cu prilejul debutului editorial — „Călătoria". [6] Excelentă ni se pare astăzi intuiția lui Nicolae Dragoș, la acea dată : „avem sentimentul, citind paginile cărții, că asistăm la pregătirea uneltelor scriitoricești pentru lucrări mai ample, mai bogate în viață". [7]

Schițele și povestirile din volum merg în trei direcții principale : viața satului din acea perioadă a schimbărilor fundamentale, trecerea dintr-o vîrstă în alta, vizînd copii și adolescenți și, în sfîrșit, momentele de puternică criză sufletească cu motivație erotică. Restrîngîndu-și astfel investigațiile, autorul își asigură teren pentru aprofundarea temelor. dar mai ales pentru verificarea și cultivarea propriilor posibilități.

De subliniat preferința autorului pentru personaje pure, indiferent de vîrstă și pentru surprinderea momentelor de cumpănă sufletească, în care se află eroii. Dacă în povestirile de suflu mai amplu („Culesul dintîi" și „Un om și lucrurile sale") urmărește un proces de decantare interioară, în povestirile care au în atenție copii și adolescenți realizează generoase spații de autentică poezie, în care autorul manifestă o delicată înțelegere a vîrstei, tact, finețe analitică.

Infiltrația simbolurilor se face cu discreție, aici verificîndu-se bine judecata critică a lui Marian Popa : „schițe și povestiri de intersecție a tradiționalismului tematic cu modernismul redactării". [8] De la debut, deci, autorul a căutat noutatea, însă fără ostentație, dovedind un remarcabil simț al măsurii și al echilibrului. Dacă turnura prozelor nu surprinde, urmînd linia obișnuită, mijloacele sînt, în bună parte, moderne și dau impresia permanentă de prospețime prin varietate și forță de sugestie.

Eroii de prim plan — ceea ce s-a observat — sînt niște tipuri, pe care un fapt de viață îi stîrnește, îi tensionează, îi pune în situația de a lua hotărîri decisive. Indiferent de tema investigată, autorul se dovedește a fi un analist prin excelență, el manifestînd o slabă apetență factică.

Personajele sînt privite dinăuntru, oricum cu tenta de a-i „descifra", de a le pune în lumină mecanismul sufletesc, urmînd drumul de la faptul de viață la adevărul de viață, de la pretext pînă la esență.

6 George Bălăiță, „Călătoria", Editura Tineretului, București, 1964, Colecția „Luceafărul", 157 p.

7 Ncolaei Dragoș, cronica la volumul „Călătoria", Ed. Tineretului, B., 1964, în „Scînteia Tineretului", an XX, nr. 4716, vineri, 17 iulie 1964, p. 2.

8 Marian Popa — „Bălăiță, George", în „Dicționar de literatură română contemporană", ediția a II-a, Editura Albatros, București, 1977, p. 71.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cu alte cuvinte, eroii se află în fața unui „prag" dintre o stare și alta dintre o vîrstă și alta, dintre o lume și alta. Modul în care își rezolvă neliniștile, îi conservă în puritatea lor. Autorul se arată interesat de latura etică, în primul rînd, urmărindu-și eroii pe dimensiunea lor morală. Evită spectaculosul factic, preferînd spectaculosul psihologic.

„Călătoria" marchează începutul unui drum, pornit sub bune auspicii și care a continuat sub semnul celor mai mari speranțe.

* * *

Personalitate în plină ascensiune, G. Bălăiță a confirmat încrederea criticii cu volumul următor : „Conversînd despre Ionescu".[9]

Aceeași structură de moralist, relevată mai sus, o reîntîlnim în prozele acestui al doilea volum. Analistul cîștigă în siguranță, gama tematică este mai bogată, dar — mai ales — prozatorul își îmbogățește mijloacele de exprimare, manifestă mai multă îndrăzneală și un plus de maturitate.

Și, chiar dacă nu putem fi de acord cu toate numele pomenite, la această ocazie : Joyce, Kafka, Salinger, Eugen Ionescu, D. R. Popescu, N. Velea, numărul trimiterilor și semnificația acestora vorbesc, pe de o parte, despre efortul criticii în a-l situa pe Bălăiță într-o linie valorică fermă, iar, pe de altă parte, despre racordarea acestuia la prozatori de primă mărime pe plan universal și național, ca o recunoaștere implicită a valorii.

Ipostaza sarcastic-ironică, siguranța cu care mînuiește dialogul (v. schița „Conversînd despre Ionescu"), duioșia și puterea de înțelegere a unui om cu o existență bîntuită de nenoroc, dar și de fatalism, ce transpar atît de discret prin intermediul unui dialog purtat între doi funcționari cehovieni, nu-l înseniază pe Bălăiță între prozatorii moldoveni. Doar ritmul neprecipitat, monotonia relatărilor trădează un temperament potolit, cu arderi în adîncime, nemuntean.

În ciuda unor diferențe clare, unele de esență, nu există o ruptură între volumul de debut și acesta. Unele teme sînt reluate cu mijloace noi, iar în altele se face simțită o substanță nouă, propusă spre investigare. Nici un moment, însă, procedeele nu sînt exhibate, aplicate demonstrativ, nici măcar în „Palladion".

Astfel, prozele de inspirație rurală din volumul „Călătoria" au un corespondent în nuvela „Prima zi a săptămînii", una dintre prozele care l-au făcut pe G. Dimisianu să vorbească despre „realismul psihologic".[10]

Structură de citadin, prozatorul evită — aici — privirea din interior, care l-ar fi supus, probabil, unui mai mare risc. Găsește, în schimb, o altă soluție, foarte modernă în esența ei : motivul martorului, motiv azi foarte des întîlnit la prozatorii noștri contemporani. S-a remarcat că

9 George Bălăiță, „Conversînd despre Ionescu" (nuvele), Editura pentru literatură, București, 1966, 236 p.

10 Gabriel Dimisianu, cronica la volumul „Conversind despre Ionescu", Editura pentru literatură, B., 1966, în „Gazeta literară", an XIII, nr. 48, 1 decembrie 1966, p. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

eroul, Moise Aanei, face parte din aceeași familie cu Iacob Nesfîntu, străbătînd — ca și acela — o perioadă de criză prelungită, aflat într-un proces complex de autolimpezire.

Tot o nuvelă psihologică este și „Întoarcerea eroului cunoscut", substanța ei fiind însă de cu totul altă factură. Eroul, Marcel (Valter) Descu este un declasat moral și intelectual, un caz patologic. Și tehnica este alta (vom insista mai jos).

Aici autorul preferă privirea din interior, alegîndu-și — în mod premeditat — un caz-limită pentru a sublinia mai bine consecințele războiului ce proiectează la suprafață, alături de eroi adevărați, falșii eroi, adevărate gunoaie umane, ca în cazul de față. Aici autorul folosește din plin tehnica cinematică, aceasta efectuînd un interesant joc de planuri în spațiu și timp.

Introspecția psihologică, dusă pînă la ultimele consecințe, se efectuează fără crispare, deși faptele — dar mai ales gîndurile falsului erou — sînt oribile. În această nuvelă, ca și în cea amintită mai sus, investigația nu se limitează numai la prezent, ci merge și în trecut, în dorința de a sugera cît mai bine această anomalie umană. Sînt selectate momente din copilărie și adolescență, pentru a pune în lumină, cît mai convingător, grotescul unui mecanism sufletesc.

Dar procedeul de factură modernă care restructurează după principii noi un material predispus tratării tradiționale este cel al memoriei involuntare. Toată analiza psihologică, atît de bogată, se desfășoară practic, din momentul coborîrii din tren pînă în momentul în care eroul ajunge acasă. Această dilatare a timpului, imixtiunea trecutului în prezent, suprema concentrare factică în favoarea introspecției nu poate fi străină, orice s-ar spune, de cîștigurile prozei moderne.

„Palladion", una din prozele mai mult discutate, este — în același timp — o parabolă și o alegorie cu implicații polemice. Este evidentă, de asemenea, ipostaza ironic-sarcastică pe care și-o asumă prozatorul.

Sînt posibile două nivele de interpretare, fără ca acestea să se excludă reciproc, dimpotrivă. Primul nivel este cel la care se încearcă descifrarea parabolei scriitorului. în raport cu personajele sale. Tenta polemică este certă. Autorul desfășoară aici un întreg program teoretic, o perspectivă cu adevărat modernă de a înțelege literatura. Bătrînului scriitor care-i recomandă să-și domine planul epic și personajele, îi va răspunde : „Bine, maestre". Va proceda însă exact invers.

Din acest punct de vedere, „Palladion" se dovedește a fi *o proză-program care anunță și marchează trecerea spre o nouă etapă scriitoricească*. Ea este, în același timp, o sinteză a căutărilor și o certitudine a vocației sale.

La un al doilea nivel de interpretare, cele cinci personaje scăpate din puterea autorului, nevoit să-și recunoască înfrîngerea, constituie, după cum a demonstrat și Vlad Sorianu, „tipologii programatice, cu viză etico-socială". [11]

11 Vlad Sorianu, cronica la volumul „Conversînd despre Ionescu", Editura pentru literatură, București, 1966, în „Ateneu", an III, nr. 12, decembrie 1966, p. 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Palladion" nu constituie numai un prilej pe care autorul şi-l oferă pentru a-şi expune părerile literare, ci şi pentru a le susţine practic.

Volumul, în ansamblu, confirmă valoric şi-l situează pe autor la capătul unei etape scriitoriceşti.

* * *

„Întîmplări din noaptea soarelui de lapte" [12] s-ar încadra, deşi apariţie editorială posterioară volumului „Conversînd despre Ionescu", tot în această primă etapă a creaţiei lui G. Bălăiţă. Autorul îşi valorifică în această a treia carte predispoziţiile manifestate pentru universul infantil (în volumele anterioare) cu succes, dar fără a ajunge la originalitatea dorită.

La un prim nivel de interpretare ar fi vorba despre crearea unui univers fantast, proiecţie a imaginaţiei unui copil cu însuşiri deosebite. In acest sens, trimiterile s-au făcut cu exactitate la Lewis Carol şi Mihail Sadoveanu.

La un al doilea nivel de interpretare se poate vorbi despre o aventură, în sens superior, a cunoaşterii, aventură în care micul Cantemir redescoperă sensul originar al cuvintelor, vizualizînd, asemenea unui mic demiurg proverbe, cuvinte ce par a scăpa puterii sale de înţelegere la această vîrstă. Fantezia şi intuiţia deosebită îl ajută să distrugă clişeele verbale istovite, vehiculate de cele două mătuşi bineintenţionate, ba mai mult, să ajungă — intuitiv — la valoarea adevărată a unor cuvinte. Pe această linie mergînd, filiaţia cu Anton Pann şi Ion Creangă se justifică.

Cele două planuri ale cărţii, cel real şi cel fantast, vin să se completeze reciproc. Totuşi — trebuie precizat — planul de bază care adună liniile de forţă ale naraţiunii este cel fantast — mirific cu eroul — copil, a cărui dorinţă mai mare decît toate este să nu fie „pisat" după modelul aflat în realitate.

Fără a fi inedită ca formulă literară şi fără a fi o capodoperă a genului, cartea place — în ansamblu — ea avînd secvenţe excelent realizate. Mai moldovean decît în oricare altă parte, autorul proiectează un film ce degajă mult farmec şi care poate ţine încordată atenţia micilor cititori (şi nu numai) de la un capăt la celălalt. Impresia generală este de exerciţiu superior, poetul trădîndu-se din plin în aceste pagini.

* * *

„Lumea în două zile" (1975) [13] îl proiectează pe scriitorul băcăuan între primii prozatori ai ţării, acesta izbucnind uimitor de matur şi puternic, după o tăcere editorială de circa opt ani.

---

12 George Bălăiţă — „Întîmplări din noaptea soarelui de lapte", Editura Tineretului, Bucureşti, 1967, 112 p.

13 George Bălăiţă, „Lumea în două zile", roman, Editura Eminescu, Bucureşti, 1975, 396 p.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pornind de la ceea ce înțelege în mod intim Bălăiță prin roman : „o istorie a sufletului și a rezistenței omului, a salvării și transformării lui“ [14], ni se oferă o sugestie (nu mai mult) spre înțelegerea cărții.

Parabola unei lumi văzută ca farsă (o perspectivă puțin obișnuită de relevare a adevărului) are spre margini două personaje de extremă : pe *August pălărierul*, înțeleptul ce a făcut din îndoială un adevărat „modus vivendi“ și pe *Anghel* reversul medaliei, personaj malefic, declanșat de credința sa neclintită în putere, în capacitatea de a descifra și a stăpîni destinele oamenilor, fanatism de cea mai pură speță. Sînt extremele morale ale unei atitudini față de viață. Se verifică încă o dată că acei, care au văzut în Bălăiță un moralist grav, nu s-au înșelat.

Și unul și celălalt vor încerca să dirijeze în lumi și în puncte de tensiune diferite, existența tînărului Antipa. Unul, cu îndoiala sa, își va pierde treptat ascendentul moral asupra acestuia, celălalt își va pierde puterea cu excesul său de credință. Antipa este în raport cu aceștia doi, dar și cu obiectul „predicii“ lor : viața, un adevărat „ucenic neascultător“.

Ceea ce-l va preocupa pe Antipa cu adevărat, dincolo de măștile asumate (un oblomov autohton la Albala și un Cicikov fără vocație la Dealu-Ocna) va fi *drumul spre marginile glumei*. „Pînă unde glumim ?“ va fi întrebarea de esență pe care și-o pun personajele cărții : Antipa, cei doi anchetatori-scriitori, însuși autorul și, odată cu aceștia, cititorul.

Tentația puterii, travestită în forme oricît de subtile, este resimțită de toate personajele de prim-plan, este nodul vital ce declanșează pe această amplă parabolă a vieții văzute ca farsă. Echilibrînd balanța, aceleași personaje resimt, nu mai puțin, frica, „spaima de provizorat“.

În cazul lui Antipa, „spaima de provizorat — cum spune Pașaliu — găsește un refugiu în dragostea ocrotitoare a Feliciei“. Refugiul este însă relativ. De aceea, Antipa are nevoie de mijloace auxiliare : minciuna, gluma, farsa“, „...minciuna este fantezie, se explică el, independență, libertate nemăsurată“.

Baroni, un ratat decrepit al tîrgului Albala, are intuiția unei farse ce depășește cu mult limitele unei zile și lumi anume : „Totul este farsă, domnule judecător, și Dumnezeu este cel mai mare farsor, un tip cinic și lipsit de fantezie“.

Cele două ospățuri : unul, în seara de Crăciun, la Albala și care polarizează toate personajele delimitate în funcție de Antipa și celălalt, la Dealu-Ocna, într-o atmosferă pe jumătate stranie, cu personajele mai importante ale tîrgului, sînt *nu* „apocaliptice“, cum au lăsat să se înțeleagă unii îngroșînd nepermis planul magico-simbolistic al cărții, ci doar punctele de maximă tensiune și semnificație ale farsei regizate pînă atunci cu discreție.

Singurii lucizi și care trec dincolo de farsă, interogîndu-se asupra ei, sînt Antipa și, bineînțeles, Viziru. Ei fac parte din mai lunga serie

14 George Bălăiță, „Consecvența romanului“, în „România literară“, anul XI, nr. 33, joi, 17 august 1978, p. 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a personajelor morale, bineintenționate și problematizate ale prozei lui Bălăiță. De reținut că acestea două sînt singurele personaje care evoluează, care se transformă de la o lume la alta. Al. Ionescu, asemnea autorului, se află dincolo de farsă.

Ancheta judecătorului Viziru, are, deci, ca principal obiectiv descifrarea acestei farse, înțelegerea acestui mecanism, înțelegere ce l-ar elibera, i-ar reda încrederea și sănătatea : „Cînd voi ști unde și cît trebuie să glumesc voi scăpa de frică. Și atunci voi fi liber și sănătos".

Interpretările ce se pot da romanului sînt cu mult mai multe și s-ar putea scrie — fără exagerare — chiar o carte despre „Lumea în două zile". Ceea ce nu ne putem permite noi aici.

Calitățile acesteia au fost relevate, la timpul potrivit, de către comentatori. Portretist excepțional, poet generos, analist de talent, el creează pasaje memorabile, percutante prin concretețea lor, ca acela din cîrciuma lui Moiselini, cînd este narată moartea preotului Zota și folosește o gamă uimitor de variată de procedee moderne, ceea ce l-a făcut pe Marian Popa să emită o judecată critică profund nedreaptă : „cel mai complet inventar autohton al procedeelor romanului modern". [15]

„Lumea în două zile" este, pînă astăzi, cartea de rezistență a lui George Bălăiță, o carte care — după părerea noastră — a trecut cu puțin pe lîngă capodoperă.

* * *

De la „romanul celor două zile", de suflu amplu, G. Bălăiță ajunge la ideea unei construcții monumentale, în care eroul să parcurgă, pe rînd, toate treptele inițierii în viața social-istorică, în cea morală și în cea sentimentală. În mod programatic, autorul își subliniază în „Ucenicul neascultător" (1978) [16] ambițiile exhaustive : „cronica despre Naum și Albala se scrie încet, caută să cuprindă *totul* (s.n.)".

„Ochean" și „Palaloga", situate la extremele volumului au funcționalitatea unor adevărate capitole teoretice (deși literatură curată) și sînt simptomatice pentru stadiul scriitoricesc în care se află autorul, ca altădată „Palladion" la 1967. Acestea verifică și constituie supratextul cărții metaromanul.

Substanța românească este „tăiată" în secțiuni care, aparent, au o foarte slabă legătură între ele. Conform concepției și intențiilor, declarate sau nu, capitolele au și o anumită autonomie, dar se înscriu și în planul de ansamblu al cărții, ca părți ale unei „părți" mai mari din ciclul proiectat. Maniera de tratare însă, substanțial diferită de la capitol la capitol, creează derută. Lucrurile se vor decanta în momentul în care cele trei piese ale „totului" vor coexista și putem crede că autorul va urma sugestia oferită de Lucian Raicu [17] de a rescrie întreaga carte.

15 V. nota 8 ; ibidem.
16 George Bălăiță, „Ucenicul neascultător", Editura Albatros, București, 1978, 421 p.
17 Lucian Raicu, „Proza (existentului)", în „România literară", anul XI, nr. 13, joi, 30 martie 1978, p. 4 și 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Întrucît șansa unei mari cărți a literaturii române nu trebuie ratată.

Structura cărții, așa cum ne apare ea, are și o motivație interioară. Autorul dorește să fie modern pînă la capăt, în înțelesul bun al cuvîntului. Nimic nu e luminat din plin, nici personajele, nici faptele, nici structura cărții nu e una la îndemînă. Iar acolo unde autorul face un efort de explicitare („Un diavol de iarmaroc"), eșuează. Acesta lasă impresia permanentă că se supune substanței romanești, că totul curge asemenea vieții, în mod neprogramatic, între întîmplare și ceea ce este previzibil. Este semnul cel mai sigur al unei literaturi programate.

Farsa este detectabilă și aici, aceasta nu anulînd, ci întărind planul grav în care se mișcă personajele. Dezbaterea etică este mult lărgită față de „Lumea în două zile", chiar dacă autorul nu pare să ia atitudine față de ce fac și gîndesc personajele sale.

Povestitorul se desfășoară din plin în această carte. Este evidentă încrederea lui Bălăiță în arta scrisului, precum și ambiția de a cuprinde „totul". Autorul face din cititor (idealul prozatorului de factură modernă) colaboratorul său. Procesul de obscurizare treptată, evident, se produce în sensul problematizării personajului, al relevării naturii sale contradictorii, din diferite unghiuri, situîndu-l în diferite contexte. De cele mai multe ori, personajul principal trebuie subînțeles, tot așa cum îl subînțelegem pe creator dincolo de orice narațiune, oricît de obiectivă.

Oricum, și această carte verifică un mare prozator contemporan. Șansa unei cărți de excepție există și ultimul cuvînt, cel mai greu, îl are autorul.

*

* *

Analist, în esența sa, G. Bălăiță revine în cea de-a două etapă scriitoricească la epic, realizînd un echilibru necesar. De la „Lumea în două zile" la „Ucenicul neascultător" s-a putut vedea clar că evenimentul, faptul de viață cîștigă în pondere. Cumularea lor, însă, nu are semnificația relevării pur evenimențiale, ci a desfășurărilor pe verticală.

Personajele lui G. Bălăiță — cum s-a observat de la debut — sînt, în majoritatea lor, curate sufletește, predispuse, astfel, problematizării. Chiar Antipa, dincolo de măștile pe care le poartă, adevăratul Antipa nu este decît victima farsei, pînă la un punct regizate de el însuși. Puritatea și doza de utopism pe care o au personajele ne fac să credem că Antipa și Naum Capdeaur, mai ales, sînt structuri romantice. Aceasta face posibilă înscrierea eroului alături de Wilhelm Meister, de o pildă, înscrierea acestuia din urmă (Naum Capdeaur) într-un „Bildungsroman".

Ironia, ca factor de configurare artistică, nu trebuie să ne facă să neglijăm registrul grav (cel fundamental) al cărților lui Bălăiță.

În contextul prozei românești contemporane, opera lui G. Bălăiță se înscrie ca *o sinteză organică și puternică a romanului modern, în substanța și în procedeele sale artistice, sinteză ce stă sub semnul maturității la care a ajuns romanul românesc* și care deschide drum larg împlinirilor viitoare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

G. BĂLĂIȚĂ. LA SIGNIFICATION D'UN OEUVRE

Résumé

George Bălăiță este l'un des plus importants prosateurs contemporains, étant à côté de D. R. Popescu, Augustin Buzura, N. Breban dans un bon moment du roman roumain moderne.

Du „Voyage" (1964) jusqu'au „Disciple désobéissant" il a enrégistré une courbe valorique ascendante, en assumant avec de l'intelligence et de la lucidité une game variée de moyens modernes.

„Le monde en deux jours" (1975) reste jusqu'aujourd'hui le livre de résistance de G. Bălăiță et un point de référence obligatoire pour la critique littéraire contemporaine.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ARNOLD TOYNBEE, *Orașele în mișcare,* Editura politică, București, 1979

Mult mai mult mare scriitor decît istoric, savantul englez a fost în același timp și un bun cunoscător al istoriei noastre, al României, al unor proeminente figuri de istorici români. După propria-i mărturisire cartea pe care o prezentăm o datorează întîlnirii cu preocupările în domeniul sudierii complexe a orașelor ale d-rului Constantine Doxiadis, cu renumitele sale croaziere — conferințe, precum și cu lucrările de prestigiu ale profesorului Charles Abrams. In aceeași introducere ni se arată marea îndatorire pe care a avut-o autorul pentru opera dedicată urbanizării, studierii orașelor moderne, întreprinsă de prof. Jean Gottmann. Cartea însăși reprezintă o activitate rodnică depusă la Școala de arhitectură a Universității Columbia și de aceea ni se prezintă sub excepționala formă a unor agreabile prelegeri.

Trebuie remarcată definiția : „Un oraș e o așezare omenească ai cărei locuitori nu pot produce, în cadrul limitelor orașului, toate alimentele de care au nevoie pentru a trăi" (pag. 20) în care se concentrează dealtfel și limitele teoretice ale cărții :

1 Tratarea orașului ca o formă de viață umană în sine și nu ca o modalitate de afirmare a comunității etnice, politice. Rupt de comunitatea care i-a dat naștere orașul din cartea lui A. Toynbee este o corabie fără cîrmă, viitoare epavă teoretică în bătaia valurilor idealiste ale fenomenologiei moderne.

2. Desprinderea din complexitatea social-umană care a generat pe o anumită treaptă a istoriei orașul, numai a aspectului aprovizionării cu alimente. De altfel nici un sat cît de modest situat la sfîrșitul comunei primitive și începutul civilizației, nu putea trăi izolat, deoarece schimbul, cea de-a treia mare diviziune socială a muncii este însăși semnul afirmării civilizației umane.

Intrat astfel pe terenul unor considerente economice, de proporții și rapoarte, autorul susține că orașele antichității elene nu au putut supraviețui deoarece este costisitor să construiești și să menții în bună

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

stare ziduri înconjurătoare întrucît : „...avantajul obținut prin extinderea ariei producătoare de hrană dinlăuntrul zidurilor va fi, probabil, anulat prin creșterea numărului gurilor de hrănit" (pag. 29). Unui astfel de raționament îi sînt proprii și explicațiile privind trecerea unor comunități etnice de la stadiul gentilic din istoria lor la acela de popor. Autorul susține că încă de la începutul erei neolitice populația sedentară a planetei a constituit marea majoritate a umanității și că : „vecinii ei nomazi năvăleau pe neașteptate din *deșert* pe *ogoare*, prădînd, ucigînd și așezîndu-se uneori doar ca să înrobească victimele lor sedentare, pînă ce nomazii tirani erau fie izgoniți, fie asimilați" (pag. 20). Este poziția consecventă a autorului de a prezenta faptele istoriei, cu o îndemînare care și constituie de altfel valoarea impresionantă a savantului, bine informat și adînc cercetător al istoriei universale.

Maniera alăturării faptelor istorice petrecute pe vaste arii geografice fără analiza teoretică a cauzelor care le-au generat este completată cu analogii pe verticala timpului. Astfel vorbind de impactul dintre nomazi și sedentari, care a încetat „în secolul al XVII-lea cînd imperiile rus și chinez s-au ciocnit în bazinul fluviului Amur, închizînd astfel cercul populațiilor sedentare ce înconjurau marea stepă euroasiatică" (pag. 20), autorul ajunge brusc în contemporaneitate. „Strămoșii noștri dinainte de secolul al XIX-lea, susține A. Toynbee, ar fi fost nu numai surprinși, dar și dezorientați dacă și-ar fi văzut descendenții de astăzi abandonîndu-și modul de viață sedentar, așa cum nomazii pastorali îl abandonaseră cu vreo trei-patru mii de ani în urmă... Orașele de rulote din Florida zilelor noastre le-ar fi amintit străbunilor noștri de sălașurile nomazilor, alcătuite din colibe sau corturi" (pag. 21). De altfel aceste permanente alăturări de situații contradictorii, bizare și aparent fără explicații constituie și modul de realizare al cărții, forța ei de captivare pentru marele public, atracția magnetică pentru evitarea cu îndemînare a căilor de înțelegere a procesului istoric.

Prezintă un interes real pentru toți cei care se ocupă de geneza orașelor românești, informațiile, insolite aparent care cuceresc cetitorul printr-o simulată nedumerire a autorului privind perioada de afirmare a unor orașe care nu erau apărate de ziduri deși se aflau cronologic „în epoca zidurilor de cetate" (pag. 54). Ni se prezintă cu amănuntele caracteristice unui savant de prestigiu care mînuiește excelent o informație exhaustivă de amplă anvergură, orașul cretan preelenic între 3000-1400 î.e.n. și Nara, prima capitală a Imperiului nipon la începutul secolului al VIII-lea e.n. „Contrastul dintre Nara neîmprejmuită și castelele construite în Japonia în perioada feudală, care a început către sfîrșitul secolului al XII-lea, este tot atît de izbitor ca și contrastul dintre Cnossosul neîmprejmuit și fortificațiile de la Mycene și Tirynth, după cum nu e mai puțin remarcabilă asemănarea dintre aceste orașe-fortărețe myceniene și capitalele japoneze din perioada feudală" (pag. 62). Geneza orașelor nu poate fi ruptă de comunitatea etnică și nici de modul de constituire a acesteia în raport cu relațiile de producție caracteristice formațiunii social-economice. Trebuie să facem o aplicare mai atentă a

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

realității istorice de pe teritoriul românesc la esența teoretică a formațiunii social-economice. Cel de-al doilea mod de producție afirmat ireversibil în vremea lui Burebista și magistral în epoca lui Decebal este generatorul centrelor cu caracter politic-administrativ care în epoca de afirmare a societății românești vor triumfa în impunerea unora ca reședințe domnești : Baia, Suceava, Curtea-de-Argeș, Cîmpulung-Muscel, Biharea, Dăbîca. Absența zidurilor împrejmuitoare trebuie să fie pusă în legătură cu caracterul specific de afirmare al proprietății libere țărănești în cadrul societății dace, daco-romane, românești, avînd ca esență cel de-al doilea mod de producție despre care K. Marx scria că s-a afirmat pe arii geografice întinse din Asia și pînă în America de la conducerile despotice și pînă la cele democratice fiind apoi punctul de pornire spre sclavie sau iobăgie. Acest mod de producție poate să fi fost încheiat la Cnossos-ul cretan către anul 1400 î.e.n. și la Nara japoneză la finele secolului al XII-lea, după cum tot atît de bine la Dunărea de jos, în spațiul carpato-danubiano-pontic el să fi durat mai mult de 18 secole între finele secolului II î.e.n. și începutul secolului al XVII-lea.

Deși în capitolul al doilea „orașe-sate" se face precizarea că orașul are pe lîngă aspectul fizic așa cum a fost prezentat în primul capitol intitulat „orașul tradițional și actuala explozie urbană" și un aspect social, autorul nu se poate elibera de esența factologică a definiției sale. „În capitolul anterior — arată A. Toynbee — am arătat că, în era dinaintea începutului revoluției industriale, majoritatea orașelor erau orașe-tîrguri, care-și cumpărau alimentele dintr-o regiune producătoare de alimente din imediata lor apropiere și tot acolo își vindeau mărfurile produse de ele. Orașele-sate, care și-au cîștigat existența făcînd comerț, în mare parte sau în întregime, cu piețe și surse de aprovizionare mai îndepărtate, au reprezentat o minoritate, deși această minoritate cuprinde unele dintre cele mai renumite exponente ale speciei și anume orașele feniciene, Milet, Corint, Atena, Veneția, Genova, Pisa, Hamburg, Bremen, Frankfurt" (pag. 74). Se poate înțelege clar că autorul nu folosește noțiunea de stat în sensul stadiului obiectiv de evoluție al societății umane de la comuna primitivă la civilizație care conservă în modalități dictate de natura proprietății asupra mijloacelor de producție, familia monogamă și proprietatea privată a acesteia asupra mijloacelor muncii și produselor provenite din munca sa, deoarece în capitolul al treilea „orașe-capitale : trăsăturile lor distincte", spune : „În schimbul alimentelor pe care le importă, capitala trimite slujbași civili și soldați, care se ocupă de administrație, mențin pacea înăuntrul frontierelor și le apără împotriva unor atacuri din afară. Funcționarii care lucrează în orașul-capitală împreună cu cei ce depind, direct sau indirect, de ei și care domiciliază tot acolo sînt supuși, la fel ca toți oamenii, uneia dintre legile universale al vieții sociale — legea conform căreia serviciile nu se mai execută dacă nu sînt recompensate cu un quid pro quod corespunzător" (pag. 113).

Următoarele trei capitole sînt un prilej excepțional pentru autor de a administra magistral erudiția sa și talentul deosebit pentru istoria politică : „alegerea capitalelor pe considerente de prestigiu" (capitolul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

patru), „alegerea capitalelor pe considerente de convenabilitate" (capitolul cinci), „alegerea capitalelor pe considerente de strategie" (capitolul şase). Eliberat de implicaţiile economice autorul se poate deplasa în voie atît pe orizontala geografică din America în Asia trecînd des prin Europa cît şi pe verticala istoriei din comuna primitivă pînă în contemporaneitate. Aşa ne sînt prezentate Theba capitala Egiptului din jurul anului 1570 î.e.n., Calcutta „capitala întregului subcontinent India timp de peste o jumătate de secol (1840-1912)" (pag. 117), Cuzco capitala statului incaşilor, Parisul devenit în 987 capitala Franţei, Babylonul, Ankara, Chiugchao capitala imperială a Chinei din anul 202 î.e.n., Constantinopolul, Roma, Memphis-ul etc. Un model de tratare pe terenul friabil al fenomenologiei husserliene ne este oferit la pag. 141 : „Strămutarea capitalei Turciei de la Istanbul la Ankara poate fi comparată, în anumite privinţe cu transferarea capitalei Indiei britanice de la Calcutta la Delhi, a capitalei Braziliei de la Rio de Janeiro la Brasilia şi cu implantarea capitalei Noii Spanii pe locul capitalei rase de pe faţa pămîntului a imperiului aztec Tenochtitlan".

În capitolul al şaptelea „oraşele-capitale, creuzete şi butoaie cu pulbere" autorul ne dă aceeaşi definiţie din primul capitol într-o formă mai rafinată artistic : „...oraşele-capitale, ca şi celelalte oraşe trebuie să-şi plătească importurile de alimente producînd mărfuri de export de valoare echivalentă... Concret, capitalele au exportat mandarini, jandarmi şi soldaţi" (pag. 195-196). Deşi titlul capitolului se completează concludent : capitalele au fost creuzete *culturale* şi totodată butoaie cu pulbere *sociale*, autorul nu depăşeşte maniera excepţională descriptivistă, factologică, ajungînd la constatări de genul : „este în natura unui oraş-capitală să fie cosmopolit ; şi orice ar întreprinde guvernul care-şi are sediul acolo, o capitală va continua să fie cosmopolită pînă ce îşi va pierde statutul de capitală" (apg. 201).

Capitolul al optulea „oraşe considerate sfinte" oferă lui A. Toynbee un nou teren de afirmare magnifică a cunoaşterii acestui titan al istoriei universale în domeniul istoriei instituţiilor şi deopotrivă a talentului său de captivant povestitor. Pe modul de afirmare a oraşelor Mecca şi Assisi autorul sprijină piatra unghiulară a teoriei sale : „în oraşele care au devenit în primul rînd sfinte, religia şi economia şi-au menţinut în general, asociaţia care le unea la origine" (pag. 211). Pe lîngă explicaţia implicaţiei economice autorul expune apoi şi relaţia care s-a stabilit cu o personalitate harismatică sau cu întîmplări din viaţa acesteia mai mult sau mai puţin adevărate : Ierusalimul pe care evreii îl consideră sfînt fiindcă a fost capitala regelui Iosua (cca. 640-641 î.e.n.), mahomedanii deoarece aici Mahomed s-a înălţat la cer şi a revenit, creştinii datorită martiriului lui Isus Hristos, Guadalupe periferie a oraşului Ciudad de Mexico fiindcă în decembrie 1531 lui Juan Diego i s-a arătat de trei ori fecioara Maria în veşminte indiene şi pigmentată ca indienii etc.

Istoria contemporană aduce în minunata simfonie toynbee-ană două puncte de reper : prezentul şi viitorul. Celui dintîi îi dedică al nouălea capitol „oraşe mecanizate", iar celuilalt capitolul al zecilea şi ultim

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„viitorul oraș mondial". Pledoaria caldă și sinceră pentru umanizarea așezărilor uriașe în care se concentrează zeci de milioane de oameni face din autorul englez un autentic militant progresist pentru pace și dezvoltare.

Nu putem încheia rîndurile de față fără să aducem un sincer omagiu titanului englez al istoriei universale, admirator anonim al țării noastre, al istoriei ei, al unor remarcabile personalități care au slujit cunoașterea trecutului nostru și poate că nu este numai o lipsă a sa că în această carte sîntem atît de anonimi. Mai mult decît în capitolul șapte unde tema propusă sub metafora „butoaie de pulbere socială" l-a solicitat pe autor să amintească palid, incomplet și fără convingere despre proletariat, în capitolul al zecilea în care prooroceşte afirmarea unui mitic Ecumenopolis el este obligat să recurgă la sugestii de genul : „orașul mondial va *ieși afară din oraș* nu pentru a devasta pămîntul, ci pentru a-l face mai productiv decît a fost vreodată" (pag. 226) sau „noua ordine nu va deveni mai viabilă dacă nu va obține resursele financiare de care are nevoie, și este imperios necesar să se stabilească o nouă ordine alături de cea veche" (pag. 286) ori „casele recondiționate urmează a fi repuse în funcțiune și adaptate nu pentru a mări opțiunile de locuit ale bogaților" (pag. 291). Trebuie să subliniem și o astfel de poziție a istoricului englez cu celebritate recunoscută : „Omenirea ar putea sili actualele sale guverne suverane locale să dedice construcțiilor eventual și lichidării slumsurilor sumele de bani rezultate din impozite pe care guvernele le cheltuiesc acum pentru arme competitive fantastic de scumpe, reprezentînd o amenințare pentru supraviețuirea omenirii și pentru acțiuni fantastic de scumpe în spațiul extraterestru, care nu contribuie cu nimic la bunăstarea sau fericirea omenirii" (pag. 292).

Versiunea românească a acestei excelente incursiuni în istorie avînd drept pretext orașul, este prefațată în același mod de acad. Emil Condurachi și postfațată de o emoționantă relatare de profundă omenie „A. J. Toynbee — așa cum l-am cunoscut" de prestigiosul istoric român dr. Cristian Popișteanu. O prezentare a originalului englez datorăm apreciatului cercetător al istoriei, dr. Constantin Șerban în Revista de istorie nr. 8/1978.

LIVIU ȘTEFĂNESCU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DAN GH. TEODOR, Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n. Contribuţii arheologice şi istorice la problema formării poporului român, Editura Junimea, Iaşi, 1978

Intre realizările deosebite ale cercetării istorico-arheologice din ultimul timp, privind epoca formării poporului român, se înscrie şi lucrarea *„Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e. n. Contribuţii arheologice şi istorice la problema formării poporului român"*, de dr. Dan Gh. Teodor, cercetător ştiinţific principal la Institutul de istorie şi arheologie „A. D. Xenopol" din Iaşi.

Lucrarea reţine atenţia în primul rînd prin aceea că pentru prima dată se prezintă, în literatura de specialitate, într-o expunere analitică şi sintetic-interpretativă, totalitatea datelor şi materialelor arheologice şi numismatice, cunoscute pînă în 1977, care contribuie, într-o manieră ştiinţifică şi convingătoare, la reconstituirea procesului istoric desfăşurat în regiunile est-carpatice ale României, între sfîrşitul sec. al V-lea şi secolul al XI-lea, adică în răstimpul în care s-a desăvîrşit în esenţă procesul de formare a poporului român.

Cuprinsul lucrării este structurat în patru capitole cuprinzătoare, dintre care primele trei corespund unei periodizări a epocii secolelor V—XI, periodizare bazată pe observaţiile privind conţinutul şi restructurările culturii materiale şi spirituale locale, privită în dinamica şi evoluţia sa firească ; iar ultimul capitol — cel de concluzii — desprinde trăsăturile generale ale procesului istoric desfăşurat în spaţiul est-carpatic în a doua jumătate a mileniului I e.n.

În capitolul I, *„Populaţia din regiunile est-carpatice şi civilizaţia ei, de la sfîrşitul secolului al V-lea şi pînă în secolul al VII-lea inclusiv"*, (p. 11-66), după un scurt istoric al cercetărilor se prezintă succesiv tipurile de aşezări şi locuinţe, anexele gospodăreşti (vetre, cuptoare şi gropi de provizie), riturile de înmormîntare, inventarul aşezărilor şi mormintelor, precum şi unele probleme privind originea şi evoluţia aspectului cultural Costişa-Botoşana ; pătrunderea slavilor pe teritoriul României şi raporturile lor cu populaţia autohtonă, descoperirile slave din Moldova şi unele date privind aspectul cultural slav timpuriu în regiunile est-carpatice ale României.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bogatul material documentar analizat, a permis autorului nu numai formularea unor încheieri cu privire la conținutul și evoluția culturii materiale dar și importante concluzii de ordin istoric.

Dovedind și subliniind rădăcinile locale ale civilizației din perioada dintre a doua jumătate a sec. al V-lea și prima jumătate a sec. al VI-lea, autorul evidențiază realitatea, pusă în lumină de cercetările arheologice din ultimele decenii, că înainte de venirea și stabilirea grupurilor de slavi migratori în aceste regiuni (începînd de la jumătatea sec. al VI-lea) a existat în spațiul est-carpatic al României o puternică pînză de populație autohtonă, populație care va avea rolul hotărîtor și în evoluția procesului istoric din perioada de după contactul cu slavii.

Cu argumente de necontestat se evidențiază că slavii au găsit în aceste locuri, ca și în toate regiunile spațiului carpato-dunăreano-pontic, în care au pătruns, un fond etnic și cultural de esență romanică, factor ce se va dovedi hotărîtor în evoluția raporturilor dintre autohtoni și slavi. În lumina noilor cercetări arheologice, mult mai numeroase și de mai mare amploare în ultimul deceniu, se dovedește că procesul convieţuirii dintre localnici și slavi s-a desfășurat de la început pe linia asimilării noilor veniți de către autohtoni.

Se subliniază, că pînă acum, „nu s-a putut semnala și cerceta nici o așezare slavă sau vreo necropolă slavă tipică, necontaminate de elemente romanice" (p. 40), pretutindeni elementele slave apar în Moldova în cadrul unor complexe în care există și elemente autohtone, elemente care în toate așezările cercetate sistematic sînt predominante.

În capitolul II, *„Evoluția civilizației din Moldova în secolele VII—IX e.n."* (p. 67-99), după ce este trecut în revistă istoricul cercetărilor din spațiul est-carpatic al României, privind epoca secolelor VII—IX, se face o sistematică și atentă analiză a rezultatelor cercetărilor arheologice, prezentîndu-se succesiv observațiile privind tipurile de așezări și locuințe, anexele gospodărești, riturile și ritualurile de înmormîntare-; inventarul așezărilor și necropolelor din sec. VII—IX (unelte, obiecte de podoabă, monede și ceramică). În cadrul analizei inventarului arheologic descoperit, o atenție deosebită se acordă stadiului numeroaselor atribute intrinseci ale ceramicii (tehnica și materialul din care sînt confecționate vasele, forma, mărimea, ornamentele și amplasarea acestora, etc.), subliniindu-se rădăcinile locale ale majorității formelor ceramice, precum și ale motivelor ornamentale.

Pe baza analizei conținutului culturii materiale din secolele VII—IX, autorul lucrării afirmă că în ansamblul lor aceste materiale „trebuie considerate ca ilustrînd în evoluția lor încheierea procesului de definitivare al formării poporului român" (p. 87) și că spre sfîrșitul etapei analizate încep „să se consolideze formele unei culturi de evident caracter românesc" (p. 88). Menționarea unor numeroase analogii între descoperirile arheologice din Moldova și cele din celelalte provincii istorice românești, demonstrează unitatea civilizației materiale și spirituale din întreg spațiul carpato-dunăreano-pontic, în epoca în care s-a desăvîrșit procesul de formare a poporului român.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În capitolul III *„Civilizația din secolele X—XI e.n. în regiunile est-carpatice și semnificația ei istorică"* (p. 100-129) se prezintă istoricul descoperirilor arheologice din epoca de la cumpăna dintre mileniul I și mileniul II al e.n., moment deosebit de important în istoria sud-estului european. Și pentru această etapă, sînt prezentate unele considerații privind tipurile de așezări și locuințe, anexele gospodărești, riturile și ritualurile de înmormîntare, inventarul arheologic aflat în locuințe, anexe gospodărești și necropole. Pe baza analizei inventarului arheologic descoperit, cultura materială din etapa secolelor X—XI este periodizată în două faze de evoluție (p. 118-119). În ansamblul său, cultura materială din Moldova din sec. X-XI este atribuită marelui complex cultural de tip Dridu, de evident caracter românesc (p. 118-122).

În capitolul IV *„Concluzi"*, (p. 130-143) autorul reține principalele idei ce pot fi formulate pe baza bogatului material analizat în primele trei capitole. Evidențiind permanența populației autohtone în spațiul est-carpatic, în întreaga perioadă la care se referă lucrarea, contactul cu lumea slavă și neîntreruptele legături cu civilizația bizantină, lucrarea reușește să ne prezinte un tablou real, cu luminile și umbrele sale, al progresului istoric petrecut în spațiul și timpul în care s-a desăvîrșit etnogeneza românilor.

După alte cîteva importante monografii apărute în ultimul timp, care reflectă, în chip științific, situația din celelalte provincii istorice românești din epoca formării poporului român, între care sînt de amintit aici *„Romanitatea tîrzie și străromânii în Dacia Traiană sud-carpatică"* de O. Toropu (pentru Oltenia), *„Cultura materială veche românească"* de Maria Comșa (pentru Muntenia) și *„Populația românească în Transilvania în secolele VII—VIII"* de Eugenia Zaharia, lucrarea lui Dan Gh. Teodor vine să umple încă un gol în literatura istorică românească.

Concluzia principală ce se desprinde din această lucrare este aceea că și în spațiul est-carpatic, ca și în celelalte regiuni ale țării noastre, avem dovedită o continuitate de viață autohtonă, că și această populație a cunoscut procesul de romanizare, și în sfîrșit, un lucru deosebit de important este acela că pe baza unei argumentări științifice se demonstrează că *Moldova a făcut parte integrantă din aria în care s-a desfășurat procesul de formare a poporului român,* arie care corespunde în linii mari cu teritoriul vechii Dacii din vremea lui Burebista și Decebal.

Cu un rezumat în limba franceză, și o ilustrație bogată și judicios selectată, lucrarea lui Dan Gh. Teodor, se înscrie ca o reușită a istoriografiei românești din ultimii ani, pentru care autorul și Editura Junimea, merită toate felicitările.

IOAN MITREA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA, Scurtă istorie a Daciei preromane, Editura Junimea, Iaşi, 1978

Editura Junimea ne oferă o nouă lucrare de arheologie. Ar fi de dorit ca interesul, de dată recentă, arătat de editură pentru acest domeniu să nu dispară din nou. Volumul pe care-l prezentăm este semnat de cunoscutul arheolog prof. dr. doc. M. Petrescu-Dîmboviţa. Trebuie să remarcăm că profesorul ieşean este la al treilea volum publicat în ultimii doi ani, ceea ce constituie o adevărată performanţă. Dacă *„Depozitele de bronzuri din România"* se adresa în exclusivitate specialiştilor, noul volum *„Scurtă istorie..."* este destinat unui public mai larg format din studenţi, profesori de istorie şi bineînţeles celor pasionaţi de istoria străveche şi veche a României.

Lucrarea, concepută ca un minitratat, este compusă din două mari părţi : I. *Apariţia şi dezvoltarea societăţii omeneşti în epoca pietrei* şi II *Societatea omenească în epoca metalelor.*

În *Introducere* (p. 9-20) sînt prezentate izvoarele arheologice cît şi cele scrise (literare, epigrafice şi numismatice). Tot în această parte este schiţat un scurt istoric al cercetărilor arheologice din România.

După o succintă prezentare a paleoliticului, în care se insistă asupra mediului geologic şi asupra cronologiei perioadei, urmează subcapitolele consacrate celor trei etape ale epocii pietrei vechi.

Paleoliticul inferior este datat de autor între circa 1.000.000 şi 120.000 î.e.n. M. Petrescu-Dîmboviţa prezintă cele mai noi descoperiri, insistînd în special asupra „culturii de prund" (peeble culture). Următoarea etapă, paleoliticul mijlociu (circa 120.000 — 35.000 î.e.n.), este caracterizat, pe lîngă unele tehnici noi (Levallois), şi de o creştere a populaţiei. Pentru această etapă avem suficiente date arheologice pentru o reconstituire mulţumitoare a vieţii oamenilor din acel timp. În paleoliticul superior (35.000 — 10.000/8.000 î.e.n.) progresele tehnice sînt consolidate şi acum apar primele reprezentări artistice care probează deja o bogată cultură spirituală.

Urmărind succesiunea cronologică, în continuare ne este prezentată epoca mezolitică (10.000/8.000 — 5.500 î.e.n.). Acum se petrece un proces istoric complex ; unele comunităţi, mai dinamice, evoluează spre neoli-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tizare, în timp ce altele rămîn puternic legate de tradiţiile tehnice şi modul de viaţă paleolitic. Sînt de altfel numite comunităţi epipaleolitice. Într-o lucrare de genul celei pe care o prezentăm este normal să se adopte cronologia cea mai sigură, acceptată de majoritatea cercetătorilor. Totuşi, după părerea noastră, data de 5.500 î.e.n. pentru sfîrşitul mezoliticului este prea coborîtă. Orizontul cultural Cîrcea-Gura Baciului credem că acoperă în întregime mileniul al VI-lea. Începutul procesului de neolitizare este în strînsă legătură cu optimum climatic care apare în mileniile VIII—VII î.e.n. Chiar numai acest argument ar putea justifica stabilirea liniei de demarcaţie între mezolitic şi neolitic în jurul anului 6.000 î.e.n. Acest aspect este, de altfel, amintit şi de autor (cf. p. 43). Momentul trecerii de la mezolitic la neolitic este încă neclar, problema urmînd să fie elucidată de cercetările conjugate ale paleoliticienilor şi neoliticienilor în viitor.

La începutul subcapitolului sînt prezentate caracteristicile generale ale neoliticului. Pe scurt este discutată şi controversata problemă a existenţei sau inexistenţei neoliticului aceramic pe teritoriul României. Autorul, cu multă prudenţă, consideră că „cercetările de pînă acum nu sînt suficiente pentru a se preciza dacă unele aşezări tardenoasiene tîrzii din acest spaţiu aparţin sau nu neoliticului aceramic".

În continuare sînt prezentate fazele neolitic timpuriu (5.500 — 4.200 î.e.n.) şi mijlociu (4.200 — 3.500 î.e.n.). De o atenţie deosebită se bucură eneoliticul (3.500 — 2.500 î.e.n.), lucru explicabil deoarece prof. M. Petrescu-Dîmboviţa este cunoscut ca unul dintre principalii cercetători ai acestei perioade. Acum, în eneolitic, civilizaţiile de pe teritoriul României ating un înalt stadiu de dezvoltare care poate fi comparat doar cu acel al civilizaţiilor înalte din Orientul apropiat. Culturile sînt prezentate în succesiunea lor cronologică, de o atenţie deosebită bucurîndu-se cultura Cucuteni. Trebuie subliniat faptul că prof. M. Petrescu-Dîmboviţa are contribuţii deosebit de importante în elucidarea complexei problematici a culturii Cucuteni, atît prin săpăturile de la Truşeşti şi din staţiunea eponimă, cît şi în domeniul cronologiei cucutenianului.

Pentru datarea perioadei de tranziţie de la neolitic la epoca bronzului a fost adoptată cronologia cea mai nouă care o plasează între 2500—2000 î.e.n. Acum are loc un complex proces istoric „avînd ca punct de plecare fondul etnic eneolitic precedent, care, în evoluţia lui, a suferit şi transformări, îndeosebi prin legăturile cu elementele de origină estică, sudică şi central-europeană". Este aşa numitul fenomen de indo-europenizare. Pentru această perioadă multe dintre „cheile" care vor permite rezolvarea mult discutatei indo-europenizări se află, fără îndoială, pe teritoriul patriei noastre.

Cel de al doilea capitol al volumului este consacrat dezvoltării societăţii omeneşti, de pe teritoriul României, în epoca metalelor.

Epoca bronzului se bucură de o analiză completă şi complexă. Vechea cronologie este revăzută în lumina celor mai recente descoperiri. Începuturile epocii bronzului sînt plasate către anul 2000 î.e.n. Datele arheologice sînt folosite pentru a descifra complexele fenomene economice, sociale şi etnice care vor duce la apariţia populaţiei tracice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În prima epocă a fierului acest proces se continuă, iar, spre sfîrşitul perioadei, populaţia din Dacia va intra sub lumina izvoarelor scrise. De o atenţie deosebită, în istoriografia română, s-a bucurat colonizarea greacească şi raporturile ei cu populaţia autohtonă. Contactele dintre autohtoni şi colonii greci nu s-au limitat doar la teritoriul Dobrogei. Teritoriul extracarpatic ne-a furnizat numeroase dovezi despre relaţiile dintre greci şi autohtoni. Influenţele nu s-au exercitat într-un singur sens. Populaţia autohtonă a avut un rol important în viaţa economică a coloniilor greceşti. Şi pe plan spiritual s-au produs unele influenţe autohtone asupra elenilor, unele fiind transmise şi în Grecia propriu zisă.

Cu cea de a doua epocă a fierului intrăm în aşa numita istorie veche. Întîi geţii şi apoi dacii sînt menţionaţi în izvoarele scrise greceşti şi mai tîrziu romane. Autorul discută semnificaţia denumirilor de geţi şi daci ajungînd la concluzia că sînt datorate celor două triburi mai importante din acea vreme.

Cultura geto-dacică se formează pe fondul tradiţional hallstattian influenţat, în unele privinţe, de cultura tracilor din sud şi de cea greacească. Originalitatea şi puterea de asimilare a culturii geto-dacice va apărea cu mai multă evidenţă în secolele III—II î.e.n., cînd se vor exercita influenţele elenistice, celtice şi romane. Stadiul înalt de dezvoltare a societăţii geto-dacice este demonstrat şi de apariţia monedelor locale, încă din sec. IV î.e.n.. Astfel de monede vor circula mult timp pînă cînd, în Dacia, se va impune denarul roman.

De atenţie specială se bucură istoria politică a geto-dacilor, luptele cu sciţii lui Ateas, cu macedonenii lui Alexandru, Zopyrion sau Lysimach.

Perioada clasică geto-dacică (sec. I î.e.n. — I e.n.) este tratată pe larg. Aşezările, locuinţele, situaţia social-politică, sînt analizate cu atenţie, folosindu-se bibliografia cea mai nouă. O singură observaţie în legătură cu localizările de la Răcătău şi Brad, autorii citaţi V. Căpitanu şi V. Ursachi propun identificarea Tamasidavei cu Răcătău şi a Zargidavei cu Brad.

În sec. I î.e.n. dezvoltarea economică, socială şi politică a societăţii geto-dacice duce la apariţia primului stat centralizat şi independent de pe teritoriul ţării noastre, statul condus de regele Burebista. Apariţia statului la geto-daci este rezultatul unei proces istoric de lungă durată. Autorul examinează cu atenţie şi profunzime „ansamblul de fenomene sociale, economice, politice şi religioase" care au dus la apariţia statului dacic. Burebista a reuşit să unifice toate triburile geto-dacice. Dacia cunoaşte acum „o dezvoltare economică, edilitară, şi culturală" fără precedent. Hotarele Daciei lui Burebista se fixează pe munţii Slovaciei, nord-vestul Mării Negre, Carpaţii nordici şi munţii Balcani. Acum sînt supuse numeroasele colonii greceşti din Pontul Stîng. Dacia devine o putere importantă iar Burebista este apreciat drept „cel dintîi şi cel mai mare dintre regii din Tracia".

Numeroase pagini sînt consacrate perioadei post Burebista, războaielor dacice şi regelui erou Decebal. Volumul se încheie cu momentul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuceririi Daciei de către romani, cu transformarea ei în provincie romană.

Cultura geto-dacică, „prin ocuparea Daciei de către romani, şi-a schimbat cursul evoluţiei ei, fără ca să dispară cu totul". Din simbioza dacilor cu romanii se va naşte un nou popor, o nouă cultură.

În volumul pe care-l prezentăm prof. M. Petrescu-Dîmboviţa reuşeşte să dea o succintă dar valoroasă sinteză asupra istoriei patriei noastre înainte de cucerirea romană. *Scurtă istorie...* este o lucrare marcată de rigurozitate ştiinţifică cu toate că se adresează unui public mai larg, uneori fără pregătire de specialitate. În mod frecvent este folosită bibliografia cea mai nouă, uneori fiind discutate şi descoperiri mai puţin cunoscute sau chiar inedite. Aparatul critic a fost redus la strictul necesar, dar la sfîrşitul lucrării este indicată o bogată bibliografie, selectată în aşa fel încît să uşureze sarcina celor doritori să afle mai mult. Este de fapt o bibliografie comentată şi organizată tematic, deosebit de potrivită pentru o lucrare de acest gen. După părerea noastră cartea prof. M. Petrescu-Dîmboviţa se încadrează la limita dintre literatura de popularizare de înalt nivel ştiinţific şi literatura strict ştiinţifică.

Considerăm *Scurtă istorie...* ca fiind nu numai o reuşită editorială, pentru care atît autorul cît şi editura merită toate felicitările, ci şi o reală contribuţie adusă în domeniul ştiinţei istorice româneşti.

DAN MONAH

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FLORIAN DUDAŞ, Carte veche românească în Bihor (sec. XVI—XVII), Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, 1977

Lucrarea muzeografului Florian Dudaş de la Oficiul pentru Patrimoniul Cultural Naţional Oradea reprezintă o contribuţie meritorie la elucidarea unor probleme încă prea puţin abordate de literatura noastră de specialitate. Catalogul de carte veche românească elaborat de Florian Dudaş este meritoriu şi pentru faptul că-şi propune să acopere o zonă geografică vastă şi în acelaşi timp o zonă culturală cu trăsături distincte, specifice.

Puţine lucrări de acest gen apărute la noi au luat în discuţie fonduri de carte şi colecţii constituite, cel mai adesea, după criterii dacă nu complet arbitrare, în orice caz departe de rigorile ştiinţei. Dar aceasta este o altă chestiune.

Catalogul *„Carte veche românească în Bihor"* — secolele XVI—XVII ia în discuţie 28 de tipărituri apărute la noi în veacurile amintite, dar sub forma concretă a 156 de exemplare descoperite sau aparţinînd în alte timpuri Bihorului. Acest mod de abordare denotă intenţia cercetătorului de a depăşi faza enunţiativă şi de a ţinti spre probleme mai importante, de substanţă. Adică vrea să prezinte cititorului nu numai titlurile ce au circulat în Bihor, dar şi în ce număr de exemplare, vrea să arate că din Bihor multe cărţi au plecat să-şi îndeplinească menirea şi în alte părţi locuite de români şi vrea să precizeze că în Bihor s-a citit şi s-a scris româneşte din timpuri vechi şi fără contenire.

Din acest catalog aflăm că în ţinuturile Bihorului se păstrează încă tipărituri din zorii tipografiei româneşti, zori ce au luminat blînda trudă a diaconului Coresi, că au existat şi circulat 20 de exemplare din *„Cartea Românească de învăţătură"* pe care o scotea la 1643, de sub teascurile tipografiei mitropolitul Varlaam al Moldovei, că *„Mărgăritare"*, Bucureşti, 1691 era o lectură frecventă a ardelenilor.

Lucrarea lui Florian Dudaş este importantă nu numai pentru istoricul de cultură şi istoricul literar, ci şi pentru istorici în general. Istoricii pot afla, parcurgînd numeroasele însemnări manuscrise descifrate de autor, o multitudine de date privitoare la situaţia economică, socială şi politică din ţinuturile Bihorului, date care puse în consens cu marile evenimente petrecute aici, pot să le lumineze inedit pe acestea din urmă. Însoţită de un aparat critic riguros ştiinţific şi de o ilustraţie ce face cinste tipografilor bihoreni, lucrarea se înscrie între reuşitele genului.

MIRCEA FILIP

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUCEAVA. *Anuarul muzeului județean*, V, 1978,
606 p. și 118 figuri

Publicația muzeului de istorie din Suceava a ajuns la al cincilea volum. Cu o apariție destul de neregulată, intitulată la început *Studii și materiale*, revista sucveană a trecut printr-o perioadă de căutări și acum pare să fi căpătat o formă definitivă și de ce să nu o spunem mai fericită. Promisiunea făcută în numărul trecut de a publica în fiecare an un volum, se pare că va fi respectată ; de altfel chiar noul titlu de *Anuar* obligă la o apariție regulată.

Volumul este deschis printr-un *Cuvînt înainte* semnat de cunoscutul istoric prof. Ștefan Ștefănescu. Urmează un capitol *„Aniversări"* care cuprinde două ample și documentate studii privind revoluția de la 1848 în Bucovina (M. Iacobescu) și al doilea referitor la unirea Bucovinei cu România (V. Gh. Miron și I. V. Cocuz).

În a doua secțiune *„Studii de istorie"* sînt reunite rapoarte de săpături și studii care formează baza volumului. N. Ursulescu ne oferă cîteva date noi cu privire la mormintele Criș de la Suceava — „Platoul cimitirului". Același autor în colaborare cu Paraschiva Batariuc publică un raport preliminar asupra cercetărilor de la Mihoveni. Se pare că este vorba de o stațiune deosebit de importantă, care cuprinde nu mai puțin de opt nivele de locuire. Așteptăm cu interes rezultatele cercetărilor viitoare.

Un studiu foarte serios asupra necropolei hallstattiene de la Volovăț semnează M. Igant. Ca de obicei calm, metodic colegul Ignat analizează atent și competent necropola de la Volovăț, revizuind datarea propune încadrarea materialelor în faza Hallstatt A.

O altă stațiune arheologică, cu mai multe nivele, a fost cercetată de S. Teodor la Budeni. Au fost descoperite materiale cucuteniene, dacice din sec. III—II î.e.n. și din perioada de formare a limbii și poporului român.

Bucovina este, fără îndoială, una dintre cele mai interesante zone arheologice pentru cunoașterea perioadei evului mediu moldovenesc. Așa că nu ne surprinde numărul mare de studii consacrate acestei perioade, publicate în anuarul sucevean.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Lia şi Adrian Bătrîna au întreprins cercetări arheologice la Horodnic, în punctul „Călugăriţa", unde după tradiţie exista o mănăstire, atestată şi documentar din sec. XV. Săpăturile au demonstrat continuitatea de locuire din sec. XIV şi pînă astăzi. *„Noi date arheologice asupra vechii mănăstiri a Humorului"* ne sînt comunicate de Elena Busuioc.

Importanta problemă a cunoaşterii satului medieval a stat în atenţia cercetătorilor Adrian Bătrîna şi Emil Emandi. Pe lîngă descoperirea ruinelor unei biserici şi a unei curţi feudale, autorii au reuşit să stabilească faptul că „satul Drăgeşti exista deja în a doua jumătate a sec. XIV". Aceeaşi problemă i-a preocupat pe arheologii M. D. Matei şi Emil Emandi care au întreprins ample săpături arheologice la Liteni unde au fost descoperite locuinţe de suprafaţă şi o mare necropolă, din care au fost cercetate pînă în prezent 100 morminte.

Un colectiv de cercetători ieşeni (Eugenia Neamţu, V. Neamţu şi Stela Cheptea) a abordat un subiect mai puţin cunoscut analizînd mijloacele de iluminat din aşezarea feudală de la Baia. Rezultatele obţinute sînt interesante, autorii au studiat „două aspecte esenţiale : sursele de lumină şi corpurile pentru luminat".

Personalitatea strălucitului diplomat moldovean logofătul Tăutu a permis lui Şt. S. Gorovei un studiu de sinteză asupra activităţii lui şi implicit asupra unei părţi din domnia lui Ştefan cel Mare. O atenţie deosebită este acordată relaţiilor moldo-polone care, în perioada Ştefan cel Mare — Bogdan III, cunosc o perioadă de tensiune.

Grupul de studii consacrate evului mediu este încheiat cu analiza relaţiilor comerciale dintre Bistriţa şi ţinutul Sucevei, material semnat de O. Monoranu şi Emil Emandi. Din analiza efectuată autorii trag concluzia că relaţiile comerciale dintre Bistriţa şi nordul Moldovei au cunoscut în sec. XV—XVII o dezvoltare continuă, situaţie care a contribuit la apariţia unor afinităţi atît în domeniul culturii materiale cît şi spirituale.

Pentru perioada de istorie modernă menţionăm articolele lui I. Dîrdală *(Influenţa insurecţiei polone din 1830-1831 în Bucovina — ştiri inedite)* şi M. Lazăr *(Consecinţele războiului vamal dintre România şi Austro-Ungaria asupra situaţiei economice a Bucovinei).* Rubrica de istorie este încheiată de articolul lui P. Russşindilar *(Revista „Viaţa Bucovinei" — tribună a luptei antifasciste).* Revistă care „a luat poziţie contra expansiunii agresive a Germaniei naziste, a demascat activitatea organizaţiei legionare fasciste Garda de Fier, a militat pentru dezvoltarea colaborării cu alte state şi consolidarea securităţii ţării".

Un grupaj masiv de articole se referă la „istoria culturii sucevene". Sînt abordate teme foarte diverse, de la sculptura medievală (Marina Sabados), arhitectură populară şi istoricul presei româneşti din Bucovina (I. Cocuz). De o atenţie deosebită se bucură personalitatea şi opera lui Ciprian Porumbescu (Al. Leca-Morariu, T. Cantemir şi Paul Leu). Cu căldură sînt evocate figurile lui Sextil Puşcariu, animator al vieţii culturale bucovinene, sau Nicolae Labiş (N. Cârlan).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un alt capitol numit „*Documente*“ completează rubrica de istorie. Am remarcat de aici „*Documente ale revoluției de la 1848 în Bucovina*“ semnat de un colectiv format din O. Monoranu, M. Iacobescu și E. Dimitriu.

O serie de medalioane prezintă cîteva personalități ale culturii bucovinene : Dionisie Olinescu, Vasile Ciurea, Samuel și Eugenia Ioneț. Rubrica de muzeologie cuprinde articole tratînd probleme de conservare și restaurare. Semnatarii materialelor sînt Zenovia Catargiu, M. Jelesneac, Cornelia Bordașiu și Tiberiu Moruz.

Cîteva note completează în mod fericit volumul. D. N. Popovici și C. Simiciuc studiază „*Figurine din lut din vechile colecții ale muzeelor din județul Suceava*“, iar Ștefan S. Gorovei face cîteva precizări „*Cu privire la data primelor monede moldovenești*“. Rubrica se închide cu nota Paraschivei Batariuc „*O stemă cu pisanie descoperită la Cetatea de Scaun de la Suceava*“.

În capitolul „Cronica“ Marina Sabados prezintă „*Colocviul internațional de conservare și restaurare a picturii murale ; Suceava, 2-7 iulie 1977*“. Rubrica este completată cu o cronică a săpăturilor arheologice din județul Suceava.

În sfîrșit în ultima rubrică „*Din viața muzeelor sucevene*“ sînt prezentate : „*Complexul muzeistic de la Fălticeni*“ (C. Simiciuc), „*Muzeul lui Toader Hrib*“ (M. Iacobescu), „*Muzeul sătesc de la Botoșana*“ (Georgeta Romaniuc) și „*Prieteni ai muzeului*“ (Cronicar). Nu înțelegem de ce autorul ultimului material folosește un pseudonim ; a scrie despre prietenii muzeului ni se pare un lucru frumos, a vrut oare autorul să se învăluie cu puțin mister. E greu de spus, oricum este o inovație puțin fericită la care redacția ar putea renunța.

Noul volum al publicației *Suceava* constituie, în mod cert o reușită, o bună contribuție la îmbogățirea cunoștințelor noastre despre istoria Bucovinei. Poate ar fi bine ca redacția să instituie și o rubrică de recenzii-prezentări. Atunci credem că publicația suceveană ar atinge forma definitivă. Remarcăm că volumul are o bună ținută grafică, cu excepția unor planșe mai slabe. Atît prin conținut cît și prin prezentare volumul analizat este, fără îndoială, cel mai reușit din suita publicată de suceveni. Nu ne rămîne decît să-i felicităm și să le dorim noi apariții și volume din ce în ce mai bune.

DAN MONAH

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIOARA TURCU, *„„Geto-dacii din Cîmpia Munteniei"*, Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979, 240 p. (text + 33 de figuri) şi 43 de planşe

După cum era şi de aşteptat, sărbătorirea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent, este marcată şi de apariţia a numeroase lucrări, consacrate cunoaşterii istoriei şi civilizaţiei geto-dacilor.

Între noile apariţii editoriale, se înscrie şi lucrarea *„Geto-dacii din Cîmpia Munteniei"*, de Mioara Turcu, apărută în Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1979 (240 p. text şi 33 figuri + 43 de planşe ; rezumat în limba franceză şi indice de nume).

Prezentată ca teză de doctorat, în forma în care a fost tipărită, lucrarea este structurată în şase capitole, precedate de o prefaţă şi o introducere şi urmate de „Concluzii", explicaţiile figurilor şi ale planşelor, lista abrevierilor ; rezumat şi explicarea ilustraţiei în limba franceză, precum şi indice de nume.

Încă din prefaţă, autoarea precizează că *„lucrarea reprezintă o sinteză menită să ilustreze viaţa materială şi spirituală, complexă, a geto-dacilor, locuitori ai Cîmpiei Munteniei, din perioada de început a celei de-a doua epoci a fierului pînă în secolul I e.n."* (p. 7).

Pe bună dreptate, în *Introducere,* se evidenţiază că istoria şi cultura geto-dacilor din Cîmpia Munteniei, a reţinut atenţia unor cercetători încă din secolul trecut, subliniindu-se importanţa lucrării lui Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani,* (Bucureşti, 1890). În cercetarea istoriei şi civilizaţiei geto-dacilor, un adevărat salt calitativ s-a produs în veacul în care trăim. Reliefînd interesul manifestat în acest sens de marele savant Vasile Pârvan, concretizat între altele în numeroase pagini memorabile din monumentala sa operă, *Getica. O protoistorie a Daciei* (Bucureşti, 1926), autoarea arată că pe drumul inaugurat de părintele arheologiei româneşti, în ultimele decenii, au adus importante contribuţii la cunoaş-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

terea civilizației geto-dacilor din Cîmpia Munteniei Radu Vulpe, Ion Nestor, Gh. Ștefan, Dinu V. Rosetti, Dumitru Berciu și numeroșii elevi ai acestora.

Lucrarea *„Geto-dacii din Cîmpia Munteniei"*, rod al unei îndelungate activități de investigație științifică, este o reușită sinteză a tuturor cercetărilor arheologice efectuate pînă în prezent, cercetări la care în ultimii ani, autoarea și-a adus o însemnată contribuție.

În capitolul I *„Cadrul geografic"* (p. 14-18) se face o succintă prezentare fizico-geografică a Cîmpiei Munteniei, însoțită de o sugestivă hartă, în care sînt delimitate subunitățile geografice ale regiunii studiate, subliniindu-se în final, că în ansamblul său, acest teritoriu a oferit condiții de viață dintre cele mai bune comunităților omenești, de-a lungul mileniilor.

În capitolul II *„Izvoare scrise despre geto-daci"* (p. 19-29), sînt prezentate și rediscutate, informațiile scrise privind lumea geto-dacică, începînd cu izvoarele din sec. VI î.e.n. pînă la cele care se referă la unele evenimente de la începutul sec. I e.n.

În capitolul III *„Originea și dezvoltarea culturii geto-dacilor din Cîmpia Munteniei"* (p. 30-39), pe baza ultimelor rezultate ale cercetării istorico-arheologice, autoarea prezintă succint problematica originii și evoluției culturii geto-dacilor din Cîmpia Munteniei în special și din întreg teritoriul României în general, subliniind că *„factorul hotărîtor în formarea civilizației Latène de la noi a fost cel local, hallstattian tîrziu și final"* (p. 38) și că *„dintre factorii externi intervenîți — în diferite etape și cu efecte deosebite — în procesul genetic al civilizației geto-dace fac parte cel grec, scitic, tracic, celtic"* (p. 39). Nu lipsite de importanță au fost și influențele factorului illiric și roman.

Capitolul al IV-lea al lucrării *„Repertoriul și răspîndirea așezărilor geto-dace din Cîmpia Munteniei"* (p. 40-47), consemnează alfabetic 213 localități în care s-au aflat dovezi de civilizație geto-dace (sec. V. î.e.n — sec. I e.n.). O hartă pe care sînt înscrise așezările geto-dace din Cîmpia Munteniei, precum și o schiță a orașului București, cuprinzînd așezările geto-dace, întregesc acest capitol, bogat în informații. În finalul capitolului, autoarea face unele considerații privind gruparea așezărilor geto-dace din Cîmpia Munteniei, evidențiind constatarea că „aria de răspîndire intensă a geto-dacilor a fost, îndeosebi, valea Dunării" (p. 74).

Cel mai intens capitol al lucrării, este al V-lea, intitulat *„Cultura materială"*, (p. 75-165), în care sînt analizate pe rînd : tipurile de așezări și locuințe ; uneltele de producție ; obiectele de uz casnic ; accesoriile și armele ; ceramica ; obiectele de podoabă și piesele vestimentare ; circulația monetară.

Pe baza observațiilor din teren, se propune o clasificare a așezărilor din Cîmpia Munteniei, în cinci grupe (p. 81). Reluînd o ideie a prof. Radu Vulpe, autoarea afirmă categoric că „toate așezările din Cîmpia Munteniei își încetează deodată existența, datorită expediției lui Sextus Aelius Catus (anul 6 e.n.), care a strămutat dincolo de Istru 50.000 geți,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

creînd astfel o zonă „nelocuită" pe malul stîng al Dunării de jos" (p. 81). Afirmația ni se pare prea categorică și greu de acceptat în totalitate, cu atît mai mult, cu cît chiar autoarea menționează cîteva rînduri mai jos că „este cu totul imposibil să ne închipuim că romanii au transferat întreaga populație", (p. 81), la care noi adăugăm observația că marea majoritate a așezărilor — mai ales din categoria celor mai modeste în care au putut trăi în continuare unele mici grupuri de geto-daci — nu au fost cercetate integral, pentru a se dovedi arheologic data la care viața în cadrul acestor așezări a încetat definitiv.

Observații judicioase se fac în legătură cu tipurile de locuințe și anexele gospodărești, precum și cu privire la procurarea și prelucrarea minereului de fier, diferitele unelte și obiecte de uz casnic, acesorii de harnașament, piese de armură și arme. Cu mare atenție este analizată și prezentată ceramica, categorie de material arheologic deosebit de importantă pentru cunoașterea evoluției și conținutului civilizației geto-dace. Pentru evoluția ceramicii din Cîmpia Munteniei, autoarea propune următoarele etape cronologice : secolele V-IV î.e.n. ; secolele IV-III î.e.n. ; secolele III-II î.e.n. și secolele II-I î.e.n. (p. 107). Fără a intra în detalii, considerăm că ultima etapă ar trebui datată în sec. I î.e.n — sec. I e.n., dacă avem în vedere trăsăturile caracteristice esențiale ale ceramicii din această etapă, așa cum se evidențiază aceasta, pe baza luării în considerație a numeroase atribute intrinseci, cum ar fi : tehnica și materialul din care sînt confecționate vasele, forma, mărimea, motivele ornamentale etc.

Date interesante sînt înregistrate și cu privire la obiectele de podoabă și piesele vestimentare, cu deosebire asupra obiectelor din argint și bronz. Dintre obiectele de podoabă, sînt analizate diferitele categorii de fibule, coliere, lanțuri, perle și pandantive, catarame, paftale, etc.

Pe baza analizei diferitelor tipuri de obiecte de podoabă și piese vestimentare, autoarea conchide că *„arta geto-dacică a fost o artă unitară, complexă și originală,* atît din punct de vedere al formelor și decorului cît și din privința materialelor folosite : argint, bronz, fier, dar nelipsind nici aurul" (p. 158).

Observații pertinente sînt însumate și în paragraful privind „Circulația monetară" în Cîmpia Munteniei, cu unele considerații generale asupra întregului spațiu locuit de lumea geto-dacică.

În capitolul VI *„Credințe religioase. Rituri și ritualuri de înmormîntare"* (p. 166-188) se fac interesante considerații cu privire la religia geto-dacilor, la unele construcții de cult, precum și în legătură cu unele credințe legate de magie și de superstiții, sau cu privire la ritul și ritualurile de înmormîntare. Acest capitol se încheie cu un repertoriu cuprinzînd cele 29 de puncte din Cîmpia Munteniei, în care au fost identificate necropole sau morminte izolate geto-dace, subliniindu-se că în majoritatea cezurilor este vorba de necropolele de incinerație, mult mai rare sînt necropolele de inhumație sau înmormîntările în tumuli. Ca o excepție, deosebit de interesantă, care se cuvenea mai mult comentată,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

este cazul necropolei de la Andolina, în care, din patru morminte datate în secolele III—II î.e.n., două sînt de inhumaţie şi două de incineraţie.

Analiza diferitelor aspecte ale culturii materiale şi spirituale a geto-dacilor, permite autoarei ca la „Concluzii" (p. 189-192) să evidenţieze cîteva idei care întregesc ansamblul cunoştinţelor noastre privind lumea şi civilizaţia geto-dacilor din epoca secolelor V î.e.n. — sec. I e.n.

Prezentînd etapele formării şi înfloririi civilizaţiei geto-dacice din Cîmpia Munteniei, legăturile cu civilizaţia romană şi greacă, lucrarea la care ne referim evidenţiază că în esenţa sa, lumea şi cultura geto-dacilor din Cîmpia Munteniei, este o parte integrantă a lumii geto-dacice din spaţiul carpato-dunăreano-pontic, expresie a unităţii lumii şi civilizaţiei materiale şi spirituale din vremea făuririi primului stat dac centralizat şi independent sub conducerea marelui Burebista.

Pe acest fond unitar al civilizaţiei geto-dacice, din întreg spaţiul carpato-dunăreano-pontic, se va grefa puternic influenţa romană, în condiţiile în care o mare parte a spaţiului geto-dac va intra efectiv sub stăpînirea romană. Din această simbioză, în condiţii concret-istorice specifice, se va naşte poporul român, urmaş „al celor mai drepţi şi mai viteji dintre traci", precum şi „al mîndrilor romani".

Lucrarea se încheie cu explicaţiile figurilor şi ale planşelor, un concis rezumat în limba franceză şi explicaţiile ilustraţiei în aceeaşi limbă, un binevenit indice şi o bogată ilustraţie, constînd din 53 de planşe care adăugate celor 33 de figuri incluse în text, formează un suport documentar de mare valoare al lucrării prezentate.

În ansamblul său, lucrarea *„Geto-dacii din Cîmpia Munteniei"*, susceptibilă de unele îmbunătăţiri la o eventuală nouă ediţie, constituie o reuşită a istoriografiei româneşti prilejuită de sărbătorirea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat şi independent, pentru care autoarei şi nu mai puţin editorului, li se cuvine întreaga noastră stimă.

IOAN MITREA

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

BANATICA, IV, *Muzeul de istorie al județului Caraș-Severin, Reșița*, 1977, 523 p. și 124 fig.

Muzeul de istorie din Reșița ne oferă un nou volum (al IV-lea) al revistei *Banatica*, publicație cu un bun renume și de reală utilitate pentru cercetătorii istoriei noastre. Sumarul, deosebit de bogat, este organizat în cadrul a șase secțiuni.

Primele articole reunite sub titlul *Epoca străveche* ne-au reținut mai mult atenția. M. Olariu și Șt. Cădariu *(Peșteri cu urme de locuire de pe valea Nerei)* ne prezintă cîteva din rezultatele cercetărilor speologice din sectorul Chei. Urme de locuire au fost descoperite în peșterile : Rolului, Dubova, Boilor și Pînza Albinii. Cercetările au avut doar caracterul unor periegheze. Ar fi de dorit ca datele destul de sumare obținute astfel să fie completate prin săpături arheologice sistematice.

Un interesant studiu *(Periodizarea culturii Vinča în România)* semnează Gh. Lazarovici. Autorul, pe linia unor preocupări mai vechi, ajunge la o periodizare originală a culturii Vinča. Pentru fiecare etapă Gh. L. precizează elementele caracteristice care-i susțin periodizarea. Interesantă ni se pare depistarea unor fenomene de retardație, a unor așezări în involuție. Diferențierile au fost făcute pe baza unei analize meticuloase a materialelor arheologice. Studiul lui Gh. L. constituie o contribuție importantă la cunoașterea uneia dintre cele mai interesante culturi din sud-estul Europei.

O interesantă așezare cu mai multe nivele este studiată de M. Gumă și N. Gumă *(Săpături de salvare la Valea Timișului)*. Cercetările de aici vor fi continuate și sîntem siguri că vor îmbogăți cunoștințele noastre asupra eneoliticului, bronzului și hallstattului din jud. Caraș-Severin. Un amplu raport de săpătură este semnat de M. Gumă *(Cercetări arheologice pe Stenca Liubcovei)*. Autorul a cercetat, parțial, o așezare din epoca bronzului suprapusă de o așezare dacică fortificată, datată în sec. III î.e.n. Și aici săpăturile vor fi continuate pentru o mai bună cunoaștere a așezărilor din epoca bronzului și din perioada clasică dacică. Cîteva aprecieri sînt formulate de T. Soroceanu asupra ceramicii de tip Mureș din epoca bronzului. Secțiunea de istorie străveche se încheie cu o notă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a lui Caius Secărin asupra unor celturi de tip transilvănean descoperite întîmplător *(Trei celturi de la Pescari).*

A doua secțiune a publicației cuprinde *Perioada romană și post-romană.* N. Gudea și O. Bozu formulează ipoteza existenței la Pojejena a unui sanctuar mithriac. O notiță semnată de O. Bozu argumentează prezența, pentru un timp, la Zăvoi, (jud. Caraș-Severin) a unei cohorte de arcași *(Cohors I Sagittariorum la Zăvoi).*

Un amplu și interesant studiu *(Drumuri romane în Banat),* semnat de O. Răuț, O. Bozu și R. Petrovsky, confruntă izvoarele scrise și cartografice antice cu cercetările de teren și datele furnizate de săpăturile arheologice. Din această confruntare a rezultat o valoroasă contribuție la cunoașterea nu numai a sistemului rutier roman din Banat ci și la o mai bună înțelegere a sistemului de apărare din acea vreme. Nu este de neglijat importanța acestei cercetări și în ceea ce privește viața economică a Daciei romane.

Atenția Doinei Benea s-a îndreptat spre un domeniu arareori cercetat *(Tipare și medalioane de ceramică din colecția Muzeului Banatului).* Mai puțin spectaculoase, acestea furnizează noi date despre cultele religioase și gustul artistic al păturilor mai puțin înstărite.

Din capitolul de istorie medie remarcăm studiul de sinteză a lui M. Rusu *(Transilvania și Banatul în secolele VI—IX).* Pe baza izvoarelor scrise și a datelor arheologice autorul înregistrează stadiul actual al cercetărilor și formulează cîteva ipoteze de lucru ce vor trebui avute în vedere în cercetările viitoare. Lucrarea este însoțită de un repertoriu, cronologic, al așezărilor și de liste ale zăcămintelor de cupru și fier, precum și a masivelor de sare. Perioada imediat următoare sec. XI—XIII este ilustrată prin cercetările întreprinse de I. Uzum la Gornea *(Locuirea feudală timpurie de la Gornea-Țărmuri).* Este, de fapt, un studiu preliminar, autorul ne anunță apariția unei lucrări de sinteză *(Gornea — în evul mediu),* volum care alături de cele semnate de N. Gudea și G. Lazarovici, vor face din Gornea una dintre cele mai complex cercetate zone din țară. Un alt articol pe care-l datorăm lui Cristina Feneșan-Bulgaru se ocupă de *„Problema instaurării dominației otomane asupra banatului Lugojului și Caransebeșului"*, iar Costin Feneșan și V. Wollmann ne dau *„Informații privind meritul și metalurgia de la Sasca în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea"*. Unele dintre articolele de istorie medie constituie contribuții importante, depășind sfera istoriei locale.

Partea consacrată istoriei moderne și contemporane cuprinde nu mai puțin de 14 studii din care am remarcat : V. M. Zaberca, *Bănățenii — susținători ai războiului pentru cucerirea independenței ;* Viorel Faur, *Mișcarea memorandistă în Bihor* și Al. Porțeanu, *Lupta revoluționară a maselor populare din județul Caraș-Severin pentru unirea cu România.* Mai multe materiale semnate de V. Dudaș, Gh. I. Florescu, Gh. Ruja, L. Báthory și C. Brătescu se referă la diferite aspecte ale luptei maselor populare pentru satisfacerea revendicărilor economice și politice. De aceeași atenție se bucură și lupta țărănimii pentru pămînt. În articolul lui L. Groza este reliefată strălucita victorie a unităților române din sudul Banatului în toamna anului 1944.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Volumul cuprinde şi o *„Cronică arheologică şi repertorii"*, capitol din care remarcăm lucrarea lui R. Petrovszky, o nouă contribuţie la repertoriul arheologic al judeţului. Ultimul capitol însumează cinci studii de istoria artei şi culturii asupra cărora nu mai insistăm.

În încheiere sîntem obligaţi să atragem atenţia redacţiei asupra greşelilor de tipar care apar destul de frecvent, de asemenea sugerăm ca aparatul critic al publicaţiei să fie uniformizat. În volumul analizat fiecare cercetător a folosit un sistem propriu. Aceastăpractică rupe unitatea volumului şi împietează şi asupra esteticii lui. Aceeaşi remarcă şi în legătură cu lista prescurtărilor. Volumul nu are o astfel de listă iar autorii uneori au întocmit o listă personală, alteori cu toate că folosesc prescurtări, acestea nu sînt explicate nicăieri. O listă unică ar permite cîştigarea unui spaţiu care ar putea fi folosit pentru o rubrică de recenzii. Avantajul este evident, colaboratorii revistei vor putea să-şi exprime părerile despre lucrările de specialitate, iar redacţia ar putea răspunde criticilor formulate de recenzenţi. În forma actuală redacţia este dezarmată iar volumul pare oarecum neterminat.

Fără îndoială cele cîteva critici pe care le-am formulat nu umbresc cu nimic valoarea publicaţiei Muzeului de istorie al judeţului Caraş-Severin, care se înscrie printre revistele de prestigiu editate de muzeele noastre.

DAN MONAH

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA SĂPĂTURILOR ARHEOLOGICE EFECTUATE ÎN JUDEȚUL BACĂU ÎN PERIOADA 1968—1978

de SILVIA ANTONESCU

Am considerat că este bine să deschidem, începînd cu acest număr din „Carpica", o nouă rubrică, în care să prezentăm sumar informații privind săpăturile arheologice efectuate în județul Bacău. Sperăm să venim astfel în sprijinul specialiștilor dornici de a fi în permanență la curent cu rezultatele ultimelor cercetări în acest domeniu.

În cele ce urmează prezentăm rezultatele cercetărilor arheologice desfășurate în județul Bacău, ceea ce reflectă doar parțial activitatea muzeului nostru pe acest tărîm, căci nu am inclus colaborările arheologilor băcăuani pe șantierele aflate în alte județe ale țării.

În această perioadă, ca și în anii precedenți, cercetarea a fost axată pe probleme majore ale istoriei noastre, urmărindu-se în același timp și umplerea golurilor tematice ale expoziției de bază. S-a acordat atenție deosebită studierii civilizațiilor eneoliticului, civilizației geto-dacice și carpice, perioadei formării poporului român și epocii feudalismului timpuriu și dezvoltat. Rezultatele acestor cercetări au fost în bună parte valorificate științific prin comunicări și publicații la diverse reviste de specialitate, dar din păcate sînt săpături rămase încă inedite.

Vom continua în numerele următoare să prezentăm, alături de cronica săpăturilor, și colecțiile arheologice aflate pe raza județului nostru, sperînd în felul acesta să venim în ajutorul celor ce vor alcătui repertoriul arheologic.

Pentru ușurarea prezentării, săpăturile au fost înregistrate în ordinea alfabetică a localităților (sate și comune), pe teritoriul cărora au fost efectuate. Dacă cercetările s-au efectuat în mai multe puncte ale aceleiași localități, ele au fost înregistrate la aceeași rubrică, dar sub sigle alfabetice diferite. În cadrul fiecărei rubrici s-a menționat perioada în care s-au efectuat săpăturile, iar rezultatele cercetării au fost prezentate cronologic, pe campanii. De asemenea, la sfîrșitul fiecărei note au fost menționați arheologii care au efectuat săpătura, instituția la care lucrează și bibliografia respectivă, în cazul în care materialul a fost publicat.

1. *Bacău.* — a. *Curtea Domnească.* În perioada 1967-1972 s-au efectuat săpături la Curtea Domnească aparținînd lui Ștefan cel Mare și

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fiului său Alexandru, şi în zona învecinată, unde s-au găsit vestigiile unor aşezări datînd din epoca bronzului (cultura Noua), din sec. II—III, sec. IV—VII, precum şi morminte din sec. XVI—XIX. Au fost degajate în întregime fundaţiile palatului domnesc, iar în nivelul aparţinînd aşezării medievale din sec. XIV—XV, s-au dezvelit 5 locuinţe şi 2 cuptoare conţinînd un bogat material arheologic, constînd din ceramică locală şi din import, obiecte de metal (cuţite, vîrfuri de săgeţi, catarame) şi monede emise de domnii Moldovei : Petru Muşat, Ştefan I. Muşat, Alexandru cel Bun, şi Ştefan III. În aşezarea prefeudală au fost cercetate 5 locuinţe din sec. IV—V e.n. şi 9 locuinţe din sec. VI—VII.

b. În anul 1971, s-au efectuat săpături arheologice în incinta bisericii Sf. Nicolae, situată în centrul oraşului Bacău. Săpăturile au dus la descoperirea fundaţiilor unei biserici din sec. XV—XVI şi a unor morminte din sec. XVI—XIX. (Cf. *Dacia, N.S.*, XVI, 1972).

c. În curtea cetăţeanului Dobre Anastas aflată în zona veche a oraşului, s-au descoperit 19 morminte din sec. XV—XVII. (Cf. *Dacia, N.S.*, XX, 1976).

(Săpături : I. Antonescu, Al. Artimon, I. Mitrea — M.I.A.B.

Bibliografie : I. Antonescu, *Curţile Domneşti din Bacău*, în *Carpica*, II, 1969, p. 331-343 ; I. Mitrea, Al. Artimon, *Descoperiri prefeudale la Curtea domnească Bacău*, în *Carpica*, IV, 1971, p. 225-253 ; I. Mitrea, *Contribuţia cercetărilor arheologice de la Curtea domnească din Bacău şi Davideni-Neamţ, la cunoaşterea epocii secolelor VI—VII din Moldova*, în Studii şi cercetări ştiinţifice, (seria istorie-filologie), Institutul pedagogic Bacău, 1972, p. 5-22-; Al. Artimon şi I. Mitrea, *Aşezarea medievală din sec. XIV—XV de la Curtea domnească Bacău*, în *Carpica*, VIII, 1976, p. 191-224).

2. — a. *Bărboasa (comuna Onceşti).* În 1968 s-au continuat săpăturile în necropola daco-carpică de incineraţie de la Bărboasa. S-au descoperit 291 de morminte, din care 162 morţi depuşi în urne lucrate la roată, 30 în urne lucrate cu mîna, 98 depuşi direct în gropi şi un singur mort depus într-o amforă de factură romană. Inventarul mormintelor consta, în afară de urne, în obiecte de podoabă, cuţite, ace şi alte obiecte din fier, bronz şi sticlă. Pe baza materialului descoperit, necropola a fost datată în sec. III e.n. Tot aici au fost surprinse şi materiale din sec. IX-X.

(Săpături : V. Căpitanu — M. I. A. B.)

Bibliografie : V. Căpitanu, în *Muzeul Naţional*, II, 1975, p. 298-323, idem ; *Necropola daco-carpică de incineraţie din sec. al III-lea de Gălăneşti — Bărboasa, comuna Onceşti, jud. Bacău*, în *Carpica*, VII, 1975, p. 63-117).

b) In anul 1971, în punctul „Pădurea Mazilului" s-a identificat o aşezare din hallstattul final. (Cf. *Dacia, N. S.*, XVI, 1972).

c) In acelaşi sat, în punctul „Dealul Stîrcului", s-au găsit vestigiile unei alte aşezări din aceeaşi epocă.

(Săpături : C. Buzdugan — M. I. A. B. Material inedit).

3. *Bereşti-Bistriţa.* În anul 1971 s-au efectuat săpături de salvare în punctul „Silişte", unde s-au descoperit o aşezare de tip Dridu (sec. VIII—IX).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

(Săpături : I Mitrea — Institutul pedagogic Bacău.
Bibliografie : I. Mitrea, *Cercetări arheologice în așezările prefeudale de la Bereşti-Bistriţa şi Izvoare-Bahna,* în *Studii şi cercetări ştiinţifice (seria istorie-filologie).* Institutul pedagogic Bacău, 1972, p. 33-47.)

4. *Brad (com. Negri).* Așezarea geto-dacică fortificată de la Brad a fost cercetată prin săpături sistematice din anul 1963 și pînă în prezent. Așezarea, situată la jumătatea distanței Bacău — Roman, pe terasa stîngă a Siretului, comportă mai multe nivele de locuire din eneolitic (cultura Cucuteni, faza A-B), epoca bronzului (cultura Monteoru I C_2 — Ia, prima epocă a fierului (Hallstatt B), La Tène-ul clasic și epoca feudală (necropolă sec. XVI). Așezarea cea mai intensă corespunde sec. II î.e.n. — I e.n. Săpăturile au scos la lumină complexe de locuințe, gropi de provizii, fortificații, morminte și numeroase materiale arheologice, cuprinzînd ceramică lucrată cu mîna, la roată și de import (amfore, terra sigillata), obiecte din metal, sticlă, os, etc. Intensitatea locuirii, bogăția și diversitatea materialului descoperit situează așezarea de la Brad, alături de cele mai mari stațiuni geto-dacice din Moldova : Poiana, Barboși, Bîtca-Doamnei. Rezultatele săpăturilor atestă înaltul grad de dezvoltare atins de societatea geto-dacică în perioada Burebista-Decebal, și desemnează așezarea de la Brad drept una din cele mai importante din zonă. Aceasta l-a determinat pe autorul săpăturii s-o identifice cu Zargedava din Geographia lui Ptolemeu.
(Săpături : V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona rîurilor Siret şi Moldova,* în *Carpica,* I, 1968, p. 111-189 ; idem, *Contribuţii la problema aşezărilor dacice din valea Siretului : dava de la Brad,* în *Résumés des rapports et communications, II-e, Congrès international de Thracologie,* Bucarest, 4-10 sept. 1976).

5. *Cîrligi (com. Filipeşti).* În anul 1971 s-au efectuat săpături arheologice în punctul numit de localnici „La pod la bulgari", descoperindu-se o așezare carpică din sec. II—III e.n.
(Săpături : I. Mitrea — Institutul pedagogic Bacău. Material inedit).

6. *Dealul Perjului (com. Onceşti).* În primăvara anului 1975 s-a efectuat un sondaj de salvare a unui tezaur de denari romani imperiali, în partea de sud a satului „Dealul Perjului", la cîțiva zeci de metri de actualul sediu al C.A.P. A fost recuperat un tezaur de 49 monede de argint, datînd din sec. I—II e.n., emise de împărați romani începînd cu Vespasian (anul 70 e.n.) și sfîrșind cu Antonius Pius (anul 141 e.n.).
(Săpături : V. Căpitanu, *Tezaurul de denari romani imperiali descoperit la Dealul Perjului, com. Onceşti, judeţul Bacău,* în *Carpica,* X, 1978, p. 195-205).

7. *Faraoani.* — a. În punctul „La Silișteˮ situat în NE comunei Faraoani, în urma sondajului de salvare efectuat în 1975, s-a identificat o așezare sătească din sec. XIV—XV, azi dispărută.
(Săpături : Al. Artimon — M.I.A.B. Material inedit).

b. În același loc, în anul următor s-a efectuat un sondaj de informare. În cele două secțiuni săpate nu s-au surprins complexe de locuire, în schimb în stratul prefeudal s-au descoperit mai multe fragmente ceramice lucrate la roată, din pastă cărămizie, decorate cu striuri drepte

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

şi vălurite, caracteristice sec. VIII—IX e.n. Pe baza materialului ceramic, aşezarea de la Faraoani a fost atribuită acestei perioade.
(Săpături : I. Mitrea — M.I.A.B. Material inedit).

8. *Floreşti (com. Căiuţi).* În urma sondajului efectuat în anul 1972 în punctul „Via mică" s-au descoperit resturi ceramice dintr-o aşezare de tip Dridu şi un complex dacic din sec. I î.e.n. — I e.n.
(Săpături : I. Mitrea — Institutul pedagogic Bacău în colaborare cu I. Bauman — Muzeul de istorie Gheorghe Gheorghiu-Dej. Material inedit).

9. *Gura Văii.* În perioada 1970-1971 au fost continuate săpăturile la staţiunea arheologică situată în punctul „Pătrăşcani". Cel mai vechi nivel de locuire aparţine civilizaţiei Cucuteni A_2, din care au fost recoltate numeroase fragmente ceramice cu decor bicrom şi tricrom, unelte din silex, piatră şi os, obiecte de podoabă, idoli antropomorfi şi zoomorfi etc. În partea de sud a aşezării neolitice s-a descoperit un mormînt de înhumaţie din epoca bronzului (cultura Monteoru), avînd ca inventar trei vase şi un topor din marnă calcaroasă. Materialele cele mai recente datează din sec. I î.e.n. — I e.n. şi constau din ceramică geto-dacică lucrată cu mîna şi la roată.
(Săpături : A. Niţu — Institutul de arheologie Iaşi, în colaborare cu C. Eminovici — Muzeul de Istorie Gheorghe Gheorghiu Dej şi C. Buzdugan M. I. A. B.
Bibliografie : C. Buzdugan, *Descoperiri arheologice în depresiunea Oneşti,* în *Carpica,* I, 1968, p. 101-111 ; A. Niţu, C. Buzdugan şi C. Eminovici, *Descoperirile arheologice de la Gura Văii, municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej,* în *Carpica,* IV, 1971, p. 31-81 : A. Niţu şi C. Eminovici, *Un mormînt din epoca bronzului descoperit în depresiunea Oneşti,* în *Carpica,* IV, 1971, p. 113-119).

10. *Izvoare-Bahna.* În perioada 1971-1978 s-au efectuat săpături sistematice în staţiunea arheologică Izvoare, situată la hotarul dintre judeţele Bacău şi Neamţ, la o distanţă aproape egală de satele Bahna, Izvoare şi Cîrligi, în punctul numit de localnici „La pod la Hărmăneşti". În urma cercetărilor s-au delimitat două faze în evoluţia aşezării : una din sec. VI—VII şi a doua din sec. VIII—IX. Au fost scoase la lumină mai multe locuinţe de tipul celor parţial adîncite în pămînt şi locuinţe de suprafaţă, din care 6 aparţin sec. VI—VII şi 11 secolelor VII—IX. S-au mai descoperit vetre în aer liber şi gropi, atribuite de asemenea nivelului mai vechi al aşezării. Materialul arheologic aparţine, în cea mai mare parte, autohtonilor. Sînt menţionate şi cîteva obiecte de factură bizantină, sau aparţinînd culturii slave arhaice (sec. VI—VII).
(Săpături : I. Mitrea — M.I.A.B.
Bibliografie : I. Mitrea, *Aşezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna,* în *Carpica,* IV, 1973-1974, p. 55 şi următoarele : idem, *Noi descoperiri arheologice din Moldova aparţinînd culturii Dridu,* în *Crisia,* IV, 1974, p. 73 şi următoarele : idem, *Aşezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (II). Contribuţii la arheologia epocii de formare a poporului român,* în *Carpica,* X, 1978, p. 205-252).

11. *Lespezi (com. Gîrleni).* În campaniile din 1968-1969 s-au încheiat săpăturile din aşezarea paleolitică situată în punctul „Lutărie". S-au

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperit noi complexe cu vetre de foc și material litic și faunistic și s-au precizat limitele celor 5 nivele de locuire din paleoliticul superior (cultura gravettiană).
(Săpături : M. Bitiri — Institutul de arheologie București în colaborare cu V. Căpitanu — M.I.A.B.
Bibliografie : M. Bitiri și V. Căpitanu, *Așezarea paleolitică de la Lespezi, jud. Bacău,* în *Carpica,* V, 1972, p. 39-69).

12. *Măgura.* În locul numit „Șipote" s-a descoperit întîmplător în 1976 un tezaur de denari romani imperiali, conținînd 2830 monede din sec. II—III e.n. S-au făcut săpături sistematice, care au dus la descoperirea urmelor unei așezări carpice din sec. II—III e.n.
(Săpături : I. Mitrea — M.I.A.B.
Bibliografie : V. Mihăilescu-Bîrliba și I. Mitrea, *Tezaurul de la Măgura,* Bacău, 1977, p. 79 + 26 pl.).

13. *Mărgineni.* În perioada 1973-1978 a fost investigată integral, prin săpături de salvare, stațiunea cucuteniană „Cetățuia", situată pe o înălțime dominantă ce mărginește depresiunea Trebeș, la hotarul dintre satele Mărgineni și Trebeș. Stațiunea, cunoscută din 1958, comportă mai multe nivele de locuire aparținînd fazelor Cucuteni A_2, A-B și B. S-au investigat mai multe locuințe și gropi conținînd un bogat material ceramic de uz comun și ceramică pictată, figurine antropomorfe și zoomorfe, unelte din piatră, silex, os etc. Un interes deosebit prezintă o locuință-sanctuar descoperită în 1975, în care s-a găsit, prăbușit pe podea, în apropierea vetrei un cap modelat din argilă, avînd redate realist trăsăturile feței. În apropierea statuietei a fost descoperit un topor de aramă de tip Vidra. Ceramica descoperită în locuință se încadrează în faza Cucuteni A_2. Pe baza analizelor cu C_{14}, autorul descoperirilor propune datarea nivelului Cucuteni A_2 de la Mărgineni, între anii 3600 î.e.n. — 3475 î.e.n.
(Săpături : D. Monah — M.I.A.B.
Bibliografie : D. Monah, *Datarea prin* C_{14} *a etapei Cucuteni* A_2 în *SCIVA,* 30, 1978, 1 : idem, *Așezarea Cucuteniană Mărgineni-Cetățuie, jud. Bacău,* în *Documente noi descoperite și informații arheologice,* București, 1979).

14. *Onceşti* a. În perioada 1967-1970 s-au efectuat săpături în așezarea prefeudală de la Onceşti, situată pe terasa inferioară de pe versantul drept al Berheciului, în punctul „Poarta țarinei" sau „Dîmbul lui Gologan". A fost descoperită o locuință de tip bordei, cu cuptor din piatră și fragmente ceramice lucrate cu mîna și la roată. Pe baza materialului ceramic, așezarea a fost atribuită secolelor VIII—IX.
(Săpături : I. Mitrea — Institutul pedagogic Bacău.
Bibliografie : I. Mitrea, *Așezarea prefeudală de la Onceşti, jud. Bacău,* în *Carpica,* IV, 1971, p. 271-287).

b. În anul 1977, în vatra satului, la locul numit „Pe Laz", s-a efectuat un sondaj de informare, descoperindu-se materiale arheologice din epoca bronzului (un cuptor Noua), epoca geto-dacică, (sec. I. î.e.n. — I. e.n.) și epoca prefeudală (sec. IV—VII). A fost dezvelită o locuință cu pietrar, adîncită în pămînt, datînd din sec. VI—VII și două gropi de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

provizii din sec. I—II e.n., conținînd fragmente ceramice provenind de la vase-borcan, castroane, fructiere, amfore etc.
(Săpături : Al. Artimon — M.I.A.B. Material inedit).

15. *Podei — Tg. Ocna.* În perioada 1977-1978 au fost reluate săpăturile în stațiunea arheologică Podei, situată pe un promontoriu aflat pe dreapta rîului Trotuș, în aval de localitatea Tg. Ocna. Stațiunea cunoscută din 1927, a fost investigată în mai multe campanii în 1939-1943, 1956 și 1973, cînd, pentru prima dată s-a săpat pe centrul așezării, platoul fiind acoperit cu plantație de vie. Au fost identificate trei nivele de locuire, cel mai vechi aparținînd culturii Cucuteni, faza B, al doilea, epocii bronzului (cultura Monteoru) și cel de al treilea, civilizației geto-dacice (sec. I. î.e.n. — I. e.n.). Cea mai intens locuită a fost așezarea cucuteniană, în care au fost descoperite mai multe locuințe și gropi conținînd ceramică pictată policrom, unelte și arme din piatră, silex, lut, os și un idol antropomorf feminin. Nivelul din epoca bronzului este sporadic. Mai intensă pare locuirea din perioada La Tène-ului clasic (sec. I î.e.n. — I e.n.), în care au fost surprinse ruinele unei construcții dacice aflate pe șaua care leagă platoul de restul terasei și a unor gropi conținînd ceramică dacică lucrată cu mîna și la roată.
(Săpături : 1973, St. Cucoș — Muzeul arheologic Piatra Neamț, în colaborare cu D. Monah — M.I.A.B.
1977-1978. D. Monah și S. Antonescu — M.I.A.B.
Bibliografie : D. Monah și S. Antonescu, *Stațiunea arheologică Podei — Tg. Ocna,* în *Documente noi descoperite și informații arheologice,* București, 1979).

16. *Răcăciuni.* — a. În punctul „Dealul Vrăbiilor" s-au efectuat în anul 1968 săpături într-o așezare neolitică aparținînd culturii Cucuteni, faza B, identificîndu-se resturile unei locuințe de suprafață cu ceramică pictată, și din categoria C. În anul următor s-a descoperit un mormînt avînd ca inventar un vas fragmentar de lut, un topor de luptă din piatră, un pandantiv din aramă și două fragmente dintr-un obiect tubular, tot din aramă. Pe baza inventarului, mormîntul a fost datat în perioada timpurie a epocii bronzului.

b. În punctul „Cetățuie" s-a efectuat un sondaj într-o așezare din epoca bronzului.
(Săpături : Ersilia Tudor — Institutul arheologic București.
Bibliografie : E. Tudor, *Un mormînt de la începutul epocii bronzului descoperit la Răcăciuni, jud. Bacău,* în *SCIVA*, 24, 1973, 2, p. 283-291).

17. *Răcătău (comuna Horgești).* Așezarea fortificată geto-dacică de la Răcătău, situată pe terasa stîngă a Siretului, a fost identificată de autorii săpăturilor cu antica Tamasidava din *Geographia* lui Ptolemeu. Așezarea a fost descoperită în 1968 și acoperă o suprafață de aproximativ 7500 m^2. Din punct de vedere stratigrafic și tipologic se constată o continuitate de locuire începînd cu sfîrșitul sec. IV î.e.n., pînă la începutul sec. II e.n. Cele mai vechi vestigii datează din epoca bronzului (cultura Monteoru), suprapusă de mai multe nivele de locuire aparținînd La Tène-lui geto-dacic. Săpăturile arheologice efectuate pînă în prezent, au scos la lumină un mare număr de obiecte metalice, de sticlă, piatră

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și os, complexe de locuințe, monede romane și dacice a căror emisiune se eșalonează între anul 175 î.e.n. și domnia lui Nero, o mare cantitate de ceramică autohtonă și de import (grecească și romană) ș.a. Așezarea a cunoscut perioada de maximă înflorire în sec. I î.e.n. — I e.n., perioadă ce corespunde domniilor lui Burebista și Decebal. Din necropola aferentă au fost investigați pînă în prezent doi tumuli geto-dacici, din sec. I î.e.n. — I e.n.
(Săpături : V. Căpitanu — M.I.A.B. și V. Ursachi — Muzeul de istorie Roman.
Bibliografie : V. Căpitanu și V. Ursachi, *O nouă cetățuie dacică pe Valea Siretului,* în *Carpica,* II, 1969, p. 93-131 ; idem, *Descoperiri geto-dacice în județul Bacău,* în *Crisia,* 1972, p. 97-114 ; V. Căpitanu, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice în așezarea geto-dacică de la Răcătău, jud. Bacău,* în *Carpica,* VIII, 1976, p. 49-121 : V. Căpitanu și V. Ursachi, în *Thraco-Dacica,* 1976, p. 271-286 : V. Căpitanu, *L'établissement fortifié dace de Răcătău (dép. de Bacău),* în *Résumés des rapports et communications, II-e Congrès international de thracologie,* Bucarest 4-10 sept. 1976, p. 30-31).

18. *Săucești.* În urma săpăturilor efectuate în perioada 1973-1975 în punctul „Morărița", au fost salvate 48 de morminte ale necropolei daco-carpice, din care 41 de incinerație și 7 de înhumație. Acestea din urmă aparțin carpilor. Dintre mormintele de incinerație, 28 sînt în urne și 13 depuse direct în groapă. Inventarul constă din obiecte de podoabă, o oglindă de tip sarmatic, cuțite din fier și 13 fibule de tip carpic.
(Săpături : V. Căpitanu — M. I. A. B.
Bibliografie : V. Căpitanu, *Necropola Daco- carpică de la Săucești, jud. Bacău,* în *Carpica,* VIII, 1976, p. 151-183 ; Idem, *Contribuții la cunoașterea populației autohtone în sec. II-III e. n. în jud. Bacău,* în *Muzeul Național,* II, 1975, p. 293-334).

19. *Ștefan cel Mare.* In perioada 1971-1978 s-au efectuat săpături în punctul „La Siliște", situat în apropierea satelor Gutinaș și Rădeana, identificîndu-se mai multe nivele de locuire din neolitic, epoca bronzului sec. II-III, sec. IV-VII și sec. XVI-XVII. De o deosebită importanță a fost descoperirea unor construcții aparținînd unor curți boierești și a unui cimitir din aceeași perioadă. A fost recoltat un bogat material arheologic constînd din ceramică de uz casnic și ornamentală (cahle), obiecte din fier, monede, obiecte de podoabă etc. O valoare deosebită o prezintă descoperirea unui tezaur monetar, format din 42 de monede aur, ducați venețieni, datînd din sec. XVI—XVII.
(Săpături : Al. Artimon — M.I.A.B., în colaborare cu C. Eminovici — Muzeul de istorie Gheorghe Gheorghiu-Dej.
Bibliografie : Al. Artimon și C. Eminovici, *Cercetări arheologice în așezarea medievală din comuna Ștefan cel Mare,* în *Carpica,* X, 1978, p. 271-303).

20. *Tarnița (com. Onceşti).* În anul 1972 s-a efectuat un sondaj în așezarea de la Tarnița, situat în punctul „Cocolia", unde s-au descoperit mai multe gropi și două cuptoare de ars ceramică din faza Cucuteni

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A-B, precum şi un mormînt de înhumaţie de la sfîrşitul epocii bronzului.
(Săpături : D. Monah — M.I.A.B.
Bibliografie : S. Antonescu, *Săpăturile de salvare de la Tarniţa, com. Onceşti, jud. Bacău,* în *Carpica,* VIII, 1976, p. 37-40).

21. *Tg. Trotuş.* — a. În anul 1976-1978 s-au efectuat cercetări în perimetrul actual al Tîrgului-Trotuş, vechi centru urban, atestat pentru prima oară la 6 oct. 1408, în privilegiul comercial emis de Alexandru cel Bun. În urma sondajului efectuat în grădina Dispensarului sanitar, a fost scoasă la lumină o locuinţă din sec. XVIII—XIX şi un cuptor, conţinînd resturi ceramice tipice pentru această perioadă.

b. Cercetările efectuate în partea de N a Tîrgului-Trotuş, în punctul „Ţarna Nouă", au devenit existenţa a două nivele de locuire : primul din sec. XV—XVI şi al doilea din sec. XVII—XVIII. În cuprinsul celor două nivele s-au găsit locuinţe de suprafaţă, locuinţe adîncite în pămînt şi gropi de diferite tipuri. Materialul arheologic recoltat constă din ceramică de uz casnic şi ornamentală (cahle), obiecte din fier, creuzete provenind de la un atelier meşteşugăresc şi monede din sec. XVIII.
(Săpături : Al. Artimon — M.I.A.B. Material inedit).

22. *Vermeşti (Comăneşti).* În perioada 1971-1972 s-au efectuat investigaţii în aşezarea situată pe înălţimea „Cetăţuia". Au fost identificate trei nivele de locuire : primul conţinînd vestigii ale culturii Criş, al doilea, cu vestigiile a două locuinţe Cucuteni A_2 şi al treilea, sporadic, cu ceramică Cucuteni B, din epoca de tranziţie şi din epoca bronzului. În cadrul sondajului a fost dezvelită o singură locuinţă cucuteniană cu platformă, sub care s-au găsit 21 fragmente de rîşniţe aşezate cu partea utilă în jos. Autorul săpăturii presupune că este vorba, probabil, de un ritual de fundare a unei locuinţe-atelier pentru prelucrarea pietrei. Îngroparea rituală a rîşniţelor este pentru prima dată atestată prin descoperirea de la Vermeşti. Pe baza materialului ceramic, aşezarea de la Vermeşti, a fost datată într-o fază tîrzie Criş, probabil cu unele influenţe Vinča.
(Săpături : D. Monah, — M.I.A.B.
Bibliografie : D. Monah, *Sondajul de salvare din aşezarea neo-eneolitică de la Vermeşti — Comăneşti* (I), în *Carpica,* VIII, 1976, p. 7-31.)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA ACTIVITĂȚII SECȚIEI DE ISTORIE, PE ANII 1977—1978

de ELENA ARTIMON

Prezenta cronică își propune o sumară trecere în revistă a activității desfășurate de colectivul secției de istorie, din cadrul Muzeului județean Bacău, în anii 1977 și 1978.

I. CERCETĂRI ȘTIINȚIFICE

a. *Săpături arheologice :*

ALEXANDRU ARTIMON : 1. *Comuna Ștefan cel Mare, jud. Bacău.* În campaniile din 1977 și 1978, au continuat săpăturile arheologice în așezarea medievală din secolele XVI—XVII în locul „La Silițe". În afara nivelului de locuire din secolele XVI—XVII în cadrul secțiunilor trasate au fost surprinse nivele de locuire din epoca neolitică, epoca bronzului, secolele II—III ; IV—V ; VI—VII și XIV—XVI. Lucrările s-au efectuat în colaborare cu Muzeul de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

2. *Comuna Tîrgul Trotuș, jud. Bacău.* În campaniile din anii 1977 și 1978, au continuat cercetările arheologice în așezarea medievală (vechiul tîrg Trotuș) din secolele XIV—XVII și XVIII, în locul „Țarna Nouă".

3. *Comuna Adjudul Vechi, jud. Vrancea.* În campania din anul 1978, s-a continuat cercetarea zonei de E-N-E a localității, unde în 1974 s-au descoperit urme de locuire din secolele XIV—XVIII. De asemenea în 1978 s-a descoperit un nivel de locuire din secolele VIII—IX. Lucrările s-au efectuat în colaborare cu Muzeul de istorie și etnografie Focșani.

VIOREL CĂPITANU : 1. *Răcătău, com. Horgești, jud. Bacău.* În campaniile din 1977 și 1978 au fost continuate cercetările arheologice pe acropolă și în necropola tumulară din cetățuia dacică de la Răcătău.

2. *Comuna Sascut, jud. Bacău.* În anul 1977, s-au întreprins cercetări arheologice cu caracter de salvare. În urma sondajelor efectuate s-a constatat existența mai multor nivele de locuire, cum ar fi : epoca neo-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

litică (cultura Precucuteni), epoca bronzului (cultura Monteoru), perioada hallstattiană (sec. VI—V î.e.n.) și un nivel din secolul IV e.n.

IOAN MITREA : 1. *Izvoare-Bahna, com. Bahna, jud. Neamț.* În campaniile din 1977 și 1978, au continuat cercetările arheologice în așezările din secolele VI—VII și secolele VIII—IX din punctul „La pod la Hărmănești".

2. *Davideni, com. Țibucani, jud. Neamț.* Au continuat cercetările arheologice, în campaniile din 1977 și 1978, în așezarea din secolele V—VII din punctul „La Izvoare Spiești".

DAN MONAH : 1. *Podei — Tg. Ocna, jud. Bacău.* În campaniile arheologice din 1977 și 1978 au continuat săpăturile asupra celor trei nivele de locuire din epoca neolitică („Cucuteni"), epoca bronzului și epoca dacică — perioada clasică. Lucrează în colaborare cu Silvia Antonescu de la Oficiul județean Bacău pentru patrimoniul cultural național.

2. *Comuna Mărgineni, jud. Bacău.* Au continuat cercetările arheologice, în campaniile din 1977 și 1978 în așezarea neolitică (nivelul cucutenian) din punctul „Cetățuie".

3. *Comuna Mitoc, jud. Botoșani.* Colaborează în 1978 la acest șantier, efectuînd cercetări în punctul „Valea lui Stan" asupra nivelului eneolitic.

b. *Cercetări de arhivă :*

LUCIA ANTOHI : — Istoricul vieții și mișcării muncitorești din bazinul carbonifer Comănești.

— Mișcarea muncitorească din Tg. Ocna.

ELENA ARTIMON : — Mărturii documentare privind contribuția județului Bacău la susținerea războiului de independență.

— Aspecte privind viața culturală băcăuană în perioada 1850-1900.

GEORGETA POPOVICI : — Moșia tîrgului Bacău în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

— Contribuții la agricultura județului Bacău în secolul XVIII și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

II. LUCRĂRI ȘTIINȚIFICE APĂRUTE ÎN ANII 1977-1978

ALEXANDRU ARTIMON : Cercetări arheologice în așezarea medievală din comuna Ștefan cel Mare, în Carpica, X, 1978, p. 271 și urm. (în colaborare cu C. Eminovici).

VIOREL CĂPITANU : 1. *Catalogul expoziției „Civilizația geto-dacă în bazinul Siretului",* Galați, 1977 (în colaborare cu M. Brudiu și V. Ursache).

2. *Tezaurul de denari romani imperiali de la Dealul Perjului* (com. Onceşti, jud. Bacău), în Carpica, X, 1978, p. 195 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MITREA : 1. *Teritoriul de formare a poporului român, vatră a luptei seculare pentru unitate și independență*, în Carpica, IX, 1977, p. 35 și urm.

2. *Tezaurul de la Măgura*, colecția „Bibliotheca Carpicae", Bacău, 1977, 79 p. + 26 planșe (în colaborare cu Virgil Mihăilescu-Bîrliba).

3. *Bacăul în acte și documente* (III, în Ateneu, revistă social-culturală a Comitetului județean de cultură și educație socialistă, Baoău, nr. 129, martie 1977 ; IV, în Ateneu, nr. 130, iunie 1977 ; V, în Ateneu, nr. 131, septembrie 1977 ; VI, în Ateneu, nr. 132, decembrie 1977 ; VII, în Ateneu, nr. 133, martie 1978 ; VIII, în Ateneu, nr. 134, iunie 1978 ; IX, în Ateneu, nr. 135, septembrie 1978 ; X, în Ateneu, nr. 136, decembrie 1978).

4. *Așezarea prefeudală de la Izvoare-Bahna (II). Contribuții la arheologia epocii de formare a poporului român*, în Carpica, X, 1978, p. 205 și urm.

5. *Tezaurul de vase romane de la Muncelu de Sus*, în Carpica, X, 1978, p. 163 și urm. (în colaborare cu Virgil Mihăilescu-Bîrliba) și varianta în limba franceză a acestei lucrări, în Dacia, NS, t. XXII, 1978, p. 201 și urm.

6. *Continuitatea daco-carpică și romanitatea în bazinul Siretului*, în Analele Brăilei, august 1978.

DAN MONAH : 1. *Datarea prin* C_{14} *a etapei Cucuteni* A_2, în SCIVA, 29, 1978, I.

2. *Vase-coșuleț cucuteniene*, în Carpica, X, 1978, p. 45 și urm.

III. PARTICIPĂRI LA SESIUNI ȘI SIMPOZIOANE ȘTIINȚIFICE

LUCIA ANTOHI : *30 de ani de la făurirea Partidului Unic al clasei muncitoare din România*. Simpozion, Bacău, 18 februarie 1978.

ELENA ARTIMON : 1. *Valorificarea patrimoniului muzeal în expoziția de bază a Muzeului de istorie din Bacău. Sesiunea științifică, „Valorificarea patrimoniului cultural național, Bacău, 25 noiembrie 1977"*.

2. *Caracterul unitar al revoluției de la 1848*. Simpozion, „130 de ani de la revoluția română din 1848", Bacău, 18 martie 1978.

3. *Acțiuni ale românilor din emigrație în sprijinul desăvîrșirii unității statale*. Sesiunea științifică „60 de ani de la făurirea statului național unitar român", Bacău, 20-21 octombrie 1978.

4. *Participarea județului Bacău la războiul de independență*, Sesiunea de rapoarte de cercetare, București, 20-21 noiembrie 1978.

ALEXANDRU ARTIMON : 1. *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Ștefan cel Mare (campania 1976)* — Sesiunea anuală de rapoarte, București, 22-23 aprilie 1977.

2. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din campania 1976 efectuate la Tg. Trotuș* — Sesiunea anuală de rapoarte, București, 22-23 aprilie 1977.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. *Raport preliminar asupra cercetării arheologice de la Onceşti (campania 1976).* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti 22-23 aprilie, 1977.

4. *Monumente medievale din secolul al XV-lea din judeţul Bacău.* Sesiunea ştiinţifică „Valorificarea patrimoniului cultural naţional", Bacău, 25 noiembrie 1977.

5. *Date istorice şi arheologice privitoare la oraşul Adjud (sec. XIV-XVIII).* Sesiune ştiinţifică, Focşani, 15 decembrie 1977.

6. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Tg. Trotuş (campania 1977).* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti, 9-11 martie 1978.

7. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice efectuate la Ştefan cel Mare (campania 1977).* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti, 9-11 martie 1978.

8. *Cercetările arheologice de la Adjudul Vechi şi semnificaţia lor istorică.* Sesiune ştiinţifică, Focşani, 15 decembrie 1978.

VIOREL CĂPITANU : 1. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Răcătău (campania 1976).* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti, 22-23 aprilie 1977.

2. *Civilizaţia geto-dacă în Moldova în perioada clasică.* Simpozion cu tema „Civilizaţia geto-dacă în perioada clasică" susţinut la Tulcea, 21 ianuarie şi Reşiţa, 12 aprilie 1977.

3. *Civilizaţia geto-dacă în bazinul Siretului.* Simpozion cu tema „Civilizaţia geto-dacă în bazinul Siretului" susţinut la Galaţi, 26 mai, Buzău 5 iulie, Tecuci 17 oct., Roman 9 decembrie 1977 şi Bacău 21 ianuarie, Brăila 17 martie, Focşani octombrie 1978.

4. *Aportul arheologiei la creşterea patrimoniului cultural naţional.* Sesiunea ştiinţifică „Valorificarea patrimoniului cultural-naţional", Bacău, 25 noiembrie 1977.

5. *Valorificarea culturii geto-dacice prin expoziţii interjudeţene* (în colaborare cu V. Ursachi şi M. Brudiu). Sesiune ştiinţifică, Focşani, 15 decembrie, 1977.

6. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Răcătău (campania 1977).* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti, 9-11 martie 1978.

7. *Contribuţii la cunoaşterea civilizaţiei geto-dace în judeţul Bacău — cetăţuia de la Răcătău.* Sesiune ştiinţifică, Cluj 26-28 mai 1978.

8. *Descoperiri arheologice aparţinînd epocii bronzului în jud. Bacău* (în colaborare cu V. Ursachi) — Colocviul VII cu tema „Cultura şi istoria tracilor de nord de pe teritoriul României", Bucureşti 23-25 noiembrie 1978.

9. *Unelte agricole din fier în aşezările geto-dacice din Moldova.* Sesiune ştiinţifică, Vaslui 16 decembrie 1978.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IOAN MITREA : 1. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Izvoare-Bahna, com. Bahna, jud. Neamț (campania 1976).* Sesiunea anuală de rapoarte, București, 22-23 aprilie 1977.

2. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Davideni, com. Țibucani, jud. Neamț (campania 1976).* Sesiunea anuală de rapoarte, București, 22-23 aprilie 1977.

3. *Teritoriul de formare a poporului român, vatră a luptei seculare pentru unitate și independență.* Sesiunea științifică „Lupta pentru unitate și independență națională — permanență a istoriei poporului român", Bacău 8-9 aprilie 1977.

4. *Continuitatea daco-carpică și romanitatea în lumina noilor cercetări arheologice.* Simpozion cu tema „Civilizația geto-dacă în bazinul Siretului" susținut la Galați 26 mai, Buzău 5 iulie 1977 și Bacău 21 ianuarie, Brăila 17 martie 1978.

5. *Mărăști, Mărășești și Oituz — simbol al voinței ferme de libertate și neatîrnare a poporului român.* Simpozionul „60 de ani de la glorioasele bătălii purtate de armata română la Mărăști, Mărășești și Oituz", organizat la Gheorghe Gheorghiu-Dej, 20 august 1977.

6. *Creșterea patrimoniului muzeal prin recuperarea descoperirilor arheologice întîmplătoare.* Sesiunea științifică „Valorificarea patrimoniului cultural național", Bacău, 25 noiembrie 1977.

7. *Recuperarea, valorificarea muzeistică și științifică a tezaurului de la Măgura — Bacău,* Sesiune științifică, Focșani, 15 decembrie 1977.

8. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Izvoare-Bahna, com. Bahna, jud. Neamț (campania 1977).* Sesiunea anuală de rapoarte, București, 9-11 martie 1978.

9. *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la Davideni, com. Țibucani, jud. Neamț (campania 1977).* Sesiunea anuală de rapoarte, București, 9-11 martie 1978.

10. *Continuitatea daco-carpică și romanitatea în regiunile de la răsărit de Carpați ale României (sec. IV—VI) în lumina noilor cercetări arheologice.* Sesiune științifică, Tîrgoviște, 6 mai 1978.

11. *Conceptul de naționalizare în documentele programatice ale mișcării muncitorești din țara noastră.* Sesiunea științifică „130 de ani de la revoluția română din 1848 și 30 de ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție", Bacău, 10 iunie 1978.

12. *De la unitatea spațiului de formare a poporului român, la unitatea etno-teritorială a statului național român,* Sesiunea științifică „60 de ani de la făurirea statului național unitar român", Bacău, 20-21 oct. 1978.

13. *Dovezi arheologice privind practicarea agriculturii în Moldova în secolele III—X e.n.* „Al V-lea Simpozion național de istorie agrară a României", Arcuș, jud. Covasna, 9-11 noiembrie 1978.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

14. *Continuitatea şi romanitatea în secolele V—VII în lumina cercetărilor arheologice de la Davideni.* Sesiunea ştiinţifică „Petrodava 2000", Piatra Neamţ, 8-9 decembrie 1978.

15. *Cercetări arheologice privind secolele IV—XI în judeţul Vrancea.* Sesiune ştiinţifică, Focşani, 15 decembrie 1978.

DAN MONAH : 1. *Raport preliminar asupra săpăturilor de salvare de la Mărgineni-Cetăţuie (campania 1976).* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti 22-23 aprilie 1977.

2. *Cîteva observaţii asupra metalurgiei neo-eneolitice din spaţiul carpato-balcanic.* Sesiunea ştiinţifică „Pontica 1977", Constanţa 24-27 octombrie 1977.

3. *Un vas ritual cucutenian din patrimoniul Muzeului de istorie Bacău.* Sesiunea ştiinţifică „Valorificarea patrimoniului cultural naţional", Bacău, 25 noiembrie 1977.

4. *Începuturile epocii de tranziţie în zona subcarpatică a Moldovei* (în colaborare cu Şt. Cucoş), „Colocviul al VI-lea al secţiei orînduirii Comunei Primitive a Institutului de Arheologie Bucureşti", Bucureşti, 1-3 decembrie 1977.

5. *Sfîrşitul culturii Cucuteni şi elementele răsăritene.* „Colocviul al VI-lea al secţiei orînduirii Comunei Primitive a Institutului de Arheologie Bucureşti", Bucureşti, 1-3 decembrie 1977.

6. *Precizări asupra tehnicilor de producere, utilizarea şi semnificaţia topoarelor de cupru cucuteniene,* Sesiune ştiinţifică, Vaslui, 16-17 decembrie 1977.

7. *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de la Podei-Tg. Ocna — campania 1977* (în colaborare cu Silvia Antonescu). Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti, 9-11 martie 1978.

8. *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice din campania 1977 de la Mărgineni-Cetăţuie.* Sesiunea anuală de rapoarte, Bucureşti, 9-11 martie 1978.

9. *Contribuţii la monografia arheologică a comunei Rădăuţi-Prut, jud. Botoşani* (în colaborare cu Arcadie Mihăescu şi S. Antonescu). Sesiune ştiinţifică, Botoşani, 25 martie 1978.

10. *Locuirea eneolitică de la Mitoc „Pîrîul lui Istrate".* Sesiune ştiinţifică, Botoşani, 25 martie 1978.

11. *Agricultura civilizaţiei cucuteni :* „Al. V-lea Simpozion naţional de istorie agrară a României", Arcuş, jud. Covasna, 9-11 noiembrie 1978.

12. *Neoliticul din zona subcarpatică a Moldovei.* Sesiunea de rapoarte de cercetare, Bucureşti, 20-22 noiembrie 1978.

13. *Topoare cucuteniene de aramă.* Sesiunea ştiinţifică „Petrodava 2000", Piatra Neamţ, 8-9 decembrie 1978.

14. *Sceptre sau idoli de piatră ?* Sesiunea ştiinţifică „Petrodava 2000", Piatra Neamţ, 8-9 decembrie 1978.

15. *Istoricul cercetării culturii Cucuteni.* Sesiune ştiinţifică, Vaslui, 16 decembrie 1978.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

GEORGETA POPOVICI : Valori arhivistice în colecţia Muzeului de istorie din Bacău. Sesiunea ştiinţifică „Valorificarea patrimoniului cultural naţional", Bacău, 25 noiembrie 1977.

IV. ORGANIZĂRI DE SESIUNI ŞI SIMPOZIOANE ŞTIINŢIFICE

În cursul anilor 1977 şi 1978, secţia de istorie a Muzeului judeţean de istorie şi artă Bacău, a organizat sau a colaborat la organizarea următoarelor sesiuni şi simpozioane ştiinţifice :

a. *Sesiuni :*

— *Lupta pentru unitate statală şi independenţă naţională permanenţă a istoriei poporului român"*, Bacău, 8-9 aprilie 1977.

— *„Valorificarea patrimoniului cultural naţional"*, Bacău, 25 noiembrie, 1977.

— *„130 de ani de la revoluţia română din 1848 şi 30 de ani de la naţionalizarea principalelor mijloace de producţie"*, Bacău, 10 iunie, 1978.

— *„60 de ani de la făurirea statului naţional unitar român"*, Bacău, 20-21 octombrie 1978.

b. *Simpozioane :*

— *„60 de ani de la glorioasele bătălii purtate de armata română la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz"*, Gheorghe Gheorghiu-Dej, 20 august 1977.

— *„Civilizaţia geto-dacă în bazinul Siretului"*, Bacău, 21 ianuarie 1978.

— *„30 de ani de la făurirea partidului unic al clasei muncitoare din România"*, Bacău, 18 februarie 1978.

— *„130 de ani de la revoluţia română din 1848"*, Bacău, 18 martie 1978.

V. EXPOZIŢII TEMPORARE

În cursul anilor 1977-1978, colectivul secţiei de istorie a organizat 8 expoziţii temporare :

— 70 de ani de la răscoala ţăranilor din 1907

— Lupta poporului român pentru unitate statală şi independenţă naţională

— 60 de ani de la luptele de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz

— Civilizaţia geto-dacă în bazinul Siretului, în colaborare cu muzeele din Galaţi, Buzău, Brăila, Tecuci şi Roman

— 130 de ani de la revoluţia română din 1848

— Civilizaţia geto-dacă, în epoca formării primului stat dac centralizat şi unitar

— Comori ale civilizaţiei străvechi pe teritoriul judeţului Bacău,

— 60 de ani de la făurirea statului naţional unitar român.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deşi în această cronică este menţionată doar activitatea ştiinţifică şi expoziţională a secţiei de istorie pe anii 1977-1978, precizăm cu acest prilej că personalul ştiinţific al secţiei de istorie a desfăşurat o bogată activitate cultural-educativă şi politică în şcoli, întreprinderi, instituţii, cămine culturale susţinînd un număr de 485 expuneri pe diverse teme din istoria poporului român, desfăşurînd lecţii tematice la sediul muzeului,efectuînd ghidaje ştiinţifice şi diferenţiate în funcţie de nivelul de pregătire al grupurilor de vizitatori. Totodată menţionăm că s-au publicat în presa centrală şi locală articole privind creşterea patrimoniului muzeal sau evocînd momente semnificative din lupta poporului român pentru unitate şi independenţă. Prezentările la postul de radio Bucureşti, Iaşi sau centrul de radioficare local, precum şi itinerarea anuală a unui nr. de 8 expoziţii tematice completează bogata activitate desfăşurată de colectivul de muzeografi al secţiei de istorie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ABREVIERI

AAH	- Acta Archaeologica Hungaricae
AAR	- Analele Academiei Române
Aluta	- Muzeul de istorie, Sf. Gheorghe
AJA	- American Journal of Archaeology
AM=Arh.Mold.	- Arheologia Moldovei, Iaşi — Bucureşti
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
Arch J	- Archaeologia Jugoslavica
Arch. Rozl	- Archeologické Rozhledy, Praga
ASU-Iaşi	- Analele Ştiinţifice ale Universităţii „Al. I. Cuza" din Iaşi
Carpica	- Muzeul de istorie, Bacău
CercIst	- Cercetări Istorice, Muzeul de istorie a Moldovei, Iaşi
Dacia	- Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, I-XII, 1924-1947 ; N.S., 1957...
Danubius	- Muzeul de istorie, Galaţi
ESA	- Europa Septentrionalis Antiqua
KS=KSIIMK	- Kratkie Soobşcenia Instituta Istorii Materialnoi Kulturî, Moscova
KSIA	- Kratkie Soobşcenia Instituta Arheologhii, Kiev
Materiale	- Materiale şi cercetări arheologice
MemAnt=MemAntiq.	- Memoria Antiquitatis. Acta Musei Petrodavensis, Piatra Neamţ
MIA	- Materialy i Issledovania po Arheologii SSSR
MMS	- Mitropolia Moldovei şi Sucevei
Pam. Arch.,	- Pamatky Archeologike
Peuce	- Muzeul de istorie, Tulcea
Pontica	- Muzeul de istorie, Constanţa
SAI	- Svod Arheologhiceskih Isspognikov, Moscova
SCIV(A)	- Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie)
SCN	- Studii şi Cercetări Numismatice
Slov. Arch.	- Slovenska Archaeologhia, Bratislava
RESEE	- Revue des Etudes Sud-Est Européennes
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire
Wiad.Arch.	- Wiadomosci Archeologiczne

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să trimită materialele ce se încadrează în profilul publicaţiei „Carpica", dactilografiate la două rînduri, în trei exemplare, trimiterile fiind numerotate în continuare şi plasate la sfîrşitul articolului. Materialele vor avea un rezumat şi legenda figurilor traduse într-o limbă străină de circulaţie, va fi anexată şi varianta românească. Ilustraţia va fi plasată la sfîrşitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de prenumele complet. Notele vor fi redactate conform sistemului din numerele precedente, autorii sînt rugaţi să anexeze o listă a abrevierilor.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro